





3649

పీఠేటి పేంకట రామ శాస్త్రి గారు.

—:0:—

మ॥ విలాసద్వర్ణగుణవ్రజోభమన్నతై విష్ణుల్ ముదంబొప్ప నిన్
గళిసీమా భరణుబుసేయ, నిజశృంగారప్రియత్వగుణవన్
జలజాతేక్షణ లుత్తమాంగముల నిచ్చుల్ నిన్ధరింపన్ దిగం
తలసత్సేరభ వైభవంబులఁ బ్రమోదం బీగదే రాగదే॥

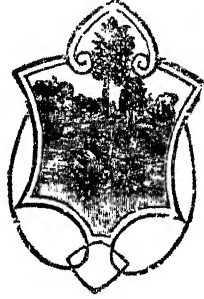
మ॥ రసహీనంబులు చరణారవ సుదూరంబుల్ వినిర్దంధముల్
కుసుమంబుల్ గల వన్నెయీనియును; ద్వంద్వంభ క్రియావేళఁ ని
త్యసనశ్రేణి నెఱింగి, పోదొలఁచి నూత్న స్వర్ణపుష్పంబులన్
రసకానంద విభావప్రధానగుణ సంరంభంబులన్ చాల్చుమి॥

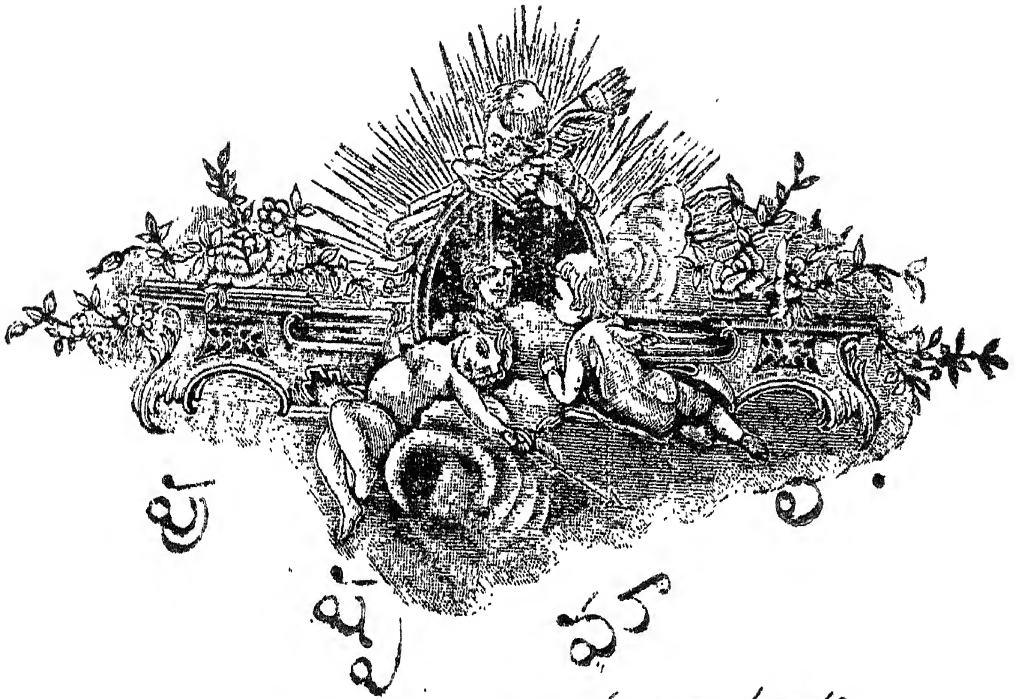
మ॥ సరసీజాత విశాల నేత్రుల ముదంచనైశ్చలిభాగపతిన్
స్వరసజ్జప్రకరప్రమోదకర దీప్యన్మౌజ సారభ్య ని
ర్భర సందర్భ విలాసభాసుర సమారంభంబులన్ దేవతా
చరణాలంకృతి నొప్పుగన్నపుడ నీ జన్మంబు సార్థంబగున్॥



	పుష్పమాల—హో లేటి వెంకటరాయశాస్త్రిగారు	పుట.
1.	సమర్పణము—సంపాదకుడు	1-4.
2.	<u>మృచ్ఛికటికము—పురాణంసూరిశాస్త్రిగారు ✓</u>	5-13.
3.	సమర్పణము—దుగ్గిరాల పశ్యంరాజుగారు	13.
4.	సెలయేరు—సన్నిధానం సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు	14.
5.	కొత్తకబురులు—సిరుసూరి జయరావుగారు బి. యస్. సి.	15-21.
6.	అనుభావనము—జంధ్యాల శివన్నశాస్త్రిగారు	22.
7.	నేత్రబాల—రామశేషకవులు	23-28.
8.	నర్తకి—త్రిపురనేని ప్రసాదరావుగారు	28.
9.	కరపీఠము—కివిసాదరులు పువ్వాడ శేషగిరిరావుచోడవరపు జానికరామయ్యగార్లు	29.
10.	ప్రపంచవార్తలు—స్వతంత్రుడు	30-35.
11.	ఉపహారము—శంకరనారాయణులు	35.
12.	గానము—యస్. యమ్. ఎల్. ఎఫ్. దాసుగారు	36.
13.	ప్రణయము—తింగిరాల వెంకటకృష్ణమ్యుగారు	37-44.
14.	చిలుకా—బాలకవి కోగంటి దుర్గా మల్లిఖార్జునరావుగారు	42.
15.	పల్లెటూరుపిల్లా నాకేమిస్తావు—కొడాలి వెంకట సుబ్బారావుగారు కామరాజుగడ్డ శివయోగానందరావుగారు }	45-47.
16.	గృహప్రవేశము—పండిత పెనుమచ్చ సత్యనారాయణరాజుగారు	48-53.
17.	దోనాదము—త్రిపురనేని చలమయ్య చౌదరిగారు	53.
18.	పుష్పమాల—శ్రీశేషాద్రిమణి కవులు	54-55.
19.	పుష్పమాల—నండ్లూరి శివరావుగారు	55.
20.	సుకుణ—శ్రీమతి ధూపాటి శేషమ్మగారు	56-68.
21.	అవతారిక—నేలటూరి అనంతాచార్యులుగారు	69.
22.	దైవప్రతిఘటన—శ్రీమతి నమలకంటి లక్ష్మీనరసమ్మగారు యల్. ఎమ్. సి.	70-73.

23.	నెలపుచీటి-ఆవంత్స వేంకట రంగారావుగారు	73_
24.	సవతితల్లి-వెంపటి నాగభూషణంగారు	74-71.
25.	పుష్పమాల-తుర్ల పాటి గోవర్ధనరావుగారు	78_
26.	<u>కాళిదాసు నిరంకుశత్వము-జంధ్యాల శివన్న శాస్త్రిగారు</u>	79-85.
27.	చిత్రకేశలు-కాళూరి వెంకట నరసింగరావుగారు	85.
28.	ప్రణయసాక్షాత్కారము-చిరువోలు కోటేశ్వర రావుగారు	86.
29.	పయఃపతనము-శ్రీరంగము నారాయణబాబుగారు	86.
30.	సుమజగత్తు-బంభరుడు	87.
31.	నిరుత్సాహము-భోరతుల మార్కండేయశర్మగారు	88_
32.	<u>భాసకవి ప్రతిమావిమర్శ-విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు</u>	89-97.
34.	సాభిప్రాయవిశేషములు	98-100.





సంపాదకుడు - చిత్రపు హనుమంతరావు

సంపుటము

జనవరి 1927

సంచిక

సమర్పణము.

భారతవర్షము, విశ్వవ్యాపనశీలుడై చరాచరప్రపంచమునంతను విశ్వమయ్యుడై "అణోరణీయాం మహతోమహీయాం" గ విశ్వరూపముఁదాల్చిన ఆనందస్వరూపియగు భగవానునికి మకుటాభరణము.

"అశ్వైలాదదిక్ శక్త్యాచరణ కీసలయన్య సధన్యోకకరతాదా రక్షోపిత సీతాముఖ కమల సముల్లాసహేతోశ్చ సేతో" అయిన భారత భూమాత-పుట్టుకతోడనే పవిత్రవంశములగు గంగా యమునలకును, హిమవ

త్పారియాత్ర వింధ్య శ్రీశైలాదిపవిత్రమహీశరములకును కురుక్షేత్ర, నైమిశాలయి, పుష్కరతీర్థ, బడరీవన, కన్యాకుమారి మున్నగు భగవదావాసంబులకును నిలయమై మనుమాంధాతాది మహీపతులచే తొల్లివైదిక మార్గమున పరిపాలింపబడి సమస్తభూమిం డలమునకును నాయకమణియై విరాజిల్లెను.

శ్రీ గామచంద్రుని అంతారావిర్భావమునకు మున్నే అదికావ్యమగు రామాయణమును రచించిన వాల్మీకి కోకిలము నేటికిని

పవిత్రమగు గోమతీతీరమునుండి నైమిశారణ్యమునందలి గహనాంతరాళము ప్రతిభవ్యనించునటుల రామతారకమును గానముచేయుచుండెను.

కాశ్మీర దేశమునందలి శ్రీనగరమునపులక్ష్మీ మహాతల్లికి పృథ్వీయమగుగెడి పద్మసీతము మణియే భూభాగమునందుగలనా? పౌకృతముద్రముతో సంగమించెడి గంగానాగర సంగమక్షేత్రమగు కాశీఘట్టమునందలి భద్రకాళియు పశ్చిమ క్షీతిధరములకు పుట్టినిల్లగు అరేబియా అబ్ధితీరమునందలి ముంబాదేవియు, భారతలక్ష్మీమొక్క భద్రతను సర్వతో భద్రముగ కాపాడుచుండెను.

ప్రాకృతముద్రతీరమున కథి దైవతమగు జగన్నాథుడును పశ్చిమ సముద్రతీరమున కథి దైవతమగు ద్వారకానాథుడును, నైకుంతమున గదాదండముల ధరించిన జయవిజయులవలె హేతల్లి! దుర్జన భంజనోద్యుక్తములగు శంఖచక్రములను ధరించి నీపాశ్చిమ సరిహద్దులను గాపాడుచుండిరి.

అనాడు “ధర్మక్షేత్రే కురుక్షేత్రే” మధ్యను ఆధ్యాత్మిక రథారూఢుల పూరించిన తాత్విక భయదనిస్సనమగు శ్రీకృష్ణభగవానుని పాంచీజన్యధ్వానము నేటికిని భారతవర్షమునందేగాక సమస్త భూమండలమునందును అంతరాళము మాటు మోగునటుల భగవద్గీతార్థ ప్రతిపాదకమై ప్రతిభవ్యనించుచుండెను.

ఒక్క భారతవర్షమునకేగాక సమస్త భూమండలమువకును గూడ ఆధ్యాత్మిక విద్యుల్లత ప్రసరించునటుల తోడ్పడుటకు గాను భారతలక్ష్మీతన సర్వస్వమును ఈశ్వరప్రీతిగ శ్రీకృష్ణపాదముగావించి సన్మాని

నియై కాపాయన స్రీములను ఉద్రాక్షమాలను చేబూని పౌకృత్యమక్షీతిధర యుగళమున రత్నాకర మహానాథుల సంగమస్థానమగు ఆదిసేతువుకు కన్యాకుమారిక్షేత్రమున కథిదైవతమై మంత్ర సింహాసనమునందగిష్టించి ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానోపదేశమునిచ్చెడి మత గురువువలె ప్రబోధించుచుండెను.

హే భారతవర్షమా! నీజన్మ ధన్యము. శ్రీకృష్ణ చరణచిహ్నతంబుగు నీమేనును స్పృశించిన మానవకోటికి యిహజన్మమునందే జీవన్ముక్తి. “నన్యః సంభాలయ నాయవిద్యతే” మానవకోటికి నీ పద సమారాధనంబుకంటె వేరొండు బీతుడు తెరపుగన్నట్లుకా. ఓతల్లి! హస్తినాపురమునందు యుగములు గతించిననుగూడ త్రుప్తపట్టని యినుప స్తంభమును పోతపోసిన నీగాదిలిబిడ్డ నాగార్జునిని సిద్ధహస్తము-నైమిశారణ్యమునందు భారత రామాయణాభ్యాంబుల గల్పించిన మహద్విపులగు జ్ఞానకౌశితి-వారణాసీక్షేత్రమునందు మనుజులకేగాక పశుపక్షాదులకుకూడ శస్త్రచికిత్సల నొనరించిన నుశ్మతాచార్యుని విజ్ఞానలతీక-అలగ్నాండరు దండయాత్రకుని హిమాలయముల ఆవలిగట్టినకు తరుమగొట్టిన రాజకంఠీరపుడు పురుషోత్తమనృపవీరుని శస్త్రధార-ఆగ్రా నగరమునందు తాజ్ మహలునంటి కనకమయ సాధమును నిర్మించిన శిల్పాచార్యుల హస్తకౌశలము-అజంతా గుహలలో బుద్ధదేవుని యప్రతిమాన మూర్తులను పంచరంగులలో సమ్మిళితముచేసిన చిత్రకారుని లావణ్యమయకూర్చు-సంస్కృత భాగవతము కన్న మిన్నయగు శైలిలో నాంధ్రీభాష యందు భాగవత సుధారసమును వర్ణింపజే

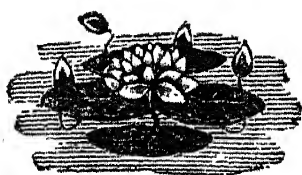
సిన బామ్మగ పోతన్న చేతియందలి యినుప
ఘంటము - శత్రు సైన్యములగుండె లవియున
టుల చతురంగ బలములను బాగులుగట్టి
వడిపించిన కృష్ణరాయల యుద్ధకళానిపుణత -
హంపీ విజయనగర సామ్రాజ్యమునందలి
అంతఃపుర స్త్రీలు జలకమాడెడి చలవరాల
పన్నిరు కాల్వల స్నానశాలలలోనికి తుంగ
భద్రా నదినుండి కల్పించిన జలనాళికల
సాంపు-సాగసుగా మృదంగతాళముల జత
గూర్చి నాదోపాసనజేసే త్యాగరాయల నీణె
వాయింపు అన్నియు నేడు నిశ్చయంత
రాళమునం దంతర్గర్భితమగుటచే నీవాసిచెడి
నీదిగంత విశ్రాంతకీర్తికి యపయశంబు
వాటిల్లుటగాని వేటొండ గాదు.

నాగార్జునుని రసబిడ్డి — శౌనకౌది
మహర్షుల చరిత్ర యల్లిక - సుశ్రీతాచార్యు
లశస్త్ర చికిత్సా నైపుణ్యత - ఆనాటి పురు
షోత్తమ కృష్ణదేవరాయాదుల యుద్ధకౌశల
ము, ఆగ్రానగరమునందలి రాజ్ మహాలు

యొక్క శిల్పసౌందర్యలహరి, అజంతాచిత్ర
రూపులయందలి లతీతకళారహస్యము, హంపీ
విజయనగర సామ్రాజ్యమునందు జలనాళిక
లను నిర్మించిన యింజనీయరింగు విజ్ఞానము,
బమ్మెర పోతురాజుని బాలరసాలసాలనవపల్ల
నకోమలకాన్యకన్యకామాణియందలి రసరాజ
లక్ష్మీ - వాగ్దేయకారకులగు శ్రీమత్యాగ
రాజులగానరసస్రవంతి అన్నిటిని యొక్క
మ్మడిగుడిగుచ్చిఆనాడు క్షీరసాగరుడు క్షీరా
బ్ధిశయనునికి వైజయంతి పుష్పదామము
నుసాయనముగ నొసంగినటుల, నేడునీకంతా
ధరణముగ సమర్పించెడి మా పుష్పహార
నంగీకరింపుము.

హే భారతీ జననీ! నీకాటు కంటినిరు
చనుకట్లబయలుబడి పొరలవీరి, నీ హృద
బాష్పములతో మమ్మకిస్తామి. చేపవీరి
హించి మాతోహాడల గైకొనుముమ్మ!
నమాత్మపరదైవతమ్.

ఓంతత్సత్.



ప్రణయజీవనము

పురీపండా అప్పలస్వామిగారు (కవితానమితి.)

ప్రణయరసపూర్ణ చారుహాసినీ, ప్రసూన
బాలికామణితో నూత్నప్రణయ గరిమ
లీలబాదలెడు భావమాలికలనెల్ల
గీతఫణితినిఁ గాడుచుఁ గేరుకొనుచు

జగము సర్వమ్ము హర్షసంజనితమనుచు
గంతులిడుకొంచు ముందువెనకలనుఁ గనక
నేలయుప్పొంగిపోయెద వింతలోనె?
అళికుమారక! విను మింత కులికెదేల?

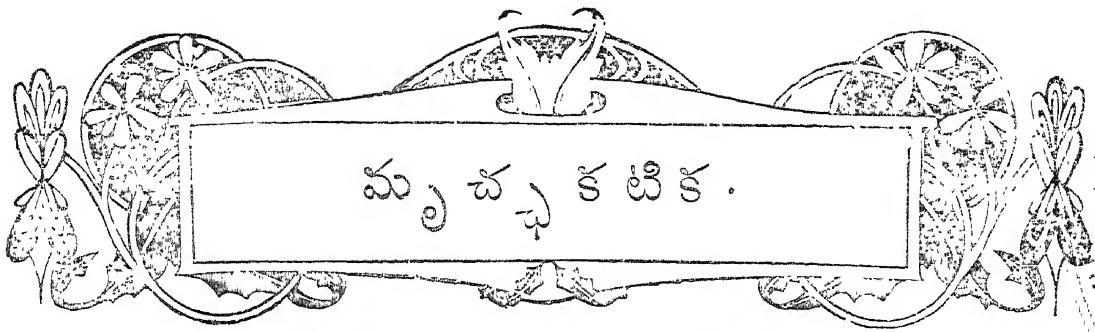
నీవు గాంచి యుప్పొంగిన పూవురాణి
నీవు కూరిమి నెఱపిన పూవురాణి
నీవు మంతన మాడిన పూవురాణి
నీవు ప్రాణంబుగా నెంచు పూవురాణి
కాలవశమున ఖరకరు కరమునోకి
ఎపుడు వసివాడిపోవునో యెవరి కెఱుక?
ఎపుడు తరువుఁ దొలుగునో యెవరి కెఱుక?
ఎపుడు భూమిపైరాలునో యెవరి కెఱుక?
ఎపుడు రూపతిపోవునో యెవరి కెఱుక?

* * *

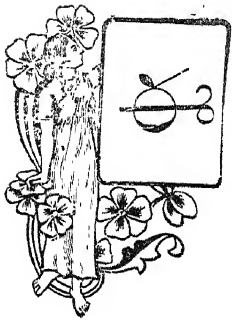
అంచితానందమునఁ దేలియాడునీవు
ప్రేమకాననమున విహరించునీవు
భూరి సంతాపమునఁ దూలిపోయెదేమొ?
ఘన వియోగాగ్నిఁ బడి కడఁ గనలేదేమొ!

* * *

ప్రణయజీవన మాశించువారికెల్ల
కడకు చేకూరు ఫలము గుఱుఖమ్మెకాదె!!



పురాణం సూరిశాస్త్రిగారు, బి. ఏ.



యాపకమును దొలు
దొల్త గీర్వాణ ప్రాకృ
తంబులరచించిన మహా
కవి, శూద్రకుడను భూ
పాలుడు. ఈతడు కాళి

దాసునకు పూర్వదనికొందరుపండితోత్తము
లభిప్రాయపడుచున్నారు. వరిద్రాచారదత్త
మనుపేరిట బరగు భాసకవికృతి నుకదాని
మాతృకగ గైకొని, పెంచి, సర్వజనాహ్లాద
సంజనకంబుగ మార్చి, రచించినట్లుగ పడును.
దీనిని గీర్వాణాలంకారికు లంతగ గొనియాడ
కున్నను, పాశ్చాత్యపండితులపూర్వ ప్రతి
భావిరాజితంబుగ నెంచుచున్నారు. హెచ్.
హెచ్. విల్సను, మున్నగువారు దీని నాంగ్ల
భాషలోనికి గద్యపద్య సమన్వితంబుగ సంత
రించి ప్రాచ్యమాపకములలో నెల్ల ప్రశస్త
మగు దానిగ నుగ్గడించిరి. హిందీ, కర్ణాట
కాది భారతీయదేశభాషలలో దీని యను
వాదముల రచించి ప్రదర్శించుచున్నారు.
తెనుగున తిరుపతి వెంకటేశ కవి పుంగవు
లిద్దాని సరసముగ నైజరసస్ఫూర్తి నిండు
వెలుగున రాజిల్లునట్లు రచించి యాంధ్రుల
కృతజ్ఞతకు బాతులైయున్నారు.

—రూపక ప్రాశస్త్యము—

మృచ్ఛికటిక భారతీయ నాటకము
లన్నిటిలో బ్రదర్శనానుకూలమై సకల
సామాజిక సంతోషదాయకంబై, నిరుప
మానమై, యపూర్వమై పాశ్చాత్యరంగాలం
కారభూతంబులగు నుత్కృష్టరూపక రత్న
ములతో నెన యగుచు పండితపామర జనం
బులచే సమానగౌరవంబున మన్నింప దగి
యున్నది. ఇతర నాటకములలో నెద్దియో
యొక ప్రధానరసము మొదటనుండి తుది
వరకు కథాభారమును చాల్చుచుండ, నచ్చ
టచ్చట నలంకారలక్షణసూత్రప్రకారకు నవ
రసస్ఫూరణ గిలికింపబడుచుండ మృచ్ఛికటిక
లో నవరసములు సమానప్రపత్తి నొంది
యున్నవి. భాసకృతులు కోమలసద్భావ
భరితములై లలితపదాలంకృతములై సాధు
రసముల లేతతళుకులతో, జంద్రునినావరిం
చు పరివేషమం దగుపడెడి ముత్రైంపు
వెలుగు జలుకులతో, జెన్నెందుచు, పాఠ
కులకెంతయు ప్రీతికరముగ వినబడుచుండును.
కాళిదాసునాటకములలో పనివడి మెరుగు
వైట్టిన కావ్యశిల్ప మగుపడును. భవభూ
తిలో గరుణాభయానకంబు లుదారభావ
విస్ఫుటతతోపొగలిడి పొక్కుచుండును. వేణీ
సంహార ప్రసన్న రాఘవాదులం దుద్భటపద
పటిష్ఠత భారతీయ మహావీరులదండిగుండెను

జాటుచున్నది. కాని వీనియన్నిటిలో నేదో మొక గాథ ప్రధానమై తక్కుంగలవృత్తాంతమును మింగివైచును. ఈసందర్భమే మన కేశమందాడబడు నాటకము లన్నిటి నావేశించియున్నది. ధీరనాయకులగైకొని వారిని కష్టపరంపరలో దేల్చి యాచ్ఛి తుడకు ధీరత్వముచే వారు కంటకశతంబులదాటి మిన్నతై నిజసత్వమును సమర్థించి, యీప్సితార్థమును సంపాదించిన యుదంతములు భారతీయ నాటక కవులభిమానించుచుండును. కథాసరళిలోఁ గొన్ని భిన్నవ్యక్తు లగుపడి వను వీరందరు ఆధికారిక వృత్త పరిణామముచేకే దోడ్పడుచుండును. కథాంశము నాయికానాయకుల సర్వస్వమని చెప్పవచ్చును. అందు శాకుంత లోత్తరరామచక్రీ రత్నాచలీ హాశ్యంద్ర ప్రహ్లాద సావిత్రి సఖాది నాటకములు కూర్పులో నెంత సమంజసముగనున్నను ప్రదర్శనమం దొకింత విసుగొందించుచుండును.

—♦ ఫలభావశృంగారము ♦—

మృచ్ఛకటికలో వసంతసేనా చారుదత్తుల ప్రణయవృత్తాంతమే యాధికారకథాంశమయ్యును—జూడరియై, తప్పుదారుల నడుగుజారుచుదీనదశంజీకిన సంవాహకుడు పశ్చాత్తాపమొంది జాదాశ్రమ మూని ద్యూతక్రియా నైజమగు మనశ్శాంచల్యమును వదలి సుస్థిరమగు భక్తి విశ్వాసములవరచుకొని భూతదయాసింఘుడై పండితాశీర్వాచన ప్రాప్తుకైవలవిద్ధిల ప్రోడయై యల్లరిచిల్లరి సంగడికలతో దిరుగనేర్చిన శర్వీలకు డాపత్కాలమున దనమిత్రుడగు సార్యకుని బంధనిముక్తు గావించి గద్దయచెక్కించి యుదార స్నేహస్వరూపమును

బ్రకటింప గల్గుటయ, గొల్లడై పుట్టిన ఆర్యకుడు రాజధానిలో విశ్వాసపాత్రులగు మిత్రుల సంపాదించి వారితోడ్పాటున రాచరికముంది, యిట్టి యుచిగితిత మహద్దశాప్రాప్తి గల్గిన వెనుక కష్టకాలములో నీయూత నెసంగిన వారిని పోషకుఁగఁబటయు, — మొదలగు ఫలము నాటకములో నగపడును. ఫలసిద్ధిచారుదత్త వసంతసేనల దొక దేకాదు — సంవాహకుడు బుద్ధుడైనాడు, శర్వీలకుడు మదనక పొందుగెలిచి, తనమిత్రుడగు ఆర్యకునకు రాచరిక మేర్పరచెను. ఆర్యకుడు రాజ్యాభిషిక్తుడయెను. చారుదత్తునకు గల్గిన లాభము వసంతసేనకాదు. కథారంభము నుండి కథాంతము వరకు వసంతసేనవానిచే. శకారుని జీర్ణోద్యానమున వసంతసేన ప్రాణాపాయమునకు బాలైనను, ప్రధమ ప్రవేశమునుండి శకారునిచే దరుమబడినను, వసంతసేనా చారుదత్తులకు వియోగమెన్నడును కలుగలేదు. నిరపాయముగ నిరాటంకముగ తమవలపు పొగురుల దీర్ఘకొను నవకాశము జిక్కుటయే వీరిశృంగారకథాంశపు పరిణామము. వియోగము చారుదత్తునకును, నాతని గృహలక్ష్మికిని గల్గెను. కథాఫలితముగ జూడత్తుని గృహలక్ష్మిమరల నాతనిచెంతజేరినది. శకారుడు పరమసీచుడై యబలామారకుడై శిరొన్మొడయ్యును, క్షమాఫలమొంది సంతసమున గంతులిడగల్గెను. ఈసాత్రములన్నియుతోలుదొల లోపభూయిష్టములై జిక్కులబడినను భక్తివిశ్వాస సుహృద్లక్షణాది సద్గుణంబుల కుదురుతై కథాంతమున నిజస్వభావ ప్రభావమున సద్గతినొందియున్నారనల్లురెమగురు పాత్రలకు వేర్వేరు ఫలసిద్ధులమరుటయు, వీరిభిన్నవృత్తులు ప్రత్యేక

కథాంశములు నాటకాంశమున జేరియుండుటయు నీనాటకములోని ముఖ్యవిశేషము.

—* కాల্পనిక వైచిత్ర్యము *—

ఇంతకన్నను గొప్పసంగతి యేమన పీరుడకు నాయకా నాయకులకు సంబంధించినవారు కారు. వీరి ప్రవృత్తులు ప్రయత్నములు అధికారిక కథాసందర్భమున జనించినవికావు. దానికి తోడ్పడుటకుగాని దాని నడ్డగించుటకుగాని సంకల్పింపబడినవికావు. సంవాహకుడు, శర్వలకుడు, ఆశ్వకుడు, చందనకుడు, సూతుడు, మొదలగువారెవరిగోలలో వారుండి తమతమ కార్యముల స్వయముగ నిర్వహించుటలో నధికారికవృత్తాంతమునకును, కథాకామ కళ్యాణమునకును, తలవని-తలపుగ దోడ్పాటులైరి. చారుడత్తుని మహనీయ సద్గుణములందాదరణయు, బ్రతినాయకుండగు శకూని వెకిలిచందముల కేవగింపు తప్ప వేరొండు సామాన్యసంఘీకరణ సందర్భములందున గాను పొపవు. అధికారిక వృత్తాంతమున కుపాంగములుగగాక, దానికి దోడ్పడునుద్దేశ్యముగాక, స్వకీయమనస్సంకల్పముల గొనసాగించజూచు తెరపున నాచరించుచు నీప్రితార్థములబడయుచు, నిజచారిత్ర విధింశములో కూడ, సదాచార పాతేత్యములోగూడ నుదారస్వభావముల బ్రకటించుకొనుచు నాటకపాత్రలు వేర్వేరు తెరపులవర్తించి, కాకతాలీయముగ బ్రధానకథాసంతోష సమాప్తికి నిస్సంకల్పముగ దోడ్పడిరి. వసంతసేన బ్రతుకుటకు సంవాహకుని సన్న్యాసమాధారమాయెను. చారుడత్తుడు మరణదండనము తప్పించుకొని, జీవించి, భాగ్యోపేతుడై, కృష్ణుర వెలుగొందుటకు, ఆర్య

కుని రాజ్యాధికార సంప్రాప్తి హేతువాయెను. ఇందుకు శర్వలకుడాదిగాగల సంగడిడల సుహృద్గుణములు సాహాయభూతములాయెను. ఈకారణములచే మృచ్చికటిక నాటకప్రపంచములో నెల్ల కల్పనాచార్యమందును, కథాపాటవమందును, నిరుపమానమైయున్నది.

—* ప్రదర్శనానుకూల్యత *—

శకూనివంటి విహరితపాత్రముయొడునను గానరాదు. వాని వెకిలితనము, విడికితనము, మేకపోతుగాంభీర్యము, కత్తియుళిపింపు, నీవలకులికిపాటు, నీచశృంగారముమున్నగు భగినీభగభాగ్యసంభూతవైభవసహజంబులగు దుర్నయ గుర్చితప్రచారములన్నియు నసామాన్యముగ, ససాధారణముగ, నవ్వుబాటుల కునికిపట్టులై, చదివినవారిని జమవనేరని లేతమనస్సులను ప్రకల్పబద్ధ నవ్వించజేయును. దొంగలొస్తారు, జూదరులొస్తారు, ముండలముతాకోరులొస్తారు, కోర్టునీనువస్తుండి, పురిదీయడం, వానకురియడం, మేడలమీదరుండి దూకడం, సొకెల్లుతెందుకోడం, కన్నాలువేయడం, డప్పులబాడడం, హాగుల్లు, పేదయల్లు, రాజభవనాలు, పాతబోటలు, వన్యానేకనుమాలంకృతంబులగు విహారోద్యానములు, బండ్లు, పోలీసులు, రాజ్యాతాతల్లక్కిందులవడం, పున్నవారికి లేకుండపోవడం లేనివారికిరావడం, మైత్రేయుని ఆశలించులు, ఆబచ్చి! యివ్వన్ని యెంతచెప్పింగా, యెంతతనూషాగా, కొత్తగాషోకిగా ఒక్కచోట, మత్తాలపేరులల్లే రత్నాలుపొదిగినట్లు కూర్చబడ్డాయి. రెప్పవాల్చుటకు, ఆవలించుటకు కిక్కిరిసిగర్చేటట్లునైన నాస్వాదిప బయటకు

పోవుటకు, వీలొసంగుకల్పనాచాతుర్యమీనాటకమున విలసిల్లి ప్రేక్షకులందరిని మంత్రనిబద్ధభుజంగంబులవలె గట్టివైచెడి నేడ్పు పెంపు లీరూపకమున నగపడు చుండును.

—♦ పాత్రస్వభావ వైచర్యము —

ఇందలి పృథానపాత్ర లందరిలో విరోధాభాస మగపడు చుండును. “దాదిద్రవ్యదోషోగుణరాసినాశీ” అని పెద్దలు చెప్పుచుండ దారిద్ర్యనివీడితుడైన చారుడత్తుడు నుంచితల పుల పుట్టయై మహాదార స్వభావసంపద లెల్ల వేళల దోడ్పడుచుండ గీర్వాణరూపక నాయకులలో నిస్తులధీరుడై వాసికెక్కుచున్నాడు. తనయింట దొంగలుపడి వసంత సేనయాభరణములు దొంగిలించ, నీసంగతి తెలిసినచో యామెరత్నాలపేరును స్వీకరింపదమ సూహాశో జూదములో తానుపోగొట్టుకొంటిననియు ప్రతిఫలముగ రత్నమాలి కను గ్రహింపవలెననియుఁ బంపెను. శర్వలకుడు, చతుశ్వేదపారంగతుడగు నప్రతి గృహీతుని పుత్తుడైయుజ్జలగాలిచియోగాది సద్విద్యలనాజ్ఞించి “సహవాసన్తి చరుదన్తి చవిత్రహేతోః విశ్వాసయన్తి పురుషంనతు విశ్వసంతి, తస్మన్నరేణ కులశీలసమన్వితేవ వేశ్యాః శ్మశానసుచునాయివ వర్జనీయాః” మున్నగు ధర్మముల నెరింగియు రండకోసము దొంగతనమూని దానిలో తనయోగమహిమలు, చౌర్యక్రియా నైపుణ్యమును, వెల్లడించి మదనికా స్వాతంత్ర్య సంపాదనమునకు వలయుధనమును దొంగిలించ సాహసించెను. ఆమెమీద మోహమింతటి యస్వాభావిక కార్యనియంత్రునిగ జేయ సమర్థమైనను యిన్ని చిక్కులబడి మదనికను సంపాదించుకొనినను, మిత్తుని యాపద్వృత్తాంతమును

వినంతనే నవవధూసమాగమసౌఖ్యాలాభముల వర్జించి మిత్రావసదీక్షితుడైనచెలివేసెనరిగెను. చారుడత్తుని కూర్చి చెలికాడు, మైత్రేయుడు, సదుద్దేశములతో, నారని భక్తిప్రేమలుండియు, తత్తరపాటన నవివేకియై, పెక్కుచిక్కుల దెచ్చి పెట్టుచుండెను. వసంతసేన నగలు చోరగ్రస్త మగుటకును, అధికరణుని వద్ద నిస్సంశయమగుసాక్ష్యమును చారుడత్తునకు ప్రతిపక్షముగ గూర్చుటకును, ఈతని యవివేకము అమాయకము, తొందర, ప్రేమాతిశయము కారణమైనవి. శకారుడు విటుడు. దుస్సాంగత్య కలుషితుండయ్యును మంచి వివేకి. పెద్దచిన్నలను, యుక్తాయుక్తములెరింగి, సదుద్దేశములను నొసంగెడివాడు. ఇట్టివిరోధాభాసస్వభావము లీనాటకమున, గన్పట్టుచున్నవి.

—♦ కథాంశము —

ఉజ్జయిని పురంబున చారుడత్తుడను బ్రాహ్మణుడు దయాసత్యాదిసద్గుణాలంకృతుడు. వణిగ్వాపారమున నఖండేశ్వర్యమనుభవించినవాడు. అర్థజనంబుల కల్పవల్లిశాలవశంబున దొలకరి జల్లుచే సన్నగిలిన యంబుదములవలె పేదయయి యిడుములగుడుచుచుండెను. నాటకారంభమున సీతని దాదిద్రవ్యము, జీర్ణ గృహము, పేదరికమున ననుంగు చెలికాడగు మైత్రేయుడు కూడ ఆనదప్పుటయు జూపబడినవి.

ఆయుదిలో వారాంగ నామకుట భూషణంబును, అత్యంత భాగ్యోపేతయునుకుమార తన్వ గియునగు వసంతసేన కా మోత్సవ సందర్భమందు చారుడత్తుని మనోహరాకృతిని గాంచి వాసిగుణముల వీనులలర నాకర్ణించి బద్ధానురాగయయి యుండెను.

అయూరిరాజయొక్క యుంపుడుకత్తెతమ్ముడు శకారుడను నాడు వసంతసేవ పొందు నపేక్షించి యామైవేచియుండెను. వసంత సేన వీనినెకిలవలపు లంగీకరింపలేదు. మైత్రే యుడు బలినొసంగజోయెడి నిశాపమయ మున వసంతసేన శకారునిచే దమరుబడి చీక టిలో నిజదాసీజనంబులు గానరాకుండిన దత్తరపడుచు దరిగానక భయోర్తయై శకారుని దుండగముల నసహించుకొనుచు, తప్పు లుపడుచుండ, శకారుడు నిజస్వభావోచితం బున తెలివితక్కువగ నామెకు చారుదత్తుని యిల్లుచూపించెను.

వసంతసేన విటశకార సంభాషణాంశ ముల విని యప్పుడే బలిప్రదానమునకై రదనక వెంటరా, దలుపు తెరచుకొని మైత్రే యుడు వెలువడ చారుదత్తుని యింటిలోనికి దూరెను. ఈరంగమున కథాబీజము నెల కొల్పబడినది.

— విటుడు, శకారుడు —

విటుడు మృచ్చకతిక పాత్రములలో నెల్ల సమంజసబుద్ధికిని, కావ్యధోరణికిని, పెంచదగినవాడు. రత్నముతో గలియుక గజ, రాతితో గలియునా? యని వసంత సేన కొప్పిదముగ నీతడు పలికిన మాట లీత నివట్లనే వర్తించుచున్నవి. వసంతసేన చారుదత్తుని వరించినదని తెలిసినంతనే విటు డామెపై నత్యంతశౌరవమొంది యామెను గావదలచెను. శకారునితో జీకటిరాత్రి లందు దుష్టవనితాన్వేషక సంచారమొనర్చు వాడయ్య నొరుల గుణముల దలచి సంత సిందు వివేకి. దాని మెచ్చుకొనజాలు గుణ జ్ఞుడ, గుణి.

గీ|| “మండువేసంగిలోన, సమస్త జంతు
పులకు నీరిచ్చి యెండిన కొలనుపగిది,
తిక్తులను బోవనతడు దరిద్రుడయ్యె,
గానియైశ్వర్య మదమునఁగాడు చూపె”

ఇతని ప్రకంచ జ్ఞానహాసారము.
మర్యాదలు విటనా సాధారణము.

శకార పాత్రస్వభావము సంపూర్ణ ముగ జూపబడినది. రాచరికములేని రాచ పోకడలు, సంకదలేనిడంకము. ధైర్యమొ దవని దుడుకుదనము, శీలనిగ్రహము లెరుగని యధికారము, నిలకడలేని యుత్సాహము, వలపు జాడలరయని మోహవర్తనము, నీతి లేని తంత్రము, పీడితనము, క్రొర్యము, నైచ్యము మున్నగు కాపురుషగుణంబు లన్నియు, రాజనామకుల కుండ నోపెడి దుర్గుణంబులన్నియు రాశీభూతమై శకారుని యందవతరించి, హాస్యభలనావైడుష్య సామ్రాజ్యమున జ్ఞదులిశినవి.

మూడవ రంగమున వసంతసేనా చారుదత్తుల సమావేశ మమర్చబడినది. కామదేవాలయములో మొదటి చూపున మొలకెత్తి గుణశ్రీవణముచే బల్లవించిన వసంతసేనా ప్రిణయ ప్రసవంబు నీరుగ మున పిప్పరి రాగపూరితములై రాజల్ల దొడగెను. నెలవుగైకొని స్వగృహంబున కేగుతరి వసంతసేన దారిలో విటతస్కరాదు లవలన మోసమాదలంచి తన నగలను చారు దత్తున కొప్పగించి మైత్రేయ పురస్కృతయై చనెను.

రెండవయంకపు మొదటిరంగమున వసంతసేన చెలికత్తెలతో వరగుణనికరంబు నుగ్గడింపుచుండ సంవాహకుడు శరణు శర

ణమ్మని భయార్తుడై బ్రవేశించి తానుతొల్లి చారుదత్తునకు సంచాహుకుడై యుపచరించి నదియు కాలక్రమంబున బుస్సుంగతిచే దురో దరాను చెడుదారుల ద్రిమ్మరి సర్వస్వమును గోల్పడి జూదరి నైదోడుబచే తన్నులు తిని తక్కునుబడిన యుదాతమును తెలుపుకొ నెను. నసంతసేన యీతని బాకీదీర్చి నిడి పించి కృతార్థుని జేసెను. అంత నీతడు దుస్సాంగత్వమును వదిలి బాద్ధాశ్రమము నవలంబించెను. నసంతసేనవద్ద మదనిక యను దాసి యొక జెకలకు. ఆకాలమున దాసీలకు వెలకుగొనుచుండిరి. క్రియ భనమును వాపకుచేసినగాని దాసికి మరల స్వతంత్రమేర్పడదు. శార్వరికుడను బ్రాహ్మణయువకుడు మదనికను మోహించి ఆపె సేవాబంధమును విడిపించి యామెతో స్వేచ్ఛోప భోగముల ననుభవించదలచి దాస్యవిమోచనమునకు వలయుద్రవ్యమన్యథా జేజాలక నెవరింటనైన ముచ్చిలి దాని సంపాదించబూనెను. ఈతడు రాత్రివేళ చారుదత్తుని యింట నజ్ఞానకృతంబుగ బ్రవేశించెను. ఆయుల్లు చారుదత్తునిదని ఎరుగడు అసయ్యుచును చారుదత్తుడింటలేడు. వసంతసే నవిడిచి వెళ్లిన ఆభరణములు మైత్రేయునిచేతికి బప్పగించి తాను బయటకు వెళ్ళెను. అందు చేత శకారుడు వెంటబడించిన ప్రధమాంకకథ సందర్భము మొదలు శర్వలకుడు కన్నము వేసిన కథవరకు జరిగిన వృత్తాంతమంతా ఒకరాత్రితోనే గడచెనని తలచవచ్చును. లేనియెడల ఆనగలు మైత్రేయుని యొంటి మీద నుండవు. వసంతసేనను నిజావాసము నకు భద్రముగజేర్చి తిరిగివచ్చి వెంటనే గాని, యామరునాటి యుదయమేగానిచారు

దత్తుడు న్యాసద్రవ్యముల నే పెట్టెలోనో, గోతిలోనో, వీభూది బుట్టలోనో భద్రపరచి యుండును. శర్వలకుడు యిటునటు వెదకు లాను నుండ మైత్రేయుడు తనకొప్పుగించిన నగలను జాగ్రత్తగా కాపాడ వలెననితలపు అదే ఆలోచనగ పుర్రెనుగదలింప నిద్రలో కలవరించుచు దొంగయే చారుదత్తుడను కొని నగలనాతని కందించెను. వీటిని పుచ్చు కొని శర్వలకుడు మగునాటి యుదయమో, సాయంత్రమో మదనికను కలసి దాస్యవి మోచనమూల్యమును సంగ్రహించి జెచ్చితి రని చూపించెను. ఆమెవెంటనే అట్ల తనయే లికి తొడవులుగ చెలిసికొని శర్వలకుడు వానిని చారుదత్తుని ఇంటుండి దొంగిలించెనని చెప్పును. ఇందుకాతడు మిక్కిలి చింతిల్లి యుత్తర కార్యోపాయముల నడిగెను. ఈన గలను వసంతసేనవద్దకు డీసుకొనిపోయి చారుదత్తుడిమ్మాన్నాడని చెప్పి యామెక ర్పించమని మదనిగ తెల్లప్రజాపెను. చాటు ననుండి వస తసేన వీరి సంభాషణము విను చుండెను. శర్వలకుడు వీర్యాదిష్టముగ చేసెను. సరసురాలగు వసంతసేన మదన కాశర్వలకుల సత్ప్రవర్తనకు సంతసిల్లి వీరి నిర్ధనప్రణయాను బంధములకు గరుణించి చమత్కారముగా “ఈనగల నెవరిచేపంపె దరో వానికి మదనికనిచ్చి గారవించెదనని చారుదత్తునితో చెప్పియున్నాను. గాన మదనికను నీవుగైకొను” మని సేవావిముక్త గావించి వారిరువురిని పంపివైచెను. వీరు పోవుచుండగా నార్యకుని బంధించి పాలక భూపాలుడు చెరనుంచెననువార్త శర్వలకు నకు వినబడెను. వివినంతసే మదనికపొందు విడిచి మిక్కిడగు నార్యకునిరక్షింపబరుగి డెను.

దొంగతనము జరిగిననాటి రాత్లో,
మర్నాడో చారుదత్తుడు మైత్రేయు డొన
ర్చిన తప్పుకెలుసుకొని తనయింటవసంతసేన
నగలు పోయినందుకు చింతించి యీ సంగతి
వామెకెరుక వరచేకుండ జూదములో నగల
నోడితిననియు, వానిని బదులీ త్నాలహ
రమును గైకొనుచునియు, తనకంతాభరణ
మును మైత్రేయునికిచ్చి యా వేశ్యలలామ
కందించెను.

కొండొకనాడు వసంతసేన చారుద
త్తుని యింటవద్దకు వచ్చినపుడు రదనిక యొక
మనోహరాకారుడగు బాలుని నాడించు
చుండెను. ఆబాలుడు దాసి యొసంగిన
మట్టిబండికి (మృచ్ఛికటకము) సంతసింపక
బంగరుబండి తెమ్మని పట్టుపట్టి యేడ్చు
చుండెను. ఈబాలుని చారుదత్తనూజునిగ
నెరింగి వసంతసేన తన సువర్ణాభరణముల
దీసి దాసికిచ్చి నీనియుపునునియాజ్ఞాపించెను.
ఈవృత్తాంతము చాటక స విధానములో
మొక ముఖ్యాంశము కాకున్నను దీనిబట్టియే
యీ ప్రకరణాభిధేయ మేర్పడినది. చారు
దత్తుని కప్పుడో కాట్లపిసికిన సంహారకుని
గారవించి ఋణబాధా విముక్తు గావించిన
వసంతసేనకు చారుదత్తునిపైగల ప్రేమాభి
మానములను ఈసందర్భమతిశయంబుగ
వర్ణింపనేరదు. కాని సామాన్యముగ వేశ్యలు
కటజనంబుల సర్వస్వమును పీల్చి పిప్పిచేయు
చుందురు. విటులు మహాధనికులను ప్రతీతి
యన్నచో వారిని మెప్పించుకొరకు వేశ్యలు
కొన్ని పట్లవారి దాసదాసీజనంబులను
మన్నించి వారితోపిక మొసంగుచు వారి
పిల్లలకు మోదక ఫలాదుల బంపువాడుక
కలదు. తామువెచ్చించిన దాసికే వదిమ

డుంగులు హెచ్చుగ స్వీకరించెడి యాశతో
నీపనిచేయుచుండురు. కాని యీయెడ
చారుదత్తుడు నిజపేదయనియు గ్రమ్మర
భాగ్యశాలియగు నాశలేదని వసంతసేన
యెఱుంగును. వేశ్య లితర కారణములచే
మొక యువకుని జేరదీసి వానితో జత్తసంభ
వకీడల దేలుచు ద్రావ్యార్జనకు యే సుబ్బి
శెట్టితో చేర బెట్టి కాలముగడుపు సందర్భము
లుతరుచుగ గోచరించును. కాని వసంత
సేన యిట్టి మదనవారణోపాయముగ చారు
దత్తుని వదించలేదు. కులకాంతలను వెక్కి
రించు చిత్తనైర్మల్యముతో సర్వసమ్పిత
బుద్ధితో నాతనివదించెను. ఇట్టి నిర్మలప్ర
ణయానుబంధమును యీ పట్టుచాటుచు
న్నది. అందుచేతనే మృచ్ఛికటకమును
తొలగించి బంగరుబండి మొసంగిన కథాంశ
మును బట్టి నాటక నామమేర్పరచబడ్డది.

ఇంతలో ఒకనాడు సాయంకాలము
చారుదత్తుడు తన పాతబండిలోనెక్కి యచ
టికో బోవుచుండెను. ఆర్యకుడు శర్దిలకాది
సన్నిత్ర సహాయమున బాధ విముక్తుడై
తప్పించుకొని పరారగుచువచ్చి రాజభటుల
పెంటదరుమగా శలవాచుకొనుటకు చారుద
త్తుని బండిలో ప్రవేశించి శరణువేడెను.
చారుదత్తుడు బండిరెక్కలుమూసి లోన
నాడువాగుండినట్లు చెప్పెను. చందనకుడు
ఆబండి చారుదత్తుడనియు నందు ఆడంగు
లున్నారనియు, దానిని వెదుకగూడదనియు
తక్కుడు రాజోద్యోగుల రావించి నిజమె
రింగియు నార్యకుని యనువుల గాపాడెను.
ఆర్యకుడీరితిగ సురక్షితుడై పాలక భూజాని
బాణ తప్పించుకొనిపోయెను. ఈకష్టసమ
యములో చందనచారుదత్తు లొసర్చిన

మేలు మరువలేదు.

శకారుడు తొల్లి కబురుపంపిన రీతిగ చారుడత్తు నెటులయిన భంగపరచి వసంత సేన పొందు గెలువవలెనని యోజించు చుండెను. ఇట్లుండ దైవవిశమున నొకనాటి రేయి వసంతసేన తనయిల్లువెడలి భర్తని వాసమున కేగవలసినదై వానగురియుచు న్నందున చారుడత్తుని బండిలో పోవలసి వచ్చెను. ఆసమయమున బండివాడి బండిని కొంచెము దూరముగ నిలుపుటయు, వసంత సేన వాకిట ప్రమాదవశమున శకారునిబాడి వచ్చి నిలుచుటయు దటసిం చెను. చీకటి లోనిమార్పు తెలిసికొనలేక వసంతసేనపూర పాటున దానిలో కెక్కినది. బండివాడు శకారుని జీర్ణోద్యానమునకు దోలుకొనిపో యెను. వీనిపేరు సంస్థానకుడు. జీర్ణోద్యాన ములో శకారుడు విటసమేతుడై బండికొరకు గాచియుండెను. దానిలో వసంతసేనను చూచి యామెను దొల్లి దశ్యముగ నెంచి యావల రక్కసిగ దలంచి తుదకు చిరవాంఛితయగు వేశ్యకామినిగఁ గుర్తించి వలపుచే వ్వుల నతిశయించి లాతివారలండిన సిగ్గుపడు నని విటసంస్థానకుల దొలగిపొమ్మని యాజ్ఞాపించి యప్పటికీ వసంతసేన యీతనిపొందు నేవగించి దవ్వున బరిభ్రమించుటచే విసిగి యామెగొంతు పిసికి పడ్డవైచి యెంటిమీద యెండటాకుల గప్పి నిజగృహంబునకేగెను. సంస్థానకుడు మరుగుపాటున నీయుదంతమెల్ల గాంచుచుండెను వీనిచే మంత్రబలగము వాటిల్లునని యెంచి శకారుడు తన రథసార థిని బంధించి తన మేడమీది గోపురాంగణ మందుంచెను. ఉంచి వెంటనే నధికారకుల యొద్ద చారుడత్తునిపై నగలకొరకు వసంత

సేనను జీర్ణోద్యానమునకు మోసగించి తెచ్చి మడియించి నగలపహించినట్లుగ నేరము మోపి చర్యజరిపెను. చారుడత్తుని రాజ సభకు పిలిపించిరి. శకారుడు సాక్షి బల మనుగూర్చి నేరారోపణ స్థిరపరచెను. ఇంతలో మైత్రేయుడు చారుడత్తుడు రాజసభ కేగెనను వృత్తాంతమారసి యీతనినన్వేషించుచు నచ్చటకు జేరెను. అంతకుముందు చారుడత్తుడు బంగరుబండికై వసంతసేన బాలకున కొసంగిన యాభరణములను మైత్రేయునకిచ్చి వసంతసేన కీయవలసినదిగ యేర్పరచెను. ఈనగలను చంక బెట్టుకుని వచ్చుదారిలో రాజసభ జేరి యచ్చటి యన్యాయ విషాదసందర్భమున కులికిపడి తత్తరపాటున నగలమూటను జారవిడిచెను. చారుడత్తుని నేరమునుగూర్చి సంశయించు చుండిన యధికరులు కిందుమూలమున నిక్కంపు రుజువేర్పడినది. చారుడత్తుడు డిఫెన్సు పెట్టుకోలేదు. అధికారులు మరణ శిక్ష విధించి తలారుల కొప్పగించిరి. వారు చారుడత్తుని తప్పిదము జాటుచు కీధులవెంట నేగుతరి శకారమందిర గోపురాంతమునుండి సంస్థానకుడి యన్యాయ సందర్భమునుగాంచి నిక్కమెరుక పరచదలచి సంకెళ్ళుల సడలించుకొని క్రిందికి యిరికి తలారుల వెంబడించెను.

ఇంతలో దొల్లి వసంతసేన శరణ మొసంగ దురోదరదుర్వ్యాసంగమును వీడి బౌద్ధాశ్రమ మవలంబించి దిగుచుండిన సంవాహకుడు విధివశంబున జీర్ణోద్యానములో సంచరించుచు యెండకు ముసుగులో, గురగురలాడుచుండిన జీవునిబాడ గాంచి కదలించిజూచి వసంతసేనగ గుర్తించి

ప్రత్యక్షకారకమొనర్చు నవకాశ మొదవెనసి
సంతసించి యోజ్యధీపృయోగమున బ్రే-
కించి వెంటగొనివచ్చుచుండెను. వీరనా,
చారదత్తుని మరణశిక్ష సంగతివిని యె-
న్నామునకేగిరి. ఇంతలో శర్వీలక నంద
నవాటి మితుల తోడ్పాటున వార్యకుని
పెరి పొరగుబాటు జెలరేపి పాలక భూపా-
లుని రాజభిష్టుగావించి రాజపీఠమెక్కెను.
రాజ్యాధికారము గైవశమొనఁతనే యాద్య-
కుడు చారదత్తుని దుస్థితి నెరింగి ఓమా-
హుసందేశమంపెను. అందఱు కొంతకొయ్య
చెత మూగిరి. కళ్ళార చారదత్తునిచావు
జూడదలచి వేడుకతో వచ్చి సంబరకడు-
చున్న శకారుడుకూడ నచ్చటనేయుండెను.

నిజము బయటపడ్డది. ఆర్యకనరపాలుడు
చారదత్తుని విపులైశ్వర్య సంపన్నునిగ
జేసెను. వసంతసేన దాదాపు పోయిన యిసు
వులమరిల బెచ్చుకొని నిరాటంకముగా పు-
లైశ్వర్యరాజ్యముండగు సద్గణానిక భూమి-
ందుగు పానోపాదనిలో యథేచ్ఛాసంభా-
నుఖాలశముల జేలగలిగెను. శర్వీలరాజు
మదనికొడి రాజోద్యోగ నారవములభి-
వ్విచుచు నుఖపగుజ్జెను. చందనదానాటి
భర్తకటకంబెల్ల నెత్తువడియ 'నా బాల
గోపాల ముఖసద్భజము నానందమునమగ్న
యతీకొల్ల' మృచ్చకటికా ప్రదర్శనపుతోడి
రంగి ము ముగియుచున్నది.



సమర్పణము.

(దుగ్గిరాల పల్లంరాజుగారు.)

(సారస్వత మిత్రమండలి)

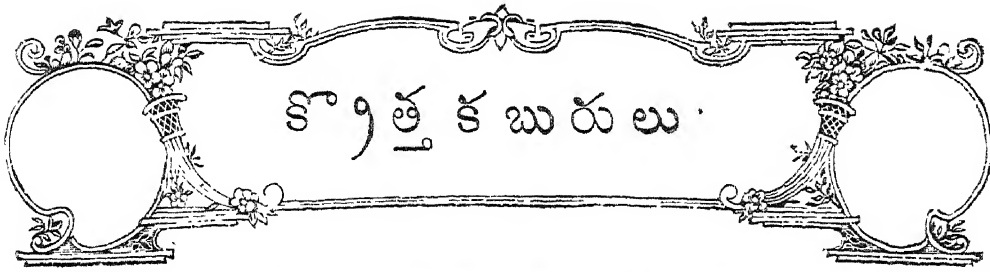
సీ॥ లలితమోహనమతా ♦ లలితాగ్రములందోచు । తలిరుటాకులయంక ♦ తలములందు
అలవోక పెరిగెడు ♦ మొలకలఁ జిగిరించు । చిగురాకులమటుంగు ♦ చెఱఁగులందు
గుమిగూడి యెదిగెడు ♦ గుజ్జపూపొదల లే । యాకుటడ్డాల యు ♦ య్యాలుందు
చదలంటి విరబారు ♦ శాఖలవిలసిల్లు । నెలమావి చిగురుఁ బ ♦ య్యెదలయందు

గీ॥ సరసదరహాస సౌవర్ణ ♦ సురభికుసుమ
గుచ్చములనేర్చి సీమెడఁ ♦ గూర్చుచుంటి
మమ్మ! శ్రీభారతీదేవి! ♦ అందుకొనుమ
పూర్ణదయతోడ నియ్యజే ♦ “పుష్పమాల”

సెలయేరు.

సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారు

- సీ॥ అలలచేతుల నిరుగెలంకులకునొత్తఁ
బడినరీతిగఁదగు చెట్లవరుసలల్ల
వానితాఁకుల గగ్గురుపాటుగొన్న
పొలుపువహియింపఁ జక్కఁగామొగ్గదొడిగి॥
- సీ॥ వాంశికనికుంజకములేల పాటపాడ
శరవణముపిల్ల నవ్వలసన్న సేయఁ
గానఁబడునట్లు తమమోటకము తెఱంగు
దారినరికిట్టి పెనురాలుబారుదీర్చ॥
- సీ॥ మలయపవనాంకురములకు మనసుగదల
నడవిపువ్వులువేణి యందలపరించి
నుగుగుగందంబు నెమ్మేను మెఱయనలఁది
యంచపూఁబొండ్లతో మాటలాడుకొంచు॥
- సీ॥ ప్రక్కప్రక్కల కొదుగుచు వారికెల్లఁ
దావకపోమ రాజ్యంబు ధన్యజన్ముఁ
డైనవేనికిఁగట్టివేయంగఁదలఁచి
యేగెదో? తెల్పుఁగదె? సెలయేటిబోటి!
- సీ॥ నిచ్చునాదు కవిత్వ మందిరమునందు
నిలిపి స్వాగతమర్పింతు; నేనుగవిఁ
బ్రకృతిసౌందర్య చిహ్నతోపాసకుఁడను
సుకృతవశమున నిన్నుఁజూచుట లభించె॥



(సిరుగూరి జయరావు గారు, బి. యస్సి)

ఎమ్మె ప్యాసయి కాలేజీలో మాష్ట్ర రైనానన్నమాటే గాని నాకొక్క రోజైనను మనస్థిమితము లేకపోయినది. ఆనాడు సెలవుగనుక సాయంత్రము బయలుదేరి రామన్నపంతు లింటికి వెళ్ళితిని. గదిలోఁ గిటికీవద్దఁ గూర్చొనిరామన్న పంతు లేదో వ్రాయుచుండగాఁ బ్రవేశించితిని.

“ఏమోయి, పంతులూ! ఒక్కనాడై నా మాయంబికి దయచేసినావు కావుకదా. నీలోకోద్ధరణ దీక్షలో మమ్ముల సందటను మఱచిపోవలసినదేనా.”

రామన్నపంతులు మొకముప్పైకెత్తి, వన్నుచూచి, కొంచెముగానవ్వి, తానువ్రాయుచున్న కాశీతమలనొక మూలకుఁద్రోసి నాడు. తాను కూర్చొనిన కుర్చీనుండి లేచి, వన్నందులోఁ గూర్చొనమని, ప్రక్కనున్న మంచముపై దాను కూర్చొనెను. మామూలుగాఁ జాలమంది పెద్దమనుష్యులు వచ్చుచుఁ బోవుచుండురు కాని రామన్నపంతుల కళాద్ధ పుట్టుకతో నొంటఁబట్టినది; కనుకఁ గుర్చీలు, బల్లలు, సరిగా నలంకరించుట మొదలైనవి లక్ష్యపెట్టడు. ఒకమూలకొక కుర్చీ, బల్ల; ప్రక్కనే మంచముపై నలిగి పోయిన పఱుపు, పుస్తకములు; వీనిమధ్యఁ దాను!

‘పంతులూ! నీవేమి చేయుచున్నావో చెప్పవుకదా! బి. యే. ప్యాసయి మూఁడేళ్లయినది. ఉద్యోగమునకుఁ బ్రయత్నించవైతివి. పోనీ, బ్రహ్మవ్రాతలు వ్రాయుచున్నావను కొంటిమా, అందులో నొక్కపై నా ప్రయత్నింపవు. నిన్నా బాగుపఱచుకొనవు, నీవ్రాతలతో దేశమునకా యధ్ధరింపు జేయవు. మఱి నీయుద్దేశ మేమిటో తెలియకున్నది.’

పక్కముని నవ్వినాడు రామన్న పంతులు; జవాబు చెప్పడాయెను. మంచము మీఁదనున్న యొక పుస్తకము తీసిచూడ మొదలిడినాడు; దానిపేరు Relativity Theory దానిని గుఱించి విన్నానుగాని, నేనెన్నడును దానిని జదువలేదు. ప్రపంచమునంతా తలకించుచున్న సద్ధాంతమిది! దానివిషయమై రామన్నపంతులునే యడిగి తెలిసికొన వలెనని చాలమార్లు తలఁచి యుంటిని; నేడవకాశము దొరకెనని సంతోషించితిని.

‘రామన్నపంతులూ! నీకీపుస్తకముల నన్నిటిని జదువవలెనను పిచ్చమెందుకు పుట్టినదోయ్. పుణ్యమా, పుణ్యార్థమా?’

ఎంత పఠకరించినా పలుకడు మా రామన్నపంతులు. వాగెనఁ అభంగతరంగ

ప్రవాహము' నంటివాగుదు; మానమునహించెనా శివతపస్సు. ఈపని చర్యలు కొత్త వారికి గోపము కలిగింపక మానవు.

ఎట్టకేలకుఁ గూసెరాగిము తీసినాడయ్యా రామన్న పంతులు!

‘వడి రెండొకటి కాఁగ

బ్రహ్మాండ భాండంబు పగిలిపోలేదా?’

పెదవికూడ కదలినామః—

రవీంద్రనాథుడు జర్మనీకి వెళ్ళియొక స్ట్రెనుతో విందారగించినాడోయి; నిరంకుశ కవితాశారపముల్ లోకము జయించిన రవీంద్రుడు- నిరంకుశ శాస్త్రప్రగల్భముతోఁ బ్రపంచము సూటాడుచున్న యైన్స్టైను! రెండు మహాశక్తు లొక్కచోటఁ గూడిన తర్వాతఁ బ్రపంచమాఁగఁగలదా!

‘వడి రెండొకటి కాఁగ

బ్రహ్మాండ భాండంబు పగిలిపోలేదా!’

పగిలిపోలేదా, పగిలిపోలేదా, లేదా, లేదా, యని మంచముమీఁదనుండి లేచి, యమాంతముగా నాచేయి సెక్కివైచెను. ఉదేకపూరితములైన యాతని వెజ్జిచేష్టల కలనాలైన వాడనేగాని, యీమాటు సెక్కిన చేయిమాత్ర మిప్పటికేగూడ నొప్పి పెట్టుచు నేయున్నది.

‘ఎంతప్రతిభావంతుడోయ్ మా యైన్స్టైను. గణితశాస్త్రములో, జ్యోతి శాస్త్రములో, భౌతిక శాస్త్రములోఁ బ్రచండ మార్తాండుడయ్యా మాయైన్స్టైను. అశేష శేషుషీ శేషుడయ్యా మాయైన్స్టైను. బ్రహ్మాండ నిర్వాంత.....’

బడబడమని పుస్తకములన్ని పదుపు నుట్టగోఁగూడ జారి క్రిందఁబడిపోయెను. రామన్న పంతుల యుపన్యాసోద్యోగమునకుఁ బంతులె. పంతుల వయః! శానియింతటితో సోగినామః. మేఘద్వారా పుస్తకములన్నింటిని బెత్తితిరిమి

రామన్న పంతులేవేవో చదువు వాడని చెప్పునోగాని, యాతడు సర్వజ్ఞుడని నాకుబూర్తిగాఁ దెలియదు. కాని యా పుస్తకములను సవరించినపుడు నాకుండ గుభేలుకున్నది. ఒకటూ! రెండూ! సకలశాస్త్రములు సకలభాషలు ఆపుస్తకములలోఁ గలవు. రెలటివీటియరి మొదలుకొని నబ్బుబుడగలాదాక కుజగ్రహము మొదలు కొనివిద్యదణువుదాక Electron బృహదణ్వ కోషఃషత్తు మొదలుకొనికరుణాతరంగణిదాక మేక్సిఫియర్ మొదలుకొని బెర్నార్డుమాదాక వసుచరిత్రము మొదలుకొని యెంకి పాటలదాక వోలేర్ మొదలుకొని అనటాల్ ఫాన్స్దాక పరాసుభాషలో ఇటలీలో, తురకములో, కన్నడములో, హిందీలోఎన్నెన్నో పుస్తకములు!

ఇన్ని పుస్తకములను జూచుసరికి రామన్న పంతులుపై నాకుఁ గోపము పొచ్చినది. ఏమిటోయి, చెప్పివాడా! ఇంత గ్రంథపరిచయము కలవాడెపు; ఆంధ్రభాషలో చాగిసిప్రచుంపరాదా? అనికోపముతోనంటిని

ఈమాటుచేతిలో నింకొకగ్రంథము పుచ్చుకొన్నాడు. దానిపేరు: ముస్సొలిజీవితము. ఇటలీలోఁ జండశాసనమైన యీముస్సొలిజీ. మంతిని గురించి కొంత తెలిసిన వాడనే;

ప్రవాహము నంటివాగుడు; మానమువహించెనా శివతపస్సు. ఈపని చర్యలు కొత్త వారికి గోపము కలిగింపక మానవు.

ఎట్టకేలకుఁ గూనిరాగము తీసినాడయా రామన్నపంతులు!

‘వడి రెండొకటి కాఁగ

బ్రహ్మాండ భాండంబు పగిలిపోలేదా?’

పెదవికూడ కదవినాడు:—

రవీంద్రనాథుఁడు జర్మనీకి వెళ్ళియొక సైనుతో విందారగించినాడోయి; నిరంకుశ కవితాశారవము లో లోకము జయించిన రవీంద్రుఁడు- నిరంకుశ శాస్త్రప్రాగల్భ్యముతోఁ బ్రపంచము సూటాడించిన యైదైను! రెండు మహాశక్తు లొక్కచోటఁ గూడిన తర్వాతఁ బ్రపంచమాఁగఁగలదా!

‘వడి రెండొకటి కాఁగ

బ్రహ్మాండ భాండంబు పగిలిపోలేదా!’ పగిలిపోలేదా, పగిలిపోలేదా, లేదా, లేదా, యని మంచముమీదనుండి లేచి, యమాంతముగా నాచేయి నెక్కివైచెను. ఉద్రేకపూరితములైన యాతని వెఱ్ఱిచేష్టలవల్లన వాడనేగాని, యీమాటు నెక్కిన చేయిమాత్ర మిప్పటికిఁగూడ నొప్పి పెట్టుచు నేయున్నది.

‘ఎంతప్రతిభావంతుడోయ్ మా యైదైను. గణితశాస్త్రములో, జ్యోతి శాస్త్రములో, భౌతిక శాస్త్రములోఁ బ్రచండ మార్తాండుడయ్యా మాయైదైను. అశేష శేముషీ శేషుడయ్యా మాయైదైను. బ్రహ్మాండ నిర్వాంత....’

బడబడమని పుస్తకములన్ని పదుపు చుట్టకొఁగూడ జారి క్రిందఁబడిపోయెను. రామన్నపంతుల యుపన్యాసోద్యోగమునకుఁ బెనులెఱుఁగెను. తరువా యిఁకానియంతటితో నొగినాడు. మేనుద్దటచు పుస్తకములన్నీంటిని బెకితీరితిమి

రామన్న పంతులేవేవో చదువు వాడని చెప్పుచునేగాని, యాతడు సర్వజ్ఞుడని నాకుబూర్తిగాఁ దెలియదు. కాని యా పుస్తకములను సవరించినపుడు నాగుండె గుభేలుమన్నది. ఒకటూ! రెండూ! సకలజ్ఞాస్త్రములు సకలభాషలు ఆపుస్తకములలోఁ గలవు. రెలటివీటితయరీ మొదలుకొని సబ్బుబుడగఁదాక కుజగ్రహము మొదలు కొనివిద్యదణువుదాక Electron బృహరణ్య కోషషత్తు మొదలుకొనికరుణాతరంగణిదాక షేక్సిఫియర్ మొదలుకొని బెర్నార్డుషాదాక వసుచరిత్రము మొదలుకొని యెంకి పాటలదాక వోలేర్ మొదలుకొని అనటాల్ ఫాన్స్దాక పరాసుభాషలో ఇటలీలో, తురకములో, కన్నడములో, హిందీలోఎన్నెన్నో పుస్తకములు!

ఇన్ని పుస్తకములను జూచుసరికి రామన్న పంతులుపై నాకుఁ గోపము హెచ్చినది. నీమిటోయి, చెప్పివాడా! ఇంత గ్రంథపరిచయము కలవాడెపు; ఆంధ్రభాషలో చాసెప్పమింపరాదా? అనికోపము తోనంటిని

ఈమాటుచేతిలో నింకొకగ్రంథము పుచ్చుకొన్నాడు. దానిపేరు, ముస్సొలిజీవితము, ఇటలీలోఁ జండశాసనమైన యీముస్సొలిని. మంత్రిని గురించి కొంత తెలిసిన వాడనే;

రవీంద్రనాథుడు ముస్సోలినితో “గూడ ప్రసంగించెనట! కనుక చిత్రా బ్రహ్మదేవభాండంబు” పగులగొట్టుటకై రామన్న కులవిజృంభించునని తెలిసి నాచేయిన ప్రమతి కందకుండ చాచుకొని కూర్చుని మొదలు పెట్టినాడు. రామన్న పంతులు;—

“కిమిషేక్ష్మ ఫలం చయోధరాన్
 ధ్వనతః ప్రార్థయతే మృగాధిపః?
 ప్రకృతిః ఖలు సావహీయసః
 సహతేనా? న్యసమున్నతిం యయా!
 ఆహా! కవియనంగం గాళిదాసేనోయ్.

ఉద్ధృతములయిన లాక్ష్మభావములతో, సాన దీసిన శాస్త్రీబుద్ధితో, గంభీరముగ వ్రాసినాడు స్వాతంత్ర్యదీక్ష మనసారంగల్గిన గదా? కవి నిజమైనకవి యగుచున్నాడు; “సహతేనాన్య సమున్నతిం!” స్వాతంత్ర్యగీతిలు పాడిన కాళిదాసుచేతనే కదా యజ్ఞయని తరించెను; అట్టి తిక్కనకవీశ్వరుని గల్లుటచేతనేకదా యాంధ్రరాజ్యము తరించెను. వీరవ్యక్తులను సృజించి, దేశోద్ధరణముచేయవలెనన్న గవుల ప్రోత్సాహమే కదా ప్రధానము. ఇటాలియన్ కవి యేమన్నాడు.

“లావైటా మీ ఎకార,

లేమోర్ ఏకోర్ షము,

మాపెక్ లాలిబెర్టాలిడోఎస్ట్రాంబి!”

“నాకు బ్రతుకుపై దీపికలను; ప్రేమముపై మణిత; కాని స్వాతంత్ర్యమునకై యీరెంటిని దుజించెదను.” ఇట్టి ప్రోత్సాహముల ప్రోవు భౌతికస్వరూపమును పొందెనాయనునట్లు ముస్సోలిని యవతరించినాడు

ముస్సోలినిని గుఱించి ఘనప్రసంగ మారంభించిన రామన్న పంతులు నాపుట కవ్వుము, ఈ ధోరణిలో యోగ్యులను

రైటింగ్ టీలియరీ పెటెన్టిడ్ ప్రవక్తనామ. కాని కొన్ని సంగతులు తెలియునన్న యాశతో రామన్న పంతులు నిశాదంబ ప్రతిభ దగ్గరకు గల మర్యాదతో నను నిర్భయించుకొంటి

రామన్న పంతులు సంభాషణలన్నియును పశ్యసములవలెనే యుండును, అంత స్వచ్ఛంద ధోరణిలో మాటలాడు రామన్న పంతులము జూచినచో గ్రామ్యవాదులందరు గడ గడలాడిపోయెదరు.

“తలంచుకొలఁదిదుఃఖము కలిగించును కదా నిర్మూలముగ త్తయించిన ప్రాక్తన మైందవ ప్రతిభావికాసము జగము నూటాడించిన ప్రపంచచాణక్యుని చర్యలు భారత భూమినుండి యంతరించి నేటికి నిటలీలోఁ బునఃప్రత్యక్ష మగుచున్నవి! రాజతిరస్కృతుడైన చాణక్యుడు, స్వయంప్రతిభాతైక్యముచే నమానుషక్రియాదురంధరుడై దుష్టరాజులను జిత్రవధగావించి మగధరాజ్యమున నిజశక్తిస్థాపించినాడు; రాజపోషణలేక జీవనోపాధి స్వాతంత్ర్యమునకును మర్యాదకును లోటుగాని జీవనోపాధి లేక కష్టదశలో నుండి రాజ నిర్మూలనమునకై ప్రజాసమాన స్వాతంత్ర్యమునకై కంకణము గట్టుకొని తుదకు పలుకష్టములఁ జిక్కితుదకు ఇటలీ రాజ్యమున నిరంకుశయాజమాన్యమును వహించినాడు. ముస్సోలిని! ఎట్టిమనశ్శక్తిచేతఁ గలికాలమున నిరుపయోగమగు నెట్టి మనశ్శక్తిచేత—మహాత్ముడు భారతమోక్షమును గల్పించనెంచెనో యట్టి మనశ్శక్తిని క్రియాశక్తిగ మాడ్చివైచి ప్రపంచచాణక్యుని యుద్ధండ ప్రతిభతో ముస్సోలిని నేటికి నిటలీలోఁ జండశాసనుడైనాడు! మొన్న

మొన్న నేపరసంగ కానకులలో గుడ్డకుండై కెజరు నేటికి జీవచ్ఛవమైనాడు; కాని, యతనికి బదులు యూరోపువకు నాలుగు దిక్కుల నలుగురుశాసకులు కలిసి నాడు:— స్పేయికోలో డిర్మివైరా, రష్యాలో ట్రాట్స్కో-లర్కిలో గమాల్ పేషా ఏకసందతను పొంది యిటలీలో బెనిటో ముస్సోలినీ! ఇతడు చిన్న తనమున కిద్యసఃపాదించి, బడిలో చూపాశ్వా యుడుగ నుండెను. ఇది స్వంతరి బుద్ధి గలవాడు కనుక నక్కడ బడి పెద్దనో దేబ్బ లాడీ పనికి రాజీనామి యిచ్చెను. తరువాత దేశాంతరముపోయి యిటలీపడిన యక్కణ్లు వర్ణింప దరముగోడు. కాని చూడోయాణములలో నేర్చిన సంగతులచేతనే యావృత్తి కష్టముల నలన నేర్చిన యూహపుచేతనే యాతడు మునునాటికి జండశాసకుడై నాడు. ఎన్నికష్టములనోప్పినఁ గాని దీక్షా వంతులకు జయముకలుగునా? ఎన్నికష్టముల నోప్పిన గాని యువకులు దీక్షావంతులు కాంగలరా? భారతస్థామికిఁ బునరుద్ధరణము పునఃప్రకాశము, పునస్సావితంత్ర్యము కలుగవలయునన్న యువకులకు, విద్యావంతులగు యువకులకు దేశాటనము దేశాంతర ప్రయాణము మొదలైనవి విద్యార్థములుగ ప్రాక్తనార్యసంప్రదాయరీతిగా నియమించి కష్టములసంగతి వాకిజాపించి త్యాగగుణము పుట్టించి మనయువకులను “నిర్మింపవలెను” గాని నేటినాటి శిథిలసాఫిక్ పద్ధతులనే సాగించితిమా నేటినాటి బాల్యవివాహాది శృంఖలములను మనయువకులకుఁ దగిలించి విద్యాసమాప్తి కాకమున్నే యార్జునోపాయా స్వేషకులుగఁ జేసితిమా నిరంకుశ క్రియా భారంధర్యమునకడ్డుబాటలను కట్టితిమా—

సిద్ధిలమై, విశ్మయమై, గుఱించి, నాటరథామి యన్యోనముగా కానినయై, బీష్మయై, క్రొల్లి ననింపకని దాదగదా మూర్ఖులెవ్వరూ! అని యొక్క కేకవైచకు.

అది! బావ్వి యా త ని మూర్తి జూరె యో స్వర్ణి కర్తవ్యము జల ముద్రవహునాడు. దేశవశక్తి తనలో పావళించినట్లు, చంపచాణక్యము తనలో వహింపబడినట్లు, ముస్సోలినీ తనలో లీనమైనట్లు, దేశభక్తి తేజోరూపమై ముఖ వసు పలిగించుచుండ, ఉద్యోగము స్థూల రూపమై సత్రీములలో సిప్పులు రాల్పు చుండ, ఉత్సాహము సచేతనమై యంగములను పొంగించుచుండ, నిజమైన యాంధ్ర వ్యక్తి యిట్టిదిరా యనునట్లు—ఆ తఁడు నాముంగట నిలచియుండెను.

వివిధశాస్త్రములను, బహుగ్రంథములను, అనేక సమస్యలను, తనకునాపసతిగా, గొనునాతని మేధావైఖ్య పరిమాణములును, పరిణామములును, ఎట్లుండునో? నూతనమైన విద్యదలుపు మొదలుకొని, యగుతమైన దోర్బిల్లొకముదాఁక యాతని తలపులు తిలుచుచుండునుగదా. అతని గూలోచనల పరిణామములనుబట్టి యతని శక్తివర్ధితులు కూర్చుండును.

అంబరమంచి శిశుసర (బ్యాననా) యుక్తి పటలమునుకృతాన్తరంగతరంగమృదంగనిస్వన! స్ఫుటనటనానురూపములు! కదామతనిచర్యలు.

రామన్న పంతులు ద్వీకముకొంత చల్లారినతర్వాత మఱల కూర్చుండెను.

ఈమాటలు కొంత ధైర్యము చేసికొని యిట్లు ప్రశ్నించితిని.

“ఇటలీలో శాసనదాజ్ఞకత్వము (Despotic Reign) హెచ్చినదనియు, అందు చేత బ్రహ్మస్వాతంత్ర్యమునకు భంగము వాటిల్లెననియుఁ జెప్పుచుండును. ఇంగ్లాండులోఁ బ్రధానమంత్రియైన బాల్ఫోర్డును, ముస్సోలినికిందనున్న ప్రజల స్వాతంత్ర్య రాహిత్యమును గుఱించి వెక్కిరించెను. అట్టి ముస్సోలినియొక్క చరిత్రవలన మనకేమి యును లాభములేదు. ప్రజాస్వాతంత్ర్యమునకై పాటుపడుచున్న భారతదేశమునకుఁ జిత్ప్రతిరోధమును గల్పించు ముస్సోలిని చర్యలెందుకుఁబరికినచున్నా?”

రామన్న పంతులు కొంత కనికరముతోఁగొంత కోపముతో న్న జూచెను.

“ప్రజాస్వాతంత్ర్యమును భావరిహితమైన యాదర్శమును పెట్టుకొనుట చేతనే మన విద్యావంతులు జాతీయ స్వాతంత్ర్యమును దూరము చేసివైచి, యుభయభ్రష్టులౌచున్నారు. ఇంగ్లాండుదేశమునే యాదర్శముగా నుంచుకొన్నచో భారతరాజకీయాభ్యుదయము సున్నయగును. ప్రజాప్రభుత్వమో సార్వభౌమప్రభుత్వమో సమితిప్రభుత్వమో యేదోయొకటి తర్వాత జూచుకొనవచ్చునుగాని మొట్టమొదట గావలసినది నిరాఘాటమైన జాతీయ స్వాతంత్ర్యము. ఏనాటివరకు గిరియావిజృంభకులై మనయవకులు జాతీయ స్వాతంత్ర్యమునకై జాతీయ ప్రతిభావికాసమునకై జాతీయాదర్శప్రకటనకై పూనుకొనరో — ఏనాటి వరకు ముస్సోలిని స్థాపించి జయింపజేసిన

ఫేసిస్మం (Fascism) యొక్క యత్నాహముతో యవజులనుఁజూచు ప్రజలదో యానాటి వరకు భారతదేశమునకే యధోగతి వదలదు; ముమ్ముట్టెక్కినదివలన. ప్రజాములకు తెగెంచి లాభించునట్లు చర్యలు జరిపి తేవలమాదానైనా ప్రజలకు ముస్సోలినివంటి క్రియాశూన్య యాధిపత్యమున మనము పడును నూరన శకారంభమును నెలకొల్పవలెను. ఇట్టివిధములను మన దేశమునఁ దెచ్చుబాధ్యత పెద్దలయందున్నది. ఈ సమస్యారహస్యమును తెలిసికొని ముస్సోలిని చుట్టల రీతులనుగ్రహించి దేశాభ్యుదయ దీక్షా కంకణముఁ గట్టుకొని మనము విజృంభింపవలెను.

నేనిట్లంటిని:— ముస్సోలినియొక్క వ్యక్తిమాహాత్మ్యమును వర్జుకరించుటయు, మెచ్చెనేగాని రవీంద్రనాథునకు ఫేసిస్మం విూడ దయలేదు. ప్రజల యాత్మ స్వాతంత్ర్యమునకుఁ ప్రతిబంధకమనిగర్హించెను. అట్టి తివ్య ముద్యమము నేడు మనమునుభవింపబడున్న శాంతిమున రాజపాలనమునకు విరుద్ధమగునట్లు అనిపిస్తున్నది. మూఁడు వందల సంవత్సరములు పలుకష్టములుపడి ధగ్గి పిండారీ మొదలైన భయంకర వ్యూహములను నిర్మూలముఁ గావించి యురాజకమైన భారతదేశమును సరాజకమును చేసినాగరికతను ప్రబలజేసి మనదేశమున శాంతి నెలకొల్పిన యాంగ్లవలపాలనమునో నభోపింపక కల్లోలములు నుత్పాదింప ఫేసిస్మం మొదలైన భయంకరోద్యమములను సాగింపదలంచినచో భారతదేశములోన రాజకత్వము శాంతి రాహిత్యము దాదిద్యము, యామము మొదలైనవి ప్రబలవా?”

రామన్న పంతులు తీవ్రమైన దృష్టి నావైః బ్రసరించి, యిట్లు నెక్కి- "కుక్కెను..."

"అహా! ప్రపంచములో సెట్టిసందర్భము నైనను బోధపట... కొన వచ్చును గాని, విద్యావంతులైన భారతీయుల మనస్తత్వము మాత్రము, అగ్రాహ్యము కదా! ఎన్ని తన్నులను దినుచున్నను మన కెందుకురా తగాయిదా' యని వెనుకకు జాటుచు; ఎంత దాదిద్రవ్యములకుఁ బాత్రులైనను ఉన్నదే చాలునని, జాతకఫలమని, మనస్సును శాంతి పఱచుకొనుచు;—ఎంత యధోగతిలోనున్నను, ఆంగ్లరాజ్యనాగరికత వలనే గదాయీపాటి యాన్నత్యమైనఁ గలిగినదని సమాధాన పఱచుకొనుచు;— ఇట్టినిష్పృహమైన మానసికతత్వము మనరక్తనాళములలో ననర్గళముగాఁ బ్రవహించుచున్నది. అన్యదేశ చారిత్రములు మనకుఁ దెలియవు; అన్యదేశీ యోద్యమములు మనమెఱుగము. ఇన్నాళ్లు మదరాసు విశ్వవిద్యాలయము దయవలన నాంగ్లరాజ్య చారిత్రమునే నిరుపయోగముగ బట్టిపెట్టుట మన యువకులకు నలవడనేగాని, నానా దేశచారిత్రములను నేర్చుభాగ్యము లేకపోయినది. విశ్వజనీ నాదర్శములకుఁ బేరుపొందిన రామలింగా రెడ్డిగారి యాజమాన్యమున ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమునకు వేటువిధమైన విద్యాదళ లబ్ధునని నమ్ముదుముగాక.

నేను రూఢిగాఁ జెప్పఁదగిన దేమనఁగా—మన దేశదాదిద్రవ్యము, దేశనాగరికతావిహీనత, దేశవిద్యారాహిత్యము, దేశనైచ్యముఁ దెలిసికొనవలెనన్న యూరోపాశీయా ఖండములలోని యితరదేశములతో ముఱమింపవలెను. అప్పటికిఁ బ్రస్తుత భారత

దేశంలో దృష్టిపొందుట యుక్తమా, లేక సకల నిబిత్తులను దృఢించి, తత్త్వణమే క్రియ విజృంభకులమౌట కర్తవ్యమా యను నది వెల్లివిడికమానదు. మొన్న మొన్ననే హిందూదేశమున సంచరించి, వెల్లిపోయిన ఆల్ఫ్రెడ్ హాక్స్లీ నిష్పక్షపాతముగఁ దనకుఁ దోచిన దానినెల్లు వ్రాసెనో చూడుము." అని తనపలుపు చుట్టలో నలిగిపోయిన పత్రికను దీసెను. దానిపేరు, "సేషన్ అండ్ అథీనియమ్," అందులో Aldous Huxley వ్రాసిన 'Diary of an Eastward Journey' యనుశీర్షికనుండి యిట్లుచదివెను.

"—India is depressing as no other country I have ever known. One breathes in it not air, but dust and hopelessness. The present is unsatisfactory, the future is dubious and menacing. The forces of the West have been in occupation for upwards of a century and a half. And yet five generations of peace and settled Government have made the country, as a whole, no more prosperous than it was in the days of anarchy; according to some authorities, such as Digby, they have made it much poorer. Millions at any rate, are still admittedly without enough to eat, all their lives. Custom and ancient superstition are still almost as strong as they ever were, and after a century and a half of Western Government, nine Indians out of ten cannot read or write, and the tenth who can detest the Europeans who taught him. The educated and politically conscious profess democratic principles; but their instincts are profoundly and theoretically, to see the country "progressing" in the Western sense of the term; but the practical am-

bition of most of them is to secure a quite job without responsibilities or risks.

Meanwhile the mountains of unnecessary labour, of erritable hardship and superfluous suffering are piled up, patiently, higher and ever higher. Millions upon millions are born and painfully live—to what end? God knows, it is hard enough to find a reason anywhere, West or East. But in India there is no conceivable answer to this question, at any rate in terms of the 'present existence.

Metempsychosis had to be invented and the doctrine of Karma elaborated with a frightful logic before the serried, innumerable miseries of India could be satisfactorily accounted for "

ఈవాక్యములను వినునప్పటికి సాకు మనస్సుచలనము కలిగెను. రామశ్మ పంతులు భావోద్రేకమునకుఁగారణమాతని యామాలవిజ్ఞానమని గ్రహించితిని. రవి యున్దమింపని యాంగ్లరాజ్యమునుండి వచ్చిన హక్సీకి, ఇండియానుజూచినంతనే శోభా విహీనమై, దాద్ర్యసంకలితమై, నిష్ప్రయోజకజీవన పరిణామో నిండినదై

కానుపించెను. “పాశ్చాత్యుల ప్రభ యీ దేశములో దాదాపు నూటయేబదివత్సరములనుండి వెలుగుచున్నది. అయినప్పటికి నైదుతరములనుండి స్థాపింపబడిన శాంతి వలన స్థిరమైన ప్రభుత్వమువలనను దేశము నకు గలిగిన సంపద, యరాజకపునాటికంటె నెక్కువగాలేదు. డిగ్నీవంటివారి యభిప్రాయమున మేకింత దరిద్రమైయున్నది. ఎటుల నైనను, తమ బ్రతుకంతయును దిరుటకుఁ జాలక లక్షలు ప్రజలు గలరు.” ఈధోరణిలో హక్సీ వాసినాడు.

చీకటిపడెను; ఇంటికిఁ బోవుటకు వేళయితీర్చిమించెను. యెన్ద్రై ను ను గుఱించియు, రెలటివీటితియరని గుఱించియు జచ్చించినచో దేశాతీతమై, ప్రభుత్వాతీతమై లోకాతీతమైన నిర్వర్ణ్యప్రపంచములో దిలుగుచుండెడివారము. కాని యాకస్మికముగా ముస్సొలిసి చర్చలోనికి దిగుటచేత దేశభక్త్యుద్రేకములో నాతనియుపన్యాసము ముగియఁబడెను. యెన్ద్రై నునుగుఱించి మఱొకమాటు వినవలెనను నుతూహలము నతనికెఱిగించి, నాటికి సెలవుదీసికొని, యింటికి మఱలితిని.



అను ధా వ న ము .

జం ధ్యా ల శి వ న్న శా స్త్రీ గా రు .



సీ॥ నవజపా సన్నిభంబస ప్రాచిరాగమ్ము
వెనుక రాకాశశి వెడలుమాడ్కి
అతిసౌఖ్య సంధాయిచుయి పోవుఘటనను
స్మృతి తలంగక వెంబడించుపోల్కి
తొలకరి వర్షధారల వెంట ధారుణి
సురభిభోచ్ఛాసమ్ము చొచ్చుపగిది
ఘనఘనాఘనము గర్జనము వెనక మయూర
షడ్జ స్వరమ్ము తాఁ జనెడు విధము

గీ॥ అదిభూరి గుహంతరాయాతసింహ
నాదమును బ్రతిరవమ్ము వెన్నాడు కరణి
నిన్ను వెన్నాడుచుంటిని నీవునటులఁ
జూచుచుండగనే యదృశ్యుండవైతి॥

గీ॥ ఏమిత్తోచక కనుమూసి యెదను నిన్నె
సంస్మరింపుచు నుండగఁ జాతకంపు
తెలుఁగు వినన మ్రొ విని మొగమెత్తికనగఁ
బ్రక్కనే కూరుచుంటివి బళిర! నీవు॥

(పూఁదేనెనుండి)

నేత్రజ్వాల.

ఏ కాంక్ష రూపకము.

దృశ్యము 1.

దేవేంద్రుడు.

ఆచార్య! కుసుమాన్తుడింకను
రాకున్నవాడు. కతంబెయ్యదియో?

బృహస్పతి.

తలంచినంతనే వచ్చుచున్నాడు.
వత్సా! ఎదురేగి తోడితెమ్ము.

దేవేంద్రుడు.

(ఎదురేగి) లక్ష్మీపుత్రా! స్వాగతము
భవదాగమనంబున దేవతానీక మనుగగ
హింపబడినది.

(కైదండయొసగికొని తెచ్చును)

మన్మథుడు.

మహేంద్రా! పిన్ననగునన్నింత బాగ
డుట సరియగునా? ఏమి? ఆచార్యులవా
రిక్కడనేయున్నారా? దేవగురూ! పంచా
యుధుడు ప్రణమిల్లుచున్నాడు.

బృహస్పతి.

శుభమగుగాక. వత్సా! గురుజనంబుల
యెడ నిరంతరము భక్తి నెఱపుచుందువుగాక.

మన్మథుడు.

అనుగ్రహితుడును. మహేంద్రా! పిలువ
బంచినకతము తెలియవచ్చునా?

దేవేంద్రుడు.

తెలియుచువుగదా? సురానీకము దిక్కు
తెన్నులేనివిషదం బోధిబడి కొట్టుకొను
చుండుట. వీరు మనుటో చనుటో నీవునిర్ణ
యించవలసియున్నది.

మన్మథుడు

ఏమి? సురానీకము దిక్కు తెన్నులేని
విషదంబోధి బడికొట్టుకొనుచుండెనా? ఈ
విషయము నేను నిర్ధారించవలసియున్నదా?
నీపలుకు లేవియు నాకర్థమగుటలేదు.

దేవేంద్రుడు

అర్థమమాట కేమిగాని నీభుజాబలంబు
నను, నీశరసంధాన నైపుణ్యంబునను త్రింశ
తోక్తి దేవతల జీవితము లాధారపడి
యున్నవి.

మన్మథుడు

నిక్కమే? మహేంద్రా! నిక్కమే
వచించుచుంటివా? నాభుజబలంబును,
నాశరసంధాననైపుణ్యంబు నా దేవతల
రక్షించునది? ధన్యతను. ముమ్మాటికిని
ధన్యుడను. మహేంద్రా! సావధానుడను.
వేగమే వచింపుము. ఎవ్వని నాపుష్పనారా
చఁబులసాలు గావింపవలయునో, ఏముహూ
ర్తమునకి తపోభంగంబు గల్గింపవలయునో,
ఏయోగింద్రునకు కాంతాలసత్వమును

గతిపవలయునో, ఏవిరాగికి సరాగంబుల నేర్పవలయునో, వేగమేవచింపుము. దేవతల శ్రేయోదాయకమగు కార్యనిర్వహణంబున నితడగ్నిం దుముకగలడు, కులపర్వతంబులగొని తేగలడు, వేయేల? తనుత్యాగమేని జేయగలడు.

మహేంద్రుడు.

పంచాయుధుండవగు నీవంతపనికి సమర్థుండవేగాని, ప్రస్తుతసందర్భమును వినిననించుక వెనుకంజ వేయుదు వేమోయని జంకుచున్నాడను.

మన్మధుడు.

మహేంద్రా! జంకుచున్నాడవా? నేను వెనుకంజ వేయుదుననియా? సాగరదుహితా తనూజాతుండనై, పంచాయుధుండనై వలరాచగడ్డియనెక్కి ననేనా? వెనుకంజవేయునది? సంకోచముమాని సత్వరము వినుపించుము.

దేవేంద్రుడు.

మంచిది. తారకాసురుడు చెవిరిపోయిన దైత్యులనొకటిగ జేర్చి ధర్మవిధ్వంసమును జేయుచున్నాడు. ఆతడింతలో నమరావతిని ముట్టడించువార్తలు వినుచున్నాము. అతని నోడింపగల దళవాయి మనవీటనొక్కండును లేకుండుట నీకు విశదమే.

మన్మధుడు.

ఇంతయెఱింగియుండియు రిన్నీ పనికిఁ బురికొల్పుట పాడియే?

దేవేంద్రుడు

అదికాదు. పృథ్వాంతము సాంతముగ వినుము. మహేశ్వరుడు హిమవత్పర్వతమున తపంబొనర్చుచున్నాడు. అతని

నాచల రాజునకొక కుమారీరత్నముగలదు. ప్రస్తుతమాబాల చంద్రశేఖరుని సేవార్థము పిత్రాదేశంబున తపోవనంబున నివసించుచున్నది. ఉరగభూషణుడొమెను వివాహమాడిన మహాదేవుని వీర్యంబున నత్యద్భుత బలశాలియగు కుమారుడు జనింపగలడు. అతని బాసలతో దేవతానీకము దనుజుల బారదోలగలడు.

మన్మధుడు.

మహాదేవుని ముందటనా నాపంచాయుధత్వము? హనుమంతుని ముందట నా కుప్పిగంతులు? మహేంద్రా! నన్నిట్టి సంకటమున ముంపదగునా? ఆతపోధనునకు తపోభంగమొచ్చిన నెఱిగి శపించిన నేమికావలయు?

దేవేంద్రుడు

లక్ష్మీపుత్రా! ఏలయీ యధీరాలాపములు? నీవు కోరికొనిన పద్ధతియేగాని నేనొండునుడువలేదు. వాగ్దత్తమొనర్చినిరాక రించుటకంటె కృపణత్వ మొందుగలదా? అదియనుఁగాక నిదీసత్కార్యము. దీనదొసగులేల చెకూరును? నీమిత్రుడు వసంతుడు నీవెంటనే వచ్చు నట్లొజ్జాపించెద. నీమేనమామ నీకెప్పుడును సహాయముచేయుచునే యుండును. నీవు జంకబనిలేదు. తపోవనంబున కేగుట కాయత్తమగుము. (తెరపడును.)

దృశ్యము ౨.

(ఏకాంతమందిరము.)

రతి.

నానా! నాకేమీ యియ్యదున్నది. మోక్షము నయినది కావలను.

మన్మథుడు.

ప్రియా! ఏటికిట్టి సంకోచము దేవకార్యమును నిర్వర్తించి జేగమే వత్తునుగదా?

రతి.

శరజీవుల చెట్టబట్టిన నిదియే యవస్థ. అందునను మీరు సామాన్యపు శరజీవులు గూడ గారు. మీవు స్వయంభవముగా జూచి దేవేంద్రు డేతవచ్చానిపైకియో వంపును. ఆతడెఱిగిశపించిన నేమగుదురో కొంచమైన నాలోచింపరు. మీరుగూడ నానడు చెప్పటయే శకప్రకటగుచునని ప్రయాణముచును.

మన్మథుడు.

ప్రియా! అటుకాదు శరమేశ్వరు నెదిరించుటకు నేనును సందేహించుచునే యున్నాను కాని వాగ్దానముచేసి యుంటిని. అదియునుగాక నియ్యది దేవకార్యంబగుట నేయసాయమును కలుగదని తోచుచున్నది. తారకాసురుని వలన వేలుపు లెంతోయిక్కటలబడనున్నార వారలంపుడు వర్జించుట సరికాదు. దేవేంద్రునిసంతటివాడు దేవతానీకము నీచే రక్షింప బడవలయునని ప్రార్థించిన నెట్లుతోసిపుచ్చగలను? ఇప్పుడు ప్రయాణమెట్టులును నిశ్చయము. నీవు చింతింపవలగు. నేనువైభంబ కార్యసాధన మొనరించివత్తును.

రతి.

అత్తగారితో చెప్పితిరా?

మన్మథుడు.

మా అమ్మతోనా? లేదుచెప్పలేదు. నీవును చెప్పవలదు. ఈప్రయాణము సంగతి తెలిసిన నామె యువరోధించును.

రతి.

పోనిండు. నన్నుకూడ వెంటగొనిపోండు మన్మథుడు.

ఎక్కడకు?

రతి.

హిమాచలమునకు.

మన్మథుడు.

ప్రియా! ఏమికోరికయిది?

రతి.

నన్నుగూడ హిమాచలమునకు వెంటగొనిపోండు.

మన్మథుడు.

మంచిది. నీవచ్చట నేమిచేయుచువు?

రతి.

మీ వెంటనుందును.

మన్మథుడు.

ఉహూ! నచ్చలేదు.

రతి.

మీరుపయనమగుట నాకునునచ్చలేదు.

మన్మథుడు.

నచ్చకున్నను తప్పదని నుడివితినిగదా?

రతి.

ఇదియనట్లే.

(తెరపడును.)

దృశ్యము రి.

(హిమాచలప్రదేశము. ఒకవనమున శివుడు తపంబొనర్చుచుండును. గౌరి యా

తని సేనానురక్తయై యుండును.)

కోయిల.

కుహూ. కుహూ.

ఎలమావి.

కలకంఠమా! స్వాగతము. ఇదే కుచ్యంబులగు పల్లవంబులగుత్తుకబంటిభుజింపుము. ఇదే ప్రభాతాగతమందానిలంబుల పరిచర్యనందుకొనుము. ఇదే పూసెజ్జయమర్పబడినది. ఇందుశ్శాంతవై విశ్రమింపుము. వికసితంబులగు నీకుసుమంబుల పరీమళంబులొసాడింపుము. నీగానసుధారసమున నీవనంబునకు నూత్న చైతన్యమునుగూర్పుము

కోయిల.

ఎవరో గృహమేధివలె నున్నారే. (అటు చూచి) వృక్షరాజమా. నీచేయుసత్కారములకెంతయు కృతజ్ఞురాలను. ఆహా! యీ బొండుమల్లియ లెంతమనోహరముగ పూచినవి. అళిందకుమారుడింకను రాలేదే.

మధుపము (ప్రవేశించి)

అక్కా! వచ్చితిని. నీకు కొంచెము మకరందము సేకరించి తెత్తునా?

కోయిల

వలదు. తమ్ముడా ఆపూచిన బొండు మల్లెగుబురుచూడుమెట్లు వాసించుచున్నదో. అదే! రసాల శాఖకు కృష్ణసర్పమెట్లు పెనవైచుకొని తలనుక్రిందకువాల్చి నాయుభయము గావించుచున్నదో! అహో! యీ వసంత మొత్తమనోహరముగా నున్నది?

మధుపము.

అక్కా! నేను వెళ్లుచున్నాను.

(అని గుంయిమని ధ్వనిచేయుచుపోవును.)

దృశ్యము 4,

పార్వతి.

ఈవనంబున నెక్కడ జూచినచు శ్రాంతసింగారము జేరాడుచున్నది. ఏమి యీవసంతశోభ? ఏమియీకలకంఠి కంఠమాధురి? ఏమియీతుమ్మెద పిండురెక్కల రొద? విచ్చుచున్న ప్రసవగుచ్ఛంబులు, గాగుడములు కానికి సలయంబులు, మెత్తదనంబులకిక్కల సవచ్చికపట్టులు—అహో! వనమంతయు నెంతో నెంతరమణీయముగా మారినది?

ఈమహర్షి సమాధియందున్నాడు. ఈ కోకిలా కూజితంబు, లీభృంగనాదము, లీవాసంతరామణీయకంబు లీ మహాత్ముని యెడ నపచారము గావించు నేమో?—

మన్మథుడు.

బలే! వసంతుడు నాంది బాగుగనే జరిగించినాడు, ఇదే పార్వతి పూవులనేను చున్నది. చంద్రశేఖరుడు సమాధియందున్నాడు. రతీదేవి లతాకుంజముననున్నది. అదిగోపార్వతి శివునివంక చూచుచున్నది. ఇదిమంచి యదను. (నారి నాకర్ణాంతము లాగివదలును.)

పార్వతి.

సమాధియందున్న శివుడుకూడ వసంతాగమనంబున తేజోవిరాజితుడైనాడు. ఏమి యీతని రూపవైభవము? ఏమి యీతని నిష్ఠాగరిష్టత? ఇదియపూర్వము? నాహృదయమున నెట్లయి నదేమిచెపుమా? అదిగో! మహాదేవుడు కదలుచున్నాడు.

మన్మథుడు

(ఈశ్వరునేయజోవ చేయవడకును.) ఏమి? ఎన్నడును లేనిది చేయవణకుచున్నది? (సంధించి యమ్మువిడుచును.)

శివుడు.

ఏలకో? నేడు చిత్తంబేకాగ్రత వహింపకున్నది? (కనులు తెరిచి) అపుడేవసంత మారంభమైనది.

నూతనశోభ వనమంతయు నా వ రిం చి యున్నది.

(నిమిలిత నేత్రుడై ధ్యానమొనర్చును.)

(మన్మథుడు బాణమును విడుచును. చంద్రశేఖరుడు కనుల దెరిచి యెదుటపూవు లేకుచున్న పార్వతినిగాంచి)

ఏమి? గిరికన్య వాసంతికకు తన సొంద ర్యమును నడ్డికిచ్చుచున్నదా? ఏమీ సారూప్యము—ఆయళిందము లీమెకురుల తమసహవాసులుగభ్రమించిపీలుచుచున్నవి. అదే యామొగలిపొదయామె పయ్యెదచెట గునుబట్టి యిండుకతడవు తడయమని ప్రార్థించుచున్నది. ఆమెకేకములా తంకేడుకొమ్మకు తగులుకొనినవి. పాపమామొగలి పొదయు తంకేడు వృక్షమును గూడ గలసి యబలయగు నామెపై సత్యాచారమును జరుపుచున్నవి. నే నే గి యా మి ను విడిపింతునా—

నాకేమో నేడు మనోనైశ్చల్యము లేకున్నది. (చిత్తమేకాగ్రత వహింప జేసి కొన బ్రయత్నించియు) అయ్యో! పాపమాయబలగతియేమి? మోదుగును, కేదగిని నామె విడిపించుకొనగలదా?—ఏమి యీ వెట్టి? గిరికన్యతో నాకేమి సంబంధము?

నాకింత మనశ్శాంచల్య మేలకలుగవలె? (ధ్యానము నభినయించి) తెలిసినది. దురాత్మా! సామాన్యులగుజడదారుల మీదవలెనే మ్మాపైనను నీదుడుకుతనమును జూపనెంచితివా? కానిమ్ము, ఫలమనుభవించువుగాని లెమ్ము.

మన్మథుడు,

(వణకుచుచేతులు జోడించుకొని) స్వామీ! యిందీతని యపరాధము లేశమును లేదు. ఈతడు క్షమార్హుడు,

శివుడు,

క్షమార్హుడా? కష్టాత్మా! మాతపోభంగము గావించుట క్షమార్హమా? చేసేతఁజేసిన దురాగతంబునకు ఫలమనుభవించవలదా?

(లలాటలోచనముఁ దెలుప మన్మథుడు భస్మమగును.)

రతి,

హా! పరమేశ్వరా! నానాధుని రూపు మాపితివా? రతినింక ననాధగా నుండుమని యాజ్ఞాపించితివా? కాసంత కరుణ జూప జాలకపోతివాతండ్రి! అయ్యో! నిన్నని యేమి ప్రయోజనము?—నాయభాగ్య దేవతయిల్లురచించిపదానికి?—

నాథా! నేనువలదని వాదించితినిగదా? జేవేంద్రునకు “బాసనిచ్చితి” “బాసనిచ్చితి” ననుమాటయేకాని నామాట నించుకేని చెవినిఁబెట్టితిరా? అయ్యో! పాపముదైన మట్లేల విననిచ్చును. ప్రాణప్రియా! నీరతి నిట్లువిడనాడి చనుదగునా? అయ్యో! యింకెక్కడి ప్రాణప్రియుడు? వసంతకుమారా! నీమిత్రుడిట్లు చెన్నుమాసి ధూళిగల యనేమి చూచుచున్నావు? నీవు, నాతడును

మహాదేవుని తపోభంగమునకు సమానులగు
నత్తరవాదులేకదా? అమాయకుడగు నా
నాధుని రుద్రుని కోపశిఖల కెఱచేసి నీవు
మాత్రము సంతసించుట తగునా?

సుధాకరా! నీయెల్లనినింత కాపాడజాలక
పోతివా? రుద్రుని కాగ్రహము తలకెక్కు-
నపుడు కాసంత చల్లబడుపలేక పోతివా?
తండ్రి! నీకొమరిత వైధవ్యముఖమెట్లు చూడ

(రామశేష కపిప్రణీతము)



నర్తకి.

త్రిపురనేని పగినాదరావుగారు (నవకవిమండలి.)

గీ॥ ప్రియసఖుని కంతము నలంకరింప స్వచ్ఛ
చందికలుపూయు ముగ్ధపుష్పములు తెచ్చి
గ్రుచ్చుకొనుచుంటి నానందకుసుమమాల!
సరసశృంగార నాట్యమందిరమునందు॥

గీ॥ అరవిరిసరంబు కన్నుల కద్దుకొనెడి
ఆర్ద్రదృశ్యంబులో దెరయ స్తమించె
స్వర్గసౌందర్యనిలయ యప్పరసవోలె
వివృతరంగస్థలంబున నవతరించె॥

గీ॥ నందనసుమ నస్సౌరభ స్వందనములు
మందమారుతంబులు నాకరండమొలికె!
కిన్నెరరచించె స్వాగతకీర్తనంబు
నాందిశ్లోకంబులో మృదంగములయించె
కులుకువగఱాడి గిలుకుటదెలు ధ్వనించె

గీ॥ విమలవిద్యాన్నటీ నాట్యవిలసనంబు
ఔర! యెచ్చటనేర్చెనీ యభినయంబు!

గలవయ్యా? మీయప్పుగారి నెట్లూరడింప
నెంచితివి?

హా! నాధా! ఆకామాలిన దేవేందుని
వలుకులనమ్మిగదా! యింతచెడినది, “దేవ
కార్యము ముప్పువాటిల్లద”ని జలికితివికదా!
నీప్రాణబుల కాలారకాసుకుడేడ దాపుర
మయ్యెనో సర్వజీవకోటుల రక్షింప సమర్థు
లగు లక్ష్మీనారాయణుల కూడిమిపుత్తుడగు
నానాధునికుప్రాణములే ఆవయ్యెగా...హా!

ఎంతసమ్మోహనంబురా! యీ వధూటి
నృత్యమాత్మ బ్రహ్మానంద నిలయమయ్యె!

గీ॥ అంగవిన్యాసమాధుర్య మాస్వదించి
అమృతకలకంఠ కలకంఠమాలకించి
భ్రానటనకౌశలములోన పులకించి
రక్తిగట్టిన దిరసార్థరంగసీమ!

గీ॥ తత్క్షణంబున తన్మయత్వముభజించి
నిలువునీరయి నృత్యసన్నిధిజేరి
అప్పరస్సు మధురవదనారవింద
మని మిషదృగంచలముల జూరారాసకొంటి!

గీ॥ ఎవ్వరోనన్ను కలకలనవ్వువారు
నాట్యమందరియటవె శృంగారసరసి!
కాదా, కాదు! రంగమ్మన గజ్జికట్టె
నాప్రియసఖుండు నారతనాలపంట!
ఏకృత గద్గదస్వరము కంపించిపోయి
గాఢలజ్జాభరంబున గాగ్రిపోయె!

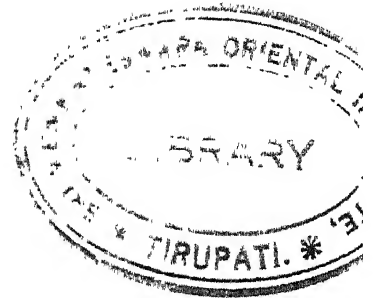
క ర వీ ర ము .

క వి సో ద రు లు

పువ్వాడ శేషగిరిరావు, చోడవరపు జానకిరామయ్య గార్లు.

:0:

ఉ. “కమ్మనిదా? గులాబినవకమ్మ”ను చొక్కపుమేని కాంతియ్యన్,
జమ్మినంగందు మార్దవము, నిన్నటిదాకను లేనలేవు; తో
రమ్ముగ నేడు వచ్చెనవురా! కరవీరము కెంపునవ్వుగ
ర్వమ్ముచనవ్వుచున్నది ప్రభాకలితంబగు నాత్మసంపదన్



ఉ. తీరులుదిద్ది చక్కటులదీర్చ సమర్థములైన మేనిసిం
గారములుం, బ్రవాళముల కాంతికివన్నియ వెట్టజాలుర
క్తాదుణ్ణిధితుల్, కవిహృదంతర భావరసాంబుపూరమున్
దీరముదాకఁజేయు రమణీయపరీమళ మీర్వ్యంగొల్పెడిన్.

చ. “బ్రతికిన రెండునాళ్లు పరువమ్మును, సర్వజనాదరంబుఁబ్ర
స్తుతసుగు కీర్తనంపద, విశుద్ధచరిత్రము, నొంనుటొప్పు నా
గతి; మనసేల? లాఘవముఁగైకొనసేల? కుకర్మలందునన్
మతిజూనుపంగ నేలకొక మానసనిబలె వ్యర్థజీవినై”

మ. అనివాసింఁచెదవోటు? వాసిగను నీదా పన్నెయన్ వాసియన్
గొనబైమమ్ము నధఃకరించుననుకొంచున్ బొంగెదోనింగికి?
గనుగోజాలవు; సత్కవీశుల యశఃకల్పప్రసూనంబు వా
డనొకో? నిఁబలె నేటరేపటను విడ్డూరంబు సంధిల్లగన్





స్వతంత్రము.

గురువుగారూ! పరమానందాచార్యుల వారూ!

బహు దినములనుండి మీతువాలు వ్రాయట తిట్టస్థించినది కాదు. నేటిది నమున చక్కని యపకాశము చిక్కుటచే వ్రాయుట తిట్టమైనది. అయ్యా! ఏమని తెల్పుదును నామనోవ్యధ దేశమున కాధారమైన సకల జన మనోభావ సంగ్రహానుకూలమైన సుకవిజన హృదయాహ్లాదకరమైన భాషకు, మనదేశ భాషకు, పూజ్యురాలైన యాంధ్ర భాషామోషామణికి, మితలేనితిప్పలు వచ్చినవి. కట్టుబాట్లు తప్పిపోవుచున్నవి. స్వాతంత్ర్యము హెచ్చినది. వక్రగతులు బయలుదేరినవి. చెట్టుచెడుకాలమునకు కుక్కమోతపించెలన్నట్లు భాషాగుటిమయంతయు నశించుకాలము వచ్చునప్పటికి వంకరటింకర కపిత్థములు కల్లబొల్లివార్తలు లల్లాయి పదాలు మహాకావ్యములయొక్క స్థానము నలంకరింపవలయునని చూచుచున్నవి. జనసముదాయమున కంతకు విద్యాభివృద్ధి హెచ్చునప్పటికి దెలివితేటలు పెచ్చుపెరిగిపోవుచున్నవి. స్వకపోలకల్పనలు మిన్నంటుచున్నవి. విజృంభణము హెచ్చుచున్నది. ఉపన్యాసములు చెలరేగుచున్నవి. కొత్త కొత్త మాసపత్రికలు పుట్టుచున్నవి. చింతింపలేని ప్రహసనాలు. రెండవ

ప్రబంధాలు అణాకావ్యములు అర్థశాస్త్రాలు కాలు కానీ ప్రహసనాలు వద్దాకాలపు చికిలింతవలె బ్రహ్మచేముడు కంపవలె ములగ చెట్లకడనున్న గొంగుర్రెపురుగులవలె నానాటికి ప్రయాణికులయొక్కయు, ప్రేక్షకులయొక్కయు నిరంతరంబలంకరించుచున్నవి. ఈవిషయములు వృద్ధిచెంది కల్పతరువువలెనున్న మాతృభాషామోషామణిని సమూలముగఁబాడుచెయ్యచున్నవి. క్రిందటి ప్రయాణములో నే నొకయూరేగితిని. ఇందు భాషాసేవకులెవ్వరైనఁ గలరాయని ప్రశ్నించితిని. అందుకుఁ బ్రత్యుత్తరముగ నొక మహానుభావుడు అయ్యా! ఈయూరిలో భాషాపోషకసమితియను నొక సంఘము కలదు. వారిందరు భృషంకల్పములతో నాంధ్రభాషాసేవజేయు సంకల్పించుకొని యున్నారు. ప్రతిశనివారము సంఘధవనమున యుపన్యాసముల నిచ్చుచుందురు. రేపు శనివారమునకుచే మీరచ్చటికేగ వచ్చును అనిచెప్పెను. నేనామాటనునిని మిక్కిలి సంతసించి మరునాడు సకాలమున కాధవనమునకేగితిని. ఉపన్యాసమునకుఁ గంగ స్థలమునకేగి యింటికప్పెరిగిపోవునట్టివిధముగ నుపన్యసించుచుండెను. తత్సారాంశమును వినించుచుంటిని నినుండు.

అయ్యా! విన్నారా! భాషకట, కట్టుబాట్లు! పాణిని వ్రాసిన వ్యాకరణము

నకు ప్రయోగములు నిరుద్ధముగ నున్నచో నయ్యచి గ్రాహ్యములు గావట. ఏమి యీ వెట్టి? భాషముందుపుట్టినదా? లేక వ్యాకరణము ముందుపుట్టినదా? భాషయేముందు పుట్టినది. తదనంతరము దానిని సంస్కరించుటకు వ్యాకరణశాస్త్ర మనుపేరున కొన్ని నిబంధనము లేర్పరచుకొన్నారు. శబ్దసముదాయమును సంస్కరించిన శాస్త్రకారులు కొంతమంది తనకంటె ముందే యున్నట్లు పాణినియేలంగికరించియున్నాడు. కుమారస్వామి మొదలగువారు చేసిన నవ వ్యాకరణములును నేడు వాడుకలో లేకున్న ను నామమాత్రముగనైన నయ్యచి ప్రసిద్ధి జెందియున్నవి. దీనింబట్టి మన కట్టెదుట పండితమృన్మలమనుచు దిరుగుచున్న వృద్ధులు చెప్పు మాతృభాషయైన సంస్కృతము పుట్టి యెంతకాలమైనదో మనపితామహులకుగూడఁ దెలియని విషయము. ఆభాషను సృష్టించిన మహానీయులు ఆకాలపు జేశపుపరిస్థితులఁ బట్టి యన్నికట్టు దిట్టములు నేర్పరచుకొనిరి. అప్పటికిని ఇప్పటికిని జేశకాల పాత్రములు యందు వ్యత్యాసమెంతయో కన్నట్టుచుండ నించుకంతయైన గ్రహింపఁజాలక మన ఛాందసపు పండితులు పూర్వకాలపు కట్టుబాట్లనే మనకు ను నంటించియున్నారు. ఎంత తెల్వితక్కువ? ప్రపంచకప్రధోరణి ననుసరించి జేశకాల పాత్రములననుసరించి ధర్మములు రీతులు భాషలు ఆచారములు మారిపోవలయును. పూర్వకాలపు వారివలె ఇప్పటివారి నుండ మనిన మిగులకష్టము. కావున మనమింక వెనుకటి వెట్టిధోరణిని వదలి భాషనునూతనముగ సంస్కరించి సకలజనులకుననుకూల

మగునట్లు ఒక్కటే భాషనుగాజేసి అందర కునుపయోగపడునట్లు చేయవలెను. గ్రాంథికభాష గ్రాంథికభాషవ్యాకరణమని గోల పెట్టక చక్కగ మనము వాడుకభాషలో నేగ్రంథములు వ్రాయవలయును. పద్యములం పాటలు మొదలగునవిగూడ వాడుక భాషలోనే వ్రాయవలయును. అప్పుడు మన భాషములందరకును అభిముగఁ దెలియును. అంతియే గాక మరియొక సంగతి కలదు. భాషయనఁగా మరేమియునులేదు. పదిమందికలసి పరస్పర భావగ్రహణానుకూలముగ సృష్టించినదే. అట్లు సృష్టించిన భాషనే వైయాకరణులు తదనుకూలముగ సంస్కరించిరి. అట్లేనేడు మనమందరము జేరి యిప్పటి కాలమున కనుకూలమైన పద్ధతిని యాంధ్రభాషను నూతనముగ వాడుక పద్ధతిలోనికి మార్చి సంస్కరించి గ్రంథములను వ్రాసినచో కొంతకాలమునకిది యేప్రధానమైయుండును. తర్వాత దీనింబట్టియే వ్యాకరణము లేర్పడును. దీనికొక్క యదావారణముం దెల్పద నాలకింపుడు.

రాయేపిల్లా । మనమింద్దారమిక్కాడ సయ్యాట లాడుదాము । రాయేపిల్లా ! ఓసి । రాయేపిల్లా ॥

వత్తావంటోలె పిల్ల వత్తావంటెకొత్తా కోరంకిదా కొత్తావంటె । ఆఁ ఆఁ । వత్తావంటె । ఊఁ ఊఁ । వత్తావంటె॥

చూచితిరా! భాషములెంత సరసములో పామరులకుగూడఁ దెలియునట్లు కవిత్వమెంత తేలికగా నున్నదో? అంతియేగాని

మైచ్చనివహనిదనే కలయసికర వాలం । ధూమకేతు మివ కిమసికరాళం । కేశవాధ్యత కల్కిశరీర । జయజగదీశహరే॥

అని యున్నట్లు మనముగూడ నిట్లే
 పడపద్య కవిత్వము వ్రాసినచో నిప్పటి
 కాలపుజనులకు మహాఽధిరశంఖారావము
 వలె నుండును. మేమిదంతయును యోజిం
 చియే మాసభావతిగారైన షడ్భాషాకోవిధ
 మల్లాజ్యోశ్యుల తిక్కశంకరయ్యగారి యను
 మతిమీద మేమందరమును నీభాషాపోషక
 సమితియను దానిని స్థాపించితిమి. కావున
 మీరందఱును మాసంఘమున సభ్యులుగాజేరి
 మాయత్నమును వృద్ధికై దెత్తురుగాకయని
 ప్రార్థించుచున్నాను. అనిచెప్పి యాయుప
 న్యాసకుడు క్రిందకు దిగెను. అటుపిమ్మట
 మరొక సభ్యుడు రంగస్థలమెక్కి చిత్ర
 విచిత్రగతుల నభినయించుచు వెనుక నవ్వల
 తోట అనుమాసపత్రికలో ప్రకటించిన
 “ఁంకిపాటల” లోనొకదాని నందుకొని
 పాడెను.

సూస్తానని చెప్పు ఁంకితో! జాబుఁ
 రాస్తానని చెప్పుఁంకితో! సూడకుండనుండ
 లేను నుక్కలాంటి నాఁంకి || సూ ||

అనుపాటను తొడ బ్రద్దలగునట్లు
 తాళమును వాయించుచు పాడెను. సమాప్త
 మగునప్పటికి నామనస్సు కలంతనందుటచే
 నేనూరికుండఁజాలక సభాధ్యక్షునికడకేగి
 అయ్యా! నాకుఁగూడ కొంచెముమాట
 లాడుటకు సమయమిందని యడిగితిని.
 అందుల కాయన నీపేరేమని యడుగ స్వ
 తంత్రుండనని చెప్పితిని. ఓహూమీరు
 వరమానందాచార్యులవారి శిష్యులా! దీన
 బంధు పత్రికలో మీ వ్యాసములను చది
 వితిమి. రండు అని నన్నపన్యాసపీఠము
 నెక్కించెను.

రంగస్థలము నెక్కినంతనే చేతఁబట్టిన

పొడుముపట్టును బాగుగ బీల్చియొడలు
 రూడించి యిల్లుపన్యసింప మొదలిడితిని.
 నాయనలారా! అంధ్రోదరులారా! ప్రిస్తు
 త కాలోచిత మాధుర్య రసపూరితములైన
 పూర్వోక్తమైన యుపన్యాస వాక్యములు
 వినియున్న మీచెవులకు నావాక్యములకు
 కటువుగాఁదోచవచ్చును. అయినను పిను
 వుఁజెందిక నాలింతురుగాక. అయ్యలారా!
 శ్రోతప్రియూషమై నూతన భావాస్పదమై
 మృదుమధుర రసాలంకార శోభితమై బహు
 విధ భావగర్భిత పదలాలిత్య సమాసఘటిత
 కవితాస్వరూపిణియై యలరారెడి యాంధ్ర
 భాషకు మితిలేని తిప్పలు వచ్చినవి.
 అయ్యయ్యా! చేశభాషలందుఁ దెలుఁగు
 లెస్సయని కీర్తిని వహించిన యాంధ్రభాష
 ను అంధ్రకవితా కుమారిని అలంకార విహి
 ననుగాజేసి చేతులుకాళ్లు విరుగఁగొట్టివేయఁ
 దలంచుచుంటిరే బాబూ! అడలేక మదైల
 యొటిదన్నట్లు తొడిగికొనలేక చొక్కా
 చించుకొన్నట్లు సంభవమైన మహాదైశ్వర్య
 ము ననుభవింపఁజాలక వామపాదమునఁ
 దన్నుకొన్నట్లు సాధన సామగ్రినెదుటనుంచు
 కొనియు నాంధ్రగీర్వాణ భాషాపాండిత్య
 మును సంపాదించఁజాలక హృదయమునకు
 బ్రాల్మాలికను నెలకొల్పి సోమరిపోతులై
 యున్న మీరంతతోనైన శాంతినివహింపక
 ప్రాచీనపండిత పుంగవులను వ్యాకరణము
 వ్యాకరణములను కట్టుబాట్లనుగూడి నిం
 దించుచున్నారే. బాబులారా! ఇదియెచ్చ
 టనైన గలదా! సింహద్వారముఁ జేరలేని
 వాడు గృహంతర్భాగ మెట్లుచేరును? పోయ్యి
 రాజేయలేనివాడు పాకమునెట్లు నిర్వహిం
 చును. సరళీస్వరము రానివాడు పల్లవి

నెట్లు పాడును. అక్షరజ్ఞానములేని శుంత గ్రంథము నెట్లు లిఖించును? చమత్కారి భాషాపాండిత్యమును సంపాదించలేని శుంత మాతృభాషాస్వారశ్య మెట్లుగ్రహించును. అయ్యయో ఇది యేటిఅస్వాయము మహాఃపులందరును మనమేలుకొలుకై తమ గ్రంథములఁజదివి మనవంటివారందరును బాగుపడుదురను పరిశుద్ధభావముతో విపులమైన తమ భాషాపాండిత్యము నంతయు వ్యక్తీకరించి వ్రాసిన సద్గ్రంథములఁజదివి యందలి రసాస్వాదనమొనర్చి భావసంభ్రావాణానుకూలమైన సాహిత్యపటిమను సంపాదించుట లేకపోగా విచారిత వ్యాఖ్యానములు కూడా మొదలుపెట్టినారా! ఏమన్నాడు? ఏదియో పదిమందిచే ఒకభాషను కల్పించగా మఁకొంతకాలమునకు మదిమొకను దానికి వ్యాకరణమును వ్రాసి సంస్కరించెదరు గావున నారు లిఖించిన భాషతో మనకేమి. మనయిష్టమువచ్చినట్లు భాషను సంస్కరింతుమనియూ మీయభిప్రాయము? ఆహాహా! ఎంతచక్కని యభిప్రాయము. భాష సృష్టింపఁబడినదను సంగతి కొంతవరకును యక్తియక్తమేకాని అయ్యదీకాలముననిట్టి వారిచే సృష్టింపబడినదని చెప్పుటకు దగిన వాడెవ్వడైనగలడా? మీపితృమహులకు వారి పితృమహులకైన సీరహస్యము తెలిసి యుండెనా? సంస్కృతభాష, దేవభాషయని వాడుచుండుట మాత్రమేమనకుందెలిసిన విషయము. అంతియేగాక తన్నిర్మాకర్త నేర్పరచిన ఘనదుభూతవర్తమానకాలముల యందెవ్వడును కన్పట్టడు. సృష్ట్యాదికీటి వర కవిచ్ఛన్నముగ ప్రపంచమున వ్యవహరింపఁబడుచుఁదనలోనుండి పలుబాసలను

బుట్టించి లోకవ్యాపకముగాంచిన మాతృ భాషయైన గీర్వాణవాణితో మనకు నిమిత్తమేమి? వాకెట్లుబాట్లుతో మనకేమియని తీండించుచున్నావా? తల్లిచెవులనే తెలింపఁదలంచుకొనిన — నివసించు గృహమునగ్ని దగ్గ మొనర్పఁదలచిన — ఆశ్రయించిన వృక్షమునే మొదలంట నరుకఁదలంచిన — నీ సాహసము వాగతీతము. వర్ణనాతిక్రమణము. నిరంకుశము. నీవాభాషాపాండిత్యమునే సంపాదించి యింతవక్త వెతివచుసంగ తినిమరచితివా? ఏట్లుబాట్లు మంచివి కావని నీవు నిరసిచితితో యెట్లుబాట్లు నింతకుముందు నివఁగీకరించి యాసాహిత్యమును గొంతవరకైన నీవలవరచుకొని యుండుటచేతనే రంగస్థలముల నెక్కి యింత వక్తృత్వమునందితివి. ఏమిదాటినతర్వాత తెప్పఁదగులవేసుకొను సంకల్పము నీకుండుట శుభప్రదము నీయబ్బనాడు నీతాతనాడు నీముత్తాతనాడు లేని యీదు స్సాంప్రదాయము నీకేమి? నాయనలారా! మాతృ భాషాసృష్టింగాంచిన మహానీయులు వెఱివాగుకారు. భూతభవిష్యద్వర్తమాన కాలత్రయమున కవిచ్ఛన్నముగ దోడ్పడదగినట్లు వారుదేశమునకు మనుష్యులకు మహాోపకారముజేసి యుండఁ దానింగ్రహించజాలక పాల్గొల్పి లి క ను న హించి యాభాషారహస్యమును తద్గ్రంథనారమును గోలి యాయానందము ననుభవించు శక్తిని సంపాదించ జాలక దానిని బరిత్యజించుటయేగాక యవక తవకపు సంస్కరణముల బ్రారంభింపఁదలచితివేమి? ముందు వెనుక లరయక తోకను బోవుతో నిరికించుకొని తెంపుకొనిన నక్క సాదనక్కలకు

గూడ మీరూ పుచ్చములను ద్రోచుకొను
దని బోధించినట్లు నీవజ్ఞునివై యాగ్రంధ
ముల నర్థముజేసికొనలేకబోయిన బోవుదువు
గాక నీ యసమర్థతను లోకమున కేల వ్యా
పింపజేసెదవు? సమర్థుడవైనచో మాతృ
భాషయైన గీర్వాణవాణిని దేశభాషయైన
తెలుగు భాషను దేశమున వృద్ధిజేసి అంత
రించినదానిని బునరుద్ధరించి లోకమునఁ
గీర్తిని సంపాదించుము. లేదా మిన్న
కుండుము. అంతియేకాని మృదుచుధుర
రసోపేతయై సరసచాటూపమాద్యలంకార
విరాజితయై కవుల కానందము గొల్పుచున్న
యాంధ్రభాషను కుక్కలదొడ్డిగాఁ జేయుట
న్యాయమా! దేశోద్ధారకరములైన మహా
రహస్యములనేకములు సంస్కృతభాషలో
ప్రాయబడియున్నవనియే పాశ్చాత్యఖండ
స్వతంత్ర పృథువులందరు నాగ్రంధముల
సంగ్రహించి తమదేశములకుం గొంపోయి
తమవద్దనున్న రాసాయనిక శాస్త్రజ్ఞులచే
యందలి రహస్యములను బైటపడవేయించి
తమ్ములకముగఁ దమదేశముల నైశ్వర్యవంత
ముగాఁజేసికొని యుండిరే. నీవు దాని
మొక్కమారు తలంచుకొనినచో సిగ్గుపడి
యుండువు. ఆ భాషాప్రభావము మన్వాది
మహాత్ము లా భాషలో ప్రాసిన గ్రంథముల
యందెంత రాజకీయ తంత్రాది గూఢరహ
స్యములు మగ్నములైయున్నవో నీకుబోధ
పడియుండును. నేటివర కేగ్రంధములను
పాఠశుక్కుని విసర్జించి మీరస్యదేశభాషా
పాండిత్యమునఁ బ్రసిద్ధిజెందిరో యాపాఠ
శుక్కు విదేశీయుల నాశ్రయించి వానిని
లక్ష్మీప్రసన్నులఁ గావించినది. మనవా
రాశ్రయించిన పరదేశభాషయే మనదేశము

నకు దారిద్ర్యమును గలుగఁజేసినది. నీవు
బాగుపడుటకు-నీదేశము బాగుపడుటకు—
నీదేశ దారిద్ర్యమంతయు నాశనమై పోవుట
కనుకూల మార్గములఁ బ్రసాదించి నిన్నను
గ్రహింపఁదలచుకొనిన యాగీర్వాణరాణిని
వదలి నూతన సంస్కరణములచే భాషను
కుక్కలు చింపినవిస్తాగా జేయదలంచు
చున్న నీప్రయత్నమొంతవరకు శ్లాఘ్యమో
దేశమే నిర్ణయించుగాక.

అదియునుంగాక భాషనునది దేశ
మందలి సర్వజన సమ్మతముగా నుండవలసి
యుండ నీవు స్థాపనఁ జేయదలంచుకొనిన
వాడుకతెలుగు అను కొత్తతెలుగు భాష
జనాంగీకారమును బడయుటకు మార్గమేది?
ఒక్కమాటనే పలుదిశలవారు పలునిధముల
నుగ్గడింతురు. మూడు దమ్ముడిలు కాని. ఇది
అందరెఱింగినదే. కాని యాంధ్రదేశమందలి
తూర్పు దిశవారు దానినిడబ్బుఅనిపిలిచెదరు.
అక్కడవారిలోనే మరికొందరు కొత్తడబ్బు
అని యందురు. పశ్చిమాంధ్రులు దానిని
బొట్టుఅని పిలిచెదరు. మరియొక యదావా
రణము, మధ్యాంధ్రులు విస్తభ్యుని పిలు
తురు. తూర్పువారు విస్తరంటలు యని
చెప్పెదరు. పశ్చిమాంధ్రులు ఆకులని చెప్పి
దరు. వాడువస్తాడు, అనుటకు వాడువెల్లిపోయి
వస్తాడు అనిచెప్పెదరు. ఈ విధముగ దేశరీ
తులబట్టి భిన్న భిన్నోచ్చారణములచే నేరు
వేరు శబ్దములే మారిపోయిన యాంధ్రభా
షను అనగా వాడుక తెనుగును నీవు అందరి
కర్థమగునట్లు వ్రాసెదవు. బాగుగనాలో
చించినచో ప్రాచ్యాంధ్రులు వాడు మాట
మాటలకు మధ్యాంధ్రుల కర్థమే తెలియదు.
వారు కక్కగట్ట అని యందురు. ఆమాట

కర్ణమే కొంతమందికి తెలియదు. ఈవిధమున సర్వ సాంకర్యమును బొందిన వాడుక తెలుగుచు. అన్నట్లు మరచితిని, నైజానురాజ్య మందలి యాధ్రుల తెలుగు మిక్కిలివిపరీతము. ఆయుచ్చారణ మూహలకుఁ గూడ నందదు. ఇట్టి విపరీతావస్థ యందున్నవాడుక తెలుగున నీవు గ్రంథములు వ్రాయదలంచి నచో ఒక దేశపురివాజు మరియొక వైపు వారి కెట్లర్థమగును? అట్లయినచో పుస్తకములు వ్రాయుటకుముందు ఆంధ్రదేశమంత వరకున్నదో ఏయేవైపువారి మాటలెట్లుండు నో ఆయాపద్ధతుల మాటలనేర్చి మందొక కోశమును నిఘంటువును తయారుచేయవలయును. పాఠకుల కప్పుడు కొంచెము సుగమము. నాయనా! ఇంత యవస్థనీకేల? ఉన్నదానిని ఊడగొట్టికొననల లేనిదానిం దెచ్చిపెట్టుకొనుట కిష్టాల్లే? మహాభక్తశి షామణియైన జయదేవకవివరచితమైన యష్ట

పదులే నీకుశృతికటువుగ నున్నపుడుగోంగూరపాటలు అత్త అల్లుడు సంవాదము మొదల గులల్లాయపదాలు నీవంటి భాషాపోషకు నకు బ్రహ్మనందము కలుగ జేయకుండునా? బాబూ! బాగుగానాలోచించుము. నీవుప్రథమా తిక్రమణ మొనర్చి యీ యసందర్భపు సృష్టిజేసినకొలది ప్రపంచకమున నపహాస్యములకు శాల్పడుదువు. ఆంధ్రభాషాసాగరమున చక్కని కావ్యరత్నములు పుట్టవలయునుగాని యశభ్రంశోచ్చారణాపూరితములైన నత్తగుల్లలుపుట్టగూడదు. ఒకవేళపుట్టినయనుకొనుడు. అట్లయినను రత్నముల గౌరవము రత్నములకే నత్తగుల్లలమర్యాద నత్తగుల్లలకే కావున నీవాక్కమారుమీస భావతిగానైన తిక్కశంకరయ్య శాస్త్రీగారితోఁ గూడ యోజించి బాషా పోషక సమితిని మంచిమార్గమున బెట్టుము. నేనిట్లంటి నని నాపై కినుకజెందకుము.

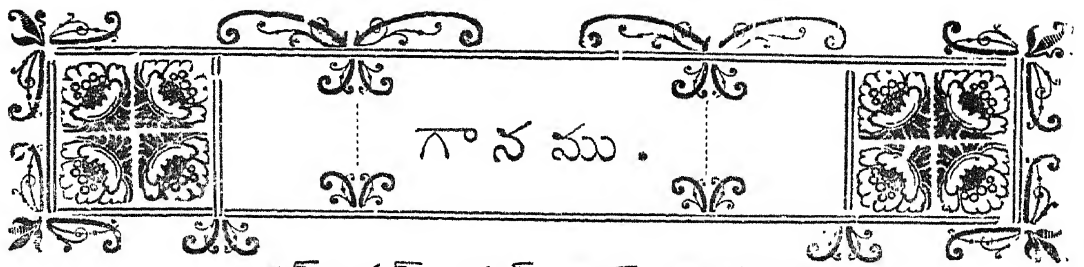


ఉ ప హా ర ము

శంకర నారాయణులు.

సీ॥ సిరిమించు విరజాజి ♦ నెఱవన్నెదిలకించి । విమలమనోజ్ఞవ ♦ ర్థములనేర్చి
మందారమకరంద ♦ మాధుర్యమారసి । రసమయమృదుపదా ♦ ర్థములజేర్చి
మాలతీమల్లికా ♦ మల సారథములాని । సముదార నవ్యభా ♦ వములఁగూర్చి
పాణిజాతోత్పల ♦ కరజంబులఁగాంచి । కమనీయ తమచిత్ర ♦ కళలఁదేర్చి

గీ॥ పుత్రులర్పించు నక్షర ♦ “పుష్పమాఁ” । ఘనతరామోద మింపొందఁ ♦ గాగ్రహించి
పెంపురూఁగ మమ్ముదీ ♦ వింపుమమ్మ । కమలభవురాణి! కల్యాణి!! కమలపాణి!!! ॥



యస్. యమ్. యల్. యన్. దాసుగారు.

—:0:—

తోయదము.

ఈప్రతిము

హృదయసుక్షేత్రదేవమాత్మకను దశపు
ప్రణయరసమునుగురియు వర్షములులేవు
తొలకరించుటదెప్పుడో? తోయదములు
దిశలదిగమింగి ముసురులదిండుటెప్పుడో?

మొలకలెత్తి, యీబీజములు తిసుంత
పెరిగి ఫలియింపలేవు; తన్నీ? యెక్కిత
చలమువిడనాడుమమ్మ! వర్షములనిమ్మ!
తోయదాగన! గికురింపదొసగు! దొసగు!

స్మృతివెలుంగుల వెనజల్లుమించుదీప!
చంచలత్వముమాని నశించిపోహ!
లోకసంతోషదాయి! కల్లోలపడుదు
చీకటులనించి నన్నునశింపనిమ్మ

నీలమేఘము! చల్లనినీరుగురిసి
నిండుప్రేమంబు దొలుకాడనివునేను
కరముకరమునంగీలించి కౌగలించి
హాయిసేనుదమమ్మ ప్రశ్నఃకముకృష్ణ
నమలభావకవోష్ణరక్తాబుప్రస
* * * * *
తరలిరానె-తునోయి! కైదండనిమ్మ!

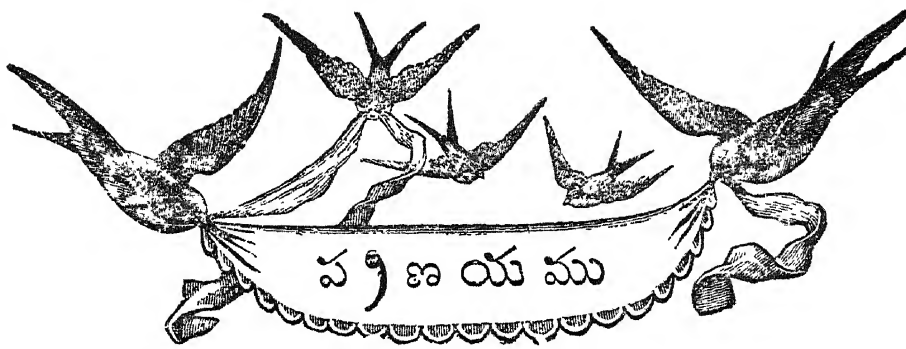
నేనువనియించుచున్న జగన్లేవు
భక్త్యపానీయములు కుడువంగిదాగివి
వాయుభక్తుల జేసిజీవచను నడుప
దృశమనస్కుడనైన ప్రాప్తిచదదియు

పాలసంస్కృత పత్రంపుడోలనెక్కి
ఊహామాలిక టుయ్యలలూపుచుండ
దిరియుమానన్ను-సిన్నముద్వాడుదోయి
కృష్ణ! దయనిమ్ముత్తువారిండుముద్దు

మురళినాదుచు శ్రీకృష్ణముద్దులొలుక
ఆలపింపుము సృష్టిరహస్యగీతి
త్వస్మనోహరగాన ప్రవాహాలహరి
తానమాడుదు ద్రావునుతనివిదీర

చెంతగూర్చుండి వీరనజేతబూని
చిత్తచాంచల్య హేతిసంఛిన్నమైన
జ్ఞానదేవత నిద్రమేలొకంచుకొరకు
విసరుమా కృష్ణ! మధురజీవిత సులభి





(తంగిరాల వెంకటకృష్ణయ్య గారు.)

—:0:—

సాయంకాలము నాలుగుగంటలైనది. అదివేసవికాలము. మంద పవనమానుడు గోదావరీ తరంగిణి యందు చిన్నయలలపై షికారుగావించుచు రాజమహేంద్రపురవాసులకు మిక్కిలి సంతోషము గలిగించుచుండెను. గోదావరీ తీరమున నామంద మారుత సౌఖ్యము ననుభవించుటకు నవీన నాగరికతగల స్త్రీపురుషులు నవ్యవిలాసములతో నాయుస్వీకరణము జేయుచుండిరి. నదీతీరమునగల యనుక తెన్నెలయందు గొందఱు బాలబాలిక లిసుకరేణువులనొండురులపై నెగజమ్మకొనుచు సంతోషమున నాటలాడుకొనుచుండిరి. అట్టి యానంద ప్రపంచముననుండియు నొకయువకుడు విన్న పోయిన మనస్సుతో నేమేమో యోచించుచుండెను. అతడే మధుసూదనుడు, మాధవరావుగారి యేకపుత్రుడు. మాధవరావుగారు ప్రతీతిజెందిన నియోగ్రహహ్మణుడు చాలకాలము న్యాయవాద పదవినలంకరించి తుదిదినములలో సుఖముగా భగవద్భావము గావించుకొనుచు కాలము వెళ్లపుచ్చుటకై యాతడు గోదావరీతీరమున నొకతగుమాత్రము భవనము నిర్మించుకొని యుండెను. మధుసూదనుడు మిక్కిలి చురుకుతనము కలవాడగుటచే స్కూల్ ఫయినల్ మొదటి

తరగతిలో గృతార్థుడయ్యెను. అంగ్లవిద్యాభిలాషియగు మాధవరావుగారు తనకుమారుడుకూడ తననలే న్యాయవాదవృత్తి నవలంబించ వలయునని గోరుచుండెను. కావున నాతిషు మధుసూదనుని చెన్నపురికి పంపి యంటర్మీడియట్ చదివించదలచెను. మధుసూదను డిదివరకెన్నడును చెన్నపురి నెరుగని వాడగుటచే మాధవరావుగారు కుమారునివెంట నాటి గాత్ర తానుకూడ పయనమై వెళ్లుటకు నిశ్చయించుకొనినెను ఆ నాడు చెన్నపురికి పోవు దినమగుటచే మధుసూదనుడు చిన్నతనమునుండియు మెలగుచుండిన మిత్రుల నెడబాయజాలకయు, తన్నుతిగారాబమున బెంచు తల్లిదండ్రులను విడిచి వెడలలేకయు దిగులుజెంది విసువున గోదావరీ తరంగిణి సైకతస్థలముల గార్యశూన్యుడై చరించుచుండెను.

కుమారుని చెన్నపురికి బంపు యత్న మాలన్నియు పరిపూర్ణమయ్యెను. మధుసూదనుని తల్లి కమలాంబ, చెన్నపురి కేవలము తమిళదేశము కావున తమిళదేశానుకూలములగు శాకపాకము లాంధ్రుడగు తన తనయునకు సహిష్ణుతగా నుండవని తలంచి, యతిగారాబమున బెరిగిన మధుసూదనున కనువైన యప్పడములను, వడియములను

వివిధవిధములైన యూరగాయలను చిన్న చిన్న కేకు పాత్రలయందు సిద్ధపరచెను. రైలునకు గొంపోవుటకై యశ్వశకటము వచ్చి వాకిటనిలచెను. కమలాంబ తానుసిద్ధ పరచిన వస్తువులనన్నిటిని బండిలో పెట్టించి తన కుమారుని దీవించి పోయెను. లెండి కుమారు లాగేయి రైలుపై చెన్నపురిచేరిరి. మాధవరావుగారు మధుసూదనునకు టిప్పి కేసుయందు నెకయద్దెగది కుదిర్చి యాయ నకు చిరపరచితుడును, సహాధ్యాయులునగు కల్యాణరామయ్యగారితో నా బాలుని కొంచెము కనిపెట్టియుండునట్లు చెప్పి తాను మరునాడే రాజమహేంద్ర వరమునకు వచ్చెను.

మరునాడు మధుసూదనుడు కళాశాలయందు ప్రవేశించెను. ఆతడు ప్రతిదినమును సహాధ్యాయులతోదిరుగుచున్నను నింటిపై బెంగపోలేదు. నగరమునకు క్రొత్త వాడైనను కొద్ది దినములలోనే కళాశాలయందు మధుసూదనునకు చాలమంది మిత్రులుదొరికిరి. ఒంటరిగా నుండుట కభ్యాసము లేనివాడగుటచే మధుసూదనుడు తనగవియందు సహాధ్యాయులు సోమ సుందరమును కుర్రవానిని జేర్చుకొనెను. కల్యాణ రామయ్యగారును ప్రతిదినమును మధుసూదనుని తేమసమాచారముల నెరిగి పోవుచుండెడివాడు. నానాట నగరవాసము మిక్కిలి యత్సాహ కరముగా నుండుటచే మధుసూదనుడు తన స్వదేశము క్రమముగా మరచిపోయెను.

చెన్నపురి సముద్రము దరినుండుటచే చలి బాధ మిక్కిలము. అందును ధనుర్మాస సమయము, తెల్లవారుఝాముననే పార్థసా

రథి యాలయమున శ్రావ్యునిగు సన్నాయి పాట నగరవాసులకు నిద్రాభంగముగావించి వారి వారి మనోవీధిని నానందనుధను వెద జల్లుటచే బ్రజలు శయ్యాతలముల విడచి బయల్పెడలుచుండిరి. విద్యార్థులు జతలు కూడి సాగర స్నానాభిలాషులై వడివడి సముద్రమునకు పోవుచుండిరి. పూర్వను వాసినులు కోవెలదరినుండు స్వామివారి తటాకమున స్నానముజేసి చలిచే దడబడుచు నస్ఫుటములైన ముత్ర పతనములతోడను, జ్ఞానప్రభోదితమైన పాటలతోడను ఫలపుష్పాదుల పల్కెరముల నిడుకొని స్వామివారి కన్నించుటకై దేవళమున కరుగుచుండిరి. భక్త్యుద్బోధకమైన యాసమయమున బ్రజలు దేవళమున గుమిగూడి దైవారాధన గావించుచుండ మోక్షాకాంక్ష యట్లుండ మిక్కిలి నేత్రపర్వముగా నుండుట నిశ్చయము.

మధుసూదను డరుణోదయముననే తేచి నిత్యమును గోదావరిస్నానమున కల వాటు పడినవాడగుటచే సంద్రమునకుపోయి స్నానముజేసి సోమసుందరముతో గూడ పార్థసారథి యాలయమున కరిగెను. ఆలయమున జాగరిత మోతకు విరామములేదు. స్త్రీపురుష విచక్షణలేకయే జనులాలయ ప్రవేశముననే గంటను మోగించికాని లోనికి వెడలుచుండుటలేదు. మధుసూదను డాలయము ప్రవేశించి గంటనుకొట్టి బోయెను. గంట యెత్తుననుండుటచే నాచే తివిసురు ప్రక్కనున్న పదునారువత్సరముల బాలికకుతగిలెను. దేవళమునవివిధకృత్యముల గాంచుచున్న నాబాలిక తనకరమున పరపురుష స్పర్శనమగుటచే మధుసూదనునివంక

జూచెను. మధుసూదనుడును తానొనరించిన కృత్యమునకు వశ్యాత్వాపము నొందువాని వలె నామెపై చూడ్కులు ప్రసరించెను. ఇట్లా యువతీ యువకుల యన్యోన్యవాదలోకన మొక్కక్షణికములో సంతర్హిత మయ్యెను. కాని గూఢమైన వారిమనోసంచలన మొక విచిత్రబంధముగా వారి హృదయఫలకమున నాటుకొనినది. వారీహృదయలో నొక్కరును మారాడలేదు. తొమ్మిదిగంటలైనది. ఆల యమునందలి జనులెల్లరు దమతమ నిలయ ములకు వెడలిపోవుచుండిరి. జవ్వనియు తన తోడవచ్చిన యమ్మలక్కలతోగలసి వెడలు చుండెనుగాని యామె నిమిలిత వీక్షణము లొకటి రెండుమారులు మధుసూదనునిపై ప్రసరింపకపోలేదు. మధుసూదనుడచూపు లయందలి యర్థముగ్రహింపజాలకపోయెను. తన కర్కశమైన బాహుదండ మామెకర మును స్పృశించుటచే గలిగిన కోపంపు చూపులేమోయని తలంచెను కాని యవి ప్రశ్నాతిములు. హిమబిందువులకన్న చల్ల నివిగాగురితెంచెను. జవ్వని దేవళమునుండి వెడలిపోయినది. పోవునపుడుమాత్రమెవరో యామెను సరళాయని సంబోధించుటమాత్ర మాతడాకర్ణించెను. ఆసరళాశబ్ద మాతని శ్రవణపుటయుల ప్రతిధ్వనించెను. ఒక్క ఊణమామె నామెచ్చారణ యాతనికితారక మంత్రమయ్యెను అంతలో నాతడాకసజీవ చిత్రప్రతిమయై. నిలచిపోయెను సోమసుంద రము దగ్గరకువచ్చి పిలచుటచే మరల చైతన్యమువహించెను. ఇట్టివిచిత్ర మనో సంచలనమునకు సరళయేకదాకారణము.

ఆమెసరళాదేవి. కళ్యాణరామయ్య గారి కు మాతై. కళ్యాణరామయ్యగారు

నెల్లూరు బ్రాహ్మణులు తమిళదేశపు సరి హద్దులలో వసించుచున్నను నాతడుపరిశుభ్ర మైన యాంధ్రుడని యచ్చటివారు చెప్పు చుందురు. ఆయన సామాన్యస్థితిపరుడు. సా లు న కొ క వెయ్యిరూపాయలూపా యమువచ్చు భూవసతికలదు. మగసంతతి లేదు. సరళయొక్కతయే యాతనికి కుమారు డైనను కూతురైనను. ఆతడు చిరకాలము నెల్లూరులో నుద్యోగముజేసి నేడు చెన్నపురి యందు కాపురముజేయుచున్నాడు. అతని చెన్నపురి కాపురమునకు సరళయేకారణము. ఏమన సరళతల్లి సరళకు పదియవవత్సరము ననే మృతిమొందినది. సరళ చిన్నపిల్ల యగుటచేతను వెనుకగృహభారము దిద్దు దిక్కులేకపోవుటచేతను కళ్యాణరామయ్య గారి నాతని యేబదిరెండవయేట మరల వివాహముజేసుకొనుమని మిత్రులుచెప్పిరి. గాని యాతడందుల కియ్యకొనలేదు. కొం చెము వయస్సుమీరినను కన్యాశుల్కము నపేక్షించి కొందరు కన్యాదాతలు కూడ నాతని హెచ్చరించిరి. కాని యాతడా దుర్వ్యాపారమునకు సమ్మతించలేదు. ఆడుది లేని కాపురమాతని కయోమయముగా నుండుటచే యొచ్చించి కాకినాడలోనున్న తనచెలియలకు తన్నొకమారువచ్చి చూచి పోవలసినదిగా వర్తమానమంపెను. వర్త మానమందినవెంటనే లలితాంబయన్నగారిని చూచుటకు నెల్లూరునకరుడెంచెను. తన దుర్యోగమునకు వగచుచున్న యన్నగారిని శాంతింపజేసి సరళకు పనిపాటులయందు సాయపడుచు నొకమాసముదినము లామె యుచ్చటనేయుండెను. సరళకుపదకొండవయేడు వచ్చినది. ఇంటిలోసతమును కలిగెడాడపోవు

లేకుండుటచే గళ్యాణరామయ్యగారామె
కేమియు వివాహాప్రయత్నములు చేసియుండ
లేదు. లలితాంబకు మువ్వరు కుమారులు
కలరు. పెద్దవానికి పదిహేనువత్సరములు.
అయిదవఫారము చదువుచున్నాడు. కళ్యాణ
రామయ్యగారు తనకుమార్తెను మేనల్లన
కిచ్చి వివాహము జేయవలయునని బుద్ధి
కలచుకొని యెక్కువ వసతిదారుడగు తన
బావమరది యందులకియ్యకొనునో లేదో
యను సంశయమున నూరకొనెను. తల్లిలేని
పిల్లను పరాయిస్థలముననిచ్చుట కిష్టములేక
యొకనాటిపగలు భోజనాంతరమున చెలియ
లతో బాషించుచు నిట్లుప్రస్తావించెను.

కళ్యా:- లలితా! కృష్ణునకు వివాహము నీ
యేట చేసెదరా?

లలి:- ఇకా! ఏమియులేదు. మెన్ననే
చారుల్లకోటకుండి యెవ్వరో నాలు
గువేల రూపాయలు కట్టుమునిచ్చి
కన్యనిచ్చెదమని వచ్చినారు. మీ
బావగారిప్పుడు చేయ నన్నారు.
ఎన్నిసంబంధాలువచ్చినాతొందరేమి
యని నిరాకరించుచున్నారు.

కళ్యా:- ఒకవేళ మనసరళను చేసుకొనుటకు
చూచుచుండెనేమో?

లలి:- దానికేమిరా? మహాలక్ష్మి. సాలుకు
వెయ్యిరూపాయలు వచ్చును. అది
యొక్క నలు సేగా నాయనా
నీవంశమునకు

అనికన్నులనుండి నీరుకార్చుచు తనవదినగారి
యాదరణము తలపోయుచు దుఃఖించెను.
స్త్రీలకు భాష్పాంకురములును, సంతర్పితము
లును తుణికిములగుటచే నామె కన్నులు

తుడుచుకొని యెల్లెని సరళను తనకొమరు
నకుచేసుకొనిన యన్న సంతసించునను
యోచనలేకున్నను నించుమించుగ ముదు
సలియైన కళ్యాణరామయ్య తదుపరి యాస్తి
యంతయు దన కొమరునకును, కోడలికినగు
నను తలంపుతో సంబంధము కుదిర్చెదనని
పలికి యామె కాకినాడకు వెడలిపోయెను.
సతీపతు లేమేమి మాట్లాడిరోగాని వివాహ
ము స్థిరపడుటచే కళ్యాణరామయ్యగారు
సరళను కృష్ణుని కొసంగి దేదీప్యమానము
గా వివాహ మొనరించెను. ఈశుభకార్య
ముచే కళ్యాణరామయ్యగారు జాయావియో
గదాఃఖముచు మరచెను కొని యాతని యా
పడలు గట్టెక్కలేదు. వివాహము జరిగిన
సంవత్సరము దాటకమునుపే కృష్ణుడు
తైఫాయిడు జ్వరముచే నిరువదిలంకణములు
చేసి తుదకు పరలోక గతుడాయెను. ఇంక
కళ్యాణరామయ్యగారి లోకముననే లేడు.
ఆతని యాశాలత పరిపూర్ణముగా విచ్ఛేదన
ము గావింపబడెను. ఈగర్భశోకముధరింప
జాలక యాతడాత్మహత్య నొనరించుకొన
తలంచెను. పాపము సరళగతి యేమగును?
యోచించి యోచించి యాతడు నెల్లారు
నందుండజాలక సుత సమేతముగా
చెన్నపురి కరుదొచ్చెను. అధికారుల ప్రాప్త
కము గలవాడగుటచే మదరాసు నగరమున
నాతడు రూ. 100 వేతనముపై కని
నార్జించుకొనెను. నెల్లారులోనున్న కాల
మునందే సరళ కొంచెము విద్యాభ్యాసము
జేసియుండటచే నిప్పుడామెను నాలవఫార
ములో తండ్రి ప్రవేశపెట్టెను. సరళశ్రద్ధ
గా జదువుకొని క్రమముగా స్కూల్ ఫయి
నల్ క్లాసు ప్యాసయినది. ఆమె చదువు పాఠ

శాలయందు యింటరుక్లాసు లేనందున కళ్యాణ రామయ్యగారామెను క్వీన్ మేరీ కళాశాలయందు ప్రవేశపెట్టెను. ఇప్పుడు సరళ యింటర్మీడియేటు ప్రథమ సంవత్సరక్లాసు చదువుచున్నది.

పార్థసారథి యాలయమును విడచి మధుసూదనుడు తననివాసమునకు రుద్రుడై వెళ్ళెను. కాని యాతనిమనస్సు మిక్కిలి యాందోళన పడసాగెను. ఆలయమున జరిగిన వృత్తాంతమునంతయు నాతడు మనోఫలకమున జిత్రించుచుండెను. అపరాధియగు తనయెడ నాజవ్వని యట్టిప్రశాంతచూపుల ప్రసరింపజేలయని యాతావీతర్కము. మోహకతముననా? కోరోధముచేతనా? కోపమునగాదని నిరూపించుకొనెను. ఇట్టి వివిధ యాలోచనలతో నాతని కుషీనిండియుండుటచే నాడతనికి న్నము సరిగా సహిష్ణుత కాలేదు. మననాడును నాతని కన్నము పెరిగితప్పుటెను. తనతల్లిచేతుపాత్రలయందు పొందుపరచినగమూరగాయలుకూడ నాతనికి భోజనాపేక్షకలిగించుటలేదు. ఇట్లు నాలుగు దినములగునంత కాలడన్నము పూర్తిగా త్యజించెను. అందుచే చికిత్సశల్యమై ప్రాణమాత్రావశిష్టుడై యుండెను. నాడదివారమగుటచే గళ్యాణరామయ్యగారు మధుసూదనునిజూచుట కతని వసతితన కరుదెంచిరి. మధుసూదనయనను గాంచి ప్రయత్నముతోలేచెను. కళ్యాణరామయ్యగారును మధుసూదను డస్వస్థుడుగా నుండుటచి పసిద్ధిజెందిన డాక్టరు కృష్ణస్వామయ్యంగారివద్ద మందుతెప్పించి యుచ్చెను. గాని మనోరోగమునకు మందుకలదా? నానాటికి మధుసూదనుడు క్షీణించి శయ్య

నుండి లేచుటకూడ కష్టసాధ్యముగానుండెను. వారము దినములైనను దినదినమునకు రోగప్రబలతయేగాని తగ్గు కానుపింపకుండుటచే గళ్యాణరామయ్య, యాతడొంటరి పాటున నుండుటచేతను తగు పరిచర్యలొనరించు వారు లేనందునను రోగము శమింపకున్నదని తలంచి యొకనాటి సాయంసమయమున బండిపై యాతనిని దన యింటికి గొనివచ్చెను.

రాత్రి తొమ్మిదిగంటలయినది. మధుసూదనునకు జ్వరతీవ్రత కొంచెముతగ్గెను. సరళ వెండిగిన్నెలో పాలుపోసుకొనియాతని మంచముకడ నిలుచుండెను. కళ్యాణరామయ్యగారు పాలుపుచ్చుకొనుమన చెప్పట విని మధుసూదనుడు తలయెత్తెచుగాని నిస్సారముగానుండుటచేలేవజాలకపోయెను. సరళ హృదయయగు సరళ యాతనిస్థితికిజాలిజెంది యాతనిశిరము తనయంకతలమునజేర్చి తన హస్తపల్లవములతో క్షీరమధారసమాతని గొంతుకలోబోసెను. ఆవేడిపాలు త్రాగుటచే మందగిలిన యాతనిజ్ఞాన నేత్రమిండుక వికసించెను. ఆతడు క్షీర సుధారసమును తన గొంతులోబోసిన యా జగన్మోహిని యెవ్వరాయని తలంచెను. కట్టెడుట నాతని కెవ్వరును గాన్నింపలేదు ఆందోళనా చిత్తముతో నాతడు కన్నులు మూసెను. వెంటనే పార్థసారథి యాలయము — తాను గంటకొట్టచుంకించుట — గురతీ యనికుల యప్రయత్న కరస్పర్శ - వినిర్బలమోహసంజనిత కేగంటిచూపులు — సరళా సంబోధన యాతని స్వప్నమున ప్రత్యక్షమగుటచే గలత హృదయుడై యప్రయత్నముగా సరళాయని పలువరించెను. రెండవరూము మందు నిచ్చుటకై రోగి మంచముకడనున్న సరళ

యాతనిని తట్టిలేపినను నాతడు కన్ను తెరువకుండుటచే నాతడు తన్ను పలువఱించుటకు కారణమేమై యుండెనాయని తలంచి విద్యుద్దీపికా కాంతినలన నాతనిముఖము తేరిబారి చూచెను. ఆతడామెకు పార్థసారథి యాలయమున గానుమించిన యువకుడే. చిరపరిచితుడగు రోగిని కాంచినంతనే సరళ కాష్టాక్ష ముంకురించెను గాని యామె యద్దాని మరుగువరచి మందునొసంగుకాల మతిక్రమించుచుండుటచే మధుసూదనుని మేల్కొల్పెను. ఇట్లా యువతీయువకులు క్షణకాల మొందారులఁ జూచుకొనిరి. ఆ చూపుల చుధ్యయాకర్షణ మిశితమైనది. చిత్తరువునలేని శ్చేష్టతవహించిన యా శరీరముల కించుక చైతన్యముకలిగెను. ఇంతలో తన్మయత్వము మోహవికారము - పశ్చాత్తాపము - ప్రేమ - అంకురించెను. క్షణికములో విద్యుచ్ఛక్తి మాడ్కి వారిహృదయాలంత రాశమున సంచలనమువహించెను. భ్రమ - వికారము - విలాసము - నొకటి వెనుక నొకటి నదీతరంగములట్ల మధుసూదనునిపై దొరతెను. ఆమెను సంబోధింప తలపుజనించెను. పార్థసారథి యాలయ వృత్తాంతము జ్ఞప్తిచేయయత్నించెను కాని యేమియు మాట్లాడజాలకపోయెను. ఆతని కనులనుండి కన్నీరు స్రవించుచున్నది. అవి యానందబాష్పములో - పరిశ్రమబాష్పములలో. అనాలోచితముగా సరళా నన్ను క్షమించుమనెను.

సరళ మానస మానందఢోలికల యందూగుచుండెను. ఎవ్వని ముఖారవిందమును వీక్షించుట కామె తలందుచుండెనో ఎవ్వని హృదయ కేదారమున తన ప్రేమబీజమునాటనభిలషించుచుండెనో

ఎవ్వరియాత్మకు తనమానసము తనప్రేమ, తన సర్వస్వము లీనముజేయ నువ్విహృదు చుండెనో యామహాపురుషుని పునఃద్వర్జన భాగ్యములభించుటయేగాక వదనగహ్వరము నుండి వెలువడినఁ నన్నుక్షమింపుమా యను పశ్చాత్తాప వాక్యములు మంత్ర వాక్కులవలె వామెకు స్ఫురించెను. ఆమెశరీరమున నానిర్భాసించు సంశోషభావ తరంగములను పశమించుకొనిఁ మధుసూదనాక్షమించుట కైతమహాపరాధము గావించితివి. ఒనరించినను దానికి శిక్ష నీప్రదేహ దారుఢ్యత వహించినవిదప యనుభవించువులెమ్ము!! అని యొకచిగునవ్వునవ్వి గిరుక్కుననిష్క్రమించెను. పండుజాబిల్లిని హసించు యా పెచిరునవ్వు రోగతత్వమునకు చింతానుణియై యాతని బాధ కొంతయుపశమింప జేసెను.

తెల్లవారినది. మధుసూదనుని శరీక్షించుటకై కృష్ణస్వామి అయ్యంగారు వచ్చిరి. వ్యాధి కుదిరినదనియు కొంచెము చారుమెతుకులు పెట్టమనియు నయ్యరుగారు చెప్పి వెడలిపోయిరి. అయ్యరుగారి యాషధసేవచేతనో సరళాదేవి క్షీరసుధారసము చేతనో మధుసూదనునకు రోగముకుదిరి వారముదినముల కెప్పటి జవసత్వములు కలిగెను. కల్యాణరామయ్యగారు మధుసూదనుని మరియొక వారము తనముంట నుండుమని చెప్పుటచే మధుసూదనుడు సరళాసహవాసమున మహానంద మున్నదై ప్రపంచము మరచియుండెను. సమాన నయస్కురలగు వారిరువురియందును ప్రేమానుబంధము బంధితమైయున్నది. వారిరువురు నునేకతరగతిలో చదువుచుండుటచే మేక్కిని.

యూజ్ బెరన్ ఆర్నాల్డు మొదలగు గొప్ప గొప్ప యాంగ్లకవుల రచితములపై యొక రినిమింది యొకరు తర్కించుచుండిరి. నిదర్బనముల వెలువరించుచుండిరి. వీరి విద్యాపరిశ్రమ కళ్యాణరామయ్యగారు చూచి మహానందము నొందుచుండెడివాడు.

ఒకనాడు సరళామధుసూదనులు డైనాలు వ్రాసిన (Soldiers Wife) పోల్టన్న వైఫ్ అను శృంగార గ్రంథమును జమవుచు నాకవిపుంగవుని జీవితముపై చర్చించుచుండిరి. వారి వాదనమధ్య నాడు మధుసూదనుడు వసతి గృహమునకు బోవలసి న సంగతి జ్ఞప్తికివచ్చుటచే నాలడు వివాద హృదయముతో సరళా నేను జవసత్వముల వహించి యున్నాను. నాకు విధింపవలసిన శిక్ష విధింపవాయ నెను. సరళ పక్కుననవ్వి

తన బాహులతలచే నాతని శరీరమును బంధించి “ఇదియే నీకుతగినశిక్ష” యనెను. మధుసూదనుడనంద మహార్ణవమున జలతరంగముల నెట్లు కొట్టుకొని పోవుచుండెనో యెవ్వరూహింప జాలరు? వారి దీర్ఘాశ్వుషణ సౌఖ్యము తిపాల వాని కేకల మూలమున చలించెను. ఒక యుత్తరము-మాధవరావు గారి యొద్దనుండి- కళ్యాణరామయ్యగారికి- వారికి తమకుమారుని దెస జూపిన మహాపాపకారమునకు కృతజ్ఞత-మధుసూదనుని కళ్యాణరామయ్యగారి కోరిక ప్రకారమాయన యింటనే వశించుటకనుజ్ఞ ఇంకేమి కావలయును సరళ మధుసూదనుల కోరిక ఫలించినది. రాత్రి కళ్యాణరామయ్యగారును జాబుగాంచి సంతోషించిరి. మధుసూదనుడు సరళాసమక్షమున దేవేంద్ర భోగమనుభవించుచుండెను. క్రమముగా నాయువతీ యవకులిరువురును కట్టబద్ధులైరి.



.....ఇదియే నీకు తగినశిక్ష.....

కళ్యాణ రామయ్యగారు సరళా మధుసూదనులమైత్రి చూచి సరళను మధుసూనునికిచ్చి పునర్వివాహముఁ జేయ మత్నించెనుకాని మాధవరావుగారందులకి మృకొనరనియసంతుష్టిజెందియూరకొ నెను. కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారియాధిపత్యముక్రింద రాజమహేంద్రవరమున విధవావివాహోద్యము జయ ప్రదయముగా జరుగుచుండెను. ఆనేకమంది సంపన్నులును విధ్యాధికులును కూడ నుద్యమ పత్రములు లందు సంతకముచేసిరి. పంతులుగారి మాట తీసివేయజాలక సంతకము చేసినరే కాని కార్యరంగమున దిగిన వారొక్కరును లేరు. మాధవరావుగారును తనకు కుమారు

రైలులేరను కారణమున సమ్మతిం చెనుగాని
లేకున్న యత డెంతమాత్ర మొప్పుకొనడు.
ఈవృత్తాంతమంతయు వార్తా పత్రికలపై
కెక్కెను. సరళ సెలవుదినమున నాంధ్ర
పత్రిక చదువుచు నావార్త తండ్రికిని మధు
సూదనునకును తెలిపెను. మధుసూదను
తానంద మగుచు తండ్రి యుద్యమదీక్షకు

సానుభూతి జూపుచు తనను విధవా వివాహ
ముజేసుకొనుట కనుజ్ఞవేడెను. కుమారుని
యుత్తరము జూచి తన బుద్ధిహీనతనిందించు
కొని యేమి మారాడుటకు వీలులేక సమ్మ
తిం చెను. వీరేశలింగంగారి యాధిపత్య
ముననే సరళా మధుసూదనులకు రాజమ
హేంద్రవరమున మిక్కిలి వైభవముతో
వివాహముజరిగెను.

చిలుకా.

(బాలకవి కోగంటి దుర్గామల్లికార్జునరావుగారు)

గూటినినుంటిని
దీటుగ నేనని
సారెసారెకును
సంతసింపకుము

చిలుకా!

పొంగుటయెంత
కుంగుటయెంత
ఏరోజెట్టిదా
ఎవడెటుంగునే

చిలుకా!

మురిసిపడుచు స
మ్మోహమనెడియం
భోరాశినిబడి
మునిగిపోవకుము

చిలుకా!

తమప్రపైని యా
తమి నెల్ల విడి
తత్వబెటింగి
తగవర్తియుము

చిలుకా!



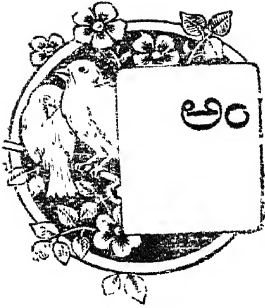
పల్లెటూరు పిల్లనా కేమి స్తావు?

—:0:—

కొడలి వెంకట సుబ్బారావుగారు.

కామరాజుగడ్డ శివయోగానందరావుగారు.

— — —



అం

చెలం చెలుగాను ♦ అంబరంబున బోవు

మబ్బుతున్న-లనీడ ♦ మసలనిత్తు

మబ్బుతున్న-లనీడ ♦ మలసియాడుచునిక్కు

చందురుచూపుల ♦ కందనిత్తు

చందురురాకకై ♦ చక్రవాకముపాడు

విరహకీర్తనముల ♦ వినగనిత్తు

విరహకీర్తనలందు ♦ విశ్వంబునందెల్ల

ప్రేమామృతంబు సృ ♦ వింపనిత్తు

ప్రేమసుధలోననన్ను చి ♦ త్రిగపనిత్తు

చిత్రమంచునగాంచు వి ♦ చిత్రమాలరు,

పల్లెటూరిబాలిక ముగ్ధ ♦ భావములను,

నిన్నుబోలెడికవిని వ ♦ ర్ణిగపనిత్తు॥

సీ॥ పరులదన్నుటె ప్రజా ♦ ప్రథమధర్మంబని

చెప్పెడి సస్యంపు ♦ చేలనిత్తు

పసరుపచ్చనిరూపు ♦ మిసిమిచూ పెడిచేల

శోభ నుక్కించుక ♦ చూడనిత్తు

చేలకంకులమీద ♦ వ్రాలుపక్షులగుంపు

నవకంపుసీని క ♦ నంగనిత్తు

పక్షులద్రోలగా ♦ పడుచులువిసిరెడి

వడిసెలధాటి గ ♦ న్నడగనిత్తు

వడిసెలధాటితోరస ♦ వంతముగన

అంగనలుపాడుపాట వి ♦ నంగనిత్తు

పల్లెటూరి బాలిక ముగ్ధ ♦ భావములను
నిన్ను బోలెడికవిని వ ♦ ర్జింపనిత్తు ||

చ॥ కదుపులమేపు మాపశుల ♦ కాపరిగుంటలుబీళ్లలోన “నో”
యదుకులభూషణామరళి ♦ యందలితీపులజూపవేమి మా
హృదయములన్ హరింపవడి ♦ యేమని” గోపికలన్నగీతికతో
పదములబాడి దారకజ ♦ పంబొనరించుట జూడనిచ్చెదన్ ||

సీ॥ మేలితావులతోడ ♦ లీలలాడెడుగాలి
జోలలతో పుష్ప ♦ మాలాత్తు
మాలలదరిబృంగ ♦ జాలంబుసల్పెడి
ఝుమ్మను మధుర గా ♦ నమ్మునిత్తు
ఝంకార గానంపు ♦ సొంపులోతలలూపు
పచ్చనాకుల చెట్ల ♦ మెచ్చనిత్తు
చెట్లయాకులమధ్య ♦ చిలుక దంపతులాడు
ప్రేమభావణలు వి ♦ స్పింపనిత్తు

ప్రేమభావణమందు నం ♦ ప్రీతినిత్తు
ప్రీతితో నన్ను సతము స్మ ♦ రింపనిత్తు
పల్లెటూరి బాలిక ముగ్ధ ♦ భావములను
నిన్ను బోలెడికవిని వ ♦ ర్జింపనిత్తు

చ॥ గుడియల కర్కరన్ వెనురు ♦ కోలలుకేలలబూని బాలకుతో
ముదుసలి పంటకాపులును ♦ మోదముతోనొకచోటజేరి పా
గుదిత దివాకరున్ గనుచు ♦ యోపినగడ్డిని నేర్చి పుష్పమా
ఖ దినములందు సందెచలి ♦ కాగుట వింతగజూడనిచ్చెదన్

సీ॥ ప్రితిపంటెట్లుంది ♦ బాగున్నదాయని
తడబడు చడుగు మా ♦ తాతగారు
ప్రితిగింజల దీసి ♦ ప్రిహ్లాద కథచెప్పి
మురియుచునుండు మా ♦ ముసలియవ్వ
మాదిపింజల పేర్చి ♦ దులిపి యేకులజేసి
అవిబుట్టనింపుమా ♦ అమ్మగారు

మగ్గంబులో హెచ్చు + తగ్గులసవరింప
నలుగడల్ తిరుగుమా + నాన్నగారు

కదురుచేబూని రాటము + నెదుటబెట్టి
పీటసవరించుకొనెడి మా + పెద్దయక్క
గలిగి పులకింప జేయు రం + గముల సొబగు
నిన్నుబోలెడి కవిని వ + ర్ణింపనిత్తు

శీ॥ కుడిచేతిపెనువేళలు + నడిపించుచక్రింపు
కమ్మనిరనము స్వ + ర్గంపుగీతి
కదురుసన్నని మొన + కదలగాసాగిన
పోగులక్మీదేవి + పుస్తెత్తాళు
దారిగొట్టిన + సారంబు హరియింప
జలజాతుగొల్వ ని + శ్వలసమాధి
సమతనెల్లెడలందు + కొమరారగా చేసి
మనుజులపోరాపు + మధ్యవర్తి

యగుచు రాజిల్లురాటంపు + సాగసుగోలు
భరతసాభాగ్యలక్మీ ప్రి + భావమందు
మునిగి దేహంబుమరచు నా + మూర్తిసొబగు
నిన్నుబోలెడికవిని వ + ర్ణింపనిత్తు

చ॥ పదముల కుచ్చేళుల్, జిలుగు + పయ్యెడపైకుటితాలకంబులున్
పెదవులదొండపండు రుచి, + బెక్కువిలోకన మక్షులందుసం
పదలపడంతి భావముల + పైచెరలాడుచు నాట్యమాడుచుం
డ, దమమువిచ్చువేళల త + లకము కేగెడి యంగనాలతినన్.

మ॥ వెనుకన్ మందలు వచ్చుచున్నయవిరా + వేయక్కయీహక్కుకున్
కనులన్ గానదు గొడ్లకాపరులు ల + క్కాయిల్లురావే లవే
కనుమాతేగలు దూకుచుండెనని కృ + ప్లాతీర్థ బాండంబులన్
వనజాతుల్ గొనివచ్చు చాత్రపడుచో + వర్ణింపగానిచ్చెదన్॥



గృహ పృవేశము

పండిత

పెనుమెచ్చ సత్యనారాయణరాజుగారు.

:0:

అన్నపూర్ణగుడి మెళ్ళంగ యల్లూరి వారి యాడువడుచు. కాకరకర్తి పెనుమెచ్చవారి మేనగోడలు. కావుట నామె కులీనతఁగూర్చి మనకుఁ బ్రశ్నమక్కఱలేదు. మలాబా తీగవలె బ్రకాశించుచున్న అన్నపూర్ణను తండ్రి సుబ్బరాజు తల్లి వెంకయ్యమ్మయును గాలు క్రిందఁబెట్ట సీయకయల్లారు ముద్దుగాఁ బెనుచుటలో ఆశ్చర్యమేమి? ప్రపంచములోఁ దండికి పెద్దకొడుకు పెద్ద కూతుర మీఁదను దల్లికి చిన్నకొడుకు చిన్నకూతురు మీఁదను బ్రేమమధికమని యెదరు. కాని యది యన్నపూర్ణ విషయమై గగనకుసమమయ్యెను. నాలవ కూతురగు నన్నపూర్ణపై నాతని తలిదండ్రుల కంత యంత్యంతప్రేమమేమి. అక్కఱచెల్లెండ్రొందరిలోను అందఁచందములలోఁ గాని చదువు సంధ్యలలోఁగాని అన్నపూర్ణ యేపూర్ణయాయేమి. ఇంటిలో వివాహముజరుగునప్పుడు అక్కఱచెల్లెండు ఏడుగురు అన్నదమ్ములిరువురు సంపూర్ణ పూర్ణిమా చంద్రవదనులై బంగరు శలకులవలె మెఱయుచుండగా ఆతల్లిదండ్రులు పొందు నానందము వర్ణింప నెవరితరము. కాని యా తలిదండ్రులు సంతానమెల్ల నెక్కచోటనున్నపుడు తనివుతీర నెప్పుడును

గాంచియండలేదు. కారణము మరేమియు లేదు. ఎక్కడ డృష్టితగులునోయని వారికి నిరంతరము భయమే. ఒక మనుమరాలి భారసాల యగుటతో యొక గోడలిరాకనో ఒక కొమఱిత వివాహంబు గావుటనో సుబ్బరాజు గృహమెల్లపుడు సత్యకళ్యాణము పచ్చతోరణమునై కన్నుల పండువొనర్చుచుండును. రెండవ కుమార్తె యనాథ యగుటచే నెడ నెడ నెప్పుడేని గొంచెము విచారమా పీతలనుభవించుచున్నను మొత్తముమీఁద దిశము లానందముగనే గడుపుచుండిరనవచ్చుచు, భాగ్యలక్ష్మి గాదెలలోను ధనలక్ష్మి యినుప పెట్టెలలోను గోలక్ష్మికొట్టములలోను మూలుగుచుండఁగా వారికి లోపమేమి? విచారమేడ? అంత యైశ్వర్యముతో దులదూగుచున్నను వెంకయ్యమ్మ దాస దాసీజనంబుల నెప్పుడును గసరి యెరుంగదు. శ్రీ స్వాభావికమగు కోపములేకకాదు. కోపించినచో నెప్పుడెవ్వరు నీకడుపు కాలాయని గొణగుకొందు రోయని భయము.

౨

కుటుంబము పెద్దదియై యాస్తిచిన్నదగుటచే జన్మస్థానమగు పోడూరువీడి భూవతిరాజు కృష్ణమరాజుగారు తూర్పుపోయి గొప్పధనికుడై సంవత్సరమునకు నాలుగైదు

వేల యాశ్రయములు ఆదాయమువచ్చు భూవ
సతిని సంపాదించెను. తూర్పున నాలుగు
వేలయాశ్రయములు ఆదాయము వచ్చువాడు
చక్రవర్తియని చెప్పవచ్చును. నిలువబడి
నచో నొకరు, వంగి యుండిన నొకరు, కాని
పెట్టినచో నరువదియూరుగురు నొకరు. కృష్ణ
మరాజుగారు అరికాళుక్కిండ బెట్టమండల
అష్టయైశ్వర్యములు అనుభవించు చుండెను.
కృష్ణమరాజుగారికి వయస్సుమూర్తినది, కాని
పుత్రాత్రా పరివృంగ సుఖములేదు. మాజీ
సీమారకర్పారచందనములు అతనికి హృద్య
యములు తాపోపశమనములు ఎట్లగును.
ఆపుత్రస్వగతిర్నాస్తి అని వేదములు ఘోషి
ల్లుచుండట చేతనో పున్నాను నరకము
నుండి దాటించువాడనియకులవక్తను. డగ
కొడుకు గానని యట్టి లాభుల స్వహా
యాలయము లయము లనియు సీత వాక్యము
లువినియుండుటచేతనో కృష్ణమ రాజుగారు
పుత్రాప్రాప్తినిగూర్చి దీర్ఘముగా నాలో
చించిరి. పన్నిద్దరు కొడుకులతో దత్తుడు
బేరసతుల్యుడని వినుటచే కులరూపగుణ
సంపన్నుండగు బాలకుని కొరకు వెదక
వారంభించెను. తన సహోదరులు బతుకు
రకు అన్నదమ్ములు సహజవైరులను భావి
కవినాశ్రయమును ప్రాక్తికల్ (Poretil) గా
దెలుపందలంచి వారికొడుకులను విడనాడి
ఇలువడిగల కుట్ట వానిని నెమకి నెమకి
తుట్టతుడకు ఖండవల్లి గ్రామవాసులగు
భూపతిరాజు రాజ గోపాల గాజుగారి కుమారుడు
కోటరామచంద్రపురము కాకర్లమూడి
వారి మేనల్లుడగు వేంకటపతిరాజు నుదత్తము
చేసికొనెను. పెంచుకొనుటకు ముందు
పెద్దలు దత్త పుత్రకోశము వద్దని సుద్దులు

చెప్పినను దాహిత్యమున్నారని యెరింగియు
వారిపై కృష్ణమరాజుగారు చిట్టు బుట్టు
మనెడవారు. పెంచుకొనగానే యుపనయ
నముచేసి పెండ్లియొనర్చిన గాని వేదోక్త
కర్మ కాండము నెఱవినవాడుకాదుగదా
నని. తగిన సంబంధముల కొరకు నెవకనా
రింభిండు. తూర్పునాడెల్ల గావించిరి.
ఉ. ఉ. ఎక్కడను సరియైన సంబంధము
కుదులేదు. నాలుగు యూలలకు చూటు
లను బువ్విరి. రాజకుటుంబములలో బ్రాప్త
ణలే సంబంధములు కను స్పృట యాదా
రము.

౩

పదునా రేండ్లు వచ్చినవిఅన్నపూ
రకు. అసలేయందకత్తై దానికిదోడు మాత్మ
యకాపనిచిర్చినము. ఇకకజూడ గన్న
లుండునే. ఆమె మాటలయందు కుటి
లత్వముగాని కఠినత్వము గాని లేదు. ఆగర్భ
త్రిమింతురాలనని నిక్కుటయు సిల్లుటయు
విట్టవీగుటయు నెఱుంగదు. కాని
యీగుణములన్నియు జలపాదించి పగదీర్చు
కొనుటకు గాఢోలు నల్ల నల్లన ఆయము
కుంతలకు చంబులను నూగారును
నితంబమును ఆశ్రయించినదే కాని విడువ
లేదు. అన్నపూర్ణ రూపలావణ్య సౌశీల్య
ములంగాంచి తల్లి వెంకయ్యమ్మయు రెండవ
యప్ప వెంకాంబయు దమ భర్తలను
గోల్పోయిన విచారములు మఱచి పోయిరి.
అన్నపూర్ణమ్మయు అక్కయు జూపు
సహజప్రేమ చే దండిమాటదలచియే
యెఱుగదు. అన్నపూర్ణకు రొంక పట్టినచో
డాక్టర్లను నింటిలోగొంపురము పెట్టినదాక
బెద్దన్న సూర్యనారాయణరాజు నిద్రపోయెడి

వాడు కాడు. చాటున నున్నను మల్లికా
మాలత్యులు తమ పరిమళలహరిచే నెల్లర
నాకర్నించునట్లుగా నెక్కడనో గోదావరి
యావల మారుమూలనాదికేశవనములోదివ్య
భవనములో ఆ కుమారుడు పించెయై
యసూర్య పశ్యయై పెరిగిన అన్నపూర్ణ
ఆలికులంబుల నాకర్నించు సంబుజంబుపలే
సుకుమార మారులగు రాజ కుమారుల
నాకర్నింపక పోలేదు. ఏచివారము నెఱుఁ
గని వెంకయ్యమ్మ వెంకాంబలు అన్నపూర్ణ
వివాహ విషయమై అహలారాత్రంబులు
తలపోయుచు అదికాదిది ఇదికాదది యని
యూహాసౌధములపై భావతరంగములలో
నల్లాడుచున్నారు. ఉండి సీమనుండి చాల
సంబంధములు వచ్చినవి. సూర్యనారాయణ
రాజు ఆ సంబంధములలో నేదో యొకటి
చేయవలెనన్నాడు. వెంకయ్యమ్మ “నాయనా
ఉండిసీమనెంతధనమున్నను సుఖముతక్కువ
లంకసీమ సంబంధమేదియైన చూడు” మన్నది
వెంకాంబముఖము చిట్టించి “అమ్మా మనకు
అచ్చిరాదే” అని కన్నులనీళ్లుగుక్కు కొని
నది “పోసీలేవే” అమ్మా అన్నది తల్లి.
ఇంతలో దాసీది వచ్చి “అమ్మా తూర్పురేవిడి
నుంచి ఏరో బామ్మలెల్లిపో వచ్చినారు. పెద్ద
బాబున్నారా” అన్నది. ఆమాట విని
సూర్యనారాయణరాజు తొందరగా వెల్లి
కచేరీ చావడిలోనున్న యతిధికి అర్ఘ్యపా
ద్యదులిచ్చి సగౌరవంబుగా నాతిథేయ
సత్కారములు గావించి పిమ్మట వారిరా
కకుఁ గారణము తెలిపికొన్నాడు. తల్లిద
గ్గిరకు వెళ్ళి సంగతియంతయు జెప్పినాడు.
తల్లి వెంకయ్యమ్మ “నాయనా చూచుచు
నాచక్కని చుక్కను. నాగారాల కూచిని

రెండవ పెండ్లివానికి నేలాగున నీయనురా
మి నాన్నగారు అన్నపూర్ణ అన్నపూర్ణ
యనుచు బ్రాణాలువీడినారు. ముక్కు
పచ్చలారని అన్నపూర్ణను ముప్పదియేండ్ల
వానికి ఏలాగున గట్టపెట్టనురా? బ్రతికి
యుండినచో బలుసుకూరతినెదరు. ఈడు
జోడు అయినవానికి ఈయవలయునుగాని
ఇదేమిటి ఈసంబంధము. ఏడు గోదావరుల
యావల నెక్కడి గేవిడి గొక్కడిసంత?
చాటుజాటు. ఊరకో సవతికొడుకు వైభ
వము చూచినదనెదరు చూడలేదనెదరు.
ఎంగులకీ తంటలునునకు అన్నది. ఆమా
టలువిని అప్పగారు మొగము ముకుళించు
కొనినది. అమ్మా మీరుకూడ ఆ తెఱంగున
సెలవిచ్చెదరేమి. తూర్పుసంబంధముమనకు
వచ్చినదేచాలు. కాళ్ళ దగ్గరకు వచ్చిన
సంబంధము పోగొట్టుకొనరాదు. ఈడు
జోడు చూచి చేసిన నాబ్రతు కేమైనది.
అని కసరివేసినది. సరే అట్లయినచో
మియివ్వుమన్నది తల్లి. ఏమిరా తమ్ముడూ
ఏమనెదవు అన్నది వెంకాంబ. అక్కా!
నాకివ్వు మేనని, అమ్మామరి ఆయనతో భాయ
మేనని చెప్పనా? అని యడిగెను. సరే.
పైన మీపెద్దబావ ఉన్నారకదా, ఆయ
నతోఁగూడ నాలోచించి తరువాత కబురు
పంపెదనని చెప్పుము అన్నది తల్లి. “సరే”
అని సూర్యనారాయణరాజు వచ్చిన బ్రాహ్మ
ణునితోఁ తల్లిజెప్పిన సంగతులు చెప్పి
పంపెను. తరువాత గొన్నాళ్ళకు సూర్య
నారాయణరాజు పల్లెసాలెమువెల్లి బావగా
రితోనాలోచించి గేవడి యత్తరము ప్రాప్తి
నాడు. ఒక చక్కని ముహూర్తమున అన్న
పూర్ణా వేంకటపతి రాజులకు దేవేంద్రవైభ

వముతో బాణిగ్రహణ మహాత్మవము జరిగినది.

౮

ఇప్పుటికి అన్నపూర్ణ వివాహమై యెడేడ్లయినది. ముద్దినువస్తువులు. రక రకంబుల చీరలు ధరించుచు మూడు కూరలు ఆరు పిడివంటలతో భుజించుచు జీకు చింత లేకుండ అన్నపూర్ణ ప్రణయసుఖములు అనుభవించుచున్నది. రెండవ పెండ్లి యన్న లోప మెక్కడను కానించుటలేదు. ఆమెను గాంచినవారెల్లరు

“నిత్యపాతివ్రత్య నియమ ప్రతంబున
కన్నపూర్ణాదేవి కన్నపూర్ణ”
అని కొనియాడుచుండిరి.

౯

గర్భవతియైయున్న పూర్ణ యెనిమిది మాసముల క్రిందనే పుట్టినిల్లయిన గుడిమె శ్శంకకు వచ్చినది. వచ్చునపుడు భర్త ఎట్టిలోపము లేకుండుటకై నాలుగువందల యాపాయలు ట్రంకులోవైచికూడఁ బరిచర్య లకు నలుగురు దాసీలనుగూడఁ బంపెను. అంతఃగొన్నాశ్శకు అన్నపూర్ణ సుఖ ప్రస వయై యాడుబిడ్డను గెనెను. కూతునకు నిలువెల్ల బంగారపు తొడుగు తొడగినారు. అరచేతులలోఁబెట్టి యాడించుచు బొద్దుపొ డచినది యెరుగకుండ నెల్లరు ఉల్లాసముతో గాలము వెళ్ళబుచ్చుచుండిరి. ఇంతలో గజపతిగరమునుండి వేంకటపతి రాజుగారు ఐదువేల రూప్యములిచ్చి గజపతి నగర ములో నాలుగిండ్ల భవంతిని కొన్నాడు. చక్కనియిల్లు. గృహప్రవేశము త్వరలోఁ గావలసియున్నది. కనుక నైదవ మాస ములో చిరంజీవినిని పంపించవలెను. అని

హాసిన యుత్తరమును జూచికొనిఅన్నపూర్ణ పట్టరాని సంతోషముతోఁ బొంగిపోయి ఇంటఁగల యందఁతోడను అద్దెకొంపలో నుండు నవస్థతెప్పినది అని యుత్తరము చదివి నినుపించి అప్పమీరు తిప్పకుండగ రావలయును జామా. నూరేడన్నయ్యా మీరుకూడ రావలయును. అన్నది. ఇంతలో కరణముగారి కానుక్కవచ్చి ఏమమ్మా అన్నపూర్ణాచాలా సంతోషముగా నున్నా వుఅన్నది. అబ్బే యేమియులేదు. మీరు నువలు లోగిలి కొన్నారట. ఈమాస ములో గృహప్రవేశములు అన్నదియ న్నపూర్ణ. రేవడిలో మీయిల్లు యేమైన దమ్మా అన్నది కానుక్క. ఏమిటోమీ చాదస్తము. ఏనాటిరేవడి. ఏనాటికథ. తండ్రిగారికి వారికి బడకపోవుటచే రచ్చల కెక్కుట సాఁజాలువీరు సంగోరువారుపంచు కొనుట వస్తావుకాలు అయి మూడేండ్ల యినది. సరి సరి అపైతే మీ యాయన దత్తపుత్రశోకము తెచ్చినాడు. అన్నది కానుక్క. అయ్యో. ఊరకొనుడు, కానుక్కగారు అన్నది అన్నపూర్ణ. అన్న పూర్ణకు గానుక్కమాట అశనిపాతమువలె నాయెను. ఉస్సురస్సురనినది. చంద్రబింబ మువంటి అన్నపూర్ణ మొగముచెన్ను తరిగెను గబగబ లోనికిఁజని అమ్మా కానుక్కగారు ఈలాగువనన్నారు. ముసలివారి మాటలు తగులునని పెద్దలనెదరు. అన్నపూర్ణ కంట తడిపెట్ట తల్లి అన్నపూర్ణ అది మామూలు మాటేనమ్మా యని వెంకయ్యమ్మ కూతు నోదార్చెను.

౧౦

కార్తిక శుద్ధయేకాదశి బుధవారము

రేపనగా దశమినాటి రాత్రికి గజపతిసగర
మునుండి కాకరపర్వ ఖండవల్లిమీదుగా
వేంకటపతిరాజు గుడిమెల్లంక చేరెను.
చంద్రపాడుపున నీరాకరంబువలె వెంక
య్యమ్మ సంసార సాగరము వేంకటపతిరాజు
రాకంజేసి గగన వీధిని దరంగితుంజగు
చుండెను. ఎల్లర భోజనంబులు అయినవి.
అత్త గారితోడను బావమఱుది తోడను
కష్టసుఖములు మాచ్యుటించి వేంకటపతిరాజు
శయనాగారముజేరెను.

మొలకనవ్వుల ముద్దుగులుకు నెమ్మో
ముఖో

గొజంగి విరుల కీల్గొప్పుతోడ,
అపరంజి మెఱుంగు టండపు మేని

చాయో

వృత్తంపు గబ్బిపాలిండ్లతోడ
కపుర వీడ్వపుఁ దావిగ్రమ్ము కమ్మో
వితో

గలదు లేదను కొనుచెలుపుతోడ
కాటుక పసమీటు కడకంటి

చూడ్కితోఁ

గలితక పోలభాగంబుతోడ

స్వర్ణభూషణమణి చకచ్చకలతోడ .

సందముగనిల్చె ముంగల నన్నపూర్ణ

పిమ్మట నిరువురు శరత్కాలకొము
డింగాంచి అగ్గలంబగు సంతసంబుమై నాగ
డికిజేరియున్న పెరటిదొడ్డి లోనిఁజని
తివాసీపై గూర్చుండి చదరంగ మాడు
కొనుచు నడుమ నడుమ గారాల కూతురు
చుబుకంబు పుసుకుచుఁ తొప్పిది గంటల
వరకుకాలంబు వెడలఁబుచ్చియింటిసంగతులు
ముచ్చటించు కొనుచుండగా నాకసంబున
చేటంతమబ్బు తోతెంచెను. తక్కున మెఱ

పుష్పముకూడ మటుమాయ మాయెను.
అన్నపూర్ణ యదికని ఏమి తలఁపునకు వచ్చె
నోనాథా మన మిహపురము ఎప్పుటికైన
నామెఱుపు మేఘమలడలె లీసముగావల
యును అన్నది. “చాలు” ఊరకుండుము
అన్నాఁడు వేంకటపతిరాజు అంతలో బదు
మెఱుంగంట లాయెను. వేంకటా పతిరాజు
నిద్రించెను. ముందు ప్రయాణముండుటచే
అన్నపూర్ణకు నిద్దురపట్టలేదు. ఉదయ
మాగుంటలకే ప్రయాణము అని యను
కొనును అన్నపూర్ణ యవియు నివియు సవ
రించుకొనుచుండగా నే బళ్లునఁ బెల్లవారెను.
తొందర తొందరగా భోజనములు చేసిరి.

2

అన్నపూర్ణయు వేంకటపతిరాజును
సూర్యనారాయణరాజు వెంకాంబయు నలు
గురు దాసీలును బండ్లనెక్కి నారు. అపూ
ర్ణ! పిల్లజాగ్రత్త యని వెంకయ్యమ్మ
బండిలోనున్న పిల్లను యంది పుచ్చుకొని
ముద్దు పెట్టుకొని అన్నపూర్ణ
పిల్లజాగ్రత్త పిల్లజాగ్రత్త”యని తల్లిచేతి
కిచ్చెను. ఏడుగంటలగుఱప్పటికి రాజోలు
రేవులో బాడఁగినది. యప్పుటికప్పుడే
“స్తీముబోటు” కూతవెట్టి బయలాదేటి సిద్ధ
మగానున్నది సరి. అందరును “బోటు”
క్కిరి. బోటు సాగిపోవుచుండెను. కాగు.
అరచట, కొత్తకుండలతో మంగలిహండు
ఎదురగుట మున్నగు దుశ్శకునములు ఎన్ని
యోఅగుచున్నను ప్రయాణము తొందరచే
నెవరునఁబాటించలేదుగాని అన్నపూర్ణ
యేలకోయూరక యాందోళనపడుచుండెను.
వైకిఁజెప్పుటకుఁ బదుగుగున్నారని సంత
యించినది. క్రమముగా స్తీముబోటు

ప్రక్కనాక పడవను కట్టుకొనినిండుచూలాలు
వలె నలసగతితో నీటికెదురేగుచు బాబ్బ
ర్లంకలాకుదాటి సాయంకాలము ఆటుగం
టలు రాజమండ్రి గోదావరినిదాటఁజూ
చును. చంద్రోదయమాయెను. చంద్రకి
రణములతాకున అన్నపూర్ణ వదనారవింద
ముతోపాటు గోదావరీ స్వచ్ఛజలంబులు
కూడ తళతళమెఱయుచుండెను. రానున్న
ఘోరవిపత్తును సూచించుచుఁజుందుగఁ
దూర కన్నీటికణముల బుడగలో యన్నట్లు
చిటుచేపలునీటిపై కెగవేయుచుండెను.
అన్నపూర్ణ దృష్టులువానితో మేలమాడు
చుండెను. ఇంతలో గభాలున ప్రక్కను
గట్టిన పడవత్రాడుత్రేగగా నందలిజనులు

కంగారుపడుచు “స్తీముబోటు” పైకుటికిరి.
హా! యేమున్నది అంతయుఅల్లకల్లోలము.
అంతయు నందకారము. చంద్రుడు స్తంభీ
భూతుడయ్యెను. బిడ్డను బుజముపైనిడికొని
నాథాఅన్నది అన్నపూర్ణ. సఖిఅన్నాడు
వేంకటపతిరాజు. పిల్ల! పిల్ల! అన్నార
వెంకాంబ సూర్యనారాయణరాజులు.
అయ్యో! అయ్యో! అన్నారదాసీలు ఒకరి
చేతులొకరు పట్టుకున్నారు. అన్నపూర్ణ
వేంకటపతిరాజులు ఒకరిలోనొకరు లీనమై
నారు. ఏమైనారో నెవరికిఁదెలియదు. రాత్రి
పదిగంటలకు రాజమండ్రిరేవులో గృహ
పృ వే శ ము కంగాప్రవేశమయినది అని
ఏడ్చుచు నొకయువకుఁడు నిలువబడ్డాడు.

దో హ ద ము .

(శ్రీతిపురనేని చలమయ్యచౌడరిగారు)

1. ప్రాథ కాంతలుగుభముహూర్తంబునందుఁ
బలుకు పలుకునమకరంద మొలుకుచుండఁ
జేమగీతమ్ములను నాలపిండునపుడు
సిగ్గుతెరవిప్పి నిన్నువీక్షింప నైతి!
2. అతుతలుఁజల్లి స్వస్తిరస్తనుచుఁబలికి
ద్విజపురోహితు లాశీర్వదించునపుడె
మామకామలహృదయ పద్మంబునందె
న్నహబీబమ్ము లంకురించినవి చెలియ!
3. అగ్ని సాక్షిగఁగొన్న యర్థాంగలక్ష్మీ
ముగ్ధమోహనకళ్యాణమూర్తి యనుచు
నపుడుపెండ్లిపెద్దలు ప్రస్తుతించినారొ
స్వాతిశయమున వెట్టి నెపోతినపుడె

4. సరసశృంగార ముగ్ధవేషమ్ముఁదాల్చి
సిగ్గుపొంగు చిక్కిల్పైఁజెంగలింపఁ
గోగనులతోడ ననుగటాక్షించి తబల!
నూత్నదాంపత్య మెంతమనోహరంబు?
5. వలపుచిందిన యాయెలస్థాయమందు
నెపుడున్నేహపూరమ్ము నెల్కించినావొ;
భావిసాభాగ్జ్వలక్ష్మీయే ప్రణయమూర్తి
అంచునాహృదయ మద్దించుకొంటి
6. సరసకవితార సజ్జశేఖరనిర్రజేను
శృంగళంబులు విప్పిబంధించియున్న
ప్రణయసముగ్ధమూర్తి; నాస్వాంతవీధి
దివ్యనర్తకిలో నర్తించునుండె.
“మోహవల్లసుండి”



పుష్పమాల.

శ్రీ శేషాద్రిరమణకవులు.

:0:

ఋషిమనఃపథముత్తరించి వెల్వడిన
నిగమగానముచే నిండారినట్టి
యాశ్రమంబులు కంటకాకీర్ణ గుల్మ
ఘట్టంబులై కన పట్టవెచ్చట!

అమృతాక్షరములతో నాంధ్రభారతము
సర్వముల్ పడు నేను ప్రచురించినట్టి
ప్రాజ్ఞాదౌతిక నమైడి గంటంబు
కటకటా కలసెనే కాలగర్భమున!

ఆత్మస్వతంత్ర రక్షాద్ధులైనివి
మాతృదేశమువైరి మాంసమేదోస్తి
కలితంబానన్దిన తెలుగుభూపతుల
రణరంగములు కనరావె యెచ్చట!

జైనభిక్షుకురీతి శాంతాశ్రమమున
శీవితంబున పూర్తిజేసి భాగవత
సంహిత వ్రాసిన సహజ పాండిత్య
మందిరంబెద్దియో మటుమాయమయ్యె!

రణమున నెదిగిన రాజసత్తముల
చితులందు సుఖనిద్రచెందిన యాంధ్ర
సుందరీ విశ్రాంతి మందిరసమితి
భావ దృష్టికి గనుపట్టదెచ్చట!

నూటొక్కరాజుల నూత్న రక్తమునఁ
దండికిఁ గలనిలోఁ దర్పణమిడిన
అనపోత విభుని కీర్త్యాలవాటంబు
తెలియరాదే యాంధ్రదేశ మధ్యమున!

ఆంధ్రభాషకు భారతామ్నాయమొసఁగి
ఆంధ్రజాతీయత కాయువొసంగి
ఆంధ్రతేజంబు లోనాలీనుడైన
భట్టనన్నయకు టుంబమొకన్నడదు!

ప్రాథమిక సభా భవనమధ్యమునఁ
గనకాభిషేకంబు గావించువేళ
శ్రీనాథ కవిరాజసింహు నీరార్పు
దీనార మొక్కటియేని కన్నడదె!

కవితాలతాంగి యంకమునందుఁబెరింగి
కవితాలతాంగితోఁ గలసివర్తించి
కవితలో లీనమై కాయంబువిడిసె
రాయలకథ వినరాదెయ్యోట॥

గడచిన జాతీయ శౌరవాంకములు
ధాత ప్రపంచస్థ భవనాంతరమున
నెలగొల్పినదనిదే నిఖిలాంధులార
బయలుజేరుడి మాతృపరిచర్యజేయ॥

ఆత్మీయ సామ్రాజ్యమంతయు నాంధ్ర
కవుల సర్వస్వంబుగాఁ నెనరించి
శ్రీకృష్ణరాయలు చేకొన్నకృతులు
కనఁబడవేల యొక్కటా రెండోదక్క॥

మఱచిన మహనీయ మాతృభోధనల
సోదరాంధులకు నుద్బోధింపలయు
తీతిన జాతీయ దివ్యచిహ్నములఁ
జిరతరస్థాయిగాఁ జేయఁగావలయు॥

ఆంధ్రశిల్పచార్యు లాత్మీయశక్తి
బాధ్యుగంబునఁ బ్రకటించుకొఱకు
ననువాదనిలుపు విహారరాజములు
చెడుఁగాక, దొరుకవే చిహ్నంబులేని॥

చారిత్రక స్థలాంచల సీమలందు
దమయంతమొలచెను దలిరుదీనియలు
తీవ్రకొక్కకవినిత్రేంచి గుచ్చుదము
పుష్పమాలిక జగన్మోహనంబుగను.

ఆంధ్రజాతీయత నరసినతల్లి
కనక దుర్గాదేవి కన్ను మొరంగ
ఆంధ్రవిష్ణువు వీడె నాత్మీయ హితము,
ఏమి కానున్నదో యీ యాంధ్రలక్ష్మి

ఆ శీ సు న్ని

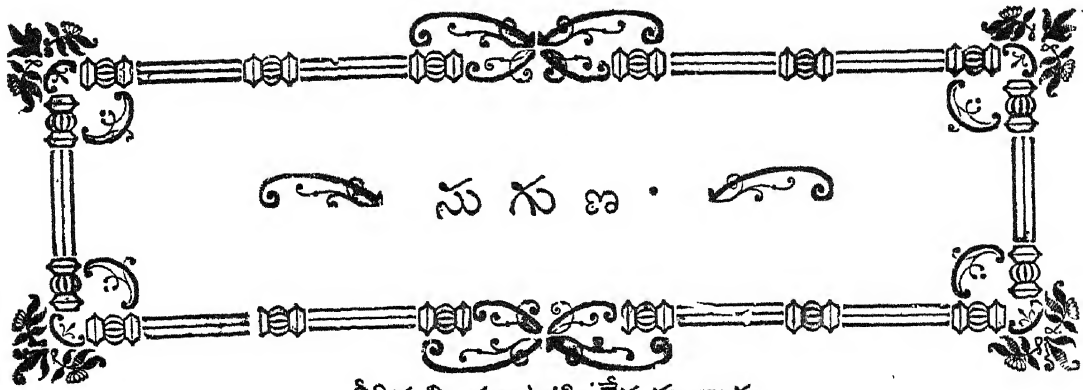
ఆంధ్ర మాతృగళహస్త హారాళియందు
నీపుష్పమాలయు నింపొందుఁగాత॥

పుష్పమాల

నండుారి శివరావుగారు

జ్ఞానానికొండ

- సీ॥ తినుచున్నకసవట్టె దిగజాతి మొదవులు । వీనులునిక్కించి వినుచునిలువ
పనులెట్టులున్న వట్టునిచి పర్వనవచ్చి । గోపికల్ చుట్టునుగూడియాడ
సహజవైషమ్య ప్రశంసదోపకయుంట । జంతుసంతతియొక్క చక్కిమెలఁగ
నానందపారవశ్యమునఁజిత్తరువట్ల । ప్రకృతియెల్లను జడత్వమువహింప
- గీ॥ నూడునుదుటున శిఖిపించుమాగనుంత । తరువు నెక్కి జగద్వశీకరణగీతి
బాడుచుండెడివేణుగోపాలునటులఁ । బాలుపుమీఱుతఁజిరము మాపుష్పమాల



శ్రీమతి ధూపాటి శేషమ్మగారు.

చిత్రనర్మయనురాజు మ గ థ దే శ
మును బరిపాలింపుచు దేవేంద్రభోగముతో
నెప్పుచుండెను. సుగుణభూషితుండగు
నారాజునకు సద్గుణయను నెకకూతురుండెను.
అయమసమస్తవిద్యలయం దారితేరి చక్క
దనముల చుక్కయై బుద్ధివిశేషముల దన
నామము సార్థకమొనర్చుచు జననీజనకుల
నానందవార్ధి నోలలాడింపుచు నవయావన
ముతో నలరారుచుండెను. మగధదేశ కరి
పాలకుడగు రాజసింహునకిచ్చి సద్గుణయభి
మతంబున నతి మహాత్మ్యములతోనుద్వా
హమొనర్చి సకలపరివారములతో దాస
దాసీజనములతో గజతురగాది యరణము
లతోడనకూతు నత్తవారింటికినిపెను. సద్గు
ణయు నత్తవారింట కేగుదెంచినదిమొదలు
గృహకృత్యములఁజక్కగా నిర్వర్తింపుచు
నత్తమామలకు సపర్యల మూలమున నానం
దమొనగూర్చుచు పతిని దైవముగాభివించి
యడుగులకు మడుగులొసగుచుఁ బూజించు
చుండెను. భర్తయు సద్గుణవతియగు సద్గుణ
యందనురాగము గలిగియుండెను. ఇట్లా
దంపతులు పాలును నీరమునుబోలె ననోయి
న్యానురాగమున మెలంగుచుండిరి. అతిథి
యభ్యాగములకు భర్తయనుమతి సర్వస్వ
పాద్యాలదు నర్పించుచు మిగుల జాగరూక
తగా మెలంగుచుండెను. మనము బురా

ణములయందు వినుచున్న సాధ్వీమతల్లులగు
సీత, దమయంతి, చంద్రమతి, మొదలగు
పతివ్రతామతల్లుల దివ్యచరిత్రము లీమె
యందేగలవని పురజనులు వేనోళ్ళ విను
తింపుచుండ నాసద్గుణ సద్గుణముల గాపుర
మొనరింపుచుండెను.

కొన్నిదినము లిటుల గడచిన పిదప
వృద్ధులగు నత్తమామలు స్వర్గమునకు
జనిరి. దుర్గుణములు గలవారెప్పుడును
మేలులోనకీడుగూడగలదనియు దైవభక్తియు
సుగుణపరంపరయఁ గలవారికి కష్టములు
గలుగగలవనియు మన పురాణ శ్రేష్టమగు
భారతమున వినుచున్నారము. పృత్యక్ష
ప్రమాణముగాఁ గొందరు నారీమణులఁ
జూచుచున్నారము. సద్గుణ భర్తయగు రాజ
సింహుడు జ్వరబాధపడితడు దుర్భరావస్థ
యందుండ దన్న పహింపనెంచిన దుర్మార్గు
లగు తురుష్కు నైన్య మాకస్మిముగా
నేతెంచి కోట ముట్టడించెను. ఈసంగతి
సద్గుణుని మనంబున మిగుల విచారించి
దాశఖంప నారంభించి యొక్కతఁకు
దనయవి నేకమును బెలిసికొని ధైర్యమవ
లఁభించి యనారోగ్యవంతుడగు భర్త నెలు
లేనిగాపాడ గలిగినకదా నాజన్మముసార్థకమ
గును. ఈవిధమున విచార మహాసాగరమున
మనింగిదేలుచున్న నుద్ధరించెడి వారెవరు.

అనితలపోసి మతిభక్తి భగవన్నామము గీర్తించి సమీపమందలి ఖట్వమున దరి నేరకున్న భర్త కాయాస మొదపకుండ మెల్లన నొక కుర్చీపై బరుండఁజేసి యరాతుల కరవాలము లకెరగాకుండ నేవెరవున నావలఁ చేర్చ నగునాయని దలంపుచు వెనుకకుజూడ నలువురు తురుష్కులు భయంకరాకార ముతో తన్ను సమీపింపనుండుటను జూచెను. బాల్యమున నుండి సాంగ్రామిక విద్యాపరిశ్రమ మొనర్చి యున్నదగుట జంకక యాత్మ రక్షణార్థము మొలయందుంచునున్న చంద్రా యుధము వరనుండిదీసి యవ్వారి శిరములనకికి యింకనిచ్చట నిల్పుటదగదు జాగుసేయుట నోగుగలుగునని దలచి వెంటనే భర్తతోగూడిన యాకుర్చీని శిరమునజేర్చు కొని నిశాసమయమగుటయు, ప్రయాణా యాసముననున్న శత్రువులు మైమఱచి నిదురించుచుండుటయు గారణములుగానంధ కారము దనకుదోడ్పాటుజూప మెల్లమెల్లగ బురోపకంఠ మతిక్రిమించి రెండు కోశము లదూరముననున్న గొల్లపల్లియజేరెను. ఇంతలో దెల్లవారుచుండుటచే పరులకంట బడిన శ్రమవృథాయగుటగాక ప్రమాద మూలకమగునని దలంచిచిరపరిచయురాలగు నొక గొల్లముసలి యింటికిజేర్చెను. ఆయింటి యవ్వయు సకాలమున దీనతతో దనగృహ మునుజేరిన సద్గుణనాదరించి ప్రేమజూపి వైద్యసహాయమున గొన్ని యావధముల గొనివచ్చి రాజసింహునకొసంగుచు నుపచ రింపుచుండెను.

కొన్ని దినములిటుల గడచెను. దై వానుగ్రహమునకు నావధ సహాయమున రాజసింహునకు గ్రమగ్రమముగా నాజ్వర

బాధ యపకమిండుటయేగాక నారోగ్యము గలుగజూచెను. ఆరోగ్యవంతుఁడగుచున్న భర్తనుజూచి సుహృదుఁగల్గిన యానందము నకు మితిలేకుండెను. ఒకనాడు ముసలి యవ్వనుబిల్చి “నీవొనర్చిన సాహాయ్యము ల్యమైనది. శత్రువులవలన గలుగు బ్రమా దమునేని పాటింపక మమ్మాదరించి గవ్వ కాలమున దోడ్పడితివి. నీ మేలు మరు వ జాలను.” అనుచు దనకంఠమునఁగల య మూల్యముగు రత్న హారమొకటి దీసియొసంగ జూచెను. కాని యాయవ్వచేకొనక తమ పరిపాలనా విశేషమున నుభయించునున్న యాశరీరములు సాత్తులును దమవేగదా. అట్టి మీసేవకు నియోగపడి కృతజ్ఞతఁ జూపింప నవకాశము చిక్కిన దిదియే మహా బాధగ్యముగా నానందించుచుండ నీభార మీసేవకురాలిపై వేయుటదగదని వినయ విధేయతలతోఁ బార్థింఁచెను. కాని సుగుణ యాయవ్వ ననునయించి సంతోషపూర్వక ముగా నొసంగు దీనింగొనుట దగునని తె ల్పుచు బలవంతముగా నాయమమెడయం దాహారమును స్వయముగనుంచెను. అయ వ్వయు గృతజ్ఞతా నందనము లర్పించెను.

తర్వాతసుగుణ యారోగ్యవంతుఁడై యున్న భర్తతోనికపై నిచ్చట నిలుచుట ప్రమాదమనియు నెందేని రహస్యవృత్తిని గాలయాపన మొనర్చుచు సమయమేతెంచిన శత్రుసంహారమొనర్చి సింహాసన మాక్ర మించుట నగుననియు నాలోచించుచుండ భర్తపిలుపువిననయ్యెను. వెంటనే భర్త సముఖమునకుఁజని విధేయతగానిలిచియుండ యామెంజూచి సఖి! మనమింక నిటదడయ రాదు. శత్రువులకు సమీపమునున్న.

యీచోటు మనకుఁబ్రసాద దాయకము. కావున స్థలాంతరమున కేగవలయుననుచు కన్నుల శుభ్రధారలు దొరగుచుండ సతీ సీవోనర్చిన సాహసము కొనియాడదగినది. అబలబలబలని చలంప జెల్లదుగదా. నా పూర్వపుణ్యపరిపాకాతి శయమున భార్యనుగావడసి ధన్యుడనైతిని. ప్రాణదాన మొనర్చిన నీమేలెన్నటికిని మరువదగినది కాదు. ఇంచుకతడవైన గోమాంసభక్షకులు కిరాతకులగు తురుష్కుల కరవాలముల కెరగావలసినదేగదా. ఔరా! సాహసము. నీనేర్పు వేనోళ్లగొనియాడినను తరుగదు. అనుచు సద్గుణననేకవిధములగొని యాడుచు హృదయగతమై పెచ్చుపెరుగ నానందరసము వెల్లివిరియించెను. భర్త యానందమునకు సాత్పురాలనై ధన్యనైతిని గదా నాజన్మము సార్థకమైనదియని సుగుణ యాత్మడలంపుచు బ్రాణిప్రియా! ఇందతి శయమేమియున్నది. సాధ్వీనియామకముగా నొనర్పవలసిన పనులనొనర్చిన యీదాసి వినుతికిదగునా. నాయండలిప్రేమచే నిట్లాడుచుంటిరేకాని యతిశయమేమియుగానరాదు. కాని మనయిరువురి ప్రాణములు రక్షించి మహిమకారమొనర్చినదీయవ్వ. ఈయవ్వను కొనియాడవలసి యున్నదనుచుండ సతీ! యగునుగాని ప్రస్తుతియు మన మొనర్పవలసినబనియేమి. కాలాతిక్రమమునకు సమయముగాదు. నీయద్దేశ్యమేమి?

సతి:- రాజ్యపదభ్రష్టులమై ప్రపంచముఖమును జూచుటకు మనస్సొప్పకున్నది. ఒకవేళ మనస్సు స్థిరపటచుకొనినను శత్రువులు మనజాడయెరింగిరేనిప్రమాదముచేకూరఁగలదు. కావున

నరణ్యప్రాంతముల కేగి మానప్రాణముల సంరక్షించుకొని నైవసహాయమున బట్టబయలు పడవచ్చును. దుర్జినము లిట్లేనిలువవు. బండి యాకులంబోలెచీకటి వెన్నెలవంటి కష్టసుఖములు దేహికి సంప్రాప్తించుచుండును. సుదిన దుర్జినప్రభావమున ప్రాభవహైన్యములు గలుగుచుండ నిండు విచారించువిషయము గూడనంతగాఁగానరాదు. తదుపరి దేవరచిత్తము.

పతి:- సతీ! నీయాలోచన మెంతయేని తగియున్నది. అటులేయైనట్లు యుక్తము. కాని ప్రాణిప్రియా! నాడు సీవోనర్చిన సహాయము సాహసములెంతయేని కొనియాడఁదగియున్నవి. పలుమాటదియే స్ఫురింపుచున్నది. గర్భవతివిగానున్న సీవరణ్యప్రాంతముల నెట్లు బ్రయాణమొనర్పఁగలవు. భయంకర మృగసమాకీర్ణమగు కాంతారమున నెటులవసింపఁగలవు. కావున బుట్టనింటికేగుట యెంతయో బాగుగనున్నది. నామాటవిని నేను వచ్చువఱకు నీవు బుట్టనింటనిలిచిన కొంతదొసఁగురాయును. నీవువచించినటుల నీదినములు స్థిరముగనిల్వవు గదా? వేరుభావింపక నాయభిమతముననుసరింపుము.

సతి:- ప్రాణేశ్వరా! ఎంతటిమాటవచించితిరి. మీరరణ్యప్రదేశముల శ్రమలనందుచుండ నేను పుట్టనింటనుండవలయునా? ఇది సాధ్యమిదా? భర్త వెను వెంటనుండి కష్టసుఖముల

భాగస్వామియై చరించు నాజన్మము
జన్మముగాని తద్వ్యతిరేకజీవనమొక
జీవనమా, నాయందు సంపూర్ణ
ప్రేమగలదేని యికముందైన దామ
ట్టియుద్దేశ్యము వహింపకుండు. తమ
తోజరించు భాగ్యమీ సేవకురాలికి
దయచేయుండు. మీపాదసేవ యొన
ర్చుచుండుటయే నాకు పరమసౌఖ్య
ము. వేయేల నాశరీరమునేని విడి
చెడను. గాని జేవరవారినివీడి పుట్టి
నింటికి జననని స్వతంత్రించి వచించి
నందులకు క్షమింపఁబ్రార్థించు
చున్నాను. కరుణింపుఁడు. దీను
రాలి మన్నింపుఁడు. అనివచించెను.

ఈమాటలు ప్రియురాలినుండి వినిన
రాజసింహునిహృదయ మానందకందభిత
మయ్యెను. ప్రియురాలిమనస్సు మెచ్చె
ననియెంచి ప్రియా! నివాదయమెఱుంగుట
కట్లంటిని. ప్రాణమునకు ప్రాణమైననిన్ను
విడిచిజేనుమాత్ర మొక్కనిమిషమేని గడుప
గలనా. మనస్ఫూర్తిగ న ను మ తి ం చు
చున్నాను. ఇందనుగ్రహింప వలసినది
లేకమేనిలేదు. అనివచింపుచు మరుచాడు
వేకువను బయలుదేరి సమీపమందలి యర
ణ్యమునఁబ్రవేశించి నందందుగల పుణ్య
నదులయందు స్నానాదుల మొనర్చుచు
మున్ను సీతారామలక్ష్మణులు సంచరించిన
ప్రదేశములంగల చిహ్నములజూచి యానం
దింపుచు సీతారాముల గొనియాడుచు నీ
ప్రదేశసంచార మొనర్పగలుగుటధన్యమాట
గదాయని భావింపుచు ననవరతప్రయాణ
మొనర్చుచు నొకపల్లియదరిజేరి. రాజ
సింహుడు దనభార్యతో నిందువసించియుండు

మనియు సమీపమందలి పట్టణమున కేగి
భోజనమునకుపకరించు వస్తువులగొని తెచ్చె
దననియు వచించి బ్రయాణమగుచు జాగ
రూకతయని పలుమాటుదెల్పివెడలిపోయెను.
భర్తరాకకెగురుచూచుచు సుగుణ సాయం
కాలమువఱకా ప్రదేశముననే వేచియుండి
సాయంతనమగుటయు భర్తరా కుం డు ట
నెమ్మనమున కుమ్మలికగదుర నతివ్యాకుల
తనండియేమియు దోపక యూర్తిబైట నివ
సించుట ప్రమాదదాయకమని యెంచి పల్లి
యలోనికి బోవనెంచివేచి తనభర్త యేతెం
చి దన్నుగానక బరితపించునేమోననియు
దన్నచ్చటనే జాగరూకతగా నుండవలసి
నదిగా నాజ్ఞయొసంగిన భర్తయుద్దేశ్యము
నకు న్యతిరేకమొనర్చిన దాననగుదునేమో
నని విచారించి విచారించి మనస్సు గుదుర్చు
కొని సమీపమందలి పల్లియకుచేరెను.
అందొక ముసలియవ్వగా నవచ్చి తనవృత్తాం
తమునడుగ వక్కాణించెను. వినిన యా
యవ్వయు గరుణించి దనయింటికి రానలసి
నదనియు కార్యంతరమున నాలశ్యమొన
ర్చిన భర్తయునింతలో రాగలడనియు నాద
రించి బిలువనేమియు నొనర్ప నవకాశము
లేకుండుట దెలిసి సుగుణ యెటులోయొప్పు
కొని యామెయింటికిచేరెను. అవ్వయు వా
ర్ద్రహృదయయు ననుభవయునగుట మరు
నాడంతయు దనకొమారునిచే సమీపమం
దలి పట్టణమున వెతకించెను. కాని రాజ
సింహునిజాడ యేమాత్రమును దెలియమిచే
నాతడిల్లుచేరి సుగుణ కెఱింగించెను. మఱు
నాటికేని రాగలడన్నయాశతో సుగుణ నా
డెటులనో గడపెను కాని యాతనిజాడయే
దెలియలేదను పిడుగునంటి వార్తచే నడల

వలసినదాయెను. ఆమె యారాత్రియంతయు ముండుదానెలుల బ్రవర్తింపవలయునాయన్నయోచనతోడనేగడపి యవ్వంగించి భర్తసందర్శన భాగ్యము లభింపమిదాను జీవింపజాలననియు నన్వేషించుటకై జనదననియునెఱింగించి విశ్వాసము మఱువనని యామెవలన సెలవంది మనుష్యసంచారము నకు దూరమై ఘోరసింహ శార్దూలాది కూరమృగసంచార భాగ్యమగు భయంకరాటవినిజేరి కండమూలాడు లహరమును పొదరిండ్లు నివాసగృహములుగనువనమృగములు సభిజనులుగను నెనర్పి ప్రాణిపీయని నామమే ధ్యానము చేయుచుండను కాలచక్ర మాగునది కాదుగదా. సూర్యుని రాకపోకలచే నామెకు నవమాసములు నిండెను. సుగుణ భయంకరారణ్యముల నివసించుటకుఁగల కారణములనుపాఠకులూహించియుండును.

సుగుణ తనగర్భమున పురుష శిశువుదయింపఁగలఁడనియు నాతని వలననేని తన భర్తృసమావేశమును సౌఖ్యవడయగునుననియు నమ్మి యుండుట చేతనే ప్రాణములను భరింప గలిగినది. ఒక్కొక్క మారామెకు దన ప్రాణములనుకూడ విడువదలంపు జనించెడిది. కాని విధి నియామక మట్టిది కాకపోవచ్చును. కావుననే సాహసము వహింపజాలదయ్యెను. ఒక దినమున సుగుణకు ప్రసవ వేదనమొదలెను. భగవన్నామ స్మరణమొనర్చుచు దనకు జన్మించు సంతానమువలన నేని యిక్కట్లుల దొలగింప ననుగ్రహింపుమని శ్రీయఃపతిని పలుమారువేడుకొనెను. సుగుణ భావిభాగ్య ఫల హేతువుగా దేదీప్యమాన ప్రభితో

నిరుప్రభుబాలకులు జన్మించిరి. ఆమె యాశాలభవిగులించెను. సుధాకర మండలమును బురడించు నెమ్మొములతో నాయరువును సుతులును సుగుణకు గన్నుల పండువు గూర్చిరి. వారిని పెంచు పనితో నిప్పుడామెకు బొత్తుగాదీరుటలేదు. బాలురు వరప్రసాదులాయనునటుల నాయారూపముల చక్కని పోషణ మొదవకున్నను సహజ సౌందర్య విలాసములతో దిన దిన ప్రవర్ధమానులగుచుండిరి. శిశుసందర్శన భాగ్యమున సుగుణకు సమస్త భాగ్యము లొదిట్లయ్యెను వారిపై ప్రాణములనిడికొని కంటికి రెప్పవలె గాపాడుచుండ నాబాలురు మూడేడులవారైరి. మొలలోతు దుఃఖమున నాభగవంతుడు మోకాలి బుటి సంతోష మొనగూర్చుచుండును.

బాలుర బాల్యచేష్ట లానందము గొలుపసాగెను. దినములు యుగములుగా గడచునా సుగుణకిప్పుడు దినములు నిమగ్నమాతృమలయ్యెను. ఇటుల జరుగుచుండ నెకనాడు బాలుర కిరువురకును ఫలహారము నిచ్చి నివసించు కుటీరమును వదలి సమీపమందలి గంగాప్రవాహమున స్నాన మొనర్చుటకు జనియెను. నీటియందు దిగి స్నాన మొనర్చుటకు బూనిన సుగుణకు దనభర్తతో గడచిన సౌఖ్యవిశేషములు జ్ఞాపకమునకు వచ్చెను. క్రమ క్రమముగా నెమ్మన మాలోచనా ప్రవాహమున బడి తన్మయత్వము చేకూరెను. అందుచే సుగుణ దానెచటనుండెనో యేమి చేయుచుండెనో యన్న స్మరణకూడ దప్పెను. ప్రవాహ వేగమిదియే సమయమని దవలోనికి గొని పోయినదాయననామె ప్రవాహమున బడెను.

అమెకు స్మరణ వచ్చెను. తన కొదివిన ప్రమాదము గ్రహించెను. అర్తశరణ్యా దీనబంధు? శ్రీకృష్ణా దిక్కు లేని నాశాలు రకాపాడి నావంశము నిలుపుము అని వచింపుచు కరములు మొగిచి పైకొని వచ్చుతరంగములచే మునుగుచు లేచుచు గొట్టుకొని పోవుచుండెను. ఈయార్తధ్వనము సమీపమందలి పుత్తులు వినిరి. తమ్ముపిలుచుట గాభావించిరి కాబోత నాయరువురు దోగాడుచు దప్పటడుగులు వేయుచు నాప్రవాహపుటాడునకు జేరి తమ తల్లియవస్థనుజూచుచు తరంగ మధ్యమున గప్పడిన జూచి నవ్వుచు మునిగి గానరాకున్న నేడ్పుచు బాల్యచేష్టల వర్తింపుచు నీటివైపు వేళ్ళులజూపి యమ్మ యమ్మ యని పిలుచుచు దమ్ముగాంచురాళ్ళని కరగిపోవ నేడ్పుచుండిరి. సుగుణకుస్మరణ దప్పియ్యుండెను. దీనబంధు వను నస్వకనామ విరాజమానుడగు పరమాత్ముడాయవతీలలామ నొక కంట గాపాడుచుండెనుగాబోలును. ప్రవాహమున గొట్టుకొనిపోవుచున్న సుగుణ ప్రాణములు గాపాగుటకా పరమాత్ముడు ఒకనావను గొనివచ్చె నాయనునటుల నెకా నొక నావప్రవాహమున కెదురు నడిపించుకొని వచ్చుచుండెను. దానియందు నల్వరు ప్రయాణికులును నావనడుపువాడును చుక్కను పట్టువాడునుండిరి. కర్ణదారిదారమునందే సుగుణను చూచి ప్రవాహవేగమున నొకమధుష్యుడు గొట్టుకొని వచ్చు చుండెనని నావలోని వారికెరింగించెను చారును ధూరధృష్టి కచ్చె రువందుచు జూచి మనుష్యుడుగనే విద్వేషించి వినయవిధేయతలతో దమశకుణా రసార్థ హృదయములు వెల్లడిగాగ నెటుల

నేని యావచ్చువాని సంక్షింభ గడంగుమనియు పిగతజీవుడైన విడిచివేయవచ్చుననియు నటులగానచో ప్రాణదాన మొనర్చిన వాడవగుడు వనియు నావికుని బోత్సాహించివేడిరి. అతడు తననేర్పు వెలయ బ్రవాహమున వచ్చునావ్యక్తి కెదురుగ డన నానాపి చూచువారచ్చెరువంద నావ్యక్తిని నావజేర్చెను. నావలోని వారెల్లరాయవతి కొదివిన యావదకు విచారమందుచు నామెం చేరి ప్రాణములుండట దెలిసి దగునుపచారము లొనర్పిరి. కొలదికాలములో ననే సుగుణకు స్మరణవచ్చెను, ఒకదయార్థహృదయుడు మధ్యాహ్నభోజనమనకు వెంటగొని వచ్చుచున్న గొన్ని పాలను వెచ్చచేసి యామెకొసంగెను. పాలాధారమునైన స్మరణచే గన్నులుచెరచి దన్నుగాపాడినవారికి చేతులనుమోడ్చి నమస్కరించెను. నావికుడు విజ్ఞానసంపన్నుడగుట నాయువతినిగాంచి తల్లినీవెవ్వరు నీవృత్తాంతమేమి? చెప్పగలిగినచో దెల్పి మాయుల్లముల గల యుమ్మలిక దీర్చుమనియెను. నీవైఖరినిజూడ పరమ సాధ్యుడలెనున్నావు. నీకీటియిక్కట్టు లెట్టులొదివినవి వచింపుమని నావలోనివారొక్కమారనిరి. అందులకామె విశ్వసనూచకముగా గరములు మొగిచిదనవృత్తాంత మామూలముదెల్పి శిశువులరణ్యమధ్యమున ప్రవాహపుటాడున నెటులుండిరో యనుచు గన్నీరు నింపసాగెను. నావికుడాయను వృత్తాంతమును విని కలిగిన మనమున నామె చూచి తల్లీ నీవు విచారింపకుము నిముషమాత్రములో నీశిశువులంగొని వచ్చు నిచ్చుచేర్చి నీయలమటవాపెదను అనెను. ఆమాటల కత్యాంతానంద హృదయమై

పలుమారు సమస్కరింపుచు బ్రాణదాతవై నాపాలిట బతమాత్మవగు నీవీమేలును గూడ చేసి దీనరక్షణ పరాయణుడవై సుకృతము సంపాదించు కొనుచు నెను. నావికుఁడా నావలోని వారిలో నెక్కనివంకజూచిసాహు కారుగారూ తామియొడ్డునదిగి యీమానిని గాపాడుచు నిలిచియుండును. నిమిషమాత్రముననే శిశువులగొనివచ్చెదను. ఈసుకృతమున నీకును భాగముగలుగునని వచించి నావనుదరిచేర్చి వారినిదింపి సమీపమందలి చెట్టునకా నావనుగట్టి యతిజాగరూకుడవై రక్షింపుచుండ వలసినదిగాదెల్పి నాయువతి దనశిశువులున్నటుల దెల్పిన గురుతులు బరికింపుచు జనియెను. దుర్మార్గుడగు నావర్తకుడు నావికుడు చూపుమేరదప్పువరకెటులో చూచుచుండి రాగాంధుడై చక్కదనముల కిక్కయైన యక్కామిని దనకు దక్కినదిగా భావించి అగ్ని నాస్వాదింప నేగు శలభము వలె నిర్భయముగ నామెకు దనహృదయ మెరింగించెను. సుగుణయు నాపదలపై నాపదలు వచ్చుచున్నను శ్రీయఃపతికరుణా విశేషమున నవి సూర్యునిగాంచిన మంచు వలె విచ్చి పోవుచుండిన విధినరింగినదగుట ధైర్యమునువీడక చెవులుమూసికొని హరి హరీయని వచింపుచు నించుక యోచించి నావర్తకునితో నిటులబల్కెను. దీనబంధూ ప్రాణదానమొనర్చిన దమకీశరీరమున సంపూర్ణాధికారముగలదు. మీయిష్టము వచ్చినటుల బ్రవర్తింపవచ్చును గాని యిప్పుడు నేనుక వ్రతముననుష్ఠింపుచుంటిని. మూడు మాసములకిది పూర్తియగును. అంతవరకు నిరశనదీక్ష వహింపుచు ఫలాహారముల వర్తింపవలసియున్నది. కావున వ్రతసమా

ప్తియగువరకు దయచేసి వేచియుండ వలసి నది. ఆన వినిన యావర్తకుడు మహదానంద పరవశుడై యామెను తనపురమునకు చేర్చునుద్దేశముతో నావనెక్కించి యందొక గదియందుంచి తాళమువేసి లంగరువదలి ప్రయాణము చేయుచుండెను.

పల్లెవాడును సుగుణ యెరింగించిన జాడలవెంట బాలురున్నచోటి కతివేగమున నేగి సురక్షితులైన బాలురచూచి వారిని లాలించి యెత్తికొని వేవేగముగ దానుపడ వను వదలిన ప్రదేశమునకువచ్చెను. కాని పడవ యచ్చట గానరాకుండుటకు వగచి. నలుప్రక్కల పరికించి దుర్మార్గుడగు నావర్తకుఁడా నాతినిహరింప నావనెక్కించుకొని పోయియుండునని యూహించెను. పల్లెవాని పరోపకార హృదయమునెంతేని కొనియాడ వలసియున్నది. అతడా తల్లిని బాలుర నొక్కకడచేర్చి కక్షింప జాలనైతి గదాయని దుఃఖించెనేగాని యోడ పోయినదను దుఃఖమును జెందినవాడుగాడు. ముందేమి చేయుటకును దోపని యాపల్లెవాడా శిశువులను గొనిపోయి దన పల్లెంచేర్చి భార్యకొసంగెను. పల్లెతయు భర్తయాజ్ఞ జవదాటని దగుట నాశిశువుల గన్నపుత్రులవలె బోషించుచుండెను.

పల్లెవాడా నావంగొని పోయినవర్తకుని జాడ నుగనుగొను ప్రయత్నముననుండెను.

ఇది ఇటులుండ నారాజ సింహుని వర్తమానమువిచారించుదము. రాజసింహుడు సుగుణ నాపల్లియకు బైటవిడిచి యాహార వస్తువులు గొనివత్తునని పట్టణమున కేగి యుండెనుగదా. అతడాపట్టణమున కేగి సుగుణయొసరిగిన నగ నొకడానినమ్మి కావల

లసినవస్తువులగొని రాత్రియగుటయు నందలి వర్తకులు దొంగలభయము మిక్కుటముగా నున్నదని తెలిపి యారాత్రి యిందు నిలుపు మని బలవంత పెట్టుటచే విధిలేక యానాటి రాత్రి యచ్చట నాగవలసినవాడయ్యెను. మఱునాడుదయముననే బయలుదేటి సుగుణ వదలివచ్చిన చోటునకేతెంచి చూచెను. కాని యాయమ యాప్రదేశమున గానరా కుండుటకు విచారించి తానేగిరాకుండుటచే పట్టణమున దన్ను వెతుక నేగియుండెనేమో యనిదలంచి సుగుణను వెదకునెపమున దిరిగి పట్టణమునుజేరి యానాడెల్ల వెదకి వెదకి వేసారెను. రాజసింహుండు సుగుణనుజూడ వలయుననెడి కోరిక వియోగబాధ భరింప జాలనిదగుటచే తిరిగిన వీధి యేదిరుగుచుజూచి నచోటులనే మఱల మఱల జూచుచువేదురు గొన్నవాని పగిది మధ్యపానివిధము తిరిగి తిరిగి సాయంతనమగుట నందలి ధన్యత, మునుజేరి రాత్రియంతయు నెటులోవేగిం చెను. సుగుణనువీడి నేటికి మూడుదినము లయ్యెను. జూడను దెలుపువారెవ్వరును గన్పడరైరి. చేయునదియేమియు లేకున్నను, జీవించియున్న నేనాటికేని నుభయులము దైవసంకల్పమున గలువకుండుమాఁ దైవ నిర్దేశమును దప్పింప నెవ్వనివలన నగునని దలపోయుచు బలుమాఱు హృదయమున దలంచు సుగుణావియోగ బరితాపమున మూడుచు మఱల మఱల పట్టణవీధులఁ బరికింపుచుఁగొన్నిదినములు గడపెను.

ఆపట్టణ పరిపాలకునకుఁ బుత్రసం తానములేదు. సంతానహీనుడనగు నాకిక గతియేమాయని యోదించుచు దెన్నుగానక కృశించు నాతఁడొకనాటిరాత్రి యొకదుస్స్వ

ప్నమునుఁగాంచి మేల్కని జ్యోతిర్విద్యా విశారదులరావించి దాగన్నకలను సాకల్య ముగదెల్పి తత్ఫలితమునువచింపుడనికోరెను. విద్వాంసులెల్లరది విని విచారించి యందఱు నేకకంఠముగా “నీకలప్రాణహానికరమని యును, మరణము చేరువలో నున్నదనియు నెఱిగించుటయేగాక పుణ్యలోకప్రాప్తి కొన ర్పదగిన యజ్ఞయాగాదుల సేనర్చుమనియు దానవృత సంతర్పణముల విప్రకోటిని దన్ను డనియు బ్రబోధించిరి. ఎల్లియోనేడో మరణ మాసన్నమగుట నెఱింగిన యారాజు బుణ్య కార్యముల చేయుటయేగాక దన యనంతర మున బుత్తులులేని దనరాజ్య మితరులపాల గుట జింతించి శత్రువులచే జిక్కుటకంటె ప్రజాభిమతముగ దన ప్రత్యక్షముననే యుండి యొకనికి బట్టాభిషేకము జేయదలంచి పట్టఁ పుటేరుగ నలంకరించితొండమునకొక పూల దండ నొసంగి కుంభస్థలమున జలపూర్ణకల శమునుంచి వదలినచోఁ బూర్వజన్మ సుకృత వాసనా విశేషమున సంపూర్ణ జ్ఞానమున నలరారు నాగజము దగినవానివెదకి జల కుంభముచే నభిషేకించి పుష్పహారము కంఠ మున వేయుననియు నీరీతి జరుప దలపూని యుంటిననియు దన ప్రజల నెఱింగించెను. పుత్తులకన్న మిన్నగ దమ్ముబాలించు రాజు త్నేమము విచారించి నూతన ప్రభునిశ్చయ మును చేయ బూనిన పద్ధతిఁజూచుకొనినది. మంత్రుల యాలోచనపై సమస్త జేశాధీ శ్వరుల కీవార్త దెలియ జాటబంచెను. నియా మకమైన దినమునకు రాజుకుమారులెల్లరు దమతమ యదృష్ట పరిశీలనా భావములు దీవరింప నలంకారములచే జూడ నొప్పి దమ తమ పరివారములు బరివేష్టించ నియా

మకస్థలమున నిలిచియుండిరి.

రాజాజ్ఞపై మావటీండు పట్టపు
తేనుంగ నలంకరించి యంబారికట్టి కుంభ
స్థలమున జలపూర్ణ కుంభమునుంచి పూల
దండ నొకదానిని కరమునకొసంగి రాజస
ముఖమునకుఁ గొనివచ్చిరి. భూపాలుడా
మదగజమును సమీపించి ముమ్మారుకదక్ష
ణమాచరించి నమస్కరించి బద్ధాంజలియై
పుత్రహీనుడనైన నారాజ్యమును బాలింప
వగు మానవుని గళమున బూలహారము
నలంకరించుకొని రాదగుభారము నీపైనుంచి
తిరి. నీవిద్దానిని నిర్వహించి బ్రజల చే
తున్న నవడసి కీర్తిగాంచుమని ప్రార్థించి
వదలునటుల నాజ్ఞనుసంగెను. అంత నాగ
జము బజారులవెంట మనోహరముగ మావ
టీని యాజ్ఞనునడచుచు గ్రామోపకంఠమున
నెగురుజూచుచున్న రాజకుమారుల కడకు
నదృష్ట వంతుడగు గాకుమారు వరింప
నేతెంచు రాజ్యలక్ష్మీయన వచ్చి చేరికొనెను.
అందందు వెదకుచున్న రాజసింహుడా
గుంపుఁజూచి మతిచెడియున్న వాడగుట
నాప్రదేశమున నుగుణ గానవచ్చునేమో
నన్న యాశదీవరింపఁ దానుగూడ నారాజ
పుత్రుల జేరికొనెను. గజమారాజకుమా
రులను నిరాకరింపుచు వచ్చి గుంపునకు
బెటనిలుచుండిన రాజసింహుని సమీపించి
యాతనిపైనా పూర్ణకలశమును గృహ్యించి
పూలదండను గళముననుంచి తొండముతో
నవలీలగ నెత్తి దనపైగూర్చుండబెట్టుకొనెను.
ఇది గాంచినవారెల్ల రానందమున నెప్పిరి.
కొందటిర్వాప్రీతితులైరి. మరికొందరు చూపు
పోవనివారై దైవికముగా దనసమీప
మున నేతెనున రాజ్యలక్ష్మీని చేకొన

నివాడుండునా? దైవబల విరాజితునిజూచి
యోర్వజాలకున్న దమ యవ్యక్తతబయలు
వరచి యుపకీర్తివడయుటయే ఫలమగుగాని
లాభమేమాత్రము గలుగజోవను. పైపెచ్చు
చిక్కులెక్కువగును. రాజసింహునకా కఠి
యైనర్పు చర్య యత్యాశ్చర్య మొనకూ
ర్చెను. ముండాతడి సంగతి తెలియకున్న
వాడయినను దన్నుకూర్చి జనులాడుకొను
వాక్యములు కర్ణరంధ్రములఁ బ్రవేశించు
టంబట్టి తన కొదవనున్న కదవి కాలడచ్చె
రువు నందుచున్నను సుగుణ గన్నడలేదను
విచారము మాటిమాటికి దలనెత్తసాగెను.
రాజసింహుండు సుగుణలేని యీ యైశ్వర
ము నిర్ధృతమనియు సుగుణతోకూడి వర్తిం
చుట లీరాజ్య ప్రాప్తికంటె నంతయో
యానంద దాయకమనియు నన్యుడి చేకూర
కపోయెగదా యనియు యోచింపుచుండను
కాని దైవము దనయందనుగ్రహము గలిగి
యున్నాడనియు నిట్టిశుభదినములలో సుగుణ
సమాగమముగూడ గొలదిలోనే దనకొన
గూడక పోదనియు నూరట నందెను.

ఇంతలో నాప్రదేశమున సంసిద్ధముగ
నున్న మంగళవాద్యము లొక్కపెట్టుమోవ
సాగెను. మంత్రి సామంతాదులు పరివేష్టించి
వెంటనడువ మంగళవాద్యము బోరుకొలుప
మహావైభవమున మందగమనమున నాకరి
రాజము రాజసాధమును చేర్చెను. నిర్భ
భూపాలుడును దగిన పరివారముతో ద్వార
మున నారాజసింహుని బహుళకరించెను.
ఆనాటిరాత్రి విప్రదత్తమైన సుముహూర్త
మున నంతఃపురమున నారాజుచే బెంతుబడు
చున్న ప్రణయనీయను కన్యనిచ్చివైవాహిక
విధులు దీర్చి పట్టాభిషేకోత్సవము జరిపిరి.

రాజసింహుడు దన కొదవిన యైశ్వర్యాతి
శయముల కానందము నాశ్చర్యముగాంచు
చున్నను సుగుణజ్ఞప్తికి వచ్చుటమానలేదు.
రాజసింహుడు సింహాసనమధిష్ఠించి కన్న
బిడ్డలకన్న మిన్నగ బ్రజలగాపాడుచు మన్న
నకు బాతుగడయ్యెను. శత్రురాజులెల్ల రాజ
సింహ ప్రతాపాగ్ని కింధనములై లోబడి
సామంతులై యాజ్ఞాపాలన మొనర్చుచు
ననుగ్రహపాతులగుటకు బ్రయత్నింప
సాగిరి. రాజసింహుడును సుగుణబాడ వెల
కింకదలంచెను కాని యందుచే బ్రజలహృద
యములకేమి దోచునోయని శంకించి మాన
వలసినవాడయ్యెను. అయినను సుగుణహృద
యకోశమును వదలక ప్రతినిమేషమును
స్ఫురణకు వచ్చుచుండెను. రాజసింహు
డొకప్పుడామె దనకొనర్పిన సహాయాదు
లును దనవైజుపిన ప్రణయానంద విలా
సములును స్ఫురించినప్పుడెల్ల దీర్ఘోచ్ఛ్వాస
ముల మూలమున హృదయగత పరితాప
మును గొంతదోలగించుకొనుచు. దినములు
గడపుచు దీనదయాకరుడు నాడదోడ్దారకు
డగు శ్రీయఃపతిని బలుమారు బ్రార్థించి
పూజంపుచు సుగుణును దన్నవతికాలమున
కేర్పననుగ్రహింపుమని ప్రార్థింపుచుండును.
ఈవిధమున నాల్గెడు సంవత్సరములు గడ
యెను. సుగుణబాడ మేమాత్రము దొలక
లేదు. కాని యామెను జూడవలయునన్న
వాంఛహృదయమును వీడలేదు. ఈకార
ణముచే రాజసింహునకు నాశయెక్కుడు
కాజుచ్యెను. రాజసింహుడు రాజసింహుడు
ప్రజలహృదయమును నెరిగియును
చూచియు నూతనవిధములను ప్రజలకు
మక్కువ యొక్కదగుచువచ్చెను. ఇట్లుండ

మొకనాడ రాజసింహుడు నిండుకొలువున
సింహాసన మధిష్ఠించి రాజకార్యలోచనా
పారాయణుడైయుండగా నొకపరిచార
కుడేతెంచి మోకరిల్లి యేలికా ఒకానొక
పల్లెవాడిరువురు రాజపుత్రులంబోలు చక్క
ని శిశువుల వెంటనిడికొని పోవుచుండమన
గూఢచారులనుమానించి సముఖమునకుఁ
గొనివచ్చిద్వారముననుండిరి. ఆజ్ఞయయ్యనేని
రాగలరిని యెఱింగించెను. అధివిని రాజ
సింహుడు వెంటనే ప్రవేశపెట్టుమన నాపరి
చారకుడేగి శిశువులతో బల్లెవాని సభచేర్చి
సెలవుపుచ్చుకొని పోయెను. రాజసింహు
డాబాలకులజూచి దనరూపమద్దమునగాంచి
నటుల నచ్చొత్తినటుల నిసుమంతయేని
భేదము లేకుండుటకు విచారించి నామనో
హరియగు సుగుణ నన్ను నీడునపుడ గర్భిణి
గానుండగదా. ఈశిశువులాయమకు గలిగి
యుండరుగదా. అటుల గాకున్న నన్నుం
బోలియుండుటకు గారణ మేమైయుండును.
ఈబాలుర జూచినదాది నాహృదయమున
నెక్కడలేని ప్రేమ యొధపుచు నెత్తిముద్దా
డ వాంఛజనించుచున్నది. ఇందులకుగతం
బేమైయుండును. అయిన పల్లెవానిని విచా
రించి తెలిసికొందుగాక యని తనహృదయ
మున దలంపుచు నావల్లివానిజూచి నీతెవరు
ఈబాలకులు నీకెచట లభించిరి నిజము
ద్రాచక తెల్పుమని రాజసింహుడు ప్రశ్నిం
యెను. అందులకాపల్లివాడు నమస్కరించి
మహాప్రభవే అబద్ధమాడవలసిన యగత్య
మిందేమియులేదు. అనుచు దానువదవ వడ
పును ప్రవాళామధ్యమున వచ్చుస్థినిరూపిం
పుటలాదిగా పిల్లలనిచ్చుటకి కేర్పుట తుదగా
నెఱింగియెను. రాజసింహుడదివిని యా

శ్చర్య పరమానందములు హృదయమున బెనగొన బాలురనెత్తిముద్దాడి దనపుత్రులనుగా నిశ్చయించి సుగుణజీవముతోనుండి నందుల కానందముజెంది పల్లివానికి బహు మతులనిచ్చి వానినివెంటదీసికొని సుగుణను వెదకుటకుఁ బ్రయాణమయ్యెను.

పల్లెవానితో బయలువెడలిన రాజసింహుడు జాడలుదెలుసికొని ముందాతడు పడవనుగట్టివేసిన ప్రదేశమునకుఁజేరి యచ్చటగుర్తులను పరికించి పల్లెవాడు వచ్చులోగా నావర్తకుఁడు సుగుణపైగలిగిన దురుద్దేశ్యముతో బడవలంగరు వదలియుండును. సద్గుణసముద్రయగుసుగుణ యిట్టి దుర్మార్గునకు లోబడునా సమయము దప్పివచ్చినశిరఃఖండ నయొనరించుటకుఁ గూడ వెనుదీయక దన మానమును సంగతుణజేసికొనగలడు. ఇందులకుసందేహింప వలసిన యగత్య మెంతమాత్రమును గలుగదు. అని తనలో దలపోయుచు పల్లెవానితో నాప్రవాహమున కెగువవైపున బోవుచుండగాఁ జూపుమేరనొక పడవబోవు చున్నటుల జాడగాననయ్యెను. అందుచే పల్లెవానిని తీవరించిదానతివేగముగ నాబడవను గలానబోయెను. ఆపడవయు నీవచ్చువానిని చూచెనో యేమోగాని యతివేగముగా బోవ ప్రయత్నపడుచుండెను. దైవికమును దప్పింపనెవ్వరికి సామర్థ్యము గలదు. ప్రవాహమున కెదురేగ వలసియుండుటయు గాలి యెరుగు గొట్టుచుండుటయు గారణములుగా లోననున్న వర్తకునకున్న యావేగముతో సమానముగ నాకవ్యతిరేకముగా నడుచుచుండెను. అందుచేతనే రాజసింహుఁ డంతత్వరలో నాపడవను సమీపింపఁగల్గెను.

రాజసింహుఁడు పడవను సమీపించు వఱకందున్న వర్తకుఁడి పల్లెవానిని జూచి గుర్తించి దనకు ప్రమాదముపుట్టి నటుల భావించి చెడుతలంపులు గలవారికి దైవము తగుశాస్తి చేయక మానడని యూహించి నిర్విణ్ణుడై నిల్చియుండెను. పల్లెవాడు రాజసింహునితో నీదుర్మార్గున కే నేను సుగుణను వప్పగించి బాలుల గొనివచ్చుట కేగితిని. వీడేదోహి. పట్టుడు. కొట్టుడు. నరకుడు అని కలిగిన యుద్దేశము నరచుచుండ రాజసింహుడా పల్లెవానిని వారించి వాని తెలివి లేమికి విచారించి తామావర్తకునికి దోహముచేయవచ్చుట నెఱిగిన సుగుణకే యపాయము నాపాదించునేమోనని దలంచి యేమియుదెలియని వానివలె పల్లెవానిని దాగియుండుమని యెరింగించి దానా వర్తకునితో అయ్యా పడవలో గూర్చుండుట కనుమతించిన సమీప గ్రామమున దిగెడననియు నడువజాల కుంటిననియు వినయ విధేయలతో దయబుట్టఁ బ్రార్థించెను. ఆవర్తకుడును విధిలేక నాతని గూర్చుండుట కనుమతినై సంగెను. ఇంతియే చాలునని యెంచిన రాజసింహుడు దిన్నగా బడవ ప్రవేశించి యొకప్రక్కను గూర్చుండి సుగుణజాడ నెటులదెలిసికొందునా ఆలోచన యేమియాయని దలపోయుచుండెను.

ఇంతలో దాళమువేసిన యొకగదిలో నుండి హీనస్వరముతో నిటులవినవచ్చెను. “ద్రోపదీ మానరక్షణ! గజరాజవరదా!! ఆపదోద్ధారకా!!! ఆర్తత్రాణపరాయణా!!!! భక్తసంతతికొడవు నాపదలనాపి రక్షించు బరమాత్మ స్వరూపుఁడవగు నీవీదీనురాలిని గాపాడ జాగుసేయుచుంటివేల. ఎన్నివిధము

లనో మాయబుచ్చి యీదుర్మార్గుని మోస
గించి నన్ను నేనుగాపాడుకొంటిని కాని యిక
వీని నాప సమర్థతగానరాకున్నది. ఒక్క
వేటైన శిరముఖండించి యావలికేగుదమా
యనిననెందులకేగెదను. దిక్కెవరు. ప్రిణ
ప్రియుడా జాలకాలముక్తిందనే వీడెను.
అమహనీయునిజాడ నాకు లభించు నాశకూడ
లేదు. కష్టనిష్ఠూరములకెల్లకోర్చి గనిపెం
చినశిశువులాదూరమైరి. వారైనబెద్దవారైనా
కష్టములు దొలగింపగలరని యాశపెట్టుకొని
యుంటినిగాని యదియును వమ్మైనది. ఇంక
నాకుదిక్కెవరు. ఏదిచూచికొని నేనుజీవింప
వలయును. జీవించి యేమిచేయవలెను.
బలవన్మరణ మనిష్టదాయకమును నరకప్రా
ప్తమనియు నెఱింగియున్న దాన నగుట ప్రాణ
ములను చేజేతుల దీసికొనుటకుహృదయము
సమ్మదించుటలేదు. చేయునది యంతకు
మున్నే లేదు. బ్రతికియుండి బ్రయోజన
మంతకుమున్నే లేదు. దుర్మార్గ ప్రవర్తకు
డగు నీవర్తకు యమునివీటి కతిధినిజేసి పగ
సాధించి కొందమన్న నిరపరాధులగు నతని
భార్యపుత్రుల కపకారమొనర్చిన దాన
నగుదును. ఘోరకార్య మొనర్పజాలను.
కావున నోగంగాభవానితల్లి!!! కొన్ని నిమే
షములలో నాశశిరమును నీకర్చింపనున్నాను
దయతో ననుగ్రహించిసీలోజేర్చికొనుము.
అని దీనముగా వేడికొనుచున్న యాపలు
కులు చెవియొగ్గియాలకించి సుగుణగా నిరూ
పించి నిశ్చయము చేసికొనుటకాగది తలు
పును సమీపించి తలుపుసంకులనుండిచూచి
దీనానయై యత్యంత దుఃఖమున గృశించి
యున్న సుగుణను దిలకింపగల్గెను. రాజ
సింహునకు బట్టజాలని దుఃఖము రాసాగెను.

ధీరహృదయుడగు నాతడెటులో దుఃఖము
నాపికొని తాళమును వగులగొట్టి నిన్నిన్ని
కష్టములపాజ్జేసిన దురాత్ముడితడే తగిన
శిక్షనువిధించి కృతార్థపుకమ్మని వచింపుచు
సమీపించి దన్నుజూచుటచే నొదవినసంతో
షాతిశయమున మూర్ఛాక్రాంతయైన సుగు
ణను సమీపించి చేరుమాలున కన్నీటిని
దుడుచుచు కాంతి విహీనయై ను సి పా త
యందు జుట్టిన మాణిక్యమువలె మొదలు
విరిగిన యరటిచెట్టువలె బడియున్న దన
కాంతామణిపైబడి పైకొనివచ్చు దుఃఖము
నాపుకొనజాలక రోదనము చేయసాగెను.
ఇట్లు కొంతసేపైన తరువాత నారాజసిం
హుడు ధైర్యమువహించితాత్కాలికముగా
మూర్ఛను దేర్పడగిన శైశ్లోపచారముల
నొనర్చెను. ఇంతలో తేరిన సుగుణ వెట్టి
చూపుల నారాజసింహునిజూచి మహాను
భావా! తామెవరు. దీచురాలనగు నాకొద
విన విపత్తును దెలిసికొని కరుణించి నన్నా
యాపదనుండి తరింపజేయ నేతెంచిన పర
మాత్మ స్వరూపులని దలంచెదను. నిక్క
మొఱింగించి నాదుక్కట్టుల దొలగింప నను
గ్రహింపుడని పాదములపైబడెను.

రాజసింహుడు దన్ను పరాయివానిని
గాదలంచి దన యాపదను దీర్చుడని ప్రార్థిం
చునాసుగుణను పాదములనుండి రెండుచే
తుల లేవనెత్తి కన్నీరుదుడుచుచు దన్ను
నా డరణ్యమున వీడుటలాది యంతవలకు
జరిగిన చరిత్రమంతయు దెల్పి యానాటి
కిగుఱురసమావేశ పఱచిన భగవంతుని నై
పుణ్యమును గొనియాడెను. భర్తృసంద
ర్భన భాగ్యమొదవినందుల కపరిమితానంద
మునందు సుగుణ దనసంతోష విషయమును

దలంచి దుఃఖమునొంద రాజసింహుడు బాలు రిరువురు దనకడనుండుటను చెల్పెను. అప్పు డు సుగుణకుగలిగిన యానందమునకు మితి మేర లేకయుండెను. చిక్కులెన్నియొదవినను ఆపదలెన్నిగలిగినను పరమాత్మునిదివ్యాను గ్రహ పృథ్వాపవిశేషమున నవియెల్లమేల్లుగా మూరి మనలధన్యుల నెనర్చియున్నాడు. హీనకుల సంజాతుడైనను పల్లెవాడు బరోప కారపారీణుడు సుమాయని దనప్రాణదాన మొనర్చిన బాలురగొనిరానేగిన పల్లెవాని దలంచెను. రాజసింహుడతడు సేమమున ననతిదూరముననే యున్నాడు. తగురీతి మన్నింపవచ్చునులెమ్ము అనివచింపుచు నపకారుడును దురాత్ముడునైన వర్తకుడు మాత్రము శిక్షార్హుడునుమా. వానిని శిక్షించువిషయమున నీయభ్యంతరమేమియు నుండలుగరాదు సుమాయని వచింపుచు నాతడెచ్చట నున్నాడాయని గదిని వదిలి లోనికివచ్చి చూచువఱకు రాజసింహుడు గది బ్రవేశించుటజూచి యాదుర్మార్గుడు భయమున నాగజాలక పృథ్వాహమునదూకి యీతవచ్చినవాడగుట నెడ్డున కీడుకొనుచు

బోయి యరణ్యమార్గమునుబట్టి పరువెత్తు చున్నాడు. అదిగోచూడుడని పడవలోని వారొకదిక్కునకు వ్రేలుచూపసాగిరి. సుగు ణ రాజసింహునిజూచి పశ్చాత్తాప తప్పుడైన యావర్తకు డపరాధమునకు దగినశిక్షగా ననిమిత్తముగా నొదవిన భయాతిరేకమున బ్రాణముల గాపాడుకొన బారిపోవు చున్నాడు. పారిపోవువానిజంపుట రాజధర్మ ముగాదని దేవరవారెరుంగనిది గాడుగదా యనియెను.

రాజసింహు డచ్చటనుండి పల్లకి దెప్పించి దానిపైసుగుణ నెక్కించి పట్టణము నకు బ్రయాణముచేయుచు బల్లెవాని కా నావనప్పగించి సుగుణ బోల్తాహముచే దనమెడనున్న ముత్యాలహారమును బారి తోషికముగనిచ్చి పట్టణముజేర్చెను. సుగు ణయు బురి బ్రవేశించి నుపుత్రుల గాగ లించికొని ప్రేమవెల్లివిరియ మాతృధర్మము నెఱపెను. రాజసింహుడు సుగుణను బుత్రులను గారవించుచు బెక్కుసంవత్సర ములు బ్రహ్మనురంజనముగ ధరాపాలన మొనర్చెను.



అవతారిక.

నేలటూరు అనంతాచార్యులు గారు (యవకవిమండలి.)

:0:

నాటి యమ్మనాగ్రింధ సందర్భమునకు
వాసి రెండరొ వాఖ్యలు! వారిసరస
వాఙ్మధువుఁ గోలి నవియెన్నో పరభృతములు
ప్రతిభృత పానవివశతా భరములగుచు

వాని యకళంకలిత గీతానినాద
మలవఱచు కొన్న వేమో? యుద్వానలతలు!
ప్రతిదళ మొక్క పుటయయి ప్రకృతియందె
కనఁబడుచునున్న దమ్మహా గ్రింధమచట;

అచటి కోకిలలెప్పుడు నాలపించు
నమ్మహా గ్రింధగీతల సాంగసరణి!
అచటి తరువల్లరులను మందానిలుండు
సలుపుచుండును గోష్ఠీప్రసంగములను.

అహరహంబు నచ్చోట విహారకలనఁ
జేరియుండియు నాముగ్ధ చిత్తమేమొ
నీదుమూర్తిని గనలేదు; నిస్తవమ్మఁ
దెలియఁజాలదు విహగ గీతికలయందు;

అచటశారద యామినుఁలవరించి
నవిరజితదీప్తి; నాసితాంతఃప్రసక్తిఁ
జిగిరిచినది నాయెద; తదాశిఃకిసలము
లందుకొమ్మొప్రభా! నీకు నంజలియిదె;

నీచరణ తాడనంబుల నేర్పుచేత
క్షోదితానేక జన్మ సంక్షుభిత కిల్బి
మంబెకా! యాపథము; నన్నుఁ జనఁగనీయ
దేల? నీకాశ్రయంబైన పృథివిఁ జేర;

ప్రభు! భవన్ముక్తి దూరానఁబరుగువారు
చుండ నావీక్షణంబుల శూన్యతశిశి
రమ్ములై నీవదాబ్జ దళమ్ములందు
నెఱయనేమొ వెన్నెన్కనే పరచుచుండు;

ఇంత నైర్వృణ్యమేల వహింతు! నాదు
దృక్పథముననే యట్లులయింతువేల?
కనుముభ్రమరించెడు త్వదంతికమున జుంటి
తేనెచుక్క నుదీయమీ తిన్ననియెడ!!



దైవప్రతిఘటన.

శ్రీమతి నెమలికంటి లక్ష్మీనరసమ్మగారు (యల్. యమ్. పి. క్లాస్.)

—:0:—

౧

“బావా యేవి చామంతిపువ్వులు”.

అని తన మృదుకరముల జాపి శ్యామల సుందరరావుకడకు పరుగు పరుగున బోయెను. సుందరరావు మందస్కిత వదనుడై తాను భద్రముగాఁగోసి తెచ్చినచామంతిపువ్వులను శ్యామల చిన్ని చేతులలో బోసెను. శ్యామల యాపుష్పములను గొని యమితానంద సంభరితయై చిన్ని చిన్ని మాలలు గుచ్చి యొకటి తన జడయందు తురుముకుని రెండవది సుందరరావుమెడలో వైచెను. శ్యామల సుందరరావునకు మేనమామ కు మారిక శ్యామల తండ్రి రామచంద్రరావు. సుందరరావు తండ్రి బసవరాజు. బావమరుదు లిరువురెన్న డొక పంచనుచేరిరోగాని వారు వేరు వేరుగా మంచిమంచి పటకుటీరముల నేర్పరుచుకొని దివ్యమైన వస్త్రముల సనుకూర్చుకొనిరి. వారు వసించు నివేశనములు గ్రామమునకు చాలాదూరమున నొకవిశాల మైదానమునబిడ్డిపబడి వుండుటచే నయ్యది పీఠించు ప్రేక్షకులకు గాంధీ మహాత్ముని సబర్బరీ ఆశ్రమము జ్ఞప్తికిరాకపోదు. ప్రశాంతమైన కృష్ణవేణి శారినీలు వారిపటకుటీరములపొంత నిత్యమును ప్రవహించుచుండెను. సుందరరావు తండ్రి పూర్వకాలమువాడగుటచే నివాసయాత్రలు మిక్కిలి విన్నానముగ జేయకపోయినను శ్యామల జనకుమూత్రమది లోటులేకుండ జేసెను. ఇంటికి తూర్పుదిశగా నాతడొక యుద్యాన

వనమును నెలకొల్పెను. అందు తియ్యమామిడి, పనస, జామ, నిమ్మ, నారింజ, మొదలుగాగల ఫలవృక్షములును గులాబీ, మల్లి, చామంతి, విరజాజి, మొదలగుపుష్పజాతులును మాలతి మాధవి లోనుగాగల లతానికుంజములును, నాటి యారామమునకు వింత శోభగలిగించెను. తోటమాలి నిరంతరము స్వచ్ఛంద జలములతో నాననమును పరిపోషించుచున్నను, శ్యామలచిన్ని హస్తములతో బోయునీరమును గోలి నగాని ఫలవృక్షములు కాయలదొడగవు, పూపొదలు పుష్పింపవు, లతలునలుపునవు. సుందరరావు బోదులుకట్టును. శ్యామల నీరు పోయును. ఇట్లనన్య బాల్యకీడా విలాసముల పూపొదరిండ్ల పుష్పములు గుచ్చుచు నిసుక తిన్నెల గంతులిడుచు పక్షుల మృదుమధుర నాదము లాలించుచు వృక్షముల నెక్కు దుదాగుడుమూత లాడుచు అవ్వచెప్పిన కట్టుకథలను నొండొరులు స్మరించుకొనుచు శ్యామలాసుందరరావులు మహానురాగమున దినములు నిమిషములుగా గడుపుచుండిరి. భుజించునపుడు శ్యామలయుసుందరరావును నొకకంచమునేభుజింపవలయును. ఎన్నడైన సుందరరావు ముందు భుజించిన శ్యామల యాపూట నన్నముతినదు. తల్లియెంత బుజ్జగించినను శ్యామల తన పట్టువదలదు. సుందరరావు శ్యామాలనిపించినతప్ప యాసమయమున నాబాలిక యెవరితోడ మాట్లాడదు. శ్యామల మకురుతనమునకు తల్లి

కోపించుట మేనత్తవిని యాబాలికను గొం
పోయి సుందరరావును దగ్గరయించుకుని
భోజనము పెట్టుచుండెడిది.

2

కాలము చక్కమువలె తిరిగిపోవు
చుండెను. శ్యామలకు పండ్రెండవ వత్సర
ము వచ్చినది. అమెకు కొంచెము వ్యక్తత
కలుగుచుండెను. అంగసౌష్ఠ్యము క్రమము
గా వృద్ధియగుచుండెను. లజ్జాదేవత యామె
దెస దొంగి చూచుచుండెను. పరిపూర్ణ
చంద్రిమండలమునుహసించుముద్దుమొగము
- ఆకర్ణాంత విశాలశేత్రములు - గండు
తుమ్మెదపిండును నిరసించు కుంతలములు -
ఆమె నవయవ్యసమునకు పరిపూర్ణశోభన
చిహ్నములు. యెప్పుడో సుందరరావున కాబాలిక
సంగత్యము తగ్గెను. యెప్పుడో బావా
యని యొకటిరెండుమాటలు పలుకుటయే
గాని యాబోదులుకట్టుట, నీరుపోయుట
వృత్తములెక్కుట యేమియునులేవు. పడ
మూడోయేడుకూడా వచ్చినది. శ్యామల
తండ్రి కూతున కెట్టి వివాహప్రయత్నమును
చేసియుండలేదు. మేనల్లనకిచ్చి వివాహము
చేయవలయుననియే యాతనితలంపగుటచే
యన్యథా యేమిపనియున్నది విచారించెను.
అడిగిన యొప్పుకొందుమని యక్కయు
బావయు యూరకొనిరి. కాని శ్యామల
తండ్రికి యింటిలో పోరెక్కువాయెను.
ప్రీతిపొరు భరింపజాలక యో పుత్రికకు
వివాహసహాయము మీరుచుండెనని తలంచి
యో రామచంద్రరావు బావమరదియగు
బసవరాజుకడకేగి యొకనాడు తనయద్దేశ
మును తెలువరించెను. సుందరరావు తల్లిద్రో
కుటించీకుడు. కుమార్తె విద్యాభివృద్ధికొరకును

కుమారికల వివాహములకును నాతడు
మిక్కుటమగు ధనము వ్యయపరచుటచే
ఋణముల పాలయ్యెను. సుందరరావువివా
హదశవచ్చునంతకు బసవరాజుంట దారిద్ర్య
దేవత తొంగిచూచుచుండెను. అట్టిస్థితి కలి
గినను బసవరాజు తలచుకొనిన పలయు
ధనము నార్జించగలసామర్థ్యములేకపోలేదు.
ఈడువచ్చిన కన్యను నెట్లయిన తనపుత్రు
నకే నొసంగిరామచంద్రరావుయభయఖర్చు
లభరించి వివాహము గావించునని బసవ
రాజుమనోనిశ్చయముగల వాడగుటచే వివా
హప్రశ్న వచ్చునంతకు పరిపూర్ణముగా
కాల్పించెను. తనవద్ద పైకము లేనికార
ణమున తానావత్సరమున సుందరరావునకు
వివాహము చేయజాలననిచెప్పెను. ఆమాట
లాలించినవెంటనే రామచంద్రరావు నిర్వి
ణ్ణుడయ్యెను. కుమార్తెకు పదమూడవ
వత్సరము. వరాన్వేషణకు కాలముచాలదు.
ఎచ్చటకుపోయినను వరశులకు మధికముగా
నుండెను. వేలుకట్టుమివ్వలేదు. పాప
మాతడేమి చేయగలడు. కొంచెము తడ
వల్లె కూర్చుండి చేయునదిలేక తనగృహ
మునకేగెను. ఆతడ బావమరదితో జరపిన
సంభాషణయేమియు నింటిలోచెప్పియుండ
లేదు. మరునాడు దాసీలమూలమునను
బాలనౌకర్ల కారణమునను సంభాషణ పరి
పసానము బైటపడినది. రామచంద్రరావు
గారియింట్లో కల్లోలమంకురించినది. స్త్రీ
పురుషుల వన్నియువివర్ణవదనములే! కాంతా
కనుగవలన్నియుకన్నీటి పూరములే! ఈవృ
త్తాంతమంతయు కర్ణాకర్ణిగ శ్యామల చెవుల
బడెను. తన తలిదండ్రుల మనోవేదన
కామెయుమరపిల్లెను. బుద్ధివికాశముగల

యాబాలిక యెన్ని యుద్దేశములు వడసినను తలదండ్రిల చాటుననుండి తానేమి చేయ గలదు. వారముదినములు గడచెను. మనోరోగములచే నందరును శుష్కించుచుండిరి.

3

రామచంద్రరావుగారినుందరోద్యాన వనమున రసాలభూజ శాఖపై సర్వాంగ సుందరియగు నొక బాలిక విషహ్నా వృద్ధ యముతో నధిష్టించియుండెను. ఆమె యే మరిపాటు విలోకించుచు నొకయువకుడా పరి సరమునుండియే తొంగిచూచుచుండెను. ఆయువతీయువకులు శ్యామలా సుందర రావులే! విషాదహృదయముతోనున్న శ్యామలకడకు సుందరరావువచ్చెను. శ్యామల సుందరరావునుగాంచి మోమువంచి రెండు కన్నీటిబిందువులు రాల్చెను. ఆనయన పద్మ ములనుండి స్రవించి ఇభాష్మకణములు సుందరరావు వృద్ధయముకలచివైచెను. డగ్గుత్తికతో సుందరరావు శ్యామా! నీకీ విచారణ కారణమేమి. నీహృదయవేదన నార్ప సంసిద్ధుడనైయున్న బావతో నీమనో రథము దెలుప తప్పలేకున్నచో దెలుప చెల్లును అనెను. శ్యామకు వదనద్వారము నుండి మాట వెలువడలేదు ఆదీర్ఘవిచార ములోనే యామెముఖపద్మ మించుక విక సించెను. బావాయని యామెనోటినుండి వెలువడనేకాని సిగ్గుచేతనో దుఃఖపూరిత మైన తన మనోరథము వెలువరింపజాలకనో యామె మాట్లాడలేదు. సుందరరావు శ్యామలను బుజ్జగించి తానేవిధమునైన నామెను వివాహమాడుటకు కృతనిశ్చయుడ నైనని నమ్మపలికి యామెకుసంతసము గొల్పెను. శ్యామల సంతసించెనేకాని

జనకునికి వ్యతిరేకమగు వైవాహికమెట్లు జరుగునాయని యామె యూహింపక పోలేదు. దీర్ఘలోచనాని మగ్గులైన యాయువతీయువకులు యన్యోన్య మనో కల్లోలమంతరింపజేయుటకోయన శశాం

కుడు తన శ్వేతకాంతులు వశదిశల విస్తరింప జేయుచు నభోమండలమున విరాజిల్లు చుండెను. రామచంద్రరావుపాలమునుండి యింటికి వచ్చుచు వారామమధ్యమున నిలచి శ్యామలా సుందరరావుల మనోనిశ్చయముల నాకర్షించెను. అట్టి దీర్ఘతమమైన ప్రణయము సర్వదావర్ధిల్లుగాక యని యాతడు మనస్సున తలపోసి గృహములోని కింజనెను. శ్యామలా సుందరరావులును వేర్వేర తమతమ నెలవుల జొచ్చిరి.

౪

రాత్రి పదిగంటలైనది. బసవరాజు భోజనానంతరమున నిసుకతినైవై తనపై వస్త్రముపరచి యందుపై కూర్చుండి పొగ చుట్టనుచుట్టి పొగపీల్చుచు నాప్రదేశమున చిన్నిచిన్ని మబ్బుతునకల విస్తరింపజేయు చుండెను. రామచంద్రరావు బావమరది కడకుదెంచి యుభయభుక్తుల భరించి తానే వివాహముగావించునని తెలిపి యెప్పించెను. మాఖశుద్ధ దశమినాడు వివాహాలగ్నము నేర్పాటుచేసి వివాహము నిశ్చయింపబడెను. రామచంద్రరావు తనకున్నదానియందు కొదవచేయక యాశ్చంగారాశ్రమముననే కన్నులపండువుగా వివాహమునరించెను. శ్యామలా సుందరరావుల మనోరథము భగవాను డనుకూలపరచెను. కరత్యాల చంద్రిక వలె విరాజిల్లు శ్యామలను యుక్త వయస్సు వచ్చునంతకు తలదండ్రి లత్రవా

రింటికనిపిరి. ఆరు నెలలసంతోషదినమలా
నూతనదంపతుల కరగడియగా నస్తమించెను.
సుందరరావునకు నిజాంరాష్ట్రమున నువ్వో
గమగుటచే శ్యామలను కొలదిదినములలో
గొంపోయెదనని నెవ్వబలికి వెడలెను.

నాడుండ్రాళ్లతద్దియ శ్యామల
పండుగకు నెకమైలు దూరముననున్న తన
చెలియలను పిలిచికొనివచ్చుటకై వెడలెను.
శ్యామల గ్రామమునకు చెలియలినివాసము
నకు నెకయఖండవాహిని సంపూర్ణవైభవ
ముతోబ్రవహించుచుండెను. సోదరిపై
గల ప్రేమానుబంధమున నాసుకుమారి
పరిసరగ్రామమునకుజని సహోదరితోడను

మఱిదితోడను తిరిగి వచ్చుచుండెను. అంత
నామువ్వురు నాయఖండవాహిని జొచ్చిరి.
దైవప్రతిఘటన శ్యామల తనగర్భమున
నిలచియుండ వాహినిసహింపజాలకపోయెను.
శ్యామల కడుపున నావేగముదృఢించెను.
అప్రవాహవేగమున శ్యామల నిలువజాలక
జలతరంగములలో లీనమైపోయెను. చెలి
యలి యార్తారావములకు పరిసరమున
నున్న వారు వాహినికడ కరుదెంచిరి. కాని
దైవప్రతిఘటన శ్యామల యాయఘాత జల
మున నెందును కానరాలేదు. ఈయఖండ
వాహిని ఇదిగదకెందోనో తనపొట్టును పెట్టు
కొనినది.



నెలవచీటి

ఆవంత్ప వేంకట రంగారావు గారు.

—o—o—o—

“ఆప్రళాంత వసంత దినాంత మందు
సాంధ్యరాగంపు తుక్పాళి చదలునిండి
వింతగాఁగ్రింద నీట బింబించిమిగుల
నేత్రపర్వంబులొడు కాన్పించునపుడు
నికటసుందర భూరుహ నివహమంత
నూర్చి కారాజి నుయ్యాలలూగునపుడు
పొగడ పున్నాగ సంపెంగ పొన్నపూల
కమ్మ తావులతోడ సఖ్యమున మేలగి
విమల శీతల జలముతో వియ్యమంది
పిల్లగాలులు చల్లగావీచునపుడు

పవనసంస్పర్శ నానందపరవశయయి
నెమ్మి నెత్తాల నృత్యంబు నెరపునపుడు
శీతలారామవాటి కాసీమలందు
మల్లి శాసూనములుకొని మాలంగట్టి
వేణిగై నేయు నాయలివేణిగాంచి
పట్టనోపక నుప్పొగు ప్రణయరక్తి
రయమునేగి బింబాధిరమ్ముకొరికి
మింగనుదరమ్ములో బాధమెందుకొనెను
బడికిగాలేను గురువరా! ప్రార్థనమ్ము
దయను నెలవీయుమయ్య వందనమునీకు”.

స వ తి త ల్లి .

వెంపటి నాగభూషణం .

—X—

కేశవయ్య వాకిట్లోకివచ్చేటప్పటికి తపాలా బంట్లోతు ఎదురుగావచ్చి ఒక పుత్తరంయిచ్చాడు. కేశవయ్య దాన్నందుకొని లోపలికెళ్లి, గదిలో బల్లమీద కూర్చుని చదవడం ప్రారంభించాడు.

ప్రియమైన బావగారికి,

మీ కొమారుడైన వేణుగోపాలరావు యొక్కయు, నా కొమార్తె రాధయొక్కయు సత్కీర్తనలు సరిపోయినవి. నేను మీ దగ్గరికి రెండుమూడు రోజుల్లో వస్తాను. మీరు యిష్టపడితే, పెళ్ళి త్వరగానే చెయ్యవచ్చు. ఈ సంగతి పార్వతితో చెప్పవలసింది.

ఇట్లు,

రామస్వామి.

ఇంతలో కేశవయ్య భార్యయగు పార్వతివచ్చి, 'ఏమండీ' ఎన్ని సార్లు కబురం పించను. న్నానానికి తోడిన వేన్నీ భుజల్లారి పోతున్నాయి. లేవండి త్వరగా' అన్నది. అంటూ బల్లమీద పున్న పుత్తరం తీసి, చదివి 'ఏమండోయి' నే చెప్పినట్టే అయిందే. మా అన్నయ్య రామస్వామి కూతుర్ని మీ కొడుక్కి చేసుకోవాలి. తప్పదు. కట్నం, గిట్నం, లాంఛనాలు అవి ఎమిటండవు. యింకా నయం! నా మేనకోడలు చాలా అండకత్తై మీరు అందుకే సంతోషించాలి. మీ వేణుగోపాలయ్యకు అంతకంటే ఎక్కువ ఎక్కడ నుంచి వస్తుంది. పెళ్ళి ఖాయమన్నమాటే.

లేవండి త్వరగా' అన్నది. కేశవయ్య భార్య చెప్పినట్టే లేచి దొడ్లోకి స్నానానికి వెళ్లాడు.

౨

కేశవయ్యకు నుమారు అరవై ఏండ్లుంటాయి. బీదకుటుంబంలో పుట్టినా, ఏదో విధంగా డబ్బుబాగానే సంపాదించాడు. దైవానుగ్రహంవల్ల ఒక కొడుకుగూడా కలిగాడు. అతడే వేణుగోపాలరావు. యితను బియ్యే చదువుతున్నాడు. అంతా బాగానే జరిగిపోయింది కాని, రెండేళ్లక్రింద కేశవయ్య భార్య చనిపోయింది. కొడుకు పెద్దవాడైనా, కేశవయ్య రెండో వివాహం చేసుకొన్నాడు. ఈ రెండో భార్య పార్వతి. ఈమె చాలా అసాధ్యురాలు. కాపరానికి వచ్చిన కొత్తలోనే మొగుణ్ణి వంచేసింది. కేశవయ్యని కీలు బొమ్మల్లే తిరిప్పుతోంది. తన మేనకోడల్ని గోపాలరావుకిచ్చి పెళ్ళి చెయ్యాలని ఈవిడడదేశ్యం. అందుకోసం భర్తను చాలా నిర్బంధిస్తోంది.

3

ఒకనాడు గోపాలరావు, శంకరరావు అనే స్నేహితుడింటికి భోజనానికి వెళ్లాడు. భోజనం చేసి స్నేహితులిద్దరు సావిట్లోకివచ్చి కూర్చున్నారు. అంతలో ఒక సౌందర్యవతి తాంబూలం పట్లై పట్టుకొచ్చింది. ఈమెయే శంకరరావు చెల్లెలగు అనసూయ. కొద్దిరోజుల క్రిందనే మెట్రిక్యులేషన్ పరీ

యీచింది. ఇంకావివాహంకాలేదు. పల్లెం అక్కడపెట్టి ఆమెగిరుక్కున మల్లిలోపలికి వెళ్ళింది. గోపాలరావు కన్నెత్తి చూశాడు. అతని మనస్సు కలవర పడ్డట్టు ముఖంలో కనిపించింది.

౪

కేశవయ్యకి గుండెల్లో దిగులుపడ్డది. భార్యమాటకి అడ్డుచెప్పలేకుండా వున్నాడు. ఆమె అధికారం అట్లావుంది. యిటు కొడుకు బుద్ధియెరిగిన పెద్దవాడు బియ్యే పరీక్షకి వెడుతాడు. వివాహం సంగతిలో కొంత అతని కే వదలివేస్తే బాగుంటుంది. ఈవ్యవహారం యిట్లావచ్చేటప్పటికి కేశవయ్యకు విచారం ఎక్కువైంది. రోజురోజూ భార్య పీడిస్తోంది. అందుకోసం, ఒకనాడు గోపాలరావుని పిల్చాడు నాయనా, వేణూ అనియికమాట్లాడలేకపోయినాడు. గోపాలరావు ధైర్యంతో ఏమిటి అంతవిచారంగా వున్నావ్, కారణం ఏమిటి నాతో చెప్పు ఫరవాలేదు. చేతనైతే ఏమన్నా చేస్తాను. నీవు పెద్దవాడవైనావు అన్నాడు. కేశవయ్య కంట నీ గు పెట్టి 'వేణూ నీతో ఒక సంగతి చెప్పాలని ఎన్ని దినాలనుంచో ఆలోచిస్తున్నాను. కాని నీకు ఏమి కష్టం గావుంటుందో అని సంశయం గావుంది. అసగానే గోపాలరావు అడ్డంపచ్చి 'నాకు కష్టం ఏమిటి చెప్పు అంతా భయం లేదు' అన్నాడు. గుఃఖండిగమింగి కేశవయ్య, వేణూ, నేను ఎరక్కపోయి. వివాహం చేసుకున్నాను రెండోమారు కాని దీనిమూలాన యిన్ని కష్టాలు ప్రాప్తమవునని నేను అనుకోలేదు. నీవుకూడా, లండిక్కి పెళ్ళి అవుతుందనే సంబరంతోనేగాని సవిత్రల్లి వస్తుందనే సంగతి ఆలోచించకుండా

నన్ను తిరిగి వివాహమాడమన్నావు. వేణూ ఏమనిచెప్పను. పార్వతి, ఏకు మేకైంది. తన మనకోడల్ని నీకిచ్చి కట్టిపెటుతుందట. నాకదియివ్వంకాదు, ఎన్ని చెప్పినా, ఎట్లా చెప్పినా, వినదు. ఆపిల్ల అందవతికాదు. పైగా వాళ్లకుటుంబంకూడా ఆట్రేమించిది కాదని చూచాయగా తెలియవచ్చింది. అందులో నీవు బి. యే. చదువుతున్నావు. సంబంధాలు దొరక్కపోవు. నాకు ఏమి చెయ్యడానికి తోచడంలేదు? అని పూర్కున్నాడు. వేణూగోపాలరావు లండిక్కివైపు దీర్ఘంగాచూచి నాన్నా నీవు వృద్ధుడవైనావు సుఖపడవలసిన రోజుల్లో నీకిట్టి కష్టాలొస్తాయని నేనెన్నడు అనుకోలేదు. పార్వతమ్మకు ననుచూస్తే అసలే గిట్టదు. అందుకే కాబోలా ఆపిల్లనినాకుముడివెయ్యా అని తలుస్తోంది. నీవలెనే నాకుకూడా ఈ సంబంధం ఏమాత్రం యివ్వంలేదు. నేను ప్రాయం తెలిసినవాణ్ణికనుక నావివాహం విషయంనాకు వదిలేస్తే బాగుంటుంది.' అంటూంటే కేశవయ్య, అవును, నాయనా, అదే మంచిపని. నాకెందుకు అవస్థ. ఆవిషయం నీకేవడలివేస్తాను. నీవెట్లాచేసినానాకు సమ్మతమే" అన్నాడు.

"అయితే, నాన్నావిను. చెరువుగట్టు దగ్గర పెద్దమేడవుందే,"

"అవును, గురుమూర్తి వంతులుగారిది కాదూ, అది." "అవును," ఆయనకొమారుడు శంకరరావు నాక్లానేచడువుతున్నాడు నాకు అతను ప్రాణమితుడు. మరే, సి. విడిచి చెప్పుచున్నాను. అతనికి అనన్యూగ్ అనేచెల్లెలుంది. ఈసంవత్సరం మెట్రియ లేషన్ పరీక్షకు వెళ్లింది. మంచి అందక

పదునాలుగు వండ్లుంటవి. అంతే. నీవుకనుక యిష్టపడితే.”

‘దానికేమి, వేణూ; కాని ఆప్టిడరి గారికూతుర్ని నీకెట్లా ఉన్నాడు.’

‘లేదు, తండ్రి, నాకునమ్మకంవుంది. నీవుసరేనంటే తక్కినవషయాలన్నీ నేను చేస్తాను.

‘సరే కాని, ఒకచిక్కుంది. నీవుగనుక ఆపిల్లని వివాహంచేసుకొంటే పార్వతికి కోపంవస్తుంది. అటుపైన నీవు నిభార్య యీయింటో కాపురంచెయ్యడానికి ఆస్కారంవుండదు. వివాహం అయినతర్వాత నీవు విడిగా కాపురంచెయ్యి. కావలసినడబ్బు, అవినేనిస్తాను. ఇండ్లికిమాత్రం నేనురాను. ఒకవేళ వచ్చానా, నాపని తరువాత కిష్కింధలవుతుంది. పార్వతిచేతిలో పడలేను. కాబట్టి నేనురాకపోయినా, నీవువివాహం చేసుకోవలసింది. నాయాశీర్వాదములు యివేలందుకో, శీఘ్రమే వివాహకార్య సిద్ధిరస్తు’

అని కేశవయ్య కుర్చీలో జాగిల బడ్డాడు. గోపాలరావు కొంతతడవు ఆలోచించి ‘నేను అనయాయని వివాహంచేసుకుంటే చాలాచిక్కులు వస్తాయి. నిన్ను విడిచి మరొకచోటనివసించాలి. యినన్ని కష్టంగానేవుంటాయి, కాని, నేనుయేమీ చెయ్యలేను. అనసూయనే వివాహంచేసుకుంటాను.’ అని పూర్తిచెయ్యగానే, ఎందుకో విసవిసలాడుకుంటూ పార్వతి ప్రవేశించింది. ఆవిడరాగానే గోపాలరావు గదిలోంచి బయటకువచ్చాడు. కేశవయ్య, పార్వతి. ఏదోమాట్లాడుకొన్నారు.

చైత్రేశుద్ధ విజయదశమినాడు తిరు

పతి కొండమీద, గోపాలరావుకు, అనసూయకు వినాహంజరిగింది. ఉభయభర్తృలు గురుమూర్తిపంతులుగానే భరించారు. పెళ్లి చేసుకొని వారంతా యింటికి తిరిగివచ్చారు. ఈసంగతి వూళ్లో తెలిసింది. కేశవయ్య లోలోపల సంతోషించాడు. పార్వతికి అపరిమితకోపంవచ్చింది. ఏవిధానైనా గోపాలరావుమీద, కేశవయ్యకు కోపంతెప్పించాలని అనుకొన్నది

పెళ్లిఅయినప్పటినుంచి గోపాలరావు అత్తవారింట్లోనే వుంటున్నాడు. ఎప్పుడైనా సాయంకాల సమయానవచ్చి తండ్రినిచూచి పోతుండేవాడు. కొడుకు, కోడలు సుఖంగా కాపురంచేస్తున్నారు గదా అని కేశవయ్యకు ఆనందంకల్గింది.

కేశవయ్య అప్పుడే స్నానంచేసి భోజనానికి కూర్చున్నారు. అన్నంనడ్లిస్తూ పార్వతి ‘ఏమండోయి, మీగోపాలరావుమూలాన మనవంశానికికూడా అపరిదిష్ట వస్తోంది. విన్నారా’ అంది

‘ఆ, ఏమిటేమిటి అపరిదిష్ట’

“ఏమిటేమిటి? రోజుసాయంకాలం యద్దరూ కాలువవడ్డుకి పికారు వెడ్తారుట. అనవ్వలు ఆసరసల్లాపాలు వినాలిచూడాలి. ఒకరినొకరు రాచుకుంటూనే నడుస్తారట. యద్దరు బూట్సులుకూడ వేస్తారట. మారాధ కాదని ఏమోబావు కుందామని దీన్ని పెళ్లాడాడే? చూశారామీకేమికావాలెఅక్కొట్లో పడితాలం. గడుపుతారు మననంశంపేరుకూడా పాడవుతోంది తెలిసిందా, మీయిష్టం కేశవయ్య మాట్లాడకుండా అన్నంతిని తన గదిలోకివెళ్లి పడుకొన్నాడు

రెండురోజులయినతర్వాత, గోపాలరావుకి

తండ్రిదగ్గరనుంచి పుత్తరంవచ్చినది. నీకు నాకు ఈదినంతో ఏమీ సంబంధములేదు. నా ఆస్తి స్వార్థిత్వంగనుక నీకు యేమీ భాగంలేదు. అని అంశులో వ్రాసివుండి అది చూచేటప్పు టికి గోపాలరావుకి ఏమీ తోచిందికాదు. తండ్రికి అంతగా కోపం వచ్చేటందుకు తానుగాని తన భార్యగాని ఏవిధమైన అవ్యక్తపుపని చేసివుండలేదు. బహుశః పార్వతమ్మ దీనికి కారకురాలేమో అని అతడనుకొన్నాడు. ఈసంగతి భార్యతోతప్ప యిక ఎవరితో చెప్పలేదు.

ఒకనెల గడిచింది. కేశవయ్యకు సంజుమా పీడి. వ్యాధి కుదిరేటట్టు కనుపించలేదు. గోపాలరావు రెండుపాళ్లు తండ్రిని చూడ్డానికి వెడితే పార్వతి వాక్కినోచే తిప్పివేయించింది. వాళ్ళద్వారా వాళ్ళద్వారా తండ్రిసంగతి తెలుసుకుంటున్నాడు గోపాలరావు. కాని తండ్రికి ఏమీ నెమ్మదిగా లేదని విచారపడ్తున్నాడు.

ఒకదినం సాయంత్రం ఎవరోవచ్చి గోపాలరావుని అతని భార్యని, కేశవయ్య గారు రమ్మన్నారని తెలియజేశాడు. గోపాలరావు, అనసూయ, త్వరగా బయలుదేరి కేశవయ్య గారింటికి వెళ్ళారు. వాక్కినో ఎవ్వరడు పెట్టనందున వారిద్దరు సరాసరి కేశవయ్య గదిదగ్గరకు జేరారు. లోపలికి

ప్రవేశించగానే 'నాయనా' అని కేశ వినబడ్డది. మృత్యుముఖమున బడుచున్న కేశవయ్య రెండుచేతులుచాచి 'వచ్చారా' అన్నాడు. ఆపుడు పార్వతి ఆక్కడలేదు. యిద్దరు నాకరులుతప్ప మరెవ్వరూలేదు. 'వచ్చారా' నాబిడ్డలారా ఆమ్మా ఆనసూయా వేణూ తెలియక మిమ్మన్ని ఎంతకష్టపెట్టారా నీసవత్తల్లి పన్నుగడలని తెలిసికో లేకపోతిరా. మీరు ఎంతమంచిగా కాపురంచేయుచున్నదిని మిక్కిలి సంతసించాను. యిదిగో నాయనా విల్లుకాగితం. నా ఆస్తి యంతా సింగం వాల్చినికూడా నీవేకని పెట్టు. నాకీక శైలవు. మాట్లాడలేను' యంటూ కట్లుమూసుకొని పోనాలు విడిచాడు. అంతా గొల్లుచున్నారు. పార్వతివచ్చింది, యిరుగు పొరుగువాచును అంతా వచ్చారు. శవాన్ని అట్టేయించడం ఎందుకని అసాయంకాలమే గోపాలరావు తత్వంగం అంతా జరిపాడు చూచేవాళ్ళంతా యిన్నాళ్ళనుంచి తండ్రికి కొడుక్కి మాటల్లేవుగా అపాడు పార్వతిమూలంగా యిప్పుడెట్లా కలిసింది అన్నారు.

మరుదినమే పార్వతి తన మూటముల్లె సర్దుకొని పుట్టింటికి పోయింది. వేణు గోపాలరావు అనసూయ గురుమూర్తి పంతులు గృహంవిడిచి ఈ యింట్లో ప్రవేశించి సుఖముగా కాలము గడుపుచూ పార్వతమ్మకు మనోవృత్తి డబ్బు పంపుతూండేవారు.



పుష్పమాల

తుర్ల పాటి గోవర్ధనరావు గారు.
(పాఠశ్వరసహజము)

మంజులంబై పరిమోద సంభరిత మయిన
ఆ పురాణోప వనస్య కాన్యామృతమ్ము
చేదనరు పుష్పములన నెన్నో సేరించి
మాలగా గుచ్చితి, వీనమైన రచన
కావలెన? కాన్కగా కావ్యకన్య! నీకు
ఓ కవికుమార! భావపుష్ప మోక లెత్తి
హృదయ కేదార సీమ రసార్థదోహ
ద మొనర్చు కృషి! సంతసంకడితి, ని
దేమి వింత? పువ్వులు కొత్తవేమి? తేకు
మడుపులం గొత్తలేమి?

సంబరము సెంద

జెప్పెదను విన్ను! ప్రాతనశించి, కొత్త
యకాను, ప్రకృతి ధర్మమిది సుంతైన గనక
నూతనత్వమిది యనిననుం దొసంగు
కలుగునా? అలంకృతులందు, నడకలందు
భావమందు, వృత్తివిధాన మందు, కవుల
యందు, విస్తృతదోర్క? వాగర్థ మెల్ల
నేటి పోకడల వినుమ నిండజేయ
నేల నూటక, ప్రసవమ్ము లేదు దలకు
దెచ్చి, కావ్యశృంగార రసమ్ము సుంత

నొలక బొసి, పరికృతి! పాటువదుచు
పుష్పమాలలు రస సరస్వతి! నిచ్చు
కవికుమారులం దిరస్కరణ సేయ
బాల్చడితే? పండితులలీల

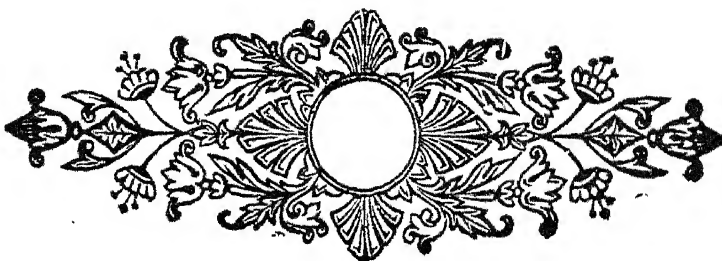
లేదు కవికు

మార! మీ తత్త్వము దెలియ లేరు వారు
కాని నేనె మీదాననే నుమండి
ఎటులఁ జెప్పిన నటుల నే నడిచి కొందు,
గణవిధేయత మీదు వాక్సన్నలెంచి
ప్రేయసిం బలె, తెలియని దాన గాను.

ఏమె కావ్యకుమారి, కవిత్వ తత్త్వ
మా, కవిరసజ్ఞులకు భోజ్యంబు కాని
బ్రహ్మవిద్య, యెటుంగ లేరా! ఒకింత
శాస్త్రచోదిత విజ్ఞానభరణి,

కవి ర

సజ్జ! హేతుాక్తిని గెల్వ జాలు పార
లేరె కవి విమర్శకులతో వింత వాద
మెందు కనిన లోకమున నందందు నిండ
కలదు- అక్కరములు నేర్వ గడగు కవుల
పాండితియని- సీపరిహార బగును గాత.



కాళిదాసుని రంతు శత్రువు

—(౧)—

జంభ్యాల శివన్న శాస్త్రి గారు

[దీని పూర్వభాగము అంధ్రసారస్వత సరస్వమునందు ప్రకటించబడినది]

ధ

సంస్కృతములో కొన్ని ధాతువులకు లిట్ లకారము ముందుండగా ఆమ్ ప్రత్యయమువచ్చును. తరువాత “కృష్ణాను ప్రయుజ్యతేలిట్” అను పాణిని సూత్రముచే కృష్ణాతువు చేర్పబడును. “ప్రభ్రంశ యాజ్ఞకార” మున్నగు యాపములిట్టివే. ఇట్టి క్రియాపదములను మూడుఖండములుగా విభజింపవచ్చును. ప్రభ్రంశయ— ఆమ్—చకార. ఈక్రియలను ప్రయోగించునపుడు వీని సిద్ధయాపము నొక్కచో వ్రాయవలయును. వీనిమధ్య మరి ఏయితరశబ్దముండ గూడదు. ఈవిషయము కాళిదాసు ఎఱుగుననుటకు క్రింది ప్రయోగములే ప్రమాణములు.

(౧) ప్రమథముఖ వికారైర్వా సమామాససూక్ష్మః
మమా స. ౬గీ శ్లో.

(౨) ఉమామఖే బిష్టు ఫలాధరోష్ఠే
వ్యాపారయా మాసవిలోచనానిః

మమా. 3—౬౨

కాని రఘువంశములో వలుచోట్ల నీనియమము అతిక్రమించబడినది.

(౧) తేనాభి ఘాతరభసస్య వికృప్త్య పత్రి
వ్యస్య నేశ్రీవివరే మహిషస్యముక్తః
విభిద్య విగ్రహ మహోజిత లిప్తతంబు
సంపాతయాం ప్రధమమాసపపాతపశ్చాత్ ॥౯౬౧

(౨) భూభేద మాత్రేణ పదాన్యఘోషః
ప్రభ్రంశయాం యోజనామంచకార
తస్యావిలాంభః పశుద్ధిశ్చేతో
ర్భూతామనేః స్థానపరిగ్రహో ౭ యమః॥

౧౩—౩౬

(౩) ఇత్యుచివాను పహృతా భరణః క్షితిశం
జ్ఞానూయే భవాన్ స్వజనీఇత్యుచ భాషితారమ్
సంయోజయాం విధివ దాస పశేతిజంభుః
కన్యామయేన తుమదః కులభూవజేనః

౧౬—౧౬

చూడుడు. “పాతయామాస” అను పదములో పాతయాం ఆస అనుఖండముల మధ్య ప్రధమం అను శబ్దము చేర్పబడినది. ఇట్లే “సంయోజయామాస”లో “విధివత్” ను. “ప్రభ్రంశ యాజ్ఞకార” లో “యః” “నశామం” అను రెండుశబ్దములును చేర్పబడినవి. ఆశ్వఘోషుడు కాళిదాసునకు తర్వాతవాడు. ఈయన తన బుద్ధిచరితములో కాళిదాసుని పదములను, వాక్యములను, అచ్చటచ్చట ఒకటిరెండు శ్లోకపాదములను గూడ ఎత్తి ప్రయోగించుకొనెను. పైని ప్రయోగములనుగూడ ఈయన యెట్లు అనుకరించెనో చూడుడు.

భూభాభిలాషేణ చభామమాన్యా
ద్రివౌక సస్తంజ గృహాఃప్రవిద్యమ్ ।
యథావతేనందివి దేవసంఘా
దివ్యైర్వి కేషైర్మనా యాంచకుః॥

బుద్ధ—౬—గీ౮

ఈశ్లోకములో మహాయాం చకుః అను క్రియాపదము మధ్య “చ” చేర్పబడినది. మాఘ కవికాళిదాసునకు చాల ఇటీవలవాడు. ఆయనయు కాళిదాసుని యీవ్యవచ్చేదక ప్రేమ నెట్లు అనుకరించెనో చూడుడు

భాదితః కథమపిత్రివయాన్త

ర్యః ప్రియం ప్రతిదిరాయ రమణ్యాః
వారుణీ మదవికవిధాని
శృంగుహ ౩ భవదసావివరాగః॥

శిశుపాలవధ. ౧౦-౧౯

‘అవిరభవత్’ అనునది యొక తేజదము. ఇందలి ఆవిః, అభవత్ అను రెండుభిండములమధ్య చక్షుషః అను శబ్దముంచబడినది. మల్లినాథుఁడు దీనిని సహించలేదు. ఆయన ఈప్రయోగమును నాధువుగ సమర్థించుటమాని స్పష్టముగనిట్లు వ్రాసెను

“అవిరభవత్వ్యవధానంకవిస్వాతంత్ర్యత్”

“ఆవిః భూ” అమధ్య వ్యవధానముంచుట కవి నిరంకుశత్వమని యర్థము. కాళిదాసుని (౧) ఉదాహరణ శ్లోక పుట్టికలో మల్లినాథుఁడునిస్సంకోచముగానిట్లు వ్రాసెను

“శృంగాస ప్రయుజ్యతేలిటి”- ఇత్యర్థా అను శబ్దస్యవ్యవహితవివర్యస్త ప్రయోగనివృత్త్యర్థత్వాత్- “పాతయంప్రభవమాస”- ఇత్యప్రయోగ ఇతిపాణినియాః॥ యథాహనార్తికాకారః- “వివర్యాసని వృత్త్యర్థావ్యవహితనివృత్త్యర్థంచ”

పాణిని సూత్రముందలి ‘అనుప్రయుజ్యతే’ యొక్కయద్వైకము “కృ” ధాతుతూజము లిట్లకారములో ‘ఆమ్’ ప్రత్యయమునంటి యుండవలెనని కాళిదాసు అట్లు చేయలేదు. కాన పాణినియ మతానుసారము ఇది శుద్ధముకాని ప్రయోగము, అని భావము. తనమతమును బలపఱచుటకై మల్లినాథుఁడు కార్తికాకారుని వాక్యముకూడ నుద్ధరించెను. చరిత్రవర్ధనుఁడును తనటికలో మల్లినాథునే యనుసరించుచు నిట్లు వ్రాసెను “పాతయంప్రభవ మాసేతివ్యవహితోఽను ప్రయోగః కవిప్రమాదః” అని దీనితరువాత కాళిదాసుని ప్రయోగమును సమర్థించుటకై

పెనుగులాడు వారి పంక్తుల నుదహరించుచు నిట్లు వ్రాసెను.

“యద్యప్యేవం కేచన సమాదభతే, తథాపిజః పరియం రీతిస్తుభవతి..... 1 అసౌ (ప్రయోగః) అసాధురేవ”.

హేమాద్రియు ఇతరుల సమాధానములను విరివిగా వ్రాసినను తన సమ్మతినూత్రమిట్లే వ్రాసెను—“తేన వ్యవధానే ప్రయోగం నిరాకరోతి”। కానపైనిపాఠములు వ్యాఖ్యాతలును కాళిదాసుని యీప్రయోగములను ప్రమాదికములనియే తలచుచున్నారు. ఈప్రయోగములను సాధువులు చేయఁదలచినవారి యుక్తులెంతయు విలక్షణములుగను అక్రమములుగ ఉన్నవి. పాపముకాళిదాసు తనప్రయోగములను శుద్ధము చేయుటకై పండితులిన్ని తంటాలు పడెదరనిస్వప్నమున నేని తలచియుండఁడు. కాళిదాసుని కాలమున ఇట్టిప్రయోగములు వ్యాకరణ సమ్మతములుగ నేని పరిగణింపఁబడి యుండవలయును లేకకవి యీవిషయమున వ్యాకరణ నియమమును పాటించుట యనావశ్యకమనియేని యెంచియుండవలయును. పైపదములందు వ్యవధానమున్నను వానియర్థము తెలిసికొనుటకేమియు బాధలేదు. కానిపాణినియ వ్యాకరణము ననుసరించి కాళిదాసు నిరంకుశత్వ మవలంబించె ననియే పెక్కువిద్వాసుల యాశయము.

(౬) నామాచిత్యభంగము.

శివునకు పార్వతిపై ననురాగము కలిగించుటకై మన్మథుఁడు విశ్వప్రయత్నము చేసెను. పంచబాణములను తురిపించు తుదకాయన చిత్తముచలించెను. ఆయన సమాధినుండిలేచి చిత్తకోభమునకు కార

ఁము వెదకుచుండ వసంతసహాయుడైన
మన్నధ మహారాజు కర్ణాంతాకృష్ణమాణ
కకాసనుడై పొడంగటైనను. వెంటనే రుద్రుఁ
డు రాద్రమునుదాల్చి చిచ్చుట కంటితోఁ
జూడఁగా పూవిల్లుడు బుగ్గియయ్యెను.
కుమారసంభవముగో కాళిదాసు ఈప్ర
సంగము నిట్లు వర్ణించెను.

కొంఠం ప్రభోసహార సహారేతి
యావద్ధిః భేరుడతాంచరన్తి
తావత్సపేర్నర్భవ శేఖ్రజస్మా
భస్మావశేషం మదనంచకారః

హూమీ! కోపింపకుండు కోపింప
కుండు అని ఆకాశమున దేవతలు మొఱ
పెట్టుకొనునంతలో భవుని (శివుని) నేత్రము
నుండి పుట్టిన అగ్ని మన్మథుని భస్మముచేసె
నని భావము. శివునకు మృదుడు, రుద్రుడు
ఈశ్వరుడు, త్రినేత్రుడు, హరుడు, స్థాని
ప్రమున్నగు పేళ్ళలో భవుడను పేరుకూడ
ఒకటి. భవశబ్దము ఉత్పత్తివాచకము. దీనినే
కాళిదాసు ఈశ్లోకమునఁ బ్రయోగించెను.
కాని యిచ్చట ప్రసక్తి నాశనమునకుఁగాని
ఉత్పత్తికిఁగాదు. కాన సంహారవాచకమగు
హరశబ్దమును బ్రయోగించుటయే యిచ్చట
యచితము. అట్లుచేయుకపోవుటచే ఇచ్చట
నామాచిత్యభంగమువాటిలైనను. డే మేండ్రి
మహావికూడ తన జౌచిత్ర్య విచారచర్యలో
ఈవిషయమై యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు—

“అత్యంతతో భగవత్ప్రీతేత్యస్మరకర
నితాతక్షోభే వర్ణమానే తన్ని కారకోప ప్రకటాయ సం
హార ప్రభోకోపమితి యావద్వచః భేదవాసాంచరతి
తావద్భవశేతోద్భవః సకస్మిర్మదనం భస్మరాణి
శేషమకాన్తి దిక్కుడై సంహారావసరే రుద్రస్య భవాభి
దాక్షమనుచిరమేన”.

సంహారి సందర్భమున రుద్రునకు
భవుడను పేరు ఉచితముకాదని భావము.
విచారించుడు. తల్లిదండ్రు లొకనికి ఉదాహరణ
దనిపేరు పెట్టిరి. పెద్దవాడైన పిదప వాడు
దొంగతనము నేర్చుకొనెను. కొన్ని నాళ్ళకు
వాడొక ప్రసిద్ధచోరుఁ డగుటచే జనులు
వానిని చోరదాసుడని పిల్వసాగిరి. తుదకు
వాడు పట్టుపడి తన చార్యవృత్తాంతము
సంతయు వినిపించెను. ఒకానొక ఆఖ్యాయ
కాలేఖకుడు వానిచరిత్రము వ్రాయుచు
చార్యవర్ణన సందర్భమున వానిపేరు ఉదాహరణ
దని వాడిన సాతకులకు వెగటుగనుండును
గదా! ఇట్టిస్థలమున చోరదాసుడను పేరే
సార్థకముగను సరసముగను ఉండును. ఇచ్చట
ప్రసంగోచితమగు నామముంచకపోవుట
కాళిదాసుని నిరంకుశత్వము.

(2) విలిహసి కౌండిత్య భంగము

దిలీపమహారాజు తొంబది తొమ్మిది
అశ్వమేధయాగము లొనరించెను. ఇంతటి
తో నాయనకు సంతోషము కలుగలేదు.
ఆయనమఱియొక యజ్ఞముచేసి కతకృతులకు
ఇంద్రునితో సాటికాంగోరెను. దీనినిఇంద్రుఁ
డెట్లులోర్వఁగలడు? ఆయన ఈమారు
విడిచిన గుఱ్ఱమును చాటుగా నవహరించెను.
అశ్వరక్షకుడు దిలీపపుత్రిఁడగు రఘువు.
ఆయన గుఱ్ఱమునుగానక చాలచింతిలైనను.
అప్పుడే యచ్చటకు వసిష్ఠుని నందినీధేనువు
వచ్చెను. దానిదయచేఁఘువు సర్వవిధి
అయ్యెను. అతీంద్రియ పచార్థముగూడ
గోచరింపసాగెను. ఈశక్తిచే నాయన
ఇంద్రుఁడు గుఱ్ఱమును గొంపోవుటచు
జూచెను కాన ఇంద్రుని గడ్డింపుచు గుఱ్ఱ
ము నిచ్చివేయుమని యడిగెను. దీనిపై

ఇందుగ్రిడనెను. ప్రపంచములో నూరు యజ్ఞములను నేనుక్కడనే చేసితిని. ఈనాటికికాని సీతండి నపహరించనియను. ఈసందర్భమున కాళిదాసు ఇందునిచే చెప్పించును.

అత్యోచనశ్శ్రవః కపిలానుకారణా
పితుస్త్వ దీనుస్త్వమ యాపహరితః॥
అలం ప్రయత్నేన తవాత్మహనిధాః
పదం పదవ్యాసం సగరస్య సంతతే॥

కనుక కపిలుని అనుసరించు నేను సీతండి గుఱ్ఱమును హరించితిని. దీనిని తీసికొనుటకు నీవుచేయు శుత్నము వ్యర్థము. దీనిపైవిచారించుము. కపిలసగుల వృత్తాంతమిది. సగుడు యజ్ఞశ్వమును విడిచెను. దానినికూడ దిలీపుని గుఱ్ఱమును బలె ఇందుగ్రిడపహరించి దానిని కపిలముని యాశ్రమమునఁ గట్టివేసెను. సగురపుత్రులు దానిని వెదకి వెదకి తుదకు కపిలాశ్రమమున కట్టియున్న గుఱ్ఱమునుజూచి కపిలుడే దొంగయని భావించిరి. దీనిపై కపిలుడు కోపించి వారిని భస్మముచేసెను. ఈఆఖ్యానమును యనమున నుంచుకొని ఇందుగ్రిడు తన్ను కపిలానుకారిణా అని చెప్పికొనుట ఎంతయుక్తముగ నున్నదో చూడుడు. “కపిలునివంటి నేను గుఱ్ఱము నపహరింపితి” ననుట కపిలునిపై సగురాశ్వచార్యము నారోపించుట, నాస్తవమునకుకపిలుడు చోరుడు కాడు. చోరుడు మనదేవేంద్రుడే. సగుర సంతాన మార్గమును జ్ఞానకముచేసి కని ఇంద్రావచనములో కపిలుడు సగురసంతతిని భస్మముచేసినట్లు ఇందుగ్రిడు రఘువును వశింపఁజేయునను ధ్వనిని సూచించుట చాల బాగుగనున్నది. అనిషయమై మాకేమియు నాక్షేపములేదు. అశ్వాపహరణ సందర్భ

మున ఇందుగ్రిడు కపిలాను కారియని చెప్పుట బాగుగ లేదనియే మాయాక్షేపణము. సగుర సంతతి భస్మముగు సంగతి యుత్తరాశ్శమున నున్నది. “కపిలానుకారిణామయా పహరితాం” అనునది పూర్వార్థమున నున్నది. దీనికిని దానికిని సంబంధమేమి? “అపహరితః” కు ‘హృతః’ అనివ్యాఖ్యాతలు అర్థము వ్రాసిరి. దగ్గఱనే “కపిలానుకారిణా” అను పదముండుటచే కపిలుడు సగురాశ్వమును హరించినట్లు నేను సీతండి యశ్వమును హరించినను భావమువచ్చుటలేదా? మఱియు నీశ్లోకమున ఐతిహాసికౌచిత్య భంగము కూడనున్నది.

[ఖ]

వాల్మీకి రామాయణము బాలకాండము డెబ్బదవ సర్గములో దిలీపునిపుత్రుడు భగీరథుడు, భగీరథుని పుత్రుడు కకుత్స్థునిడు, కకుత్స్థునిపుత్రుడు రఘువును, రఘువునకు పండ్రెండవ పురుషాంతరమున అజుడును పుట్టినట్లు వ్రాయఁబడినది. కాని రఘువంశమున దిలీపుని పుత్రుడు రఘువనియు, రఘునిపుత్రుడు అజుడనియు వ్రాయఁబడినది. వాల్మీకి వ్రాతనుబట్టి రఘువు దిలీపునికి వ్రోపౌత్రుడు. కానికాళిదాసు పుత్రునిగావ్రాసెను. మఱియు పండ్రెండు పురుషాంతరముల తరువాతనున్న అజుని రఘునికిఁబుత్రునిగా వ్రాసెను. ఈభేదమునకు కారణ మేమందుము. వాల్మీకి వ్రాతను ప్రామాణికముగా నెంచినచో కాళిదాసు ఐతిహాసికౌచిత్య భంగమొనర్చిన వాడగుచున్నాడు.

ఈదోషమును గాజియాబాదు సంస్కృత పాఠశాలా ప్రధానోపాధ్యాయులగు

శ్రీయుత ఇందుశర్మగారు సూచించిరి.

(౮) యతిభంగము

యతియనఁగా తెలుఁగుభాషయందుఁ బ్రతిగాక సంస్కృతభాషలో నియమితస్థానమున పదమార్గిపోవుటయైయున్నది. యతి పర్యాయవాచకములగు విశ్రమ విరామ శబ్దములీయర్థమునే సూచించును. సంస్కృత చ్ఛందశ్శాస్త్ర కర్తలు అముక (ఫలానా) వృత్తమునకు అముక స్థానమున యతియని నిర్ణయించిరి. అనియము ననుసరించి యతిస్థానమున శబ్దమార్గక చీలియున్నచో శ్రవణకటువుగా నుండును. ఒకకల్పితో దాహరణము చూడుడు-

సదాశ్రీసీతారా- మహదయుగశీ వందనపునీ
తచిత్తంహంసద్గ్రంథ కరణ పటు విత్తవిబుధాః॥

ఇది శిఖిణీవృత్తము. దీనికి ౧౭ అక్షరములుండును. ౬ వ అక్షరమునను తరువాత ౧౧ వ అక్షరమునను యతి యుండవలయును. ఇందుప్రథమ పాదమున 'రామ' యను శబ్దములో 'రా' వద్దపదము సమాప్తము కావలసియుండెను. అట్లుగాక శబ్దములో ఒకఖండ మివతలను రెండవ ఖండముఅవతలను పడినది. మఱియుపాదాంతమునను శబ్దము ముగియక రెండుఖండములై పునీత శబ్దములోని 'పునీ' మొదటి పాదమునను త, రెండవ పాదమునను నుండెను. దీనినేయతిభంగములు సంస్కృత కావ్యములలో పెక్కుస్థలములఁ గనుపట్టుచున్నవి. అయినను ఆలంకారికులు యతి

భంగమును దోషముగ గణించిరి. మండన మిశ్రిండును శంకరాచార్యుఁడును వాదము సేయునపుడు మండనమిశ్రిని శ్లోకములందు యతి భంగము గలిగెను. అప్పుడు శంకరాచార్యుఁడట్లనెను.

అహోహ్రీకటితా జ్ఞానం యతిభంగేన భాషితా

ఈయతిభంగదోషము కాళిదాసుని కిని తప్పినదికాదు. ఇతరుల కావ్యములలో నీదోషముండిన నంత కష్టములేదు. కాని కవికులగురువగు కాళిదాసుని కావ్యములో నీదోషముండుట చాలకష్టముగ నున్నది. చూడుడు.

అవైమిచైనా మనఘటికింతు

లోకాపవాదో బలవాన్మతోమే

ఘాయా హిభూయేః శశిసో మలత్వే*

సారోపితా శుద్ధిమతః ప్రజాభిః

'మలత్వేన' అనునది యొకటేపదము ఇందలి 'మలత్వే' అను కొంతభాగము ఒక పాదమందును, మిగిలిన న యనుభాగమును వేరొకపాదమందును ఉన్నది. ఈశ్లోకమున యతిభంగ దోషమున్నను ఇది చాలగొప్ప శ్లోకము. ఇందుకాళిదాసు చంద్రగ్రహణమునకు వాస్తవ కారణము భూభాయచంద్రునిపైఁ బడుటయేయని సూచించెను. దీనిని బట్టి కాళిదాసుకు, ఆయనకు పూర్వులును చంద్రగ్రహణమున నేమియో యెరుంగుదురని తెలియుచున్నది.

*వాస్తవమునకు ఇది పెనికల్పితోదాహరణము వంటిగొప్పదోషముకాదు. ఇదియునించుక శ్రవణకటువుగ నున్న చూటనిజము. 'మలత్వేన' లోని, న, చతుర్థపాదములోని, ఆరోపితా, తోకలియుటచే సవర్ణదీర్ఘసంధివచ్చెను. శబ్దములోని రెండవఖండమునకు అచ్చుపరంబై సంధివచ్చిన యతిభంగదోషములేదని పెక్కుకవుల యాశయము. బహుశః ఈయాశయమునకు కాళిదాసువంటి మహాకవుల ప్రయోగములమై యుండవోవు.

(౯) పునరుక్తి :

[క]

తత్వయే కుద్ధిమతి ప్రసూతః కుద్ధిమత్తరః॥

దిలీప ఇతిరాజేందు రిందుః క్షీరనిధావివ॥

ఆపరిశుద్ధవంశమునందు మిక్కిలి పరి శుద్ధుడగు రాజుచంద్రుడు క్షీరసాగరమున చంద్రుడట్లు జనించెను అనియర్థము. ఇచ్చట అకారణముగ రెండుమారులు ఇందు శబ్దము ప్రయోగింపఁబడినది. విశేషకారణము లేకుండుటచే నాగ్భటునిమతమున నిచ్చట పునరుక్తిదోషము వచ్చినది. మఱి యు దీనినే కథితపద దోషమనియునందురు. చెప్పిన పదమే మఱల చెప్పిన ఆదోషము వచ్చును.

[౪]

కాళిదాసు రఘువంశములోని శ్లోకములను కొన్నిటిని కుమార సంభవమందును, కుమారసంభవములోనివి రఘువంశము నందును ఉన్నవి ఉన్నట్లు ప్రయోగించెను. కవి తనగ్రంథములోని శ్లోకములను తన మఱియొక గ్రంథములో నుపయోగించుటలో నేమియు హానిలేదు. ఏమన అది అతనిసాత్తు. కాని ఒకపుస్తకములోనే ఒక స్థలముననే, దగ్గిట దగ్గిటగనే ఒక శ్లోకము లోని యొకపాదమును మఱియొకశ్లోకములో వాడినచో కటువుగనుండును. కాళిదాసు రఘువంశము ౧౧ వ సర్గములో నిట్లే చేసెను.

దృష్టపారమధ రుద్రాకాన్మకే

పీఠ్యకుల్ల మభివంద్య మైథిలః॥

రాఘవాయ తనయామయోనిజాం

పాక్షిణః ప్రియనివశ్య కేదయన్॥

ఇది ౪౨ వ శ్లోకముయొక్క మహాడవ పాదమును దీనితరువాతి ౪౪ వ శ్లోకములో ఎట్లు ఉంచెనో చూడుడు-

మైథిలః సపది సత్యసంగరో

రాఘవాయతన యామయోనిజామ్॥

సన్నిభాద్యుతి మతస్తటోనిభే

రన్నిసాక్షిక ఇవాతి సృష్టవాన్॥

చూచితిరా? కాళిదాసునకు శబ్దము లకే మేని కలవువచ్చెనా? ఈరెండు శ్లోకముల యర్థము ఒక్కమాదిరిగ నున్నది. ఇందు ఒకటి పక్షిప్తమయియేని యుండవచ్చును. లేక లేఖకుల ప్రమాదముచే ఒకపాదము జారిపోగా ఎవ్వరేని అస్థానమున “రాఘవాయ తనయామయోనిజామ్” అని శ్లోక పూర్తి చేసియేని యుండవచ్చును.

(౧౦) అధికపదత్వము.

అభోష్ఠివా హితకవాహితార్థం

ప్రకేత్యరం ప్రితమవాహనాన్విః

స్ఫుకనకరేణానత పూర్వకాయం

సమృద్ధితో కాచమవాచకాన్మ॥

ఒంటెల మొత్తముపై ధనమువేయించినటువంటియు పూర్వకాయమును వంచి నటువంటియు రఘుమహారాజునుహస్తముతో స్పృశించుచు ప్రసన్నమనస్కుడై ప్రయాణముసేయు కొత్తమహర్షి వాక్కును పలికెను. అని అర్థము. ఇచ్చట పలికెననినఁ జాలును. వాక్కును అనుట అనావశ్యకము. అముకమనుష్యుడు అముక (ఫలావా) నునుష్యునితో నిట్లుపలికెను అనుటయే జాతీయమగు ఫక్కి (Idiom) మాటను పలికెను. వాక్కును పలికెను అనుటజాతీయముగాదు ఈశ్లోకపుష్పాఖ్యలో మల్లినాథుడు ఈదోషము నెత్తుకొనలేదు. కాని హేమాద్రిచరిత్ర

వర్ధనులు ఈవిషయమునెత్తుకొనిరి. హేమా
క్రిప్రాత్ర చూడుడు.

“విశేషణం వినావాక్యబద్ధప్రయోగ
శ్చింత్యః” అనగావిశేషణములేకుండ వాక్య
బద్ధమును ప్రయోగించుట చింత్యము. “మధు
రాంవాచమువాచ” లేక “మనోరమాం
వాచమువాచ” అనుచోటవాక్యబద్ధప్రయోగ
ముచితము. ఏలయన అచట వాక్యబద్ధము
విశేషణసహితము. కాని కాళిదాసు విశే
షణము నీయకుండుటచే “వాచమువాచ”
నిర్దోషము కాజాలదు. ఇంక చరిత్రవర్ధనుని
ప్రాత్రచూడుడు— “శుచిస్మితాం వాచ
మనోచదచ్యుతః— ఇత్యాదాయథావిశేష

ణం తద్వదత్రాపివాచో విశేషణయోగా
ద్వాచము వాచేతిచింతసియమ్” శుచిస్మి
తాం వాచమనోచదుచ్యుతః— ఇదిశిశుపాల
వధలోని శ్లోకపాదము. ఇందు “వాచం”
అనుదానికి శుచిస్మితాం అను విశేషణ
ముండుటచే నిర్దోషము * కాళిదాసునిపై
శ్లోకమట్టిది కాకుండుటచే ఇందు నాహిత్య
దర్పణ మతానుసారము అధికపదత్వాదోష
మున్నది. విశ్వనాథకవిరాజు ఇట్లు వ్రాయు
చున్నాడు— “అత్ర వాచమిత్యధికమ్. ఉవా
చేత్యనేనైవ కృతార్థత్వాత్”.

(సశేషము)

* క్రియావిశేషణముచేతనే గతార్థమగుచుండ, విశేష్యప్రయోగము వ్యర్థముఅని కావ్యప్రకాశకారుడు.

జగదమధురాం వాచం విశదాక్షరకాలినీం ఇత్యాదౌక్రియా విశేషణత్వేపి వివక్షితార్థ ప్రతితిస్థౌ
గతార్థస్యాపి విశేష్యస్య విశేషణగానార్థం క్వచిస్ప్రియో గత్యః ఇతిసయక్తిమ్” కావ్యప్రకాశము సప్త
మోల్లాసము.

చిత్రకళలు.

కాళూరి వెంకట నరసింగరావుగారు.

—:0:—

- సీ॥ చిన్నారి యరటికొంజిపురాకు చెలువమ్మ
నీరెండతేట జెన్నరునపుడు,
కన్న కొబ్బరిలేకు కళలీన సోగ వె
న్నలలలో స్నానమ్ము సలుపునపుడు
పక్కాపవిడు దోసపండ్లువిరిసిన
ప్రాయంపుకెలిమణి వ్రాలునపుడు
మలయవాయువులవెంబడిని దూరపుకోట
బాడుకోకిల చెవిబడినయపుడు,
గీ॥ చల్లనగువేళ, నెలయేటిసైతముల,
సాగిప్రసరించు కొంబువుదీగెనీత
గమ్మవిరితావిగోలు సుఖమ్మొకిత,
జూపబోత చిత్రకళలరుచుల ఫసందు.

ప్రణయసాక్షాత్కారము

—:0:—

చిరువోలు కోటిశ్వరరావుగారు.

—

ఒంటిగా నూరి బెట గూర్చుంటి- విమల
మానసము సృష్టివైచిత్ర్యమున మునింగె-
నంతలోనంతరిక్ష మందంతనిండి
దివ్యసౌందర్యగీతంబు విగియెభువికి
కొంచెమాలస్యమైన లేకుండ నేను
హృదయవీణి యశ్రుతిజేసి పవిత్రముగను
పాదసాగితి నాదివ్యభావగీతి
ఒంటివేరొంటలీనమై యొప్పులొలికె
ముకుళితంబైన ప్రేమకోరకము; మధుర
గానవీచికలల్లన గదుపునుండ

వెంటవెంటనే రేకులవిచ్చియపుడె
పుష్పితంబయ్యె సౌగంధపూరితముగ
తన్మనోహర గర్భమధ్యముననుండి
జాలుచాచెను మకరందసలలిత ఝరి
తత్ప్రవాహతరంగ మధ్యమున మెరయు
నాప్రణయదేవిమూర్తి గన్నారగంటి
కన్న గేదంగికంటెను మిన్నలేన
పుష్పమాలల నాదేవిపూజకేయ
హృదయపద్మంబునను ప్రతిష్ఠించుకొందు
ప్రణయమయముగ నామెఁగాపాడుకొందు



వయః పతనము

—

శ్రీరంగము నారాయణబాబుగారు.

—:0:—

విమలగంగాస్రవంతికా వీచికలను
కలలనతావిభరముల గడగివైచి
అదిగో! యామినీ కాంత అభ్యంగనమ్ము
చేసికాబోలు నల్లన చేరవచ్చె
విరియుతమపు ముంగురులజాల్ ధరణివేల
మురిసి పరతెంచు తరిపిపయ్యెరలగముల
కారవిడిచిన కురులు పాయలుగజరి

చిక్కులెడలించు నామె నుస్థిగతరళ
చారునఖకోరకములవ్వె! తారకములు
పాయలెడలింపుచో నునుపట్టుజార
సిరులసరలతో నేకాంతమొనూడు
చిక్కుబడియున్న మిన్నేటిచినుకులనగ
హిమపుబిందువు లొకటొక్కటిగనుజారె



సు మ జ గ త్తు

హ॥ ఇది మద్రాజ్యరమా విలాసవని, నాయిచ్చావినోదించు; న
వైద, ముద్దాడెద, కొల్లగొట్టెద. ప్రిలాపింతు, విలాపింతు, సా
క్కెద, సాలించెద, నాటలాడెదను, సంగీతస్మృతకాడెద,
హృదయస్మృతకరగింతు, తేనియలు వర్ణింపింతు హేలాగరి.

సీ॥ తరితీపుచేసి మేల్పరచి నీటును హయల్ మెఱుయించి దెండముతోకటగజేసి
కడకంటిచూపుల కలికినవ్వుల వింతనయగారముల కోర్కి బయలుచేసి
ప్రేమభరమ్ము వర్ణించుచు తీయనిపాటలుపాడి కైవసముసేసి
జడిదాపు దపుదవ్వు పరువులబ్రణయ సూత్రమ్ముగదల్చి దిటమ్ముసేసి

గీ॥ తుదకునొక నాడు ప్రొద్దుప్రొద్దున నెమేను
గరగరికసల్పి, దెసలమద్దానముఖిరి
తమ్ములొనరించి, లేయెండతఱుకుపెంప
నరుగుదెంచి యావననుధలారగింతు॥

సీ॥ తోలు కాగు మెఱుగులవలపించుమేనితో తలవాకిట నిల్చుకలువకన్నె
తోలుసంజకొంగ్రొత్త దులకించుముగ్ధమా లేనవ్వనవ్వు మల్లికుమారి
చిరవియోగవ్యధచే పాలిపోయిన లేచెక్కిలపాటలీనుమాంగి
జమనిదొరజైత్ర యాత్రకెత్తిన పతాకకల్ప వాసంతికాశుభాంగి

గీ॥ ఎదుతెమరుచూచి నారాక కింతనంత
వినువుజెందియు దవ్వుల ముసరుకొనిన
నామనోహర వంశీ నినాదములకు
హృదయమధుపాత్రలప్పన మిచ్చునాకు॥

గీ॥ ఇది నాగోపీలోకం
బిది నాబృందావనమ్మి వేసుమకన్యా
హృదయాకర్షణ చణములు
మదీయవంశీ మనోజ్ఞమధురస్వరముల్

“ బంధుడు ”



నిరుత్సాహము

భారతుల మార్కండేయశర్మగారు.

(యువకవిమండలి.)

—X—

పొరిపొరిజాటిపోయెనల పూర్వదిశాభిముఖింబులై విభా
వరి చెలికారమందు నెఱపందగులొందిన తామసస్థితుల్;
కరము దిశానకాశముగఁగ్రొంతలు వాటియడంగె దుఃఖనా
వరదిశ, లోఁతెఱుంగని వివర్ణరసాతల సీనులొఁతునక;

కుంగిని పశ్చిమాశవటకు నివృత్తసింహునవాః ప్రకాశమ
స్తంగతమయ్యె; శోణదరస ప్రతిబింబితలయ్యె యామిని
ప్రాంగణవీధులెల్ల; హృదయస్థరహాషయంబు లేను బా
యంగఁదటస్థమయ్యెనకటా! యికలేవొకా తారకాఘృణుల్.

ఇరువదియేనువత్సరములేను దివాకరదివ్యకాంతి బం
ధురమహిమూను భూతనుమనోరసికుండనె యాదునైననా
కరముననంతరించిన ప్రభాతమునే నికఁజూచుటెట్లు? ని
త్యరజని ప్రాముఖ్యాన్నయదియట్లే తమఃపరివిద్ధవైఖరిక.

తొందరయేని నామదిప్రతున్నమకా? మనుగలోధరించి స
క్రిందనదిక్కుటంబు దనుకొనకలంబును దానయై ప్రశాం
తంద్రులేర్పరించినది; నేపిరహఃస్ఫులలో నిశాచరా
క్రిందములొముడింగి వనరం బదిలింతు నపస్థలిమ్ములక.

భాసకవి 'ప్రతిమా' విమర్శ

—:X:—

విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు.



“భాషాను రమ్యా గైర్వాణీ తస్యాం కావ్యం మనోహరం
తత్కాపి రూపకం రమ్యం తత్త్ర భాసకవే: కృతి:”

భాసమహాకవి యీ నాటకమునకు ‘ప్రతిమానాటకము’ అని పేరు పెట్టినాడు. మొదటి రెండంకములలో శ్రీరామచంద్రుని వనవాస గమనము భరతధుని మృతియుఁ జెప్పఁబడినవి. భరతుడు తనమేనమామల యూరినుండి వచ్చుచున్నాడు. తండ్రికి మృతివార్త కబురంపించక మంత్రులు తండ్రికి జబ్బుగానున్నదని కబురంపించినారు. ఇంతికినచ్చి తండ్రికి నమస్కరించుచున్నట్లు, నోదరులెదురుగా వచ్చుచున్నట్లు తల్లులు కన్నీళ్లు కాల్చుచున్నట్లు సామిత్రి తనవేష భాషలుచూచిపరిహసించుచున్నట్లు (అయోభ్యాప్రజల వేష భాషలును నందిగ్రామ వాసుల వేష భాషలును భిన్నములుగాన భరతుడు నందిగ్రామమునందే చిన్నతనము నుండియు నున్నాడు గాన నతని వేషము మాటయు వట్లేయుండును గానను) దారిలో నేలుచుకొనుచు సూతునితో చెప్పుచున్నాడు. భరతధుని మృతి తెలిసిన సూతుడు చెప్పనేలేదు.

మీరు: ప్రాణహిత్యాగం మృత్యుర్యుక్త్యాగం
శ్రేష్ఠభ్రాతా: ప్రివాసం తీర్థం తామకం కౌఠి

భిభాస్యతి”

(తండ్రిమృతి, తల్లిధనలుబిల్ల, అన్న వనవాసము, ఈమతాడ దోషములను ఎవ్వడు చెప్పను) అనుకొన్నాడు సూతుడు.

ఇంతలో సుకభటుడు ప్రవేశించి “కృత్తికా విషయము ఏకనాడికావశేషము. అందుచేత రోహిణీ ప్రవేశమైన తరువాత కుమారుడు పురప్రవేశము చేయవలయును. అది యువాభ్యాయలు చెప్పినారని విన్నవించినాడు.

భరతునకు పురప్రవేశముచేసి బంధువులను తొందరగా చూడవలె నని యున్నది. ఎంత యున్నదనగా నీమాటలువిని “బాధమే తత్. నమయాగురువచన మతిక్రాంత పూర్వం గచ్ఛత్వం” అన్నాడు. గురువచనాతిక్రాంతికామిచో దక్షిణము పోవలయుననియే యున్నది.

ఆసమీపములో ప్రతిమాగృహమున్నది. ప్రతిమాగృహ మనగా గతింబిన యిత్వోక్తరాజుల విగ్రహము లందుండును. నూతనముగా మరణించిన భరతధునికూరాజు ప్రతిమకూడ నప్పుడే యందమర్పఁబడినది. ప్రతిమయైనగా Statues అన్నమాట. హూణ భాషామయమైన యీదినములలో మన పురాతనస్థితియే విస్మృతికవచ్చినది. Statues మనువులేవని యనకొనువా రెందరుండుట. అమాటకు తెలుగు చేయవలసినచో నేకత్రికయో “శిలావిగ్రహము” నో రాతిభాస్మ యనియో యాంధ్రీకరించును. కాని భాసకవిదశవలన “ప్రతిమ” యన్న సంపూర్ణార్థ

మిచ్చు శబ్దము మనలోనున్నదని తెలిసినది.

భరతుడిది ప్రతిమాగృహమని తెలుగుడు. చిన్నప్పటినుండియు మేనమామలయింటనుండి, అదియొక దేవాలయమనుకొని యందు, రోహిణి ప్రవేశము దనుక విశ్రమించుటకు బ్రవేశించినాడు. అనాడు కొసల్యాదులు ప్రతిమాగేహము చూడవచ్చుట కేర్పాటు చేయబడిన దివసము. అందుచేత నది యలకబడి ముగ్గులుపెట్టబడి యలంకరింపబడినది. అదిచూచి భరతుడు ఏడోయిర్పవ మనుకున్నాడు. లోనికిఁబోయి ప్రతిమలనుచూచి “అహా! క్రియామాధుర్యం పాషాణానాం! అహా! భావగతిరాకృతీనాం!” అనిమెచ్చినాడు. రాతిచెక్కడము నకు గల సౌందర్యము మెచ్చుకొను విధమిది కాజోలు. ‘క్రియామాధుర్యం,’ ‘భావగతిః’ మన మీ పారిభాషిక పదములన్నియు విస్మయించి హఠాః భావమందు మాటలు మనకు లోచన తెలుగులో తర్జుమా చేసి వాడుకొనుచుందుము.

తరువాత భరతుడు వానినిచూచి “దైవతోద్దిష్టానామపి మానుష విశ్వాసతా సాంప్రతిమానాం” అని యనుకొన్నాడు. ఇది దైవతవిగ్రహములయ్య మనుష్యవిగ్రహములవలె నున్న వని భావము. దైవత మానుష విగ్రహముల భేదము భరతునకుఁ జక్కగాఁ దెలియును. నేటివంగ దేశీయ చిత్రకళావైఖరి భానుచకుఁ దెలిసినదే. ఇది కొత్తదియని చాలమంది యనుకొనుట యెందులకు? భానునినాటి నుంచి యాశిల్ప మిట్లేలున్నది.

అచ్చట నాల్గువిగ్రహములున్నవి. ఏదైవతములో తెలియలేదు భరతునికి. విగ్ర

హములకు నమస్కారముచేయబోయినాడు. ఇంతలో పూజారివచ్చి భరతుడు బ్రాహ్మణుడనుకొని తీక్రియుల ప్రతిమలకతడు నమస్కరించకూడదనుకొని నివారించి యవి తీక్రియప్రతిమ లని చెప్పినాడు. “తీక్రియులా! ఎవ” రన్నాడు భరతుడు. “ఇత్వోకులవి” యని సమాధానము, భరతుని యొడలు ఇత్వోకు కుల శబ్దశ్రవణముచేత పులకరించినది. తరువాత వారి పేరులు వరుసగాఁ జెప్పించు కొన్నాడు. దిలీపుడు, రఘువు, అజుడు. దశరథునిదగ్గరకువచ్చినది. భరతుడు సంభ్రమముపొందినాడు. దశరథుని విగ్రహమునుగూర్చి యదుగకయే మరల మొదటి నుంచి చెప్పమన్నాడు. మరల నట్లే. దిలీపుడు, రఘువు, అజుడు.

భరతః మితి, మితి

దేవకులికః అయందీహః, అయందీహః, అయందీహః

పాపము భరతునకు తలతిరిగిపోయినది.

భరతః భవంతం కింఛిత్ పృచ్ఛామి! భారమానా నామపి ప్రతిమాః స్థాప్యంతే!

(నిన్నెకటి యడిగెదను. బ్రతికియున్న వారి ప్రతిమలుకూడ నిందుంచబడునా.)

దేవకులికః నఖిల, తత్కాంతానామేవ.

(కాదు. చనిపోయిన వారిని మాత్రమే)

భరతుడేదో అనుచుండగానే దేవకులికుడు “శ్రీకృష్ణార్థముగా రాజ్యమును ప్రాణములు నష్టపరచి విసర్జితములైనవో ఆ యీ దశరథప్రతిమ నేల యడుగవు.” అన్నాడు. అంతలో భరతుడు “హా! తాత!” యని మూర్ఛితుడైనాడు. తరువాత క్రమముగా మూర్ఛదోష భరతునకు సర్వవృత్తాంతము చెప్పబడినది.

లోకమున కల్పముగాఁ గనబడునది శివీక అధికమైనదిగాఁ గనబడును. లోకమున కధికమైనది కవి కల్పమైనదిగ గనబడును. ఇందుకనియే కవి లోకమున కర్థముకాదు. దశరథునిమృతి భరతునకుఁ దెలియఁజేయవలె ననుటకు భాసుడెంత త్రిప్పలుపడినాడు. దానిమీద ప్రతిమాగృహస్పష్టి. నాటకములో నొకకొత్తయంకము కల్పన. నాటకము పేరే అది. ఇంత విశ్వప్రయత్నము. అకవి భావసాకుమార్యమట్టిది. ఈప్రతిమా నాటకమున రామాయణము అయిదుకాండముల కథయున్నది. (సుందరకాండకథలేదు) ఈనాటకమున నేడంకము లున్నవి. ఈనాటకము, ఈకథ, ఇదంతయునీతృతీయాంకముపై వాఙ్మారపడునట్లు చేసినాడు కవి.

కవి పరమసూక్ష్మదర్శి. రామాయణమంతయు భరతునిమీద నాధారపడియున్నదని భానమహాకవి వ్యాఖ్యానము. ఈనాటకమునకు ప్రతిమానాటకమని పేరిడినకవి యుద్దేశమిదియ. భరతుడు కైకేయిపొందినవరముల కనుగుణముగా రాజ్యముస్వీకరించి యేలునయేని రామునకు నయోధ్యకేమి సంబంధము. రావణ వధాంతమున రాముని వంటి మహాభిమాని, నీతికోవిదుడు సరయువు వంకకు తిరుగడు. తరువాత కథయేలేదు. ఇట్లొకప్పుల మర్యాదలేదు. సూర్యవంశము నందు పారంపర్య వాస్తవములేదు.

ఈ మహాదుర్దేశమిది రామాయణకథను సాగనిచ్చినవాడు. ఇట్లొకప్పుల మర్యాదను రక్షించినవాడు భారతవర్షమున పోవీనొన్నత్యమును భావియుగ యుగాంతకముల నిలబెట్టినవాడు భరతుడు. ఈ పరమరహస్య ప్రజ్ఞ భానమహాకవి.

పూర్వసంస్కృత నాటకకవులందరును నిల్లేయేదేనుకమహార్థప్రతిపాదనార్థమే తమనాటకములను విరచించిరి.

ఏతాదృశమైన యీ మహావస్తువును తన నూతన కథాసంవిధానముచేత భాసుడు చిత్రముగా పోషించినాడు. నాటకమునకు కథానాయకుడు రామచంద్రుడే. వెనుక నొకసారి బ్రహ్మాత్మి చెల్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రి గారు తమ పాండవవిజయమునకు కథానాయకుడెవరని యెవరోయడుగగా పాండవులయిదుగురును కథానాయకులేనని చెప్పినట్లు జ్ఞాపకము. అట్లే యీ నాటకమునకును రామభరతలక్ష్మణులు మువ్వరును నాయకులేమో యనిపించుచున్నది. భరతునకు రామచంద్రునకు సంతయభేదాధ్యవసాయము. రామలక్ష్మణ భరతాత్మకమైనది యొకటియే, దశరథ జన్మమైన తేజస్సు.

భరతుని కీలాకృతుల దివ్యరచనవలన కవ్యుద్దిష్టమైన యీమహార్థము మిక్కిలి ప్రకాశించుచున్నది. భరతుని యాకృతియెట్టిది! సరిగామూడుమూర్తుల రామచంద్రుడే. రామచంద్రుడేమిటి! దశరథుడే.

ప్రతిమాగృహమందు భరతుడుమూర్త్యాగతుడైయుండగా మువ్వరు రాజభార్యలును సుమంతుడును ప్రవేశింతురు. సుమంతుడు ముందునచ్చి పడియున్న భరతుని జూచి.

భవత్యో! నఖిలు నఖిలు ప్రజేష్టవ్యం

అయంహిపతితః కోఽపివయస్స ఇవపార్థివః

పూజ్యరాండు! రారాదు రారాదు. ఇందెవ్వరో యావనమందున్న దశరథమహారాజువలె పడియున్నాడు. అని పారపడినాడు. ఇంతలో భరతుడుమెల్లని

సుమంతుని జూచి. “అర్య” అని పిలిచినాడు. సుమంతుడు పృథిమాయాపమననున్న దశరథుడు తన్ను సంబోధించు చున్నాడనియనుకొని “జనుతుమహారాజః” అనఁబోయి “అహూ న్వరసాదృశ్యం.” అని తెల్లబోయెను. దశరథుడు బ్రతికియుండగా సుమంతుని ‘అర్య!’ అని సంబోధించెడువాడుకాబోలు. కాబోలు నేమిటి? ఇట్వోకువులంద రెవ్వరినైన నట్లే సంబుద్ధిచేతురు. దేవకులికుడు భరతునట్లే గుర్తు పట్టినది. భరతు డతఁడ “అర్య!” అని సంబోధించగా దేవకులికుడు “అర్యేతి ఇత్వోకు కులాలాపః ఖల్వయం. కచ్చిత్ కైకేయీపుత్రో భరతో భవాన్ నను” (ఈ “యార్య!” అనునది యిత్వోకువుల మాట. మీరుకై కేయీపుత్రులైన భరతులా? అని నాడు ఈ యిత్వోకుల నాటి సాంప్రదాయములు భాసించెట్లు తెలియునో?

భరతుని రూపమేకాదు. స్వరము కూడ దశరథునివంటిదే? ఈస్వరరూపసాదృశ్యములకు మోసపోయెడి వాటింక నిర్దయన్నాడు. సీతాక్షుణులు పాదుకాయాష్టార్దము భరతును సుమంతునితో వనము పకుఁబోయి పర్ణశాల బయటనుండి రాముని పిలిచినాడు. రాముడు లక్ష్మణుని బయటకు పొమ్మనినాడు. లక్ష్మణుడు వచ్చిచూచి.

అయో! అయో మర్యాదా! న! న! రూపసాదృశ్యం.

(అహూ! అర్యుడు రాము డీయన. కాదు కాదు. రూపసాదృశ్యము).

ముఖ మనుషమం త్వగ్యస్థాభం కంఠ మనోహరం
మధు పిశ్య సమంపీనం పక్షిః సురారి కరక్షతం
ద్యుతి రివృతస్తే జోగాశి ర్జగత్ప్రీతికర్కషః
వరపతిరయం కేకేంద్రోవా స్వయం మధుమావహః

(శశిరమ్యము, సాటిలేనిది యగు మాయన్నగారి మొగము రాక్షసబాణముల గాల్పమచ్చలు గల చిక్కని నాతండి) వక్షస్థలము శాంతివంతుడు. తేజోరాశి. లోకము చూడదగినవాడు. ఈ రాజు దేవేంద్రుడో సాక్షాత్తుగా విష్ణుమూర్తియో! అనుకొనెను. ఈ సుదేహలంకారము వలన భరతుని పాత్రపోషణ మెంత మహత్తు తెచ్చుకున్నది. అలంకారము లిట్లుపయోగించుట సంస్కృత కవుల చేతులలోని యొక వజ్రాయుధము. లక్ష్మణుడు పొరపడుటలో గొప్పయేమున్నది? జానకీయే పొరపడినది. భరతుడు వచ్చినాడని విని శ్రీరామచంద్రుడు సీతాదేవి తోడి తెమ్మన్నాడు. ఆయమ వెళ్లి భరతునిచూచి చూంతదో తంవేళం దాని గిక్కడితో అయ్యు డిత్తో! ఇహ ఇహ! తూపసాదిస్సం! (అ! ఇంతలోనే బయటకువచ్చినాడార్యపుత్రుడు. కాదు కాదు. రూపసాదృశ్యము) అనుకొన్నది.

భరతః— అర్యే! అభినాదయే భరతో హమస్మి.

(అద్యురాలా! భరతుడను నేను నమస్కరించుచున్నాను.)

సీతా— (అత్మగతం) ఇహిరూపం ఏవ్య! సరజోఽపి సోఏవ్య. (రూపమేకాదు. స్వరయోగముకూడ నదే)

భరతుని నాకృతి చేత స్వరముచేత నిట్లు గాచేసి యతనిని భాసకవి శ్రీరామచంద్రులతో సమానకీలుని చేసినాడు. భరతుని మూర్మపరమోన్నతమైనది. కైకేయీ సముద్రిష్ట పరద్విరయవార్త విని భరతుడు తల్లినినిందించినాడు. కాసల్య నాయనా! అట్లనరాదు ఆమె నీకు తల్లి అన్నది

భరతః— ఆసీత్ పురా! నర్మదానీం! కశ
భ్యతుభవతి

శ్రుత్వా స్నేహం కిల సంక్రాంత వోహైః
పుత్రాస్తావన్నస్వపుత్రాః క్రియతే
భార్యేభార్యం స్థాపయామ్యేష భర్తం
భర్తృద్రోహో దస్తుమాతాప్యమాతాః

(మునపుతల్లి. ఇప్పుడుకాదు. మీరు
మూలమిది చెడ్డనడతగల కొడుకులయెడ
నెంతయుజుగించి వారిని పరిత్యజించుట
లేదు. లోకమునందు ఈనూతనమైన ధర్మ
మును స్థాపించుచున్నాను. భర్తృద్రోహము
వలన తల్లియైనను తల్లికాదు.) భరతుని
యంతిరాత్మ యిచ్చుట ముఖ్య యంతిరాత్మల
వలన ముచ్చితమై పోయినది.

భరతుడు రామునితో వనమున నే
సరిసంతునన్నాడు. క్షీరామ చంద్రుడు
అది తనతండ్రి వాగ్దానమునకు లోపము
చెప్పుటయని వారించగా నొక్కవానికి
రాముడు అనుమతించిన న యోధ్యకు
బోదునన్నాడు భరతుడు. రాముడొప్పు
కొనెను. అదియిది. పడునాల్గు సంవత్సర
ములైన తరువాత రాముడు మరలరాజ్యము
స్వీకరించవలయును. ఈయొప్పుదల జాగ్ర
త్తుతో భానుడు నాటకమున నిమిచ్చినది.
తననాటకమంతయు దీనిపైన నే యాభారపడి
యాన్నది మఱి. రాముడు సరేనన్నాడు.
భరతుడు లక్ష్మణునితో “ఆర్యా!” వింటవా?
సీతతో ఆర్యురాలా వింటివా! సుమంత్ర
నితో “తాతా! వింటివా” అని అందరిచేత
వింటిమనిపించుకొన్నాడు. ఇది భరతునికు
విషయము. భరతుడు పాడుకలుకూడఁబుచ్చు
కున్నాడు.

రామః- (స్వగతం) హస్తభోః!
సుచిరేణా పికాలేనయశః కించిన్య యార్జితం
అదిరేచ్ఛేవకాలేన భరతేనాద్య సంచితం.

(అయ్యో! చాలరోజులు కష్ట పడి
నేను సంపాదించిన కొంచెము శీర్తియును
భరతుడీ కొంచెము సేపటిలో కూడ పెట్టి
నాడు.)

ఇది భరతునిశీలమునకు పైపెట్టు
ఈతీగా ముక్క ముక్కకు పోషించు
కొనుచువచ్చిన భరతుని శీలముపై తన
నాటక భారము సంతయు భానకవియించి
నాడనుటఁగోఁదక్ష్పమున్నది.

ఇంకనీ భరతుని ధశరథమృతి శివ
ణవస్తువునకు చుట్టును సంఘటించిన కథ
యెట్టిదో విమృశింపవలయును. దశరథుని
మృత్యుభరతుడువినుట లోకసామాన్యముగా
జనకుని మృతిపుట్టెను వినుటవంటిదేవా?
విశేష కలదా?

ఇచ్చటపుత్రుని శీలముచూచినాము.
అతడు లోకాతీతుడు. తండ్రికూడ లోకా
తీతుడేనా? దశరథుడీనాటకమున నొక్క
ద్వితీయాంకముననే వచ్చును. ఆయంకాం
కముననే యామహారాజు మరణించును.
రాముడు వనమేగగాఁ బుత్రునియోగతు
రుడై దశరథుడుప్రాణాప్యస్థితిలోనున్నాడు
దగ్గరనున్న కొసల్యా సుమిత్రలకు రాజీస్థితి
లోనున్నాడు తెలియలేదు. అది లోక
సామాన్యమైన విషయముకొనుచున్నారు.
సుమిత్రుడు ముచ్చంద్రుని దిగివిడుచుటకు
వెల్లినాడు. పాపము దశరథునకు రామ
స్మృణంతిక్కి కొకటిలేదు. “పుత్ర! రామ!
వృద్ధం పితరం మాంపత్త్యజ్యకిమ సంబధేన

ధర్మణతే కృత్యం హాధిక్! హాధిక్! కష్టం భోః..

సూర్య ఇవగతో రామ: సూర్యుడివన ఇవల క్షూణో ౭ నుగత: సూర్యుడివసావసానే ఛాయేవ న దృశ్య తే సీతా!"

(నామనా! రామ! వృద్ధుడనైన తండ్రిని నన్నువదలిపెట్టి అసంబద్ధమైన ధర్మముతోనీకేటికి? అయ్యో! కష్టము. సూర్యునివలె రాముడువెల్లినాడు. సూర్యునిది నడినమువో లెలక్ష్మణుడలేనిననుసరించినాడు సూర్యుడివసావసానముల యందు ఛాయవలె సీత కనంబడుటలేదు)

అదుఃఖములో దశరథునకు మనస్సు తక్కు మిగిలిన యిండ్రియములు పనిచేయుటయేలేదు. ప్రక్కనున్న కౌసల్యను "నీవెవ్వరవు" అని యడుగగా నామె "నేనలమ్మి గుండైన కొడుకునుగన్న తల్లి" నని జవాబు చెప్పినది. "ఓహో! సర్వజనహృదయ నయ నాభిరాముడగు రామానికి జననివా? అన్నాడు 'అవును' అన్నది.

రాజా— సారవతీ ఖల్వసి! త్వయాహిఖలు రామోగచ్ఛేదృతః!

నీవు సారవంతురాలవు. రాముని గర్భమునందు ధరించితివి)

ఇదిదశరథుని రామచంద్రునియందలిచేసు.

ఇంతలో సుమంతుడు నచ్చెనన్నాడు. "రామునితోకూడనా" అని యడిగి చాచు దశరథుడు. "కాదు రథముతో" నన్నాడు.

రాజా—శూన్యః ప్రాప్తోయదిరథో భగ్నో

మమమనోరథః

నూనందశరథం నేతుంకాలేన ప్రేషితోరథః

శూన్యమైన రథమేవచ్చినచో నామనోరథము భగ్నమైనదన్నమాటయే. దశరథుని తీసుకుని వచ్చుటకు యముడు రథమును పంపించెనాయేమి?)

రాజోవు తన మృతితననోటినుండియె చెప్పకొన్నాడు. ఈధ్వని సర్వసంస్కృత నాటకములయందును ద్యోతకమగుచున్నది. ప్రధమాంకమందున్న వల్కల వృత్తాంతము నిట్టిదే. ఈవిషయమున సంస్కృతనాటక కవులు ఎవరినాటకమునవారు పట్టాభిషిక్తులు. అందరికన్నఁగాలిదాస భవభూతులు

సుమంతుని ప వచ్చినాడు. దశరథుడు "నీతాగామలక్ష్మణులు బాగున్నారా" యని యడిగెను. సుమంతుడు "బాగున్నారు" అనెను. దశరథుడు "అట్లుగాదు ఒకరొకరిపేరేచెప్పి బాగున్నారు" అని చెప్పమనెను.

సుమంతుడు మొదట రాముని తరువాత లక్ష్మణుని తరువాత సీతనుచెప్పెను దశరథుడు, అట్లుకాదు. అది అశుభము.

రామోవైదేహీ లక్ష్మణ ఇష్టభీరవౌ
రామలక్ష్మణయోగ్యభ్యేతివృత్తౌ త్రాపిమైథి
బహుదోషాన్య రక్ష్యావి సహృదా భవిష్యతి

(రాముడు సీత లక్ష్మణుడు అనిచెప్పు బడుగాక. రామ లక్ష్మణుల మధ్య సీత యుండుగాక. అరణ్యములు బహు దోషములు. అవిడ యెప్పుడును భర్తతోగూడి యుండుగాక.)

ఇదిమరల తాదృశమైనభ్యస. మైగా

దశరథుడిట్లు కోరుట మిగులస్వభావము.
ఈశ్వరి రమ్యత సంస్కృతనాటక సంగీతసభా
మధ్యమున నిత్యశ్రుత్యాహతమగుచుండును.

ఇది సంస్కృతనాటకముల కాయువుపట్టు

నుమంతుడువచ్చి రాజుతో రెండు
మాటలుమాటాడినాడు. రాజు స్థితిగ్రహిం
చినాడు. “రాజు అప్రతీకారమైన దశయం
దున్నాడని” తక్కిన మంతులకు కబురం
పించినాడు.

రాజుకొకరెండు మాటలుమాటాడి
కైకేయికి “రాముడు వనమునకు వెళ్లి నాడు.
నేను చనిపోయినాను. భరతుడు పిలువబడు
గాక. పాతము సఫలమగుగాక” యని
కబురంపించి యాకాశమువంకఁగనినాడు.

ఆమహావహన కాలమందు నిత్యసత్య
వ్రాత్రుడు రాజుని యిత్యైకుకుల శిరోమణి
యగు దశరథమహా రాజునకు పితృదేవతలం
కనంబడిరి. అతనికి ధోదృష్టి పోయినది. నీళ్లు
తెప్పించినాడు.

రాజు (ఆచమ్యావలోక్య)

అయమమరపతేస్సఖాదిలీపోరఘురము

మత్రీభ వానజః పితా మే
కమభిగమన కారణంభవద్భిః సహవసనేసమ
యోగమాపితత్ర

రాను! వైడేహీ! లక్ష్మణ! అహమితః
పిష్యుః శాంసకాశంఁగచ్ఛామి. హే! పితరః
అయమయఃకూగచ్ఛామి (మూర్ఛయాపరా
మృత్యుః)

(కాంచుకీయో యచనికాంతరణం కరోతి)
సర్వే- ఈహ మహారాజ! ఈ! ఈ! మహా
రాజ్.

(నిష్క్రాంతాస్సర్వే)

రాజు- (ఆచమనము చేసిచూచి)

ఈయన యింద్రసఖుడైన దిలీపుడు.
ఈయనరఘువు ఆపూజ్యుడు నాతండ్రియైన
యజుడు. మీరువచ్చిన కారణమేమి?
ఓహో! నేనుగూడ మీతోఁగలసి యచట
వసించు సమయమైనదా. రాను! వైడేహీ!
లక్ష్మణ! నేను పితరులసన్నిధికి పోవు
చున్నాను. ఓపితరులారా! ఇదే ఇదేవచ్చు
చున్నాను.

(మూర్ఛ చే తెలివి తప్పుచున్నాడు.

(కాంచుకీయుడు తెరలాగుచున్నాడు.)

అందరు- అయ్యో! మహారాజు.

(అందరు ఏమ్యమింతురు)

ఇట్టిమట్టము సంస్కృత సారస్వతమున
నింక నెక్కడనులేదు. ఇతర సారస్వతముల
నుండుటకు వీలేలేదు. ఇందులోనున్న
గొప్పదనము ద్యోతకమగుటకు సనాతన
మతధర్మ కర్మలయందు సామూర్థ్యమైన విశ్వా
సముండవలయును. కాదా! కావ్యరసా
స్వాదన తత్పరత్వమునఁ దాత్కాలికముగ
నట్టి విశ్వాసము లేన ననుభవింపవలయును

రాజనకుఁబితరులు మువ్వరేగోచ
రించుటయేల? దిలీపునితండ్రి తాతలు
రాలేదో? రాలేదు. ఎప్పుడును పితాత్ము
మువ్వరే యుండును పిత్రాదిత్యవసురూ
పులు పితృపితామహా పృపితామహులు.
ప్రపితామహుని తండ్రికి స్వర్గపాదేయ మిచ్చి
వంపింతురు. ఇక దిలీపునకు స్వర్గపాదేయ
మిత్తురు. రఘున దశరథులింకఁ బితరులు
రామచంద్రునకు. సంయమి తేంద్రి

యుడు రాజర్షి వ్రత్యద్వైగల దశరథు
నకు పితాభ్యు కనంబడుటయే సనాతన
ధర్మమునకంతకు ధ్వనిబీజము.

పంచమాంకమున రాముడు దశరథుని
యౌద్ధికము బెట్టుటకు పూర్వపుతినమునాటి
రావణుని భైత్యుక పేషము లేద్యుత్తాంత ముం
తయు వచ్చును.

భాసభవ భూతులలో నీయాస్తిక్యము
మిక్కుటముగానున్నది. కాళిదాసులోను
న్నది కాని యది రాచరికమునకు లొచ్చె
నది. భవభూతి శతానందుడు తానుపురోహి
తుడునై యంశీ రక్షించుచున్న ఇంటికొక్క
నివలన నష్టము కలిగెనా. 'ధిగ్రాహ్యణ్యం'
అన్న మాట చెప్తలఁ బ్రతిధ్వనించుచునే
యుండును.

భాసుడు మహా తపశ్శాలియై యుండ
నోపు. యతికూడనేమో? జనకుని పృథ్వి
రాజచరిత్ర వ్యాఖ్యానకారుడు జనరాజు.
'సోఽగ్నిరపిభాసమునే: కావ్యం విష్ణుధర్మాత్
ముఖాత్ త్యక్తవాన్' అని యొచ్చటో ఒక
శ్లోకవ్యాఖ్యానమున భాసునిగూర్చి వ్రాసి
నాడు.

తరువాత గాంచుకీయుడు యవనికలాగుచు
న్నాడు. రంగముమీద మృతీలాక్షణిక విరు
ద్ధము గాన, అందఱును అయ్యో; మహారాజు
అని గొల్లుమన్నాడు. సరిగాఁ బ్రోవోత్క
మణ సనుయమందలి యారోదన ధ్వనియిది.

భాసుడంత హాసశీల్ని.

భాసుని శిల్పమునకొక యదాహృతి.
చతుర్థాంకమున రాముని చూచుటకు భర
తుడు సుమంతుడు వెళ్ళినపుడు లోపలికి

పోవుచు భరతుడు సుమంతుని రారేమి
యన్నాడు.

సుమంతుః—

అహం పశ్యాత్ ప్రపేక్ష్యామిస్వర్గంయో
తేనరాధిపే విదితార్థస్య రామస్య మమై
తత్పూర్వదర్శనం

(నేను తరువాతపచ్చెదను. రాజు చనిపోయిన
తరువాత రాముని సేవిదేమొదట చూచుట)

ఈశ్లోకనామాన్య ధర్మము అదిల రామ
చంద్రుడు ఈతల సుమంతుడు అంగు చేతి
రసఖండిమై పోయినది. భరతుని తరువాతి
సుమంతుడు కనువించగానే గొల్లుమన్నాడు
రామచంద్రుడు. ఇదిశ్లోక సంగ్రహము. ఇచే
మహా కవులయందు దేదీప్యమానముగ వెలు
గునది. ఇది సాతకుల హృదయముగరంచి
రససామ్రాట్క రమిల్పించునది. దీనివలననే
కవి రస సిద్ధుడగునది.

ఈశ్లోకములో కథ వెనుకబడినది. మరలఁ
గవి కథ నందిపుచ్చుకొన్న పద్ధతియే శిల్ప
మునకు దాహృతియన్నది.

రామచంద్రునకు ముఖముశోక వారిచేతఁ
గలుపితిమైవది. మొగము కడుగుకొనటకు
సీరమును లక్ష్మణుని తెచ్చున్నాడు రాముడు.
భరతుడుతానుండగా పెద్దవ్వాడైన లక్ష్మణు
డట్లు చెయ్యగూడదన్నాడు. భరతుడు నీస్వ
తెచ్చెను.

రామః— (అచమ్య) మైథిలి; (నాటకము
మొత్తముమీద రాముడు సీతను ఇంకొక
రీతిగా సంబోధించిన చోటు లేదు. ఆ
మైథిలి యని పిలుచుట సీతక. థ యష్టము
కావలయును)

‘విశ్వీర్యతే ఖలులక్ష్మణస్య వ్యాపారః’

(లక్ష్మణునకు పని తగ్గుచున్నది)

సీతా — అయ్య ఉత్తః ఇంపదినాపినుస్సూయ
స ఇదవ్యో (ఋత్యపుత్ర); ఇతనిచేతకూడ నీవు
శుశ్రోషయి తవ్యడవే) ఈమాటలో తాము
డుభరతుడు పనమునందుండునన్న యర్థము
శంకించుకొని, నుష్టు ఖల్పి హలక్ష్మణుః
శుశ్రోషయతు, తత్రస్థామాం భరతః
శుశ్రోషయతు (ఇంచుండి లక్ష్మణుడు అం
దుండి భరతుడు సేవించురుగాక అన్నాడు.

ఇది చమత్కారమయిన కథాప్రవేశము.
ఇట్లు కాదేని యాపస్తావన భరతుడెట్లు

తెచ్చియుండునో? అందరును మహానాగములు
అమితశుకుమాగహృదయులు ఆస్వాదించు
దగినదానిని చెప్ప జూచుటవృథా ప్రయత్న
ము. ఇట్లు చెప్పినచో నాటకమంతయు
మరల వ్రాయవలయును.

ఆంధ్రులకు తమ భాషలో మహానాటక
ములింతవరకు పుట్టలేదని జిజ్ఞాస. ఆకోర్కె-
సఫలముకావలయునన్నచో బాహ్యత్యనాట
కములవైబడి వెదకులాడుకొనుటకన్న సం
స్కృతనాటకముల మర్మములు గ్రహించి
యీవరవడి దిద్దుకొనుట కార్యసాఫల్యమున
కగు తోవ.

అభిప్రాయము

సా భి ప్రా య వి శేష ము లు

ప్రవృత్తి మార్గపరాయణులగు లోక తంత్రపరాయణులు “మమమయా దుర త్యయా” నుండి మఱిబడి గహనమగు సంసారాంధకారకూషమునుండి బయల్పడి నివృత్తికి పరమలక్ష్యమై ప్రాశస్త్యప్రాప్తమగు భగవానుని చరణ సరసీరుహముల నెటుల బొందుటకు నలవిగాదో యటులనే బ్రిటిషు సామ్రాజ్యపీఠమును నుస్థిరమగు పునాదుల పై ప్రతిష్ఠించుటకు గల్గింపబడిన మాయా మందిరములగు శాసనసభలనుండి భారతదేశమునందలి దేశనాయకులందఱను దృక్పథమును మఱిబ్రవర్తనంతరకును సామ్రాజ్యసాధమునకు బాదులు తీర్చిన సాపానపంక్తులుగ నమర్చబడెదరుగాని ముప్పదిమూడుకోట్ల భారతసంతానముయొక్కయు ఆర్తనాదము నాలకించి దేశక్షేమమానకును భారతజాత్యభ్యున్నతికిని తోడ్పడెదరనుట కల్ల.

ఎన్నికల కలవరము:—

భారత దేశమునందు గత:నవంబరు మాసములో జరిగిన ఎన్నికల సంగ్రామము దేశమోక్షమున కుపయోగపడుటకు మారుగ సంక్రాంతి పండుగనాటి కోడిపుంజుల పందెముల వైఖరి నభివ్యక్తమగుట గాంచినచో నదేశభక్తుని హృదయము విషాదముచే విస్మృతి జెందదు?

శాసనసౌకను చుక్కాను పట్టుటకు ప్రభుత్వకక్షమగు మాడరేట్లు - జస్టిసువర్గములతో ప్రజాపక్షమగు కాంగ్రెసుపక్షము

వికకంఠ్యముగ చేతులు గలిపి తాములాగి నచో మాడరేట్లు - జస్టిసువర్గము సంపూర్ణ పరాజయమునందుటయే గాక ఉక్కుచట్టముతో నిర్మింపబడిన భారతసామ్రాజ్యాధిదైవతమగు బర్కిన్ హెడ్డు ప్రభువర్యుడు సైతము భారతీయుల నేషనల్ డిమాండుచు సఫలపదుచుటలో రేపు గౌహతి మహాసభలో శ్రీత్యక్షముగానున్న భారతమాతకు స్వాతంత్ర్య కీరటమును శిరమునబెట్టి “చేతులార శృంగారముజేసి జూతురా!” యని భారత స్వాతంత్ర్యగీతమును భారతీయులతో గలసి గానముచేసియుండెడివాడు. ప్రజాపక్షమని పేరెన్నికగన్న కాంగ్రెసువాదులలోనే రెస్పాన్సీవు సహకారులు - జాతీయవాదులు స్వరాజ్యవాదులు - నోచేంజర్లు యిండిపెండెంటు కాంగ్రెసుశాఖ - చీలికలు చీలి మాతృగర్భమును ఛేదించి తల్లిని ఆత్మహత్యచేయబూనినప్పుడు దేశములో శాంతియెక్కడ? అవరిగాంధీయగు రాజేంద్రప్రసాదబాబుయొక్క నాయకత్వమున బీహారురాష్ట్రమును గౌహతీకాంగ్రెసున కధిష్టాన దైవముగ మూర్తీభవించిన శ్రీనివాసయ్యంగారి నాయకత్వమున మద్రాసురాష్ట్రమును మిన్నయని వాసిగాంచినను భారతదేశ భవిష్యద్రాజకీయచాతావరణము కారుమబ్బులచే కప్పబడి యుండుటచే నాయకులలో సమరసముగాని ప్రజలలో విశ్వాసముగాని గుదురక రేపు బ్రహ్మపుత్రాతీరమునందలి గౌహతీమహాసంతరాళమునుండి ప్రతి ధ్వనించెడి

దివ్యవాణికి శృతితంత్రుల సంయోజనము చేసి యుండిరి. అశరీరియగు ఆత్మలివాణి యేటి రున ప్రతిభవించునోయని ముప్పదిమూడు కోట్ల భారతసంతానమును ఆనందాశ్రువులచే జననియొక్క పాదకంజముల నభిషేచనము చేయుటకు సంసిద్ధులై యుండిరి.

మంత్రీవర్గము.

జాతీయాశయమును సఫలపరుపనం తపఃకును గూడ పంజాబు ఘోరములచే రక్తసిక్తమగు ప్రభుత్వకరసంస్పర్శనమును జేయజాలమని స్వరాజ్యవయోవలంబులు ప్రతి నబూనుటచే ద్వంద్వప్రభుత్వమును నడిపించుచు మంత్రీవర్గమేపక్షమునకు జెందినదని ప్రశ్నించుట యసంగతమైనను, మద్రాసు రాష్ట్రీయులు మాత్రము ప్రజాశయముల నేమాతమును పాటింపక స్వప్రయోజనమే పరమలక్ష్యముగ నుంచుకొని యవి నీతిమార్గముల ప్రవర్తించిన జస్టిసు మంత్రీవర్గము మాత్రము పునాదులతో పెకలింపబడినం దలకు సంతసమును జూపుచుండిరి.

ఆసలు బొత్తిప సామ్రాజ్య చిహ్నముగు యూనియన్ జాకు ధ్వజమునుండే భారతసామ్రాజ్య పీఠమును వేరుబరచి భారత దేశమునకు దేశనాయకుల అఖండ స్వాతంత్ర్యమును చేపు బ్రహ్మపుత్రానదీతీరమునందు ప్రకటించదలచి డిశంబరు 24వ తేదిన ఓకార స్వరూపిణియగు తివర్ణచిత్రిర జాతీయపతాకమును స్వాతంత్ర్య వాయుపూతనగు భారతాకాశమునందు ధ్వజారోహణ జేయునపుడు మంత్రీవర్గమునుగూర్చి జజ్ఞాసచేయుట గాననివాని నూతగొని ౧ నని భంగిగాని వేచిండుగాడు.

గాహతికాంగ్రెసు.

ఎన్నికల కలవరము పూర్తిగ శాంతించి ఓం శాంతిశాంతి చెప్పకముందే చరిత్ర ప్రసిద్ధిజెందిన పాండవక్షేత్రముగు బ్రహ్మపుత్రానదీతీరమునందు భారతదేశ విముక్తికి గాను నలువది వత్సరములనుండియు స్వాతంత్ర్య పాంచజన్యమును పూరించిన విశుద్ధ జాతీయమూర్తి ఆవిర్భవించి దేశ స్వాతంత్ర్యమును ప్రపంచ సామ్రాజ్యములమధ్య ప్రతిభవించునటుల మాటుమోయించు శుభదినము అక్షయ సంవత్సర మార్గశిర బహుళ ఆది వారమునకు సరియగున 1926 సం॥ డిశంబరు 26 తేదీ అయియున్నది.

యీ దివ్యదర్శనమును మాంసమయ నేత్రములతో దర్శించుటకుగాను భారతవీర పుత్రులేగాక పాశ్చాత్య దేశమునందలి ఖాదాంతరులు గూడ యే తెంచుట శుభావహము. 1921 లో నాగపూరులో నూతనఫక్కిని నిర్మించిన భారత స్వాతంత్ర్య రథము 22 లో అహమ్మదాబాదునందును 23 లో ఆంధ్రా వినియందును 24లో బెల్గామునందును 25లో గంగాతీరముగు కాన్పూరు క్షేత్రమునందును రథయాత్ర గావించబడి నేడు ఈ స్వాతంత్ర్య రథము బ్రహ్మపుత్రానదీతీరమునందలి పాండవ క్షేత్రమునుండి దేశభక్తి రజ్జువులతో బంధింపబడి స్వార్థత్యాగ హస్తములతో భారవహనము చేయనున్నది. భీమార్జునులగు ఆలీ సోదరులు — ధర్మతత్పరుడగు గాంధీ మహారాజు ధర్మరాజు — సత్యవాక్పతుడుడగు సత్యముూర్తి — శ్రీరంగమహారాజు పాదసేవకుడుగు కె. వి. రంగస్వామి అపరగాంధులగు బాబూ రాజేంద్రప్రసాద్ — చక్రవర్తి రాజగోపాలా

చాచ్యులు - దేశబంధు దాసుయొక్క - యాయువు పువల్లగు తులసీచరణ గోస్వామి - సేన్ గుప్త మహాశయులు - కవికోకిల సరోజనీయమ్మ - అభినవ నాగాజ్ఞనుడు ప్రపుల్ల చంద్రరాయలు - వ్యాసమహర్షి పండిత మదనమోహన మాళవ్యా - అభినవ కృష్ణరాయలు దేశపాండ్య గంగాధరరావు - కాశ్మీర మహారాజు మోతీలాలు నెహ్రూపండితుడు - నేడు స్వరాజ్యరథ యాత్రకు బయల్పడలి హిమవత్పాద పరిసరారణ్యముల మందలి పాండవ ష్టేత్రమునుండి మాత్యూరుణవిమోచనము నొనర్చుటకు గాను భారతస్వరాజ్యరథమునకు స్వాతంత్ర్య రజ్జువులచే సారథ్యము చేయనుండిరి.

అనాడు పాండవ ష్టేత్రమునందు పాంచాలిక అక్షయ వస్త్రప్రదాన మొసంగి ద్రౌపదీ మానరత్నణ మొనర్చిన శ్రీకృష్ణ భగవానుడు నేడు గౌహతీ నగరమునందలి కాంగ్రెసు సభాపక్షికయందు శ్రీనివాసమూర్తిగ నావిర్భవించి భారతమాతను నిరంతర దాస్యము నుండి విముక్తత జెందునటుల ముక్తకంఠముతో స్వాతంత్ర్య పాంచజన్యమును పూరించుచు స్వరాజ్య రథసారథ్యముచేయ సన్నద్ధుడయ్యెను గనుక ముప్పదిమూడుకొట్ల భారతసంతానమును నిశ్చల హృదయాలరై రథరజ్జువులను లాగుటకు కటిబద్ధులై మాతృచరణసన్నిధిని కైంకర్యముజేసి “దాస్యరసి కాం భుక్త్వా సమృద్ధిం పరాం యుష్మత్పాద సరోరుహంతర రజస్యామంబ ! ! !” గండి. అందుకు వ్యతిరేకముగ ప్రవర్తించిన రథచక్రములక్రిందబడి తుత్తునియలై భారతజాతి కత్తెహత్యజేసికొని నామరూపములు లేక సంతకాల గర్భమునందు విలయమును జెందినారు.

భారతవరము - బలిశీతము.

శ్రీకృష్ణ చరణచిహ్నాతంబగు హస్తినా పురమునందు అభినవ భారత భీష్మాచార్యులగు శ్రీ శ్రద్ధానంద స్వాములవారు ఆధ్యాత్మిక అంశశయ్యయందు ప్రాయోపవిష్టుడై పరుండియుండ కఱకురాలవంటి హృదయముగల తురకబిడ్డను - అబ్దుల్ హమీదు తుపాకిదెబ్బచే గుండెలకు గురిచూపి కాల్చిచంపెను. ఘోరవిద్విద్ర కృభారార్ద్రనందక సంధానపాణియగు ఆ చక్రపాణియొక్క పదపంకజ పంజరాంతమున సమాధినిష్ఠ సజ్జుటకేగిన మానస రాజహంసమో యనందగు ఆ పరమహంస భారత హృత్పన్నమునుండి అర్చిరాది మార్గమున దేవయానము నధిష్టించి వెడలుటచే హృదయపద్మమునుండి ప్రవహించెడి జీవశోణితమే భారతజాతికి జాతీయచైతన్యమొనరింపగడి అమరచారుణియై వెలుంగుచుండెను.

ఇరువది శతాబ్దములకు ముందు కంటక మకుటమును ధరించి శాంతిముద్రచే ముక్తి మార్గము సుపదేశించిన జీసస్ ప్రవక్త ఇటువలె తన రక్తమును ప్రపంచమోక్షమునకు గాను భారవోసిసటుల - నేడు మన జాతీయ నాయకుడు భారత జాత్యుద్ధరణమునకేగాక విశ్వ మానవకోటికినిగూడ “శాంతములేన - సౌఖ్యములేన దాంతులకైన - వేదాంతులకైన” యనే తత్వదీపికను వెలిగించి జ్ఞానజ్యోతి నొసంగుటగాన యమునాతీరమునందలి భారత జాతీయ దీపాశయమునందు “త్వంతదాపోజ్యోతి రసోమృత”మును హృదయపద్మమునుండి తైలధైరా విచ్చిన్నముగ స్రవింపజేయు చైతన్య స్రవంతియై తేజరిల్లుచుండెను.

క్రీ ర సా గ ర తై ల ము

మెదటికి కండ్లకు చలవచేయు పరిమళమగు
తలంటునూనె

యీ తైలమును వారము
న కొకపర్యాయము త
లంటుకొంద యువయో
గించినయెడల వాతాది
దోషభక్తోపశమించి తస్మి
చి శిరస్సంబంధములను
మాడుబొట్టు తలనొప్పు
లు కండ్లుచుట యెడకు
చూపనివ్యసంగుట కండ్ల
లో విసుకబోసికట్టు కుం
మెరలాడుట నీరుకారుట
పుసికట్టుట చుండుగజ్జ
మొదలను చర్మవ్యాధు
లు రక్తపిత్తముచే కలు
గు నట్టి శరీరతాపము
అపికాదు అరిచేతులమం
టలు ముక్కునుండి రక్త
ము శ్రవించుట మున్న
గు వ్యాధులను పోగొట్టి
మెదటికి బలమునుమంచి



నిద్రను నేత్రములకు
చలవను దృష్టిపాటప
ము ను, చర్మమునకు
మృదుత్వమును, వెన్నె
కలకు కాంతిని గలుగ
జేసి కుదుళ్ళను బలపరచి
కేశములుపట్టుకుంచవలె
అభివృద్ధి చెందునట్లు
చేయును బాలురు
యువకులు సహితము
మాసలితాతలవలె గోగు
నారిపీచుపంటి క్షేల్లజులు
నకిలిగియుండు కలిత
రోగమును సహనిర్మూ
లముచేయును గాన
ఆశాలవృద్ధులు నీతైల
లమునుఅభ్యజనుండు
నిర్భయముగ యువయో
గించవచ్చును
వెల నీసా 1½ రు 1_0_0

రాజ్ కేద్య

అగ్ని హోత్రం విజయసారథిఆచార్య

ప్రొఫెసరులు

శ్రీవైభావసాశ్రమ ఆయుర్వేదధననము

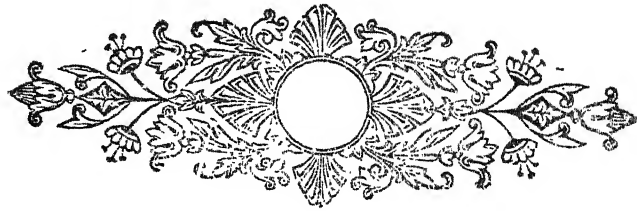
మచిలీపట్నము. ఆంధ్రప్రదేశ్,

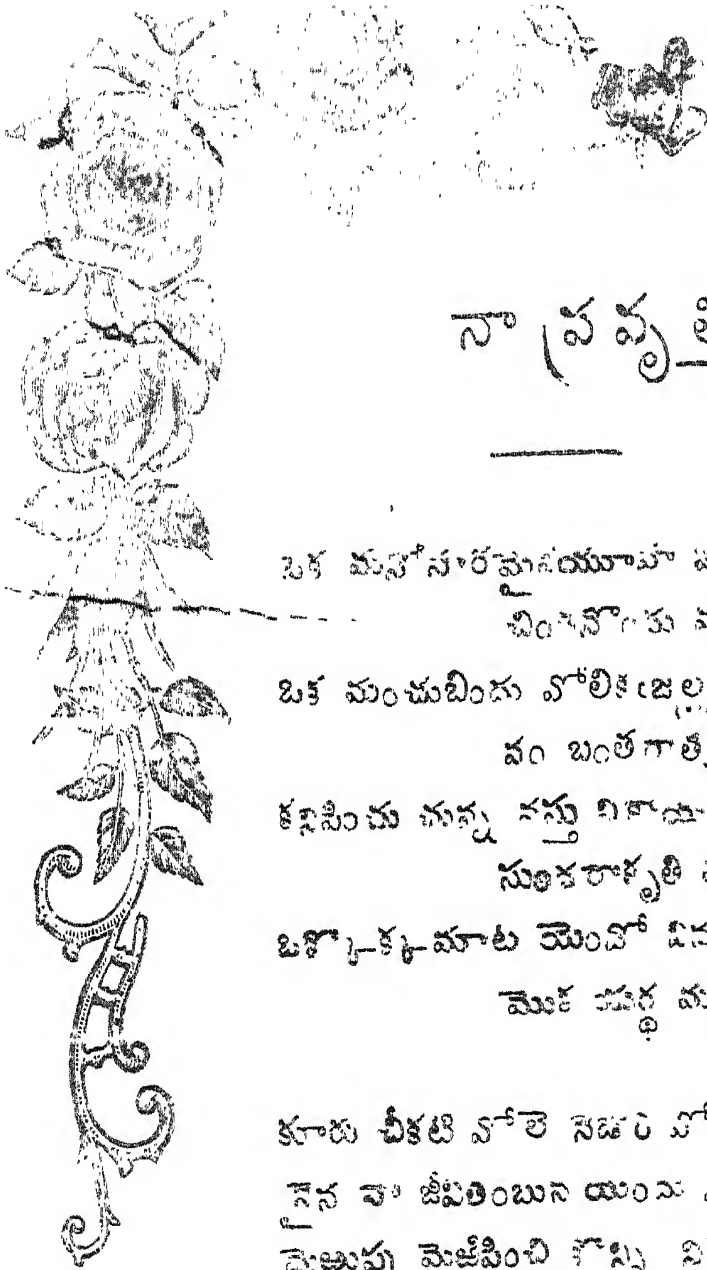




నామ స్మృతి; విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు	1
చిత్తము; ఓలేటి వెంకటరామశాస్త్రిగారు శతావధాని ✓	1-4
<u>మృత్యుశాసనము నామాచిత్తము</u> అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు శతావధాని	5-7
ఎన్నారానకు వేది యెదురుచూచెదపు ? డాక్టరు పి. వి. రమణయ్యగారు	7
ఇంద్రదేవగుణాది; భారతులమారకండ్లయ శర్మగారు యువకవి మండలి	8
శివము శ్రీశేషాద్రిమణికవులు శతావధానలు	9
యోగము; కొలచలమ కృష్ణసోమయాజులుగారు M. A. L. T	10-11
వియోగము; మంత్రప్రగడ భావనారాయణగారు కవితాసమితి	11
కవివప్రమాదము; వడ్డేది సుబ్బారాయణుగారు	12
మాదన్న సంతులు; కోల వెన్ను రామకోటేశ్వరరావుగారు బి. ఎ. బి. యల్	13-20
రాధ; చిరువోలు శేషగిరిరావుగారు	20
వెలమవొర కవిసాదగులుపువ్వాడ శేషగిరిరావు చోడవరపు జానకిరామయ్యగారు	21
పుష్పమాల; జంధ్యాల శివన్న శాస్త్రిగారు	22
మృగము శరణ్యము; ఊటుకూరు సత్యనారాయణరావు బవాద్దర్ జమీందారుగారు	23
ఉదభి; యామర్తి సూర్యప్రకాశరావుగారు	24
రాగమ్మాదేవి ఆడ్రోశేషగిరిరావుగారు సారస్వతసమాజము	25-28
కవికుమారుడు పురిపండా ఆప్పలస్వామిగారు కవితాసమితి	28
<u>శతావధానియము</u> పురాణం సూరిశాస్త్రిగారు బి. ఏ.	29-33
పుష్పమాలా ! పండిత పెనుమచ్చ సత్యనారాయణరాజుగారు	33
మంగమాంబ; ఇక్కుర్తి తిరుపతిరాయణుగారు	34-37
పుష్పమాల; శ్రీమతులు చలమయ్య ప్రసాదరావులు నవకవిమండలి	38
పత్తిజ్జ; మొపటి రాగభూషణముగారు	39-43
కర్ణనిజనము; గర్భం అప్పారావుగారు B. A. ✓	44-45
మోహత్పత్తి; దామరాజు వెంకటరమాకవిగారు కవిమండలి	45

వేలబాబులు; శ్రీ డి. శాస్త్రిగారు యమ్.ఎ.	46_51
మేలుకొలుపు; కాళూరి వెంకటనరసింగరావుగారు కవిత్వాసమితి	52
ఖడ్గతిక్కన; కొడాలి వెంకటసుబ్బరావు కామరాజుగడ్డ శివయోగానందరావుగారు	53_55
ప్రకృతిసఖయ; కొత్తూరు శీతారామారావుగారు	56
భీకరపరిహామము నెమలికంటి లక్ష్మీనరసమ్మగారు యల్. యం.సి క్లాసు	57_62
తొలిగిపోమ్మిప్పటికినె న చోనకారి; తోట భాస్కరరావుగారు	63_64
చాడుకొందును సృష్టివి భ్రమకదంబు; నూగపనేని రామభోపాలరావుగారు	64
పోటో అమ్మాయ్; సిరుగూరి జయరావుగారు బి యస్ సి	65_74
పార్లసారథి; మేడేపల్లి వెంకటరమణాచార్యులుగారు	75_76
కాగిదాసుని నిరంకుశత్వము; జంధ్యాల శివప్ప శాస్త్రిగారు	77_80
విరహాత్కంఠ; అవంతి వెంకటలక్ష్మీరావుగారు పీనియర్ బి. ఏ.	81_82
ఇండియన్ సెన్సుకాంగ్రెస్; అయ్యగారి రామమూర్తిగారు బి ఏ యల్ సి	83_85
తెమ్మెల సి. M. L. N తానుగారు	85
మూడికోత్కర్షము; శ్రీయుతులు శంకర నారాయణులు వారస్వతి మిత్రమండలి	86
వామహస్తాబ్ధార; సంఘము; చింతాదీక్షితులుగారు	87_92
సాధిప్రాయ విశేషములు	93_100





నా ప్రవృత్తి

ఒక మనోసారమైనయూహా పాదాత్మక
చింతనోగు మున్ను నివర తగిలి
ఒక మంచుబిందు వోలికజల్లనై నా
వం బంతగాల్కీ నా పండు పోతి
కనిపించు నున్న నన్ను విశాయానున నొక్క
సుతరాశ్పతి మున్నును జొచ్చి
ఒక్కొక్కమాట యెందో విడంబడి గూఢ
మొక పుష్ప మది యెంతయో భవించి

కూరు చీకటి వోలె నెడల వోలె
నైన నా జీవితంబున యందు నొక్క
పెంతుపు మెజిపించి కొన్ని నిమేషమునగ
నమ్మలేదండంబు చేయ నా దాత్మసీమ.

కదమ నా జీవితంపు చీకటుచిహ్నింప
లా మెఱుగు వెల్లు పోరలు ఆరాడి యెప్పు
డవుడె ధర దాటడం నన్ను పొణకుసుమ
ములకు నులిపచ్చి గల తొడిమలను గూర్చు.



పుష్పమాల

సంపుటము 1

ఫి బ వ రి

సంచిక 2

బ్రతుకు కథ

—(1)—

ఓ తేటి వెంకటరామశాస్త్రి గారు (శతావధాని)

కం. సిరులకు నలనై విద్యాధర కిన్నర సిద్ధ సేవితబై భరణీ
ధరచక్కరి హిమవద్దిరి వర మొప్పు గుబేరదొంగజునక

గీ. పృథివి ధాత్రీధరమ్ములు పెక్కులుండ నఖిలలోకమ్ములకుఁ దల్లియాభిజాని
యామహిధరునకుఁ గూతురై జనించె ననంగ నాలని మహిమ మేమనంగ వచ్చు?

చం. ఉరుమహిమాస్పదంబగుచు నొప్పెడు నగ్గిరి సార్వభౌము ను
తర శిఖరంబు నిర్మల నుధాధన శంఖవివేడికొండ నా
నరుదుగఁ బెక్కుయోజన సహస్రము లాకృతిమణిబాసర్పి వి
స్ఫురదురు దీధితుల్ దెసలఁ బొంతిరివోవఁ జెలంగు నిచ్చలుక.

గీ. మందరంబు పయోనిధి మధితమయ్యుఁ బడయ లేదయ్యె నిటు సుధాపాండిమంబు
నేనయత్సంబునం గంటి నిహిహియనుచు నదియు నిజకానిచే నవ్వనట్లు తన

ఉ. అరజతాచలంబునఁ జరాచోరవిశ్వగురుఁడు భక్తర
మౌరలి యీశ్వరుండు గిరిజాసహితుండగుచుఁ గణంబులున్
చారణసిద్ధ సాధ్యదివిషద్యోజమున్ గొలువంగ నుండుఁ డన్
గోంధఃపానంబు నన్వేషనకోటి కభీష్ట వరంబు లిచ్చుచున్

మ. ఒకనూనా శశీశేఖరున్ హృదయము దుత్సాహముప్పొంగ సం
చికయేకాంతమునందు నన్నుతుల సంప్రీతాత్ముఁగావించు; నా
సకియన్ బ్రేమఁగి మీఱ నాతఁడు నిజోత్సంగంబునంజేర్చి చా
రుఁడౌలస్థలి ముద్దునెఱుకొనుచుఁ రోమీన్ద్రమోహిణియై.

కం. దేవ! తావకమధురవచో విలసనమునకు ముదము చొప్పుశీయే మదిన్;
నాల్గున నీకెడియేనిఁ గావలెను బ్రీయంగలు ననుగఁగఁ జగు ననుచున్.

సీ. వార్వత్తీదేవి దరహాసభిసమాన వదన సంకజయై భక్తవరద! నీక
నుగ్రహము గల్గెనేని మనోహరమగునూర్నకధ యేడియే నొందునొడుపుమిప్పుడు.

చం. అనపుడు శిష్యుణ్ణిట్లనియ; నబ్జదళాయతనేత్ర! నీయైబా
గని కథలేవి యున్నవి జగంబున? భూతభవద్భవిష్యద
ర్థనిచ ముగుల్ల నీకు విదితం బగుచుండునుగాదె; యింక నే
మని వచియుతు నిపు హృద మప్రియ! నూర్నకధావిధాన ముత్ ?

గీ. అనినఁ దద్వాక్యములు విని యెదిరాజ తనయ యెదియేనిఁ జెప్పక తప్పుదనుఁగు
మరల నిర్బంధ మొనరించె; మానవతుల భావము ప్రియానురాగ హేవాకిగాదె?

ఆ. అంత, సీశ్వరుండు నర్థాంగికి ముదంబుఁ గూర్చి స్వప్రభావ గుభితంబు
వత్సమానానంద నిర్జ్వలచే నీ చిన్నికథ సుధాప్రవాహ మధుర ఫలనీ.

మ. వినుమోహనవి! మున్నొకప్పు డజుడనున్ విష్ణుండునన్నుంగమం
గొన భూలోకమునందు; గుమ్మలుచు నీకుందండ్రియా నీహిమా
త్రిని జేరంజనుదెంచి; యందుఁగని రెంతేనింతయై స్వప్రభల్
దనరం గట్టెమటం గనంబడెడు జ్వాలాలింగమున్ లింగమున్.

గీ. కని తదగ్రింబు నీక్షింపఁగాఁదలంచియూర్ధ్వ భాగంబునకు నేగ నొక్కరుండు
దాని మూలమ్ముఁ గనుఁగొనఁ దలఁచి యొక్కఁడేగె నతివేగముగ నధోభాగమునకు

కం. ఈరీతి వారిలెంతే దూరము సని దానిమొదలుఁ దుదయుం గానన్
నేతక వేసారి ననుం గూరిచి యొనరించి రధిక ఘోరతపంబున్

గీ. అంత, నేను తదీయ మహాతపావిధానమున శాస్త్రలోబ్ధమోక్షంబుఁ జెంది
వారిచేంగట నావిరభవంబు నొంది యభిమతవరంబు లొసఁగెద నడుగుఁ దంటి.

చం. అనుటయు సంతసించి, జలజాసనుఁ డోశశిమాళి! నీవునా
తనయుడవై జనించి ప్రమదం బానఁగూర్పు మాటంచుఁగోర; మ
ల్లనకితనొంది యున్నతదశం గన నెంచుటఁ జేసి యాటఁడుక
గనియె నపూజ్యభావము జగంబున నోధవశాయతేక్షణ.

గీ. అప్పుల, నారాయణుండు ప్రహర్షితాత్ముఁ డగుచునోదేవదేవ! దివ్యప్రభావ!
యేను భవదీయ శుశ్రూష నెపుడు సలుప వరముఁగోరెనఁగృపసేయవలయుననియె

కం. అకతన నీకు రూపున నాకర్ణశరీరమయ్యె నారాయణుఁ; డా
శ్రీకాంతుఁ డన,గ నీవే యోకాంతో యాదిశక్తియును నీవెనుమీ?

గీ. అట్టియే కాక, నీని జన్మాంతరమున యందు సైతము. నాకు నర్థాంగివైతి
పనిన శంకు నచనంబు లాలకించి యుద్ధి యెట్లని యడిగె హిమాద్రితనయ.

సీ. అడిగిన, భక్తుఁ డిట్లనియె; నోయబ్బాతి దళ విశాలాక్షి! తత్కథవచింతు
నవధరింపుము; పూర్వమందు దక్షప్రజా పతికి నీవును దనూభవలు మఱియు
బెక్కందుఁ జనియింపఁబ్రీతిమై నిన్ను నా కేచ్చి ధర్మాదుల కితరనుతల
నొసఁగి, కదంపడి యొక్కనాఁ డాతఁడు యజ్ఞ మొక్కఁ జొనర్చ నాత్మవేంచి

గీ. యామహాత్మవమునకు నాహ్వానమంపె నెలమినల్లుండ్ర కండఱ; కేమొకాని
నన్ను నొక్కనిఁ బిలువక మిన్నకుండె నంత మీ యయ్యతోడ నిట్లంటి నీవు.

కం. ఏమయ్య! జన్మమునకుం బ్రేముడి నల్లుండ్రనెల్లఁ బిలిచియుఁ బ్రమథ
స్వామిక్ భవదియాగ్రమ జానూతం బిలువవైతి జనకా! యగుడుక

గీ. పుత్రకపేకులఁ బాల్చునెప్పుడును నీకు భర్త; యాతనిఁ బిలువగవచ్చు నెట్లు
బరమపావనమగు మహాధర్మమువే? ననుచు వచియించె భవదీయజనకుఁ డంత.

గీ. కర్ణవిషసూచియైన యాకతికవచన మాలకించి, యితంబు పాపాత్ముడకట!
యేతని పుత్రినై యుండనేల యనుచు నలుకమై మేను దొఱఁగితి వబల! నీవు

ఆ. అదియెఱింగి, యేను నత్యంత రుషితాంత రంగమనఁ నదధ్వరమ్మునెల్ల
నాశనమ్ముచేసినాడ నచ్చటిసురత్ వెఱచి బెగ్గడిల్లి విఱిగి పటవ.

కం. తదనంతరమున నీ వ భ్యుదయించితి నీ సామాజలోత్తమునకు నో
నుదతిలలామ! కలశాం బుధికి శీతాంశురేఖ పొడమివమాన్కి ॥

చం. ఎఱుగుఁడుగాదె పంకజదళేక్షణ! యవ్వల నేనునుం దవ
శ్చరణముపొంటె నీతుహిన శైలముపై వసించియుండ ని
గ్గిరికులవశాలి నాకతిథికిం బరిచర్యయెనర్ప ముద్దుగూఁ
తురనగు నిర్ముఁబుపై; పుహితుండు గదా యలఁడెల్ల భలగులక

గీ. తారకాంతికుండైన పుత్త్రకుండు నాన సంభవింప నవేక్షించి నకలనురంబు
గడఁగి మరునంప నలడవకానమెఱిగి బాణసాధన నునలించి భస్మ ముద్దు.

గీ. అపుడు, నీవునుహతపం శాచరించి గోమఠి! భర్తగాచక్కగూ టి నన్నుఁ
గానఁ దొలిబామునను నామకాంతవైతి; వేమిసెప్పుమఁ గథలు పెంతికన్న?

మ. అనుచుక శంకరుఁ డితైఱుగునఁ బరీహాసక్రమం బొప్పఁగాఁ
దనవృత్తాంతమె చెప్పవల్లి, యుమ భూర్తా! నవ్యమాసత్కథక
వినఁ గోరంగ వచ్చింపవైతి; సరిలే! విన్నార మేతత్కథల్
మునుపే; కొత్తగఁ జెప్ప నేమిటికిఁ జాలుజాలు నిపోడుముల్.

కం. కుతుకపడి యడుగ వినఁదగు కతఁజెప్పక యెదియొ బ్రతుకుఁగభసెప్పితి పీ
గతి; నిదియొకొ నాకీవభిమతమాల నుడఁగూర్చు టనఁగ మదనాబాతీ?

గీ. నేను, పలనున్నగంగనా? కాను! నీవు కాళ్లఁబడి ముక్కుసంధ్యనా? కాదు! నామఁ
గోర్కులేరీతి నిక నొడఁగూఁడు? నభవ! తెలిసెలే నీదునడవడికిల తెఱంగు

చం. అనియుట గొరి యల్కమొనినాడిన నవ్వుమఁ జంద్రమాళి, యా
మెను బగికోఁగిటం బొనివి, మేలు! బళా! వరిహాసమాడినం
గినిసితివేలయంచు సతికిందగు సాంత్యనమాచరించియా
కినుకఁ దొలంగఁజేసెఁ గడుఁ శ్లేశములుబడి యెట్టకేలకుకా.

అ. గీ. ఏమిపనికొ తనకుఁ జేమాన్పదందైన ముదిత సుంత మూతిముసను నేని
యనుప్రవీణ నామె యలుకఁ దీర్చకయుండ నీశ్వరునకు నైన నెట్లు జరగు?

మృచ్చకటికము-నానాచిత్తము.

అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు

(శతావధాని)

ప్రకరణ మనుపేరు గల యీ రూప కము నఁ గవి పుష్కలముగ శృంగారరస మును సాధింపఁ దలంచి నాడు. నాయీకా నాయకుల యందలి రతియొక్క యుత్కృష్టత చేతనేశ్వంగార రసము సిద్ధించును.

ఆరతి కులాజనలు మున్నగువారి యందు తల్లిదండ్రులు మొదలగు వారి సర్బంధముల నపేక్షించనిదై సామాన్యల యందు ధన లిప్సతో సుబంధించనిదై యుండవలెను. దానికి సౌభాగ్యమే కారణమై యొప్పువలెను. సౌభాగ్యమన నాయీక యందు నాయక హృదయంగమత్వమును నాయకుని యందు నాయీకా హృదయంగ మత్వమునై యున్నది. మఱియు స్వయముగ జనించిన ప్రాణ య మహిమచే నెల కొల్పబడి, సారవశ్యము గలిగించెడి యాస్థానికి గుణసంపదయే యుద్దీపన విభావము కావలెను అట్టిస్థాయిభావమే సత్కావ్య దర్పణములం బ్రతిఫలితమగుచు సహృదయ హృదయముల నావర్జన సేయఁగలిగి రస సిద్ధి యందు సమృద్ధిగ నుపకరణ మగుచున్నది. ఇదిరసవిదులగు సత్కవులకు స్వారసీకమైన మతము.

కాళిదాస మహాకవి

“అసాక్షి స్సాధువినిత్య సంయమధనాత్, ఉచ్చైశ్చ కులంచాత్మనః త్వయ్యస్యాః కథమప్యభాంధవకృతాం, స్నేహప్రవృత్తిచతాం. సామాన్యప్రతిపత్తిపూర్వకమియందారేభ్యద్యుత్పాత్యయా భాగ్యా యత్తమతః పరంనఖిలతద్వాచ్యం వధూబంధుభిః.”

అను శ్లోకమున ‘అభాంధ వకృతాం’ అనెడి పదముచేత నీ భావమునే సహృదయుల యెరుట నర్పించెను.

ఇక్కడ వసంతసేన యెట్టిది? కులము వలన సామాన్య నాయీక. వేశ్యల వాడలలో బుట్టిన వనితల కెల్ల సాజమైన ధన లిప్స యీ వెలతెలఁదికి లేదని గూఢించుట కవకాశముండదు కదా ఇది గాక “విటుల పాలిటి యమదూత వేశ్యమూర్తి” అని యొక కవిచే వర్ణింపఁ బడినట్లు ధనాంగ నలకుఁ పెద్దపులి వలె తల్లియొకతే వెన్ను గాచుకొని యుండితన ధనార్జనమునకే కూతురి నుపయోగించు కొనుచుండును.

అట్టి వసంతసేన చాడదత్తుని గుణములచేత నావర్జింపఁ బడి చాడుదత్తునందనురాలై. అప్పుడు చాడుదత్తునిట్టి దళలోనున్నాడు? దురదృష్ట పరిపాకము.

చేతను సహజోదార్యము చేతను ధన హీనుడై యున్నాడు. అట్టివానియందు వసంతసేనకు దృఢముగఁ బ్రణయము నిలుచుట చారుడత్తుని సుభగత్వముతో పాటు వసంతసేనయొక్క యుదార ప్రకృతిని గణి కతను వెల్లడించెడిని, ఆ ప్రణయ ప్రతిష్ఠయే శృంగారరససిద్ధికిఁ జాలినంత రతిపరిపుష్టిని సమగ్రముగ సమకూర్చు చున్నది.

వసంతసేన యొక్క యీ గుణము రక్తత్వమును దొడ్డ ప్రకృతిని నూచించుటకే రోహసేనుని మట్టి బండి ప్రసంగము తేలుచినది. చూడుము. చారుడత్తుని కొడుకు రోహసేనుడు తండ్రి దారిద్ర్యమునంజేసి మట్టి బండితో నాడు కొనుచుండెను. అది చూచి వసంతసేన సహించలేక తనమహాదార్యమునకు లక్షణముగ నిట్టి హేమాభరణముల నెల్ల నాబాలుని మట్టి బండినిండు నుంచి యింటికంపెను. చారుడత్తునితో స్నేహము గోరుచున్నది గాన నామె స్నిగ్ధ హృదయము చారుడత్త తనూజుని దరిద్రత కోర్వలేక పోయెను.

పోవుగు పిల్లవాడు కొనుచుండివట్టేచారుడత్తపుత్రుడును గ్రీడించు గాక హీనముగ నేల యుండ వలెననెడి పక్షపాతము వసంతసేన కాభరణ లోభము కన్న వేయి మడుగులుగ నుత్పన్నమైనది. దీనికి మూలమేమి! చారుడత్తుని యందలి స్నేహమే. అట్టి స్నేహము సర్వ సామాన్య నాయుకలకు వలె ధన లోభమునకు సంబంధించినది కాదు దీనంజేసియే వసంతసేనను గుణానురక్తముగాఁ బ్రదర్శించి నిశుద్ధ ప్రణయ మయమగు శృంగారముచు సాధింపఁ దలఁ

చుకొనిన కవి యాశయము నెఱవేఱుచున్నది.

సర్వ స్నేహములనుమించినదివాత్సల్యమని బాణమహాకవిచెప్పెనుఅట్టివాత్సల్యమునీకవిచారుడత్తన తునిజూచినప్పుడువసంతసేనయందుఁజూపించెను. ఇది ప్రకరణనాయక మగువసంతసేన యార్థహృదయతనుచాటుచున్నది. అదియే సువిశుద్ధ ప్రణయ రసభరితమగు రూపక శృంగారమున కవలంబ మైనవసంత, సేనానురాగమును నిష్కల్మషముగఁ దెల్పుచు సామాన్య ప్రధాన నాయక, గావచ్చునా? యను సంశయమును నివారించు చున్నది.

కాన రూపకముల కెల్లఁ బ్రాణ మనఁదగిన రసమున కీ ప్రకరణమునం దీ రోహసేన ప్రసంగము వసంతసేన యొక్క సముచితానురాగ పరిపక్వ భావమును నివేదించుచు బ్రధానమగు చున్నది. అట్టి ప్రసంగమున ముఖ్య మైనది మృచ్ఛకటిక (మట్టిబండి) దానినే ప్రకరణము యొక్క పేరులోనతుకుట శూద్రక కవియొక్క రస పక్షపాతమును స్థిరపఱచుచున్నది. ఇది కవి కుండవలసిన యాశిత్యాచు సంధానసామగ్రి

ఇదిగాక పేరు చేతనే ప్రబంధమందలి కథా సారము నెల్ల సమగ్రముగఁ దెల్పునలె ననునదియు నొక యాచారము కవి సత్తములలోఁ గన్పట్టెడిది. అభిజ్ఞాన శాకుంతలము ముద్రా రాక్షసము మున్నగు పేరు నిట్టివే. రోహసేనుఁ డాటకుకుయోగించు కొనెడి యీ మట్టిబండి కూడ చారుడత్తుని గొప్ప దారిద్ర్యయమును దాని గారణములతోఁ గూడ ప్రకటించు చున్నది ఇందలి భూతకథ యంతయు నాతని దారి

ద్యమునకుఁ గారణములైన మహాదార్యము యొక్కయు నితరదైవిక కారణముల యొక్కయు బహు విధ ప్రస్తావనలను బహు పాత్రముల ముఖమునఁబ్రదర్శించుటచేతనే నిండి యున్నది. దీనంజేసి 'మృచ్ఛకటికము' అను నీనామ మీ ప్రకరణమునం దశేష కథావిశేషబోధక మను చున్నాము. మఱియు నీ మట్టిబండి ప్రసంగమే చారుడత్తు వసంతసేనల ప్రణయబంధమును దెల్పును గాన, సామ్యులమిది లోభమునఁ జారుడత్తుఁడే వసంతసేనను జంపివేసెనని చారుడత్తుని మీద మోషఁబడిన నేరమునకుఁ గారణమగు చున్నది. మైత్రేయుని చంకలోనుండి పడిన సామ్యుల ప్రస్తావన చారు

డత్తుఁడు దండ్యుఁడుగా నిరూపింపఁ బడుటకు ముఖ్య హేతువు. దాని కిది యాది కారణము. మట్టిబండి ప్రసంగముచే సూచితమగు వసంతసేన యాదార్యమున కొక ఫలమైన శ్రమణాక సాహాయ్యముచే నాయికా నాయకులు రక్షితు లగుచున్నారు.

ఇట్టి మహాత్ములు కొందఱు జ్ఞయనీ పురమున నుండుటం జేసియే వీరియండ నుండు సాధువుల సాయమున సుమతి యార్యకుఁడు రాజయ్యెను. దానివలననే సంపూర్ణాధికారము చారుడత్తునకు సంక్రమించెనని ప్రసక్తానుప్రసక్తిపరంపరచే నామమే సర్వ ప్రబంధార్థ బోధనమయ్యెడి.



ఎవనిరాకు వేచి యెదురు చూచెదవు?

డాక్టరు. పి. వి. రమణయ్య గారు

నడిరేయియేతెంచె నడి సందడుడిగ
రమణీయశుకపిక రావముల్ యెలఁగె
శీతాంశుకిరణముల్ సిరమైనపచ్చ
కప్రంపురాసిని కరఁగించినటుల॥
గమ్మనిహాసనల్ చిమ్ము బూఁబొదలు
చలిగాలిదేహంబుఁ దొలచినట్లయ్యె
వెండిదీపము మిఁటవెలిఁగెడి భాతి
పుచ్చపువ్వును బోలెఁ బూసెవెన్నెలయు
రాజు విజృంభింపఁ బ్రజలట్లుతార
కావళివెలవెల బోవుచునుండె
అతివేగమునఁ జుదుగ్గిఁడాకాశవీధిఁ
జెడస నల్లని చిన్ని మేఘముల

డాక్టరిపోయెడిరీతిఁ దరలెడి మదియుఁ
జిన్నఁ బోయిన మోముఁ జెదరినకుదులుఁ
జెక్కిటఁ జెయిచేర్చి చింత జేయుచును
గుమ్మపుమెట్లపైఁ గూర్చుండికొమ్మ!

ఎవనిరాకు వేచి యెదురుచూచెదవు?
మురిపెముల్ ముచ్చటల్ మూడేండ్లదనుక
హృదయసీమను నిల్పి ప్రేమవల్లికల
వేరుతోఁ బెకలించి వేసినపుత్రిఁ

డాకాశవీధి నిశాకరుతోడ
మెలుగారుమేఘ సూర్యానందాగి
తొంగిచూచెడిరీతిఁ దోచునే? చెలియ!

ఇరువదేనగునది

భారతుల మార్కండేయ శర్మ గారు. (యువకవిమండలి)

—(౦)—

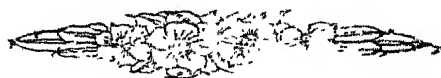
దినసశిరస్తటంబుబడి దీల్పడిలోయలు గొండనెత్తముల్
దివ్రచుఁబ్రేతిక్షణంబు గణుతించెడు నాయమితానురాగసం
భవచక్రతేక్షణంబులు ప్రపన్నములయ్యెడు, నోవభాతచా
రువదన! వేచియుండెద సరోజముతో నొకపాటివాఁడనై

ఈగజనీగృహంగణములే నడుగిడ్డ నిమేషమందునే
యేరవళుల్ బయల్పడచె నిప్పుడు భిన్నములేదు, పైవయిం
దారయొకందునే మెలయునా! యదిలేదు, తపర్తుఁజూరుత
ప్రేరితభూత సంచల నభీష్టము ముజ్జగమున్న దిమ్ములన్

నాహృదయంబుమాత్రము వినాసకలంబు నిశాంధ్యముద్రిత
క్షౌహృత మింకనాకుఁ గడచెన్నెమునుంగుడు వడ్డవిప్రయో
గాహతి, నీసమాగమవిహారమువంకఁ బ్రేతిక్షసేతురా
వే! హితకారిణి! యుదయవేళ ఘటింపవె యాభవంబునన్

ఈశరదంకురం బిరువదేనగు మాధవమంజుమల్ ప్రస
న్నాశల గుమ్మరించిన మోహమహిమంబు గలట్టి దిప్పుడే
లో శరణంబు జొచ్చినది యూరకనీ హిమబిందుహాసలీ
లాశ జలంబులంగన డలంచిన దించుక నవ్వురేపటన్

అటులొక వేళనీ ప్రవిమలాగమరేఖలు పొజ్జగోపరి
స్ఫుటనటనంబులం బొలయఁ బూనవయేని శరత్తులెన్నియో
యిటవిరహాశ్రువర్షముల నీతమసాంతరితాంబు భృద్రహ
శ్చటులత ముక్కు మూసికొనఁ జాలుదు, నీవయనుగ్రహించినన్



శ్రీ రీ ష ము

శ్రీ శ్రీ చూర్ణిరమగాక పులు.

తా వ భా ను లు .

ఉ॥ అంటినఁ గందు కేసరములందుఁ బరాగము చిందువార, వా
ల్లంటి సాబంకుచూపుల జగానిగ్గైవడి శుక్ల కాంతితో
నుంట నుగంధబంధురత నొప్పుట నీయెడఁగాక యెందునే
నొటివె నవ్య కేసర శిఖారుచిభాసురమా శిరీషమా॥

ఉ॥ ఒక్కెడఁ దెల్పునే జొకట నుజ్జ్వలమై తగునాకు పచ్చరం
గక్కజమై తలిర్పఁజివురాకులకంటెను మార్దవంబుగాఁ
జక్కదనంబుగూర్చు నిను సర్వసుమ ప్రభువంచుఁబల్కుచో
నిక్కమతిక్రమించుట శునె పరికింప శిరీష రాజమా॥

ఉ॥ పూనలనైడు బాణములపోల్కి గ్రహించెను మన్మథుండు, కొం
దావులనీనుని విడిచినన్ జగజ్జితయు లోనుగాదె, నీ
పావనగంధబంధురత, ప్రస్ఫుట మార్దవరూపము లతాం
తావళులందు గానఁబడునా వెయిజన్మలకున్ శిరీషమా॥

ఉ॥ ఏఁగె వసంతమన్న భయమించుకలేదు ప్రసన్నగంధ ను
శ్రీగణనీయమున్ జనవశీకర ణస్తవనీయరూపరే
భాగుణ గౌరవంబులును గన్నడునీకు నుమప్రతానకుం
దే, గనరాదటంచును మదింగడు కుందుడునో శిరీషమా॥



తమిళిఁ దారలు రూపము; తారలకుఁ
జిందుగిడు; చిందుగినికి లక్ష్మి; ఇట్లే సరస్సు

నక్షత్రములముఖ రూపము కమలమునకు
తైలము, నీనకూనకు సరూప్యము రూప
ము; లలనకు లజ్జ.

మనకు ముఖము న్యాయము రూపము;
తమలకు గుణము; కావ్యములకు నిరూప
ము.

వాక్యమున కన్యాయము రూపము;
నియమమునకు నిష్ఠ; మతుల తైక్యము;
సహవాసమునకు స్నేహము; బంధములకుఁ
ప్రేమ; అర్థముల కన్యాయము. ఇవి గా
వ్యములు. వీనికి భిన్నములగు విరోధ వివి
ధత్వములు గర్హ్యములు. ఏక్య మొక
యందము.

జనూనముల గొన్ని గలవు. ఒకటి
మన యర్థములలో స్వార్థము. కాని యిచ్చేట
గూడఁ జరుల సామర్థ్యము గాదు గాని పోన,
స్వార్థము మనకు రూపమే. ఇక దుఃఖ
వాక్యముగా మన యుద్దేహి, యొకటి
దేహి సదా రూపము. త్రాగమున కుచా
రహృదయమే రూపము.

వాదమునకు మతము రూపము; దీని
యందర్థములె నాకృతియు సిద్ధము. మత

(సత్యము).



వియోగిని.

మంత్రప్రగడ భావనారాయణ గారు (కవితాసమితి)

విమలయమునా నదీనైకతముల మురళిఁ
బాడు నందకుమార గోపాలబాల!

కమ్మనెమిచు నధరామృత మొక్కింత
నీనిచాకి జీవిని గోలనిచ్చి వేగ

ప్రేమమై గావరమ్మని వేడుకొందు

* * *

* * *

భావజుని పుష్పబాణ ప్రభావమునను

కొట్టు మిట్టాడునాయెల్ల గుట్టులరసి

తరళిరావేల? హృదయేళ! తాళలేను.

దరినిఁ జేరిచి బోవఁగా దలపవేని

ప్రాణముల నిల్వ నింక నావశముగాదు
రమ్ముగమ్మ వేవేగ మురానురారి!

* * *

* * *

నకలచింతల మాని యీజగతియందు

నాదుమానధనమ్ము నీపాటములకు

నర్కణ మొనర్చినట్టి పన్నార! యిట్లు

యెల్లదమునర్చి పోయెదవేల? కృష్ణ!

ప్రేమమై గావరమ్మని వేడుకొందు.

* * *

* * *

పడవ ప్రమాదము.

(పడ్డాది సుబ్బారాయుడుగారు.)

చ॥ కటకట! కన్నబిడ్డలను గన్నపుడే గడతేచ్చినట్టి తా
కటికి మనంబుతాఁగ కక గారపు నీకనుగంప గల్లునే?
నుదును మింగి తేడ్వఁ బలుగుండ్రను నావలు రెంటితోడ నా
కొక, ఇంకొక సార్థరంబుగను గార్తిక పూర్ణిమముందు; గౌతమీ!

ఉ॥ సాదములండుఁ గూడఁ బలుపైఁడినగల్గల రాకొలంపు లే
బైదలి, తొమ్మనం దనుము పాపనితో నిలబడ్డభీతఁ, ద
తోడ్పరితోడఁ బ్రాణవిభుతోడను గంపెడు సొమ్ముతోడఁగ
ట్ట! దిగమింగి; తెరికకతివాత్మప! రాజమహేంద్ర గౌతమీ!

ఉ॥ ఆలిని బిడ్డలన్ విడిచి, యర్థము, లాఁతినిలాతులం గటా!
కూలియు నాలి చేసికొని కూర్చుకరాఁ జనుకూటిపేదలన్
గాలునిపోలి కంపితిని క్రమ్మఱకుండఁగ; వారి పొండ్రోకున్
హలహలంబ వీవు, శిశిరామృత వాహినిపయ్య; గౌతమీ!

ఉ॥ ఆసలురెండు, సంఘమరణార్తి కిటక విసవచ్చు హేతువుల్;
కాసులమీఁదఁ గాంత మరకాండ్రకు, గమ్యపదంబు వేయనా
యాసతఁ జేగవచ్చు ననునాస్థపథస్థుల, కింక నెట్టివే
దోసము లున్నవో మనకుఁ దోఁపని వాపరమేష్టి దృష్టిలో!

అ॥ వె॥ మునుఁగు వేసి శృత్యముఖమునఁ జరియింతు
రాయు వున్నవాళ్ల నఖిలజనులుఁ;
గాల మైనశాఁడు గ్రక్కున మునుఁగూడుఁ
దరణియాన మిదియ వారకాణ!



జా మా ద న్న పంతులు

కోలవెన్ను రామకోటేశ్వరరావుగారు వి.ఎ.వి.యల్.

గోలకొండ రాజ్య మంతరించుటకు పూర్వము పదమూడువత్సరములు పృథా నామాత్య పదవి నలంకరించి, పృథి విభా శాలియనియు, రాజసీతి విశారదుడనియు పేర్వడసిన మాదన్నగారి జీవితమునందలి ముఖ్యాంశముల వాంఛితేతముల తెలిగించుట అవసరమైయున్నది. అక్కన్న మాదన్న లాంఛనులు కారని కొందఱు యభిప్రాయము. వీరి నిజమైన పేరులు మదన పంతు వికనాథకంతు అనియు, వీరమహారాష్ట్రబ్రాహ్మణులనియు మహారాష్ట్ర పండితులు వ్రాసియున్నారు. కాని, మొగలు చరిత్రకారులును, సమకాలీనులగు పాశ్చాత్యవర్తకులును, శ్రీశివాజీ జీవితచరిత్రమును వ్రాసిన గ్రంథకర్తలును, అక్కన్న, మాదన్నలను పేరులనే వాడియున్నారు. ఈ “అన్న” లేక “అయ్య” శబ్దము, ఆంధ్రకర్ణాటలలో కానుపించునేగాని, మహారాష్ట్రలందులేదు. ఇంతియగాక, వీరాంధ్ర బ్రాహ్మణులను పృథితి మన దేశమునందు సంపూర్ణముగ వ్యాపించియున్నది. వీరిమేనల్లుడని చెప్పబడు గోపన్న, ఆంధ్రదేశస్థుడే గదా. వీరువురును అన్నదమ్ములగునాకాదా అను చర్చకూడకలదు. కాని, మైనచెప్పబడిన చరిత్రలందంతటను వీరన్నదమ్ములనియే వర్ణింపబడినది. వీరిలో అక్కన్నగారు గోలకొండరాజ్యమునకు దండనాధుడు. సుల్తానుల రాజ్యమునచేడి యుండుటచే,

(సర్లమ్మర్) మొత్తముమీద నీ యనకంటె మాదన్న గారెక్కువభ్యాతిని సంపాదించిరి. చాతృత్వము, పండిత్యము, స్వామిభక్తి లోనగు సుగుణము లీ యనయందు మూర్తిభవించెనని సమకాలీకులు పొగడి యున్నారు. వీరిని గూర్చిన కట్టుకథలు వెక్కులు ఆంధ్రజనులలో వ్యాపించినవి. “అక్కన్న మాదన్నలు అండలాలెక్కుట” లోకోక్తిగా పరిణమించినది.

౨

తాసిమాపృథ్వము.

గోలకొండ పృథ్వీపులగు కుతుబుషా హనుంతులలో అబూల్ హస్సన్ కడపటివాడు. ఇతడు రసికాశ్రేయరుడగుటచే “తాసిమా” అను బిరుదునందెను. ఇతని కాలము (క్రీ. శ. 1672-1686) రాజధాని నగరము సమస్త కళలకును నిలయమై, భారతవర్షమునందలి వివిధప్రాంతములనుండి గాకుకులను, చిత్రకారులను, శిల్పులను ఆకర్షించుచుండెను. ఎచట జూచినను, వజ్రవైభూర్యములు, రత్నకంబళములు, చీనిచీనాంబరములతో నిండియుండి, భాగ్యనగరమను నామమును సార్థకమొనర్చుచుండెను. గంజాము మండలమునందలి శ్రీకాకుళము నుండి చెన్నపట్టణమువరకును గల సముద్రతీరమంతయు సీగోలకొండ

విదేశములతోడి వర్తకవ్యాపారము చక్కగ సాగుటయు, అందునలని యైశ్వర్యము వీరికి దక్కుటయు సంభవించెను. గోలకొండ వారి ప్రాంతము సంపాదించి, వారి రేవు పట్టణములలో గిడ్డంగులను కట్టకొని వర్తకము చేసికొనుటకై వలందులు, అంగ్లేయులు పరాసులు నుల్తానునకును, అమాత్యులనును వెలలేని కానుకలర్పించుచుంబరి. రాజ్యాదాయము సం॥ కు 275 లక్షలు. ఈ రాజ్యమునుదలి వజ్రపు గనులు ఖండాంతములందు ప్రఖ్యాతమైనవి.

గోలకొండ రాజ్యమిట్లా ప్రభుగోపేతముగ నుండునని రాజ్యము నానాటికి ప్రియమైన వస్తువును, కష్టల కారణములందును ఉత్తరహిందూదేశ మంతయు నీన వశము చేసికొని అచ్చిన్నముగ పాలించుచుండిన అలంగీయ పామ (జోరంగజేటు) దక్షిణాపథములోని విజాపూర గోలకొండ రాజ్యములను నాశనము కావించుటకై యత్నించుచుండెను. తాసిమా సామ్యుడు, రసజ్ఞుడు, కాని పరాక్రమశాలి కాడు. ఈతడు రాజ్యమునకు రావపూర్వమే మొగలుసామ్రాజ్యముతో జరిగిన యొడంబడిక ననుసరించి, గోలకొండరాజ్యము ఢిల్లీ చక్రవర్తికి కొంతకప్పుము కట్టుచు, చక్రవర్తిపక్షమున నొక రాయబారిని (ఈకాలపు బ్రిటిషు రెసిడెంటును బోలి) తమ యాస్థానములో నుంచుకొనవలసి వచ్చెను. ఈరాయబారి అనేకపర్యాయములు నిండు పేరోలగమున తాసిమాను తూలనాడు చుండెను. ఎన్నటికైనను, క్రోధావేశముచే మరల సితడు రాయబారిని అగౌరవరచుననియు, అందుమూలమున అడ్డము చేసి

రాజ్యమును స్వాధీనము చేసికొనుట కనగాశము కలుగుననియు జోరంగజేటు ఆలోచించెను. కాని, తాసిమా పరాక్రమహీనుడగుటచే, ఎట్టియవమానములనైన భరించుచు, ఏవిధముగ నైన, సామంతపదవియందైనను, రాజ్యమును నిలువబెట్టుకొనజూచుచుండెను. నానాటికి నిషానునుఖముల యందాసక్తి మోడుకాగా, వాని యందే మునిగి తేనుచుండెను.

సర్దారులలో కక్షలేర్పడి కొందగు మొగలుకల మచల బింక నుక్కకులగుచుండిరి. భాగ్యవగరముగాని సర్దారులును, పర్తకులును, ఎంతయైశ్వర్య మనుభవించినను, సామాన్యప్రజలకు తగిన శాంతిగాని, సురక్షణముగాని లేకుండెను. రాజాస్వయముగ రాజకార్యముల గమనింపకుండుటచే, ఉద్యోగులు లంచగొంతులై జనులను పీడించుచుండిరి.

3

మాదన్న వజీరగుట

తాసిమా తన ఆచ్యవచ్చినటుల సకల భోగముల ననుభవించుచు, రాజ్యవ్యవహారముల కొంతవరకైనను చక్క-బెట్టుటకు మాదన్నకు ప్రధానామాత్య పదవి నొసంగెను. అక్కన్న మాదన్నలు క్షోభయును 1666 వ సంవత్సరములో పదిరూప్యముల వేతనము మీద గోలకొండ సరహదుడు సయ్యదుముస్తఫాపద్ద వరాబులుగ ప్రవేశించి, క్షోభముగ పృథ్విలోనికివచ్చి, అగౌరవ తమ యజమానియెడ ద్రోహము కావించి అతను పదవ్యుడైన పిచ్చుట తమ ద్రోహ ఫలితముగ నీయున్నత పువ్రుల సంపాదించి రని సమకాలీనుడును వలందు దేశస్థుడును నగు "నూవర్డు" వ్రాసియున్నాడు.

మాదన్నకు 'సూర్యప్రకాశ' రావు అను పేరు దొంగబడెను. మాదన్న బుద్ధికారి. అక్కన్న జీర్ణులమారి, దుర్మార్గుడు, తెలివితేటలు తక్కువ. మాదన్న రాజ్యపరిపాలనలో ప్రధానపురుషుడయ్యెను. సుల్తాను సమస్తవ్యవహారములను మాదన్న కేవలమీ తన స్వంతభిరుచ్చి కై డెబ్బది అయిదువేలదాలర్లు (సుమారు మూడు లక్షల రూపాయలు) తీసికొనుచుండెను. మాదన్నకు పోర్టీ, హిందూస్థానీ దేశభాషలలో చక్కని పాండిత్యముకలదు. అతడు రాజభోగముల ననుభవించుచుండెను. అతడెక్కిన బంగారు పల్లకీ పీఠులలో వెడలునపుడు, ప్రజలందరును ఎక్కడివారక్కడ నిలచి అతని గౌరవించుచుండిరి. అతడు పలండుల చికిత్సముగ నాదరించుచుండెను. అతని దర్శనభాగ్యము నా కనేకపర్యాయములు లభించెను" (హావద్దు).

“మాదన్న పంతులు మహానుభావుడు. బ్రాహ్మణ భక్తికలవాడు. దానధర్మములయందాసక్తికలదు. తన గృహమునకువచ్చిన బ్రాహ్మణపండితుల సభికముగ గౌరవించుచుండెను. పోతిదినము లక్షజనులకు భోజనము పెట్టెడివాడు. వీరందరి భోజనమైన పిమ్మట గాని తాను భుజించువాడుకాదు. ఈనియమము తప్పక నెఱ్ఱించుకొనుచుండెను.” (చిత్తీసుబఖరు)

పై వాగ్ధితలనుబట్టి మాదన్నగారివైభవమును, సుగుణ సంపత్తియు స్పష్టపడగలవు. తనయెడ నసూయచేందిదనరు పదభ్రష్టునిగావించుట కెందరో మహమ్మదీయ సరదారులును రాజకుటుంబములోనివారును, కనిపెట్టుకొని యుండినను, తన శక్తిసామర్థ్యములవలన వారి ప్రయత్నములన్నియు నిష్ఫలమొనర్చి జయప్రదముగ పడమూడు సంవత్సరములు రాజ్యమేలుటయే, ఈతని బుద్ధిచాకచక్యమునకు నిదర్శనముగనున్నది. సుల్తానునకును, నీతనికిని పరస్పర ప్రేమ విశ్వాసము లధికముగ నుండుటనలక కూడ ఆతని పరిపాలనమునకు బలము చేకూరెను.

మొగలు సామ్రాజ్యము వాత పడి కుండ గోలకొండ రాజ్యము క కాక, దక్షిణాపథము శ్రీ శివాస్థాపించిన మహారాష్ట్ర రాజ్యము అత్తున్నతవశ నందియుండెను. మత విద్వేషములు మూలబ్రోసి, దక్షిణాపథ రాజ్యములను మ్రింగేయ నుండుచున్న మొగలు శత్రువుల నెదుర్కొనుటకై ఈ మూడురాజ్యములును కలిసి పనిచేయవలెనని మాదన్నగారి వస్తువల. తానీహనును, శివాజీకిని సంధి సమకూర్చుటకై తన శక్తిచు తను ధారి నొసెను. శివాజీ దర్బారులోని “రఘునాథసారాయణపంతు”కూడ ఇట్టియుద్దేశముతోననే, మాదన్నగారిని హస్తముగ దర్శించుటకై గోలకొండ వచ్చెను. వీరి ప్రథమసమావేశమునుగూర్చి “చిత్తీసుబఖరు” సం దిట్లు వర్ణింపబడినది.

“భాగ్యవంతు రాజ్యము శ్రీశివాజీ శిల వెట్టిన కర్ణాట ఉండయాత్రకు అభ్యుగిరము కల్పించుచున్నాను. అట్లుజరుగకుండ నుభయరాజ్యములను పొత్తు కలుపుటకై పంతు భాగ్యవంతును సమీపించెను. అక్కన్న మాదన్నలు సకీరులై సమస్త రాజ్యాధికారమును అనుభవించుచుండిరి. వారిరక్షణనుకొనుటెట్లు? మాదన్న బ్రాహ్మణ పండితుల సత్కరించునని తెలిసికొని, తానాశ్రయమును ధరించి, మాదన్నగారు గొప్పనూచరించి ఇతము చేకొనునరయమున తక్కిన బ్రాహ్మణులతోపాటు వారియింటికి వెడలెను. అక్కడ జరుగుచుండిన చర్చలలో పాల్గొని తనప్రతిభను వెల్లడించెను. మాదన్నగారు మిగులసంతసించి “ఆయాగ్, మీరు మహానుభావులు ఎక్కడనుండి దయ చేసినారు? మీకేది కావలయునో కోరుకొనుడు” అనెను. రఘునాథుడిట్లు ప్రశ్నుత్తరమిచ్చెను. “నాకు ధనమక్కరలేదు. భూములు, అగ్రహారములమీద నాకు వాంఛలేదు. నాకు సత్పురుషులు, కాస్త్రువేత్తలు, నాలుగు గడియలు తమతో అంతరంగముగ

చచ్చ చేయవలెనను కోరికమాత్రమేకలదు.” అప్పుడు మాదన్న రఘునాథుని రహస్య ప్రదేశమునకు తీసికొనివెళ్లెను. రఘునాథుడిట్లు నిజస్థితి తెలియపరచెను, “నేనుయాచక బ్రాహ్మణుడనుకాను, శ్రీశివాజీ మహారాజు భృత్యుడను. నాపేరు రఘునాథపంతు. కర్నాటకములో మారాజుకు కొంతరాచకార్యములున్నవి. కావున స్వయముగా నాప్రాంతముల చూడవలచినాడు. తంజావూరికి ప్రయాణముగచున్నాడు. అతనికి అవసరమగునపుడు మీరును, మీకవసరమగునపుడాతడును, పరస్పరసహాయము చేసికొనునట్లు మీరాజ్యముతో సంధి నమకూర్చుటకై నన్ను పంపినాడు. మీరు మరమునంకాన క్షికలవారు. ఆమరమునుధరించుటయే శ్రీశివాజీ పరమోద్దేశము. కావున మీరాజునికి తోడ్పడవలెను. మీ ప్రభువున కెట్టి గౌరవలోపమును లేకుండగనే, అతనికిని మా మహారాజునకును తమరు స్నేహము నమకూర్చవచ్చును.”

“మాదన్న పంతులు రఘునాథునియెడ ప్రసన్నుడయ్యెను. రఘునాథుని మాటలును, వాదమును యుక్తియుక్తములని తోచెను. మాదన్న అదివరకే మహారాజు (శివాజీ) కీర్తి నెరింగియుండెను-రఘునాథునిగూర్చి వినియుండెను. ఇంకను అధికమైన భక్తిశ్రద్ధలతో నాతనిమాటల నాలకించి, ఆచంద్రాగ్రముగ తమస్నేహము వర్ణిల్లనట్లు శపథముకావించెను. శుభముపక్షముల యాశయములును సఫలమగునటులేర్పరచుకొనినపిమ్మట, మాదన్నగారు రఘునాథుని తనయింటనాపుకొని, అతనిపరివారమును (పట్టణము బయటనున్నవారిని) పిలిపించెను. శివాజీ కర్నాటకమునకు వెడలనపుడు తానెవను చూచునట్లు నిశ్చయింపబడెను. పిమ్మట మాదన్నగారు రఘునాథుని సగౌరవముగ పిట్టొలిపిరి”

స్వామిభక్తి పరాయణులై, తమతమ రాజ్యముల నుద్ధరించి, మొగలుశత్రువుల నెదుర్కొన యత్నించు నీ సూంధ్యమహాగాష్ట్రప్రముఖుల సమావేశమును గూర్చిచదివిన నేడెచని హృదయ ముగ్ధుంగికుండును?

క్రీ. శ. 1577 సంవత్సరము జనవరి నెలనాటి శ్రీమదాచకర్ణాట దండయాత్రకై బయలుదేరిన రాజునాని కాయుకొని, అతని

వద్ద నీ దండయాత్రకు వలయు ధనమును కొంత నై న్యసహాయమును పొందుట యటండ, రెండు రాజ్యములకును స్నేహసంబంధమును దృఢపరచుటకై శివాజీ భాగ్యనగర మార్గము పట్టెను. అతనికి భాగ్యనగర ప్రభువును, పౌరులును నొసంగిన యద్భుత స్వాగతము నీ క్రంది విధముగ “సభాసదు” అను మహారాష్ట్రచంత్రకారుడు వర్ణించియున్నాడు.

“శివాజీ భాగ్యనగరరాజ్యపు సరిహద్దులలో ప్రవేశించినంతనే, తనవైనికులు రైతులకెట్టికష్టమును కలిగించకూడదని శాసించెను. తనదండు విడిసిన ప్రదేశములందెల్ల, కావలసిన పదార్థములన్నియు వెల ఇచ్చి శాంతముగ తీసికొనెను. దోపిడి ఏమాత్రమును లేకుండెను. ఈపద్ధతిగ శివాజీ పచ్చుచుండినట్లు నుల్తానువిని, అతనివైనికుల కృమిశిక్షణకుసంపదించెను. శివాజీని గౌరవించుటకు మార్గమధ్యమున నాతనికలుసుకొననెంచెను. కాని, శివాజీ మిగుల మర్యాదగ్ధుడగుటచే నుల్తానున కీక్రింది విధముగ కబురంపెను. “మీరు నాకెదురుగ రాకూడదు, మీరు అన్నగారు నేను తమ్ముడను.” నుల్తాను ఈ సందేశమునువిని మిగులసంతసించెను. రాజ్యమునకు సర్వాధికారులగు అక్కన్న మాదన్నగారలు—వీరే నిజమునకు ప్రభువులు—ఎదురేగి శివాజీకి స్వాగతమిచ్చి పట్టణమునకు తోడ్కొనిచనిరి. శివాజీ ముందుగ తన అవ్వనై న్యమున కింలకును బంగాలు నగిషీ పనిచేసిన జీనుల నమర్చి యుంచెను. నుల్తానును చూచుటకై అతడు శుని మహారాష్ట్రమున పట్టణమున ప్రవేశించెను.

నుల్తాను పట్టణముంతయు నలంకరింపజేసెను—గాజపీథులు, సందులు, పసుపు కుంకుమలతో కప్పబడెను—జయస్తంభములును, పతాకములు నమర్చబడెను. కోట్లకొలది ప్రజలు శివాజీని చూచుటకై మార్గమున కిరుప్రక్కల నిలుచుండిరి. స్త్రీలు ఆరతు విచ్చి గౌరవించిరి. రాజుమీద బంగారువెండి పుష్పములు వర్షింపబడెను. రాజు అంతులేని ధనమును గుస్తలను ప్రజలకు ధర్మముగ పంచిపెట్టెను. సైన్యముగ ‘దాదుమహల్’ అను ధనవస్తుచేరెను. ఈవిధముగ పాచుపా (నుల్తాను) తనసందేశమంపెను. “తమరు మేడదిగి రావద్దు నేనే స్వయముగ తమదగ్గను

మున్నకై వచ్చుచున్నాను. కావున పాదుసారన పాపముననే యుండెను. తన పరివారమును చతుములు విగించుకొని (శోకపనూచనముగ) మేడక్రిందికి యుండుటని యాజ్ఞాపించి, తాను మేడమెట్లెక్కినాడు. రాజును నవాబునారాయణుని, పరీక్షాదపంతులు, సోనాజీ నాయక్ (పరీక్షాపరి) బావాజీ శంకేరి, కిత్తెగలగురు మాత్రమే సాధమున సుగ్రహించిరి. పాదుసా నారాజు స్నేహపూర్వకముగ శివాజీని కాగల్గించుకొనెను.

ఇరువురును ఒక్కసేకము నేయధిష్టించిరి, పాదుసా, రాజు, మాదన్న పంతులు, ముగ్గురు మాత్రము కూర్చొనిరి. తక్కినవారందఱును నిలుచుండియుండిరి. ప్రభువు భీరువురకు నన్యోన్య ప్రేమాత్మితయ్యుండెను. వారు సంభాషింప మొదలిడిరి. పాదుసా జనానాలోని కాంతలు కిటుకీ కంతలలోనుండి శివాజీరాజునుజూచి మిగుల నాశ్చర్యమునొందిరి. పాదుసా మిగులచూర్చించి మాడు గంటలు శివాజీ వీరకృత్యములగూర్చిన కథల వినుచుండెను. రాజునకును, అతనిపరివారమునకును మణిభూషణములు, వస్త్రములు, అశ్వములు, గజములు, నొసంగి పిడ్చిలిపెను. రాజును, పాదుసాయు మేడ మెట్లు దిగిరి. రాజు తన పిడిదికి వెడలెను.

అట్లు పురలిసచ్చునపుడుకూడ ప్రజలకు ధర్మము చేసెను. అతను తన్ను వీడిన పిమ్మట, పాదుసా శివాజీ సదభిప్రాయముకలవాడని సంపూర్ణముగ విశ్వసించెను. మాట ప్రకారము తన్ను రక్షించెనని తెలిసికొనెను. ఇట్లు వితర్కించి, పరీక్షాదపంతులు (శివాజీపక్షమున భాసినా దర్బారులోనున్న రాయబారి) బహుమతులొసంగుచు “నీవు మర్యాదస్థుడవు” అనెను. ఇట్లాగుని బహూకరించి శివాజీయొద్దకు పంపెను.

మరునాడు మాదన్న పంతు తన ఇంటికి విందునకై తోడ్కొనిపోయెను, తన పత్నిగారితో భక్ష్యములను వండించి, అక్కన్న మాదన్నలు శివాజీపద్ధతూర్చుని అతను భోజనము చేయుచుండ సగౌరవముగ చూచుచుండిరి. రాజు పరివారములోని వారందరికిని కూడ విందుగాకంప బడెను. అక్కన్న మాదన్నలు రాజునకును వారందరకు భూషణములు, వస్త్రములు, గజాశ్వములును నొసంగివారి పిడిదికి పోసి కొని పోయి నిగట్టిరి.

“పాదుసా మాదన్నను విలిపించెను. వారు పంతులు, సంప్రదించి శివాజీకి కావలసినవన్నియు ఇచ్చి పృథ్వి పరుపకతెనని తీర్మానించుకొనిరి. ఇట్లునిష్క్రమించి వారొకకుడ ముహూర్తమును నిర్వహించి రాజును రెండవసారి వేళమునకై పాదుసా సాధమునకు ఆహ్వానించి ఆతనికి ఆంకులేని చగులను హణిపూషణములను గుడ్డములను పినుగులను ఇచ్చిరి. అంతట భక్తినితల కిద్దరును రాజు సాధముపైని డాబామీది కూర్చొని తమ ప్రభావనోద్యోగుల ప్రణామము స్వీకరించి వారిని యథోచితముగ సత్కరించిరి. పాదుసా అట్లనెను ‘మీరు నాకు సర్వకాలములనుందును తోడ్పడవలెను’ స్నేహ సంకంప మిట్లు దృఢపరచి శపథము గావించి రాజును పిడ్చిలిపెను “మీకు ఇచ్చినవన్నియుండు కప్పము కప్పక ప్రతి గన్నరమును చెల్లించుచుండెను. మీపక్షమున ఎల్లపుడును బ్రహ్మాదపంతులు నాదర్బారుచగోరెదను,, అనెను. శివాజీ పిమ్మట తనవిడిది కేతెంచెను. భాగ్యనగర ప్రధానోద్యోగులు శివాజీకింగు సలిపిరి. ఈవిధముగ నారక్షేనగరమున నెలదినములు గడిపెను. అచ్చట స్వీకరించిన ధనమును ఆహార భద్రాములను తీసికొని సత్సేవ్యముగ జంజి వైపు ప్రయాణ మయ్యెను. స్థానికలో క్రితైతేశ్వరుని నేమించెను. అంతరెండవకైలాసమని ప్రకరించెను”

ఈ సంధి ననుసరించి గోలకొండ ప్రభుత్వము సంవత్సరమునకు లక్ష హొన్నలు (సూమారు 9 లక్షల రూప్యములు) చెల్లించవలయును. శివాజీ గోలకొండ రాజ్యమును శత్రువుల నుండి రక్షించుచుండవలయును. 1680 సం॥ లో శివాజీ కీర్తి శేషుడై చను అతని కుమారుడగు శంభాజీతో మనల నీపద్ధతినే సంధి కావింపబడెను.

౨. మొగలు వండయాత్ర.

[మాదన్న మరణము.]

మగ్గిణాపథ రాజ్యములను జయింప కారంగజేబు న్యాయముగ ప్రచండపై న్యాయుని బయలుదేరి, 1684 సం॥ న విజాపురమును ముట్టడించెను. ఒకవైపున మహా

రాష్ట్రప్రభువగు శంభాజీయు, మరొక వైపున గోలకొండ పై న్యములును విజాపురమునకు నాయము చేయుచుండిరి. తనకు కప్పము కట్టు సామంత రాజ్యమైన గోలకొండ ఇట్లు బహిరంగముగ శతృపక్ష మవలంబించుటచే బహిరంగజేబు అగ్రహపూరితుడయ్యెను. విజాపురమునకు నాయము పంపు ప్రయత్నమును సంపూర్ణముగ నాపివైచుటకై, తన పెద్ద కుమారుడగు షాలిమును గోలకొండను ముట్టడింప సంపెను.

గోలకొండ పై న్యములు “మాల్వైడు” అను మాన్యకేతము వద్ద వీరి నెదిరించి పెక్కు దిశములు గోలకొండపైకి రాకుండ నాంగలి గెను. ఈ యుద్ధములో మాదన్న మేనల్లుడగు “యజ్ఞన్న”—ఈతనికి “కుస్తుమురావ” ను బిరుదు కలదు—మిగుల పరాక్రమముతో పోరాడి అనేక గాయముల నొందెను. కాని, చిరకాలమునుండియు దక్షిణాపథ రాజ్యముల దౌర్బల్యమునకు ముఖ్యకారణమగు సంతకలహమే నేడు ప్రబలమై యుండెను. గోలకొండ ప్రభానపై న్యాధ్యక్షుడగు మహమ్మదు ఇబ్రహీముచకును, అతనితరువాత నాయకుడగు షేకు మిస్థాజునకును మనస్పర్థలెక్కువై ఇబ్రహీముశత్రుత్వమువలంబించెను. ప్రభాన నాయకు డట్లు ద్రోహి యగుటవలనపై న్యములు చెల్లాచెదరై హైదరాబాదు వైపు పారిపోయెను. మొగలు పైన్యములు నిరభ్యంతరముగ హైదరాబాదు మార్గమున సంచుచుండెను.

రాజధాని నగరమును కాపాడుటకు ఇంకను బలువురు సేనానాయకులును, భటులును ఉండిరి. కాని తానీషా వీరిలో నెవ్వరిని నమ్మనలెనో నిశ్చయింపలేక పిరికివాడై హైదరాబాదును ఏదలి గోలకొండమర్గములో

దాగిరినెను. మాదన్న గాత్రపద్ధతి మిగులప్రమాదకరమనియు, దుర్గములో డాగు కొని ముట్టడికి లోనగుట కంటే, దూరమున నున్న నోరుగంటికి పోయి సూతన పైన్యములను, ఎస్తుసామగ్రిని రాజ్యమునందలి సమస్తప్రాంతములనుండి స్వేచ్ఛగ సేకరించుకొనుచు, గోలకొండ దుర్గరక్షకులకు నాయమొనరించుట యుత్తిమ మనియు, బోధించెను. కాని, పిరికి పెండియగు తానీషాకీ పద్ధతి రుచింపలేదు.

ప్రభువు గోలకొండకు పారిపోవుటతోడనే, ప్రజలును, సరవారులును, భీతిల్లి నలుదిశల పారిపోవ జొచ్చిరి. మొగలులు హైదరాబాదు ప్రవేశింపక పూర్వమే, గోలకొండ దుర్గము ముట్టడింపక పూర్వమే దోపిడిగాండ్రు స్వేచ్ఛగ నీ భాగ్య నగరమున బ్రవేశించి కొల్లగొట్ట నారంభించిరి. మహదైశ్వర్యము నకు నిలయమైన నగరము దిక్కులేని దివాణమై, తన ధనరాసులను, దివ్యభవనములను బందిపోటువారి కప్పగించవలసిక గతిపట్టెను.

షాలిము నగరమున ప్రవేశించి గోలకొండ ముట్టడి నారంభించెను. ఎట్టిషరతులకైనను బిష్టుకొని, సంతి చేసికొనవలెనని తానీషా వాంఛించెను. క్రమముగ వాని సరదారు లచేకులు మొగలులలో కసిలిపోయిరి. బహిరంగజేబు ఈ క్రంది షరతులను నిధించెను.

1. లోగడ బాకీలక్రంద 120 లక్షలరూప్యము లిచ్చుట- 2. ఇకముందు ప్రతి సంవత్సరమునకు 10 లక్షలు చెల్లించుట. 3. మాల్వైడు ప్రాంతమును వదలు కొనుట. 4. అన్నిటికన్న ప్రభానముగ అక్కన్న మాదన్నలను పదమొంతుల కావించుట. తానీషా చేసినతప్పు ముసను లన్నిటిలోను హిందూ మంత్రులకు రాజ్య మిప్పించుట యేయెక్కువ గ నొరంగజేబుతలంచెను. కా ఫ రు ల కు

గౌరవ మొసంగిన తుచ్చుడని తూలనా డెను. ఈ వరతుల కంగీకరించినను, చివర వరకును మాదన్నను వదలుకొనుటకు తా నీమా సంశయించుచుండెను. కాని, మహా మ్మదీయ సరదారులును, జనానాలోని రాణులును, మాదన్నగారిమీద ఈర్ష్యచేతను ఆయనను చంపినచో సులభముగ సంధి సమ కూడి గోలకొండరాజ్యము కొంతకాలమైనను నిలచియుండునను నూహచేతను మాదన్నను చంపుటకు కుట్ర కావించిరి.

1686 సం॥ మార్చినెలలో నొకనాటి రాత్రి, మాదన్నగారు తానీమా సముఖము నుండి మరలివచ్చునపుడు, గోలకొండ వీధు లలో అనేకమంది మహామ్మదీయ బానిసలు పైబడి పల్లకీలోనుండి లాగి వధించిరి.

ముగింపు.

మాదన్నతో పాటు అక్కన్నగారు చిత్రీవధ కావించబడిరి. “కత్తి గంటముల యం దనమాన ప్రజ్ఞానిధి” యని పేరొందిన వీరి మేచల్లుడు రుస్తుమురావును ఇంటివరకు తరిమిచంపిరి. వీరి దివ్యహార్ష్యములనుదోచు కొనిరి. అక్కన్న మాదన్నల శిరస్సులను. తానీమా రాణులు, ఔరంగజేబు శిబిరమువరకు పంపిరి. ఔరంగజేబు తృప్తి నొంది, తాత్కాలికముగ సంధికావించి, గోలకొండ ముట్టడి నాపెను.

కాని, మాదన్నగారి మరణమువలన నైనను, గోలకొండ రాజ్యమునకు విపత్తు తప్పలేదు. బీజపురమును జయించినవెంటనే మరల చక్కవర్తి గోలకొండపై దాడువెడలి తానీమాను ఖైదీగా గొనిపోయెను. (1686 శవ్వెంబరు) ఇంతటితో గోలకొండ రాజ్యము అంతరించెను.

ఇన్ని వత్సరము లుత్తమాధి కారము వహించిన మంత్రి శేఖరుడు బలవన్మరణ మొందుచుండ, నాతని రక్షింప యత్నించినవారు కాని, దుర్మార్గులగు నాతని హంత కుల శిక్షింపనెంచినవారు కాని లేక పోవుట, మిగుల వింతగ కాన్పింపకపోదు. ఈ విషయము నంతను సమగ్రముగ పరిశీలించిన “యదునాథ సర్కారు” గారిట్లు వ్రాయుచున్నారు.

“ప్రభు స్వమునకు పశు బలమే మూలాధార మను విషయ మియన గ్రహించలేదు. పాదుషాకు తనయెడ నెంత భక్తి విశ్వాసము లున్నను, వెనుక తనకు అంతగ గొప్పపైన్యము లేనిచో, తన పదవి చంచలమనియు, అధికారము నిజమునకు బూటకమనియు, నీత డెరుగడు. చిరకాలము నుండి యాగ దొక్కబడుటచే, గోలకొండ రాజ్యపు హిందువులు ఆత్మ సంరక్షణ శక్తిని గోల్పోయిరి. తాను పదవియందున్న పది సంవత్సరములును తన ప్రజల నుద్ధరించుట కెట్టి యత్నమును మాదన్నగారు కావించలేదు. ఈ కారణముల వలననే, నీచమగు చావు చచ్చెను. పగ తీర్చుకొనువారు లేరైరి.”

మాదన్నగారు మంత్రియగుటకు పూర్వ మనేకవత్సరములనుండి ఒకవైపు మొగలుల దాడివలనను, మరొక వైపున సంతతికలహముల వలనను క్షీణదశకు వచ్చుచున్న గోలకొండ రాజ్యమును, పరాక్రమ హీనుడును చంచల చిత్తుడును నగు నుల్తాను పరిపాలన క్రింద నేదో విధముగ నిలువబెట్టుటకే మాదన్నగారి శక్తిసంతయు వినియోగింప వలసి వచ్చెను. సాధారణ స్థితిగతులందువలె, సావకాశముగ ప్రజోద్ధరణకును, తన పదవిని నిలువదగు పైన్యమును సేకరించుటకును, ఆతడు యత్నింప వీలు లేకపోయెను.

మాదన్నను తానీమాయే చంపించెనని కొందఱు అభిప్రాయపడియున్నారు. అది పొరపాటు. చివరవరకును మాదన్నగారిని గౌర

వించుచునే యుండెను. ఆయనను పదవినుండి తొలగించుట కెంత మాత్రమును నిచ్చగింపకుండెను. సర్దారుల కుట్ర ఫలితముగ నకస్తాత్తుగ మాదన్నగారు ప్రాణముల గోల్పోయిరి.

వేరొంది, తన పదవిని స్వలాభమునకై గాక, రాజ్యకళ్యాణమునకే వినియోగించిన, మాదన్నగారు భారతీయులకు చిరస్మరణీయులు. పెక్కు శతాబ్దములనుండి ఆంధ్రదేశచరిత్రకు వన్నె జెట్టిన మంత్రీ పుంగవుల పరంపరలో తిమ్మనుసు తరువాత, మాదన్నగారే ప్రఖ్యాతుడు.

తన శక్తి సామర్థ్యములచే దక్షిణాపథ రాజకీయరంగమునందు ప్రధాన పురుషుడని



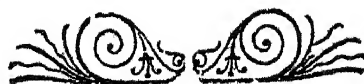
రాధిక.

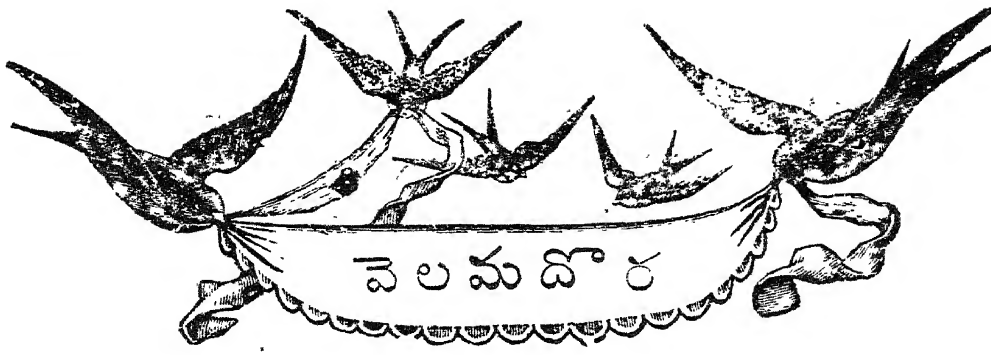
[చిగువోలు కేషగిరిరావుగారు.]

ఉ॥ తావులనీను చెలగలువదారుల, పూవులురాలు కేవలన్,
మావులనీడలక, వికచమల్లిక లిమ్ముగబూయు చోలులన్
గోవుల దోలుచున్నడచుకొండిక లింటిక జేరువేళలన్,
రావదియెలరా, విబుధ రంజిత! వేణువునూదు కొంటకనీ ॥

ఉ॥ జేగురుసంజలన్, విమలశీకర సంచయ చోలి కావళి
న్నాగుచు, మోషుకన్దవలనున్న మరాళద్వయంపుబోలికన్
వాగుల పొంతలన్ మెరయువాలుకలో విహరించుగోరికన్
రాగ, నుపేక్షసేయదగురా? యదురాయ! గృపావిహీనతన్ ॥

ఉ॥ వెన్నెలరేల నీయిసుకవెట్టిన లంకల గ్రుమ్మరిల్లుచో
సన్నుతలీల సీచరణసారసముఖ కసుగందునంచునా
సన్నసుమోపరాగము వెసన్నలదం దలపూనియుంటి నా
మన్నసబాందనేమిటికి మానితివోయి కుమారగాయకా॥





కవిసోదరులు

పువ్వాడ శేషగిరిరావు. చోడవరపు జానకిరామయ్యగార్లు.

“వెలమవీరులు జొమ్ములు వీరిచి నిలువఁ
గోట దటియంగి నెవనికి గుండెకలమ?
కలదుగాకేరు మఱిలిపోగలరు దటిసి
తాండ్రీపాళయ పాణిముల్ దరలు దనుక.”

అనుకొంచుక వెలమప్రభుండు దన శస్త్రా వాసము దాయుధా
లను గై సేయుచునిల్వ రావునరపాలాధీశు డంపింపగాఁ
జనుఁదెంచె మనుజుం' డబన్న నుడి చూచాయుజెవింజేరె; నా
తనకిక మోదము సంభ్రమంబుఁ జెనుపక ద్వారంబుచక్కి జనెక.

తననంక కరుగు దెంచెడి మనుజుని ముఖలతాణములు వ్లూనములై యుం
డినఁగని కడుఁదత్తరమందిన మది బొబ్బిలి తెఱుగు దెలుపంగోరెక

అడిగినఁ దాల్చిఁబాసి హృదయంబునరేగు దవాగ్నియొక్క మా
రడరగ నిట్టులకొనిచె “నక్కట! ఏమనిచెప్పువాడ, నో
కొండయడ! రామరాజు మన యూహ నెఱింగి మహాశక్తిదారి ము
ట్టడికి ననంతసైన్యము హుటాహుటెదెచ్చెను; తెచ్చినంతటక

రంగభూజానియుక నమరంబు నిశ్చయంబటంచును సైన్య మాయత్తకటచి
వై నిర్మూల నోవోగ పరతఁదవలి దుర్గరక్షణభారమ్ము తొడరిపూనె.

కొన్నిదినాలుకాచె మనకోట; నరాతులు లెక్కకెక్కుడై
యున్నను—సైన్యమందుగల యోధులు నాటికి నాటికి నశిం
పక—నవలాజనంబు తమ మానధనమ్ములు దక్కవన్న శం
కక—నవవహ్నికీలలకుఁ గాయములాహుతిఁ జేసిరోక్కటక

పొడనూపి పెకిసాగెడి నాల్కలంబోలు నురుపు మంటలు మేనియురువులార్చు
వశమగాఁగొమ్మి యంధత్వమ్ము జేకూర్చు పొగపీడు రూపమ్ముపాలుపడుప
కణకణలాడు నెట్టిని నిప్పుకుప్పలు సొందర్య మహిమ భస్మమ్ముసలుప
ఎడనెడగర్జించు సడిశోత్రముల దూటి “బలిచాల” దన్న నెవ్వడిని చెలుప

చితులదఃకొల్పఁబడిన వంశీనినాద ములును ప్రతినాతి కావ్యశములనొసంగ
మానరక్షణ భారానతానన యయి అగ్ని జొరబడి చేసెనాత్మార్పణమ్ము.

అంతన్ వీరలు విక్రమించి పటుశౌర్యాటోప విస్మంభులై
రంతక భూనభముల్ దిశల్ వణకువారక - శాత్రువాసీకముల్
జింతక నెత్తుటఁదోగ — ఘోరరణ కేళీలాలసత్వమ్మునన్
స్వాంతమ్ముల్ జిప్తరింప — భూతిజలిజేయన్ సాగిరొక్కుమ్మడిన్

ధరరాలెడి శిరములును దొరలాడెడి పీన్దుపెంటఁ దోఁగెడితనువుల్
చినువెచ్చ నెత్తుటెలులు కరమున్ భీకరముఁగాఁగఁగదనము వొలిచెన్ .

అది మహాభీకరమ్ము—దినాంతవేళ,
నంధకారమ్ము దిశలెల్ల నావరింపఁ
గెలన నక్కలుఁగూయ—మార్పలుఁజవలు
భూతగణములు కలలాపు బువ్వఁగుమచు.

*

*

*

*

*

(స శేషము)

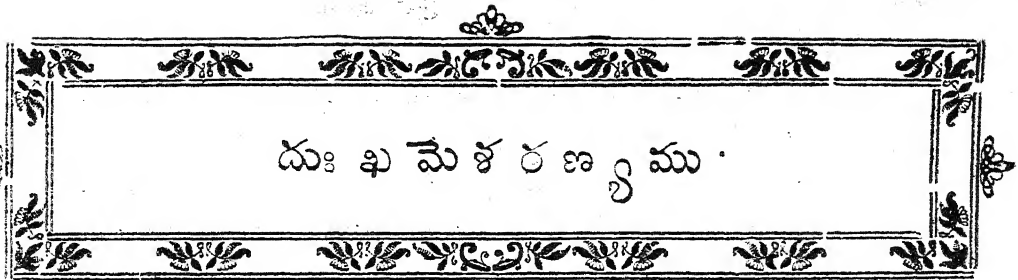
“క వి త” నుండి



పుష్పమాల

జంధ్యాల శివన్న శాస్త్రి గారు

మ॥ సరసంబై కథబాత సంతత లసత్సౌరభ్య సాభాగ్యమై
స్ఫురదుద్యత్సుమనోవికాస ఘనమై శోత్రామితానంద కృ
ద్వర ధీరా? మనోజ్ఞగీత రచనావైచిత్ర్యముల్ గల్గి యీ
ధర శోభిల్లుతఁ బుష్పమాల రసవత్కంఠ ప్రదేశములన్ ॥



దుఃఖమేశరణ్యము

ఊటుకూరు సత్యనారాయణరావు బహద్దరు జమీందారుగారు

ఇదియె పోషువిపంచి వాయుపుమసుమ
చేతనిడితి యానంద సుసిద్ధికోటకు
బహుళతంత్రీసునోహరత్వమునుగాంచి
వీణమొరయింపబోవ, నావేళ్లుతగిలి
తీగలన్నియు తెగి శృతు లాగిపోయె.
దుఃఖమేశరణ్య మయ్యెగదోయినాధ!

* * * *

అవిరళానంద మాత్మ సౌధాంగణముల
పూలతోటల నిదురింప బోవనే ని
శీధిమధ్యాహ్న దివ్యేనిచ్చితివినాక
అడగు కడలింకగా దీకమానిపోయె
తారకలు రాలె వేళుసంతతులు మూగ.
దుఃఖమేశరణ్య మయ్యెగదోయినాధ!

* * * *

ఎంతో ఆయాసపడి బొబ్బలెక్కకాళ్ళు
కజరురానేల నడచి నీ కిరుణవాధి
రత్నముల ఆసనే దేవులాడినారు
నత్తుగుల్లలెకాని రత్నములురావు,
దుఃఖమేశరణ్య మయ్యెగదోయినాధ!

ప్రేమప్రేమ

ఉ ద ధి

యామర్తి సూర్యప్రకాశరావుగారు

౧

గగన మను కన్య, వక్త్రవికాసములకు
యంబుదీ దర్పణశ్రీల నాశ్రయింప
జేసి, బింబసాదృశ్య మీక్షించుకొనగ,
స్వచ్ఛ సాంధ్యరాగోస్మిత చకితమయ్యె!
అచటకు సఖులతోఁ గొందరరిగినారు
ప్రణయరాగాభిలాష విభ్రాంతదిత్త
లరిగినారు కొందరబల లనుసరించి
వివిధ కామ్యార్థ మితరాలు వెడలినారు!
అఖిల సమ్మోద నిలయ బ్రహ్మాండవలయ
మందు నావీరినిధా నమఃప్రభాతి!
అప్త సఖులులేరు" హృదయమపహరించి
దాను నిగజేసుకొన గల్గు తరుణి లేదు!!
నాకు నేనె యాపుండ్రానైతి గాని
యార్ద్ర హృదయాంత రంగుడ నగుటజేసి
హర్షసాగరమందు నేనామకొందు
సరసిలోని జనముచేని జలజవిధము!
హృదయ నీరధ్ర శోకము నెప్పుడైన
నిర్ఘరీవిధమున నశునిబిడమొక్క
సారి ప్రవహింపజేసి, విచారపంక
సంకలిత భారమునుగడుగఁ జాలగోర్కె!
ఈ యధికతర భారమ్ము నెవరితోడ
చెప్పికొందును నేను నిశ్చింతగాను?
జన్మపద చిహ్నములమెట చావునడచు
అప్రవిమల సూత్రమ్ము ధేయమ్మునాకు!

౨

సైకతస్థలి విశ్రాంతిచుగ నేను
అంబుకణజృంభణాధిక్యమశ్రువిధము
వీచికలు వెదజమ్ముచు విపులముగను

“ఉంటి నేనొకభాగ్య” ననుచుదధిఁబలికె!

*

*

*

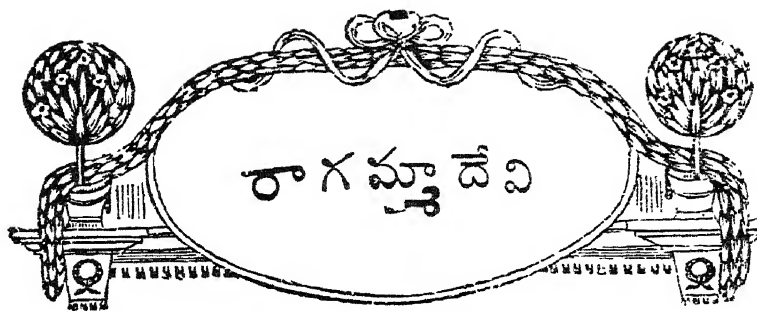
నేను

ఏల నవిరళదుఃఖాగ్నికీల కోష్ఠ
పుష్టిలో, దగ్ధ హృదయవై, పుట్టె తల్లి.
ఇట్టి ముక్తాశ్రులు విడువ నిచ్చునీకు!
ఎతనానోగ్య శిథిలమో యెరుగ లేవె!!
దిన్యదిక్పాలకాసాధ దీప్తులన్ని
త్వద్వద్వదయరోదనప్రకీర్ణనలతోడ
నంతిపుర కాంతలుభయ విభ్రాంతమొందె
ఏల, గంపింప, జేయయన్నింటునీవు?
అశిముత్యములకు నీవె నాలయమ్ము
కలిగెశ్రీదేవి జన్మమీగర్భమందు:
గంటివిష్ణుకామ్యార్థియనా కల్పితరువు:
దేవి! ఒసగతిమక్షీర ధేయనొకటి!
త్వద్విమలగర్భమందు మద్భవమునొందె
దేవదేవునిచేను శ్రీభేరికొనియె!
స్వచ్ఛగర్భంబునొంబుట్టి చండమామ
తారకాధినాథుడగుచుదనరుచుండె!!
కలమభాగ్యమైశ్వర్యంబుఁగలమదేవి!
ఒడపితివి నిష్ఠుడేవుని ప్రాప్తు నీవు:
తారకాకోమలస్నుషీదాస్యమబ్బె;
ఇంక నేడ్వంగఁ గారణమేమిగలను!

ఉ ద ధి

జన్మపాపనారహితనై జగములోన
జీవితవిధానమెట్లు నే చింతపడలి
గండుపలమునో తెలుసుకోగలుగకుంటి,
అదియె రోదనధ్వనులకు నాలయమ్ము.





ఆంధ్ర శేషగిరిరావుగారు
(సారస్వతసమాజము)

క్రీస్తుశకము 712 వ సంవత్సరమున ముహమ్మదు కాసిము సింధుదేశముపై ఎత్తివచ్చెను. గోమాంస భక్షకులగు ముహమ్మదీయులు రాజ్యస్థాపనాశక్తితో కర్మభూమియగు హిందూదేశమున కాలిడుటకిదియే తొలిసారి. సింధుదేశాధిపతి దాహిరురాజపుత్ర సేలగుర్చుకొని కాసిమును నడిరించి వీరస్వర్గ మలంకరించెను. సేనాని చనిపోవుటచే హైందవసైనికులు ముహమ్మదీయులతో నిఖాయించలేక పలాయనమైరి. అప్పుడు దాహిరు రాజసోదరి శ్రీబృందముతో చిచ్చుటికి మానము కాచుకొనెను. నాడు దాహిరురాజు సోదరి రాజపెట్టినచిచ్చు ముహమ్మదీయుల విక్రమభాటితో బాటు సింధునదీప్రాంతమునుండి హిందూదేశమున నలుమూలలు వ్యాపించి మఱి పదిశతాబ్దములకు గాని చల్లారినది కాదు. వేదయుగమునందు యాగవాచిస్సులతో దృష్టుడైన అగ్నిహోతాత్ముడు ముహమ్మదీయ యుగమున మానధనులగుహిందూమహిళలలామల దేహహుతులతో దీప్తుడైనాడు. ఆశతాబ్దములలో సేతుశీతనగరవ్యాప్తమైన భరతవర్షమున నెందఱో మానవతీమణులు, మానసరక్షణార్థము తమ ప్రాణములను నగ్నిదేవుని కాహుతినిచ్చిరి.

అట్టివారిలో అంధ్ర రమణి రాగమ్మయొకతే.

రాగమ్మ గొట్టుముక్కుల భగవానురాజు కొమార్తె. ఆమెకు రాఘవమ్మయను నామాంతరిముకలదు. ఆమె పెద్దాపుర సంస్థానాధిపతియైన వత్సవాయి రాయపరాజునకు పట్టమహిషి. పెద్దాపుర సంస్థానపాలకులందు రాయపరాజు నాయముధరించినవారిలో నీతడు రెండవవాడు. విక్రమాటోపములు మెఱపించి యీతడుద్దండరాయపరాజు అను బిరుదమందెను. రెండవరాయపరాజు కీ॥ శ॥ 1668 వ సంవత్సరములో సంస్థానాధిపత్యము వహించెను. ఆతడు ధర్మపత్ని రాగమ్మయందు తిమ్మరాజు, బలభద్రరాజు, సూరపరాజు మున్నగుపుత్రులబడసెను అందుమూడవసూరపరాజు పాలుతగు పుత్రులమున నేటివాలోకమువీడెను.

రాయపరాజు ఇరుపదియైదు సంవత్సరములు రాజ్యముచేసి క్రీ. శ. 1714 వ సంవత్సరమున దేహము చాలించెను. ఆతడు మరణించుననికి తిమ్మరాజు, బలభద్రరాజులు మిక్కిలి సిన్నవారు. జ్యేష్ఠుడైన తిమ్మరాజునకే అప్పటికి పదిసంవత్సరములు నిండిరాలేదు. అట్లగుట తల్లిరాగమ్మ తిమ్మరాజునకు బట్టాభిషేకము గావించి; తానేమృతి దండ నాథాగ్రాలుల సాయమున రాజ్యకార్యముల నిర్వర్తింపుచుండెను.

రాగమ్మ స్వయము త్తత్యయరమణి. ఆపై రాజకార్యధురీణ. విశేషించిరణశూరులైన మన్నెదొరలును వీరవిక్రములైన త్తత్యయసింహులును ఆమెను కొలిచియుండిరి. అట్టిచో ఆమె సంస్థానపరిపాలనము జనరంజకముగ శత్రుభయంకరముగ సాగినదని వేతె చెప్పనలయునా? దత్తత్యో రాగమ్మను సంస్థానవ్యవహారములను కొంతకాలము చక్కజెట్టి తిమ్మరాజుచేతికందినప్పుట తోడనేయాతనికప్పుజెప్పెను. తిమ్మరాజును తల్లియందలి గౌరవముచే సకలకార్యములందును ఆమె సలహాపుచ్చుకొని వ్యవహరించుచుండెను.

ఇది ఇట్లుండగా మైదరాబాదు సవాబు కుమ్మర్దీను అసఫుజా రాజమహేంద్రవరము, శ్రీకాకుళము సర్కారులకు సుబేదారుగ అన్నరుద్దీనును నియమించెను. ఆసర్కారులందలి జమీందారులు ఈయవలసిన కప్పుములు బాకీపడియుండ వానిని వసూలుచేయుటకు అన్నరుద్దీను తనతాబేదారైన రుస్తుంఖానుని కీ॥ శ॥ 1732 లో పంపెను. రుస్తుంఖానునకుహాజీ హుస్సేను అను నామాంతరము కలదు.

రుస్తుంఖానుడిట్లు మహాలక్ష్మరు అధికారము అనగా సైన్యాధిపత్యము స్వీకరించి వచ్చుచుండగా నాతని నెట్లులైన రాజమహేంద్రవరము సర్కారులో కాలిడకుండ జేయవలయునని మొగలతుర్తి కలిదిండి రామరాజును, నూజివీటి సుబ్బన్నయు నేకమై సేవలకూర్చుకొని రెండు మూడు మారులెలూరువద్ద నాతనిదాకి; కానివరాజుతులై కలాయనలై శరణార్థులై పెద్దాపురమువచ్చి చేరిరి.

ఎదికి మహాకూర్మడు. మాయావి, ముష్కరతురుష్కుడు. సా సా యార్ధులై వచ్చినవారు భానునితో కదనమున ఓడి వచ్చినవారు. అట్టిచో వారికి అభయ హస్తమిచ్చి చేరదీయుట కోరి యుద్ధముకొని తెచ్చుటయే. అయినను రాగమ్మ ధైర్య సాహసములు గలిగిన తత్త్యయరమణి యగుటచే నాదులకు జంకక వారిని నిఁపుడనెను పితాపుర పాలకుడైన రావు వేంకటకృష్ణారావు కూడ వీరితో కుమ్మక్కుకొనెను. వీరందఱును ఏకమై రుస్తుంఖానుని గోదావరి దాటిరాకుండ జేయవలెనని యోచనలు చేసి బలములను కూర్చుకొని యుద్ధమునకు సిద్ధపడిరి.

ఇంతలో భానుడు గోదావరినిదాటి రాజమహేంద్రవరము వచ్చెను. ఒకనాటిగా గూడిన సంస్థానాధీశ్వరుల సైన్యములు 1734 వ సంవత్సరములో తురుష్క సైన్యాధిపతితో తలపడెను. ఈపట్టుకూడవిజయము రుస్తుంఖానునివే అయినది. అప్పుడు చేయునదిలేక రామరాజు, సుబ్బన్న, రావువేంకటకృష్ణారావును తోటపల్లి మన్యములకు బాటి పోయి.

తన్నెదింప రామరాజులకు రాగమ్మ సైన్యసాహాయము చేసెగదాయను విసి భానుని మనమున బాగలేతమగుచుండెను. అందులకు రాగమ్మకేదైన తగినశాస్తిచేయవలయునని రుస్తుంఖానునితలపు. పెద్దాపురసంస్థాన మప్పటికి ముహమ్మదీయులకు లోబడియుండని స్వతంత్ర సంస్థానమగుటచే సర్వలక్ష్మరుడు నల్లేరుమీద బండిగా ఏమియుచేయలేకపోయెను. శౌర్య జీవులగు తత్త్యయలును, మన్నెదొరలును, కోటలో

అంటరాని అగ్నిహోత్రములవలె విక్రమించి యుండుటచే దోరాయించి పెద్దాపుర మర్థము ముట్టడించుటకు వీలులేదు. ఖాను దీసంగతి సందర్భములు పర్యాలోచించుకొని వచ్చింది పెద్దాపురమును సాధించి స్వాధీనము చేసుకొన తలపెట్టెను. అందులకై ఆతడు రాజును హిందోవరమునుండి చేసల కరిగించుకొని పెద్దాపురమున కరిగి వచ్చి మునుననున్న పాండవుల వారి మొట్టపెండు విడిసి రాయభారములు నడవప్రారంభించెను.

రాగమ్మాదేవి తొలుత రుస్తుం ఖానుని నమ్మలేదు. అతని రాయభారము లందలి కుటిలసంకల్ప వాసన ఆమెకు సోకినదేమో? నమ్మకము పుట్టించుటకై రుస్తుం ఖానుడు తనపుత్రుడగు నూరుద్దీను హుస్సేను ఖానుని రాయభారిగా చేకొనెను. నూరుద్దీను కొంతకాలము పెద్దాపురమున వత్సవాయివారి కొలువులో నొసరించేసిన వాడగుటచే ఆతని మాటలు రాగమ్మా విశ్వసించునని రుస్తుం ఖానుడు ఆలోచన చేసెను. తండ్రిస్వభావము పూర్తిగ నణగిన నూరుద్దీను హుస్సేను ఆతనిని మొదట నమ్మలేదు. అందుపై రుస్తుం ఖానుడు న్యాయము తప్పవని కత్తిపట్టుకొని ప్రమాణము చేసెను. అప్పుడు నూరుద్దీను హుస్సేను నమ్మి రాయభారము నడిపినాడు.

“మీసంస్థానము మిక్కిలి ప్రాచీనమైనది. ధర్మపరిపాలకులు పెట్టినది పేరు. అట్టి మీసంస్థానమును మీకు స్థిరపరచుటకు మేమెవ్వరము? ధర్మదేవతయే మీకు స్థిరపరచియున్నది. ధర్మప్రభువులగు మీ రాజుల నొక్కసారి బేటికి పంపినదో

వారి దర్శనముచేసికొని ధన్యులమగుదుము. మేముకూడ వారితో మైత్రిపాటించి సంస్థానమును స్థిరపఱచి పెడలిపోగలము.”— అని నూరుద్దీను హుస్సేను తండ్రి మాటలు గా రాగమ్మాదేవికి మనవిచేసికొనెను. నూరుద్దీను హుస్సేను ముఖమునుచూచి రుస్తుం ఖానుని మాటలయందు సంపూర్ణవిశ్వాసముంచి రాగమ్మా నమ్మినబంటు అయిన చల్లా పెద్ది అనువానిని మఱియు నిరువురు మువ్వరు అనుచరులను మాత్రమే గౌరవపరివారముగ తోడిచ్చి తనకుమారులను రుస్తుం ఖానుని బసకుబంపెను.

వత్సవాయి తిమ్మరాజును, బలభద్రరాజును తురుష్క శిబిరము చేరిరి. రుస్తుం ఖానుడు రాజకుమారులతో ఇష్టాగోష్ఠి ప్రారంభించెను. ఇంతలో తురుష్క భటులు డేరాలోనికివచ్చి సలసల కాగిన నూనెలో జొన్నకంకులుముంచి వానితో రాజపుత్రులను కొట్టరాగిరి. రుస్తుం ఖానుడు చల్లగ నొకపక్కకు నోసరిల్లెను. నూరుద్దీను ఈద్రోహముచూచి రాజపుత్రులను రక్షింప సిద్ధమగునంతలో నొక పద్మినురక తప్పత్రైమును వారిపై దిగిమ్మరించెను. రెళ్ళపాటిలో రాజకుమారులు ప్రాణములు విడిచిరి. తండ్రి ఆసురకృత్యమునకు నూరుద్దీను కంటగించుకొనెను.

ఇదిచూచి చల్లా పెద్ది గుట్టము నెక్కి కోటలోని కుడాయించెను. రాజపుత్రుల కూరవధ నగరిలో తెలిసినది. అప్పుడు మానవతియైన రాగమ్మా ఇట్లని తలపోసెను “ఇక తురకలు కోటమీనపడుదురు. యుద్ధమున మనమేజయింతుమని చెప్పజాలము. మనమోడితిమేని గోమాంసభక్షకులగు తురక

కలు మన మానములు నున్నింపరు. రుస్తుం
ఖారుడు చిచ్చులేక నే చిముడు మచ్చరడు.
“ఉద్యోగమున రాని, శత్రుధరులై యుద్ధావని
లేని” పుత్రులనమ్మించి దొంగచాటున చం
పించిన అసురుడు. అట్టివాడు ఎట్టిపనికైన
ఒడికట్టును. వానితో యుద్ధముననోడి
మానభంగమున కొడిగట్టుటకంటె అనూ
ర్యం పశ్యములైన ఈశరీరము లగ్నిహోత్ర
మున కాహుతియిచ్చుటయే మనకీసమయమున
విహిత ధర్మము.”

సంస్థానసేవకులలో విశ్వాససాత్తు
డైన చల్లాపెద్ది ఇది మంచిదనెను. మాన
భంగభీతి త్వరపెట్టి కోడండ్రిను తక్కిన
స్త్రీలును రాగమ్మతో అగ్నిప్రవేశమగుటకు
ఉత్సాహపడిరి. రాగమ్మాదేవి ఆనతినంది.

చల్లాపెద్ది అంతిపురమునకు అగ్నిపెట్టెను.
అంతట అగ్నిజ్వాలలు ఆకాశమంటి ఆమాన
వతులకు ఉత్తమలోక ప్రాప్తి నునగూర్చెను.

తొత్తరిలితమైన సతీత్వమునుగుబా
ళించు బూడిదరాసులతోనిండియున్న పెద్దా
పుగపుకోట రుస్తుఖానుని కైవసమయ్యెను.

మానసంరక్షణార్థము ప్రాణములు
తృణప్రాయముగ అర్పణముచేయుటలో
తనపుత్రమణులకు తెనుగుపడుచు లిసు
మంతయు తీసిపోవువారు కారనిపెద్దాపురపు
కోట ఇట్లు 1734 వ సంవత్సరములో పెద్ద
పెట్టున చాటినది మఱి ఇరువది సంవత్సరము
లకు పిమ్మట (1756 లో) బెంబులికోట ఈ
విషయమునే బాబ్బరించినది.

అంధ్రరమణీ మణులనుండి.

కవికుమారుడు

క వి కు మారు డు.

ఐదవండా అప్పలస్వామి (కవితాసమితి)

జలుగు బంగరుకాంతులఁ జలుకరించు
కామనీయ మా సాంధ్యరాగమ్ముఁగాంచి
మలకలై వేగగిరిశృంగములను డిగ్గి
ప్రబలగతిఁ బాటు నెలయేటిపటిమిఁగాంచి
బహుసుమనుగంధములఁగొనియహరహంబు
నాడుకొను సమీరార్భకు యడరుగాంచి
మృదులమాకందకిసలయ నెలమిఁడినుచుఁ
గంతమెత్తెడు కోకిలాంగనలఁగాంచి
కలకలారావముల మింటవలయములయి
పాటుకుకళాకల సన్నేహభంగిఁగాంచి
గాలితాకునమెల్లనఁ గదలియాడు
లలితహరిద్ర వర్ణశాద్వలముఁగాంచి
వాలములనెత్తి గుమిఁగూడి బయలునుండి

తరలివచ్చెడు పసులమందలనుఁగాంచి
చేతమునికోలఁగొనినుండఁ జేరినడచు
పాటకం నెడు బాలగోపాలుఁగాంచి
తెరలుతెరలుగఁగూడి యంబర పథమున
లీలవిహరించు జలదమాలికలఁగాంచి
అతిశయమ్మున స్వీయరాజ్యమ్మునెఱపఁ
జటులమైకమ్ము సంజచీకటులఁగాంచి
భానుకీరణాలిఁడాగికన్నడకయుండి
తిమిరమునఁదోచు తారలతీరుఁగాంచి
వెట్టివోలె నేమేమిభావించువయ్య!
ముగ్ధతనువీడి మాతోడ ముచ్చటించి
కవికుమారక! యందేమికలదొ చెప్పుమ!

ప్రతాపరుద్రీయము

పురాణం సూరిశాస్త్రిగారు. వి. పి.;

ఆంధ్ర చరిత్ర గాథలను నాట్య రూపమున ప్రదర్శించినచో జనసామాన్యమునకు తమ దేశవృత్తాంతము తెలియగలదు. కవులు, చిత్రకారులు, వీనియందలి రసవత్సందర్భముల గుర్తించి వర్ణింపగలరు. నాట్యరంగాన చూచినదాన్ని భావప్రపంచములో బెంచి చిత్రకారులు చిత్రించుటవల్ల మరల నాట్యాభినయమునకు, రంగవిరచనమునకు, సంస్కార మొదవును. ఈ ఆచారమి త ర దేశాలలో జరుగుచున్నది. కళలశ్రోత్య సమాకారమున వభివృద్ధి నొందవలెను. చారిత్రరూపక ప్రదర్శనంబున దేశాభిమాన ముజ్వల విస్తరణ మొందుటయే కాక, పూర్వసాంప్రదాయము లెరుకనగుటయే కాక, కావ్య చిత్రాదుల కమేయ ప్రోత్సాహ మేర్పడును. వీటివలన నాట్య కళ విచిత్ర రమ్యవైఖరుల విప్లవం గలదు. అందుచేత ఆంధ్ర చరిత్ర మంతా నాట్య రంగాని కెక్కవలసియున్నది.

ప్రతాప రుద్రీయమును కూర్పుటలో వెంకటరాయ శాస్త్రిగారు అసాధారణ ప్రతిభావిశేషాలను చూపించినారు. హిందూ దేశంలో చరిత్రనాటకాలు సామాన్యంగా 1905 లో జాతీయోద్యమ మంకురించిన తరువాత యేర్పడ్డవి. ఇది చాలమట్టుకు రసపుత్రమహారాష్ట్ర వీరుల స్వాతంత్ర్య సంగ్రామ కారంభములను దెలుచూ-సాగు

వతనము, మైచ్చ విజయము దేశస్వాతంత్ర్య సమూలనము, యుద్ధములు, చావులు, బాబ్బు లింతలు, దేశాభిమానభరితమైన యువస్వాసములు మొదలగు గగ్గోలుతో నిండియున్నవి. ప్రస్తుత రాజకీయ దురవస్థల అనుభవములు పూర్వ చరిత్రగాథల కతికింపబడ్డవి. అందుచేత యివన్నీ ఒకే కత్తులో వుంటవి. ప్రతాపరుద్రీయము, జాతీయోద్యమ మంకురించుటకు చాల వెనుక గూర్చబడ్డది పాత్రోచితమైన గ్రామ్యభాష నుపయోగించుటలో కూడ సమకాలిక సాహితీసిద్ధాంతములనుమించి ముందంజవేసినది. వెంకటరాయ శాస్త్రి, యథయభావా వ్యాకరణ పారంగతులయ్యును, నిక్రుష్ట ప్రయోగకుశీలురయ్యును, బహుజనంబులు చూచి, విని, బోధపరచుకొని, యానందించవలసిన రూపక కవిత్వమందు, వాడుక భాష కొప్పియుండెడి సంసకటివృతను గుర్తించి, బెడరక వాడి యున్నారు. కథాకాలపు దేశావస్థనే వర్ణించినదిగాని, యీకాలపు భావాలను వెనక్కునెట్టి అతికించలేదు. అందులీ దేశాభిమానులు తమ చర్యలచే పట్టుదలచే స్వామిభక్తిని, స్వాతంత్ర్య నిరతిని, చూపుకొనిరిగాని, వృథోపన్యాస వాగాడంబరమున దేశాభిమానము వెళ్లబుచ్చలేదు. పాత్ర స్వభావాలు స్వభావసిద్ధంగా పోషింపబడ్డవిగాని నాయక నాయకా లక్షణములెరుక

జెప్పుకొని పెంచబడ్డదికావు. అమ్మతనమైన నాజ్యతంత్రము, పక్కలుపెరిగించు హాస్య ప్రసంగము, పేకడడుగులవలె, యల్లిక సాబ గులమర, జక్కగ గూర్చబడినవి. సాంఘిక మర్యాదలను దెలుపు, నవీనరూపక పద్ధతులకు దానిజూపుచున్నది.

ఇటీవల చరిత్రనాటకములు వ్రాసిన నాకు ప్రధానపాత్రకులకు మహాదార వీరస్వభావములను అపాదించియున్నారు. అందులో భార్యకైన అటలలోని పాత్రలు స్త్రీలకు లోకంకంక స్వభావమొప్పును, లోకోత్తరముగ స్వభావేతరముగ నగుపడుదును. శ్రీరామ హరిశ్చంద్రాదుల స్వభావంలో మనకు భక్తివిశ్వాసాలు కుదిరిపోయినవి. అభ్యాసంగా పాల్గొని మన్నిస్తాము. అంతే కాని వారిచేష్టలకు, ప్రవర్తనలకు, లక్ష్య మర్యాదలను, లోకానుభవ ప్రమాణమున విమర్శించ వూడము. ఇట్టి భక్తి విశ్వాసములు నవీన చారిత్ర వీరులపట్ల అలవరచు కొనజాలము. చరిత్రలు లోకీక కథాంశముల విప్పి చెప్పునేకాని యలోకీక సందర్భముల గల్పించవు. చరిత్ర నాటకాలు సాంఘికస్థితికిని లోకీకసంసారమునకును చేరువగ నుండవలెను. ప్రతాపరుద్రీయము వీరగభీర ప్రతిజ్ఞార్ఘాటములతో నుల్లము దల్లడింపజేయక, సాంఘిక చారిత్రక రూప కంబుల కనువగు స్వాభావిక సామాన్యత గలిగి హాస్యరసాయన మొలికించుచున్నది. దీని సామ్యలాటి చూస్తే అంధులు వాడుక భాషలో జాతీయ చమత్కార మేర్పరచు ఆటల జూడ నుంకించు చున్నారని విశదమగును. రాజ్యాలు నిలుచుటకు ప్రజలందరు రాజసేవకులందరు సంకల్ప పరిశుద్ధతతో

యేక ముఖమున వర్తించవలెననియు, నైక మత్యమున నెంతటి కార్యమైనా సాధింపవచ్చుననియు తెలుపుచున్నది.

ప్రతాపరుద్రీయము యీనాటి తెలుగునాటకాలన్నిటిలో మిక్కిలి ప్రేక్షణీయమై బంజిలి పామరులను సమానంగా సంతోషపెట్టుతున్నది. ప్రతాపరుద్రుడు, యగంధరుడు విద్యానాథుడు, చక్రముకి ప్రేగాడు, యెల్లి, ఖుసూ మొదలైన మూర్తులు ఒక్కొక్క రొక విధమైన పాత్రస్వభావాన్ని వికరీత స్వాభావిక చాతుర్యంతో చూపుచున్నారు. ఈనాటకంలో వసతిగల నాని పెక్కు రమ్యరంగములను బ్రదర్శింపవచ్చును. నాటక భారము సలుపాత్రల మీద పలచపడి వినునొదవకుండ నిర్వహించబడ్డది. పాత్రస్వభావబోషణలో అనాద్యమొక్కదా లేదు. నాయక లరుదెంచి పలపు తెరపుల కులుకకున్నను రక్తి కొరవడలేదు. తెలుగువారి బ్రహ్మతాత్రయముల నన్ని విధముల దనియించుచు, రిభుకుసారుల నతిశయించుచు, నసామాన్య రాజనీయక మొందియున్నది.

కాని, యందులో సంధినియమాలేపి కనుపించవు. ప్రతాపరుద్రుని తురకలు మెత్తుకొని పోవుటవల్ల నాటక బీజమేర్పడ్డది. రాజును విడిపించి దెచ్చి కాకతిరాజ్యలక్ష్మి వియోగమును తాపి భద్రముగ సింహాసనారూఢుని గావించుట యొదలి ముఖ్యాంశము. నిదురలో మైమరచియుండిన రాజును వంచింది చెరగొనిన తురక సర్దారుల శిక్షించుటయు, దేశమును ఆరాజకముగాకుండ గాపాడుటయు, తురక సుల్తాను

నకు హిందూ తంత్రజ్ఞుల యుదారమర్యాదలను తెలియజేయుటయు, తరువాత సమస్యలైనవి. రాజును విడిపించుటకు రత్నాలవర్తకులు కారణమైరి. ఖుస్రూవల్లీల జంపించుటకు చక్రముకి పాటపడెను. రాజు, దేశములోనే యున్నాడని వెల్లడించి ముద్రికాసహాయమున వ్యవహారముల నడపించుటకు జనార్దన విద్యానాథులల్లిన పన్నిదముతోడుపడినది. సుల్తానునకు హిందూ మర్యాదలను యుగంధరామాత్యుడు పడవలో నెరుకపరచెను. ఈనాల్గు ప్రత్యేక సమస్యలను నిర్వహించుటలో కల్పక శాష్ట్రము దిట్టముగ నున్నది కాని వివి యొకదానితో నొకటి సంబంధించి యుండలేదు. ముఖ్యాంశము రాజును విడిపించుట. అందుకు సాధనము రత్నాలవర్తకులు మిగిలిన కథలు యీ పరిస్థితులకానికి సంబంధించలేదు, తోడ్పడలేదు. ఆకాలపు రాజనీతి చరిత్రములో రాజ్యధూర్వములు నిర్వహించిన నాలుగు ప్రత్యేక కార్యములను పరస్పర సంబంధము లేని వానిని కూర్చినందున దృశ్య రూపమున నొక యితీహాసమును రచించినట్లైనది. సంధిసంబద్ధమైన నాటకము కాలేదు. విద్యానాథుడు ముద్దుటంగరమును దెచ్చుటయు, పేరిగానిని గద్దెనెక్కించుటయు, ప్రధానకథాంశముగు రుద్రబంధ విముక్తికి ఏవిధంగానూ జతపడవు. అరాజకీయవారణము మేముహించిన సంగతి కాని, సాత్త్వికసంభాషణలో తేలిన ఆంశము కాదు. విద్యానాథుడొనర్చిన పనిలో రాజును ఢిల్లీకి తురుక లెత్తుకొని పోయెనని నిశ్చయ వృత్తాంత మొకటియే నాటకకథావిన్యాసమున కుపయోగించునదియై యున్నది

ఖుస్రూవల్లీ వజీరుల జరించుటకూడ ప్రధాన కథకు సహకారమైన అవ్యరసైన యం కాదు. వాళ్ళు బ్రతికియున్ననూ రాజును లేప్పించడానికి యాటంకము లేదు. శాస్త్రీగారు ఈ అతుకులన్ని తీసివేసి కథ చాల చిన్నదాతుందని, స్వారస్యంకా నుండదని అలోచించి పెట్టాడు. ఇంక ఆక్షేపించినా, పేరిగాడి సీను తప్పు మిగిలిపోయి తీసివేయమని మేము చెప్పుము.

ఈ నాటకంలో మిక్కిలి ప్రీతికరములగు పట్లు, పేరిగాడి సారాశెంబు సీను, యుగంధరామాత్యుని చిచ్చంబు బైరాగి చేష్టలు, ఇవి రెండూ కథాసంవిధానానికి తోడ్పడవు. నిర్మయోజకములు, సీచ ప్రసంగ భరితములునై, ప్రైవేచ్చు అసంభావ్యత సేర్పరచుచున్నవి. పేరిగాడు గద్దెనెక్కిన సంగతి ఆనాటి కాకతి ప్రజలెరుంగదు. తురుకలు యెత్తుకొని పోయినది జేరిగానిననియు, ప్రతాపరుద్రుడు సుఖముగ నిజరాజ్యస్థానముం దున్నాడనియు, జనార్దన విద్యానాథు కేర్పరచిన పుకారు కాకతిరాజ్యసంరక్షణ కవసరమే! మంత్రుల జాగరూకత ప్రశంశనీయమే! కాని, పేరిగాడు యెన్నడూ కాకతిప్రజల కగుపడ లేదు. రెక్కలు మూసిన పల్లకిలో గాయపడిన రాజు, రామావధానుల యింటినుంచి, నిజాంతిపురంబున కరుదెంచినట్లు చూపిరి. ఆప్పటినుంచి, ప్రతాపరుద్రుడు తిరిగివచ్చుదాక, రాజనామకుని యంతిపురమందే దాచియుంచిరి. సారాశెంబుసీను లోకూడ చక్రముకిత్యాద్య మాత్య నియక్త పరిజనంబులే కవిగాయక భూమికల నాల్పి యరుదెంచిరి. కాలతే పమైన నెనుక నీవెట్టి పెంగళప్పును బహిరంగ

సభలోకి జేరనియకూడదని జనార్దనుడు నిశ్చయించెను. పేరిగాడి పొందిక, వోగము జట్టించుకొను వట్టుననే జెల్లజైనది కనుక వాడి సారాసెంబునీను నాటక యల్లికకు జత గాదు గనుక, ఈసందర్భాన్ని ప్రయోగించ వలసిన అవసరము లేదు. ప్రజలకు తెలియ దానికి ఎల్లితో చెప్పిన మాటలే చాలును. తా జెరగొనినది పేరిగాడిని సుల్తానులకు తెలియకూడదు. తెలిస్తే, సుల్తాను ఆత్మగౌరవ సంరక్షణార్థ మియ్యదంతమును గోళ్యముగ నుంచి, బిడలో పాభ్యానములోని, జమిందారు తాబట్టినవి పులి పిల్లలేయని డాబిట్టు పైకి ప్రతాపుని చెరగొంటిమని చెప్పుకొంటూ రత్నపరితా సమయానికి వాడిని వెంటగొని రాడు. లేక, రాచ వేషాన మోసపుచ్చి, యిభపురంబున రాజమర్యాదలంకుకొనెనను అవమానముచే, ఖైదీని దండింపవచ్చును. ఈరెండు వ్యవస్థలు అనిష్టములే, కనుక ఈసంగతిని సుల్తానునకు తెలియ జేయరు. అందు చేత యీవృత్తాంతము బహిరంగంగా చూప వలసిన అగత్యం లేదు. నాటక ప్రేక్షకులు కథాకాలములతోను, కథావస్తతోనూ తాదాత్మ్యతస్మయత్వ మొందుదురు. పొందినగాని రసగ్రహణశక్తి యేర్పడదు. ప్రేక్షక సమాజము ఆనాటి కాకతి ప్రజలగుదు న్నారు. వారు యెరుగనిది వీరయంగకూడదు. రత్నాల పంపిణీకి యుగంధరుడు పిచ్చివాడై యిభపురంబున గంతులిడవలసిన అవసర మగువడదు. వృథా చమత్కారం తప్ప ప్రాకృత జనరంజనంతప్ప వేరొండు ప్రయోజన మీపట్టులలో కనుపడదు.

కథాభారాన్ని నిర్వహించింది బ్రాహ్మణమాతృలు. వీరి సత్యధర్మములగు

అహింసా సత్యాదులకు భంగము వాటిల్లకుండ గల్పించుటలో వెంకటరాయ శాస్త్రి యమేయకాశల మగువరచి యున్నారు. చక్రముకి, యుగంధరుడు తాము తలచిన పని సూచిస్తూనే కార్యము సాధించారు. కథావ్యవహారాలు తంత్రప్రయోగమున వైరివీరల నొండాకులచే మడిముంపజేరి. కాని తమ చేతుల రక్త కలుషితంబుల జేయలేక. ఈ హాస్య ప్రసంగానికి ప్రయోజనాచిత్త్యములు లేకపోగా శ్రీ శాస్త్రి గారు శమకాలికాయుక్త కవిజనంబులపై తమ కున్న భావముగిందున వెల్లడించిరను మాట కూడ కలుగుచున్నది. నాటకపాత్రలన్నిటిలో చక్రముకి విచిత్రముగ పోషింపబడ్డాడు. యుగంధరునకు యెక్కువ ప్రాముఖ్య మగు పడదు.

ఈనాటకంలో కథాభీజము వివరీతముగ గూర్చబడ్డది. సామాన్యంగా రూపకాలన్నిటిలో ప్రధాననాయకుల (అనగా కథా ఫలితాన్ని అనుభవించే స్త్రీ పుష్ప పాత్రముల మనోవాక్యాయ కర్మలవలన నేర్పడి వారి పట్ల వర్తించును. ప్రధాన కథానిస్తరణము నాయకానాయకుల ప్రవృత్తుల జరుపబడును ప్రతినాయకులు వ్యతిరేకప్రచార మొనర్చుచుందురు. ఈ నాటకంలో ప్రతాపరుద్రుని తురకలు యెత్తుకొనిపోవుటవలన కాకతిరాజ్యలక్ష్మికి భూద్రునకును గలిగిన వియోగమే కథాభీజము. ఇది ప్రతాపరుద్రుని గుణము వల్ల చేష్టలవల్ల జరుగలేదు. సుల్తానుకు బుద్ధి కుదిరి భావిపర్యాసమేర్పడి అందువల్ల ప్రతాపరుద్ర బంధిముక్తి కలుగలేదు. దీనినేర్పరచిన తురకలు రాజును చెరగొనుటతప్ప వేరొండు వ్యతిరేక వ్యవహార

మవలభించలేను. అంధవిముక్తుడై నిజరాజుల
క్షీణి మరల గలియుటయేకథాఫలము. ఇది
ప్రతాపరుదుగ్రివిప్రయత్నమువల్లగాని
గుణవిపర్యయము వల్లగాని
సిద్ధించలేదు రాజానుచరులు తురక లెత్తు
కొనిపోయినట్లై యేమరుపాటున రాజాను
యెత్తుకొనివచ్చిరి ఇందుచేత బీజస్థాపన
మందుగాని, ఫలసిద్ధియ ద్దుగాని, కథానిన్యా
సమందుగాని, నాయకప్రతినాయకుల స్వ
భావచారిత్రవికాస మేమియు నగుపడదు.
తురకల అజాగ్రతను, సీచస్వభావమును
అంధుల తెలివితేటలను, సద్గుణంబులను
వెలిబుచ్చునేకాని కథానిన్యాసమందు అచిం
చితావస్థలను, కాకితాలియ ఫలప్రాప్తులను,
మానవస్వభావవికాసములను, ప్రమాదము
లను, భంగపాటులను, వక్రిగతులను, విరో
ధాభాసలను, జూపట్టకు, బీజస్థాపకులొకరు,
ఫలభోక్తలింకొకరు కథార్థసంధాతలు

మరియొకరు పాత్రప్రాధాన్యము నిర్వా
హకులడే యెనది కథలోగలిగిన సంక్షో
భమంతా జనార్థినునితా ఫలప్రాప్తికివల
యునుపాముముల నాతడే సిద్ధపరచినందున
నిందులో ప్రధానపాత్రము జనార్థనమంత్రీ
యని చెప్పవచ్చును

ఈయేడు మావైపు నాట్యగంగాన
ప్రతాపరుద్రీయము మొదటికారన మొంది
నదని చెప్పవచ్చును. మోతేనారి ప్రదర్శన
ము చూడలేదుకాని యేలూరు గోటుఇంపి
యకథియేటరువారు, తెనాలి రామవిలాస
సభవారు, బందరు ముత్తరాజు సుబ్బరాయ
మొమోరియల్ వారు, దేశీయనాటక సమా
జమువారు దీన్ని ప్రదర్శించిగా చూచినారు
ఇందులో ప్రత్యేక ప్రశంసార్హముగ పాత్ర
నిర్వహణము గావించిన మేటిసటులు తమ
తమ పాత్రలకొసగిన యభినయ తాత్పర్య
మును దిగువ విశదపరచెదను.

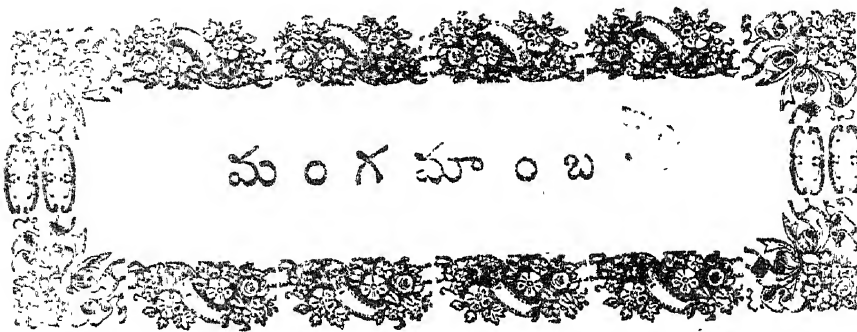
(సశేషము.)



పుష్పమాలా !

హండిత పెనుమెచ్చ సత్యనారాయణ రాజగారు

ఉ! ఆరినప్రేమగొంది భవ-దాదిసుఖంబును; తేకునత్తగా
సారథముల్ దెసల్ వదియు-సారెకుఁజిమ్ముచు బాపురే!రసా
ద్గారమరంద లిందుయుత-దామకరాజమ వ్రేలి; మీదసి
తీరునె నాఁడునాటికిని-దేజము నందము పుష్పమాలికా!



మంగళాంబ

(ఇ కు ర్తి తి రు ప తి రాయఁ దు గారు.)

నాడు మహాశక్తి రమైన పుణ్య దివ
సము. వైకుంఠ యేకాదశి. ధనుర్మా
సము. ఆఖాలగోపాల మువవసించి భక్తి
పూర్వకముగా భగవాను వారాధించి సర్వ
కామములను : శ్రోయశ్శ్రీమము జెప్పవల
సిన పర్వడి దినము. అట్టి సుదినమున మం
గళాంబ వేకువనే మేల్కొంచి, అవసర
కృత్యములను దీర్చుకొని స్నానార్ధమై చంక
నొక బిందె నిడికొని జలాశయమునకై
చనియెను.

౨

ప్రకంచమింక నిద్రనుండి మేల్కొ
ననో, లేదో యని పరివీక్షించుచున్నట్లు,
పద్మభాంధవుడవైన డప్పుడే పొగ్గిశాచల
పై భాగమునకెక్కి తన కిరణములను భూమి
పై బ్రసరింప జేయుచుండెను. మలనూ
నిలుడు మందమంద గతుల బ్రచారము
జేయుచుండెను. కాకులయార్భటులప్పు
డప్పుడేయస్తమించుచుండెను. చెలువు గట్లపై
నలుతెట్టుల దట్టముగా బెరిగిన లేమానిగు
న్నలపై గూరుచుండి యందలిచిగురుటాకుల
దనివి దీర దిన సహజ మృదుమధుర సమ్మి
ళితములగు తమ కంఠములను విప్పి కోయ
లలు కర్ణపేయముగా గానము జేయుచుం
డెను. అ లోపలి భాగమున లోకబాంధ
వుని రాజచేరేకులెత్తి వికసించి విలసిల్లు

చున్న సలిసినమూహము చూపయలకు
నయనానందమును గొల్పుచుండెను. ఆ
రామణీమకత మకలక్షించుచు యువకులు
యౌవనులు, వయోవృద్ధులసంఖ్యాకులు
గుంపులు గుంపులుగా జేరి దంతధావనాది
కృత్యములను దీర్చుకొనుచుండిరి. అట్టి
సమయమున ధౌతవస్త్రధారిణియు, స్వర్ణ
మయశరీరియు సమంగళయు సగు సౌక
యువతి తటిల్లతవోలె నాజలాశయమునం
బ్రవేశించి మజ్జనమాడి నిర్మలోదకమును
దన బిందెనిండ నిడుకొని, అతకు మున్నె
తత్పరోవరములోని పుష్ప సంచయమును
సేకరించి తెచ్చి దేవతార్చనకై యెల్లొకి
బంచి యిచ్చుచున్న నొక యువకుని కేగగ
టవీక్షించెను. అదృష్టిలో నెట్టి మహాశ్చ
క్తియుండెనో, కాని వాని సర్వంగము
లాక్షణముననే బంధించి శిలాకృతినిగా నొన
ర్చెను. పుష్పములకా! పురుషప్రాప్తికా!
యని యాతడును, పుష్పము లడుగునునా,
అడిగిన నామనోరథ మెఱుంగునా, యని
యా పె యు మోహభయలజ్జావేశములు
బైకొన నల్ల లోలోన నొక్కింతసేపు విత
ర్కించుకొని, ఎదుటనున్న గారేమనుకొని
యెడరో, యను ననుమానముతో నేమియు
ననక ఎవరిదారిని వారు చూచుకొనిరి.

3

భ్రమరాచారి తూర్పుతీరమునుండి

వచ్చిన యొక యగసారి. అతడు తూర్పు దేశస్థుడనను శాఖాలతగ్రామమునకు వచ్చి నది మొదలగా గ్రామములోని వారెల్లరి పాపకమును సంపాదించి తాను చేయు బంగారుపనియందు గొంత ధని మార్పించి కుబుంబ జీవనమునకు దగమార్తము భూవసతి నామూరనే సంపాదించుకొని దానివలనను దన పనితనమువలనను సుఖముగనే జీవయాత్ర గడుపుచుండెను. దేవాచ్ఛాయ కొంచెము కళంకముగా నున్నను తిప్పటి నవనాగటికులయొక్క పాశ్చాత్య విధానములలో నతడెంతమాత్ర మేవిషయమునందును చీసిపోవువాడు కాడు. నాగటిక తా విషయములలో నేవిషయము నూత్నముగ వెలువడినను అది ముందరిని ముఖమునందె కలిస్సుట మగుచుండెను. నాడువైకుంఠయే కాదశీ పుణ్యవాసరమున జెలుపులో దేవతాత్పన్నకై పుష్పములు పంచి యిచ్చుచున్న దీతదేవిని ముచ్చించు పాతక సాధకు లెఱుంగ గలడు. అతడా యింగువదన వీక్షింపకబంధముల నుండి విముక్తి నొందినది తడవుగా నతడనుభవించుచున్న పరితాపము సక్రమముగ జర్జింప సామాన్యుల కగమ్యగోచరమన్న సతిశయోక్తి కాను. అందాశ్చర్యమేమి? ఆ సుందరీమణి వడవారవిందము రాకాశశాంకునకు గళంకమాపాదించు చున్నది. ముంగురులు బంధరముల చెలువము దెగడుచున్నది. శిరోజములు చీకటిని బరిహసించుచున్నవి. చెవులు శ్రీకారమును మఱపించుచున్నవి. నయనములు నలిసిదళములను గని నవ్వుచున్నవి. చెక్కిళ్లు క్షుద్రకి దర్పణంబుల దర్పమడంచుచున్నవి.

చనులు చక్రవాకముల వొంగు జప్పడించుచున్నవి. కనుబామలు ధనువులా- చూపులు తూపులా- నాసిక సంకంగియా- మోవి దొండపండా- కరమూలు కలువనూడులా- నాభినతకూపమా- మధ్యమభ్రమా- జఘనములున్నత విత్తికలా- ఊరపు లనటకంబుమాలా- మీగాల్లు తాబేళ్లా, యని నిరింతరమువిటలోకమునకే గాక సామాన్యులకు సయితము మతిభ్రమగము గలుగజేయుచున్న నాయంగనామణీ సర్వాంగసప్తవము దిలకించిన నెవరు మోహదరవశులు గాకుండురు? పసపుగంతుమయేలోపమైనది, కాని భునైకమోహిని యన్న బూటకము కాజాలదు. అట్టి యెరుజవ్వనిమోహా, నురాగ, కృపాకలిత ఏకదాసోచులగాన్మగా గొనిన మనభ్రమరాచారి యాపెకరివ్యందన క్రిణాలిలాసముల దవిడిదీర జేలి యాడనిదే భువించుటెట్లు? నిద్రించుటెట్లు? జీవించుటెట్లు?

ర

భానుమూర్తిగాను పెద్ద భూవసతి గలిగిన సుద్భాగ్యుడు. ఆయనకా భూములమీద సాలున కిరువది వందల రూప్యములాదాయము వచ్చుచున్నది. ఆయా గాయములో సంవత్సరమునకొక్క గవ్వయైనను నిలువజేయడు. దురాచారము లేమియునులేవు. సచ్చిలుడు మహాజాత. వేళకు వచ్చిన యభ్యాగతి నూరక పంపు నిర్దయుడుకాడు. ఎందరాపన్నులై వచ్చినను నుచ్చుకొనడు. ఆగూరివారే యభ్యాగతివచ్చినను భానుమూర్తిగారింటినే చూపుచుండుటాచారమైనది. వారింటి నన్నసత్రమని తలచుగా నుపయోగించు పేరె

యున్నది. అట్టి పవిత్రసామమును గాంధీవదా
యిల్లు. అయిన నేమిసౌఖ్యము; పురుష
సంతోసములేను. కనులవండువుగా జూచి
యానందించుటకు, దనవెనుక దనను దన
నంశమునునుద్ధరించుటకు దగిన వేరే లేదు
ముద్దుబిడ్డ డుడ్బువించకపోయెనే యను విచా
రమాయనకు లేక సోలేను. ఉండిన నేమి
చేయగలదు? దైవమచుచాలించ నలయును
గదా! అందువలననే "బీబియారికి మితలేని
బిడ్డలుంట, లోకపతులకు సంతతిలేకయంట"
ననుచక్కావధానుల మూసికృతర్కగారిచం
ద్రీకాంతలోని సాదృశ్యమును విస్మృతించు
కొని తద్విచారమునకు గొంత సంద్యోప
శాంతి జేకూర్చుకొనుచుండెను. ముగ్గురు
కుమార్తెలు మాత్రము గలరు. ముగ్గురికిని
వివాహములైనవి. వారిలో బెద్దవానిద్ద
అత్తవారిండ్లకేగి వారి కాపురములను వారు
శిద్ధతో దిద్దుకొనుచుండిరి. ఇక చిన్న
కుమార్తె భర్తవియోగానంతరము రజ
స్వలావోషమును బాపుకొనిన దౌర్భాగ్య
వతి. అపేయే మనభ్రాతృరాచారికి భావో
ద్రేకము గలుగజేసిన యమంగళయగు
మంగమాంబ.

౨

మంగమాంబ కప్పటి కిరువదిరెండవ
యేడు జరుగుచున్నది. పదునాల్గవయేటనే
రజస్వలాటంకము రద్దుజేసికొనినది. యీ
యోమిదేండ్లనుండియు మొగ్గులగన్నెత్తి
చూచిన పాపమున బోలేదు. కాని యీ
కాలపు కవుల దృష్టిలో స్త్రీపురుష సంయో
గసంయత స్యాందర్యకళాదృశి వర్ణనములే
ప్రశంసాసము వహించి యెలుగని వారికి

సైతముత్సాహ పూరితమగు భావోద్రేక
మును గలుగజేయుచుండ, యుక్తివయ
స్కయు, రూపసౌందర్య తామస్యలావ
ణ్యాగ్గణ్యము, విద్యాంతియునగు మంగ
మాంబ మనోవేదనరహితయై యెట్లుండ
గలదు? హద్దు విడిచి తిరుగుదమన్న జాపము
పుడేరితిని బయల్పడునో యని భయము.
పుకర్ణివాహము జేయబ్రయత్నింపుడని
తండితోగాని తిల్లితోగాని చెప్పుట కా
లజ్జావతి సాహసింపగలదా? పైగా, కిందు
కూరి వీరేశలింగముపంతులుగారివిధవావివా
హప్రయత్నిము లప్పుడే విసరిత వివాదగ్ర
స్థలములలోనున్నవి. అందులో అంతర్వర్ణ
వివాహముల కసలే తావు లేదు. అట్టిచో
మన మంగమాంబ మనోనేదన మాధవుడే
తీరవలసియుండెను.

౩

భానుమూర్తిగారంతకు బూర్వము
తన గారాబుపట్టియు, దన కూతుండ్రో
జన్మదియు సుకుమారియునగు మంగమాంబ
నింటనుంచుకొని తనకున్న యాపదాస్తి
నాపెక్కిమ నుద్దేశించి యుండెను; కాని
యోపే భర్తవియోగిని యగుటతోడనే
తమ్ముని కొమరుని దత్తత చేసుకొనెను.
యితడంత బుద్ధిహీనుడు గాకపోయినను
గడియ గడియకొక విధమగు దుస్తులను
ధరించి నాయంతవాడు లేడని విట్టవీగుచు
దిరుగుటలో నతడసామాన్యడు. అయిద
వసారమువర కాంగ్లభాష నభ్యసించెను,
గాని చిరునామా వ్రాయుటయైనను జేత
గాదు. మోటారు నడపుటమాత్రమతడు
ముఖ్యముగా బట్టుబట్టి నేర్చుకొనిన విద్య

కాని మనమున్ను దలని మంచి చెడ్డల నెన్నుటతో గాలము బుచ్చుట అస్మత్తాంశము భానుమూర్తిగా రతినికి వివాహము జేయ నిశ్చయించెను. తా ను వ్యాధిగ్రస్తుడై యుండుటచే నాసుముహూర్తము బడియేను వినముల కంటె వ్యవధిలేకుండ జెట్టించెను. ఈలోపల సోదలికి నగలు చేయించుటావ శ్యకమై యుండెను. అనారోగ్యుడిగుట భానుమూర్తిగారు కంసాలి యింటికి గడియ గడియకు సిరుగగలవా? తిరుగజాలకు, భిమరాచాని బిలిచి నుకాణము దన యింట బెట్టించెను. సమయమునకై వచ్చి యున్న యతడు రహస్యమున నచ్చి పని జేయుచుండెను.

2

భిమరాచాని భానుమూర్తిగా రింట దుకాణమును బెట్టి నాలుగు దినములు గడ జినవి. నాడైదవ దినము. వెండి యెంత యోవ్యవధి లేకుండుట వలనను, చత్సంబం ధమైన పనులను జక్క బెట్టుటకు తల్లికి మంగమాంబ తిక్క మత్తెవ్వరు దోషపడు వాగు లేకపోవుటవలనను బాపమీ నాల్గు దినములనుండి మంగమాంబకు భిమరాచానికి నవ్వుదప్పుడు కనుసంజ్ఞలే కాని ప్రియ మార సుభాషించుటకు వీలు చిక్కి నది కాదు. నాటికింటనున్న వస్తువులతో వడి యములు, అప్పడములు మున్నగునవి సిద్ధముజేసికొనిరి. సరకులకై వెల్లిన బండి ముటుదినమునగాని రాదు. మిక్కిలివృద్ధు

రాలగు మంగమాంబ తల్లి గత నాలుగు దిన ములనుండి విసుగువిరామములేక కష్టపడి యుండుటచే బడలిక దీర్చుకొనుటకై యానా డు పదిగంటలకే భోజన మారగించి పరుం డియుండెను. భానుమూర్తిగా రనారోగ్య ముతో నేమూలనో పరుండియుండు టవారమైనది. కుమారుడు సరకులకై బండి వెంట హేలాపుకి వెళ్ళియుండెను. ఇక మన మంగమాంబ కన్ని విధముల ననుకూల మైన సమయము లభించినది మెల్ల మెల్ల గాదుకానియు చెంతజేరి ముసిముసి నగవుతో “నాడు వైకుంఠ యేకాదశీ పూర్ణిమాసర మున బువ్వదానమును జేయుచున్నది మీరేనా?,, అని కేగింట దనచునోరధము వెల్లడించినది ఔను మరునియుదులన దగ సిటు వాలుజూపులు బరిపి నన్ను నిశ్చేష్టునిగా మునర్చిన సీరజేక్షణవు నీవేనా” యని యాతడు మందస్కిత వదనారవిండుడై మోహంధకార మగ్నమానసుడై యుపల క్షించెను. ఆ యుండొగుల చూపు లొక దానిలకుండొంటి లీనమైనవి. ప్రేమైక సంభాషణములు బయల్పెడలినవి. మనోగ లాభీష్టములు జహిర్గతములైనవి. ఇద్దటి హృదయము లొక్కటియైనవి. తలపై గొడుగులేని దానను. తలిదండ్రులు విన్న దల గొట్టుకొందురు. లోకులు కాకులని యెఱిగియుంటిరికదా! ఈ రహస్యమును గానాడు భారము మీయదే” యని వినమరై మైవెల్లడించినది మంగమాంబ.

అప్పుడు

పుష్పమాల

అంకం

శ్రీ యుతులు చెలమయ్య శ్రీ సాదరావులు (నవకవిమండలి)

చ॥ ఎటో, యెటో, రాకరాక హృదయేశ్వరుడింటికి నేగుదెంచి పు
క్కిటగల తమ్మిపెట్టుసరికే సగమాయెనురాతిరి! అంత నె
క్కటి పొల యల్కమాన్నిననుఁ గ్రమ్మర శయ్యకుఁ జేర్చునంతలో
కటకట! మూర్ఛిడిక్కఁకుణ కాంతివహించె సపత్నికైవడి

ఉ॥ చెక్కిట పత్రభంగముల చెల్వమువాయఁగ లేదు, కుల్కుజ
జక్క-వలండు చందనము జారఁగ లేద ధరఁబునందుఁ కెం
పెక్కిన తమ్మలంపుకుది యంచుకయేనియు వీడలేదవఱో
టక్కులమారి! యల్లితో? కటా పతికుట్టఁడో? తెల్పరాదటే?

ఉ॥ సిగ్గరి! చాలుచాలు! నునుజెక్కిలి ముద్దిడవచ్చుదేల? ఛీ!
డగ్గరిపైటకొంగును సడలెడవేటికి? మూఢ! ఎందుకీ
పగ్గెలు, రాతిరి నిద్రనడఁబాసితి నీకయివాడు పూలపై
మొగ్గునె? వట్టడంబవుర! పొమ్మిక నీపియిరాలిఁగూడఁగ

ఉ॥ అల్లడరాహు వియ్యెడమ్మంగాకుని మ్రింగఁగ వేచియుండెని
విల్లడఁబాసి బైటఁజరియింపఁగఁబోయితివేని, రోహిణీ
నల్లభువీడి యాతఁడు భవన్ముఖచంద్రిని నిష్కలంకుని
బెల్లడికిం చుగాన, నిక వేఁగ మె లోనికినేగు మంగనా?

ఉ॥ సంపెంగపూలమేను జలజంబున మోమయనాధరంబు చొ
క్కంపుఁజివుల్లచేసలరు గల్వలచే గనువోయిదంతముల్
సాంపగు మల్లెమొగ్గలనజండు సృజించియు నీకు నేటికో
అంపపుగోతలఁ దెగని రాలమనంబొనరించె, కోమలీ!

చ॥ అలుకవహింప నైతి సత్తడైనను నల్కవహింపఁడాయెదు
ర్బలుఁడు శతుండు నిద్రితుఁడు బాలుఁడు శ్రాంతిఁడుగాఁడుగానియో
నలినదళాక్షి! చంద్రవదనఁ జవరాలినినన్ను గాంచిపూ
విలుతుని బారికగ్గమయి విహ్వలుఁడై చనముక్త కావ్యుడై

సంకాంతి, భోగిపండుగ, తెల్లవారు జామునే లేచి శాంతమ్మ పాక్ట్లో ముగ్గు వేస్తోంది. అప్పుడే బిందె బుజాన పెట్టుకొని ఒకస్త్రీ కాలువకు నీళ్లకు పోతూ, ఏమి, శాంతమ్మా, ఊరు తెల్లవారకముందే పని అంతా చేసేస్తున్నావు “ అన్నది. శాంతమ్మ తల పైకెత్తి చూచి, ఎవరు, నువ్వు, శేషమ్మ పిన్నీ, ఎవరో అనుకున్నాను. ఏమున్నదమ్మా ఎప్పుడైనా నేను చెయ్యవలసిందేగా, మరెవ్వరు వచ్చి చేస్తారు అంటూ తిరిగి ముగ్గువేయడం ప్రారంభించింది. అయితే శాంతమ్మక్కా, మాడూ, మీ అబ్బాయి పెళ్లి యీ ఏడు చేస్తారా!”

“ఆ, ఏమి చెయ్యడమోనమ్మానిన్న నే పండగకి ఇంటికివచ్చాడు. మళ్ళి అయిదారు రోజులలో వెళ్ళాలట. పెళ్ళి మాటకదిలిస్తే విసుక్కుంటాడు. ఏమి చెయ్యడాని కితోచకుండా వుంది” అంటూ ముగ్గుపూర్తి చేసింది. శేషమ్మ దగ్గరగా వచ్చి, అయితే శాంతమ్మా, నువ్వుగూడా అట్టా అంటావేమి. కావలసినంత అస్తి వుంది. నిజేపంగా బ్రతుకవచ్చు. వైగా, కొడుకు ఏడాది రెండేండ్లలో చేతికి అక్కరకు వస్తాడు. వాడి వివాహం గూడా చేశావంటే, కోడలు వచ్చి నిన్ను సుఖపెడుతుంది,” అన్నది.

“ఆ, ఏముటో పిన్నీ. పెళ్ళి వెళ్ళంటే ఎట్లా అవుతుంది. వాడు ఏదో పెంకపట్టు పట్టి కూర్చున్నాడు. ఎవ్వరు చెప్పినా వినడు. ఏమి చెయ్యను పిన్నీ, నాకు అన్ని

విధాల ముసలితనంలో వచ్చిపడ్డాము, కష్టాలు. నీకు తీరు బడిగావున్నప్పుడు ఒక్కసారి వస్తూ, సావకాశంగా, చాలా సంగతులు మాట్లాడాలి” అని శాంతమ్మ అనగానే “అట్లాగే, వస్తాలే. అక్క-య్యా” అంటూ శేషమ్మ జెల్పింది.

(2)

చంద్రేశ్వరం, యిప్పుడు చెన్నపట్నం గాస్ట్రియక శాశాలలో బి. యె. శరీక్షకు చదువుతున్నాడు. తండ్రి చనిపోయినది ఏండ్లయింది. అప్పటినుంచి తల్లే అన్నీ వ్యవహారాలు చూస్తూ కొడుకుకు చదువు చెప్పిస్తోంది. శేఖరం, హాస్టలులో వుండేవాడు. తెలివిగలవాడవడంచేత నున్నూ, శాంతమ్మ వాగ్ధోరణి కలుపు గోలుతనం, వుండడంచేతనూ, శేఖరాన్ని తక్కిన విద్యార్థులంతా గౌరవించేవారు. ఇతనికి యిరువదియేండ్లకన్న ఎక్కువవుండవు. వయస్సులో చిన్నవాడైనా ఊహలు మెండుగా వుండేవి. చిన్నప్పుడే దేశాన్నీ వుద్ధరించాలనే అభిలాష కలిగింది. తీరుబడి వున్నప్పుడల్లా దేశంలోవున్న సమస్యలన్నిటిని తర్కించేవాడు. వైగా, యితనికి మరొకస్వభావం వుంది తప్పైనా, ఒప్పైనా సరే, ఎడటివాళ్లు చెప్పినదానికి వ్యతిరేకంగా చెప్పి వాదించేవాడు “గోడ తెల్లగావుంది” అని ఎవరైనా అంటే అది నల్లదని గొంతుగ బొంగుపోయేవరకు వాదించేవాడు. అతడల్లా చర్చిస్తూంటే బహుచోద్యంగా వుండేది.

అ హస్తలులో వున్న అంభోవిద్యాకు లంతా కలసి మిల్తోగోష్టి, అనే ఒక సంఘం సాపించారు ప్రకారం సాయంకాలం స్నేహితులంతా కలసి ఏదో ఒక సంగతిని గూర్చి ముచ్చటించేవారు పేటిలో శేఖరం బాగా నాలుసేవారు.

ఒక దినం శేఖరం స్నేహితుడొకడు 'నీవెల్లి ఎప్పుడోయి' అన్నాడు శేఖరం జవాబు చెప్పక పూర్వమే మరొకరను. "శేఖరం మంచి అంకవతినిగాని చేసుకోడట. ఎంత మంచి చూచినా. కచ్చలేదట. మరి ఎట్లా అవుతుంది, అన్నాడు. శేఖరం, కట్టు పెట్టిన చేతి నీచేతు లి; కేవలం వివాహమాత్రం ఆలోచింపలేదు. ఇంకా ఇంకా ఎ చుకు లి. చూడె. నువ్వు అన్నావు కాబట్టి. నీకు అంకం అంకవతిని పెళ్ళాడకు ఏదో అనాకారిని చేసుకుంటాను' అనేటప్పటికీ, యిద్దరు స్నేహితులు పకపక నవ్వునూ "శేఖరం. మేమేదో హస్తానికి అన్నాము. నువ్వు గూడా హస్తంగానే అన్నట్టున్నావు. ఇప్పు డిట్లాగే అంటావు, సమయం వచ్చేటప్పటికీ కొదంమీద శోతికావలె అంటావు" అన్నారు. శేఖరం తీవ్రంగా చూస్తూ సరే' మీరు హస్తానికి అంటే అనవచ్చు కాని నేను నిజంగానే అన్నాను. మళ్ళీ చెప్తున్నాను వినండి. కేను అనాకారిని తప్ప నింకొకరిని పెండ్లిచేసుకోను, ఇదేనా ప్రతిజ్ఞ, జ్ఞాపకముంచుకోండి " అన్నాడు. 'ఈప్రతిజ్ఞ చివరదాకా నెగ్గిందా" అనుకుంటూ స్నేహితులిద్దరు వెళ్లిపోయారు.

"నాయనా శేఖరం నేచెప్పినమాట వినరా ? నన్నెందుకు దుఃఖపెడుతావు,

ఎవరో పనికిమాలిన వాళ్ళతో ఏదో ప్రతిజ్ఞ చేశావనిమూళ్లు పట్టుపడి నే ఎట్లాగుచా? అంటూ శాంతమ్మ కొడుకుతో భోజనం ముందర అన్నది. అతనుమాట్లాడలేదు.

"శేఖరం చిన్నప్పుడు నీతో అడుగున్నదే, వడ్డాడివారికిల్లు, అది యిప్పుడు పెండ్లియూడకు వచ్చింది. బహుఅందింకా వుంది. ముత్యం అంటిపిల్ల నువ్వు ఎవగున్నదేగా! కట్టం కానక అవివాహం యస్తాను. నువ్వు ఏమి అభ్యంతరం చెప్పబోను" అన్నది మళ్ళీ.

'అమ్మా నన్ను, ఆట్టేమాట్టు పలుకరించకు అన్నదేమో, అన్నాను. నేను నిరుగను. నాప్రతిజ్ఞను నెరవేర్చుకుంటాను. అంటూ శేఖరం భోజనంపూర్తిచేసి నాలిట్లోకివెళ్లాడు. తల్లిగూడా అతిన్ని వెంటాడి 'నాయనా నువ్వు ఎన్నచాడ. వాళ్ళతో అంటే అన్నావు. ఫరవాలేదు వడ్డాడివారి శిశిరేఖని పెల్లి చేసుకో, చాల్సుకూడా తొందరపడుతున్నారు. అది వదలకొంటే బాధంలేదు. నేచెప్పినమాటవిను అనాకారిపిల్లను చేసుకొని ఏమినుభవంకాదుతా. ఇకకొడన్నట్టు కాదు. తరువాతి నీజీవితకాలమంతా దుఃఖపడుతావు. " అన్నది.

ఇటువంటి మూటలన్నీ వినలేక శేఖరం "అమ్మా నువ్వు అధికప్రసంగం చెయ్యాకు నాకు తలనెప్పివస్తుంది. నేనుచేసిన ప్రతిజ్ఞకు వ్యతిరేకముగా ప్రవర్తించను. నువ్వు ఎచ్చటైనా అనాకారిపిల్లనుచూడు, నేను వివాహం చేసుకుంటాను! అనిగట్టిగా చెప్పి ఏదోపనిమీద బయటకు వెళ్ళాడు.

శాంతమ్మ, సావిత్రి కత్తివత్తులు చేస్తూపూర్చుంది. భోజనాంతరం శేవమ్మ

చూడవచ్చింది. అవిదని చూడడంతోనే శాంతమ్మ కంటతడిబెట్టి ' పిన్నీ ఏమి చెయ్య నమ్మా, మీబోటివాళ్ళంతావుండి సలహా చెప్పుకోపోతే ఎట్లాగమ్మా నేను ఎన్నిమా రులు చెప్పినావినలేదు, సౌందర్యముగల పిల్లని చేసుకోనే చేసుకోడుట. అనాకాని కట్టుకుంటాడుట ! పిన్నీ, యిదిఎక్కడైనా వుండీ, నువ్వు కాస్త వాడిని మందలిస్తూ " అన్నది దీరంగా.

శేషమ్మగూడా కొంతపత్తి తీసినత్తులు చేస్తూ ' అక్కయ్యా ' అని పూర్కొని కొంతతడపు దీర్ఘంగా ఆలోచించి ' శేఖరం వట్టిపిచ్చిధోరనిపడ్డాడు. మాటపట్టిపేగాని మరేమిలేదు, నేను ఒకఉపాయంచేస్తాను. నువ్వు మాత్రం నేచెప్పినట్టు చెయ్యాలి. సాయంకాలం శేఖరం యింటికిరాగానే, " వడ్డాదివారింట్లో నంటమనిషికి, ఒకకూ తుగు వున్నదట. అది చాలాఅనాకాని, పోసి ఆ అమ్మాయినిచూడు నీకిష్టమయితే చేసుకుందువుగాని " అనిచెప్పా తక్కినతరం గమంతా నేను నడుపుతాను చూద్దాగాని నాతెలివి " అన్నది. శేషమ్మయంగు శాంతమ్మకు చాలామంచి నమ్మకముంది. అందు చేత సరే, నువ్వుచెప్పినట్లే చేస్తాను ! అన్నది.

ఉదయాన్నే, ఒకన్నేహితుడిని తీసు కొని శేఖరం పెండ్లికూతురిని చూడడానికి బయలుదేరాడు. వారిద్దరు వడ్డాదివారింటికి వచ్చారు. వాకిట్లోవారిని యింటియజమాని కలసికొని లోపలికి తీసుకువెళ్ళాడు. ఆ అత్యున్నత భవనములోని అందమైన గదుల లోంచి వారు వెళ్లి వెళ్లి ఒకగదిలో నిలువ బడ్డారు. యజమాని వారినిద్దరిని ఒకతివాసీ

పైనకూర్చుండబెట్టి లోపలికి వెళ్ళాడు. ఇంతలో ప్రక్కతలు పు తెరచుకొని, పన్నెండు వత్సరముల వయస్సుగల, లేబ్రాయపు సౌందర్యరాశివచ్చి వారికి ఫలహారముల సందించింది. ఆమెను చూడడంతోనే శేఖరానికి దేహాంపులకరించింది. ఆమెతనకు లభిస్తే...అని మనస్సులో అనుకొని, ప్రతిజ్ఞకు భంగంవస్తుందని వెంటనే నాలుకకరచు కొన్నాడు కొంతసేపటికి తిరిగి ఆకస్యమే వచ్చి వీరికి తాంబూలంయిచ్చి, పన్నీరు చల్లింది. ఆసమయంలో శేఖరం ఆమెను పైనంచి కిందదాకా పరిశీలించి లోలోపల ఉవ్విళ్ళూరాడు. కాని పైకిమాత్రం భేషజు! చిన్నప్పడు ఆమె, తను తొక్కుడువిళ్ళ ' ' జోజోపుల్ల ' అడిగిన దినాలు ఏమయినవో! ఆమెతో మాట్లాడి ఆసెండ్లయింది. అంతా శోభితగావుంది.

మరికొంతసేపటికి, ఆకస్యక, మరొక కన్యని తన వెంటతీసుకువచ్చి వీరికి ఎదురుగా కూర్చుండబెట్టింది. శేఖరం కన్నెత్తి చూచాడు. ప్రయత్నంగా ముఖము తిప్పి వేళాడు. ఆపిల్లని చూడడంతోనే ఆతనికి ఒకవిధమైన భయంకల్గింది. ఆసల్లనిముఖం, లావుపెదవులు, పొడుగుపళ్ళు, పొట్టివెండ్రి కలు, అర్ధణాలంతబొట్టు, వంకరకాలూ, యివన్ని ఆతనుచూడలేకపోయినాడు. ఇంతలో ఆయజమానిగూడవచ్చి " శేఖరం గారూ, ఈమే పెండ్లికూతురు. చూడుకోండి అన్నాడు. " శేఖరం దించినముఖం పైకి ఎత్తలేదు. ప్రక్కనున్న స్నేహితుడు యితని కేసి చూస్తున్నాడు. కొంతసేపటికి శేఖరం ధైర్యంగా, అమ్మాయీ నీపేరేమిటి ? అని అడిగాడు ' హా హా నాపేరా! యెం

కాదు కాదు వెంకమ్మ! అన్నది, ఆవధువు. పెండ్లికూతురుని యింట్లోకి పంపించారు ఆమెను వెంటబెట్టుకొనివచ్చిన సౌందర్యవతి గూడా వెళ్ళింది శేఖరం చివరచూపుచూ శాడు, తరువాత యజమాని యిట్లా అన్నాడు “ శేఖరంగారూ, ఈ అమ్మాయి మాయింటి వంటకత్తెకొమార్తె వాళ్ళు బీదవాళ్ళు అవడంచేత, ఆపిల్ల పెళ్లిగూడా నేనే చెయ్యాలని వచ్చింది, పిల్లమీసనవచ్చిందని తలుస్తాను. శేఖరం దీర్ఘాలోచనలోపడ్డాడు, అలానాకారి పిల్లను కలలోనైనా ఎవ్వరు చూడకొరరు, అట్టిదీన్ని అతను ఏట్లా పెళ్ళిచేసుకోగలడు, చేసుకోకపోయినాడా, ప్రతిజ్ఞకు భంగం వస్తుంది ప్రతిజ్ఞమాట అట్లావుండగా, మరు దినంనుంచి, స్నేహితులంతా ఎగతాళి చేస్తారు, పైగా అతనిమాటలనులక్ష్యపెట్టరు. మహావిషమసమస్య సంఘటించింది, శేఖరం వివాహం ఒప్పుకోలేకపోయాడు. ఎక్కువ కష్టంతో, సరే, అన్నాడు, స్నేహితు లిద్దరు యింటికి వచ్చేశారు.

ఆరాతి శేఖరానికి నిద్రలేకు, తన గది తలుపు బిగించి ఒంటరిగా మేలుకొని కూర్చున్నాడు, ఏమేమో ఆలోచించాడు, కాని ఏమి చేయగలడు? ఎన్నడో నీదోమాట పట్టించుకోసం, అనాకాపిల్లను తప్పుమరొకరిని చేసుకోనన్నమాట నిజమే! కాని అది అంతగా ఆచరణలో పెట్టవలసివచ్చే అప్పు టికి అతనికి కష్టం కల్గింది. కాని ఎట్లా తప్పించుకోగలడు? చెప్పేదొకటి, చేసేది మరొకటి. అయితే సాములో అతనికి ఏమి స్థానం వుంటుంది? ఎప్పుడో పాడుపంతో అన్న మాట కోసం, జీవితకాలం అంతా అనుభవించాలి. ఏమి పాపకర్మం!

ఆ! ఏమి పెండ్లికూతురు! మర్కటం కన్న కనాకష్టంగా వుండే! ఎట్లు? ఆమెను భార్యగా గైకొని కాపుకము చేయటం, ఎట్లు? ఆమెను తోడ్కొనివచ్చినకన్యయో! వర్షించుపెట్లు? ఒకానొక కాలమందు వారి రుపుకు కలసి కులసి యాడిన దివములు మరపునకు వస్తాయా? శశిరేఖ సాక్షాత్తు శశాంకుని రేఖవలె వుంది! ఆమెయే భార్యయైతే! అయిన, వెంకమ్మను వివాహం చేసుకొంటానని మాట యిచ్చినాడే! వెంకమ్మ! అబ్బే! అది ఏమి పేరు? శశిరేఖ! హా, ముత్యములు, కెంపులు, పున్నవి, ఆపేరులో సరే అని యొప్పుకొన్నాడే ఇప్పుడు కాదం చే? ఛీ తప్పు అట్లుకాదు. ఎంతపాపము! నేనందెకు చేసితిని. ఆప్రతిజ్ఞ, ఏమో? అప్పుడిన్ని ప్రేమానుబంధములు నన్ను బంధించలేదు, ఆ తొండరలో వాగ్దానము చేశాను. పొరబాటు! నేను చేసినది శుద్ధ పొరబాటు. అవ్యక్తపుపని. నాకర్మం చేసే అనుభవిస్తాను;

ఇట్లా అనుకొన్నాడు చంద్రశేఖరం. అతని హృదయాంతరాళంతో జరిగిన సం తోషం పూహించ వలసిందే!

(2)

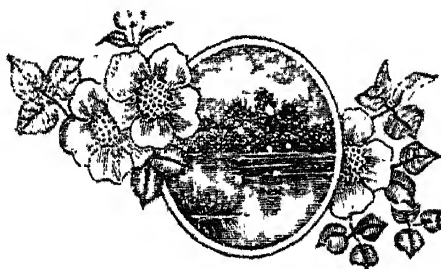
వైశాఖమాసం. ఊళ్ళో చాలోచోట్ల పెళ్లెళ్ళు అవుతున్నాయి. శేఖరం అంత కంతకు కృశిస్తున్నాడు. అతని పెళ్లి యింకా రెండురోజులు మాత్రమే వుంది. వడ్డాది వారు పెళ్లికి అమ్మతంగా వని చేస్తున్నారని అతను విన్నాడు. ఈపిచ్చి పెళ్లికి యంత ఆర్భాటము లేకపోతే ఏమి, అనుకొన్నాడు. తన తల్లి శాంతమ్మకూడా, కావలసిన పెళ్లి పనులన్ని చేయించింది. కాని పెళ్లికొమార్తె

చిషయం శేఖరంతో ఎప్పుడు మాట్లాడలేదు. అతనికి ఆశ్చర్యంగానే వుంది. కాని అతను మాత్రం ఆసంగతి ఎట్లా కదిలిస్తాడు. తటస్థంగా వూహించాడు.

తెల్లవారు జామున మూడున్నర గంటలకు లగ్నం శేఖరం యింటికి. బంధువులు, స్నేహితులు, అంతా వచ్చి నిండిపోయినారు. కాని అతను మాత్రం ఎవరితోకలియక, ఏకాంతముగా ఒక గదిలో కూర్చున్నాడు. పెండ్లికొడుకు అట్లావున్నాడేమి అని అంతా అనుకున్నారు. తాను చూచి నలచిన పిల్లయేగా, యికా గునువు ఎందుకు?! అన్నారు కొందరు, కాని ఎవ్వరికి నిజం తెలియదు. శాంతమ్మమాత్రం, కారణం మనసులో గ్రహించుకొని, మరేమి ఫరవాలేదు అనుకొంది. ఇక ఒక గంటలో చంద్రశేఖరం తన జీవితమందొక అవ్యక్తపు పని చేయవలసి వుంది.

నరుడు పల్లకిలో కూర్చున్నాడు. ఉరేగింపు ఊరి వీధులగుండా పోయి వడ్డాది

వారివాకిట్లో ఆగింది. పెండ్లి కొడుకుని లోపలికి తీసుకుపోయి పెండ్లి పీటలనివాడ కూర్చో పెట్టారు, సావిత్రి అంతా జననమ్మర్దంగావుంది. నాటకు సన్నాయి బ్యాండు బూరలు ఒక్కమారు మోగినాయి. పొడుము పట్లతో బిగిసిన ముక్కులతో బ్రాహ్మణోత్తములు లాగి లాగి సామవేదము చదివారు. శేఖరం చెయ్యిపట్టుకొని పురోహితుడు వధువు మెడలో మంగళనూత్రం మూడుముళ్ళు వేయించాడు. “పుత్రపౌత్రాభివృద్ధిరస్తు, అచంద్రతారార్కం వంశాభివృద్ధిరస్తు” అన్నారుకూర్చున్న పెద్దలంతా తెరబట్ట పట్టుకున్న విప్పులు మెల్లగా తెరవెత్తారు. శేఖరం ముగ్గుడు అయినాడు ఆశ్చర్యపడ్డాడు. తన ఎదుటనున్న వధువు ఎవ్వరు. ఆ నిశ్చయముగా శశాంకునిబోలు శశి రేఖయే! స్వప్నమా” లేక వాస్తవమా అతడట్లా వుండగా “వీరప్రతిజ్ఞ ఏమైంది అన్నది శశిరేఖ మృదుమధురముగా.”



కర్ణుని జననము.

గర్భాం లప్పారావుగారు బి. ఎ.

చ॥ సదయతనాకొసంగె బరిచర్యకుమెచ్చి ముసీశ్వరుండు సీఁ
సదమలమంత్ర; మిందలి నిజంబెటులైనఁ గనుంగొనన్ జలెన్
మది నెవనికదలంచి తగుమంత్రముఁ జెప్పుచునంచుఁ గాంతయున్
నిదురనుజెందె నాత్మయును నిద్దురమొందక చంచలింపఁగాన్॥

ఉ॥ అంతట శీతమంద మలయానిల మల్లనమేను సోకియా!
కుంతినిమేలు కొల్పెనిదిగో నరుడెంచు నినుండటంచునా!
కుంతికిఁదెల్పు రీతిగను కొక్కొక్కొక్కోయని కోడికూసె నీ!
కుంతికిమేలు కల్గునని కోయని కోయిల మోసెనయ్యెడన్॥

ఉ॥ నాతియువానిమొచ్చి శకునంబులెకాయని యెంచు;నిట్టి యా!
చేతలు మంచి వానయని చేతమునందుఁదలంచు నేటికిన్
లాతులు స్నానమాడఁగఁజనన్ దరియామెను యంచువీధి ది
క్కేతలవంచి కాంచు! నట నెవ్వరులేమికి సంతసించుచున్॥

ఉ॥ జాబిలినవ్వు నెమ్మొగము చల్లని నీటను జక్కజేసి యా!
పైబహు చిత్రమాజిలుగు పానఁడగట్టికచంబు దువ్వి గా!
రాబము మీరఁ బుట్టి తనరన్ దిలకంబుచుజెట్టి లక్ష్మీయో!
నాఁబడికుంతిభోజు నరనాథుని గాదిలిపట్టి వెంటనే॥

మ॥ కనియొక్కముదనరాక సూర్యుని కెటుంగఁజేయ యత్నించు నో!
యన నెప్పారెను పావనాత్మ సవపుల్లాభాననన్ మీన నే!
తన్ను శైవాలకచన్ సురత్నగుణజాతన్ నైకతశ్రోణినినిన్
ఘనచక్రస్థనిఁదానొకానొక నదీకాంతా శిరోరత్నమున్॥

చ॥ దినకరుబింబమంతట నదిన్ గని సిగ్గున మోముఁ దిప్పెనా!
దినకరుఁడామె గాంచితన దీర్ఘకరంబులఁ జెక్కుటద్దముల్
గొనబుగనొక్కఁగాఁ దివరనోమలిబెగ్గిలెసంతనామెతో!
నినుఁడు నదీ కింతవెఱవేల యటంచును జేర్చెనక్కునన్॥

చ॥ కొడుకునుగాంచుగంచుకము; కొంగెవలింపగనెంచు నల్లె సలే
వడివడిఁ జూచు, సూర్యుగఁడుబైదలి సిగ్గుపడుక; గుమార! నిక!
విడువవలెకగజాయను నవినసురూపముఁ గాంచికులుక్కున!
య్యెడజడదారి దూఱుఁ దనకేడి వివేకమటంచు నెంచుచున్!
ఉ॥ సారసమిత్ర బింబమ! వసంతసమాన! కుమార! కర్ణ! సఖ!
సారసముద్రమీదవలె సంతతమంచును దెల్పు రీతి నా!
సారసనేత్ర పుత్రునొక చంద్రువ నుంచియు నేటడించె ని!
స్సారలు స్త్రీలు జుకుమరె - సాహసకృత్యము లాచరింపఁగాక!

మోహ తృష్ణ .

దామరాజు మొకటరమణకవిగారు(కవియందలి)

చిన్నిచందుగఁడు మిఁటిపైచేరువేళ
పిల్లవెన్నెలలవనిపై వెలయువేళ
మందమాకుతమల్లన జరగు వేళ
కుహుకుహూయని శోయిలకూయువేళ
రమణనుప్పొంగునట్టి యారామసీమ
మల్లెపొదరింటిలోపల తెల్లనైన
విమల నెలరాలనుప్పిన వేడిపైని
విఁగూర్చుండి మురళిపై మోవినాని
సొంపునింపెడిగతిని వాయంపుచున్న
పాణయగీతిక మెల్లనఁబాడుచున్న
ముద్దుకృష్ణునిజూచినే మోదమెసగ
పోయికొగిలిసార్థించి పూలమాల
కంకమందున తగిలించి కొగలించి
తళుకుఁజూపుల నేత్రముల్ బెళుకుచుండ
మోహనంబైనమూర్తిని మోమునెత్తి
ప్రకృఁజూపుల బ్రసరించి చక్కఁజూడ
పులకరించెను దేహంబు పూర్ణముగను
చిత్తమందున భీతిచేసిగ్గుజెంది
చేరివెనుకకు నేబొన చిన్నికృష్ణు
డపుడుఁబల్కెను నకజూచి యతివమిన్న

నిన్నుఁగూడగ దలచి నే నిడకువచ్చి
యింపుదళుకొత్త మురళివాయించుచుంటి
సొంపునింపెడి కృతులు నీకింపుగదుర,
కాంతరో! రమ్మనుచు నాదుకొనుఁబట్టి
చేరదీసియు దగ్గరచెక్కిలాత్తి
ముద్దరాలవెయంచు జల్ముద్దులుంచి
సుద్దులెన్నియో చెప్పినక గద్దెజేర్చి
మోహపుం బొమ్మమారుని ముద్దుగొమ్మ
మధురమైయొప్పెనాకు నీయధరపాన
నుంచు కొగిలింతలొ నిరికించె నన్న
అంతలో శశిమింటిపై సంత మొందె
కాంత యేకాంతవాసంబు కనగరాజు
లంచుదలపోసె నేమొకో యాత్మయందు
మినుకుమినుకంచు తారకల్ మెరయుచుండె
అంధకారము లెల్లడనలముచుండె
లలితసారథ్య కుసుమముల్ రాలుచుండె
ప్రణయగీతిక ప్రకృతితాఁబాడుచుండె
మోహసాగరమందున మునిగియుండె
లీలగడపితి గోపాలబాలుతోడ

నీలజాబులు

శ్రీ|| ఉ|| శాస్త్రిగారు ఎం.ఎ.

బ్రహ్మశ్రీ వేదమూర్తులైన శ్రీగిరి ఉమామహేశ్వరశాస్త్రి అన్నగారికి.
చెల్లెలు నీలా సుందరి అనేక సమస్కారములు.

ఉ భ య కు శ లో ప రి

అన్నా !

ఇదివరకు మీరెన్నాళ్లు గానో నాజాబులు ప్రకటించుమనుచు వాయనచుతి యగు గుటయు నేను వలదని సగౌరవముగా తమతో నునవిచేయుటయు తటస్థించుచున్నది. ఇప్పుడు నేను తమకు నామరది రామారావు చమత్కారముగా వ్రాసిన యొక చిన్ని వ్యాసమును పంపించుచున్నాను. ఇది తమరు ప్రచురించవచ్చును. దీనిని పాఠకులెల్లు చవిగొందునో చూచి నాయుత్తరములను ప్రచురించుటకు నేనను మతించవచ్చును. కావున నిది తమకడకు పంపుకొనుచున్నాను. నాయుత్తరములకన్న రామారావు ఈ వ్యాసము చాల మడుంగులు బాగుగా నున్నదని నాతలంపు. నాజాబులు లోకము మెచ్చునో మెచ్చదో తెలిసికొనుటకు నిది మచ్చు ముక్కయని నాయూహ. తరువాత తమ చిత్తము. ఇక్కడ అందరు డేమము. తమ డేమము వదినెగారి డేమము వ్రాయించ కోరాను.

గోసవిడు.

పుష్ప బి. రె. సోమ వారము }

చిత్తగించవలయును.

నీల.

పూర్వాచారాలతిక్రమించి విశాల హృదయముతో ప్రపంచకమును చూడ వలెనన్నచో క్రాపింగు ఆసాధనకు మొదటి మెట్టు. క్రాపింగు లేనివాడు ఇంగ్లీషు చది వియు లాభము లేదు. పూర్వకాలాలలో చూడమణి అని యుండెడిదట. అది క్రా పినేనని నామిత్రుని మొకని యభిప్రాయము. అందుకనే నాటకాలల్లో వేషాలు వేయు వాళ్ళందరూ క్రాపింగులేకుండ నుం డెదట. ఈమధ్య నాటకములో వేషము వేయు సొక బ్రాహ్మణ కుర్రవాని తండ్రి చనిపోవుటవల్ల నతని క్రాపింగు అతని

యిష్టము లేకుండగనే స్మశానముల దగ్గర నెవడో ఒక మంగలి తన కత్తి పదునుచూ చుకొన్నాడట. వానితోస మతడిప్పుడును వెదకుచు నేయున్నాడు. ఆపదకొండవ రోజునే అతడు చిత్రనళీయములో సుదేవుని పాత్ర ధరించవలసి వచ్చినది. అతడప్పుడు క్రాపింగులేకుండ వేషమెట్లు వేయుటయని విచారించి చివరకొక విగ్గుతో పని జరుపు కున్నాడట. అప్పటినుంచి మాగూరిలో నందరికిని క్రాపింగులే చూడమణి “అనే అభిప్రాయము ధృవపడినది.

మా పూర్వులందరు వలసవాయును

మీద బ్రతికిన వాళ్ళు. నన్ను ఇంగ్లీషు చదువుకొనుటకు పంపించుటకు మావాళ్ళకు భయము వేసినదికాకాపింగు పెట్టించు కొందునేమోనని. నను వి. ఎ చదివినప్పటికి ఒక కాపింగు లేదు. బీడిలు లేవు. (మధ్య రెండుపాక్షు పెంచి మానాన్న తిట్టగా తీసివేయించితిని). అందుకనే మాజంధు పులందకు నన్ను దాహరణగా చెప్పుదురు. “నాకు చూడు. ఇంగ్లీషు చదువుకుంటే మాత్రం మాలవాడికి మల్లే కాపింగు పెట్టాలా? అని

ఇదికాకుండ రసజ్ఞులు శ్లోకారవేత్తలు సౌందర్యమునకు కాపింగు ముఖ్యసాధనమని యుపన్యసిస్తున్నారు. కాదని యెవరయినా వారి ప్రజ్ఞాదికములు తెలియని వారు వాదించినచో దర్పణము (అద్దము) లో వారి ముఖములు ప్రతిఫలింపించివాని నిరుత్తరులుగా చేయుచున్నారు. వారును నీయద్దములును ఏదేశములనుండి దిగుమతి యయినవే యని యోపల సణుగుకొని యూరుకొనుచున్నారు. హస్తతము గుంఫితమగుచున్న “అంధ్రవిజ్ఞాన సర్వస్వము”లో. చూడామణి అన్న శబ్దము వచ్చినపుడు దానికి కాపింగు అన్నది పర్యాయపదమని యుద్దహించి హస్తత నాగరక లోకముయొక్క మన్ననలకు తత్సంపాదకులు పాత్రులగుదుడు గాక యని విసయపూర్వకముగా మనవిచేయుచున్నాను.

ఈ యభిప్రాయముగోనున్న యాధాత్మ్యము తలమి తలమి దుజువు చేయుచున్న యొక్క చిన్న యుదాహరణమును చెప్పి దను చిత్తగింపుడు. దివ్య పురుషులు, దేవతలు మొదలగువారు పూర్వాచార పరాయణులు నైతికవైఖ్యకొనుగోష్ఠాదయంతజట్టును

పరాహపుచ్చమని వ్యవహరించుచున్నారు (దీనికి pig tail) పండితోక అని పేరు. పండితోక యని వ్రాసిన నాగలికుల మనస్సు నెచ్చునేమోయని దీనికి సంస్కృత నామ మిచ్చినాను) ఈదివ్య పురుషులు దేవతలు, నవరని యందురా? అయిరోసాదేశీయులు. వేదములు శాస్త్రములు పురాణములు శ్వేత ద్వీపవాసులు విష్ణుభక్తులని యచటనే విష్ణుమూర్తి నివసించుచుండనని చెప్పుచుండగా ఐరోసా దేశీయులే వాడు కారని కూడ వాదించువారు మన దేశములో జన్మింతురని నమ్ముటకు కూడ వీలు లేదు.

సూతనములును దేశాభివృద్ధి సూచకములు నగు సౌందర్యమునుగూర్చిన యభిప్రాయములు గ్రంథములు చెప్పకుండ పత్రికలు ఘోషించుకుండ మన దేశములలో పల్లె పల్లెకు వ్యాపించి అగ్రజాతి బ్రాహ్మణుని మొదలు పంచముల వరకు సార్వజనీనముగా నాచరణలో పెట్టబడుచున్నందులకు కారణము మనదేశీయుల చురుకుదనమును తెలివి తేటలున్నవనియే నానమ్మకము. మహా ఋషులు పుట్టిన మన దేశములో సమాత్రము సౌందర్యగ్రహణము కలుగజోదని యెవరనుకొనగలరు? ఇది విచారించినకొలది యుచ్చజాతులు మన దేశములో సంచజాతులను తక్కువగా జూచుచున్నారన్న వాదు అయధార్థ మనిపించుచున్నది. ఒక జాతి పరిణామ మంతలో రాదు. చాలకాలము తీసికొనును. ఇప్పటికి మన దేశములో నన్నిజాతులవారికి బహిర్దేవము సమానముగా కుదిరినదని చెప్పవచ్చును. ఇదే క్రమక్రమముగా ఆత్మ పరమ వ్యాపించి మనలను ప్రపంచమున

నాదర్శపురుషులనుగా చేయగలడు. ఇప్పుటికే కొన్నికొన్నిచోట్ల సియైక్యమాత్మకరుకు కూడ వ్యాపించినదనుటకు సందేహములేదు. ఇదివిశ్వమానవ సౌభ్రాతృత్వమునకు వసంతకాలము.

మొదటినుండియు క్రొపింగు అని వ్రాయుటచేత నాచిత్యపరిమాణవేత్తలగు మనదేశీయులు ఒక్కక్రొపింగునుగూర్చియే యీవ్యాసమంతయునని పొరపాటు పడరని నాకు తెలియును. సూటులేకుండ క్రొపింగు, బూటులేకుండ సూటు నిట్టి అనాచిత్యము సౌందర్యమెరిగినవారు చేయునవికావు. అనాచిత్యమనునదిమనదేశములో కంచుకాగడావేసి వెదకినను కానరాదని మా నిశ్చితాభిప్రాయము. “ప్రమాదోధీచుతామపి” అని అక్కడక్కడ నాటకరచయితలలోను పెద్దపెద్ద అభినయవేత్తలలోను చెదురుగా నున్నను మనమంత పాటించము.

కాని యాయాచరణలో నచ్చటచ్చట కొన్నిలోపములు మాత్రము కనబడుచున్నవని సన్ననిగొంతుతో నాప్రక్కనున్నమిత్రునితో చెప్పుచున్నాను. అది యొక పెద్దతప్పుకాదు. తప్పైనను మనలో మనము చెప్పుకొనవచ్చును కదా. అదియైనను నెదటివారు వినకుండ నాయెను. ఇంత యందముగల క్రొపింగును కూడ కొందరు కొందరు పల్లెటూరి ధనవంతులు సౌందర్యవిహీనముగ చేయుచున్నారు. కాని ప్రత్యేకగౌరవములేకుండ చేయుటలేదు. కొందరు తలమీద సోపానములు చెక్కించి తాము మేడలుకలవారమని కొందరు తలమీద గిన్నెలుబోర్లించినట్లు చేయించి తాము బంగారు గిన్నెలలోగాని భోజనము

చేయువారము కాదని ధ్వనించుచున్నారు. అది వాఁ యూహలకు సంబంధించినంతవరకు బాగుగ నేయుండునుగాని పట్టణములకువచ్చి నపుడు కొంచెము ధ్వని శూన్యతయేర్పడుచున్నది. మాయద్వేషమేమనగా మఱిల నిందులో ప్రత్యేకతలేకుండవిశ్వజనీనముగా నందరు నొక్కరీతిగా నుండవలెనని. అది యుగాక నీవిషయమున మనకు పరిపక్వతయబ్బువచ్చు తెల్లదొరలను ఆదర్శముగా నుంచుకొనవలెను. ఆతెల్లదొరలు కూడ మనదేశమునకు వచ్చు రెండవరకము గాను. అసలు ఆడుగువారి యాచారములే యచుకరణీయములు స్వచ్ఛములును

అందుచేత మనదేశీయులు అమెరికాయంగ్లాండులకు పోయినవారు బారిష్టరు మొదలగు పరీక్షలుచదివి వచ్చి వెంటనే తమ వృత్తులలో ప్రవేశించక సంవత్సరము రెండుసంవత్సరములు దేశమతిరిగి పల్లెటూళ్లలో సీమదొరల క్రొపింగులుడ్రస్సులు ఆచారములు వీనిని గురించి యుపన్యాసములిచ్చినచో దేశమునకు చాల మేలు చేసిన వారగుదురు. అట్లయినచో వారు కూడ మొగమాటము చేరినైనా వ్యాజ్యములు వచ్చినప్పుడు తమ దగ్గరకే వచ్చుచుందురు.

అసలు మనదేశమునుండి కొందరు ఉత్సాహముగల యువకులను ఏరి స్కూలరు పిప్పలమీద నాదేశములకు నీపనులు నేర్పుకొనుటకు పంపించినచో వాఁములమున దేశమునకు మిక్కిలి యుపకారము జరుగును. ఇట్టిపనులు దొరతనమువారు చేయుదురని నమ్మకము పెట్టుకొనరాదు. వారి దేశములలో మనలనుగూర్చి అనాగరికులని

చెప్పవారు మననాగరికతకు వారు సాయ పడెదరన్న స్వరాజ్యవాదు లెవరును విశ్వ సింహలేడు. అదియుగాక మనదేశపు మంగలి మహాజనులను కుంపించుటయుకూడ తగదని నాయుద్దేశము. ఏలనన్నచో మనదేశపు మంగళ్యదేహములలో తరతరములనుండి అనాగరకులైనవారి తండ్రితాతలరక్తమే ప్రవహించుచుండుటచేత వారు ఎంతశ్రమపడినను నొక్కులకొడవశ్వసంతి కత్తులు సాఫీపడవు. ఆకత్తులకక్కులే కాపింగులోననూ కనకుడును. ఆవేశకు వారియిండ్లదగ్గరి కుండబొచ్చెలు జ్ఞాపకమువచ్చి వారవియే అందరి నెత్తినను బోర్లింతురు. ఇది మనము నవ్వవలసిన విషయముకాదు. కోపగించవలసిన విషయముకాదు. అదివారి దాద్యము వలన వచ్చిన దోషము. వారియిండ్లలో బొచ్చెలు లేకున్నయెడల వారికవి జ్ఞప్తికేరావు కనుక యీమహాకార్యార్థమై యువకులు నడుములుకట్టి వారంతటవారేవచ్చి యీదేశోపకారార్థము తాము పనిచేసెదమని చెప్పవలయును. ఇదియంతయు దేశములో సౌందర్యజ్ఞానము వృద్ధిచేయుటకు.

ఒకగొప్పభావము కోసము ఎంతమంది మానవజీవితచరిత్రలో తమ నెత్తురు లోడ్చలేదు. ఆట్లేవీరినామములును భావిభారత వర్ష జీవితచరిత్రలలో స్వర్ణమయాత్మరములతో చెక్కబడును.

పైగాసౌందర్యమనునది మనచుంత చులకనగా చూడవలసినదియుఁగాదు. యాదృశీభావనాయత్రీ సిద్ధిరభివృద్ధితాదృశీ 'అనువాక్యము పండితులకు జ్ఞాపకముచేయునంతటి అవినయములేదు. సాధగ్గర ఈమధ్య మామిత్రిలోకరు వ్యాసిశట్లు కోర్తులను

పూజించిన కోర్తులే పుట్టుదురు. ఈ సందర్భములో చాలకష్టమని పూజించుటకు మాకుసందేహముకాదు కానిఅతడు నల్లనివాడని తెలిసికొన్నప్పుడు కొంచెము మనస్సుచివుక్కు మనుచున్నది. అయినను అదియంత ప్రమాదముకాదు. కొంచెము సీమనున్నపు పూతయిచ్చినచో నీదోషము ఖరసారముకాకపోదు. కావున మనజాతియంతయు సౌందర్యము జాతి కావలెనన్నచో నీపైనచెప్పినయంశము లన్నియు ననుష్ఠించవలెను. పూర్వలాక్షణికులివన్నియు విచారించియే సౌందర్యము శృంగారరసమునకుద్దీపనవిధానముగా చెప్పి యున్నారు రససాధనకు సౌందర్యముప్రథానము రసోవైబ్రహ్మఅని శ్రుతులు మోగుచున్నవి.

ప్రస్తుతము కొందతాధునిక కవులు సౌందర్యజ్ఞానాభివృద్ధికై పాటుపడుచున్నారని మాకు తెలియును. శబ్దములో సౌందర్యమెఱిగి ప్రయోగించుకవులీ విషయమున తమశ్రద్ధ జూపిరేని దేశమునకు మంచి తోజాలువచ్చినవని చెప్పవచ్చును. అట్టివారీ కార్యమంతయు నెత్తినవేసికొని పనిచేసినచోవిజయము చాల సమీపములోనున్నదనియే చెప్పవలెను. కవులిట్టి కార్యములకు దగ్గరనికూడ మాకపనమృకములేదు. ప్రపంచకచరిత్రలో కర్మవీరులయిన కవిశిఖామణులు కొరతగాలేరు. బైరన్ (Byron) అన్న యింగ్లీషుకవి గైటి (Goethe) అంతవాని చేత కవిత్వము నమెప్పువడసి గ్రీకుజాతివారు తురుష్కులచేత స్వాతంత్ర్యము గోలుపోవుచుండగా యుద్ధరంగమునకు వారిసహాయార్థముపోయినాడు. పాపముతోవలననే జని

పోయినాడు దైవమునకు మనమేమిచేయ గలము.

సూక్ష్మని, దివ్యతో, జూపినట్లు ఇంతప్రశస్తమైన విషయమును పదేపదే చెప్ప నక్కరలేదు. కాని కొందరు భావనాశక్తి కుక్కువగలవారు ప్రత్యక్షముగా రోజును జరుగుచున్న సంగతులనుండి యుదాహరణములిచ్చువరకును తృప్తి పడలేరు. వారి కోస మీకింది సంగతు లుదహరించు చున్నాను.

నేనును నామిత్రుడొకడును ఒక వాటి సాయంకాలము రైలుస్టేషనుకు వెళ్ళి నాము ప్లాటు ఫారముకి పోవలెనని మూలంపు. నాస్నేహితుడు బి. ఎల్. కొత్తగా పరీక్షయివచ్చినాడు కాని మేమిద్దరమును నాగరికతలో కొంచెము వెనుకంజి. మాయిద్దరికి క్రాపింగులులేవు. అందుచేత టిక్కెట్టుకలెత్తరు మమ్మునులోనికి పోనియ్యలేదు. ఇంతలో నొకడు క్రాపింగు నిండ వ్యాసి లేను పులుముకుని మొగమున బొట్టులేకుండ పాతసిపాయిలకోట్లు బజారులో నమ్మునవియెడటి తొడుగుకుని శాశ్వతపెద్ద వైనబూట్లు జాబ్బోవుచుండగా మాటిమాటికినిలచి కాల్యతో తెచ్చుకొనుచూ వచ్చుచున్నాడు. వానినిచూచి టిక్కెట్టుకలెత్తరు సెల్యూటు చేసి త్రోవయిచ్చినాడు. క్రాపింగులో సంతకారమున్నది. ఇప్పటికైనను మాపాఠకులు మామాటలు యథార్థములని నమ్మెదదనుకొందును. అదియు గాక యెంతమంది పెద్దమనుష్యులు రైళ్ళలో ప్రయాణములు చేయనపుడు తాముకూర్చున్న బళ్ళలోకి యితరులురాకుండ నుండుటకు దొరబోపీలు దగ్గరనుంచుకుని క్రాపింగులు

గులు దువ్వుకుని కూర్చుండుటలేదు. ఇటువంటిగౌరవము రైళ్ళలోమాత్రమేకాదు. ఒకనాడు నేను కాఫీహోటలులో దూరముగాఁ గూర్చున్నాను. ఇద్దరు లోపలికివచ్చినారు. ఒకడు క్రాపింగుమనిషి అనికాపింగుబాచ్చె క్రాపింగు జాతి ఒక పాత కోటు తొడుగు కొని దానిపైనఁ నెక్ట్ (neck tie) కట్టి చేతులో సన్నని పేపరెత్తము పుచ్చుకుని వచ్చినాడు. రెండవ ఆయన ఒక తెల్లని చొక్కా వుత్తరీయము వేసికొన్నాడు. క్రాపింగు లేదు. కాఫీ హోటలు ఆయ్యరు క్రాపింగు మనిషిని పెద్ద గౌరవముచేసి అతనికన్నీ వెంట వెంటనే అందిచ్చి రెండవ ఆయన పిలిచినా మాట్లాడ లేదు. ఇంకాయితవంటివి అనేకములు చెప్పవచ్చును గాని నా మాటలు సరేనని వప్పుకున్న మీతో నికను చెప్పుట యెడలకు.

ఒక రోజున శైలపులకు నేను మాయూరు వెళ్లినాను. ఆయరునాడు ప్రొద్దున నిట్లో కూర్చుండగా మామేన కోడలు పరుగెత్తుకుని వచ్చి, మామయ్యా; పగటివేష లాస్తున్నాయి అని అరచింది, నేను వాకిటిలోకి వచ్చినాను. అది లోపలికి పోయి దోసెడు బియ్యము తీసుకుని వచ్చింది వాకిటిలోనికి వత్తునుకదా మామేనమామ కొడుకు కొత్తగా ఐ, సి, యన్ (I. C. S) ప్యాసయినాడు. వాడు వస్తున్నాడు. దొక టోపీయు వాడును. మామేనకోడలు నివ్వె రపోయి "అయ్యో! బాబాయి! నువ్వా! అనిబియ్యము తొందరలో క్రింద పారబోసి. మొట్టమొదట వాడు బాగుండలేదన్నదిగాని మామేన కోడలు తరువాత దొరబోపీ కాగు న్నది. పుత్తరయ్యాలు అయితే మాటి

మాటికి కొనుక్కొనవలె. టోపీ అయినచో నొకసారి కొన్న జీవితాంతరము నుండునని.

మా మేనకోడలు ఎనిమిదేళ్ళపిల్ల. "బాలవాక్యం దేముడివాక్యం" అని అంటారు కొందరు. కనుక దొరల వలెనే యుండిననే సౌందర్యమని చెప్పుటకు ప్రమాణమొందుటకు. కాని యీ సౌందర్య విషయములలో మనదేశములో జరిగిన యభివృద్ధిని గురించి యిండుక ముచ్చటించిగాని ముగించరాదు.

మొట్టమొదట క్రాపింగులన్నియు పక్కసాపిళ్లవే కాని యీసౌందర్యోద్యమముకూడ ప్రపంచములోని యన్నియుద్యమములతో సమానముగ పరుగెత్తుచున్నదగుటచేత నీమనఃస్థ్రీలుపురుషులతో సమానమైన స్వారంత్రము కావలెనని కోరు సమయమున పురుషుని క్రాపింగుపాపిడి తలమధ్యకు తెచ్చి వెండుకలు దీర్చుములుగా పెంచి మునుపటివలెనే దువ్వకుండ సాఫీగా చెంపలదాక దువ్వబడు చున్నవి. ఈ విషయ

ములో చాలమంది సౌందర్యపిపాసుల చర్యలు ప్రశంసార్హములు. కాని కొందరు పూర్వచారవరాయణలగు స్త్రీలు పురుషులతో సామ్యముకూడదనియో యాగౌరవము తమకేయుండవలెననియో తమసాపిళ్లు ప్రక్కకు మార్చినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఈసౌందర్యములో కొందరు చిత్రకారులను ప్రశంశింపక తప్పదు. వీలననగా వారిపురుష చిత్రములు స్త్రీలచిత్రములవలె నుంటున్నవి. అసలు కొందరుపురుషులే స్త్రీలవలెమారుచున్నారు. వారిని పొగడుటకు మాకు శక్తి చాలదు. వీలననిన సౌందర్యమనగా శాస్త్రీయము. సౌందర్యము చివరకు ప్రపంచమంతయు సౌందర్యమును వృద్ధిచేసివృద్ధిచేసి స్త్రీరూపమును దాల్చుగాతయని దీవించుచున్నాము.

తా. క.

ప్రకృతిపురుషుడు , పురుషుడు అనుసిద్ధాంతమును ఇంతముఖ్యవిషయమున మేము తిరస్కరించుట తప్పనందుకు నిశ్చరించుచున్నాము.



మేలుకొలుపు.

కాథూరి వెంకటనరసింగరావు గారు (కవి తానమితి)

అదే ! యరుణోదయంబయ్యె తూరుపున
విడిన మామిడిపూవు విరజిమ్ముతావి
మలయవాయువులతో గలసిపీతెంచె;
మొకరితుమ్మెద దొంగమూకలుముసరి
కొల్లవెట్టుకొని పోకుండకాపుండి
చేరెడువాని చెచ్చెరవెంటదగిలి
చెలగితర్కగవలె చెల్లెలా ! లెమ్ము
తోటలోపల నెంతతో పంతగించి
దోబూచులాడుతుందుడుకు సేతలకు
తలిరుటాకుల జీబుతావులనెల్ల
చూపింతువలె వేగసోదరీ ! లెమ్ము
పొడుపుసూర్యుని తక్కువూతసాబగు
అందాలజల్లు తీరగు నగలే చెక్కి
కైసేయనెంతో ! యక్కజముగా మెఱయు
కొంతకాలువ నీటికొత్తతుంపురులు
ఒడ్లపూబాదలలో నొయ్యనవిడియ
బొండు మల్లెలవ్రాలి బొసగవత్తించు
ముత్తైపుజాలకుల్ ముద్దులాడక నె
ఇంకను నిదురింతు వేలనే? యనుజ
పెరటిలోపలలేత యరటి బోదియకు
నీరొద్ది మొవ్వులో నలకొన్న మంచు
కరగి చక్కనిచోట్ల గారెడు నపుడు
నేలవ్రాలకయమున్నే చేతులొడ్డి
తోసిల్ల గదియింప నాసించుకలేకు
దొరికిన దదియెల్ల దుసికిలిపోవ
“నాయాసమెల్ల వృథాయయ్యె” ననుచు
నుండొను గేలిసేయుచు నాడువేళ

యరుదెంచె జము చెల్లెలా ! లెమ్ములెమ్ము
ఇసుకదిబ్బల బొమ్మరిళ్ళకట్టుకొని
మనబొమ్మలకు మంచి మంచి రీతులను
తగినట్లు కొత్తముస్తాబు లొనర్చి
పొరుగిండ్ల పిల్లలెల్లగ జతపరచి
కూడి వేడుక మావి గున్న నీడలను
ప్రియముగా బొమ్మల పెండ్లిండ్లునేసి
కొనువేళ ఆటయింకను అవకుండ,
కమ్మని పెరుగు చొక్కంపు రకంపు
ఊరుగాయల తోడ నూటలూరించు
చల్లికైయమ్మ పెల్చనబిల్చివేయు ;
ఏమిలాభము అప్పడి వల్కగొనిన?
నిదురచాలించి వన్నెలు చిన్నెలొలుక
రమ్ము ! నానవ్వుల రతనాలదొంతి !
ఆలస్యమైననే మాడుకోగలము ?
స్నానమ్ముచేసి అచ్చంబగుమడిని
పూలుకోయగ నాన్నపోయెడుతేళ
వేచియిత్వరమును వెంటాడువేళ
పూలసజ్జకునేడ్చి పోరాడువేళ
శమియింపకీపు పంతముపట్టువేళ,
ఇచ్చినపయిపంతసించి, ఎన్నెన్నో
మురిపెంపు, ముద్దులుమూటలుకట్టు
వచ్చియురాని, భావమునలరించు,
కులుకుల నేవొప్పొన్నలనడిగి
నన్నును నాన్నను నవ్వించువేళ,
కృమముగా గడచునింకను నిదురించు
లెమ్ము ! మేల్కొనుము చెల్లెల ! తోచదేమి

ఖడ్గ తిక్కన

కొడలి వెంకటసుబ్బారావు, కామరాజుగడ్డ శివయోగానందరావుగార్లు

౧

కదనమందున శాత్రువకంఠరక్త
వాహినీస్నానమునఎర్రవారినాడు
విజయకాంక్షను “ఖతను” గావించినట్టి
కత్తి మొనమొక్కువోవుట గాంచినాడు
రిత్రయలసటయేటికి? రేపుజయము
మనవశంబని యింటికిమరలినాడు
ధైర్యమునువీడికాదు. నిదానముగను
గెలువ లేమాయటంచును తలచినాడు.

౨

తనరాకదారిలోగని మొక్కుకాపులు
శిరమెత్తితన్ను గాంచినదిలేదు
తనవాజుడెక్కలధ్వని, విని, చని, చూచు
పిల్లలగుని కానుపింపలేదు.
తనకయి మేఘులతాగుభానుడు నేడు
కించిత్తు వేడితగ్గించలేదు.
“నాన్న ఎందరినేడు నరకివచ్చితిరని”
కొడుకుమామూలుగా నడుగలేదు.
స్నిగ్ధదరహసచండికాశ్రీయుతంబు,
సరససల్లాప వైభవసంయుతంబు,
ప్రియకళత్రాన నాబ్జంబు,— బయటవీధి
గుమ్మమున నైజకాంతుల జిమ్మలేదు.

3

స్నానమొనరింతు తోడుమన్నాడునీళ్లు
సతిని, జితశౌర్యదేవతాగతిని పిలిచి

* * *

ప్రాత నులకమంచపుకుక్కిపైన చీర
నడ్డుగట్టి, నీటికడవ నచటపెట్టి,
ప్రక్కనుకపీటపై నింతపసుపుముద్ద
నుంచి, స్నానముచేయుడీ యంచుపలికి,
చాటునకుపోయి నిలబడ జలజనేత్ర.

* * *

ఆశ్చర్యపడినాడు ఆవంతగాంచి
భామినీయిడియేమి పలుకుమన్నాడు
పరిపంధిరాజన్య బలదాహకుండు
ఖడ్గతిక్కన వీరకంఠిరచ్చండు

* * *

“ పగరకు వెన్నిచ్చినచో
నగరా మన ఆరువేలనాయకులెల్ల
ముగురాడువారమైతిమి
వగపేటికి జలకమాడవచ్చినచోటక ”
తంత్రప్రభావ స్వతంత్రచాణక్యుని
గేలియొనర్తు రాశ్వేలవారు
కత్తితో గంటంబు గదియించి
కాలునిలీలమైనెంత రాశ్వేలవారు
శరణాగతత్రాణ చిరుదాంకుడగుపార్థ
వేర్వొన్న నగుడురాశ్వేలవారు
చక్కంబు చనుదెంచి సమయింపనున్నను
విడువరు పట్టునారశ్వేలవారు
కర్ణశిబిదధీచి కల్పవృక్షంబుల
వెక్కిరింతు రారువేలవారు
ఆంధ్రమాతృగర్భమం దుద్భవించిన
వేగుజుక్క-లారు వేలవారు

* * *
అట్టివాని కమర్యాదఆవహితై
బక్కరణ భీరుకతమున తిక్కనార్య ”

* * *
అనికాంతపలుకుట నంగంబువడకై
కన్నులనీర్గోమై ఖడ్గతిక్కనకు
మారువలక్కగ నోటమాటరాకుండ
ఆలోచనామగ్నుడయ్యె నాక్షణమ ”

౪

“ అన్నంబువేళయ్యెనయ్య రానయ్య
ఆకటితోడస్సినావయ్య బాబు ”
యనుపిల్చు ఆలోచనము సేయుచున్న
తిక్కననిలేచిదిగ్భ్రాంతుడయ్యె!

* * *
శాకపాకాలతో, చారుతో, కొంత
అన్నంబు భుజించి “ అమ్మతేనమ్మ
చల్ల ” యంచడిగెను తల్లి తిక్కన్న ||

* * *
విరిగిపోయిన పాలు వేడితగ్గినవి
వడ్డించి తనతల్లి వదనంబువాంచె ||

* * *
“ విరిగిపోయిన పాలు వేడితగ్గినవి
ఎందులకమ్మ నేనెటుతెందునమ్మ ”
అని చింతతోరల్లినడిగె తిక్కన్న

* * *
అఖిలావనిని మెప్పులందిన తెల్లు
శౌర్యదీధిస్సులు సన్నమైపోయె
సకలసస్యాలకు సత్వంబునొసగు
తుంగాభద్రాదేవి పొంగుచల్లారె
వీరమాతలమేని వెచ్చనిరక్త
మత్తిశైత్యముగ పాదునయ్య మీయందు
హృతిలేని మీశౌర్యపటిమంబుతరుగ

సరిలేనివీర్యంపుజ్వలచల్లార
పాలువేడిమి:తగ్గి పసతప్పిపోయి
విరుగుటగో నేమివింతతిక్కన్న ”!

* * *
అని మందలించిన అమ్మమాటలకు
మిన్ను సర్వము తనమీదబడినట్లు
అవని బొంగరముగా నాడుచున్నట్లు
అంతరాళాన తా నతుకుకున్నట్లు
భ్రమియించి తిక్కన పసదప్పిలేచి
తూలుచు తల్లి పెళ్ళాలతోననియె ||

* * *
“ చేసినతప్పుకు శిక్ష జేశారు
పిరికివానిలోని బెరుకుతీర్చారు
ఆడుతనంబుతో జోడించినారు
మగ వారిలోలేని మాన్యంపుచేత!

* * *
వీరమాతలపేరు మారిపోసిన
తెల్లులశౌర్యంబు దిగిపోవసిన
చచ్చిపోయేదాక సమరంబువిడిచి
రాబోనుఅవకీర్తి తేబోనుమీకు ”
అనిపల్కి తిక్కన్న అటనుండిచనియె ||

* * *
అమ్మ కన్నీటితో నాశీర్వదించె
భార్య కన్నీటితో ప్రార్థించెశివుని

* * *
మనసులోజరిగిన మంతనాలివ్వ
పైకన్నమాటల ఫలితంబులేదు.
* * *
ఆడువారలప్రజ్ఞ కంతులేదనుచు
ఆడువారలప్రేమ కాదిలేదనుచు
ఆడువారలతోడ గూడకయున్న
పురుషునకున్ రాతిబాన్ముకావంత
భేదంబులేదనే పెద్దలవాక్కు

శృతితుల్యమానాక్కా ! జీర్ణించిపోదా ?

* * *

అమ్మ యిల్లాలును అత్తజాతలును
ఆమహాజాతిలో తాముండలేని

ఆడువారన్నచో నాగారవంబు
కాంతాకులంబన్న కడలేని ప్రేమ

ప్రిజాతిపైనంత స్నేహభావంబు
పుట్టునేపురుషులపొట్ట పొడిచినను॥

* * *

నల్లరాతినిపిండ నాతినిరంబు!

౧

“అలసియిల్లు చేరినందుకు తగినట్టి
ఫలితమనుభవించి బయలుబడితి.
తల్లి, తల్లి, వీరధర్మంబుబోధించి
మనిషినారు, శక్తి బెనిచినారు.”

* * *

అనుచుచింతించుచు చనుచుండననికి
గంభీరహయమెక్కి ఖడ్గతిక్కన్న

* * *

౨

అరటిపూచలవోలె నరుకుచున్నాడు
మధ్యాహ్నసూత్యుడై మాడ్చుచున్నాడు
అరిశిరాలతో బంతులాడుచున్నాడు
పీచులగుట్టలు పేర్చుచున్నాడు
తెల్లుమాతకు కీర్తి దెచ్చుచున్నాడు
మనుమసిద్ధిని నెడల్ మరువజేశాడు
నాటిభీష్మునితోడి సాటిగన్నాడు
కల్పూతమిప్పుడే గావించుతాడు
భలిభలి శత్రులపారజేశాడు
అసిపోటులకు బనుల్లండుకున్నాడు
సంగ్రామదేవతా శక్తిరూపంబు
గాతోచుచున్నాడు ఖడ్గతిక్కన్న

* * *

ఎటనుండివచ్చెనోయీ పాడుకోల;
ఖడ్గతిక్కన గుండెకాయలో ఉగెను?
అదియేమి కాలువయ్యా? రక్తమొక్కా?

* * *

అంధ్రవీరుని తేజమంతరించినదె?

* * *

సెనాబానునీగాధ చెపుతాముతండ్రి
కలకాలముండు మాకథయెల్లనోళ్ల
పడజాలములతోడ పనిలేదుమాకు
భావాలతోగూడ పనిలేదుమాకు
అంధ్రపౌరుషముతో నంతరింపంగ
తిక్కనార్యునికథ తెలిసినంజాలు.

౩

ఆనాటితో యద్ధమాఖరైపోయె
తిక్కన్న మృతివాగ్తపొక్కనల్లికల

* * *

ఆభ్యంగన స్నానమాచరించింది
కురులలో విరులుంచి కొప్పదీర్చింది
మెసటకుంకుమబొట్టు పసుపుముఖాన
కాటుకకళ్ళకు అలుకారముంచి
రక్తాంబరముల యవణితాల్పింది
పుస్తెపయ్యెదమీద పొసగించుకుంది.
మెల్లని నడలతోమేళ వించింది
అందెల రావంబు

... .. ఆలకించింది

“జయపతివ్రత” యనే జయలక్ష్మీవాక్కు
చితికివ్రదక్షణాల్ చేసిందిభక్తి
మృతజీవియగు నాథుముఖముచూసింది
కన్నీటిబిందువుల్ కార్చిందిరెండు
భుగభుగజ్వాలలో పుష్పంబుమాడ్కి
నంతర్హితంబయ్యె నావీరమాత

* * *

తిక్కన్నతోగూడ దివికిచేరింది
దేశభక్తులలోన తిరుగుతుంటుంది

వీరమాతలలోన వినుతి కెక్కింది

* * *

“ ఖడ్గతిక్కన కులకాంతా నమస్సు ”

* * *

అరులకత్తులపోట్ల కందనివాడు

ఆడువారలమాట కదరిపోయాడు

కాంతతో స్వర్గంబుగాంచియున్నాడు

ఖడ్గతిక్కన తెల్లకదనగాండీవి

ఖడ్గతిక్కన ఆంధ్రకవికీర్తనీయ

చరితుండు మాన్యుండు స్వేచ్ఛారతుండు

ప్రకృతినఖియ

కొత్తూరు సీతరామారావుగారు

మబ్బుచాల్కురులనుడును మమ్ములలర,
కాలచందుగ్రుడు సిగమల్లె పూలమాల
లీలజెన్నెంద, మైదీవ లీలమెరపు
లేతజాబిల్లి వెలుగుమై పూతలోన
పొంగివెల్వడిదాగిలి మూతలాడ,
కలువకోరకములముద్దు లొలుకుచున్న
చిన్నచనుగవపైటలో చెన్నుమీర,
చిరుతనెలవంక సెలయేటి-తరగలందు
దోచిచూపరుతోడదో-బూచులాడి
పైటచాటున కనకాంగి తళులతళు-

రీతిభ్రమగొల్పి కన్నులపీఠినింప,
మారుతాహతి గడలంకొమ్మలనుజారి
నీడలంబడుచున్న చొదికిలలోన
చీరకుచ్చెళ్ల ఫెళఫెళ్లల్లిందులాడ,
మంచుబిండుల దేనియలొంచుచివురు
డంబుమీరగ నధరరాగంబులీన.
నంచనడలను నొయ్యార మవతిరించ,
జిలుకపలుకులదే నియల్జిలుక, వచ్చె,
రమ్యగుణగణనిలయ ! మాప్రకృతిస్థయ



భీకరపరిణామము

నామలికంటి లక్ష్మీనరసమ్మగారు యల్, యం, పి, క్లాసు



బ్రహ్మరాంబకు వయస్సు ఎన్నిదేయి. పుట్టినదామెయొక్క తెయే యగుటచే తల్లి దండ్రుల కామె పంచప్రాణములలో మొక్క ప్రాణము. మేలిమిబంగారుగాజులు, రవ్వల పతకములు, డాలరుగొలుసులు ముంజేతి కం కణములు ముక్కారను మురిపెంపు నగలు నామెకు చేయించిరి. ఉన్న వాటికి తల్లిదండ్రుల కొక్కతియగుతురు. ఆ బాలిక కేమితక్కువ. ఆ బాలికకున్న పట్టుపరిణేలు, ఓణీలు లెక్కయేలేదు. మక్కానుంచి మజి ల్లి వచ్చినదనిన, సూరతునుంచి సిల్కలు వచ్చినవనిన ప్రసాదరావుగారు వెనుకముందు చూడక యెంతవైకమైన వెచ్చించి బ్రహ్మరాం బకు తెచ్చిపెట్టుచుండెడివారు. బ్రహ్మరాంబ తల్లి కమలాంబగారు హూణబాషాజ్ఞాన సమన్వితయగుటచే ఆంగ్లపార్శ్వవేషముల యందమితమైన ప్రేమకలదు. ఒకనాడు బ్రహ్మరాంబ జూలియట్ యగును. ఒకనాడు మేరీమహారాణియగును. ఒకనాడు రజేయూ బీగమగును మరియొకనాడు పద్మినీదేవి యగును. ఇట్లు వివిధతాబద్ధములయందు హిందూమహమ్మదీయ యాంగ్లజాతులలో నుచ్చదశ నొందిన సౌందర్యవిలాసవతుల వేష ముల నూహించి యాకృత్యముగా దనకూ తును నలంకరించుచుండెడిది. ఒకనాడు బ్రహ్మరాంబ బాలకృష్ణ వేషముతోనుండ ప్రసాదరావుగారు వీధిగుమ్మమునెక్కిచూచు నంతకు నానీలమేఘచ్ఛాయ యాశీరమునందలి మయూరపింఛము నాయెడదయందలి

రవ్వలపతకము, నాచేతులయందలి పిల్ల నగోని యాచిరుసాదములందలి చిరుత గజ్జలు, నాయోరమాపు, నాపదతాండ వము, నాముతలీనాదము, కని సాక్షాత్తు విష్ణుమూర్తి బాలకృష్ణుడై భక్తపాలనకై తనగృహముజొచ్చెనని యుద్దేశించిహృదయ మున భక్తిభావనలుద్భవించ హే! పరా త్పరా! రమామనోహరా! పాహిమాం పాహిమాం అని సాష్టాంగదండప్రణామము తాచరించెనట. తండ్రి యలికిడివిని కిలకిల నవ్వుచు బ్రహ్మరాంబయ, భర్తాగ మమువిని ముదిస్మితయై కమలాంబగారును ప్రసాదరావుగారి బాసటనిలచిరి. ప్రసాద రావుగారు కుమార్తె కృత్రిమవేషమున కాశ్చర్యమును పొందియును దనయజ్ఞానము నకు పరిభవమునొందినట్లు తలచి భార్య నేమియు ననజాలక కూతునిపై గద్దించిరి. బ్రహ్మరాంబవిక్రముఖమువైచికొని నిలు చుండ కమలాంబగారు కూతునునక్కన జేర్చుకొని భర్తతో “ఎందుకండీకోపము? కాలలయందు వృద్ధులయందు భగవంతుడుం డునంటారు ముచ్చటకేయది కృష్ణ వేషము వేసుకున్నది. దానితోనైక్యమైన భగవన్నూ ర్తికి మీరు నమస్కరించారు, తప్పేమిలేదు లెండి” అని శాంతింపజేసినది కమలాంబ.

ఇట్లల్లా కమదుగాకూతునుపెంచుచుండ నొకనాటి రేయి భార్యాభర్తలు కట్టు పడుపుపై పండుకొని బ్రహ్మరాంబ యేడ్ల లెక్కించిరి. “వైశాఖబహుళ యేకాదశితో

నమ్మాయికి ఎన్నిదేండ్లువెళ్లి తొమ్మిదవయేడు వస్తుంది "అష్టవర్షాభవేత్ కన్యా" యనివేదాలు ఘోషిస్తున్నాయి. కన్యాదానం చేసి యా లోకములో నుండే పితాశ్శను తరింపజేదా మనుకొంటిని. రెండునెలలుకూడగడువు లేదు ఎలాపిల్లకు వివాహంచేసేది అన్నాడు ప్రసాదరావు. కన్యాదానము చేయవలసినే తలంపు కలిగిన ప్రసాదరావుగారికి పిల్లదాని ఎన్నిదవయేట చేయుటచే ముఖ్యమని బుద్ధి పుట్టినది. అందుచే నాతడారాత్రియంతయు నిద్రింపనేలేదు. తన భావోద్యేకము కలిగినపుడెల్ల భార్యనులేపుచు చూచిరాజువారి సంబంధము చూచుదమా? పెమ్మరాజువారి సంబంధముచూచుదమా యని పెద్దగొడవ వెంచి రాత్రియంతయు జాగరణముచేసిరి. తెంపులేక మనస్సున నాందోళనము కలుగుటచే ప్రసాదరావుగారు పది గంటలకే భోజనము చేసి తిథి వారసత్వము చూచుకొని జ్యోతిషులు వెంకటావధానుల పిలిచి వివాహ సంబంధముల విషయమై విచారిం చుచుండెను. ఎన్ని సంబంధములుచూచినా యాయన కేమియు నచ్చినవి కావు. చదువుచూచిన భూషసతిలేదు. భూవసతిచూచిన చదువు లేదు. ఎక్కడినైన రెండును కలిగిన బాలుడు కనబడినచు నాతనికి శరీరసౌ దర్యము లేదు. కొరతలేని తనకుపుత్రీ సం తతిలేనందున తన యాస్తి నొసంగి యల్లుని యిల్లరికము పెట్టకొనెదమని యాలోచించి నను పిల్లకు ముద్దు ముచ్చటలు తీరవని కమలాంబగారు సమ్మతించుట లేదు. రాజమహేంద్రవరంలో చదువుచున్న మంత్రి ప్రగడవారి కుట్టవాడు సాలుకు పదిపుల్ల

భాగ్యం వచ్చు వసతిగలదని విని ప్రసాద రావుగారు రాత్రి కుట్టవానిని చూచి వచ్చుటకు రాజమహేంద్రవరము ప్రయాణమైరి. మొగవారు సంబంధమునకు వెళ్లిమంచి చెడ్డలు విచారింపరు గనుక తానుకూడ వెళ్లి పెళ్లి కుమారుని చూచిన బాగుండునని కమలాంబకు కోరిక కలదు గాని తన యభిప్రాయము తెలిపిన భర్త సమ్మతింపదని యామెకు తెలియును. ఆకారణముచే అమ్మాయిగీత యెట్లుండెనో యట్లుగునని యనుకొని యూరకుండెను కమలాంబ.

ప్రసాదరావుగారు రాజమహేంద్రవరము వెళ్లి ప్రకాశరావును చూచిరి. కుట్టవాడు చక్కగాను నందముగా నుండెను. చదువు సంధ్యలలో గూడ చురుకుగలవాడు ఫిప్తుఫారం చదువుతున్నాడు. సంబంధము బాగానేయున్నదని సరిపుచ్చుకొని ప్రకాశరావు తండ్రితో మాట్లాడుద మనుకొని యిన్నిసుపేటలో నున్న వారి యింటికి వెళ్ళెను. ప్రకాశరావు తండ్రి కృష్ణారావుగారు తాలూకా గుమాస్తా గనుక రాత్రి పగలు విరామము లేకుండా కట్టలు ముందు వేసుకొని వ్రాసికొనుచున్నాడు. ఎవ్వరో పెద్దమనిషి వచ్చినాడని కుర్చీవేసి కూర్చున మన్నాడు కృష్ణారావు. ప్రకాశరావు వియ్యమొదనచ్చి కుర్చీయెందులకని పోద్దరుక్రిందనే చాకమీద కూర్చుండిరి. తమ యూరునివాసము వృత్తి తెలుపుకున్న తదుపరి ప్రకాశరావు వివాహకార్య నివేదనమున కుపకృమించినాడు. వెయ్యిన్నూట పదహారులు కట్నము వెండిచెంబులు వెండి కంచము లిచ్చెదమనిరి. కృష్ణారావుగారును స్త్రీడరుగా

నితో వియ్యమొడవచ్చునకదాయని
సమ్మతించినారు నవీన నాగరికతా సాంప్రదాయప్రకారము కుట్టవానికి పెళ్లికుమార్తెను చూపించుటకై ప్రకాశరావును బాపట్లకు తీసికొని పోయిరి. ప్రకాశరావు బ్రమరాంబ ముద్దు ముఖము వీక్షించెను. ఆరోజున బ్రమరాంబ మోహినీ వేషము ధరించి రాజిల్లుచుండెను. అమృత కలశము గరిటతప్ప తదితర నవలావణ్య విలాసములామెయందు మూర్తిభివించి యుండెను. అట్టే యోరచూపులతో నొకరి నొకరు చూచుకొనిరి. కమలాంబగారు కూడ అల్లుడు ఎట్టునిచాడే దొరకినాడని సంతోషించిరి. ఇంతలో శోస్తుల వెంకటానధాను అడుదెంచి ముహూర్తముల బెట్టిరి. “చైత్రశుద్ధ నవమిలగ్నము బాగున్నది ఆలగ్నానికి అబ్బాయికి అమ్మాయికి తారాచంద్రబలముకూడ కుదిరింది. దివ్యంగావివాహము చెయ్యవచ్చునన్నాడు” వెంకటానధానులు. సరేనన్నారు. కమలాంబగారు పెళ్లి ప్రయత్నములకై విఘ్నేశ్వరునకు ఉండ్రాళ్ళు పోసిరి. ఇరుగు పొరుగమ్మలక్కలువచ్చి పసుపులు కుంభములు పెట్టిరి. జోరుగాపని సాగుచున్నది. డబ్బులేనవారు గణక నాకలశ్య మగుటకు. ప్రసాదరావుగారు వివిధదేశముల నుంచి కావలసిన వివాహావకరణములు తెప్పించిరి. చలువపందిళ్ళు వేసిరి. చాందినికి బుడ్లు తగిలించిరి. బంధువుల కాహ్వాన పత్రికలు కరిగి. సమస్తమైన పనులు సమాప్తమైనవి. పల్లి పెళ్లినుముహూర్తము. వచ్చేబంధువులను రైలువద్దనుంచి గొనివచ్చుటకు మోటారు బప్పులుకావు. గుర్రపుబళ్ళు కావు. లెక్కలేకుండతిరుగుచుండెను.

ప్రసాదరావుగారు గృహపార్శ్వప్రదీపితోద్యానవనమున సతీసమేతులై కూర్చుండి యుండెను. మందపవమానుడు గంధహాహుడను సార్థకనామధేయడై వివాహాయత్న సంజనిత కలశము ముపశమించునటుల మెల్లమెల్లన సుగంధపరిమళముల వెతజల్లుచుండెను. ఆసమయమున బ్రమరాంబ యొక యుత్తరము గొనివచ్చి తండ్రికొసంగెను. ప్రసాదరావుగారుల్లాసముతో భార్యతో భాషించుచు జాబులు చదువనారంభించెను. అందిట్లుండెను.

మహారాజశ్రీ ప్రసాదరావుగారికి—

ఆర్యసాంప్రదాయము ననుసరించి మీకు మాకును ఋషుల కలయిక కలిగినందున వివాహసంబంధమునకు విముఖులమైతిమి.

ఇట్లు,

కృష్ణారావు.

అజాబు చరిత్ర వెంటనే ప్రసాదరావుగారికి మాట రాలేదు. వైభవము గాకుమార్తె వివాహము జేయుట కప్పటికి నాలుగువేల రూప్యముల వెచ్చించి యుండుటచే నాతని కేమిచేయుటకును మనస్సు పాలుపోకుండెను. కమలాంబగారు నొక కొంత తడవునకు తెప్పిరిల్లి వమేమో భాషించుచు యింటిలోనికి పోయిరి.

చేసిన యత్నములన్నియు నిష్ఫలములగు నని యాదంపతు లాలోచించి కమలాంబగారి పెద తండ్రి మనుమడగు వడియారు వర్షములు ప్రాయముగల యొక యువకున కొసంగి వివాహము కావించిరి రెండు సంవత్సరములు గడచినది. పిన్న వయస్సు

గలవాడనను బ్రమరాంబా ప్రకాశకాపుల ప్రథమ సమావేశ విఘటికిని వారి హృదయాంతరాళమున జ్యోతివలె వెలుగుచు నేయుండెను. బ్రమరాంబకు యుక్తవయస్సు నచ్చినది. కాని పునఃస్సంధానము కాలేదు. తత్కార్య నిర్వహణకై తల్లిదండ్రులు లగ్నము పెట్టించిరి. అసమాచారము బ్రమరాంబ చెవుల సోకినది. సంతోషమునకు మారామె ముఖపద్మమున విషాదచేత తాండవమాడుచుండెను. అన్నము తినడు, భోషణముల వహింపదు. చీచిచీనాంబరములు ధరింపదు. ఒక యోగిని మాడ్కి, యొక కర్పిష్ట విధమున హారాత్రములు యోచనా నిమగ్నయైయుండెను. బాపట్ల పురమున ప్రథమాంధ్ర మహా జనసభ కొండా వెంకటప్పయ్యగారి యాధిపత్యమున మహా వైభవముగా జరుగునని కరపత్రములు పంచి పెట్టబడెను. విద్యా సమన్వితయగు కమలాంబ మహిళా సభ యందద్వ్యక్షత వహించుటచే విషయ నిర్ధారణ సభకు నాడుపోవలసియుండెను. బ్రమరాంబ హృదయమున నావేగమతిశయిల్లు చున్నచు శమించుకొని తల్లితో గూడ నాడు వెడలుటకు సంసిద్ధురాలయి యుండెను.

సుమారు 10 గంటలయినది. నాడు సభాభవనమున విషయనిర్ధారకవర్గము క్రమముగా సమావేశమగుచున్నది. ఆంధ్రీనాయకులు పాంధ్రీపేక్షకులుమహిళా మణులు దేశ దేశ ములనుండి వాడవాడల నుండి దిగుచుండిరి. నాడు బాపట్ల మిక్కిలి జనసంక్లిష్టమై చూడరుల కాహ్లాదము గొల్పుట యతిశయోక్తి కాదు. వివిధస్థానములవారికి వారి వారి కనుగుణ్యములగు వసతుల నేర్పరచిరి.

బ్రమరాంబయు కమలాంబ గారును పెందలకడ భుజించి సభావేదికరుగుచుండిరి. త్రోవమధ్యను కమలాంబ గారికి పితాపురమువారి వసతి బసకు బోవ బుద్ధిపొడమెను. ఆబసయందె రాజమహేంద్రవాసులు కూడ విడిసియుండిరి. కమలాంబగారు పీఠికాపురవాసినియు, సంఘసంస్కర్త యనగు శ్రీమతి కొటికలపూడి సీతమ్మగారిని దర్శింప తనకు మార్గితో ముచ్చటించెను. కుమారికయు విద్యావంతుడను, దేశభిమానియు నగు ప్రవాళరావుకూడ నాంధ్రీమహాసభకు వచ్చియుండునని తెలించి యా సుకుమారుని నొక మారు చూడ వచ్చుచని తెలియచెను. శ్రీయైవ తానుపరపురుషుని చూచుటపాపకార్యమని నూహించెను. తాను తెలిచిన సరుకు తనకు లభింప నందలకు దురవస్థయై హిందువులట్టు బాట్ల నెత్తెను నిరసించెను. బాల్యవినాసాధర్మ్యముల దాడియెను. ఏమి యొనరించియేమిలాభముకాలము మీరిపోయినది. తనకిష్టములేని పురుషున కామె యా జన్మదాసియై మెలగ వలసి యున్నది. హా! విధిసంకల్పము దర్శింపరాకదా? ఆనవకుసుమశరీరకోమలహృదయము విషాదనహింబడికరితపింపవలసినదేనా? ఇట్టిప్రశ్నలచంద్రముఖులెందరు తమ కయిష్టములగు విభులవడసి బాల్యవినాసా దుష్కరకార్యవిధానమున ఘోరతిమానలమున కుగ్రాగి పోవుచున్నారో?

వది గంటలయినది. కమలాంబ పీఠికాపురవాసుల బసయందు కొటికలపూడిశీతమ్మగారితో ప్రసంగించు చుండెను. కల్మషమైన సరియని బ్రమరవీధి వాకిట నిలచి ప్రకాశరావు వదన చంద్రిమండలముదృగ్గోచర.

మగునాయని తలచెను వసతిగృహమునకు పొంతనున్న లతానికుంజములు, మాధవీలతయల్లికలు తియ్యమామిడిగున్నలయఃతర్పాగములు, మల్లెబోదెలమధ్య స్థలములు, నామశీత్రయగృముజూచ్చి వెదకుచున్నది. కాని యామెకునువగు కదార్ధమేమియు గానపించలేదు. ఆమె యొకనిష్టగా ద్దు నిగిడ్చినది. కనుగొనలనుండి రెండు మూడ్రుబిందువులుకూడ వెడలినవి. స్వేదమును నిరామమును-దుఃఖతరంగములూమెదైదుముకు సహించుచుండెను సంఘోధారకులని బారెడు మూరెడు బిరుదులతో, హైందవాచార సంస్కర్తలని సపర్యలతో, పోషింపబడి, భూషింపబడి, పీతాధిపతులై, మతిపరిపాలకులైన యీయాశార్యప్రచారమలొక్కరైనబాల్యవివాహ విషకీటకములను మొదలంట ఛేది పజాలకపోయిరేయని యొక నేమేమో భాషవికల్పములు మానసమున నుబుకుచుండెను. జలప్రవాహమునపడి కొట్టుకొనిపోవు వ్యక్తిగడ్డిపరకతో తరంగిణి తరింప జలచినట్లు, విలొకనచూత్రమున నేదన మనోక్రోకము నాపుకొనజూచు నాయబల శైలతనమునకు మనము నిరసించుమా! కరిహసింతుమా. అట్లే యొక్కక్షణికము కూర్చుండి యాయబల తన నిమిలితశత్రముల భగవానుని చిత్రపక్వతిపయకి బరెపెను. అదియేమి వైచిత్రమో మొగుటగప్పిన చంద్రచందమున మనోశోకమున నన్నె దిరిగియుండిన నెమ్మోము తుణికిములో శరణ్యుల చంద్రబింబమయ్యెను. తనువు సహజ పారవశ్యమున చలించెను. హృదయమున వాగేగముద్రవించెను క్షణికముకింద దుఃఖ పూరితమై యంధకార బధురమయిన జగ

మిప్పుడు స్వర్ణతుల్యమయ్యెను. ఎందువలన? ఏమహామహుని తన హృదయ పీఠమున నెలకొల్పి యనారతమును యాతని నామాక్షరముల కరకమంత్రముగా జపించుచుండెనో ఏయునకుని వినాహమాడ నభిలషించి దైవప్రతికూలమగుటచే నన్న హారములకూడ పరిత్యజించుచుండెనో? ఏ పురుషుని మనోవాక్యాయ కర్మల తన సర్వస్వముగా నలచి యంతదనుక వసతి గృహప సరమున న క్షేపించుచుండెనో యా ప్రసాదరావు పున్న మనాటి నిండుచందురుని నెమ్మోముతో మాధవీలతాసాభాగ్యము విలొకించుచుండ నామె దృక్పథమున బడెనని జేరుచెప్పనేల?

ప్రకాశరావు శీత్రయగృమును నామెపయి ప్రసరింపజేసెను. ఇల్లంబొరుల చూపులు వారివారి హృత్కమలముల బాధింపకపోలేదు. ఒండొరులు మెల్లమెల్లగా భయసంభ్రమములతో నొకపొదరింటి మాటన చేరిరి. సరస దరిహాస చంద్రికలు తేజరిల్ల వారి ముద్దుమొగము మేఘావృతమయ్యెను ప్రకాశరావు డగ్గుత్తితో బ్రమరా! గుర్తింకెతివా? అనెను.

బ్రమః—మహాభాగా గుర్తుచుటయే కాదు నీయతరక్షణమున బాల్యవృద్ధి ముగనాండి నీన్న వీక్షించినో యప్పుడే నాన్మాదయము నీగొ యొక్కమయినది. హృదయమున నన్ను నావామాడినో యునని భావ నీకానము. అది నది కాని మనకు లాచారి ప్రతినిధి అది మ. పొతురోసి మన సాంగత్యము క. టకలపి మన మనోరథమా భగ్యమొకరి భగవంతుడు మనపము నిర్దాక్షిణ్యవి మ. నీక మన పెద్దలు

పూర్వాచారములనే తమ తాతములైగాము
 గివేచికొని నూత్న కాలాను గుణ్యముగా
 వర్తింపక “అష్టకర్షేత్ భవత్ కన్యా” అని
 పూపప్రాయముననే సూక్ష్మజ్ఞానమైనగణింప
 కుండనే కన్యాశుల్క మపేక్షించి కొండలు
 ను, వరుని వసు సుపదగాంచి కొండలును
 ముద్దుముచ్చటలను కని కొండలు కన్యల
 భావిఫలముల యోచింపక, నిరక్షరకుత్సు
 లైన సరియే వెనుకముందు జూడక యాడు
 పిల్లలగొంతులు కోయుచున్నాడు. మ్లేచ్ఛ
 వౌర్జస్యము సహింసకాలక యాడువచ్చిపి
 ల్లలను నింటుండుకొనజాలమి మహమ్మదీ
 య బ్రాహ్మణమునాస్పృతులు కావాయేమి
 బ్రహ్మముఖమున వెలువడిన వేదసంచయ
 మునేగి నిరహించుచున్న నేటి హిందువులు
 బాల్యవి వాహ వివయమై యుట్టికట్టియూ
 గులాశుట సమంజసముగా తలచిరేమో?
 ఏమనుకొన్న నేమిలాభము. మనోహరా
 నేను పరిపూర్ణముగా నిరశమై పోయితిని.
 జ్ఞానోదయమైనది మొదలు సర్వదా
 సిమూర్తినాకు దేవతామూర్తియై తీర్థకాల
 ములంగును నాకు బ్రహ్మచర్య దాయకమై
 నది! అని సరోజములకజాలిన శత్రువుల
 నుండి భాటభాట రెండు నిష్క్రమింపవలెను
 రావలెను. ఆవిధానము వేషించుచున్న ప్ర
 కాశరావునకు హృదయము నీలైపోయినది.
 అతడాయబల తనకలమున నెప్పుడొకటము
 నకు లోనయ్యెనా యనిచాచించెను. తనకు
 పరిష్కారకాశరావు

బ్రహ్మరా! ఏటికీవిచారము. భగవా
 నుని నిర్ణీతములెవరు గ్రహింపజాలుదురు.
 నిశ్చయముగా మనమైనదవకట్టుబాట్లే మన
 కొంపలు ముంచుచున్నవి. కాలమతిక్ర

మించినది. నీకు దాసుడను నీయభీష్టము
 చొప్పున వత్తింతుటకు సంసిద్ధుడనను.

బ్రహ్మర యామాట లాలి
 చెను. శరీరమించుక చలించెను. ఐహికవిష
 యేచ్ఛలయించుచుక చిత్తము పరిగెడెను
 కాని, యిట్టికళంకము వహించనిచ్చుగించ
 లేదు. ఆజన్మాంతము లొకనిండకు కారణ
 మగుటకామె సమ్మతించలేదు. నిరంతరము
 ప్రకాశరావు స్మరణందవిలియన్నను, యాహ
 నిపై తనకు ఖరిపూర్ణాను రాగము కలదని
 వచించినను తనభావి కనిజామమామె
 యెరుంగును. కాని తనకనుకూలముగాని
 మెడత్రాడుకట్టిన పెనిమిటితో సంసారగోష్ఠి
 సలుపుట కంతకన్నయిష్టములేదు ఆమెకు
 ప్రాప్తచిక సౌఖ్యములయందు రోతజని
 చెను. నిమిత్తరాలె వారల్లేయొక్కింతతడవు
 గలమందరి కహలాంబగారు వచ్చిన వని
 యెనవెంటక వెలుపకువచ్చి బ్రమరాబను
 పించెను. బ్రహ్మరతత్తరపాటున నిష్క్రమిం
 చుచు ప్రాణిప్రియా! ముంగుజవృద్ధయందైన
 మనసమావేశము సమంజసమగుగాకయని
 నిష్క్రమించెను.

కమలాంబగారు బ్రహ్మరాంబయు
 సభావేదిక నలంకరించిరి. విషయనిర్ధారణ
 చర్చలపై చర్చలుజరిగినవి. అట్టి బాల్య
 వినాహ నిషేధమనునొక నిషేధముగూడ
 చెప్పికుపెట్టబడెను. బ్రహ్మరాంబ ప్రాప్త
 చక భాగముగల మహిళాగుణుర్రగి తీర్మాన
 ములు చేయుమరొయని యాత్రునిపడుచుం
 డెను. రెండవదినమన సభ ప్రారంభమైనది
 వివిధవిషయములపై చర్చలుజరుగుచుండెను
 బాలవివాహనిషేధమను విషయము సభలో
 బలహీనమయ్యెను

పర్యవసానము వీనిన బ్రతుకుకశరీరముడికి పోవుచుండెను. తాను శత్రుసంహారమునకు ఢీకున్న మహిషాసురమర్దనినియగు నునాయని యోదించెను. రంగస్థలమున దురుకి యార్యసాంప్రదాయములకు, సనాతన ధర్మములకు ఖండించి తనమనోభిప్రాయము నెవ్వేర్పుకొనుటకు యోదించెను. కాని యంతసాహసమునకు తాను పూనుకొన జాలకపోయెను అంతరాత్మయందు గలతన

కోరిక యీజన్మయందు నిష్ఫలమని తలచెను. ఆరాత్రీబ్రతురకు తీవ్రమైన జ్వరము వచ్చినది. జ్వరతీవ్రత యెక్కువైనకొలది, మహాభాగా ముందుజన్మయందైనను సమావేశముస్తిరమగుగాకయని పలువడించుచుండెను. ప్రసాదరావుగారు గొప్పగొప్పవ్యాధిర్లను పిలిపించి ఔషధసేవ చేయించెనుగాని యామెయాత్మ భగవానునిలో లీనమైపోయినది.

—...—

“ తొలంగిపోమ్మిప్పటికినైన దోసకాడి ! ”

కోట భాస్కర రావు గారు

సీ॥ వెన్నువేయుచు తలదన్ను మైకులగొన్ని గిట్టించి నీపొట్టబెట్టినావు
చిన్నారిపొన్నారి చిటుతపాపల నాటపాటలనుడి త్రోపాడినావు
కలకలలాడు చిల్కల గోరుకల నీడలేకుండ జెండాడినావు
దినసాదలకు సంసాదవార్ధము పనిపాట్లులేకుండఁ గ్రొవ్వాడినావు॥

తే॥ గీ॥ వర్తకంబా? వ్యవహారవర్తనములు రాకపోకలమఱియుఁ శీకాకుపఱచి
నావు వర్షమా! సిగ్గులేదే నశంక, తొలంగిపోమ్మిప్పటికినైన దోసకాడి!

సీ॥ చదువు సంధ్యయును తోప విదేమిపాపమో గడయంచు విద్యార్థి గణమువగవ
బేహారములచెడ నాహారనస్తువుల్ బ్రహ్మచుంచుజనులు కంపించుచుండ!
పదనాస్థు చానబాబులు పల్కారు న సేవ్యగాండ్రంబులు చింతనొంద
కూలినానిని చేసుకొని బ్రతికెడివారయంచు పాటకజాతి కించనొంద

తే॥ గీ॥ ఎన్నమా! మొలకజరిగినవలన బ్రజకు ప్రజలనోటనుబడికివి పోతిపోమ్మ
వేరుచుగిలెను. నీకేశ చోటుచీరె తొలంగిపోమ్మిప్పటికినైన దోసకాడి!

సీ॥ ఇల్లుగ గడలగ పీలేమిలేదని యన్న పశులనుచాలించుకొను నొకండు
మొత్తుచున్నదివాన పొలమేలయంచును గొడ్లనుదొడ్లకు గూర్చునెకండు
లమ్మ! తోచుటయలే దదిచేయుచుదిచేయుమని చిరితిండుల దినునొకండు
శయించి తలనొప్పి చలి బద్ధకంబంచు తనదుప్పటిని కప్పుకొను నొకండు

తే॥ ఇట్టులాక్క నొక్కరె తమయింద్లయందు కాలమును గడపుకొనిన కలనజేసి
వేటముగిసెను నీకింకలోటుదీరె తొలగిపొమ్మిప్పటికి నైనదోసకారి

సీ॥ కొండచటియపైన నిండుజవ్వనమున కుంభవృష్టులు మెండు గురిపినావు
కాదుమబ్బులను చీకటల జమ్ముచురిక్కి యాకసంబంటుచు నలరినావు
మిట్టుపడు యువకు నట్టులగడ్డల మించిమమ్ము నెవహించినావు
శరవృష్టి కెక్కుచా సరములు ఘనవాయు హాణంబుమించివేటాడినావు

తే॥ ఏమి నీభోగమహిమంబు నెంచిచూడ వర్జనాతీతమయ్యె జీవముల విడము
వేఁముగిసెను నీకింక లోటుదీరె తొలగిపొమ్మిప్పటికి నైన దోసకారి!

సీ॥ భూమికి నాకసంబున కొక్కటేధారగా గురిసె నిదేమికారణంబో
అకసంబున కెక్కడయిన చిల్లువజెనే లేకున్న నింతటివిక యేమి?
వ్రలయమా లేకున్న బదినాల్లు నుక్కటే నకుస నప్పగిదిని గురియనేమి?
అకసంబును భూమి యొక్కంబునొందగ కాలవాహని కొక కారణంబో?

తే॥ అనచు సర్వ జనంబుకొనుచునుండ ఉండనేటికి నీయందనుండుమింక
సంద్యములకైకొ కాక నీరంధ్రనిబిడ తమతమోన్మత్తముగు కొండతావులకునో
తొలగిపుమిప్పటికి నైన దోసకారి!

పాడుకొందును సృష్టి విభ్రమ వదమ్ము

సూరపనేని రామగోపాలరావు గారు

హృదయవధమున చీకటి కురుకుకొనియె
కానగారాదు దేన మార్గమ్మదేమొ
మిరుకుమని చుక్కయొకటేని వెలువబోదు
కారు మేఘాలగినమొ కొక్కారుమెఱపు
చించినాడవు వృద్ధియో జాపకుండ

తెరచూటున నేమి చిత్రించెదోయి?
భగ్నశవలమ్ములందు నాభాగ్యశ్రేణి
నలక వెదకము చూచి సుగంధమిశము
చేత ముని కోల ముదువుగా కట్టిపట్టి

అడవి దిగుచు నొక కల్యాణగీతి
పాడ మ్రోవ్విడి గోపికావజ్రము యోగ
చింత నామ్మతరిసము పుట్టించినటుల
హయిరొనగుము నావ్యధలాగిపోలు

భావ మధురమ్మ నీమతత్వమ్మునాటి
అపరాధి మహాదయమ్మునందు
బోలెడుమాదీవకశల ఆహా గురూని
పాడుకొందును సృష్టివిభ్రమ వదమ్ము

సృష్టి
సృష్టి

ప్రోటా-అమ్యం.

సిరుగూరి జయరావుగారు, బి. యస్సి.

బాలవాణి భోగముపిల్ల కాదు; చాందినీ పేటలో నాంధ్రగ్రంథాలయము. అగలుపేరు బాలవాణి విలాస గ్రంథాలయము; ముద్దుపేరు బాలవాణి.

బాలవాణి యెంతమట్టునకు భోగము పిల్లో, అంత మట్టునకే కోదండపాణి విట శిఖామణి. అంతకు మించి కాసుతైనను గోదండపాణికి రసిక చిహ్నాలు లేవు. ఖద్దరు బట్ట, మోలైన బుట్ట, చేతిలోఁ జందాపుస్తకము— ఈ కోదండపాణికి బాలవాణిపై మోజు వర్ణింపఁ దగ్గముకాదు. శేయనకఁ బగలనక బాలవాణి నే కనిపెట్టుకొని యుండను; బాలవాణి కొఱ కౌత కష్టపడియైనను చందాలు వసూలు చేయుచునే యుండును. బాలవాణి మాట తలచెనా, బువ్వక్కఱలేను, బట్టక్కఱలేను, ఊరెల్లా తిఱిగి చందాలు వసూలు చేయక తప్పను.

కోదండపాణి యప్పడప్పుడు నానందకు వచ్చుచుండుట కలదు; వచ్చేనా స్థిరబంధము— ఒక్కయడుగునా కదలదు. ఘంటల కొలఁది మాటలాడుచునే కూర్చును. కడకు మొగమోటుము విడచి పొమ్మరుదాక పోడు.

నాడు సాయంత్రము కోదండపాణి నానందకు వచ్చి బాలవాణి నిలయుములో నొక యుపన్యాస మీయవలసిన దని బలవంతము చేయసాగెను. ఎన్ని విధముల యత్నించినను నన్ను విడువకఁ బడే పడే బలవంతము చేయఁ దొడగెను. ఈ సదుమ మానియెయ యుపన్యాసములకు మొగము వాచినది. కనుక నేదోయొక యుపన్యాస మేవిషయముపై నైనను, ఏ విధమున నైనను, ఈ యొక “తప్ప” దని చెప్పెను.

ఎట్ట కేలకే చిహ్నమునండి తప్పించు కొనుటకు నా కొక్క దారి దొరకెను. తటాకున మా రామస్థి పంతులు జ్ఞాపకమునకు వచ్చెను. సుకల విషయ విజ్ఞాతయైన రామస్థి పంతులు ఘడియ వ్యవధియైనను లేకుండ

నపన్యాస మీయఁ గోరినంతనే యాయఁగల చాక చక్రములు కలవాడని నాకుఁ చెలియును. కాని సాధారణముగా నాలోచనా సంసక్తుఁడు కనుక నపన్యాసము లిచ్చుట, వ్యాసములు ప్రచురించుట మొదలైన వానితో జోక్యము చేసి కొనడు. ఈ కారణము వలనను, నిరుద్యోగియు నిరాదంబరుండు నగుట చేతను, ఇతని విషయమై నిలయకార్య దర్శులకు విశేషించి తెలియదు. కనుక నితని నాహ్వానించుట యరును.

రామస్థి పంతులును గుఱించి కోదండ పాణికిఁ గొంత తెలియజేసి, యతని నాహ్వానింపు మని చెప్పి యతనిని బంపి వై చితిని.

మేడమీఁదఁ బచారు చేయుచుంటిని. చల్లని పిల్ల గాలి వీచుటచే హాయిగా నుండెను. పశ్చిమ దిక్కున నెర్రని చాయలును వానితోఁ జేలగాటము లాడు నీలవీరదములును గన్నలకు నిర్వర్ణసియందము నొసంగు చుండెను.

పట్టణ వాసులమైన మాకుఁ బ్రకృతి సౌందర్యముల రసము ననుభవించుట పర్వదినము. పగలంతయును గళాశాలలోనే గడచిపోవును. రాత్రి యింటిలో నేదోయొక గొడవ తప్పదు. ఏ క్రాంతమున నిర్మల మానసముతోఁ బ్రకృతి మాహాత్మ్యమును ధ్యానించుట కలిగెనా నాడు పర్వదినమే.

అనంతమైన యాకాశము— అగాధమైన నీలిమ. ఈ యాకాశముపై రాచుకొని నూర్చుండు నిష్క్రమించుచున్నాడు. పశ్చిమ దిశ నాడు మిగుల రామణీయకముగా నుండెను. ఇట్టి ప్రకృతి ప్రతిమకుఁ బ్రతిధ్వనించిన మనస్సుతో నే కవిత్యరుడైనను కూని రాగము తీసెనా యని తలచితిని. అల్లనాని పెద్దన్న జ్ఞాపకమునకు వచ్చెను. మాటలు నోరు వెడలి వచ్చునట్లుగా జదివితిని.

“తరుణి ననన్య కాంత నతి
దారుణ పుష్పశిలీముఖ వ్యధా
భర వివశాంగి నంగభవు
బారికి సగ్గమునేసి, కూర్చుండై
యరిగె మహీసురాధముఁ డ
హంకృతితో నని రోషభీషణ
స్ఫురణ వహించెనో యన న
భోమణి దాల్చెఁగఘాయదీధితిన్॥

నా మనస్సురణిలోని వాద్యవాదముతో నీ పద్యము మేళవింపలేదు. అనంతమై, యాద్యంత రహితమైన యాకాశముతో ఇంత యాకాశముపై రివ్వున నెగిరి మాయమైపోవు మార్తాండబింబముతో— నిశ్శబ్దమైన మహాప్రకృతితో మేళించుటకీపద్యము— చాలలేదు. “ప్రాంచమృషణ బాహుమూల రమల తోఁ” గుటుకులాడుచు, అమాయకుడైన లేతబాపని “యధరంబాశించి” నిరాశయైన “యనన్యకాంత” కొఱకై యఖిల ప్రపంచక్రియావిధాతయైన లోక బాంధవుఁడు సానుభూతి చూపినా డనుట యప్పటి నా యాలోచనా పరిపరలతో మేళవింపలేదు. అఖండ ప్రకృతికి సామ్యము జూపుటకై యఖండ జీవన ప్రపంచమును తేవలెను గాని, యంతటి మహా జీవనలోకములోని యొక్క వరూధిని మోహవిలాసము నకై ఇంత ప్రాపంచికోచ్ఛలనము గలిగించుట బాగు లేదు. ప్రాపంచిక నాటకములోనికి నాద్య ప్రవేశము చేయు కన్యకాదు. యావన సరస్సులో నీడు లాడిన ప్రాధికాంత; చమత్కారములు తెలిసిన “యనన్యకాంత”, పుష్పశిలీముఖుని బాణములెంత దారుణములైనను గాయములకు వాటైన యాధురాలు గనుక ఓర్పుకొనఁగలను. లేదా చెలికత్తెలుండనే యున్నారు.

“గాలెంట వోయమ్మ! దూళెంట వోయమ్మ!
ఇరుగు పొరుగోరంత యిరగబడినారంట !
.....

యీపూది వొకతెట్టె! యీపింకొకతెట్టె!
నీళ్లు సిలికే దొకతె! సిలిసి సూసేదొకతె!”

స్వప్న పరితమలో బెదరిన “యెంకికే”—“నట్టి మా యిల్లాలికే”—“యిరుగు పొరుగోరంత”—“ఓలమ్మ

ఓలమ్మ” యని యుపచారములు చేసినపుడు, “ననవిల్లు శాస్త్రంబు మినుకు లానర్తించు పని వెన్నతోడఁ బెట్టిన” సురాంగన కనుక మతింత నాగరక రీతులతో గళావితననములతో శృంగార రస ప్రావీణ్యముతో, శీతోపచారములు జరుగనున్నవి. కనుక వరూధిని పాటునకు మార్తాండుని రోష మననరము.

ఇన్ని విమర్శనలకును, విచికిత్సలకును, నా మనస్సపుడు చోటియ లేదు. కేవల మాపద్యము నచ్చ లేదను సాంకేతము నా హృదయమును జొచ్చినది.

అనశ్వరకీర్తి ధురంధరుఁడు, కాళిదాసు, జ్ఞప్తికి వచ్చెను.

“యాత్యేకతోస్త శిఖరంపతి రోషధీనాం,
అవిష్కృతోరుణ పురస్సర ఏకతోర్కః;
తేజోద్వయస్య యుగ పద్వ్యసనోదయాభ్యాం
లోకో నియమ్యత ఇవాత్మదళాస్తరేషు ॥”

ఊహా ప్రసంచములోఁ గుప్పించి నాట్యమాడు నీశానులైన మహాకవుల కావ్యములు ప్రకృతికిఁ బ్రతి స్పృష్టులు. వ్యసనోదయములు సమకాల వ్యవస్థితములను న్యాయమును ప్రకృతిలో సూర్యచంద్రుల యద యాస్తమయలకుఁ బోల్చినాడు. ధనము, ఋణము నేక కాల్యాణస్థితము లగుట ప్రకృతిశాస్త్ర న్యాయము. ఎంత ధనమో, అంత ఋణము; ఎంత ఋణమో, అంత ధనము. ధనఋణముల సమస్థితి (Equilibrium of the positive and the negative quantities) ప్రకృతికి నైజగుణము. పరమాణువులోనికి వితర్కించినను, అఖిల నక్షత్ర సమన్విత బ్రహ్మాండ గోళమును విమర్శించినను, ఈ సిద్ధాంతము రూఢమని రామన్న పంతులు చాల మారులు నాతోఁ జెప్పెను— ఈ సిద్ధాంతమును వ్యసనాభ్యుదయములలోఁ జూచి, సూర్యచంద్రులలోఁ బ్రతిఫలించుట వర్ణించిన నూత్న బుద్ధి కాళిదాసు!

సూర్యోదయము వర్ణించిన యీ పద్యము నాకుఁ గావలసినది కాదు; ఆలోచించితిని; పఠాను చేసితిని. కడకుఁదెట్టినది. పెద్దన్నకాదు, కాళిదాసు కాదు. రత్నాల కుప్పలతో ఘనతర మందిరము నిర్మించి, కన్నుల మిరుమిట్లు జేసిన రామరాజ భూషణుఁడు చూపించినాడు. హరిశ్చంద్రుడేమై పోయెనో, నశి సూర్యభ్రామణుడేమై పోయెనో కాని, వారి నిరువురి నకలదోరిన భాస్కరుఁడు పుత్యత్వమైనాడు:—

“జనియించెన్ బహు పద్మినీ రుచులలో
సంధించె సాహసం కాం
చన గౌరవ్యతులక, వహించె వివిధా
శాస్త్రాప్తి, నత్యంత రా
గ నిరూఢిక్ దుదముట్టి వెన్ననపరా
గప్రక్రియక్ బూని మే
లనగన్నట్టు గమాయితాంబరయుతుం
డై భాస్కరుండయ్యెడక.

“భాస్కరుని” జీవన యాత్ర — భాస్కరుని
లోకయాత్ర-ఉప మితములగుటే చాలు గవీంద్రుని
ప్రతిభ నెగించుటకు ! ఇంతేకాక శ్లేషమాలకముగ
సాటి తెచ్చట రామరాజ భూషణుని యద్వితీయ
ప్రతిభ ! !

మఱల మఱల నీ పద్యమును జరుపుచున్న కొలది,
యనేక సుందర భావములు మనస్సరణిలో వేవేగ
ముగా నడచి పోవుచుండెను. మనస్సులో నూతన
దీపిక వెలిగింపబడి నట్లాయెను. మానవుడు జని
యించినది మొదలకొని యెన్ని యత్నములను పన్ను
చుండును; ఎన్ని కార్యములక దలంచును, ఎంత “వివిధా
శాస్త్రాప్తి” వహించును, ఇంత సుడిగాలి రేచుటే
కాని, కడకు “నపరాగప్రక్రియంబూని” “కసా
యితాంబర యుతుండై” నిష్క్రమించును కదా !
ఈ పరిణామచక్రమే భాస్కరుని విషయమునక బ్రతి
దినము నొక్క వేగమునక దిటుగు చున్నది. ఈచక్రమే
ప్రతి మానవుని జీవితమును దిద్దిపెట్టుచున్నది.

... ..

మెల్ల మెల్లగా సంధకార మావరింపక దొడగినది.
ఉన్నట్టులే యుండి భాస్కరుడు మాయమైపోయెను.
ఒక్క టొక్కటిగక జక్క లాకాశముపైక బొడ
నూప సాగెను. కొంతనేపటికి నంబర చుంతయు
లెక్క లేనన్ని నక్షత్రములతో నింపబడెను.

“లెక్క లేనన్ని నక్షత్రములు” ! అకాశము
పంకజూచు నప్పుడు “కంటికి గనుపించు” నక్ష
త్రములు లెక్కలేనివా ? — అక్షలా, కోటులా — అనం
తములా ? కుర్చీలో గూర్చుని యాలోచించితిని;
కొన్నాళ్ల క్రిందట నేను, రామన్న పంతులును,
అచ్చట గూర్చుని మాట్లాడు చుండగా మాయింటి
లో గాపురమున్న వారి బాబుడొకడు, పదునొ

కండు వత్సరముల వాడు — మాధవరావు — నావద్దకు
వచ్చెను. ఏవో ప్రశ్నలు నన్నడుగు చుండుట యతని
కలవాటు, ఆదినమన నిట్లడిగెను.

“ఇక్కడ! గూర్చుని యాకాశములోని నక్ష
త్రము లన్నిటిని లెక్క పెట్టినచో బాగుండును
కదా ?” అనెను. వానినిజూచి నవ్వితిని. “నక్ష
త్రము లనంతము లోయ ! వానిని లెక్కపెట్టుట
సముద్రములోని నీటి చుక్కలను లెక్కపెట్టుట
వంటిది” అంటిని. మాధవరావు మాట్లాడక కూర్చొ
నెను. ఇంతలో నన్నయభట్టు జ్ఞాపకమునకు రాగా
బ్రక్కతి యొక్క యనంత మాహాత్మ్యమును గ్రహిం
చితి ననుకొని, సగర్వముగా, రామన్న పంతులు విన
నట్లు చదివెతిని.

“అమలిన తారకా సముదయంబుల నెన్నను
సర్వవేద శా

స్త్రముల యశేష సారము ముదంబున
బొందను, బుద్ధిబాహువి
క్రమమున దుర్గ మార్థజల గౌరవ
భారత భారతీసమా
ద్రము దరియంగ నీదను విధాత్మన
కై నను బోల శక్యమే”

రామన్న పంతులు నన్ను చూచెను. “మన నెత్తిపై
నున్నవి నాలుగు వేల యొనిమిదివందల నక్షత్రము
లాయ్ !” అనెను.

ఉన్నట్టులే యుండి యులికిపడితిని; “4,800”
నక్షత్రములు ! అక్షలు, కోటులు — ఇంతేకాక,
ఉట్టిపండి నాకలోకమున కెగిరినట్లు, అక్షలు, కోటు
లనుండి యనంతమునకు — నేను లెక్క చేయుచుండగా
4,800 ! రామన్న పంతులు హాస్యము చేయు
చున్నాడా ?

చిలునవ్వు నవ్వి రామన్న పంతులిట్లనెను. “మనము
కంటిలో జూడ గల నక్షత్రములు, మన నెత్తిమీద
రహారమి 4,800; “అమెరికా ఆర్థగోళము” పంక
రహారమి 4,800. దూరదర్శిని (Telescope) నుండి
చూచినచో, అకాశములో మఱి 20,000 కనుబడు
చున్నవి.”

ఈ లెక్కల నెట్లు వేసిరనగా ఫోటోగ్రాఫుల
మూలముగా భౌతిక శాస్త్రజ్ఞులు తెలిసికొనిరని కొం
చెము విపులముగా వర్ణించెను. అకాశమునంతయు

గొన్ని భాగములుగ విభజించి, యా భాగములకు ఘోటో తీసి, యొక్కొక్క ఘోటోలో నెన్ని చుక్కలను వో లెక్క పెట్టినచో నీ సంఖ్య వెల్లడి యయ్యెనట!

మనకు గనబడునవి, భూగోళముపై బూర్తిగ నావరించినవి, 9600 నక్షత్రములు. ఇంతేకాక, అధునిక దూరదర్శినులతో జూడగలుగునవి 20,000. ఈ దూరదర్శినులకు గూడ నేలవి కానివి, అతి దూరమున నున్న నక్షత్రములు, లెక్కను మీటి, యనంతములగు నందును కాబోలు నని రామన్న పంతులుతో నంటిని.

“మన ప్రపంచములోని నక్షత్రము లనంతములు కావోయి! ఆవి సాంతములే!” యని రామన్న పంతులు చెప్పెను.

రామన్న పంతులు జ్ఞానమునకు సంతములేదు కాబోలు! విషయములు తెలిసికొన్న కొలది నా సంజేహములు మాసిపోవునని నేను తలంచుచుండగా అధునాతన నూతన విషయములను జెప్పుచు, అనుమానములను మఱితో పెంచుచు, మనస్సు నాందోళన పెట్టుట రామన్న పంతులు చేయుపని.

“మన ప్రపంచ మనకా భూగోళమా” యని కోపముతో నంటిని.

“కా” ద నెమ రామన్న పంతులు.

“తెలిసినదిలే; గ్రహ సమన్వితమైన సూర్యలోకమునీ నీ యుద్దేశము, (The solar system.) నేను చెప్పనది దానిని గుఱించికాదు. అఖిల నక్షత్రములు ననంతము అనుచున్నాను” అంటిని.

“అక్కలు కట్టుకొని, యిక్కడనుండి పైకి నూటిగా నెగిరినచో నెక్కడకుఁ బోవును” విని రామన్న పంతుల నెను.

పక్కున నవ్వి, స్వర్గలోకమున, కంటికి? కాని రామన్న పంతులేదో నంగతిని గుఱించి సచితరక్తముగా జెప్పట కిట్టిదేగె నని గ్రహించితిని; “ఇక్కడనుండి తిన్నగా నెగిరినచో సూర్యమండలము దాటి నక్షత్రములను దాటి, వానిపై నక్షత్రములను దాటి, నక్షత్రములపై నక్షత్రములు, నక్షత్రములపై నక్షత్రములు దాటి యనంతమునకుఁ బోవుచునే యుండు నంటిని.

“Towards Infinity”

“అట్లుకాద నెను” రామన్న పంతులు. “అట్లు నూటిగ బోయినచో గొంతకాలమైన తరువాత వేనవేలు వత్తు

రములైన తర్వాత తిరిగి బయలుదేరిన చోటునకే వత్తు”వనెను.

కొంతసేపాలోచించితిని. “యూహ తెలిసినదోయ్ రామన్న పంతులూ! అక్కలు కట్టుకొని పైకి పోయినను, గ్రీందకుఁ బోయినను, అనంతమునకే పోవుచుండుము. ఉపర్యనంతమును (Upper. Infinity) అధోనంతమును (Lower Infinity) ఒక్కచోటఁ గలియునని నీ యుద్దేశము. కాని నీవు తప్పు చెప్పితివి. ఇక్కడనుండి నూటిగా నెగిరినచో వేనవేలు వత్సరములలో బయలుదేరిన చోటునకే వత్తు మంటివి. అట్లు కానేరదు. అనంతావకాశమున నెగిరి తిరిగి వచ్చుటకు అనంతకాలము పట్టును” అంటిని.

నాకీ సంగతులలో విశేషించి ప్రవేశము లేదు. కళాకాలలోఁ జరిత్ర పండితుడను కనుక బ్రకృతి శాస్త్రముల సూక్ష్మ సిద్ధాంతములు నాకుఁ గన్పెను; కాని నా బుద్ధికి దోచిన సంతమట్లునకు నూల సిద్ధాంతములను విమర్శించు చుండును; అదియును రామన్న పంతుల సహవాసము వలన నాకు బభించినది.

రామన్న పంతు లిట్లనెను:—“నీ యుద్దేశము నరికాదు. ఇచ్చటనుంచి యెగిరినచో ననంతకాలముక్కాలేదు. వేనవేలు వత్సరములలోనే యిక్కడకుఁ దిరిగి వత్తువు. దీనికి గారణ మేమనగా— ఇక్కడ నుంచి యెగిరినప్పుడు నీవు పోవుచది యనంతమునకుఁ గాదు. మన ప్రపంచము, అనేక నక్షత్రములతో (అనంత నక్షత్రములు కాదు సుమా) అనేక నక్షత్రములతోఁ గూడిన మన ప్రపంచము, ఒక సాంతప్రపంచము. (Finite world). ఈ ప్రపంచము చతుష్పరమాణయుతము (Four Dimensional) ఈ ప్రపంచ మొక అధిగోళము, (Hyper-sphere) ఒక చీమ భూగోళము మీద నూటిగా నడచినచో వేనవేలు వత్సరములైన తర్వాత బయలుదేరిన చోటునకే వచ్చును. మనస్సుడు చీమకన్నను గొప్పవాడు. కనుక, స్త్రీమరెక్కినచో గొన్ని నెలలలో భూమిని తిరుగుచున్నాడు. ఇట్లే, మనము నూటిగా బయలుదేరినచో, ఆకాశము పైకిఁబోయి, వేనవేలు వత్సరములైన తర్వాత నీ యధిగోళమును చుట్టు తిరిగి బయలుదేరిన చోటునకే రాగలము.”

నేనంటిని:—“ఈ వింత సిద్ధాంత మెక్కడిది? ఇట్టి వెట్టి సూత్రముల నెవరు పన్నిరి. దీని కవసరమైన నున్నదా?”

రామన్న పంతులు :—ఐన్ స్టైయిసు యొక్క రెలిటివిటీ సిద్ధాంత మీ “చతుష్పక్షమాణ ప్రపంచ” సిద్ధాంతము సాధారణము చేసికొన్నది, ఈ రెలిటివిటీ సిద్ధాంతము భౌతిక శాస్త్రమునకు నవీనముగ నూతనాలంబకమై యున్నది. కొన్ని వత్సరములు వెంట్రో సిద్ధాంతమును వెక్కిరించుటకు బాలెనసు, కేటికి “ఐన్ స్టైయిసు” సిద్ధాంతము రూఢిగాఁ బ్రచరిసినది.

ఇట్టి సంకతులను గుఱించి రామన్న పంతులు నాడు మాట్లాడెను. మనయొక్క పరిమిత సగఖ్యాకమైన (Finite) ప్రపంచము “ఆధిగోళ” మనియు—ఈ “ఆధిగోళము” యొక్క పరిణామములను “ఐన్ స్టైయిసు” గుఱించి యుండెననియు రామన్న పంతులు చెప్పెను. మన భౌతిక శాస్త్రమునకు, మన విజ్ఞానమునకు, లొంగునది యీ పరిమిత ప్రపంచము. ఈ పరిమిత “ఆధిగోళ” ప్రపంచమున కవ్వల మఱి యొన్ని యేనియు,—“అనంతములే కావచ్చును”—ప్రపంచము లుండవచ్చును.

నాటి రామన్న పంతుల సంభాషణ లన్నియు, నక్షత్రములను జూచునప్పటికి జ్ఞాపకము వచ్చెను. చీకటి దట్టముగా గ్రమ్మి దొడగెను. అచ్చట డాబా పైన నొక దీపము పెట్టుకొని, కొన్ని కాగితములను జూచుచుంటిని. నిశ్చలమైన యాస్థలము—నిరామయమైన యనంతాకాశము—చేతిలో గలము. కవితా మరుదరి కరువులు కివముచు నొండొంటితోడ గలచిన మానసోత్సవ సంతోషము తోగంబవుటయు నేదేని వ్యాయాసాశజనంచెనో, మొదలు పెట్టితిని.

“ఘనతరాజ్ఞాన తిమిరముల్ కనుల పొటలు కాఁగ, నాయుండ నీ వున్న కబురు మఱచి; చూచి యెఱుగని భయములు తోచుచుండఁ, గనులుమూసిన బెడిదంపుఁ గలలు కదుఱి, బెదరి, యాకాశ వారాళి నెదురఁగాంచి, యందుఁ డభుకొత్తు నొకచుక్క నరసినాను”

వెక్కిరింతల నన్నెకనక్కె మాడు
ఫక్కి నయ్యది యపహసింపంగనేల ?
తుంటరి తనంబుతో బొరుగింటి కత్తె

తన యుబుసు నెత్తకుండిన నను దలంచి
యిట్లు చిఱునవ్వు నవ్వుట కేమి కతమొ ?

మనసులో బారువపుఁ జిచ్చుమంటలెగయ
బట్టరాకున్న తోపాహి పాఠ్రితలిడగఁ
బండలఁ బిగఁబట్టి పిడికిలిపట్టి యంటిఁ:-

“ బాట్టిరాకాసి ! నీ సిగ్గు బొగ్గునేసి
నవ్వెదేటికి నిలువెల్ల నన్నఁజూచి ”
చుక్క, అట్లన్నతోడనే “పక్కు”మనుచు
గట్టిగా నవ్వి, తేజఁబట్టె మాయ
మాయెజ్జుమబ్బు తెరలుతన్నలమికినగ.

ఇక్కడకు విసుగు పుట్టెను. చుక్కను మబ్బు
తెరల మాయముచేసి వైచితిని.

“కవితా మరుదంకురములు” వీచినట్లే మాయమై పోవును. కవితా రుంగునూ మారుతములు వీచినప్పుడు నిరమలుఁగా గొంత నేపుండి, మహా ప్రబంధముల సంతరించుటకుఁ దోడ్పడును గాని, మరుదంకురముల శక్తిచేత సంచలితమైన మనోదోలిక వేగముగా సమస్థితికి వచ్చును. అందులకే పెల్లీ చెప్పెను గదా—
(When composition, begins, inspiration ends.—(Essay on the Defence of poetry Shelly.)

కొంత నేపటికి భోజనముచేసి, మఱునాడు నెలవు దినము గనుకఁ గళాకాలలోఁ జెప్పటకై పాఠమేదియు జనవుకొను నవసరము లేకపోవుటచే మాధవరావుతోఁ గొంతనేపు నానా విషయములను గుఱించి, మాట్లాడి, తర్వాత నిద్రపోతిరి.

నిజముగాఁ గోదండపాణి వింత మనుష్యుడే !
నన్ను సాయంకృతిము రామన్న పంతుల వద్దకుఁ బంపి
యొంటిని గదా; అప్పుడే యెన్ని పనులను ముగించెనో!
తెల్లవాటిన తోడనే లేచితి నో లేదో, అప్పుడే యొక
పక్కటన కాగితమును మాధవరావు నాకుఁ జూపించెను:—

బాలవాణీ నిలయము .

—(0)—

చాందిన పేట,

నేటి సాయంత్రము నాలుగు ఘంటలకు బాలవాణీ నిలయమున మ|| రా|| రా|| శ్రీ రామన్న పంతులుగారు “ పోటా అమ్మాయ్ ” మీద నువన్యసించెదరు. అందఱు విచ్చేయఁ బ్రార్థితులు.

19—12—1926

మెరెన్ ప్రెస్సులో ముద్రితము.

కార్యకర్త,
కోడండపాణి.

అధ్యక్షుని పేరు వ్రాయలేదు. కోడండపాణి మిక్కిలి సాహసీకుడు; ఆవేశ కేంద్ర మకమ్మనో తెచ్చి యగ్రాసములఁ గూర్చుండఁ బెట్టగలడు.

నాడంతయుఁ జీనాదేశ చరిత్ర చదువుచుఁ గూర్చుంటిని. కళాశాలలో నుపన్యసించునది యాంగ్లదేశ చరిత్రయు, హిందూదేశ చరిత్రయు నైసర్జిక, నాయభిప్రాయము చొప్పునఁ బ్రాపంచిక చరిత్రకంఠయు నేకాదేశము కలను కనుక ఏయొక్కతను పాటించి, గ్రహించి, పరిపఁ జేయుటే మేలని యెంచితిని. కేవలము తాతీఖులు; పేరులు, యుద్ధములు, రాజులు, వారి సంసారపు గొడవలు, వీనితో బాలురను కష్టపెట్టుట నాకు చేతకాదు. ఇట్టి చరిత్ర నెప్పు యోజకము. పరీక్షార్థము బట్టి పెట్టుటేకాని, బుద్ధి వికాసమునకై యిది తోడ్పడదు. భూగోళము పూర్వ కాలమున నగ్నిగోళమై యుండి, తరువాత జల్లవడి, యనేక వేల సంవత్సరముల తరువాత జీవన నిలయమై, మృత్యువునండి వేనవేలు సంవత్సరము లభ్యుదయము (evolution) ఎట్లుచెంచెనో, తరువాతఁ బ్రపంచము లో సాంఘిక పరిస్థితు లెట్లు పాడనూపెనో, తరువాత వార్షిక రాజకీయ చరిత్రామము లెట్లుండెనో, తరువాత మతప్రచారము లెట్లు జరిగెనో, తరువాత నే మేమి మాట్టులు కలిగెనో వీని నన్నిటిని ప్రాపంచిక సూత్రములుగ గ్రహించి పరిపఁ జేయుట నాపని. ప్రస్తుతము “ఇంగ్లాండు చరిత్రలో క్రాంతి క్రాంతి క్రాంతి

మును (Cromwellian Regime) చెప్పుచున్నాను. కాని, ఇట్టి విషయమునే యింగ్లాండులో నెప్పుడో జరిగిన యుదంతము వలెఁ జెప్పుటకు మాఱు, ప్రపంచములోని యన్ని దేశములలోను ప్రజా ప్రభుత్వమునకై కల్లోలములు జరిగెనా, వాని వెన్నంటి కాసక నిరంకుశత్వము స్థాపింపఁబడెనా యను చర్చను నేనిప్పుడు విమర్శించు చున్నాను. “ప్రజా ప్రభుత్వ స్థాపనము, కాసక నిరంకుశత్వ పునరాగమము” (The establishment of Republics and their reversal to Despotie Regimes) అను విశాల విషయములఁ గ్రాంతి క్రాంతి క్రాంతి నొక భాగముగా నుంచి యుపన్యసింప నెంచితిని. ఇంగ్లాండులోఁ గ్రాంతి, ఫ్రాన్స్ లో నెపోలియన్, రష్యాలో లెన్, జినోవీఫ్, ట్రాట్స్కి, ఇటలీలో ముసోలినీ, గ్రీసులో బాంగ్గొలాస్, స్పెయిన్ లో డిలివెరా, చీనాలో ఛాంగ్ సోలిక్, థంగ్ యూస్యాంగ్ మొదలైన యుద్ధనాయకులు—వీరందఱును ప్రజాప్రభుత్వ సంస్థాపనానంతరము చండకాసుకులైరి. ఈ విషయమును ప్రజా మనస్తత్వ శాస్త్రముతో సంబంధించి నట్లుగాఁ జేసి, చెప్పు నుంకించినాను. ఇందుకై చీనాదేశపు టాధునిక చరిత్ర చదువుచున్నాను.

మా కళాశాల పిల్లనిపాలుగారు కడు వృద్ధులు; వీరిది పురాణ సాంప్రదాయము; గిబ్బక్ వాగిన

తోమక రాజ్యచరిత్ర (యేడు భాగములు) ఒక్క గుక్కగా నొప్పజెప్పగలరు. వీరు పట్టభద్రులు కాలేదు. కాని తోమక రాజ్యమును గుఱించి పెద్ద వ్యాసమును వ్రాయుటచే జర్మనీ దేశములోని “డాక్టర్ ఆఫ్ ఫిలాసఫీ” యను పట్టానిచ్చిరి. వీరికి నాపద్ధతిని జూచినచో నొడలుమంట. వారి చేతిలోలేదు కాని, లేచిన నన్ను పనిలోనుండి తొలగఁ జేయుట కై ననుంకితురు. నేను వీరిని లక్ష్యపెట్టుట లేను; కొలది కాలములోనే స్వతంత్రముగా నొక విశ్వ విద్యాలయమును స్థాపింప నెంచి నాను; భద్రాచలమున కివ్వల, గోవావరీ తీరమున నొక గ్రామము కలదు. అచ్చటి దృశ్యము ఇర్లనాతీతము. అచ్చట నాయభిప్రాయముల కనువగు నట్లును, రామన్న పంతులు సలహా ప్రకారమును, విశ్వ విద్యాలయమును నిర్మించెదను.

ఒకమూల నాంధ్ర విశ్వ విద్యాలయము ధనసాహాయ్యమును కోరుచుండగా నేనెక్కడ విశ్వవిద్యాలయమును స్థాపింతునని నవ్వెదరేమో! కాని యిది స్వప్నము కాదు, నిజము; చున్నాటికిని నిజము. విశ్వ విద్యాలయమునగా సత్రము భోజనమువలె దోచిపోవువానికి నెల్ల జెవిటి వానికి శంఖము నూదినట్లు, కళాశాలలో, గూర్చుండఁ బెట్టి, చిత్తుకాగితముల నుండి నాలుగు ముక్కలను నూరిపోసి, పరిక్షలో లాటరీ వేయుట కాదు. దేశోద్ధరణ దీక్షాబంధుడైన రామన్న పంతులు చూపిన దారివేటు. ఆంధ్ర దేశమునకై, హిందూ దేశమునకై, నిజమైన విద్యుఁ గలచినవారు కొందఱుండి తీరవలెను. ఆ నాటికిఁ గాని దేశ మభ్యుదయమును జెంద నేరదు. వీరి సంఖ్య యత్యల్పమైనను దేశమునకు మేలే కాని కీడుకాదు. దేశము లోని విద్యావంతుల గణము ప్రధానము కాని సంఖ్యకాదు. దీనిని గుఱించి నేను వ్రాసిన గ్రంథమును తరువాత బ్రచురించెదను.

మధ్యాహ్నమున నప్పటికిగదిలోఁ గుర్చీలోఁ గూర్చుని యాలోచించు చుండగాఁ జావడిలో స్త్రీలు సంభాషించు చున్నట్లు వినిపడెను. అందు రెండు గరులలో నేనున్నాను; ఒంటరిగా నుంటచే గాలేజి హాల్లు నుండి భోజనము వచ్చుచుండును. తక్కిన యింటిలో నుబ్బారావుగారు కాపురమున్నారు. ఈయన పిఁఛను పుచ్చుకొనిన డిప్యూటీ కలెక్టరుగారు. ఈయనకు నలుగురు పుత్తులు; వీరిలో రెండవవాడు మాధవరావు. మొదటివాడు కలకత్తాలో బి. యే. తరగతిలోఁ జదువుచున్నాడు.

“ఏమండోయ్ లక్ష్యమృగాయా; ఇంత వేగం వచ్చారు. ఇంకా మూడు ఘంటలైనా కాలేదే; ఇంత తొందరా? ” - కలకత్తరము నుండి నీమె నుబ్బారావుగారి కొమార్తెయగు సుందరమ్మగా గ్రహించి తిని.

“ఏమిటోనమ్మా! ఇంటిలో తోచుట లేదు. బాలవాణీ నలయంలో సంగీతసభ ఉందని తెలిసింది. ఏదో కాలక్షేపం అవుతుంది. ఇక్కడ కార్తనేపు బాతాఖానీకొట్టి తరువాత అక్కడికి వెళ్దాం అని”

తటాలున నాకాశ్చర్యమాయెను. బాలవాణీలో సంగీత సభ? వీరు ప్రకటన పత్రికను తప్పుగా జదివిరా, లేక చదువనే లేదా?

లక్ష్యమృగాయ:- ఏమమ్మా సుందరమ్మా! ఈ ఆమ్మాయి సరస్వతీ బాయమ్మకంటే బాగా పాడుతుందా, ఏదేశంలో ఆపిల్ల! ఆవిడ పేరేమిటి?

సుందరమ్మ:- గుజరాతీది కాబోలు! పోటా అమ్మాయిట! సైతా అమ్మాయ్ అంటే బాగుండును ఈ మాటలను వినుచున్న కొలది నాకు నవ్వు వచ్చుచుండెను. రామన్న పంతులు చర్చించు విషయము పోటా అమ్మాయి గుఱించి. ఇది పరమానువులోని కేంద్రమండలము. కవితాచి కలవాడు గనుక, సామాన్య ప్రజలను బోధ పడునట్లు, కవితా మాధుర్యముతోఁ గలుపుటకై ఆ యువన్యాసమునకుఁ బోటా అమ్మాయ్ అని పేరు పెట్టివాడు కాబోలు. కాని యీ స్త్రీలు గరస్వతీ బాయమ్మ వలెనే జగద్విదితురాలైన గాయకురాలెవ్వతెయో ఎచ్చెను కాబోలు ననుకొను చున్నాను.

లక్ష్యమృగాయ:- దానితోమాగా ఎవరో ఒకాయన ఎస్తాడట. దాని మొగుడా?

సుందరమ్మ:- నాకెవరూ చెప్పలేదే అసంగతి.

లక్ష్యమృగాయ:- ఏమో! మొగుడుకాదు కాబోలు; ఫిడేలు వాయిచే వాడేమో. రామన్న పంతులట! తెలుగు వాడి లాగున్నాడు.

సుందరమ్మ:- (నవ్వుచు) మాయింట్లో కాపురం ఉన్న మాష్టరుగారి స్నేహితు డోహాయ నున్నాడు. ఆయన పేరూ రామన్న పంతులే. పరిపాటలు లేకుండా ఇంట్లో కూర్చున్నాడు సంగీతాలకి బయలుదేరాడేమో అని హేళనగాఁ బలికెను.

సుందరమ్మ:- ఏమండోయ్ వచ్చారూ! మీరు సభ కేనాంటండి వెంకమ్మగారూ,

ఇంతలో నొక పొయగింటి స్త్రీ వచ్చెను కాబోలు. వెంకమ్మ:- ఈ వాళ్ళ భోగంమేళం ఉంది కాదూ, బాల వాణీ నిలయంలో,

నాకు నవ్వు మరింత వచ్చుచుండెను. ఇటువంటి పట్టణములో, ప్రకటనలు సక్రిమముగా బయలు వెడలు కొలయులో, ఇట్టి యవకతవక తెల్లు సంధివించెనో యెఱుగకుంటిని.

లక్ష్మణుడు:-అబ్బే భోగంమేళం కాదు. పాట కచ్చేరీ! గుజరాతీ అమ్మాయ్ యెంతో వచ్చింది.

ఈ సభ కింకొక నృత్తి చేరను. వీరి సంభాషణలను విని, గట్టిగా నవ్వి, నవ్వి, నవ్వి, ఇట్లు చెప్పెను:-

“భోగం మేళం కాదు; పాట కచ్చేరీ కాదు! రామన్న పంతులు, పోటాట అమ్మాయ్, అని ఒక ఉపన్యాసం ఇస్తాట్టు.

తక్కిన వారందఱు సంగీకరించినట్లు వారి మానము తెలిపెను. ఈ సూతన స్త్రీకి నిజము తెలిసింది కాబోలు ననుకొను చుండగా నామె యట్లునెను.

“ఏవో భాషాసంబంధమైన ఉపన్యాసం కాబోలు. ఈ మధ్య ఇలాంటి ఉపన్యాసాలకి కొడువేలేదు. యెంకిపాటలనీ, నీతి పాటలనీ వీళ్ళూ వాళ్ళూ రాణుడం, దాన్ని ఖండించే ఉపన్యాసాలు. దాన్ని పూజించే ఉపన్యాసాలు! ఇప్పుడీ తగాదా మొదలెట్టాడు కాబోలు! పోటాట అమ్మాయ్ పద్యాలు—వీన్నీ పూజిస్తాడో, దండిస్తాడో ఈ రామన్న పంతులు.”

ఇవొక ధోరణి. ఈమెకు సంగతి పూర్తిగా చెలియ లేదు. ఇదేవో భాషా విషయకొపన్యాసమని యూహించినది.

వీరిట్లు మాట్లాడుచు గొంతనేపటికి నిలయమునకు వెడలిపోయిరి. నేనును లేచి, నైకిలెక్కి, బయలు చేరి, నిలయమునకు బోయితిని. కోదండపాణి యొక్క ప్రకటన నైపుణ్యముచే సభ క్రిక్కిరిసి యుండెను. ఉపన్యాసమని యెఱిగి వచ్చినవారు కొందఱు. పాటకచేరీ యని యనుకొని వచ్చినవారు కొందఱు. భోగంమేళమని యనుకొని వచ్చిన వారు కొందఱు— ఏమియు ననుకొనక వచ్చినవారు కొందఱు!

ఇంతలో రామన్న పంతులు వచ్చెను, అతని వెంట నొక పెద్ద పెట్టె వచ్చెను. అదేమిటో యూహించు కొనలేక నేనుండగా దాని నొఖరలు తెరిచి, అందు

లో నుండి యొక గ్రామఫోను తీసిరి. రామన్న పంతులు గ్రామఫోను నెందుకు తెచ్చెనో నాకర్థము కాలేదు. అతని చర్యలు వింతగా నుండునని చెప్పి యుంటిని కదా.

కోదండపాణి నావద్దకు వచ్చి యధ్యక్షత వహించు మనెను. హఠాత్తుగా నిట్లు కోరుట నాకు గొంచెము కష్టమాయెను. కాని, రామన్న పంతులు తనతో నన్నధ్యక్షునిగఁ జేయుమని చెప్పెననియు నిశ్చయము నయమింప వద్దనియుఁ గోరెనట. కనుక నన్నుగీ కరింపజేసి, అధ్యక్షత వహింపఁ జేసెను. అగనమును వహించి, యిట్లు చెప్పితిని.

, అర్యులారా! నా కీ మర్యాద నొనరించి నందు లకు మిక్కిలి యానందించి, నాకృతజ్ఞతను తెలియఁ జేయుచున్నాను. నేటి యుపన్యాసకులైన మ|| రా||శ్రీ|| రామన్న పంతులుగారు వివిధ శాస్త్ర విజ్ఞానము. సనాతనాధునాతన జ్ఞాన పరిపన్నులు. ఆలోచనా తత్పరులు, ఇట్టివారు మిక్కిలి నవీనమైన పరమాణు చర్యలను చెలిసికొని, పోటాటను గురించి ప్రజా బాహుళ్యమును కనువగునట్లు పర్యవేక్షింప నేతెంచుట మన ముకృతఫలము. వారి సుపర్యవేక్షింప గోరు చున్నాను.

రామన్న పంతులు నవ్వుచు లేచెను :-ఇట్లు చెప్పెను.

అగ్రాసనాధిపా! అర్యులారా! నేను వక్తను గాను. కాని యాధునిక కాలములో వక్రృత్వమువలన రమ లేదు. యంత్రమే వక్త. యంత్రమే యుపన్యాసకడు. ఇదిగో ఈ గ్రామఫోను చెప్పు మాటలను విని, యానందింపవలసినదను ప్రార్థించుచున్నాను. అని, గ్రామఫోనులో స్లేటు పెట్టి, పాడించెను.

“రచ్చకీడ్చినారో” నన్ను రవ్వపెట్టినారో”

- 1 “నలుగురి లోపల సుఖవగు రీతుల మెలగుద మనుకొంటి____
కలత లేక నా నిలయము నందున నిలచితి ననుకొంటి” రచ్చ...రవ్వ

- 2 “తాతల నాటికి వేదపూరుషులు తలచిరి ననుగొంత____

- పడతెయని యెఱిగి, కడుగారవమున
విడచిరి వారంత"- రచ్చ...రవ్వ
3. మద్దులొలుకు నా మోహన రుచులను
మురిపెముతో దాచి
ముత్తైపు హారము లొత్తిన గృహమున
మురిసెద ననుకొంటి- రచ్చ...రవ్వ
4. చుట్టు కావలిగఁ దిటుగుచు నాతోఁ
జుట్టము లున్నారు;
గట్టి ధైర్యమునఁ బెరివారల వే
నెట్టెద మన్నారు- రచ్చ...రవ్వ
5. తర భరమ్ములకుఁ దఱలిన గృహమున
వఱలుచు నేనుంటి,
నేటికి దొంగలతోటి కలుగు నీ
పాటు తెలియకుంటి,- రచ్చ...రవ్వ
6. గ్రీకు దేశమున, పోకుచేసి, డే
మాక్రిటన్న వలచె,
వాణిటి తలుపుల దాక వచ్చి, ఏ
కాకి తిరిగి పోయె- రచ్చ...రవ్వ
7. ఆంగ్ల దేశమున, యశావన మడమున,
డాల్బను నను దలచె;
వాని దొరిగి, నా వ్రత ఫలములచే
బ్రతికితి నిందాఁక- రచ్చ...రవ్వ
8. వీరలందఱును వీటి వఱకు నను
వేటాడిరి గాక,
ఇంటి లోపలకి నిట్టులఁ జొరఁబడి
కంటగింపలేదు,- రచ్చ...రవ్వ
9. తమ తమ నెలవులఁ దమ చెలియలతోఁ
దలపు లుడిగెనేమో?
పాపము లెఱుంగని భవ్య కన్య నను
బట్టనేమి ఫలమో? - రచ్చ...రవ్వ
10. రూఢరు పోర్లట, రూక్ష పీక్షణుఁడు,
కూర్చనారసము లేసె;
చుట్టము లొక రొక రట్టె కూలిరిఁ
నెట్టులుండఁ గలనో- రచ్చ...రవ్వ
11. కోపను హేగను పట్టణమందునఁ
గోవుఁడు నీల్స్ భోరూ,
గుట్టుగ నుంచిన గృహ రహస్యముల
బట్టబయలు జేసె- రచ్చ...రవ్వ
12. నేనుకూడ నున్నానటంచును, జ
పానులోని వాడు,
కేకలిడుచు "నాగ్నాకా" గట్టిగ
పీక నొక్కినాడు- రచ్చ...రవ్వ
13. కానివేళ, సైతానువోలె, యెం
దైనను దొర యెదిరె-
నూతుల, గోతుల, బాతిన ముల్లెల
వాతఁ గొనుట నేరె- రవ్వ...రచ్చ
- ఇట్లనుచుఁ దటాలున గొంతుక యడ్డుపడినట్లు
కెప్పున కేకవై చెను. గామిభోనాఁగిపోయెను.
- రామన్న పంతులు లేచియిట్లనెను:- "సభాసదులారా!
పోతాక్ష-అమ్మయ్య మూర్ఖపోవు నవస్థకుఁ బ్రస్తుత
కాస్త్రుపరిశోధనము వృద్ధిపొందినది. ఇంక పోతాక్ష-
అమ్మయిని బలి యిచ్చుటే తరవాయి కాఁబోలు!
నాకు వేఱుపని యున్నది. నెలవీయుఁడు" అని
నేగముగా నిష్క్రమించెను.
- నాకీతని చర్యను జూచుసరికి నాశ్చర్యమయ్యెను;
కొంచెము సిగ్గు కూడ జనించెను. ఇట్టి మహాసభలో
నితడిజ్జేటికి నడచుకొనెనో? నేను లేచి యిట్లంటిని:-
- "సభ్యులారా! రామన్న పంతులుగారు పాట
మూలకముగాఁ బరమాణు కాస్త్రమును బోధపఱచుటే
కాదుకదా, వారి చర్య కూడఁ గవిభారతి ననుసరించి
నది. ఈ పాటల పూర్ణార్థము చెప్పుటకు నాకు భౌతిక
కాస్త్రము తెలియదు, కాని కొంత తెలియ

చెప్పుచున్నాను; మన భూమిలోపల మనకుఁ దెలిసి నంతవఱకు నూర్చునిలోను, నక్షత్రములలోను కూడ అనంత పదార్థములు కలవు. ఈ పదార్థముల నన్నింటిని సృజించిన విశ్వకర్త, వీనిని సృజించుటకు 92 వివిధ వస్తువులను జేతిలోఁ దీసికొనెను. ఆర్థ్వలారా! విశ్వ ప్రపంచము అనంతప్రపంచము— అఖండ ప్రపంచము— కాని వడ్రింగివాడు ఒక్క కర్రతో గుర్రులు, బల్లలు, దూలములు, రైలుబండిలు— మొదలుగా గోటాను కోటులు పదార్థముల నెట్లు సృజించునో, మన్నుతో గుమ్మరివాడు లక్షవస్తువుల నెట్లు నిర్మించునో— అట్లే మన యావత్ప్రపంచమును నిర్మించుటకు 92 వస్తువులు చాలినవి. ఈ తొంబది రెంటిని ప్రాథమికములు, (Elements) అనెదరు. వీనిలో నే రెండో మూడో, నాలుగో, పదో—తీసికొని వానితో మన విశ్వములోని పదార్థములను సృజించెను. ఉదాహరణ (Hydrogen) - అమ్లజని - (Oxygen) ఈ రెంటితో నీళ్లు నిర్మింపబడెను. సోడియము (Sodium) హరితము (Chlorin) కలసినచో నుప్పు, బొగ్గు, (Carbon) అమ్లజని, ఉదాహరణ, ఒక్కొక్కపుడు నత్తజని— వీనితో, వీనియొక్క పాళ్లు, మార్పు చెట్టులోను, జంతువులలోను గల సకల వస్తువులను నిర్మించెను. ఈ సంగతిని రసాయన వేత్తలు చెప్పిరి.

అయ్యా! ఇటీవల వఱకు బ్రహ్మచరములోని సృష్టికంతకును ఆధారములీ 92 ప్రాథమికములని తలచిరి. నేడో! ఒక గొప్ప విశేషము తెలిసినది! అది యేమనగా నీ 92 వస్తువులకు నాధారము రెండే! అవి, ప్రోథానాణువు (Proton) విద్యుదణువు (electron). ఒక ప్రోథానాణువీ 92 ప్రాథమికములలోను గలదు. కాని, ఈ 92 ప్రాథమికములకును భేదమేమనగా—ఈ ప్రోథానాణువు (ప్రోటాన్) చుట్టును తిరుగు విద్యుదణువుల సంఖ్య. వరుసగా, మొదటి ప్రాథమికములో నొకటి, రెండవదానిలో రెండు, మూడవదానిలో మూడు, 92 వదానిలో 92—ఇట్లున్నవి. నూర్చుని చుట్టును గ్రహములు తిరుగుచున్నట్లు, ప్రోటాన్ చుట్టును విద్యుదణువులు (ఎలెక్ట్రానులు) తిరుగు చున్నవి.

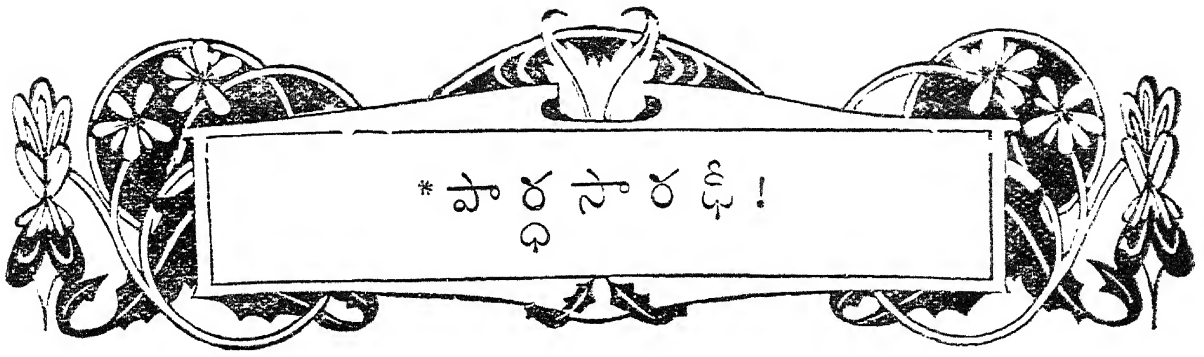
ఆహా! ఎంత చిత్రము! బ్రహ్మచరములోని విశ్వ సృష్టికి నాధారములు రెండే—ప్రోటాను, ఎలెక్ట్రాను! ఈ రెండును కూడ నిజముగా నొక్క పదార్థముయొక్క ద్వివిధ రీతులే యిందు ముందు తెలియఁ గలదేమో!

సభ్యులారా! ఈ సంగతులను గూర్చి చెప్పినచో నమితానంద కరముగా నుండును. కాని మీరు కొంచెము కష్టపడి, శ్రద్ధ వహింపవలెను. శ్రద్ధ లేనిచో నివన్నియు మీ కసహ్యముగా దోషమచ్చును:—

“పనివడి నారికేళ పరిపాకమున్ జవియై బట్ట హద్దుల కవితాను గుంభనలు, సోమరి పోతులు కొంద అమృతానని కొనియాడ నేటి రవి యట్టిద; లే జవరాలు చెక్కుగీటిన వన వల్పు బాలకుడు డెండమునన్ గలగంగ నేర్పునే?”

మాచినారా, శ్రీనాథుఁడేమన్నాడో! విజ్ఞాన విషయములో గూడ, మీరు సోమరిపోతులై లే బాలకుల వలె నుంటిరా! అధునాతన శాస్త్రకామిని, లే జవరాలు, చెక్కు గీటినను మీ డెండములు “కలగంగ నేటివు.” కాని, శ్రద్ధవహించి, శ్రద్ధావయః పరిపాకమును బొందినచో—అనందో బ్రహ్మము సిద్ధించును. కనుక రామన్న పంతులు వంటి వారు, పాటల మూలముగను, గామిమఘోను మూలముగను, కవిత్యము మూలముగను, అధునాతన విజ్ఞాన విషయములను—కఠిన నారికేళమును బగులగొట్టి, గుజ్జాతీసి, బెల్లముతో గలిపినట్లు—ఇచ్చునపుడు, మీరు గ్రహించినచో—విజ్ఞాన విస్తీర్ణముచే బాళ్ళాత్మ్యము జగజ్జగీయమాన ప్రతిభతో, శక్తితో, విజయ ధ్వజమును పైకెత్తి, రవి యస్తమింపని రాజ్యము నేలుటకై యుంకించి నారో, అట్టి విజ్ఞాన విస్తీర్ణతను మీరుకూడ బొంది, దేశాభ్యుదయమును కలుగ జేయుదురు,” అని సభ చాలించితిని.





మేడేపల్లి వెంకట రమణాచార్యులు గారు.

- చ॥ మది నిను విస్మరించి ధనమత్తులు మానవులంగ నా సుహృత్సదన సుతాది సంగ సుఖ సంతతి నిత్యమటంచు సంస్మృతిన్ వదలంగ జాల రిట్టిడుల బట్టి గ్రసించెద వంతకుండవై సృదగతి మూషకంబుల భుజంగము చాడ్చునఁ బార్థసారథీ !
- ఉ॥ ఎవ్వి సుమంగళావహము లెల్ల జగంబుల కెవ్వి యాశ్రయం బెవ్వి సుయోగి హృత్కమల మెప్పుడు పాయకయుండు ధ్యేయమై యెవ్వి పురాణ వాక్సరిష దీడ్యములై వెలుంగొందు నట్టి నీ మవ్వపు పాదపద్మములు మారుగఁ గొల్చెదఁ బార్థసారథీ !
- ఉ॥ యుద్ధుల కెట్టి ప్రీతి సమకూరునో దుర్విషయానుభూతి ని ర్నిద్రిత నీ పదాంబుజము నిత్యము గొల్చెడు నాకు నట్టి య చ్చిద్రో ముదంబు నాహృదయ సీమ ననారతముండఁ జేయవే రుద్రముఖా మరస్తుత సరోరుహలోచన పార్థసారథీ !
- చ॥ తలవ సమర్థు డొక్కఁడెల దా నడిపించు సువర్ణ కాకణీ స్థలముల నొక్కగవ్వనిడి సర్వ జగద్వ్యవహార సాధనం బలవడునట్లై చేతనుల నాత్మపదంబున గూర్తు విచ్ఛతో నలఘు భవాబ్ధినైన నతివత్సుండ వన్నిటఁ బార్థసారథీ !
- చ॥ జలగత మీన సంతతికి జాలదటంచు జలంబులిచ్చు వా రలవలె భక్తకర్మత విరక్తులఁ గావఁగ జూతువీవు పా పుల కవతంసమైన ననుజోచుట నీకది గొప్ప జాంగల స్థలమునఁ గ దె పేయ జలదానము నల్పుట పార్థసారథీ !
- చ॥ జిత నిఖిలావసీతల విజృంభిత నిష్ప్రీతి ఘాత శాసనో న్నతి నీ సమాన వైభవ సనాధత రాజులువాడె పో భవ ద్వితత దురంతకాలకృత విక్రియ విట్కిమి భస్మసంజ్ఞఁడై వితయగునను గాదు మది వితయొకింతయుఁ బార్థసారథీ !

చ॥ సరసిజనాభ నా మదిని సంతతమీవు వసించఁ బాపముల్
చొరనగు నేమదద్విరద సూదన్లుడైన మృగెందుఁజుండ వా
నరములు భంగపర్చునె వనంబు జగంబెటు కప్పుఁ జీకటుల్
తరణి కరద్యుతుల్యలుఁగ దానవభంజక పార్థసారథీ !

చ॥ భవదమలాంఘ్రి పంకరుహ భవ్యరజఃకణ పూతుల్లోర్ల ర
ర్ణవ పరివేష్టితాఘ్రిల ధరావల యాధిపతిత్వమున్ను న
ర్భవమును నేవగించెదరు బ్రహ్మపదంబుఁ దృణీకరింతు) దృ
క్కృపముల లోకమేలుట నీ సారతఁ జూతురు పార్థసారథీ !

చ॥ తలఁపఁగ మేలు వాయు సఖ దారుణ కీలపరీత వేశ్మ న
స్థలిత నివాస మబ్జదళకాంత విలోచన లేశమైన నిం
దలఁక సంతసంబు సుతదార ధనాది విషక్త బుద్ధి వి
హ్వలులగు వారితోడ సహవాసము కంటెను బార్థసారథీ !

చ॥ కరగత తోత్రమశ్వఖురగాఢ సముద్ధత ధూళిజాల ధూ
సర శుభగాత్ర మంబురుహ సన్నిభనేత్రము నీలకుంతలో
త్కరీ నట నాంచి తార్థహిమ ధామ సమీకృత ఫాలమైన నీ
సర రధసూత లిభ్రమము నాకు శరణ్యము పార్థసారథీ !

ఉ॥ పంకజనేత్ర భక్తజన పాప లతాళిలవిత్రీడన్మ భూ
శంకర వాసవాదిసుర సంస్తవసీయ చరిత్రీనన్ద స
త్కంకట గాత్ర బాహు పరిపాగ్ర సముద్భృతీగోత్ర భక్త మ
ద్రంకర నామ మంత్రము నిరాట్రు చైత్రమ పార్థసారథీ !

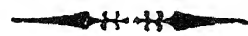
చ॥ కరగతేదీప్ర చక్ర రుచి ఖండిత మౌళ మయూఖ జాల మం
బర చరలోచనామృతము భండనభూగత పార్థవోత్తమో
త్కర పరలోక దాన ధృతకంకణమై విలసిల్లు నీరయో
ద్భుర సుర నిమ్నగా సుతీ వధోద్యత వేషము పార్థసారథీ !

చ॥ కమల సరోనివిష్టమగు గ్రాహము పట్టిన డస్సియా గజేం
ద్రము నను గాపుమంచు ఘనరావముతో నుతయించి పిల్వగా
కిమితివి మోహ సంభ్రమ విక్రేష్ట పరిభ్రమదంబు జామహీ
కృమము పురఃప్రధావీ దిధికారి భటోత్కర సౌవిదల్లమ
క్షమ సురబృంద మర్చ పథ సంగత సంస్తుపీ దభ్రీచారిప
ర్గము ప్రతిపిద్ధ పాదుకమ కల్పిత పల్యయనాధిరూఢతా
క్షయ్యము ద్రితదత్త ధూత భుజకాండ చమూతపినాధమైన నీ
విమలగ జావనత్వరకు వేయి నమస్సులు పార్థసారథీ !

(పార్థసారథి శతకమునండి)

కాలిదాసుని నిరంకుశత్వము.

జంధ్యాల శివన్న శాస్త్రిగారు



(౧౧) శ్రుతికటుత్వము శబ్దముగాని వాక్యముగానివినుటకింపుగనుండనిచో శ్రుతి కటుత్వ దోషమందురు. కుమారసంభవము శివ సర్గలో

౧ వ శ్లోకము:—

శ్లో! తద్దచ్చాస్తిధ్యైకురు దేవకార్య
మథోయ మర్థాంతరభావ్య ఏవ
అపేక్ష తేప్రత్య యమంగలధ్యై
భీజాకుంఠః ప్రాగుదమాది వాంఛః॥

ఇందు 'స్తిధ్యై' 'లభ్యై' లోని 'ధ్యై' 'భ్యై' అను నక్షరములు శ్రుతికటువుగనున్నవి. వీని నుచ్చరించు నపుడు చెవులకు కష్టముగ నుండును. కావ్యరసికులగు సహృదయులే దీనికి ప్రమాణము. ఇతరులు దీని నంగీకరింతురేదో చెప్పజాలము. వారిమాటప్రమాణికమునుగాదు. కావ్యప్రకాశకారుఁడుమున్నగు పండితు లెందఱో ఈ దోషము నుదహరించి యుండిరి. కొన్ని ప్రతులందు ఈ శ్లోకము మూడవ పాదము 'అపేక్షతే ప్రత్యయముల్ల మంత్రాం' అనుపాఠాంతరమునుగలదు. ఈ పాఠమున 'లభ్యై' అను శ్రుతి కటుత్వ దోష ముండదు. ఈదోషమును వారించుటకే ఈపాఠము నెవ్వరేని యిట్లు దిద్దియుందురు. కాలిదాసుని కావ్యములందిట్టి పాఠాంతరముల నర్వాచీనులుచేసియుందురని పండితు లెందఱో నమ్ముచున్నారు. మల్లినాథుఁడును దీని నంగీకరించెనని వెనుక నొక్కచో తెలిపియుంటిమి.

ఈవ్యాసము చాలపెరుగు చుండుటచే కావ్య ప్రకాశము, సాహిత్య దర్పణము,

కావ్యాను శాసనము మున్నగు గ్రంథములందు చూపించబడిన దోషములలో కొన్నిటినే దిగువ నుదాహరించుచు ఈవ్యాసమును ముగించెదము.

(౧౨) జుగుప్సావ్యంజకము.

మనీషితాస్సంతి గృహేషి దేవతా
స్వజన్యవత్సే క్వచతావకంశపుః
పదం సహేత ద్రమకస్య కేలసం
శిరీషపుష్పం నపునఃపతత్రిణా॥ కుమా. ౨౧-౨౨
ఈశ్లోకమున నేలవ, శబ్దముజుగుప్సా

వ్యంజకము.

(౧౩) గామ్య భావవ్యంజకము

తన్యాః పృథివ్యవతనాభి రంధ్రం
రరాజతస్వీ నవరోమరాజః
నీ విమతి కృష్ణశితే తున్య
తక్మేఖిలా మృత్యుమకేరవాచ్చి॥ కుమా-౨౧-౩౦

కావ్యాను శాసనకారుఁడగు వాగ్భటుఁడు ఇందలి 'మృత్యుమకే' శబ్దము గామ్య భావమును సూచింపు చున్నదని వ్రాసెను. ఈశ్లోకమందు మఱియొక విషయముకూడ విచారించఁదలసినది. ఇందు ప్రథమ పాదాదియందు 'తన్యాః' అను శబ్దముచేతనే ఆమె యొక్క అనుస్థము కలుగుచుండగా చతుర్థి పాదాదియందు మఱల నాయథమేగల 'తత్' శబ్దమును బ్రయోగించుట యనావశ్యకము. అదిలేకున్నను అన్వయమున కేమియు బాధ లేదు. గనుకనే వ్యాఖ్యాతయగు మల్లినాథుఁడు "తస్మాద్ధిత్యను వృత్తైపునస్తచ్చబ్ధో పాదానం వాక్యాంతరిత్వాత్సోధవ్యం" అని వ్రాసెను. అనఁగా తచ్చబ్దము రెండవ వాక్యముననున్నదిగాన ఎట్లో సరిపుచ్చుకొనవచ్చునని యర్థము.

(౧౪) అవి మృష్టవిధేయాంశము

[క]

ప్రాధాన్య మీయవలసిన విషయము నకు ప్రాధాన్య మీయక చెప్పదగినది చెప్పి వేయుటచే అవిమృష్టవిధేయాంశ దోషము సంభవించుచున్నది. విధేయమగు సంశయము నతిస్పష్టముగ నిరూపింపనిచో కావ్య శాస్త్రజ్ఞులు ఈదోషము నాపాదించెదరు.

స్మింతానితంబాదవలంబమానా
పునః పునః కేసర పుష్ప కాంచీం
స్వాసీకృతాం స్థాన విదాస్మరణా
ద్వితీయ మార్వీమికాన్తకస్య॥

కుమార 3-౫౫

పార్వతీదేవియొక్క పుష్పమేఖలావర్ణనము, ఆపె మొలకలు మన్మథుడు పని గల్గినపుడు మరల తీసికొనుతలంపుతో కుదువయుంచిన రెండవనారివలెనుండెని భావము. ఇందు మార్వీప్రభావముగాదు. దాని ద్వితీయత్వమే ప్రాధాన్యము. కాన “ద్వితీయ మార్వీ” అనుటకు బదులుగ “మార్వీం ద్వితీయాం” అనుటయే యుచితము. ఇవ శబ్దము ‘మార్వీ’ శబ్దమునుగాక “ద్వితీయాం” శబ్దమును అనుబంధించి యుండవలసినది. అట్లుగాలేదు. గాన నిచ్చట అవిమృష్టవిధేయాంశ దోషమువట్టెను. కావ్యప్రాశమందును కావ్యానుశాసనమందును పై నిపాతమే గలదు. కానినిర్ణయసాగర ప్రస్ఫుటందుముదితమగు ప్రతిలో “మార్వీం ద్వితీయామివ” అను పాతమేయున్నది. ఈపాతమే ప్రాచీనమగుచో కావ్యప్రాశకావాదులు ఉక్తదోషమునుచూపించియుండరు. గాన అర్వాచీనులు దీనిని ద్విధియందువని తోచుచున్నది.

[ఖ]

నపుర్వసూపాక్ష మలక్ష్యజస్తతా
దిగంబరత్వేన నివేదితంచనా

నరేషుయద్బాల మృగాక్షీ మృగ్యతే
తదిస్తి కింవ్యస్త మపిత్రిలోచనే॥

కుమార ౫—౭౨

బ్రహ్మచారి వేషమును ధరించిన శివుడు పార్వతితో శివునినిందించుచు నిట్లుచెప్పెను. రూపముచూతమా మూడుకన్నులు. ఇంక జన్మముసంగతి తెలియనేతెలియదు. దిగంబరుడగుటజేతనే ఆయన ధనికత్వము వెల్లడియగుచున్నది. ఓబాల మృగాక్షీ! వరునకు విచారింపదగిన లక్షణములలో నొక్కటేని ముక్కంటియందు గనంబడుచున్నదా? అని భావము. ఇందు సండితుల విమర్శనమునకు గురిఅయినది, ‘అలక్ష్య జస్తతా’ అను పదము. వరుని జన్మముసంగతి తెలిసినను తెలియకున్నను అదియొకగొప్ప విషయము గాదు. తనకన్వితై వరుని ననేషించు తండ్రి వరుని తండ్రియెవ్వడో, తల్లియెవ్వరెయో, కులమెట్టిదియోయని వరుని యుత్పత్తి విషయమే విచారించునుగాని వరుని జన్మవిషయము గాదు. కాళిదాసుగూడ శంకరుని ముఖమున నతని యుత్పత్తి విషయము చెప్పించిన బాగుగ నుండెడిది. కాని అట్లు చేయింప లేదు. గాన నిందు నవి మృష్టవిధేయాంశమను దోషము కలుగుచున్నది. ఇదిచాల సూక్ష్మవిషయమయ్యును ముట్టభట్టు కాళిదాసును విడువలేదు. ‘అలక్ష్య జస్తతా’ అనుచోట, అలక్షీతాజనిః, అని యుండుచో నీదోషము వాటిల్లెడిదికాదు. ఇట్టిదోషముల కంటె ఈ వ్యాసార్థమునఁ జూపిన దోషములు గొప్పవి. మహాకవులగ్రంథములందఱి ఈ స్వల్పదోషములను గూడ అలంకారికులు విడువలేదు.

(౧౫) నిహతార్థత్వము

ఒక్కొక్క శబ్దమునకు రెండేసి

జేసి యర్థములుండును. అందులోకొన్ని ప్రసిద్ధములు కొన్ని అప్రసిద్ధములు నుండును. అతిప్రసిద్ధమగు నర్థమునువిడిచి అప్రసిద్ధార్థ ముండే యేదేని శబ్దముప్రయోగింపఁబడుచో దానిని నిహతార్థత్వదోషమందురు.

యశ్చాప్సరోవిభ్రమమండనానాం
సంపాదయతీం శిఖరైర్భిభ్రత్తి!
పలాహకచ్ఛేద విభిక్తరాగా
మకాల సంభ్రామప ధాతుమత్తాం॥

ఇది హిమాలయ వర్ణనము. సిందూ రాదిగైరిక ద్రవ్యములఁ దాల్చుటచే హిమాలయము ధాతుమంతమయ్యెను. 'ఈధాతు మాన్' శబ్దమునకు భావార్థక ప్రత్యయము చేర్చుటచే 'ధాతుమత్తా' అనురూపమేర్పడెను. ముత్యశబ్దముయొక్క స్త్రీలింగరూపముగూడ 'మత్తా' అనియుండును. ఉన్మత్తార్థమందే ఇది అధిక ప్రసిద్ధము. ఈశబ్దము చెవినిపడు టతోడనే ఈయర్థమే స్ఫురించును. కాని కవ్యభిప్రేతమాగు నర్థము ఇదిగాదు. గాన ఇందు నిహతార్థత్వ దోషముగలిగెను.

క్రమభంగము

[క.]

భగ్నప్రక్రమమనియుఅక్రమమనియు సంస్కృతాలంకారికులు రెండు దోషములు గ విభజించిరి. ఈరెంటికిని విశేష భేదము లేమిచే క్రమభంగమనుచేర రెంటిని ఒక శబ్దక క్రిందనే వ్రాయుదుము.

అభిజ్ఞాన శాకుంతలములోని యొకశ్లోకము--
గాహంతాం మహిషానిపానసలిలం శృంగై
ర్ముహుస్తాడితం!
భాయా బద్ధకదంబకం పృగకులంకోమంధ
మభ్యస్యతు!
విశ్రాంతా క్రియతాం పరాహపతిభిర్ముస్తాక్షుతిః
పల్వలే!
విశ్రామంలభతా మిదంచ శిథిలజ్యోబంధ
మస్మద్ధమః॥

(౧) ఎనుములు నీటిలోఁ జొచ్చుగాక
(౨) లేళ్ళు చెట్లనీడను నెమరువేయుచుగాక
(౩) పరాహములచే తుంగముస్తలు త్రవ్వ
బడుగాక
(౪) నాధనువును విశ్రాంతిని పొందుగాక
ఈ శ్లోకమందలి ప్రథమ ద్వితీయ చతుర్థ చరణములందలి కారకరచర యొక విధముగను, తృతీయచరణ మందలి కారిక రచనయొక విధముగను ఉండుటచే కారక క్రమమునకు భంగము గలిగెనుగాన భగ్న ప్రక్రమదోషము వాటిలెను.

[ఖ]

శంకరుని పతిగాఁగోర పార్వతి ఘోర తపస్సుచేసెను. శంకరుడు ఆమెను పరీక్షిం చుటకై బ్రహ్మచారి రూపమున వచ్చి శంక రునియందనేక దోషములను జూపించెను. ఇట్టి అమంగళ వేషధారియగు శివునివివాహ మాడ తలంపు మానుమనెను.

దీనిపై పార్వతి చెప్పెను--

విషత్ప్రతీకార పరణమంగళం
నిషేవ్యతే భూతి సముత్పత్తేనవా!
జగచ్చరణ్యస్య నిరాశిష్యతః
కొమేభిరాశోపహతాత్త వృత్తిభిః॥

భావార్థము--విషత్ప్రతీక ప్రతిక్రియగోరు వాఁడును, విశ్వరూపిలాషియు మంగళద్రవ్య ములను సేవించుగాని లోకశరణ్యుఁడును ని నిష్కాముఁడునగు మహత్తుచకు తృష్ణా దూషి తమగు అంతఃకరణముగల నీ మంగళ ద్రవ్య ములతో నేమి ప్రయోజనము?

ఈశ్లోకముమొదటి పాదమున కాళిదా సు ఏకవిచనాత్మకమగు మంగళశబ్దమును ప్ర యోగించి చతుర్థపాదమున దానికి మాఱుగ 'పభీః' యను బహువచనాత్మక సర్వనామ మును ప్రయోగించెను. దీనిచే క్రమభంగ దోషముగలుగుచున్నది. మలి నాధుఁడు

ఈశ్లోకమునకు వ్యాఖ్యవ్రాయుచు మంగళ శబ్దము జాతివాచకమని యీదోషము నెఱుఁగో వారింపఁ బ్రయత్నించెను.

[౫]

శంకరుఁడు పార్వతితపమునకు మెచ్చుకొని ఆమెను వివాహమాడుట కంగీకరించెను. పార్వతితనతండ్రియగు హిమవంతుని యనుమతినిపొంది తన్ను వివాహమాడుమని కోరెను. శివుఁడందులకు సమ్మతించి సప్తర్షులను మధ్యవర్తులుగా నియమించి హిమవంతునికడకంపెను. వారు సంబంధము నిశ్చయముచేసికొని మరల శివునియొద్దకు వచ్చిరి. ఈవిషయమున కాలిదాసు చెప్పుచున్నాడు—

శేహిమాలయమామంత్యపునఃప్రేక్ష్యచకూలినం
సిద్ధంచాస్మైని వేద్యాధ్యంతద్విస్తృష్టాఃఖముష్యయః॥

హిమవంతునితో సంభాషించి మరల శివునికడకువచ్చి ఆపని చక్కబడెనని చెప్పి సప్తర్షులు ఆయనచే విడువబడి ఆకాశమున కెగిరిపోయిరిభావము. ఇందు 'ఆస్మై' ఈ శివునికొఱకు అనివెంటనే తద్విస్తృష్టాః ఆశివునిచే విడువబడినవారై, అనుటచే సర్వనామ విషయకమగు భగ్నస్యక్రమదోషముకలుగుచున్నది. దేశభాషలయందు ఇట్టి వ్యవహారమును గాంచు చుంటిమి గాని సంస్కృత సాహిత్యవేత్తలు దీనినిదోషముగ నేభావించిరి. ఏతచ్ఛబ్దమునకును తచ్ఛబ్దమునకును ఇటుల సాంకర్యముచేయఁ గట్టదు.

[ఘ]

ద్వయంగతం సంప్రతి శోచనీయతాం
సమాగమ పార్థివయాపి నాకీనః
కలాచసా కాంతిమతీ కలావత
స్తవమస్య లోకస్యచ నేత్రకాముడీ॥

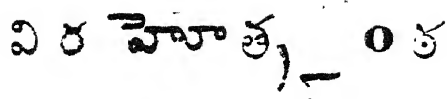
కుమార ౫-౭౦

భావార్థము—శివుని సమాగమమును గోరి రెండు వస్తువులు శోచనీయావస్థనుబొందినవి. ఒకటి చంద్రకళయును రెండవది సీవు' (పార్వతియును).

ఇందు 'కలా' శబ్దము తరువాత 'చ' వచ్చెను. అటులనే 'త్వం' తరువాతకూడ నుండవలసినది. అటులఁగాక 'లోకస్య' తరువాత ప్రయోగింపబడెను. గాన ఆలంకారికుల మతముననించు అక్రమ దోషము.

(ఉపసంహారము)

ఈవ్యాసమందు చూపబడినదోషములలో ఒకటి రెండు దక్క అన్నియు రఘువంశకుమారి సంభవములందలివే. ఇందలి పెక్కుదోషములను ప్రాచీన వ్యాఖ్యాతలును అలంకార శాస్త్రులేఖకులును తమ తమ గ్రంథములందు ఉల్లేఖించియుండిరి. మహాకవుల గ్రంథములందుగూడ దోషములుండుననియు వానిని చూపుటకుప్రతివారికి స్వాతంత్ర్యము గలదనియు తెలియఁజేయుటయే మా లేఖకు ప్రయోజనము. నెరసుల రిన మాత్రమున మహాకవుల పట్ల సవచారము గావించిన వారమని గాని భక్తి శ్రద్ధలు లేవనిగాని భావింపఁ గూడదు. మైగా ఇట్టి శల్యపరీక్షచే వారి కీర్తి యుజ్జ్వలమగుననియే మాయభిప్రాయము. ప్రమాదము గల్గు మాతమున పండితుఁడు కాదనుటకు వీలులేదు. 'ప్రమాదోధీమతామపి' అను వాక్యమున కొకరు ధీమంతులకే ప్రమాదమని యర్థము చెప్పిరి. కాలిదాసునియెడభక్తిభావమునమేమెవ్వరికిని తీసిపోమని విన్నవించుచు నీవ్యాసమును విరమించుచున్నాము.



~~~~~

\* ఈ “భావగుచ్ఛము” “భారతి”లోని “అంధ్ర భారతి”లోను ప్రకటింపబడుచున్నది. సెప్టెంబరు భారతిలో “గాలిస్టో”డను శీర్షికక్రింద ప్రకటింపబడిన పద్య మీ భావగుచ్ఛములోనిదే. పాతక మహాశయుల కుపయోగాగ్నివైక్రింద నీవాలుగు వాక్యములు చేర్చియున్నాడను.

ఛాయవాసిన ప్రత్యుషంపుచంద్రకీకాంతి

నతేవరో! నీదరహాసమంచు

పరిపక్వదాడి మీ ఫలబీజ సంతతి

పొలతిరో! నీదుకెంపులెయటంచు

గీ॥ హరిత వర్ణంపు చివురుదొంతరలనుండి

యెగురబోవుచు కోకిలనగుటవించు

తరుణ వసులతాకి సలయాంతరవిలీన

నాచు ననుగాంచి హాసియించితంచు దలచి॥

గీ॥ పిచ్చియె త్తినవాడు నావిసినసీమ

తిగిరమ్యమాపూవు టోవరులచెంత

కంచుక మ్మొడు పడియుంటగాంచి నీదు

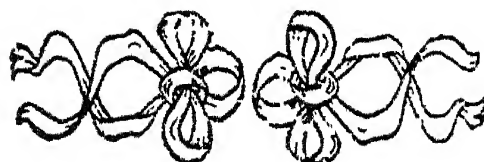
మదనలేఖించు భ్రమియించి మదిని తుదకు॥

ఉ॥ మొన్నటరేయినీవు తరుపూగము నీడల విశ్రమించి యె

న్నెన్నో విధాల భీతహరిణేక్షణ! చింతలగుంది కుంది యా

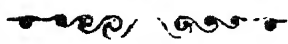
పన్నతనూర్పు పుణ్యపరిపాక వశమ్మున నిన్నుగంటి త

త్సన్నతశీత భూవి ధరసానువులన్ విహరింపవచ్చుచున్



# ఇండియన్ నైన్సు కాంగ్రెస్.

అయ్యగారి రామమూర్తి గారు బి. ఏ. యల్. టి.



ఇండియన్ నైన్సు యొక్క పదునాలివేల సమావేశము ఈ సంవత్సరము జనవరి 8వ తేదీని లాహోరు నందు జయప్రదముగా జరిగెను. పంజాబు గవర్నరగు సర్. మాల్క్లెమ్ హైలీగా రతి యుత్సాహముతో సభను ప్రారంభించుచు శాశ్వతమైన బోసుగారి విషయమై కడు క్లాగునీయముగా ప్రశంసించిరి. బోసుగారు ముఖ్యముగా వృక్షశాస్త్రమునందు ప్రపంచము నంతకును ఆశ్చర్యమునకొల్పు నూతనసంగతులను కనిపెట్టిరి. వీరి శాస్త్రపరిజ్ఞానము, అద్భుతమైన భావశక్తున, గొప్ప పరిశోధనాశక్తి కార్యదీక్ష మున్నగు నవి కడుంగడు ప్రశంసనీయములు. అనేక సారులు ఖండాంతరములకు బోయి, తాము కనిపెట్టిన నూతన విషయముల ననేక నగరములందు గొప్ప శాస్త్రజ్ఞులకు ప్రదర్శించి, అందరియొక్క మెప్పునేక గ్రహముగ బడసి, భారతదేశమును పాశ్చాత్యుల దృక్పథమున నుహోన్నతికి దెచ్చిరి.

వీరికి మొదటినుంచియు దేశభక్తి, దేశగౌరవము ప్రాణముకన్న నెక్కువ. పాశ్చాత్యులకు భారతీయులన్న, భౌతికశాస్త్ర విషయములందు నిపుణత లేనివారనియు, పరిశోధనాశక్తి మున్నగునవి మిక్కిలి లెక్కువనియు, ఆధ్యాత్మిక లెలంపులందు మగ్నులయి యుండురనియు, మరికొన్ని నిరసనభావములుండెడివి కాని బోసుగారత్యద్భుతమైన యనేక సంవత్సరముల క్షసిచే, శాస్త్రజ్ఞానము ఏదేశముయొక్క సంపూర్ణ సొక్కుగాదనియు, భారతీయులు ప్రాపంచికశాస్త్రములయందు, నిర్మల భావకల్పనలయందు గొప్పపరిశోధనాశక్తి మొదలగు వాటియందు మరేదేశములకును తీసిపోదనియు; అంతియకాక భారతీయులే ముఖ్యముగా నిట్టి పనులకు స్వభావస్థితిగ తగియున్నారనియు, లోకమునకు విశదీకరించిరి.

భారతదేశమందలి నిరుద్యోగసమస్య బోసుగారి హృదయమును వేధించుచున్నది. యూరోపునందు కంటెను యీ సమస్య యిండియా యందెక్కుడు తీవ్రత జెందుటకు దేశముయొక్కయార్థిక దురవస్థయే వీరు నూచించినకారణము. వీరి ఖండాంతర ప్రయాణములయందు డెన్మార్కు నార్వే దేశములలో దారిద్ర్య

మనునది కనుపడలేదు. ఇట్టి వింతకు కారణ మేమిని యా దేశముల శాస్త్రజ్ఞానమే. అందుచే వారి దేశము నందలి భాగ్యవంతు అన్నిటిని పూర్తిగ నుపయోగించుకొనుచున్నారు. మన కట్లుగాక నెలజీతపు టు వ్యోగము, వ్యవసాయము ముఖ్య జీవనోపాధులై యున్నవి. గొప్ప ఖాడమువలె నున్న భారతదేశమున ఏప్పుడును ప్రజలకు వ్యవసాయము పరిశ్రమలను ననిరెండునూ యుండవలెను. అనిశ్చయ పెద్దపాత్రమును నప్పుకొని, వ్యవసాయము మీదనే పూర్తిగా నాధారపడకూడదు. మన దేశమున ఖనిజవనతుల నుపయోగించి, పరిశ్రమల పెంపొందజేయుట కపరిమిత మైన పీల్చుగలవు. యూనివర్సిటీ కళాశాలలు ప్రతి సంవత్సరము శాస్త్రములందలి దారి తేరి, దేశమునకు మంచి యాస్తియని జెప్పకొనదగిన యువకుల నెందరినో లెయారు జేయుచున్నవి. కాని వీరి కుపయోగమైన సంస్థ లేమియు ప్రస్తుతము లేవు.

నిరుద్యోగమువలన వచ్చు నపాయమును పాలుకులు దూరపృష్టిచే గమనించి, తయారైన యువకులను దేశ అనుపయోగ వసతులను, దేశ లాభమునకైయుపయోగించవలెను. దీనికై వారికు ధనమును దేశముచు భాగ్యవంతుల జేయుటకును భారతీయుల శక్తిసామర్థ్యములకు దగిన యవకాశములు కల్పించుటకును గద్దె నియోగ బరచునెడల భారతదేశ మట్టి ఖర్చును భరించును. భారతీయులును, అంగ్లేయులును యన్యోన్య సృగౌరవము పెంపొంద, కలసి మెలసి, గొప్పకార్యములు జేయుటకుగూడ మంచి యవకాశములు గలవు.

ఇదివరలో చలనములేని మొక్క యొక్క జీవ నిర్మాణమును, బహు సంచలనము గల జంతువుయొక్క జీవ నిర్మాణమును, వేర్వేరుని పరిగణించుచుండెడివారు. ఇది మిక్కిలి లెప్పులభిప్రాయము. ఇట్టి అనాధారములైన గొప్ప అభిప్రాయములు వృక్షనిర్మాణ జ్ఞానమును పెరుగనియక చాలకాలము స్తంభింపజేసినవి. బోసుగారు విస్తార పరీలనా ఫలితమువలన చెట్ల ప్రాణము జంతుప్రాణము ముఖ్యాంశములందొక్క జేయని నిరూపించుచున్నారు. ఇట్టినిర్ధారణ మిక్కిలి ప్రాముఖ్యమైనది. దీనిననుసరించి, యింతవరకును నిరుత్సాహము

పురిగొల్పిన జంతువుల జీవనిర్మాణముయొక్క లోతనము వృద్ధమైన మొక్కలజీవనిర్మాణముచే గ్రహింపవచ్చును. బోసుగారు కృషివలన, శరీర, పృథ్వీసాయాక్షయముననికాశాస్త్రములయందు గొప్పజ్ఞాన కీర్తిని పొందవలెనుకలుగుచున్నది.

లోపలినుండియు వెలుపలినుండియు ఉద్దేశించబడినప్పుడు మొక్కయెట్లు పరివర్తించునో స్వయముగ జూపుగొప్ప సున్నితమైన, మాత్రుగా ప్రాప్తములగు యంత్రములను గూడ బోసుగారు కనిపెట్టి గారడీవానివలె వృక్షములందలి వింతలను జూపుచున్నారు. ఇట్టి యంత్రసాధనములేక యింతవరకునుయితరశాస్త్రజ్ఞులు మొక్కరూపము నాధారము చేసుకొని దానిచర్యలను నిర్ణయించుచుండెడివారు. ఇదిగొప్పతత్వము. ఒకపని నెరవేర్చుటకయము లేర్పడినకాని, అవయవములచే క్రియావిధానము నిర్మింపబడుటలేదు. కనుక మనకు అవయవము యొక్క క్రియావిధానము కాపలేనుగాని, దానిరూపసంబంధమేమియులేదు.

కొన్ని మొక్కలు పురుగులను జంపితినును. వీటియాకులపై చేతులవంటి కొన్నిభాగము లాకాశధమైన జిగురు పదార్థమును విడుచును. పురుగు వ్రాలినప్పుడు జిగురునందు చిక్కుకొని కొట్టుకొనుచుండగా, ఆకులపైనున్న చేతులు పురుగుపైవంగి దానినిపోకుండ గట్టిగాపట్టుకొనును. అంతనాపురుగు జిగురునందు కరిగి మొక్క కాహారమగుచున్నది. జంతువులకు లోపలముడతలుపడియున్న పొట్టకును, మొక్కలయందు వృద్ధమై వెలుపలనున్న పొట్టకును గల భేదమును జూపుట కొంతకన్న కొంత గొల్పునదేదియులేదు. మరొక జాతిమొక్కయందు ఆకుయొక్క రండునగములు తెరచుకొన్న నోటివలెయుండును. పురుగు వానినవెంటవేయిపోవుచుండుచుకొని పురుగును ద్రవనహాయమున జంపితినును. మరొకొన్ని మొక్కలయందు దాదాపుగా జంతువులపొట్టనుబోలు సంచివంటి పొట్టయుండును. కనుక సృష్టియందుచిత్రము వైద్యత్యాసము చూపలేని సూతనరూపము లుద్భవించుటయేగాక, వేర్వేరు జీవాధార పనులను జేయుటకు తగినసాధనములుగూడ వృద్ధియగుచుండును. పూర్వకాలమునందు మోటయైఅసామర్థ్యములైన అవయవములు రానురానుజీవనావసరములబట్టి సూక్ష్మచతురతా సామర్థ్యములను పొందియున్నవి. ఇట్టిమార్పుల నన్నిటిని తెలిసికొనుటకు వృక్షచరిత్రము మంచియవకాశముల నిచ్చుచున్నది. చేయవలసిన పనులను బట్టి అవయవములు రగిన మార్పుజెందుచుండును.

జీవచర్యయం బెంతయును మొక్క జంతువును

నిరూపించుచున్నారు. వాటిలో ముఖ్యమైనవి (1) కండరపదార్థములు ముడుచుకొనుట (2) హృదయము యొక్క అనిచ్ఛాశ్చలనము (3) సరములద్వారా స్ఫురణ ప్రచారముజరుగుట. జంతువులయందుజరుగు సీమాంతు ముఖ్యపనులును మొక్కలయందు దృఢత్వముగా జరుగుచుండుటచే, వీటినిబట్టి జంతువులయొక్క క్లిష్ట చర్యలను మనము గ్రహింప గలుగుచున్నది.

జంతువులందు కండరము లతిత్వరగా ముడుచుకొనును. వీటిలో మాంసాహారులగు పిల్లి మొదలగు వాటికి కండరములు చురుకుగా ముడుచుకొనును. పక్షువులందీ చురుకు తక్కువ. పక్షులలో డేగ మొదలగు మాంసాహార పక్షులకు రెక్కల కండరముల చురుకెక్కువ. కోడి మొదలగు పక్షుల యందీ చురుకు తక్కువ. ఆవిధముగానే మొక్కలయందు కూడ కండరమును పోలిన పదార్థముగలదు. నిద్ర గన్నేరు మొక్క నిక్కిలి చురుకైనది. పనిషియలుకుడు తగులగానే దానియాకులు ముడుచుకొనును. చిక్కడులో చురుకులేదు. దీనికి కారణము చురుకైన పొగొలయందు 'పోటోస్టాస్మో' అను జీవాధార పదార్థమందు చురుకు నిచ్చు పదార్థములు ఎక్కువగ నుండుటయే యని బోసుగారు కనిపెట్టిరి.

చెట్లయందుకూడ, జంతువులయందు హృదయ చలనము వంటి స్వత శ్చలనము కలదు. బోసుగారు అనేక విధములగు విషములను ప్రతిక్రియలను మొక్కలకు నెక్కించి జంతువులయందు వలెనే ఏమియు భేదము లేక మొక్కల యొక్క హృదయ చలనము కూడ మార్పుచెందునని కనిపెట్టెడి. జంతువులలో హృదయ మెట్లు రక్త ప్రసరణ కలుగ జేయుచున్నదోయట్లే చెట్లసారము కూడ కొన్ని కండర పదార్థముల వంటివి గండెకాయ వలె కొట్టుకొనుటచే ప్రసరించుచున్నది. ఈ సారము కాడవెండి ప్రసరించునప్పుడు కల్లు నాడీ చలనములను రికార్డుజేయుటకు బోసుగారు 'ప్లాంట్ ఫిల్డర్' (plant fielder) యను నొక గొప్ప యంత్రమును కనిపెట్టిరి, నాడి ప్రవహించినప్పుడెల్లను, సారము వైకివచ్చుటచే కాడ యతిసూక్ష్మ వ్యాకోచమును బొందును (వికలించును). వెంటనే యాకాడ పరల యధాస్థితిని పొందుచుండును. ఈ ప్రకారముగా కాడయొగ్గు నాడిచలనము వలన కలిగిన కీర్తిర్ణతయం దతిసూక్ష్మ మార్పులను యీ 'ప్లాంట్ ఫిల్డర్' యంత్రము 50,0000 రెట్లు పెద్దవిగా చేసి మనకొక తెరపై వెలుతురు చుక్క కదలికవలె తెలియ నటుల చేయును. నాడిమందము చేయుమందు నేదైన చెట్టునకిచ్చినప్పుడు యీవెలుతురు చుక్క ఎడ

కొట్టుకొనునప్పుడు వెలుతురు చుక్క కుడివైపునకు జరుగును. ఈ చుక్కయొక్క చలనమువలనప్రాణము యొక్క వృద్ధి క్షయములను బోసుగారు మానవుల సామాన్య దృష్టికి మొదటి సారి చూపెట్టిరి. అనేక మత్తు పదార్థములను త్రాచుబాము పిషమును బోసుగారు చెట్లకిచ్చి చూచిరి. జంతువులలో నివి యెట్టి మార్పు కలుగజేయునో యట్లే భేదమే మియు లేక. మొక్కలయందు కూడ కలుగజేయుచున్నవి. గరళము మోతాదుగా నిచ్చినప్పుడు చెట్లు నందు కూడ పసుష్యునందు వలెనే యతియైత్సహము కన్పడెను. ఉచ్చుచున్న మొక్కకు గరళము యింజక్షను యివ్వగా నాడి యందు సుగుణముకన్పడెను.

చెట్లయొక్క నరముల స్ఫురణము గురించి యింత కుమున్ను శోధనలన్నియు మిక్కిలి మోటుగ జేయబడును. బోసుగారి శోధనలన్నియు కడు సున్నితములును నిజమునిచ్చునవిగనున్నవి. చెట్లయందు కూడ జంతువులయందువలె నరములుగలవని చూపబడినది. అంతేగాక యీ నరములయొక్క స్ఫురణశక్తి వాటియందలి యణువుల స్థితిని బట్టికూడ యుడువని కనిపెట్టిరి.

ఈ యణువుల స్థితిని మార్చి మనము నరముల స్ఫురణ తను యొక్కవత్తువలుగాయిష్టమువచ్చినట్లు బయట నుంచి మార్చగలము. మనలో మనోనిగ్రహముచే గూడ యీ పనిని సులభముగజేయవచ్చును. యోగాభ్యాసము వలన నీ మనోబలము వృద్ధియై యింద్రియములకు (నరములస్ఫురణతను) జయించవచ్చునని శోధన పూర్వకముగ బోసుగారు వెల్లడించుచున్నారు. ఎప్పుడయితే మన బలమునకు యింద్రియములు స్వాధీనముగనో మన మనుభవించు బాహ్య ప్రపంచమంతయు నూతన మర్థమునిచ్చును. మరియు నింద్రియములను జయించిన మన యిష్టమువచ్చినప్పుడే బాహ్యప్రపంచము ననుభవించుము, అవసరము లేనప్పుడు యీ ప్రపంచ గొడవలను తోగిసివేయవచ్చును వృక్షము మొదలు జంతువు వరకు జీవమెట్లు క్రమముగా జౌన్నత్యమును జెంది తుట్టుతుడకు మానవునియందు బాహ్య ప్రపంచమును మనోబలముచే జయించి యాధ్యాత్మిక రాజ్యవైభవము సెల్లను భవించునో బోసుగారు మనకు వివరముగ కల్గదుట నిరూపించుచున్నారు.

## తె మ్మెరనై.

[ యస్. యం. యల్. యస్. దాస్ గారు. ]

కమ్మ తెమ్మెరనై నసఖా! మనోజ్ఞ  
తరుణ పుష్పమ్ములందు నెత్తావితోడ  
కలసి మనలుదు నీపీల్చు గాలిలోన.

\* \* \* \* \*

విశ్వమోహన గీతికావేణనాద  
మునకు నుపయుక్తపడెడుచో మురిసిపోదు.



# తూలికోత్కర్షము .

[శ్రీయుతులు శంకరనారాయణులు]

(సారస్వతమిత్రసంఘం)

కం॥ శ్రీవాణిన్ గీర్వాణిన్ సేవింపంగ బూనినావు శ్రేయము కలమా!  
దేవేరి కొలువుజేరగ భావాంబర వీధులరసి పరుగిడుమింకన్

కం॥ కలమా! కవితార సమయ కలశాగ్నింజలికి సుధలఁ గైకొనుసంప  
ద్వీపసములు నీ గతులం దలవడియెను నీదుజన్మ సార్థకమయ్యెన్

సీ॥ వ్యాస వాల్మీకాది వరసంయ మీంధ్రులబహువల్లికలందుఁ బట్టుపడెనా?  
బాణమయూరాదిఁ పావనచరితుల హస్తపల్లవములఁ నలవడియెనా?  
కాళిదాసిత్యాదిఁ ఘనకీర్తికాయుల శయనరోజంబులఁ సాధ్యపడెనా?  
భారవిమున్నగుఁ భవ్యయశోధన కరమఁజరులయందుఁ నెఱుకవడెనా?

మఱియునే కవిరాజశేఖరుల దివ్య హస్తపల్లవాగ్రంబులఁ సచ్చించియె?  
కీర్తిమూర్తుల నక్షరాఁ కృతులఁజేసి నెలయు ఘనశక్తి నీకెట్లు గలిగినదియె?

కం॥ సన్నయ తిక్కన యెఱ్ఱన మున్నగు సన్నుతినిగన్నఁ పూజ్యతముల, చే  
సన్నలయందో? మఱిపోతన్న హృదయమందో? సోముఁ భాషమునందో?

సీ॥ అలపెద్దనామాత్యుఁ నరచేతి లతికవై, యల్లిక జిగిబిగి నందినావు  
ముక్కుతిమ్మనవద్యుఁ ముంజేతి చిలుకవై, ముద్దుపల్కులతోడఁ మురిసినావు  
ధూర్జటికవిచంద్రుఁ దోర్లతాంతంబవై, యతులితమాధురిఁ నలరినావు  
పింగళి సూరన కెంగేలి బొమ్మవై శ్లేషాదిభూషలఁ జెలఁగినావు

తావకీనాద్వితీయప్రభావగతుల నాంధ్ర కవిశేఖరులదివ్య హస్తపల్ల  
వాగ్రసీమలఁ దాండవమాడినావు తూలికా! యెంత ధన్యాత్మరాలవమ్మ

# వామహస్తోద్ధారకసంఘము

చింతా దీక్షితులు గారు.

మంగయ్య ఉద్యోగము పోవడముకు అనేకమంది అనేక కారణాలు చెప్పారు. లక్షణమైన గివర్నమెంటు ఉద్యోగం పోవడమంటే సామాన్యము కాదు. ఉద్యోగముతో పాటు అధికారమూ జీతమూ కూడా పోయినట్లేగదా. అంగికంటే ముఖ్యమైన సంగతి నీలజీతాన్ని మించిన డబ్బు దొరికితే డబ్బుకూడా పోవడము తలపించింది. ఆ కారణముచేత మంగయ్య ఉద్యోగము పోవడాన్ని గురించి ఆతని మిత్రులలో కలవరం పుట్టిందంటే ఆశ్చర్యము లేదు.

వారు చెప్పిన కారణాలలో ఒకటి ఏమిటంటే ఒకనాడు ఒక తెల్లదొర ఆఫీసు లని భజించేయడానికి వచ్చాడు. మంగయ్య ఆయన దర్శనం చేసుకొన్నాడు. వారికిద్దరికీ జరిగిన సంభాషణలో మంగయ్య మాదిగోదావరిజిల్లా అని చెప్పినట్లూ దొర “గోదావరిజిల్లా ఏడోరు? అని అడిగినట్లూ, “గోదావరి” కాదు గోదావరి అని తప్పు దిద్దినట్లూ తన తప్పు సవరించుకోకుండా తెల్లదొర “గోదావరిజిల్లా” కాదా అని ముఖం ఎర్రజేసినట్లూ, “గోదారీ” కాదు గోదావరి, అని మంగయ్య మళ్ళీ చెప్పినట్లూ దానివూడ దొర కోపం కట్టలేక, శ్వేతపృథుత్వ గౌరవమును నిలవజేటే ఊహతో మల్లసంప్రదాయ సిద్ధముగా చేతులను సవరించుకున్నట్లూ, తరువాత మంగయ్య కరీరమాద్యంఖలు ధర్మసాధన మహావాక్యమును జ్ఞాపకము చేసికొని,

పారిపోయినట్లూ, మరనాడు ఉద్యోగము పోయినట్లూ కొందరు చెప్పుచున్నారు. కాని నిజమైన కారణ మదికాదు. అంటే అది ఒకటేకాదు. మంగయ్యపైని అధికారం చలాయించే అధికారి పరంపరలో ఒక పూర్వాచార పరామర్శకైన నల్లదొర ఉన్నాడు. అనల్లదొర దగ్గరకు మంగయ్య కాగితాలు దక్కుతు చేయించుకోవడానికి వెళ్ళి చూడేవాడు. పోలీస్ హను, ఎన్నిమాట్లు వద్దని చెప్పినా మంగయ్య ఎడమచేతితో కాగితాలు అధికారికి అందించేవాడు. ఆరీతిగా చేయడం తప్పుని అధికారి ఎన్నిమాట్లు మందలించినా అలవాటుచూపునమల్లీ మళ్ళీ ఎడమ చేతితోనే కాగితాలు అందించేవాడు. అధికారికి కోపంవచ్చి, మంగయ్య అవిధేయతతో మెలగుతూ ఉంటాడని పెడద్యోగస్తులకు వ్రాసినాడు. అవిధేయత ఒక కాలణమూ, గోదావరి చర్చ ఒక కారణమూ - ఈరెండు కారణాలూ మంగయ్య ఉద్యోగమును పోగొట్టినవి.

మంగయ్య ఉద్యోగము పోవడముకు ఎడమచేయ్యి కాణ్ణమై వదన్న సంగతి ఎడమ చేతులలో పొక్కింది. ఎడమచేతులు చేసే కార్యాలన్నీ నీచములని ప్రజలు గ్రహించుచున్నట్లు అని గ్రహించినవి. కొంతకాలానికి ఎడమచేతులన్నింటికీ ప్రబోధం కలిగింది. వెలుగులో వడ్డవి, కుడిచేతులు చేసే పనులు గౌరవాన్నదములన్న సంగతికూడా అవి

గ్రహించినవి. కుడిచేతులమీద ఎడమచేతులు కత్తి దూసినవి. నలుగుల నిప్పులను ఎన్నిగామాలైనా తగులపడతవి. మహాసంగ్రామానికి కారణము ఎ.తి సూక్ష్మమో అదమా గ్రహించినదే. కుడి ఎడమ చేతుల మహా సంగ్రామానికి కూడా మంగయ్య ఉద్యోగం పాపమునే నిన్న విషయమే పెళ్ళికాణముయినదనడములో ఆశ్చర్యమేమీలేదు.

కుడిచేతులనుమాస్తే పూర్వం అన్యోన్యంగా ఉండేవి. ఇప్పుడు కుడిచేతులమాటరలపెట్టితే తలకంటగించుకొనుచున్నవి. ఎడమచేతులన్నవి. కుడిచేతులుమాత్రం ఎడమచేతులను చూచి నవ్వెన్ని. ఆనల్వ సరిహసం క్రింద ఎడమచేతులు భావించి వాటిని మనీ అసహ్యించుకొనేవి. ఈరోజుగా కొన్నాళ్ళు జరిగినది.

విశమత్యం బలమనే కాపీ బుక్కున్యాయం జ్ఞాపకం చేసుకొని ఎడమచేతులన్ని ఆవిషయాన్ని గురించి పెద్దపెద్ద ఉపన్యాసాలు వగైరాచేసి చివరకు ఒక సంఘం స్థాపించుకొనుటకై తీర్మానము చేసుకొన్నది. దానికి వామహస్తాధికారక సంఘమని పేరు పెట్టినది. స్వసంఘపురోభివృద్ధికి ముఖ్యముగా పాటుపడుటకై ఈసంఘము నేర్పాటు చేసిట్లు అవి ప్రకటించుకొన్నవి.

సంఘమనడముతోనే దానికి అధ్యక్షుడు వగైరా లాంచనాలన్నీ ఉండవలెనగదా. అందుకని చెప్పి "మంగయ్య వామహస్తము అధ్యక్షుడుగా ఉండుటకై ఎడమచేతుల సభలో తీర్మానమైనది. అన్ని పనులూ ఎడమచేతితోనే చేయాన్న ఒక

స్థూలకాయ స్థూలవాసుహస్త ముపాధ్యక్షుని పదవి గ్రహించినది. ఎడమచేతితోనే వాక్రివాక్రిసే కుడిచేతితోనే వామహస్తముకార్యదర్శికర మలకరించినది. ఎడమచేతితో రూపానులు యిచ్చడము, బొత్తులు పెట్టడము మొదలైన కార్యములు చేసే ఇంకో వామహస్తము కోశాధ్యక్ష పదవి స్వీకరించినది. మొదటిది ఎడమచేతులన్ని సభ్యులైనవి. ఈరోజుగా ఒక సంఘమును ఏర్పాటు చేసికొని అవి అనేక తీర్మానములను అనేక సభలలో వ్యాపకపరిచినవి. వాటి నాడమి.

అనాదను చీ విద్యాగంగము లేని హాటిగా తీసి కుడిచేతులు మమ్ము అనాదరణ చేస్తూ ఉన్నవి. కుడిచేతులూ మేమూ ఒక్కమోస్తరుగానే ఉట్టికేమి. వాటినికోస్తే చాలూ మమ్ము కోస్తే రక్తమూర వడిము లేదు. ఒకమోస్తరు రక్తమే, ఒకమోస్తరు ఎముకలే, ఒక మోస్తరు కండలే, ఒకటేపొడవు, ఒకటే నిర్మాణము మాడయభలకూ గలవి. భగవంతుడుమాకన్యాయముచేయలేదు. కుడిచేతులే మాకన్యాయముచేసినవి.

కమ్మని భోజనము లారగించుటకు కుడిచేతులే కావలెను. కష్టతరమైన కార్యములు చేయుటకు కుడిచేతులే కావలెను. బతువులుచూయుటకు, చెట్లు కొట్టుటకు, చిత్తపులు వాయుటకు, రాళ్ళుమలుచుటకు యంత్రములు నడపుటకు సమస్త కార్యములకూ కుడిచేతులే కావలెనట. చక్కనివాక్రివాక్రియుటకీ చదివేటప్పుడు పుసకము పట్టకొనుటకు కుడిచేతులే కావలెనట. చదువుకూ వాక్రికూ మమ్ము

ఈరీతిగా దూరముచేస్తూఉన్నవీ కుడిచేతులు. విద్యాగంధములేని వాటినిగా ఈకుడిచేతులు మమ్ముచేసి తరువాత విద్యాగంధములేదని ఆక్షేపించుచున్నవి. ఆడవాళ్లతో పేక్ కుంకిలీకౌగిలకు, పుష్పములతో బేల్లనిపూజించుటకు, దేవునికి అభిషేకము చేయుటకు కుడిచేతులులేనిదే జరుగదు. ఇకమేము ఆడారివాళ్లలాగ ముసుగువేసి కొని ఇంట్లోకూర్చోచుచున్నదే.

మేము నా కువార్లం కాబట్టి కష్టమైనపనులు చేయలేముట మమ్మునానకుగా చేస్తయినానుచేతులే. ఇష్టమమ్మునానకు ఆక్షేపనూకంటే ఈకుడిచేతులే. మూకుచేసిన దోషాంశములంతా అని చెప్పుడానికి ఏలులేదు. ఎక్కడనీచకార్యానికి మమ్మునియోగించకమూ, ప్రతిఘనకార్యానికి తాము తగుదు నమ్మాటని పురస్కరించుకొని పనిచెయ్యడమూను. ఇంతఅగ్రాయం ఎక్కడైనా కన్దా.

చూడండి తెల్లదొరల చేతులు. భోజనానికి కుడిఎడమభేదంలేకుండా రెండు చేతులూ ఉపయోగపడుచున్నవి. నీటిచకార్యానికైనా ఒక్క ఎడమ చేతులేచెయ్యాలనికాని లేక ఒక కుడిచేతులే చెయ్యవలెనని కాని లేకుండా ఏలాగఏలుగా ఉంటే ఆలాగపనికి వస్తున్నవి. ఇంతెందుకూ? ఒక్క గోకుకోవడము మాట ఆలోచించండి. మా సంఘములో గోకుకోవడము కూడా కుడిచేతులే చేయవలెనట! అందుకు మేముపనికిరాముట! తెల్లదొరలలో ఏవైపుదురదు. తే ఆవైపువైపు గోకుతుంది. ఈఆచారము జంతువులలో కూడా ఉంది కోతులలో ముఖ్యముగావున్నది. మమ్ము ఈకుడిచేతులు

కోతులకన్నా జంతువులకన్నా హీనముగా చూస్తూఉన్నవి. ఈదాస్యములో ఎంతకాలము మేముండడము. ఛామంటి దానికి విరుగుడు ఉంది. ఈకుడిచేతులకు ఉండకపోతుందా! చూడము.

మమ్ము యాకుడి చేతులు నీచముగా చూస్తూన్న వనుటకు ఇంకోనిదర్శనం. కుడిచేతులు జడకు పుర్రోతులనే అవసానకర్తలననే సుపెట్టి చెప్పిస్తూఉండడము అందుకు ఎరిగిన విషయము. ఎడమచేతులతో వాక్తమొదలగు పనులుచేసి వారిని పుర్రోచేవాల్సి, ఆకంబెత్తువల్సి, నేలచేయడం సర్వసామాన్యము. ఇకముందుఇట్టి సిననామములు మరలెందరాదని మనము గట్టిగా తీర్మానము చేయవలసిఉన్నది.

ఇంతటినుండి ఎడమచేతులన్నీ దొరలసాంప్రదాయము ననుసరించుచు ఘనకార్యాలన్నీ తామే చెయ్యడము మొదలుపెట్టినవి. ఆక్షేపములో ఎక్కడచూచినా ఎడమచేతితోభోజనము చేసేవారే, ఎడమచేతితో వ్రాసేవారే, ఎడమచేతితో తెన్నినాడేవారే. ఈరీతిగా కొంతకాలం జరిగింది.

ఇక కుడిచేతులు ఏమిచెసినవంటే, అవికూడా ఒకసంఘమును ఏర్పాటుచేసుకొని, ఒకటిరెండుపట్రికలు స్థాపించి కార్యక్రమము నడిపించుటకు మార్గంగా ఎడమచేతులవాదమును మోత్రము ఉండించి ఊరుకొన్నది. వామనాస్తోద్ధారక సంఘవాదభివేదము అనుపేరుతో ఈరీతిగా అవిప్రకటించినవి.

“శ్రుతిస్మృతి పురణోపనిషత్సములను తరచితరచి చూడగా ఎక్కడా కుడిచేతులనే సాధాన్యమున్నదికాని ఎడమచేతులకు లేద

ని అచారముకూడా అరీకిగానే ఉన్నదని, పూర్వాచారములను మీరి సంచరించడము సంఘమున కనర్థదాయకమనీ, కలికాలవృత్తావమువల్ల యిట్టి అందోళనలు సంఘములో పుట్టుచున్నవనీ ఇంతకీ కుడిచేతులు ఎడమ చేతులకు అపకారము చేస్తూఉన్నవని చెప్పిన హేతువులు హేతువులుకావనీ, ఎడమ చేతుల కూ కుడిచేతులకూ సమానమైన హక్కున్నదని ఇంకా ఏమేమో చెప్పినవి.

చేసే ప్రతిపనికీ కుడి ఎడమ చేతులు పయోగపడుచున్నవనికూడా అవి చెప్పినవి. భోజనమూ చేసేటప్పుడు మంచినీళ్ళు తాగుటకు ఎడమచేతులే ఉపయోగపడుచున్నవి. చెట్లు కొట్టుటకు కుడిచేతులెంత అవసరమో ఎడమచేతులుకూడ అంత అవసరమే. చిత్రరవులు వ్రాయుటకు కుంచె కుడిచేతులో ఉంటే రంగుల పలక ఎడమచేతిలోనే ఉంటుంది. ఇంక వ్రాతవిషయములో ఎడమచేయి కాగితం పట్టుకొంటేనేగాని కుడిచేయి వ్రాయనేలేదు. చదువు విషయమై ఎడమచేతులు అబద్ధములను వ్రాసినవి. ఎడమచేతుల వాదమంతా అబద్ధములతోనూ హేత్వాభాసలతోనూ నిండియున్నది. చదువుకొనేటప్పుడు ఎడమచేతులే వృత్తకమును పట్టుకొనుచున్నవి కాని కుడిచేతులు కావు. కుడిచేతులు పత్రములు తిరగవేయుటకు మాత్రముపయోగించుచున్నవి. ఇంక ఎడమచేతికి ప్రాముఖ్యమున్న యితర విషయములు అలోచిద్దాము. పెండ్లిండ్లలో ఎడమచేతితోనే తాను చేమించిన వధువు కుడివాస్తవమును పట్టుకొనుచున్నాడు వరుడు. అర్థనాశీశ్వరుడగు శివుడు తన ఎడమభాగమును జగజ్జనని యగు పార్వతికి తుంది

యిచ్చాడు. ఇంక దేవతావిగ్రహాల్లో కుడి ఎడమ భేదం లేనేలేదు. ఒక చెయ్యి అభయహస్తం ఒక చెయ్యి వరదహస్తం. ఇత్యదిగా ఉంటున్నది. ఎన్నికీధాల చూడనా ఎడమచేతులకు కుడిచేతులు అనాదారణ చేస్తూన్నట్లులేదు. మాయాప్రపంచాన్ని కల్పించుకొని చేసిన అచారములు కుడిచేతులు తమకు చేస్తూన్నట్లు అవి ప్రకటించుకొనుచున్నవి. దానివల్ల వాటికేయి ఉపయోగమో తెలియదు. తెల్లవాళ్ళతో జట్టుకట్టి డబ్బు సంపాదించుకోవాలంటే ఇతర మార్గములు లేవా? ఇక గోకుకోవడం సంగతి. న్యాయానికి రెండుచేతులూ గోకుకోవడానికి పనికివస్తూనే వున్నవి. అంధుల ముఖ్యముగా ఎడమచేతు దురదకు కుడిచేతులూ కుడిచేతుదురదకు ఎడమచేతులూ ఉపయోగపడుతూనే ఉన్నవి. కుడిచేతికి దురదపెట్టితే కుడిచేతులే గోకుకోవడము లేగుకదా? అంత గోపకోవడమనేది ఘన కార్యముక్కింద భావించుకొన్నట్లయితే ఆ ఘనకార్యముకు ఎడమచేతులూ చెయ్యడానికి ఏమీ అక్షేపణలేదు.

వీణవాాయిచేటప్పుడు, పిల్లంగోని ఊదేటప్పుడు, కుడిచేతులెంత ఉపయోగపడుచున్నవో ఎడమచేతులుకూడా అంత ఉపయోగపడుచున్నవనేసంగతి ఎడమచేతులు మరచిపోవడము ఎట్టిచిత్తవృత్తి తెలియచేస్తున్నదో పాజ్జాలు గ్రహించకపోయి.

ఈరీతిగా ఖండనముప్రాప్తే దానికి ప్రతిగా ఎడమచేతులన్నీ వామహస్తాస్థారక సంఘవాద ఖండనమండనమనే పేరుతో వేరొక వ్యాసమును వ్రాసి ప్రకటించినవి. వధువును ఎడమచేతుపెట్టుట ఎడమచేతుల

గౌరవమునకు కాదనీ, స్త్రీలుసంఘములో  
నీచస్థానమును ఆక్రమిస్తున్నారు కాబట్టి నీ  
చమైన ఎడమచేతికిందనే వారినిపెట్టటము  
తటస్థించినదనీ ఇంక మానవుడుచేయు పోలి  
కార్యముతోనూ ప్రాముఖ్యత కుడిచేతులకే  
గాని ఎడమచేతులకు లేదనీ, కుడిచేతుల వా  
దమంతా స్వవచన వ్యాఖ్యాతలతో నిండి  
యున్నదనీ ఎడమచేతులన్నీ మేల్కొని కుడి  
చేతుల దుర్లభములనూ దుర్మార్గములను  
ఆరికట్టితేనేగాని సంఘము బాగుపడదనీ,  
స్వరాజ్యమురాదనీ వ్రాసుకొన్నవి.

వీరివాదము ఈరీతిగా ఉంటూండగా  
పులిమీద పుట్రిలన్నట్లు దేశమందంతటా  
అనేకసంఘములు బయలుదేరినవి. అందులో  
ముఖ్యముగా చెప్పతగ్గవి "అంగుళీసంఘ  
ములు" స్వశాఖాభివృద్ధినీ, స్వశాఖోత్కర్ష  
ణతనూ సూచించుటకై ఈ అంగుళీసంఘ  
ములు స్థాపింపబడ్డవి.

అంగుష్ఠాంగుళీసంఘము తామే పెద్దలమని  
లోకమునకు చాటుటకు స్థాపింపబడ్డవి. అన్ని  
వేశ్యకంటె అవి పెద్దవికాబట్టిన్నీ. బాటన  
వేళ్ళు లేనిదే ఏవస్తువునూ పట్టుకొనుటకు  
వీలులేదు కాబట్టిన్నీ వాటికే ఆధిక్యతఉన్న  
దని వాటివాదము.

తర్జన్యాంగుళీసంఘము తామే గొప్ప  
వారము ప్రాప్తించుకొనుటకేర్పడ్డది నిర్దే  
శించుటకు దేనిని చూపవలసినచ్చినా తమ  
సహాయములేనిదే జరగదు. కాబట్టి వాటికి  
ఆధిక్యతకలదని వాటివాదము. మధ్య  
మాంగుళీసంఘము పొడుగునుబట్టి ఆధిక్యత  
కోరుచున్నది.

అణామికసంఘమువారు తమకు అ  
ణామకులమని శత్రువులు పేరుపెట్టి అన్యాయము

యముచేసినారనీ, తామే బుగారమెప్పుడూ  
భరించవలసిన యైశ్వర్యవంతులనీ కావున  
తమకే ఆధిక్యముండవలెననీ వాదించుచు  
న్నది.

కనిష్ఠికాంగుళీసంఘమువారు తమకు  
అందరూ కడవారిగాచూచి తమకు తగని  
పేరుపెట్టినారనీ, తాము అల్పులు కాబట్టి  
తమకే ఆధిక్యమియవలసినదనీ వాదించు  
చున్నవి. ఈ అంగుళీసంఘములు తమలో  
తాము పోరాడుకొనుటయేగాక వామహస్త  
ములతోనూ దక్షిణహస్తములతోనూ హో  
రాహోరి పోరాడుటకు రణరంగమునకు దిగి  
నవి.

స్తీతిగతిలీ రీతిగా నుండగా మిగి  
లిన తెగలకుకూడా ప్రబోధము కలిగించి,  
నేత్రోద్ధారక సంఘము, ఉబిరోద్ధారకసం  
ఘము, వాదప్రబోధ సంఘము, శ్రీతోష్ఠ  
కాండీసంఘము యిత్యాది సంఘము లనేక  
ములు బయలుదేరి తమతమ సంఘములను  
బాగుచేయు ఉద్దేశ్యముతో పనిచేయుచు  
న్నవి. కాని యీసంఘములు అధ్యక్షా  
దూల నెన్నుకోవడము యిత్యాదిపనులతోను  
సాలుసాలుకు కొన్నితీర్మానములను ప్రాప్తు  
చేసుకోవడముతోను తృప్తి పొందినవి.  
వామహస్తోద్ధారకసంఘముమాత్రముచాలా  
పట్టుదలతో పనిచేసినది. కుడిచేతులపను  
లన్నీ ఎడమ చేతులు చేయడము మొదలు  
పెట్టినవి. కుడిచేతులను నిర్లక్ష్యముచేసి  
ఏపని వాటికిలేకుండాచేస్తే అనికృశించిపోవు  
ననీ ఆపైని అన్నిపనులూ తామే చేసుకోవ  
చ్చుననీ ఎడమచేతులు భావించినవి. ఇక  
ముందునుండి ఎడమచేతులన్నీ తమ పేర్లను  
మార్పుకొని కుడిచేతులనే పేర్లుపెట్టుకోవలె

ననే తీర్మానములుకూడా సభలలో చర్చకు వచ్చినవి. కొన్ని ఎడమచేతులు కుడిచేతులను పేరుతోనే వ్యవహరింపబడడంకూడా తటస్థించింది.

కుడిచేతులు పని లేకపోవడంవల్ల విశ్రాంతి తీసుకోవడం మొదలుపెట్టినవి.

సంఘములు కొత్తగాస్థాపించినకాలములో ఎడమచేతి చిటికినవేలూ అణమికాకలసి కలం పుచ్చుకొని వ్రాతలు వ్రాయడం నేర్చుకొన్నవి. కాని ఆకలం క్రమక్రమంగా బాటనవ్రేలు సమీపానికి వస్తూ ఉన్నది. కొంతకాలానికి కుడిచేతిలోనికి

కూడా రావచ్చునని ఈమధ్య కొత్తగా స్థాపించిన వరాహమిహిర జ్యోతిషాలయము వారు ప్రకటించినారు.

ప్రస్తుత శిశితులను బట్టి భవిష్యత్తు ఏలాగ ఉంటుందో నిర్ణయించడము కష్టము. కాని ప్రస్తుతము దీని వర్ణవసానమే మిటంటే మంగయ్యకు మంచి ఉద్యోగము దొరికినది. పూర్వమువలెనే దోసిళ్ళాడి డబ్బు గడించుకొంటున్నాడు.

పనిపాటలులేని కవులకూ వ్యాసకర్తలకూ నవలా కారులకూ కథలకూ ఎడమచేతనిండా వ్రాయడానికి పనిదొరికింది.

## శ్రీమద్భగవద్గీతా సూర్యోదయము

అయల సోమయాజుల అన్నపూర్ణయ్యగారు

సీ॥ కొక్కరో కోయనుచు గోల్లు కూయదొడగె  
ధవళకాంతులు తుహినాద్రీ దనరజాచె  
వెలవెలనుబోయె దారకల్ వెలుగులేక  
కలను మేల్గొంచి వృక్షముల్ కడలదొడగె  
స్నానజపముల భూసుకుల్ నమలజరిపి  
వీడిపోయిన జటలతో విరులబొండ్లు  
జారిపోయిన పెటలన్ సద్దుకొనుచు  
భర్తదరినుంచి మేల్గొంచె బనులజేయ  
శుకపికములును గూసెను సుందరముగ  
ధవళకాంతులు మాయమై దర్పమొప్పు  
రంగు బంగారు కెంజాయ రంగుమీరె  
మెరయుచుండెను గరికపై మేలియంచు  
భాస్కరుడను కారాగార భముడుయపుడు  
పద్మమన నుప్పుఘైదున బండుకొనిన  
తుమ్మెదను బిల్వనొప్పెడు దొంగనలేడు  
వీడుచుండె కిరణమును బీగమునను





## సాభిపాయములు

భారతీయుల పారతంత్ర్యము.

మొన్న మొన్న జరిగిన ఐరోపామహా సంగ్రామమున నూపరిసలుపక పోరిన యల సలుయైనచు భారత సైనికులకు తీరలేదు. సందర్భములనుబట్టి అప్పటిలో భారతదేశ దాస్యమువిముక్తి సందర్భించునేమో యని యెంచి దేశీయనాయకులేక గ్రీవముగ తను ధన మనస్సమర్పణంబు చేసి పాలకులమెప్పు యిడింపనెంచిరి.

కాని కాలచక్రము తిరిగి పోవుచున్నది. నాయకులకును ప్రజలకును నాటివిశ్వాసము పోయినది. నేడు ప్రభుత్వమువారు భారతీయులకు స్వాతంత్ర్యము నిస్తురను యాసకలవారు కనుపింపరు. దీనికి కారణమాశాభంగమే. కేవలము స్వాతంత్ర్యనిరోధమే కాక భారతదేశ ప్రజలకును, ప్రజాప్రతినిధులకును, సహింపరాని యవమానములను సంఘటించిన దను నమ్మిక పెక్కురకుకలదు.

అట్టి పరిస్థితులలో తలమాపినదీ చీనాకలవరము. చీనాదేశీయులీ దుష్కృతిని చూచుచున్న వారగుటచే స్వాతంత్ర్యము కోల్పోవిన తాముకూడ నిట్టి నైచ్యమునే యనుభవింపవలయునని భయపడికాబోలు చీనాప్రభుత్వము కన్ను తెరిచినది. అచ్చటి కలవరమునణచుటకై భారతీయపటాలములు పంపబడు చున్నవి. ఏ స్వాతంత్ర్యమునకై అర్థశతాబ్దమునుంచియు భారతీయులు పోరాడుచున్నారో, ఏ స్వాతంత్ర్యము లేక ము

పరిశ్రమలుచు వాణిజ్యమును మూలబడినవో ఏ స్వాతంత్ర్యము పస్త్రతము భారతజాతి భూలోక స్వర్గసుఖముగా పరిగణించుచున్నదో, అట్టి నిష్కంటక జాతీయరాజ్యపాలనా విధానమున కడ్డుతగులు పరదేశీయుల చీనావారు పొమ్మరుట సమంజసము కాదని ఎవ్వరును చెప్పటలేదు. అట్టి స్వాతంత్ర్య నిరోధమునకు సహాయము చేయుటకు భారతీయులు పంపబడుట నిశ్చయంప బడినదని పెక్కురాందోళించుచున్నారు. ఒకజాతి యొక్క స్వాతంత్ర్యనిర్మూలనమునకు- అట్టి స్వాతంత్ర్యమునే నిరంతరముకోరు. మరొకజాతి సహాయభూతము కావలసిన దుర్గతి వట్టి నదని ధీమంతులు చింతించుచున్నారు. భారతీయులకిట్టి యకార్యకరణమందెంతమాత్రమును విచ్ఛలేదు. కాని సార్వభౌమునాజ్ఞ నెరవేర్చవలెను.

మహాత్మునివర్ధనము.

మహాత్మునికి గోండియాలోను తుంసూరులోను భాండారులోను నాగపూరులోనువివిగ విరాళములు సమర్పింపబడినట్లు తెలియుచున్నది.

గాంధీమహాత్ము డేప్రీలుమాసమున నాంధ్రదేశమున కరుగునెంచును. ఆంధ్రదేశమును, దేశీయసోదరులయందలి జాతీయ లేజమును, మహాత్మునెట్లు సత్కరించునో చూడవలసియున్నది. తోడి రాష్ట్రములకు దాతృత్వమునను త్యాగమునను తిసిపోకుండునట్లాంధ్ర రాష్ట్రము పవనర్తింప వలసి

యున్నది. అంధ్రసోదరులు తప్పుక జాతీయత వెషమ్యముల విసర్జించి యేకగ్రీవముగ మహాత్ముని పూనికకుం జేయుతనొసంగ ముందంజ వేయునుగాక.

నాయకులు.

అమెరికావారు భారతవర్ష స్వాతంత్ర్యమునకొత్తో భనము నిచ్చెదమని చెప్పిరి. మహాత్ముడు వారి మహాభావ్యమును స్వీకరింపదలచుకొనలేదా. భారతజాతికి, అంత స్థమైన తేజముతోనే స్వరాజ్యసాధనముచేర్చునలెనని మహాత్ముని యాశయము. కాలమువలెపక్షమగునప్పటికి స్వాతంత్ర్యము భారతీయులకు తప్పుక రాగలదని మహాత్ముడు విశ్వసించుచున్నాడు.

హిందూమహమ్మదీయ విరోధమును గూర్చి మహాత్ముడు మిక్కిలి చింతించుచున్నాడు. హిందూపులు మహమ్మదీయులు భారత సోదరులు. ఇట్టివారి కన్దములగు సుతవైషమ్యములకు మహాత్ముని హృదయము హతమిచుచున్నది.

ఈశ్వరుని భారము వెగి హిందూమహమ్మదీయైకమత్యముఁ బ్రార్థించుచున్నాడు. భగవంతుడు యిట్టి సాముల నము నొడులు సమకూర్చజాలరిని యాతని విశ్వాసముభావితజేసుంకగుడు మహాత్ముని యాశయముల సఫలకృతంబుల జేయుగాక.

మా లా నా మ హా మ్మ చాలీగాలు దేశీయసైనికులకు చీనాదేశమునకు పురైలుబండ్ల కడ్డముగ పంపకొందుమని వాత్పెచ్చియున్నారు. ఏభారతసైనికుడు దేశీయ నాయకులరుధిరపాతమొనరించి చీనాస్వాతంత్ర్యనిర్మాణార్థముపోగలడు? ప్రభుత్వమువారు క్షిప్తమగు నీరరిసితులలో భారతీయు

లను చీనాదేశము పంపకుండుటనే ముందిది.

తాగుడు—మాంసాహారము

రాయపేటలో గడచిన జనవరి 14 న తారీఖున దక్షిణ యిండియా జనోపకార సంఘములవారి యాజమాన్యము క్రింద డాక్టరు ఆచార్యగారు తాగుడు మాంసాహారము వలన కలుగు కష్టములను గురించియు పన్యసించిరి. అభ్యర్థులగు డాక్టరు హెన్రీ మెంకిట్రాపుగారు మాంసాహారము యష్టదేశీయులగు మనకు పనికిరాదనియు, పిల్లలకు అసలే పలదనియు, మాంస సంబంధములైన టూనిక్ల నుపయోగించుట వలన దేహమునకు నిజముగ బలము నివ్వకపోవుట యేగాక, బలక్షీణత్వము కొంతకాలమునకు సంభవించుననియు, అందుచే వాటిని తీవ్రముగ నిషేధింపవలెననియు జెప్పిరి.

డాక్టరు ఆచార్యగారిట్లనిరి తాగుడు అలవాటొకజబ్బు. దీనివలన ననేకమంది గొప్పవారు అరకొనని కష్టములపాలై, మెంటల్ హాస్పత్రులలోనికి, సివిల్ జైల్స్ లోనికి ని పోవుట విక్కిలి త్వదితముగను సులభముగను ప్రాప్తమగుచున్నది. ఈయలవాటు అనేక మహనీయుల దీనితము భ్రష్టమయి నది. శరీర మానవసంఘముయొక్క పరమశత్రువు త్రాగుడే దేహమునందలి యుత్సాహమును తగ్గించి కండరములను వాశనముచేయును. శరీరమునకు వేడి జనింప చేయశక్తిని తగ్గించును. రోగమునదుర్మోక్షము శక్తిదేహమునకు తాగుడువలన క్షీణించును. అందువలన జమల గ్రహణ కలరా మొదలగు జాడ్యములకు నెక్కువగా

బలియగుచున్నాడు. ఈత్రాగుడు పిశాచమును నిర్మూలము చేయకున్నయెడల ఏజాతిగాని యభివృద్ధి జెందనేరదు. గొప్పశాస్త్రజ్ఞులు మాంసాహారమువలన ఆయువు మీణించునని చెప్పుచున్నారు. భారతీయుల యాహారమున దేహపుష్టికి కావలసిన పదార్థము లన్నియు గలవు. అందుచే తక్కిన దేశస్తులు మననలెనే శాఖాహారులై చాలకాలము జీవించి జీవితమునింకను బాగుగ నుపయోగించు ప్రయత్నించు చున్నారు.

ఈయువన్యాసము నందలి సత్యమును గుఱించి ఎక్కువగా జెప్ప నవసరములేదు. గొప్పవారిసంగతి నటుంచి కూలినాలిచేసి జీవించు బీదప్రజలలో నీపాడుయలవాటు చేయుచున్న నాశనమునకు మితిలేకున్నది. నిరంతర దాస్యము అజ్ఞానాంధకారము ఎడతెగని దారిద్ర్యము మొదలగు ననర్థములన్నియు చాలచుట్టుకుత్రాగుడు వలనకలుగుచున్నది. దీనిని నిర్మూలముచేసి దేశోన్నతికి దోడ్పడెదరుగాక.

### ప్రాకేశమునందలి పాశ్చాత్యవిద్య

సర్. బి. ఫుల్లర్ గారు 'టైముస్' పత్రికలో నిట్లు వ్రాయుచున్నారు.

ఈవిద్యయొక్క ఫలితములు నాశనకరముగానున్నవి. యేలయిన పాశ్చాత్యవిద్యజ్ఞానాభివృద్ధి యను నదొక్కవానినే పోషించుచున్నది. విద్యయన జ్ఞాన సంపాదన, మంచిచెడ్డలు తెలుసుకొనుట మాత్రమే కాదు. సుగుణసంపత్తిని వృద్ధిచేయుటకూడ విద్యయొక్క విధిచే. కొందరు మానసిక శాస్త్రజ్ఞులు సుగుణసంపత్తియన ప్రవర్తనయని పొరపాటుగా నూహించుచున్నారు. సుగుణ సంపత్తియనునది ముఖ్యముగా బుద్ధి, మనస్సులయొక్క సంయోగఫలితము. మనస్సు ఆవిగా సర్వాలంకారమై, దివ్యమైన భావోద్దేశ్యములయొక మనకుగల ఆదరణతోగూడిన యభిప్రాయములే. ఇట్టియభిప్రాయములే మన జీవితముయొక్క గొప్ప ఆదేశములు. ఈఆదేశములలో మిక్కిలి ప్రాముఖ్యమైనది మనోనిగ్రహము లేక స్వార్థరాహిత్యము. దీనిని గలిగియున్నప్పుడే మానవుడు మృగములనుండి వేరుజెంది ప్ర

కాశించుచున్నాడు. ఈగుణమే జాతులయొక్క బేన్నత్యమునకు మూలాధారము. భారతీయుల మనస్సునకు యింతకన్న అనుకూలమైనట్టిదియు, ఆదరణీయమైనట్టిదియు నగు గుణము మఱొకటి లేదు. అయినప్పటికిని దీనిని భారతీయుల పాఠశాలలో నేర్చుట లేదు.

\* \* \*

న్యాయము, దయ, ధైర్యము, ఔదార్యము మొదలగునవికూడ జీవితముయొక్క ముఖ్యదేశములే. వీటినిన్నిటియు శిద్ధిలో భారతీయుల బహుళమందు భోధించుటవేరు. అందులకు కారణమేమన యివి యన్నియును మతసంబంధములని తలంచుటయే మతద్వేషమున్నచోట, మత్స్వషయమైన యేసంగతియును బోధించుట కష్టముగ నా!

మఱొక విధమగు యాదేశములు కూడ మానవులకు గలవు. పై జెప్పినట్లవి భావోద్దేశ్యములుగాక బాహ్యవస్తువులతోను

జనులతోను సంబంధించియున్నవి. అవి రాజభక్తి, దేశభక్తి మున్నగువి. కవికూడ విద్యావిధానమునందు వెనుకబడినవి. కారణమేమన నీవి రాజకీయ భావముల నుద్దేశించుననుకొనవచ్చును. అట్లయిన పైచెప్పిన భావోద్దేశముల బోధించుట కేమియు నాశ్చర్యములేదు. వీటిని కట్టుదిట్టముగ బోధించినయడల పాశ్చాత్య విద్యాఫలితము భారతదేశమున మిక్కిలి వేరుగానుండెడిది.

మన విద్యావిధానమందలి ముఖ్య లోపములను సర్ పుల్లర్ గారు బాగుగా వెల్లడించిరి. సాధారణముగా మనపాఠశాలలందు సుగుణసంపత్తిని పెంపొందించేయు బోధన లేనేలేదని చెప్పవచ్చును. ఉన్నను బోధనమే నామమాత్రముగా నున్నది. ఏనా

డుమన బడులయందు దేశభక్తులు, మహాత్మా గులు, మతోద్ధారకులు మున్నగు వారి చరిత్రలు బాలుర మనస్సుల నాకర్షించి, గొప్పయాదేశముల పురిగొల్పునో అప్పుడే నిజమగు దేశభక్త్యదయమగును. పోస్తూతము మన దేశమందున్న యనర్థములన్నియు, కీర్తిదాయకములగు యాధర్మభావములు బాలుర మనస్సునం దంకుంపజేసినచో, కొలది కాలములోనే తొలగును. నూటికి 70, 90 మార్కుల నేదో విధముగా సంపాదించుటయే బాలురకు ముఖ్యాదర్శముగా నున్నప్పుడు, విద్యావిధానము దేశోన్నతకెట్లు దోడ్పడును! దేశీయులు, విద్యాభి కాక్షులు యీసంగతిని తీవ్రముగ గమనించెదరు గాక!

## నింతలు వార్తలు.

శరీరములోని పనులు బహుస్కో పురోజాపించుట.

శరీరములోనున్న యవయవములు, గుండెకాయ, మొదలగునవి చేయు పనులను రాంట్జన్ కిరణముల (X Ray) ఫోటో గ్రాఫులు యిదివరకే తీయుచున్నాడు. ఇప్పుడన్ననో మృగము బిట్టను శాస్త్రజ్ఞులు అవి యవయవములను సిసీమా ఫిల్ముగా మార్చిచూపించుచున్నారని తెలియుచున్నది. గుడ్డి, చేయి, పేర్లు, మోచేయి, నోటియొక్క పలుములను సిసీమా ఫిల్ముగా దీసియున్నారు హృదయముయొక్క చలనములను సిసీమాలో జూపింప సిద్ధముగ నున్నారు. కెద్య విధ్యాత్థులకును, సర్జనులకును యీపని మిక్కిలి లాభకరముగ నుండును.

2 లండను - న్యూయార్కు వైర్లెస్ తెలిపాను.

లండనునుంచి, అమెరికాలోని న్యూయార్కు పట్టణముకు వైర్లెస్ తెలిపాను. వేయబడి, జనవరి 7 తేదీనుంచి ప్రజలయొక్క యోగమునకై వాడబడుచున్నది. ఈసర్వీసు మిక్కిలి సంతృప్తిగా వనిచేయుచున్నది చెప్పుచున్నారు. మాటలన్నియు మొత్తముమీద సంతృప్తిగావివరించుచున్నది మొదటిరోజునే 27 పిలుపులు వచ్చినవి. మరుసటి దినమానుంచి సుమారు 60 పిలుపులుగ వచ్చుచున్నవి. వర్తకపు సంగతులుకూడ ఈతెలిపానుద్వారా ఎక్కువగా జరుగుచున్నవి. ఒక అరగంట మాట్లాడినందుకు పో 15000 చార్జీ చేయబడినది.

### 3. వేడినీళ్ళ యూటలు.

హంగేరీదేశములో, బుడాపెస్టు పట్టణమున కడుగుభాగమున యనేక వేడినీళ్ళయూటలు గలవు. బస్తీలోని యిడ్లను వెచ్చచేయగా నుచుటకీ యూటల నుపయోగించు నున్నాఁడు.

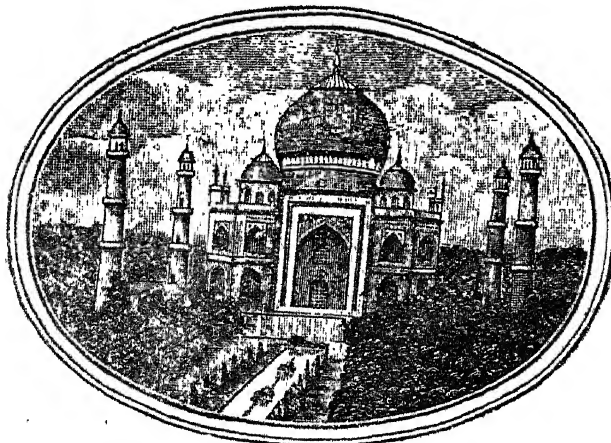
### 4 విద్యుచ్ఛక్తి.

ఒక రష్యాదేశపు యింజనీరు విద్యుచ్ఛక్తి బేటరీ నొక దానిని చేయుట కనిపెట్టెను. ఇది జేయబో యుండుటయేగాక 10 రోజుల వరకు నొంటారు బాడిని నడుపుటకు తగినంత శక్తిని నిచ్చగియుండును.

ఓ బాగ్దాద్లోనుండి చమురు మొదలగు నవి తీయుట.

రష్యాశాస్త్రజ్ఞుడొకడు రాక్షసిబాగ్దాదుండి విక్కిలి యపయోగమైన పదార్థములను తయారుచేయుట కనిపెట్టెను. 500 అన్నుల బాగ్దాద్లోనుండి 2000 గాలనుల పెట్రోలు, 6500 గాలనుల కిర్సనాయిలు, 3000 గాలనుల లూబ్రికేటింగు ఆయిలు, 12000 పౌనుల మైనము, 4500 పౌనుల తాగు, 12000 పౌనుల గంధకము మొదలయినవి తీయగా నికను 374 అన్నులు పొగరానిబాగ్దాద్ విగులును ఈబాగ్దాద్ మామూలుబాగ్దాద్కంటె మంచి వేడినిచ్చును.

—(1)—



టాజ్ మహల్.

## విజ్ఞప్తి.

అంధాభివనిమందు భాషాపత్రికలనే కమలున్నను మఱియొకటి ప్రచురించుటకు బుద్ధిపాడముటచే దివ్యమైన భాషాపుష్పముల సేకరించి మాలగా సమకూర్చుచుంటిమి. సేకరించిన ప్రధమసంచికయందలి పుష్పము లాంధ్రదేశముననేగాక యాసేతుహిమాచల పర్వతమైన భారతవర్షమునగల యాంధ్రసోదరుల, తమ మనోవారసారభముచే నాకర్షించెననుట యెల్లరకును విదితము. తగిన చిత్రములు పొందు పరచి సర్వజనమనోరంజనముజేయ, సలిపిన మాకృషి ఫలితమునకు రాలేదు. అందుకు కారణము మత్స్యపుష్పపత్రికా ప్రచురణకర్తయైన స్థలముకాక పోవుట చేత. సదిత్రమని సార్థకనామమొన రించుటకై మార్చినెలయందు ప్రచురింపబడు పత్రిక యత్తరవాదికాగలదు. కొందఱు విధ్యాధికులగు వ్యాసరచియిత్రలీ పత్రిక గా, మ్యాభాషా ప్రధానమా గ్రాంథిక భాషాప్రధానమాయని మమ్ము ప్రశ్నించుచుండిరి. ఉభయభాషాపోషకత్వము వహించిన యీ పత్రిక గ్రామ్య గ్రాంథికవ్యాఖ్యల కనుపైనదని వేరుచెప్పనక్కరలేదు. భాషాభిమానమునకు, పత్రికాదరమునను యింతవరకు చెన్నపురిరాజధానియందు వివిధప్రాంతముల యందలి ప్రఖ్యాతివడసిన విధ్యాధికులు తమ నిరుపమాన కవితాసౌరభ్యమిప్పు మాలయందు సమకూర్చినందులకు వారలకెంతయు కృతజ్ఞులము. పూజ్యులగుభాషా పోషకులెల్లరు తమ యమూల్యవ్యాసములను నీపత్రికయందు ప్రచురించి యాంధ్రుల యజ్ఞానాంధకారమును బాపుదురుగాకయని ప్రార్థించుచున్నాము. సంపన్నులును, భాషాభిమానులును నీపత్రికకు రాజపోషకులై, పోషకులై చందాదారులై యీపుష్పమాల యాచంద్రోర్కము కమ్మతావులనాంధ్రావని వెదజల్లునట్లు ప్రోత్సహింతురుగాకయని కూరుచున్నాము.

వ్యాసకర్తలు తమతమ వ్యాసములప్రతినెలయు 15 ప తారీకుల పు ననే పంపప్రార్థితులు.

సంపాదకులు.

## ప త్రి కా స్వీ కా రము .

ఈ క్రిందిగ్రంథములను కృతజ్ఞతతో సం  
నుకొంటిమి.  
సుజాత.

మాసపత్రిక చక్కని క్షేత్రకాగితము  
లపై నలుబది పుటలుకలిగి ప్రచురింపబడు  
చున్నది. ఇందులలితకళలు, కథలు ఖండ  
కావ్యములు, వ్యాసములు విధ్యాధికులచే  
గొందుపరుపబడియున్నది. ఇందు మాడ  
పాటి హనుమంతరావు సిరుగూరి హను  
మంతరావు రాయప్రోలు సుబ్బారావుగార్లు  
మున్నగుభాషా సేకులచే నలంకరింపబడు  
చున్నది. ఇందు వేణుగానలోలుడైన శ్రీకృష్ణుని  
శ్రీవల్లభితోము మధుఃమూట కట్టుచున్నది.  
మహమ్మదీయభాషాప్రాధాన్యమైన నిజారా  
ష్ట్రవాసులీగాక యాంధ్రదేశమున నెల్లవా  
రును నీపత్రిక చిరకాలము నర్థిలునట్లు  
చేయుచునొసంగుదురుగాక. సంవత్సరచందా  
రు కి. వలయువారు సంపాదకుడు సుజాత  
ట్రాపుబజారు హైదరాబాదు అని వ్రాయు  
నలయును.  
లలితి.

విజయనగరమున వెలువడు మాస  
పత్రిక, రాయలు కళిమానమున రథకాగిత  
ముపై నలంకరింపబడు ప్రచురింపబడు  
చున్నది. ఇందుకావ్యములు, కథలు పద్య  
గద్యవ్యాసములు ప్రఖ్యాతిచెందిన విద్వాం  
సులచే పొందుపరుపబడుచున్నది. సంవత్సర  
చందా రు కి-0-0 లు నలయువారు లలితా  
కార్యస్థానము విజయనగరము అని వ్రాయు  
వలెను.

గంధర్వ.  
విజయనగరమున స్థాపితబడిన సాం  
ఘిక మాసపత్రిక. ఇందు చిత్రకళలు, సంఘ  
సంస్కరణ వ్యాసములు మిక్కిలముగా  
గలవు. 42 పుటలుగలిగి రథకాగితములపై  
ప్రచురింపబడుచున్నది సంవత్సర చందా  
రు 1-0-0.  
భారతకథానిధి.

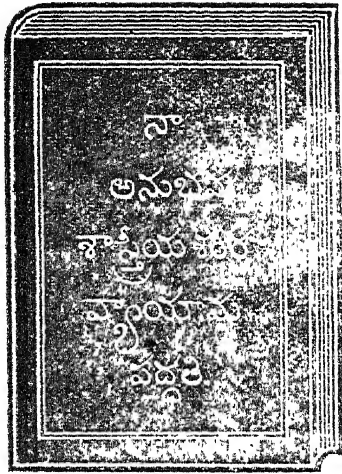
కడకజిల్లా ప్రొద్దుటూరున స్థాపిత  
బడిన మాసపత్రిక ఇందుమనోహరమైన  
కథలు, స్త్రీ పురుషులకుకూడ నుకయుక్త  
మగునటుల ప్రచురింపబడుచున్నది. సం  
వత్సరచందా 1-8 0  
మధువు.

ఇయ్యది శ్రీయాతులు త్రిపురనేని  
చలమయ్య ప్రసాదులచే రచియింపబడిన  
చక్కని ఖండకావ్యముల సంపుటము. నవీన  
రంగమున వెలువడుచున్న భావకవిత్వమొగ్గు  
మిక్కిలముగా పొందుపరుపబడి పాఠకుల  
రంజింపజేయుచుండును. వెల 0 8-0 నలయు  
వారుకింగులొడ్లకోటబెజవాడ అని వ్రాయు  
రాజేశ్వరీ :—

సాంఘిక నవల, నెల్లూరు కళాశాల  
ప్రిన్సిపాల్ గారైన మహారాజశ్రీ రాయసం  
వెంకటశివుడు M. A. L. T. గారి కరచితము  
ఇందుగృహకల్లోలములును, ప్రమాదము  
లును ప్రమోదవిమర్శనములును మిక్కిలి  
యందముగా వర్ణింపబడినవి. చక్కని సులభ  
శైలిలో స్త్రీ పురుషులకు పఠనోచితమైన  
నీతిదాయకమైయున్నది దీనివెల అణాలు.8



అందఱకు నుచితముగా పంపబడును.



ఈగ్రంథమునందు శరీరవ్యాధ్యాదు విషయములు సంపూర్ణముగా చర్చింపబడినవి. ఇందు నామొక్కయు, నాశిష్యులయొక్క, పెక్కు పద్ధతులకు సూచించు ఛాయాపటములుగూడ కలవు. దీనిని సమగ్రముగా శరించితిరేఖ నావ్యాధ్యాదు పద్ధతి మీకు బాగుగ బోధపడగలదు. ప్రతి బారతీయునకు దీని జరిపిన మాత్రమున నూతనోత్సాహమును శరీర వ్యాధ్యామాసక్తియు కలిగితిరును. తపాలా ఖర్చుకు మాత్రము రు 0-2-0 రెండణాలు పంపితిరేఖ యీగ్రంథము వెంటనే పంపబడును.

ప్రొఫెసర్ యం. వి. కృష్ణారావు,  
అఖిలభారతీయ శరీర వ్యాధ్యాదు మార్గదర్శి  
పోస్టు బస్వాన్ గుడి. బెంగళూరు. (సిటి)

## ఉద్యోగము లేదని విచారమెందుకు ?

స్వతంత్ర జీవనము నేర్చుకొనుము! 8 అణాల బిళ్ళలను పంపిన డెడల యీక్రింది పరిశ్రమలకు అనుభవముచే సరిచూడబడిన ప్రక్రియలను వెంటనే పంపెదము. తయారు చేయు విధానము వివరముగ పంపుదుము. కరస్పాండెన్సుద్వారా సర్వము నేర్పబడును.

- (1) నూలుబట్టలకు అనేక రంగులు వేయుట— ప్రింటుచేయుట.
- (2) పోటోగ్రాఫు తీయుట.
- (3) అద్దములకు కళాయి వేయుట.
- (4) ఎలక్ట్రిక్ బేటరీలను తయారు చేయుట; గృహములయందు పయోగించుట మొదలగునవి.
- (5) సిరప్లను తయారుచేయుట.

వీటికి కావలసిన రసాయనములు వగైరా సరసమైన ధరలకు మావద్దనే దొరకును.

Apply to

A. N. RAO & Co Masulipatam



Vol. I No. 3  
Mar.

## నిరాజనము

3649  
2

కవిసోదగులు

పున్నాడ తేవగిరిరావు, చోడవరపు బాసకరామయ్యగారు.

ఇవి నిత్యంబు మనుష్యమోద కరణీ యేచ్ఛక బ్రవృత్తుమా  
? వితోద్యాన లతావిలాసముల నీకైపూజే గాబోలు మా  
ధవు బాసక రామయ్యగారు తజ్జెతన్యంబు ప్రేరేచగా  
నివతొలించెడి యీసుమాళినలతోయి? బాలగోపాలకా!

ననకములు నెడవు, మాయవు. భువి నుండెడి పూలవోలె బాలియవు; నూత్నా  
ననముసంపించుచు నిరతము భవదీయ హృదంతరమున బ్రహ్మదముఁ గురియున్

పరిమళంబుల, సౌందర్య గరిమ, నవక  
ములను, నొండొరు గడచుచుఁ దళుకు లీను  
మేలి కాంతల సాటి జగాన లేని  
కరణీ నీమోల గర్వంబు నెలుపు గంట

కమ్మతావులు నాల్గువంకలకు నలము  
కొనియె — నీవెంత బాగుఁ జేసిన నెటోయి?  
బాలు వారెడి పూజేనె జార నీక  
సేకరింపుము పుడిసిట నోకుమార!

“విర”సుండి



# పుష్పమాల

సంపుటము. 1

మార్చి

సంచిక 3.

కృతఘ్నత

—\*—

సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు

మ॥ నిను దర్శింపనె నీయొసంగు కమలా నీయన్యముం జూచు చుం  
టిని నిన్నే నిలుపగ నిచ్చిన మది నీభిన్నము నిల్పు చుం  
టిని నీపూజక యిడ్డ హస్తయుగము నీలాఠిఁ బూజింకగా  
వినియోగించి కృతఘ్నత నెఱపితి విశ్వేశ! మన్నింపుమా!

మ॥ నినుఁ బాడంగన నాకు నేర్పితివివేణిక దానిపై నుక్కకీ  
ర్తనమేనిక నినుఁగూర్చి పాడియెఱుంగక శ్రావ్యంబుగా నీకు; దే  
వ! నితాంతంబు దురాశమై నిటునటుం బర్వెత్తుదు నీదు ద  
ర్శనముకరోసి; కృతఘ్నత నెఱపితి విశ్వేశ! మన్నింపుమా!

గీ॥ నీసమక్షంబునకు రాఁగ నేను వెఱతుఁ బ్రభువుడాయంగఁ గొంకునేరఘ్నఁడట్లు  
నీపరోక్షంబునందును నిలువఁవెఱతు మనవిసప్రలు నిను దయామతియెవండు?

# మే ఘము

అవ్వారి సుఖహృద్యశాస్త్రిగారు (శత్రువధాని)

శ్రీదైవారః దటిల్లః సీతేంతః, సరోజాక్షు లా  
మోదంబౌప్యజరించు చుందురచట, బూజ్యేంద్ర చాపంబు నీ  
మీదఁ తాజిలు, నచ్చటఁ బ్రతికృతుల్ మెప్పించు, రత్నాల పా  
సాదంబుల్ నిను బోలు టబ్బుదమె? యెంచఁ బ్రావృషేణ్యాభిమా!

మ॥ పరకీయోచ్చ తరస్థితిం గని సహింపంజాల కీర్త్యాప్తి నం  
బర చారిక నిను దాకఁగానె గిరియన్ భగ్న ప్రయత్నంబులై  
శరభంబుల్ తలక్రిందుగాఁ బడి యొడల్ శైధిల్యమందఁ భవ  
త్కరకావృష్టిని పీడ్యమాసము లగుంగా ప్రావృషేణ్యాభిమా!

చ॥ రవి యుదయించు నప్పుడు కరంబుల కడ్డముగాఁగ నుండునట్లు,  
జవమున నాతఁడు సరసిజమ్మను నెమ్మొగమందునఁ హిమాం  
బువులను నసృముందుకుచు పొంటె సరోజని జేరవచ్చు వా  
డవుట నసూయ గాంచఁ గలఁ డట్లొనరింపకు ప్రావృషభిమా!

మ॥ కనకాబ్జంబు లెనెంగు మానస మహాకాసారనీరంబు లా  
ని నిలింపదుమి వల్లవాంశుకములన్ సీగాడ్పు లాడింపఁ గొ  
బ్బున నైరానణ దృక్కి ముఖ పటామోదంబుఁ గల్పించి, పీ  
తి నటింపక విహరించె దొక్కొ! రజతాద్రీక బ్రావృషేణ్యాభిమా!

ఉ॥ అచ్చపు మంగళాకృతుల నంబర వీధిఁ జరించు నిన్ను లో  
మెచ్చుచుఁ బాంధ భామినులు మిక్కిలి యక్కట దోపఁ జిక్కుగా  
వచ్చి మొగమ్ము గమ్ముకొను వాలికముంగురులన్ మరల్చుచున్  
గిచ్చులు మీఱఁ గాంతు రదిగా సుభగత్వము ప్రావృషభిమా!



# క వి తా ప్త శం స

స ఙ్గా ది సు బ్బా రా యు ను గా రు

చ॥ నవరసస్మష్టిఁ జేసి వదనంబులవాడును దీర్పు, గూఢ మా  
వివిధములైన భావములు సెల్లడిసేయుఁ, బ్రజోధమిచ్చికక  
గనఁ దెలుపున్, బసంబు విడఁగా నగు సందియముం దొలఁచు, స  
త్కవి రవిభాతి; నాతఁడెఱుఁ గల్గుడు, చీకటికాదె యాకడన్ ?

క॥ దేవుని స్మష్టివిలాసము । కోవిదుడగు కవి గ్రహించి కొరియాడుఁ గృతిన్  
మాపులచైత్రవికాసము । కోనెల కని చెవులు సోగియఁగోయి కూయున్

క॥ కవి గాని పురుషుకంటె । గవి కష్టసుఖంబు లెఱుఁగఁగలుగుం జుమ్మి,  
వినఁచి తెలిపినపు డను । భవమన, గొడ్డాలగాని భామిని సరిగా॥

క॥ చూలాలితనముఁ, బిదపను । బాలెంతనంబుఁ దెచ్చి, ప్రసవశ్రమముం,  
దూలించి, కందు తల్లిం । జేలించు సుబాంబుంధి గృతియుఁ గవి నల్లె॥

మ॥ ఉదధిప్రాయనియోగి నోత్తరఖి గర్భోద్భూత సకశ్శముల్  
గద, యాంధ్రాసనిఁ దిక్కనాది సుకృతుల్, తన్నస్యగియ్యందు కో  
విదుఁ డాపోతన; చాలపెన్న నలేనిన్ కేనోలులున్; భారతి  
వదనాశ్రువునినోదనకుమ ఘృణావాసుడతల డల్పుడే?

ఉ॥ భారత పాతవేశను, బ్రభావతి పెండ్లిఁ బఠంచుసప్తమన్,  
గోరిక లూరకూరుఁ గద కొమ్మనతిక్కన, సూరనాగనన్,  
నారల నాటివార లలవారల రూపులుపేక్ష నిల్పిమిన్,  
నీరను గీతకౌమ నవి, నెమ్మది కుమ్మలికం ఘటించెఱుఁ .

మ॥ పలికించుం దను రామభద్రుడనుచున్ భాషించుఁ బోతన్న; య  
ప్పలుకుం దప్పక నమ్మఁగావలయు; యావజ్జీవముం దీవ్రమా  
సభుపుంబెట్టున కించనత్వ దురవస్థన్ మ్రోగుచుర్జ్యుండు, ని  
శ్చలుడై పల్కఁగలంఁడె భావరసభూమా భాసురోద్గ్రంథమున్?

## పుష్పమాల

ఉ॥ చక్కని శైలి భావములు చక్కనివే కథకట్టు దీపినన్  
మిక్కిలి పారవశ్యము, నమయసుఖం బగు భారతంబునన్;  
దక్కటి సత్కవీంద్రులకు దాకి; కపటమూఁధ్రభూమికిం;  
దిక్కన జీవనావధము తెల్లన; కిటివేయు నేటికి?

తే॥గీ॥ ఇభన్మషభవాహు లిర్వుర, నేకచిహ్న! ముగ లిఖించిన, మెచ్చరే గుచ్చినేర్పు?  
రాఘవార్థంబుఁ బాండివార్థంబు, రొక్క! కబ్బమునఁ గూర్చి కవిప్రజ్ఞకాదెల్లాఘ్న

శా॥ కాయంబుల్ విడియున్, నిజాక్షరమశః కాయంబుతో, మేలుపా  
ధ్యాయల్ మోలెను మంచి నెబ్బరె విద్యాబుద్ధులున్నేర్పి, ముం  
దీక్షాలోకములన్ సుఖంపను పథంబేవారు చూపింతురో  
యాయయ్యల్ కవు, లన్లులర్పితులుగా, నాచంద్రతారార్కమున్”

(“ప్రివసురాయ చాటు ప్రబంధము” నుండి)

## సమర్పణము

భారతుల మార్కండేయశర్మగారు

అమలతా మధురమ్ముల యోగితమ్ము  
లీగృహంగణ పుష్పము లేరితెచ్చి  
మూలకట్టించి పోషవ కుమారహస్త  
యగళిబట్టితి వెవ్వరినో యజింప  
నానయించిన తరుణ మందాశోభ  
నిదె సమర్పింతు నీప్రభుల్లేక్షణముల  
కెమట దీర్ఘబుములు ప్రియాణించి సేక  
రించినట్టిది సార్థక్య మిరవుగొల్పు



# భాసకవి "స్వప్న వాసవదత్త" విమర్శన

విద్వత్సృణోశిష్టానరసింహశాస్త్రిగారు

మహాకవి భాసుడు కాళిదాసులకు ప్రాచీనుడు. ఇతను బహునాటకములను రచించిన విద్వద్వ్రతంసుడు. ఇతను కేరళదేశ వాసియని కొందఱుందురు. దీనినటులనుటకు బలదేవునాదిని నాందిలోస్తుతించుట, ద్రవిడ, కేరళ భాషలయందుగల నాటకముల గానబడుచున్నది. ఆ మర్యాద నతనంగీకరించెను. క్రీ. శ. రెండవ శతాబ్దమున నీతఁడు న్నట్లు కొందఱును, నీతని నాటకముల ద్వారా ప్రయోగములుండుటచే పాణినికంటె పూర్వుడని కొందఱు, భరతముని ప్రణీత నాటక లక్షణముల నతిక్రమించుటచే భరత మహర్షికంటె పూర్వుడని కొందఱు ఇట్లు పలుకెదఱుగల భిన్నాభిప్రాయములు గలిగియుండిరి. ఇందు మొదటి సిద్ధాంతమునకు తగు ప్రమాణములు గలవు.

ఈ కవి భాషానైపుణిలో కాళిదాసునకు సరియనందగు. కాని భాసకవి ప్రణీత నాటక విలోకన సంజనితవైదగ్ధ్యతచే కాళిదాసుని శాకుంతల ప్రముఖనాటకముల నంగముద్దుగా వ్రాసెనని చెప్పతిగియున్నది. మఱియు నీనాటక ప్రథమాంకమున యోగంధరాయణుడను యుదయన మంత్రి తనరాజభక్తిని, తన నీతివైపుణ్యమును, నతినిపుణతతో గనబరచెను. అదెట్లన:-

కథాసంగ్రహము — ప్రద్యోతనుఁడను సార్యభౌముని ప్రియపుత్రి వాసవదత్త.

ఇతని సామంతరాజు వత్సరాజు (ఉదయనుఁడు) బహుచతుర కళాకోవిదుడు. గజపాదయవేడి. ఘనవైణికుఁడు. ఇతనికి వాసవదత్తనిచ్చి చో వాసవదత్తకుంగల సౌందర్యలావణ్యవైదుషీప్రభృతులు సార్థకంబగునని ప్రవోదించుచుకొనెను. కాని యదియట్లు సంభవింప దుర్లభమాయెను. తుద కుదయనుని నౌకమిషచే గజయాధముల తనవీణాగానముచే నాకర్షింపుచున్న తఱి నౌక కృత్రిమ గజమును గల్పించి యేకాకినిఁజేసి ఒండీగా తెచ్చి ప్రద్యోతనుండు తన కారాగారమున నతనినుంచి తనప్రియపుత్రియగు వాసవదత్తకు వీణనుపదేశించమని నియమించెను. అట్లుండి వారిరువురు కొలది కాలములోనే పరస్పరానురక్తులైరి. పిమ్మట వాసవదత్త తన తండ్రి యనుమతి బడయకయే యుదయనునిచే యజ్ఞయినికిం దేబడెను. అచ్చట మహా తృవమున వరిణయమైరి. వారిరువురియనురాగబంధము వర్ణనాతీతమా. ఇట్లుండ వాసవదత్త యందనుకన్తుండగు తేని గని యోగంధరాయణుడు పరిపంథులచే తేని రాజ్యమా క్షమింపబడుట కవకాశముచు జూచిచేసిన చమత్కృతి యేమన కార్యాంతరమున తనయధీనముచేసిన వాసవదత్తను తనగ్రామమున నుంచి గ్రామమునుఁ గాల్చి యందు వాసవదత్తయు దగ్ధమైనట్లు కింవదంతి పుట్టించెను. దీనికి ఫలమేమన పద్మావతిని ఉదయనునకు

నొనగూర్చి మగధరాజుతో బాంధవ్యమును బడసి తత్సహాయముచే నుదయనరిపునివాశ నముచేయుట. ఇందుకు కారణము కేవలమీ యుదయనునిచే బలవంతుడగు శత్రువుయో డింపబడినదియు, నిరతిశయానురాగము గల వాసవదత్తబ్రోకి మున్నదన్నచో నుదయనుఁడు పద్మావతి పరిణయమునకీయ కొనడనియును.

పిదప మూరువేషమున యోగంధరా యులులు తపోనసమున తనతల్లిగనఁబ్బిన పద్మావతికివాసవదత్తనర్పించి “ఈమెనాతో బుట్టిన, సన్మార్గవర్తిని, నీమెను వృత్తశీల ములనతిశ్రద్ధతో సంరంభించి నేనడిగినప్పుడు తీరిగి నాకొసంగవలె”నని యోగంధర య యుడుపద్మావతికొసంగుట. పిదపనుదయనుడు వాసవదత్తమృతి చెందెననిశ్చయపరుచుకొని రుమణ్యతుడను ద్వితీయమంత్రించే పద్మావతి పరిణయ ఒద్దచేతస్కుంజై యంతకు పూర్వ మే తన సుబంధ మపేక్షించుచున్న మగధ రాజునకు వార్తనంపి పద్మావతిని బెడ్డియొ డెను. వివాహమున తన నర్కసచ్చిపునిచే గొంత ప్రసంగము నడపబడి వాసవదత్తతో గలసియొక గదియందున్న పద్మావతి విను చుండ “ఓవత్సరాజ! పూర్వము వాసవ దత్తయందు గాఢాచురక్తుండవుగదా, ఇప్పు డు పద్మావతిని పరిణయంబాడితి, వీరిసుపురి లో నీకత్కొత ప్రియ యెవరని యతిపరిచయ ముచే ప్రశ్నింప “వాసవదత్త ప్రియతమ” యనిచెప్పెను. అది విని వాసవదత్తయనంబు న పరమానంద మొందెను. అమూల్యస్వ భావయగు పద్మావతి యీసుజెందక రా జునకు గల ప్రేమాతిశయంబు నభినుదించె ను. ఇట్లుండ నెకదినుంబున పద్మావతికి శిరోవేదన వచ్చెను. అందుచే నామె యు

ద్యావన ప్రాంగణమున నున్న యొక సౌధాంతరమ్మున నున్నదని విని యుదయను డటకేగి యామె యందులేనందున యామె పరున్న శయ్య యందు పరుండెను. అప్పు డే వాసవదత్త తన యనుంగు చెలికివాటిల్లి న యస్వస్థత విని యామె నారాధింపబూని యాసాధంబునకే చనుదెంచెను. అందుక య్యయందు మునుగిడి పరుండి నిద్రించుచు న్న యుదయనుని పద్మావతి యనుకొని యాశయ్యుడే తాను కూర్చుండి యామెతో ముచ్చటించుకొండెను. ప్రత్యుత్తరమియ నందున పద్మావతికేమి తోచునోయని యా మెను గాఢముగ గొగలించి అమ్మా శరీరము స్వస్థమాయని యడిగెను. అప్పుడు వత్స రాజు స్వప్నమున “హా వాసవదత్తా ఎటనుం టి” యని కలువరింప సాగెను. రాజు వాసవదత్తయని యెటుగకున్నను నతినికింగల ప్రేమాతి శయంబుల వాసవదత్తపై కలు వరించుచుండ కాకతాళి యన్యాయముచే నచటికే తెరిచిన వాసవదత్త రాజుకు తనయం దుగల ప్రేమాతి శయంబుల దెలిసికొని యతను రాజుని, పద్మావతి కాదనియు నచట తానుండ దగదనియు లేచి వెళ్ళబో వుచుండ వాసవదత్త హస్తమునుబట్టి యా నిద్రయందే యెటకేగెదనని నివారింప నామె దానిం సరకుగొనక తనగృహంబున కేగెను. ఉదయన రాజ్యము మగధరాజ్యముచేసం రిక్షింపబడి రిపుజయనంతరము పద్మావతి సహితుండగు నుదయనుని దర్శించి “నాతో బుట్టిన నిమ్మ” ని యోగంధరాయణుడు పద్మావతి నడిగెను. ఆమె తన వాగ్దానము నారము తీరిగి వాసవదత్తను యోగంధరా యణునకిచ్చెను. అప్పుడు యదార్థమగు

వాసవదత్తను రాజుచూచి శంకించుచుండ  
యోగంధరాయణుడు ప్రభువునకు తానుచే  
సిన కొటిల్యనీతిని చెప్పి వాసవదత్త నర్పిం  
చెను. అప్పుడు రాజునకు గలిగిన యానం  
దమునకు పరిమితలేక యోగంధరాయణుని  
బుద్ధి కుశలతకు మెచ్చి రుమణ్యుడుని మంత్ర  
రహస్య సంగ్రహము స్తుతించి తనకు నీవృ  
త్తాంతము చెల్పనందుకు నాతనిని మందలించి  
వాసవదత్తా పద్మావతులతో యుజ్జయిసిరా  
జ్యమును జక్కగ వరిపాలించెను.

ఉదయనుడు

ఉదయనుడు ఘోరదాత్తుడు. వైణికుడ  
సాధారణ ప్రజ్ఞచే దనగాననైపుణిచే గజ  
యూధముల నాకర్షించెను శక్తి యాతనికి  
గలదు. రసికాగ్ర గణ్యుడగుట కనన్య  
సామూన్యముగు వాసవదత్తానురాగమే తా  
రాకణము. ఇతడు విదూషకునితో

పంచేభుగ్మద మాయదా కథనయం పుష్పక  
పాతికః

అని మన్మథునియొక్క పంచరము  
లు వాసవదత్తాను రాగమునకే యుపయో  
గింపగా నీ పద్మావతియను రాగమున కారవ  
బాణ మొక్క కనుండి తెచ్చినచెప్పెను ముఱియు  
విదూషకుడు పద్మావతీ వాసవదత్తలలో నీకు  
గల కారతమ్యమేమని యగుగగా

స్మరాప్యవంత్యాధిపతే సుతాయాః ప్రస్తానకా  
లే స్వజం స్మరంత్య బాష్పం ప్రకృతం నయనాంత  
లగ్నం స్నేహస్మయై వోపసి పాజితాయా

అని వాసవదత్తానున కాలంబున  
గలిగిన యామెయొక్క భావ పరిణామము  
ను స్మరించి స్వగతానురాగముచే స్నిగ్ధరా  
లగు నామెయందే గాఢానుగ్రహం దగుటచే  
నీతనికి పద్మావతీ పరిణయము విషంబార్థముని

తోచుచున్నది. కాన నేకపక్షీవృత్తుడని  
చెప్పడగు. నీతడు శత్రువుల చేజయింపబడుట  
పరాక్రమ హీనతచేగాదు. రాజ్యాల్పతచే.  
ఇందుకు యోగంధరాయణుని కొటిల్యనీతియే  
విజయహేతువు. పద్మావతీ కరియహే  
తువు. వారి కీతని యందుగల విశ్వాస  
ప్రేమాతిశయంబులు గణనీయములే. కానను  
దయుని సుగుణ సత్ప్రవర్తనాదికము కథా  
నాయకుండగుటకు తగియున్నది.

వాసవదత్త

వాసవదత్త యందు నిరుపమానమగు  
సౌందర్యమే గాక భర్తృ విశ్వాసాత్మకమగు  
ప్రేమ శకుంతలా ప్రభుత్వలయందు వలె  
నున్న దనుటకురాజు విదూషకునితో

పద్మావతీ బహు వతామమయద్య  
పిరూపశీల మాధుర్యైః వాసవదత్తాబద్ధంన  
తతావన్నే మనోహరితి

విదూషకుడు కూడా వాసవదత్తామే  
బహుమతా యు చెప్పెను. ఈమె తన  
సపత్నీ దుఃఖమును కనుపర్చకయే తనలో  
నాటితో రాజు పరీక్షయు డయ్యెగదాయని  
విషణ్ణురాలాయెను. కాని యట్టియనూయ  
మాత్రము పద్మావతియందు చూపలేదు.  
తానుభర్తను ప్రేమించిన విషయములోనే  
మియు లోటులేదు.

పద్మావతి

ఈమె యాగర్భ కీమంతురాలు  
ధర్మప్రియ. బుష్మాశ్రమమును చేరినంతలో  
బుష్మలకు బహుమతములగు దానముల నా  
నరించుట యుక్తమని యామె తనయొక్క  
యభిప్రాయమును వెల్లడించెను. అట్లే

సమస్తదానముల జేసెను. అందు యోగంధ  
రాయణుడు “ధీరాకశ్యేయన్ దృష్ట ధర్మశ్చ  
చారశక్తాచారిత్రం రక్షితం మేభగిన్యా”య  
ని తనతోబుట్టువు యొక్క చారిత్రాను రక్షణ  
చేయుచు గొంతకాలము నీయొద్దనుంచి శేన  
డిగినప్పుడు తిరిగి యివ్వచునెను. అది దు  
ష్టులమని యెంచి

“దుఃఖన్యాసస్యరక్షణం”

అనగా దాచి యిచ్చుట కష్టమని యను  
కొని యోగంధరాయణుడు

“ప్రధమ ముద్భోవ్యకః కి మిచ్చతీత్య  
యుక్తవిందానం విచారయితుం

అనగా మొదట నెవడే మడిగితే  
యదిచ్చెదననిన్ని పద్మావతి ప్రతిజ్ఞమిప్పుడు  
విఫలమగునా యనిన తోడనే వాసవదత్త  
ను దాచి యిచ్చుటకొప్పుకొనెను. దీనిచే  
సత్యవ్రతిజ్ఞురాలని చెప్పక తప్పదు విదూష  
కుడు పద్మావతిని గుఱించి సౌందర్యవతి గు  
ణవతి తనకు కుఱినిండ నన్నముపెట్టునదని  
చెప్పెను. రాజు.

కామం ధీర స్వభావేయం స్త్రీస్వభావస్తు  
కాతరః

అని యీ పద్మావతి ధీరస్వభావు రా  
లనియు, సామాన్యముగా స్త్రీలకు భయస్వ  
భావమనియు తలచుకొని యున్నాడు. మ  
ఱియు పద్మావతి, రాజు వాసవదత్తను గు  
ఱించి దుఃఖించినకాలములో నాయన దుఃఖో  
పశాంతికై చేసిన యుపచారములలో నేత్ర  
ప్రయోగనోదకములు నశుశ్చిత శాంతికై  
యొసంగినపుడు జరిగిన సంగతి. దీనిచే నాపె  
ద్ధైర్యము విశదము.

“రూపశ్చయం సముదితాం గుణత  
చిత్రం”

అని పద్మావతి సుగుణములను రాజే  
గణించెను.

యోగంధరాయణుడు

ఇతను యుగంధరుని వంటి వాడు  
యోగంధరాయణుని యొక్క చమత్కారసితి  
రహస్యగోపనము భావి ఫలప్రాప్తికై తగు  
యత్నము, సామోపాయముల జనవశీకర  
ణము ముత్యతలవలన కుశలతయు నమాత్య  
స్థానమునకు తగినస్థితిని బోధించు చున్నది.  
ఇతను ప్రచ్ఛన్నవేషమున పద్మావతి యున్న  
తపోవనమును ప్రవేశించినను

“కోయభోనివృతం తపోవనమిదం గ్రామి  
కశోత్యాజ్ఞాను”

యని యంతఃపుర పాలకుఁడు మహా  
రాజస్త్రీలున్నచోటి కెవరూ రాగూడదని  
బహిరంగముగా చెప్పినప్పుడిట్లు తనపూర్వపు  
మంత్రీధర్మమున తపోవనమును గ్రామము  
చేయుట తగదని నిరూపించెను. తనకు వాసవి  
దత్తయందుగల వాత్సల్యమును గూడ నిట్లు  
ప్రకటించెను.

“భుక్తోర్ముకమేవవిష యోధవత్సనాత్ర చింతాకార్య”

ఇట్టి రాజస్త్రీ సన్మానమహాగౌరవాధి  
కము నీచేతననుభవింపబడి యిచ్చపరిత్యజింప  
బడినది గాన నందులకు చింతవలదు.

“చక్రారపంక్తిరి వాచ్యతీభాగ్యపంక్తిః”

దీనిచే పరేంగితజ్ఞత్వము సమయో  
చిత కార్యకారిత్యము నిందుద్భవములు. ఈ  
తని యాలోచనముసొంపు చూచినచో

“పద్మావతి సరపతేమహిషీ భవిత్ర”

అని పద్మావతి వత్సరాజునకు భార్య  
కాగలదని తనయభిప్రాయఫలమును హస్తా

మలకముగా నిర్ణయించినాడు. వాసవదత్తను పద్మావతీయందుంచుటలో యోగంధరాయణుని బుద్ధి కుశలతకడురనుణీయము. అద్వైతదనిన బహుసుగుణశీల పతివ్రతాశిరోమణి, భర్తవత్సలయగు వాసవదత్తపట్టమహిషి. యామెను తన యధీపతజేసుకొని గ్రామదహనమిషచే నామెను తన సన్నిధియందుంచుకొనుటవత్సరాజుకు వేరొకవిధముగతోచినచో తానురాజద్రోహిననియు, నితరమైన యింకొకచోటనుంచినవాసవదత్తయందురాజు వకవిశ్వాసముకలుగుననియు వాసవదత్తయందు రాజుకుగల ప్రేమ వాసవదత్త పర్యక్షముగా ననుభవించ వలయుననియు పద్మావతీమహాదార్యము రాజునకు ప్రకటింప చేయవలయుననియు, యోగంధరాయణుడు యోచించి వాసవదత్తను పద్మావతీకి నర్పించెను. రాజుచివరక మాత్యునిట్లుస్తుతించెను.

“ మిథ్యోన్మాదైశ్చయు నాద్వైశ్చ శాస్త్రదృష్టైశ్చ, పత్రితైః భవద్యతైఃఖలువయం పద్యమునా సముద్రితా ”  
కవిశైలుని కవిప్రస్తావనను బహుచమత్కృతితోక్తుప్తముగా వ్రాసెను. నాందిలో సూత్యర్థసూత్యను చిత్రముగా నింపెను అంకములను క్లుప్తీకరించెను. అర్ధగౌరవమును పద్యవాక్యములలో ప్రాధిత్వమును స్థాపించెను. పాత్రప్రవేశమును కథానుగుణముగ వచించుటతో బద్మావతీ వసప్రదేశమునంను వాసవదత్త యోగంధరాయణుల సమాగమముననే కథాసంధిని కూర్చుకూర్పుకడ రమ్యము. గ్రామదహనమున వాసవదత్త యోగంధరాయణులు నశించి నారను కింవదంటిని

తాను నాటకమున విశదీకరించుటకుగా బ్రహ్మచారిని నొకని నియోగించెను. ఈ బ్రహ్మచారి వృత్తాంతముచే తన కపటోద్యోగమువంతము సాంగో పాంగముగా బహిరంగపరచినట్లు కథాకృమమును నడిపెను. ఇందు కవికింగల యతివృత్తనైపుణ్యము కాళిదాసుకు ఊర్ధ్వ ప్రదమగుచున్నది. మరియు వాసవదత్త వత్సరాజు ప్రేమకు పాత్రురాలని చెప్పట యీ కవి మహాద్యోగము. అతడు వాసవదత్తావీణాదర్యముకూడా నిరూపించి యున్నాడు. ఇంతకు సపత్నుల నిద్దరికి సమావేశమును కలుగజేసి నాయకునికి దక్షిణత్వము స్థాపించి కథను బహుచమత్కృతిగ సందర్భానంతర కథాసమన్వయ పురస్కరముగా నాటకమును రచించిన యీకవి తనయూహలచే నెంతగౌరవమును సంపాదించినది యాధునిక కవులు శిశుప్రేమచే గ్రహింతురుగాక!

వస్తువు

ఈకథను కథాసంతాగరముతోనుండి గ్రహింపబడినది ఈకవి ముమారేబది నాటకములదాక రచించెను.

శైలి

ఈశయ్యజూడగా కాళిదాస, దండి, భవభూతులు కూడ యిట్టి శయ్యలోరచింపలేదనట్లు పొడకట్టుచున్నది. ఉపమాద్యలంకార చమత్కృతు లాయాసందర్భములందు మాధుర్యప్రసాదాది గూ, రచన, కైశిక భారవి, ప్రభృతి వ్యక్తిచమత్కృతి ‘రీతి తాత్పర్యకావ్యశ్య’ యను భోజనిసిద్ధాంతమున నవివాక్కునుసరించుచున్నది.

# వసంత గానము

చ ల మ య్య ప్రి సా దు గా ర్లు

ఉ॥ రారవసంత! మావిచివ్రరాకుల కొంగులు జీదులాడంగ  
హూరపరాగ సమ్మిళిత పుష్పరసంబులు సంగ్రహించి శృం  
గార రసాధిదేవత యనన్ వనలక్ష్మి యలంకరించెరా  
హారణి పల్లెరంబు మధురాధర రాగము పల్లవంపగ

ఉ॥ పాడునుటందు నావలపు బంగరుకోయిల పల్కరింపగా  
రాడువసంతుడే పడుచు ప్రాయపుడీయ తనంబులొల్కుపూ  
బోడి కవుంగిట బెనగి పుష్పలరంగడు జంటితేనెహ  
రాడుచుచుండెనో తెలియదక్కట యీపనడంపు సంజల

ఉ॥ కన్నెగుబాబిరాణి నవకంపు బెడంగుల లీనమయ్యెనో  
కన్నన వింటివాని యనుగు జెలికాడల పూలపల్లకి  
వన్నెల కోడెగాడెచట స్వైరవిహారము సల్పుచుండెనో  
నన్నుల గానరాడు కడకన్నులతో మధులొల్కిపోవగ

ఉ॥ పాండురగండ పాళికలపై విరిచులైలు పూయనాధుకె  
దండ గ్రహించి మల్లెపువ్వుదండల నీయగలేక ఖిన్నులై  
యుండి కళావిలాసముల మెల్లరు లేజనరాంకుర సీపురా  
కుడిస నమ్మచెల్ల పువ్వుతోనగులందుము చిందువందున?

ఉ॥ భీత మనస్కులై తుహినవీధులలో బులకింప మంగళ  
స్నాతకులైన యీపడుచు జుటల మీహాన సౌఖ్యదోలను  
ఋతలనూపి యాశిశిరయోధుడ దృశ్యతనొందె నీవహణ  
వారెరపై నటించనపు బంతులురా వదియేల మాధవా!

ఉ॥ నూతన యూవ నాంకమున నోములునోచిన ప్రాభవంపతుల్  
కీత సమీరనాధుని భజించి భజించి గడించి రన్యయా  
ద్వైత సుఖానుభూతి పరతత్వము గాంచిరి నీవహణోపరం  
జ్యోతివిధాన నన్నదయజ్ఞాడగ రావదియేల? మాధవా!

# ప్రపంచ వార్తలు

## స్వతంత్రుడు

కరమానందాచార్యులవారు కరమ  
 వేత్తలు, బ్రాహ్మణ్యులు, కాని తగినయశ  
 స్సును మాత్రము స్వీకరింపజాలక పోయెను  
 కారణమేమో తెలియనా? ఆయన యీకా  
 లమునకుఁ బనికివచ్చు మనిషికాదు. అ  
 దుచే నికటికాలపు గౌరవపు షధతులా  
 షోహత్తునకు దెలియవు. ఆయన ఇండి  
 తుఁడు. రఘువంశము మొదలు సమస్తా  
 లుకాఠిక గ్రంథపర్యంతము నాయన జిహ్వ  
 గ్రమునఁ దాండవం బొనర్చుచుండును  
 సమస్త కావ్యనిఘంటుపురాణ ఇతిహాసాది  
 గ్రంథసామగ్రియంతయుఁ దలంచినప్పుడాయ  
 నకుఁ గన్నులు గట్టినట్లుండును. శ్లోకము  
 సమన్వయించి పాఠముఁజెప్పటకు బూను  
 కొనినచో ఫాలాత్ముడైన దప్పుపట్టజాలడు.  
 వ్యాకరణమునకుఁ బతంజలి, తర్కమునకు  
 గౌతముఁడు, సాహిత్యమునకు సరస్వతి. కాని  
 యేమిలాభము యీకాలమునఁ బండితుఁడని  
 పిలుచుట? వియేమియుఁబనికిరావు. అవన్ని  
 యుఁబాతతుక్కు. పనికిమాలిన పురాణము  
 ప్రాచీనఛాందసులు వ్రాసిన కరమాసహ్య  
 మార్గములు. తలతిక్క వెట్టిమొట్టిమాటలు  
 ఎదుగు బొదుగులేని పిచ్చిసోరణి. దీనివలన  
 సేమిలాభము. ఎవ్వరైన నొకడు ఏమ  
 డోయి మీరు కరమానందాచార్యుల వారి  
 నెఱుఁగును రాయని యడిగినచో మేమెఱుంగ  
 ము చెప్పుదురు కారణమేమి? నిరాఘాట  
 వచః పరిపాక విజృంభిత దివ్యోపన్యాసము

లచే జనులు నాకర్షించుచున్నాడ! నిరుప  
 మాన వాగ్దేఖరీసముపేత దివ్యకవితాశ్శు  
 దూక్తుల విజృంభించుచున్నాడ! లేకలో  
 కోత్తర భావగర్భితములైన భావగీతములను  
 వ్రాసి మాసపత్రికల నింపగలడ! కాముఁ  
 కాముకీ జన మోహవల్లకాలవిత్రములైన  
 నిరంతర విజృంభితమోహాన్మాదరస  
 పూరితములైన నవ్య భావోదయము  
 లైన కర్తృకరణ క్రియాశూన్యములైన నవీన  
 గోచరములైన ప్రేమగీతములను ప్రణయ  
 మాలికలనేమైన వ్రాసి విద్యజ్ఞన కల్లోలము  
 కర్పగలిగినాడ! సమస్తాద్రావనిని గగ్గోలు  
 పెట్టజాలిన సరసహాస్యపమాన సంభరితము  
 లైన లచ్చిపాటలో టుకిపాటలో తోటకూర  
 పాటలోవ్రాసి విమర్శకశిఖామణుల కంద  
 రకు జల్లుజల్లు ముడులచుబెట్ట గలిగెనా?  
 ఏమిప్రాధాన్యమున్నదని యాయన నెఱుంగ  
 వలమునని యడుగును. అందుచే కరమా  
 నందాచార్యుఁడు స్వయముగ నెచ్చటికిపోవక  
 తనస్థానమందుండియే కొలఁదిను ది శిష్యు  
 లను దయారుజేసెను. అందులో సుప్ర  
 సిద్ధుడైన స్వతంత్రుడు ఆచార్యులవారి ప్రీతి  
 పాత్రుడు స్వవిషయమందెన్నడును పరా  
 ధిచుడుకాడు. మంచి లోకానుభవముగల  
 వాడు. మహాపండితజన సమక్షమందైన  
 స్వాభిప్రాయ ప్రకటనమందు వెనుకడుగువే  
 యని సాస సమతుడు. ప్రపంచకవిషయము  
 లను పరిపాతశూన్యుడై విమర్శించి వ్యతి



రేక పథావలంబు లెంతవెకసక్కెమాడు  
చున్నను లెక్కింపక సరకు సేయక గుణనిర్ధా  
రణసేయగల మహాప్రజ్ఞాశాలి. అతనికి దేశా  
టనమన్నను దేశాచారధర్మ విచుర్భనమన్నను  
మహాప్రీతి. అందుచే నిరంతరము పట్టణముల  
యందే నివసించుచుండును. అందలి విశే  
షము లాచార్యులవారికి పత్రికామూలమున  
వ్రాసి పంపుచుండును. ఆచార్యపరమా  
నందులవారికి ప్రపంచవార్తలన్న మిక్కిలి  
సంతోషము. అందులో స్వతంత్రుని యుప  
న్యాసములన్న చెవిగోసుకొనును. అతని  
యుపన్యాసములకన్న దురాచార మేఘపట  
లికి మహానాయువ్యాస్త్రము. లోకజ్ఞానమున  
కాదర్శము. సాంఘిక కల్పనాతరంగములకు  
చెలియలికట్ట. గ్రామ్యవాదులకు దుర్నిరీక్షము  
ధర్మతరలోక తంత్రస్పృష్టికర్తలకు సన్మోహ  
నాస్త్రము. అందుచే బెక్కిమంది పూర్వా  
చార పరాయణులే యాతని మిగుల మెచ్చు  
కొనుచుండురు. క్షదంతయు వ్రాయుటయేటి  
కనియందురేమో? ప్రపంచకవార్తలకు జడు  
వఁదలంచిన పాఠకులకు మా ఆచార్యపర  
మానందులవారియొక్కయు స్వతంత్రునియొ  
క్కయు పరిచయము గల్గించుటావశ్యకమని  
తోచుటచే నీయుపోష్ఠాతమంతయు వ్రాయ  
వలసివచ్చినది.

ఆచార్యులవారు శిష్యమండలి  
యును స్వతంత్రుని జాబునకెదురుచూచు  
చుండిరి. చాలాదినములకుండి యాతనివద్ద  
నుండి జాబులేదు. ఏమాయని యనకొను  
చుండగ నేచేత నొకమాసపత్రికను బట్టుకుని  
విద్యాధియొకఁడా చోటునకువచ్చెను. తక్కిన  
శిష్యులందరిది చేమియని యిదిగి. ఇది  
యొక నూతనమాసపత్రిక భాషాపోషణము

జేయుటకై విరుచుకొని దేశముమీదఁబడినది  
గంతులుసేయుచున్నది. ఇందుచునస్వతం  
తుని యుపన్యాసము ముద్రింపబడి యుం  
డుటచేకొని వచ్చితిని అనిచెప్పెను. ఆమా  
టనువిని మిగిలిన వారందరుంగలసి జనున  
యత్నింపనేనే చదువుడునని చెప్పి ప్రారం  
భించెను.

విన్నారా! ఇప్పుడు సంక్రమాణ  
పురుషుని చూపు నాటకాలమీద ఉన్నది.  
కవులెల్లరు కవిత్వములను మాని నాటకాల  
విమర్శనములకు 'బాటుపడుచుండుటచేవారి  
యదృష్టమిప్పుడు గురుచండాల యోగమున  
నున్నది. శనిసప్తమ స్థానమును వనలి  
పడునాలిగింట బ్రేవేశించుటచే పత్రికలలో  
మాసపత్రికలలో సారస్వతమందిరములలో  
గ్రంథాలయములలో నాటకపు పాకలలో,  
నట సభములలో కవుల గ్రంథములలో  
విమర్శకుల హద్యయములలో, చివరకు  
కాఫీహోటళ్లలో, వర్తకుల కయలకట్టలలో  
కడకు కల్లుపాకలలో గూడ నొకచోటని  
యేమి విశ్వమంతయు నాటక విమర్శనముల  
తో నిండిపోయినది. వెల్రీవాడి పెండ్లాము  
వాడకెల్ల నదినెగారన్నట్లు నాటకంకళ పండి  
తజనోదాసీనమును సహించలేక దేశముమీ  
దికి వచ్చునప్పటికి ప్రతివాడును తనకీర్తము  
వచ్చినట్లు సాగదీయుచున్నాడు. కనపడిన  
చోటులలో నెల్ల వచించుచు కరవభృ  
దొక్కుచున్నాడు. వ్యాసములు పైవ్యా  
సములను వ్రాసి పత్రికాధిపతుల భారమును  
తగ్గించుచున్నాడు. అచ్చుపడినచ్చిన ప్రతి  
నాటకముపైనను విమర్శనమును వ్రాయు  
చున్నాడు. కనపడిననటుల దగ్గరదనపాండి  
త్యమును పొమ్మనునరకు నిలుపబడి వెల్ల.

డించుచున్నాడు. మూలబడియున్న నాటక కళ కీనాటికింత వైభవము ఇంతమహిమ న్నడత ఇంతగౌరవస్థానము ఇంత యలంకార పరిపాక దుర్విపాకము ఇంత జన కంట కము కాదుకాదు జనసంస్కరణము కలుగుట దైవసంకల్పముగాక వేరేమున్నది? ఈశ్వర సంకల్పమీ విషయమున బ్రతివానియందు నను బ్రకాశించుటంజేసి యేనాటకపు మొగ మెటుగనివాడు అలంకార శాస్త్రానిభిజ్ఞుడు మాతృభాషా విహీనుడు. పాత్రితాపాత్రత కూడ దెలియని యజ్ఞానికూడ నాటకములు వ్రేసను నటులవ్రేసను విమర్శనములను వ్రాయ సాహించుచున్నాడు. ఒహహోహహో యేమి వైపరీత్యము? కాదా మరి యేనకేనాప్య పాయేన ప్రసిద్ధః పునఃపాథన అన్నట్లు మహా కల్లోలములనే యేదియో నాలుగుముక్కలు వ్రాసి యే పత్రిక కో బు పి చి భాషాసమితియనియో ఆంధ్రరత్నావళియనియో చివరనొకతోక దగిలించుకొనిన గాని నలుగురిలోనడుమకు మువ్వరిలో ముందునకు వచ్చుటకువీలులేదు. ఈచరిత్రరపు పోజీలో యీమహావాతావరణములో యీ తుపానులో యీమహాసంక్షోభములో బడి వందలకొలది నాటకములు బుద్బుదప్రాయములగుచున్నది. పాత్రోచితియ రసప్రధానము భావగాంభీర్యము భాషాపటిమ లక్షణానుకూలము నైతిక పారమార్థిక ధర్మముల కాదర్శప్రాయము మొదలగు విషయము లిప్పటి నాటకములకక్కరలేదు. నాటకగ్రంథకర్తలు యెవరికివారే యమునాతీరే యిది పేదాంతంబండి అన్నట్లు సర్వత్రాస్వతంత్రులు సహజ పాండిత్యసంశోభితులు సహకార రసములు సర్వవిషయజ్ఞాసంశోభి

తులు నిరాఘాట స్వతంత్ర వాక్యరచనా నిర్ణేతలు నిరంతర నాటకరంగాభిమానులు యెవరికివారే తమయభిప్రాయమే సర్వోత్తమమని సభారంగమున బల్లగుద్ది వాచింప గలఘనలు. ఇట్లు ప్రపంచకమందు గాలిలో గదలు పరమాణువులువలె నెవరికివారే విమర్శకులు ఎవరికివారే నాటకకర్తలు అసంఖ్యాకులుగ బ్రకాశించుచుండ సంక శాఘ్నవలసిన దేమున్నది? ఎన్ని నాటకములజదివినను ఎందరి యుపవాదసములవిన్నను ఎన్ని విమర్శనములను బఠించినను సంశయ విచ్ఛేదముకాలేదు. నాటకరంగమనకేమో యెట్లుండవలయునో తెలియలేదు. రూపకమును సృష్టించిన వారియభిప్రాయమేమో బోధపడలేదు. మున్నుము నాటకముల వ్రాయనున్న కవులకు రూపక నిర్మాణమెట్లుండవలయునో స్థితపరు పబడలేదు. కొందరు నచనప్రధానులు కొందరు గ్రామ్యభాషావాదులు మరికొందరు సంగీతప్రధానులు కొందరికన్నియుగావలయును. ఇంక విషయనిర్ధారణమెట్లు తేలుచు?

ఈషధముగా నాటక ప్రకరణమనుచగ్గ సాంచాలికా భేదనము జరుగుచుండనే కట్టెదుటచున్న పేక్షకుల కన్నలు మిరుమిట్లు గొలుపునట్లు. ఆంధ్రనాటక పరిక్షత్తు అను శీర్షికతో గ్రంథారిగాని పదర్శన మారంభమైనది. పదర్శనమున అత్తమ్మకు బడులుగా నాటక లక్ష్యనాయికమామ అట్లుడు నను నిరువురు పురుషపాత్రలకు ఒదులుగా వచన నాటకాభిమాని గద్యపద్య గీతాత్మిక నాటకాభిమానియను పురుషులు నాయకులు. ఈముగ్గురితోడను పురమొదిరాంతర్భాగమున జగత్ప్రభు నిర్మిత చర్మ

పాంచాలి నా ఘోరన రంగస్థలమున బొమ్మలాట ప్రారంభమైనది. ఈబొమ్మలాట ఆరుపూటలు జరిగినది. అనేకమంది సూత్రధారులై పాల్గొనిరి. లెక్కకు మించిన యువన్యాసములు జరిగినవి. చివరదినమున విషయ నిర్ధారణసభ ప్రారంభమున నాటకమున కక్కరవచ్చు విషయమేమో తెలియకున్నను ఆంధ్రనాటక పరిషత్తు అన నర్థమేమి? ఆంధ్రదేశ స్థిత నాటక పరిషత్తు అనునది మధ్యను వదలోప సమాసమా లేక వష్టి తత్పురుషయా కర్మదారయ సమాసమా అనువిషయమున దీప్తిమైన చర్చజరిగెను అందరును తలకొక విధముగ బల్కిరి. దానితో వాదప్రతి వాదములు మొడచుకొను. ఇదియంతయు జూడగా చిన్నప్పుడు మానాయనమ్మ చెప్పినకథ జ్ఞప్తికి వచ్చినది. అదేమిట రేమో యిటువినుము.

అవివేకపు మహారాజు గారి వద్ద అజ్ఞానుడనుమంత్రియొకడుండెను. ఒకరోజున పంచాంగపు బ్రాహ్మణుడువచ్చి రాజుగారింజూచి అయ్యా! తమరు చెప్పినట్లు బజారులో నికేరి అమావాస్యకు గొనివచ్చుచుంటిని. గాని మధ్యత్రోవలో నయ్యది పట్టుతప్పించుకొని కొండగుహలో దూరెనని చెప్పెను. వెంటనే రాజుగారు లేచి నుంతిగాకి రాజ్యసుప్పగించి అరణ్యమున కేగి కొండను ద్రవ్వించి యమావాస్యను బయటికిఁదీయు ప్రయత్నములో నుండగా నొకనాడు సేవకుడువచ్చి రాజుగారికి నమస్కరించెను. రాజుగారు ఇఁటివద్ద నందరుగూ గుళలమాయని అడిగిరి. సేవకుడిట్లు చెప్పెను. అయ్యా తమరు వెళ్ళిన తరువాత అమ్మగారికి పాముకరిచింది. మంత్రిగారు విషము తల

కొక్కుకొనేమోయని అమ్మగారి తలకాయకొసి ఉట్టిమీదపెట్టెను. విషము పోయినతరువాత అతికించినను తల అతికినది కాదు రాణి గారు చనిపోయినారు. అమ్మగారిని బైట దహనము చేయుట మంచిదికాదని మంత్రిగారు మేడలోనే చితిపేర్చించినారు. అందుచే మేడంతయు దగులబడెను. అందుచే దాని నార్పుటకై పెద్దచెరువుకట్ట తెగకొట్టినారు. నీరంతయు ఊరిపైకి వచ్చినది. ఇంతవరకు చెప్పువప్పటికి రాజుగారికి పెద్దసంతయము తోచినది. ఏమందురా? ఈవలభార్యాపోవుట మేడ అంటుకొనుట ఊరంతయు జలమయమగు టటుండగా చెరువుకట్ట తెగ గొట్టితిరిగదా చెరువులో చేపలేమైపోయెనని ప్రశ్నించెను. అతి వివేకమంత్రిడైనమాభృత్య శిఖామణి వెంటనే అయ్యా చేపలు చెల్లెలకొనని సమాధానము చెప్పినట.

విన్నారా! అట్లనే నాటకరంగమునట్లు సంస్కరింపవలయునో నాటకములెట్లు ప్రాయవలయునో యను విషయము తేలకున్నను నాటక కళ సేవిధముగా బ్రవర్తిల్ల జేసినచో దేశమున కట డేమదాయకమగునో యనువిషయము తేలక పోయినను ఆంధ్రనాటక పరిషత్తు అనునదేసమాసమను విషయము మాత్రము తీవ్రముగ జర్పించబడినది

వారిలో నొక మహాపురుషుడు లేచి అయ్యా ప్రస్తుతదేశకాల పాత్రముల ననుసరించి యాంధ్రభాషానాటక పరిషత్తు అనియే అర్థము. ఇచ్చట సంస్కృతనాటకములకు బ్రసక్తిలేదు. కారణమేమన రంగస్థలమున బ్రదర్శింపబడునవి తెలుగు నాటకములే

గాని గీర్వాణ నాటకములు కావు. నాటకములు ఎప్పుడును దేశకాలపాత్రముల ననుసరించి యుండవలయును. గీర్వాణ నాటక గ్రంథ కర్తలందరును వారివారి కాలమున కనుగుణ్యముగ వ్రాసియున్నారు. కావున వానికిచ్చట ప్రసక్తిలేదు. కావున ఆంధ్ర భాషా నాటకము లనియే చెప్పవలయునని యర్థారణజేసెను.

సభలోనుండి యెవ్వరో ఇప్పటి కవులలో నిర్దుష్టముగ నాటకములను వ్రాయగలిగిన వారెవ్వరని కేకవైచిరి.

అందుల కా మహాత్ముడు మరలలేచి అయ్య కాలిదాసంత వానికి “గలదు తప్పు” అనునట్లు ప్రపంచమున తప్పులేని కవియే లేడు. ఇంతమాత్రము లోపములు గీర్వాణ నాటక గ్రంథకర్తల కృతుల యందును లేకపోలేదు. అని చెప్పెను. సభలోనున్న యొక శాస్త్రీగారా మాటను విని నాయనా! బుద్ధిమంతువు. బ్రహ్మస్పతికి పెద్దప్పు గారవు కాబోలు లేకున్న నిట్టి యుక్తి యెవ్వరిదోచును? వారి కావ్యముల జదివి భాషాజ్ఞానమును సంపాదించితివి. వారి నాటకములఁ జదివి యలంకార విశేషము రంగునిర్మాణము పాత్రల ప్రవేశము మొదలగు విషయములను నేర్చుకొంటివి. ఇప్పుడునాలుగు గీతకద్యములు వ్రాయుట వచ్చునప్పటికి వారి నాటకములలో మాత్రము తప్పులుండవా? మాకన్న వారియెక్కువయేమి యని తీండించు చున్నావా? అది యుచుండుగాక వారు దేశకాల పాత్రముల కనుకూలముగ నాటకముల వ్రాయలేదని యనుచున్నావు. నాయనా? ఎప్పటికైన జీరస్థాయిగా నిలుచునవి వారినాటకములే గాని నీవు వ్రాసిన

వసంతము నేను వ్రాసిన బ్రహ్మచేముడు మొదలైన నాటకములు నిల్చునవికావు. కావున నాప్రసంగమును గట్టిపెట్టుము. అని మందలించెను.

ఇక్కడికి ప్రసంగము అనేకవాద ప్రతివాదములతో కోర్కెపూరిత పూర్వార్హస్తపాదవిశ్వాస సంఘట్టనములతో అర్థాంగికార సూచక శిరఃకంపనములతో అన్యోన్య పరిహాసములతో ముగిసెను. అటుపిమ్మట ప్రతి వత్సరమీ సమావేశ కార్యభారమును నడపుట కొక కార్యనిర్వాహక సంఘము కావలయును గనుక సభ్యుల కార్యదర్శుల ఎన్నికలు జరిగెను. అటు పిమ్మట పరిషత్కార్యక్రమముముగిసెను. బాబూ చిత్తగించినారా! ఆలులేదు చూలు లేదు కొమరునిజేరు సోమలింగము అనునట్లు ఈసమావేశమొందుల కేర్పడినదో ముందు రాబోవు సమావేశము నాటికి జరుగదగిన కార్యక్రమమేదోయను విషయ నిర్ధారణము గాలేదు. సభమాత్రము ముగిసెను. ఇంతలో నొక పురుషుడుచేతను కరపత్రముల కట్టను జంకవిడుకొని యాస్థలమునకు వచ్చి పంచిపెట్ట నారంభించెను. నాకును ఒక కాగితము అందినది. అదిట్లుదహరింపబడి యుండెను. చూడదగిన నాటకరాత్రి రామదాసు నాటకము అత్యుత్తమాట్యమండలి వారితో నాటకపరిషత్సంఘమువారి యాధిపత్యముకింద ప్రదర్శింపబడును రామదాసు నటన తైభ వీరసింహ బిరుదాంకితులును ది వండ్ర్ ఫుల్ ఆంధ్రసింహులు అని పేరెన్నికగన్న యన్ పి దేశ్ గారు ధరింతురు కబీరు ఆంధ్ర నాట్యరంగ విచ్ఛేదిక దివ్యాలంకార బిరుదాంకితులును ఆంధ్రఅధోముఖ

బాలగంధర్వులని ప్రసిద్ధిచెందిన టిపి సర  
వయ్యగారు ధరించును.

అనోటీసుకు చ్చవివితోడనే నాకును  
నాటకప్రదర్శన కుతూహలము కలిగినది.  
ఆహా అంతభాగ్యమెప్పుడు కలుగును. నటు  
లాసుప్రసిద్ధులు చరిత్రమా మహాభక్త శిఖా  
మణియైన రామదాసుయొక్క దివ్యకథ  
క వి యా ని రు ప మానకవితాధారాసంప  
న్నుడు ప్రోత్సాహకులా అత్యుత్త విమర్శ  
కులని, జగద్విఖ్యాతిగన్న నాటకపరిచిత్సం  
ఘము. ఇంకనేమి చెప్పవలయును ? మంచి  
తరుణము మించిపోవునని వారే సెలవిచ్చి  
యున్నారు అని తలంచుకొనుచు నీధి  
లోనికి వచ్చుసరికి ముందుతప్పెటలు విన  
బడెను. ఈ డప్పులేవచ్చె నాయయిదు  
కొనుచుండగ నే వానివెనుక సింగిసింగడను  
పేరుగల రెండు పెద్దబుట్టబొమ్మలను ఇర్వరు  
ధరించి వాద్యానుగుణ్యమైన గమనవైఖరు  
లను జూపుచుండిరి. మరికొంచెము వెనుక  
కేగునప్పటికి ఒకజోగముమేళము దాని  
ముందు బాండులనుపేగుగల విచిత్రాంగ్లేయ  
వాద్యసమ్మేళనము బండిపై నెక్కి స్వరసమ్మే  
ళనముచే శ్రవణాభిన్నము జేయుచుండెను.

అన్నింటికంటె వెనుక నెకశ కటము నచ్చు  
చున్నది. ఇంతవరకే వాద్యములన్నియు  
నేటికోనాకర్థముకాలేదు. పరుకజూడ గుభ  
కార్యలక్షణము లేమియుగానరాలేదు. విచు  
ర్పించిచూడగా నావెనుక బండిలో గుభ్ర  
జత్రధారుఁడును వల యీ కృ త భి ం డిత  
కేసును శకలీకృత కార్పాసకూర్పాసధరు  
డునునగు పురుషుఁడొకఁడు వికృతోష్టిష  
మును ధరించికాగితములను పంచిపెట్టుచుం  
డెను శకటమున కిరుపక్కల రెండు పెద్ద  
పెద్దబుట్టలపై

అత్యుత్త నాట్యమండలి

రామదాసు

అని పెద్దఅక్షరములతో వ్రాయబడియుం  
డెను ఓహో ఈయాడంబరమంతయు నాటక  
ప్రదర్శన ప్రకటనము గాబోలునని  
యిట్టికేగితిని బాబూ చిత్తగించినారా  
ఈతూరికింతలోనాకు సెలవొసంగినచో దీని  
తరువాత బయలు వెడలు సంచికలో రామ  
దాసు నాటక ప్రదర్శనముం గూర్చియు మరి  
కొన్ని యితరాభిప్రాయములనుగూర్చియు  
మీకుఁ దెలియఁజేసెదను



# వేణీభృంగము

విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు

(ఒక మిత్రుని గృహమున నాకువుగాచెప్పబడినది)

అది రాజసూయ మహాయాగ పుణ్యావభృథవేశఁ దడిసి పెంపెనగు వేణీ  
దుగ్ధపద భూపతి యజ్ఞధూమంబు వెఁబడి బాహిరిల్లిన చలద్భ్రమరవేణీ  
అతిరహఃకేళి మహావీరు డగు ధనంజయుని హస్తస్పర్శ సాగువేణీ  
అతి దివ్యకుసుమమాలాతిమంజుల మనోహరము, నల్లని త్రాచునైన వేణీ

ఈ మహాదుష్టు డది యటే యింతమంది కూరుచుండిన సభలోనఁ గొంకులేక  
తగుదునని ఘాతయోగ్యహస్తమున లాగి తారుచున్నాడు గురుసన్నిధానమందు

ఇతడేమి కులవృద్ధు సతి శేకవస్త్ర సంసత్తున కీడ్చి కేశములు ఁట్టి  
లాగఁగాఁ జూచి బేల విధాన కన్నులులేని వాని విధాన హీనుడైన  
వాని విధాన నీవర కొక్కమాటయు లేకుండ మాన మలీమసుండు  
కూరుచున్నా డని కోరి నిందించి రెల్లరు బాష్టాకుని భీష్ము—తరుణ మెఱిగి

అన్న కనుసన్న దుర్గర్వ మతిశయించు దర్పమున యువరాజు హస్తంబుజూచి  
ఒక యచూహ్య దుర్వర్తన మొనరఁజేయ బోనగ పృకోదరుడు కోధమూర్తి  
యగుచు.

తన చెంత గజతుండవైఖరి గదాదండంబు దీపింప బో  
రన నేత్రాంతవమన్మహాగ్రకలితోష్ణా నేక రక్తాంశువుల్  
ఘనమై క్రమ్ముగ లేలిహాన మన నగ్రంబైన పెమ్మూర్తితో  
గనుగొన్న యచూహతి కంటితుద యజ్ఞంబెట్టె శాంతాకృతిక.

కని యతిదీనమైన గళిఁ గన్నుల నీరమువెట్టి చూచె న  
ర్జునుడు వృకోదరుక్ హృదయ శోకము లోపల కోప మెంతయు  
మునుకలువట్ట వాడుపడిపోయిన తామర రేకు లల్లుగా  
దన కనుదోయి భూమిపయఁ దాల్చె వృకోదరుడు గ్రమంబునక.

ఆరీతి సభలోన నతి శోకమూర్తిఁ బాంచాలి వివస్త్రగా సలుపనెంచ  
దుశ్శాసనుడు మహాధూర్తుండు కులగురుద్రోహియు పాపకర్ముడు కుటీలుడు  
ఒక్కరైనఁ గాదన రొక్కరైన నిదియేమి పాడియటంచు జెప్పురు— ధనాధి  
కుండు చేసిన చేతకును నొను గాదని చెప్పుఁగలాడు దా క్షితిని గలడె

ఇది మహాద్రోహమని సురలెవ్వరైన మిట ఘోషించుచున్నారో మెరసి దివ్య  
మైన జ్యోతిస్సు వెల్లునా - ఆరిపోవు సుక్కవేళకుఁ గొడిగట్టుచున్నదేమొ !

వారు దిగంతముఁ ధరణిపాలుర నొంచి మహాప్రతాప రో  
చీరుచిరాకృతిఁ మిగుల జేవురు దీపిక లెత్తినారటే  
తీరని కాంతులఁ గలితజేజులు ఘోరతమశ్చటాముఖం  
భోరుహులై పృథాసుతులు మోసము పొంది రిడేలొ పండితుల్

తన విలోచనముల తనరు వైశాల్యంబు మించు శోకమునఁ గుదించుకొనియె  
తనమూర్తిలో ధగద్ధగితమా తేజంబు కలిత బాష్పపుష్పమలిన మయ్యె  
తన యవయవముల దనరారు దర్పంబు జ్వరహీన మగు గతి సాగిపోయె  
మూడు లోకముల నిమ్ముగ నానవెట్టు నికోన్నతి యొకమూల నుడిగిపోయె?

దించుకొనిపోయె నేల యాధిష్ఠిరాగ్ని యిదియటే మున్నుపండి యొననైన  
ద్విగింతాంతరముల సుధిల్లిపేర్చుకొన్న శాత్రున ధృతి నార్పు కొన్న దోటు?

ఒకడె కా! లక్కయింటికి జచ్చు ముట్టించి భుజమున మోచి సముద్ధరించె  
ఒకడె కా! బకుని నెమ్ముకు నెమ్ముగాఁ జీల్చి సంధిసంధికి మధ్యఁ జావమోడె  
ఒకడె కా! చండ బాహుగ్రదండధ్వస్త ఛిక్కుత హైడింబజేహయప్తి  
ఒకడె కా! యెవని కేరికి భయంపడి ధార్తరాష్ట్రులు దూషితత్రాసులైరి

ఆ వృకోదయ డీనాడు స్వాతు లందఁ దొంటిగాఁ భీర్యరేఖ నిర్ధూతమైన  
డలనినుక దొక్కుబడుకోడెత్తాచునోలె నంగమంగమ్ము కదలకీడ్లాభ్రమించు!

అటఁ గృష్ణు డట వీరు డట నిత డట! యకార ఎంత హైన్యంబు తానేచుకొనియె  
విజయలక్ష్మీ మహావేళ పరిష్కంగ రమ్యంబు వాని యురంబు నేను  
గలిత తేజోరాశి కరణి గన్పట్టు నేలా! యెంత మన్మ వేళావిపాక  
మిత ఊక్కపెట్టున నెత్తిన మత్స్యనానుకయఁత్ర భేదన చకితమైన

దృష్టి పరపినరాడు హరింపఁబడియెఁ జో జగంబులు! నేను విభూతిలేక  
తొంటి విప్పారులేక ముక్కంట నగ్ని చల్లనడినట్టి శంకరు చాయదోచు.

అతి సాహసమున కుదాహరణంబులు మేలి యందాల దేహాలవారు  
మాద్రీమహాదేవి మధుర గర్భంబున బండించు కొన్న క్రాల్పిటచేలు  
ఆజాను దీర్ఘ బాహారమృ వక్షులు ప్రాతర్వికాస సిరజద్వగంతు  
లమృత మూర్తులు మనోహర చారుకోదండ గంభీరహస్తలు కాంతియుతులు



వీరకు కవల తమ యెట్టపెదవులందు పంటినెక్కుల రక్త మేర్పరుపబడక  
దృగ్విధిత కోధవహ్నులు, దృగ్విరుద్ధ కోధవహ్నులు నెంత విఘ్నాద్భుతైరి!

ఇవి యెదు సందర్భములు నీ నవ భంగ తరంగ మెడలినా ఘటితంబే  
యవుబో! లోకము కట్టగ చివికి తడిసి జీర్ణ జీర్ణ శిథిలంబె యగుట.

ఈ మహాశుశుక్షణ బడి యెంతదాక బాణములు నిలబెట్టుకో యతన మింక  
జేయుదురొ! ధార్తరాష్ట్ర లిస్సెయటంచు వనరి పోయిరి చూడవచ్చిన జనంబు.

ఈ యెడఁ బాండవాగ్నిరగిలించెను ద్రాపది యన్న యా సభక  
మాయురె! రాజరాజ సుకుమారత చూపు విలాస మేచు కం  
దోయి సగంబు మూయుచుఁ గనుల్ రసికత్వము వెల్లడించు గం  
టే యమదండ రీతి భ్రమకుటిక నటించుచు భీమసేనుడున్.

ఒక్కట సద్దా కల్గక, ముహూర్ముహూర్త సభాజనోగ్ర స  
మ్యక్కృత దీర్ఘవిశ్వసితమై, యిది లెల్లడఁ గ్రమ్ముకొన్న యే  
యొక్క నిశాంతవేశఁ జటులొగ్ర తరంగ నినాదమై కడుం  
బొక్కెడు సీరరాశి వలె పో! సభ భీకరమయ్యె నయ్యెడన్.

అప్పుడు రాజరాజ మధురాకృతి మిత్రుని గడ్డఁ బిల్చి యో  
యప్ప! విలాసినిమణి సుమా యిది యన్న విధాన కక్ తుదక  
విప్పి యొకింతమూసఁ గనిపించెను వైఖరి యాజ్ఞసేనికీ  
రొప్పుచు భీమసేనుడు విరూపవిచిత్రుడని కాంచెనున్.

అది కని దండతాడిత మహా భుజగాకృతి, రోష భీషణో  
వృధ భయదాకృతిక గనుల తమ్ములకెంపుల గుంపు గీటుకోఁ  
బొదలిన ధర్మసూతి కను మోసల పెంజడి బుచ్చు నాజ్ఞ యొ  
ప్పిడముగ వెంటవెంటఁ జలపించిన దాతనికీ మనస్సులొ.

తన సింహాసన మందు నోరగిలి కేతంబుల్ విలాసంపు సాం  
పున దీపింపగఁ గారవేశ్వరుడు నింపు లుల్కఁ బాంచాలి వై  
పునకున్ దృష్టి నిగుడ్చి దక్షిణకరంబున్ సాచి రమ్మించు న  
ల్లన సన్నం బొనరించె సూరుతటి మెల్లం దాకుచున్ గోళులన్

అది చూచె దూరమున నన్నదమూర్తి వృకోదరుండు మత్తాహిత ని  
ర్మధన కళాచణ భీషణ గదాకలిత హస్తవస్థ గంభీరండున్.

తన విలోచనములు చలత్తారకలును చాద్రరేఖా నిరూఢి సంరక్తములుగ  
బలిక నీగతి సభలోని వారికెల్ల గుండెలో నెత్తురుల కాల్వ కూడుగట్ట.

ఇదె రిపులోక భీకరమహీనము నేను ప్రతిజ్ఞచేసిదత్త  
మదమున మాకుటుంచినిని మామక మూరుపు నెక్కుమంచు నే  
యధముడు సన్నచేసెఁ గలితాస్మదుదారకరాగ్రవర్తి యీ  
గద మొనచేఁ దదూరువును ఖండితముం బొనరింతు నాజిహ్.

రక్షోభీకరు నన్నుజూచి ధరణీరాజుల్ భయంబుదఁ ద  
త్కుఱ్ఱిం బ్రేవులు పెల్లగించి సమరక్షోణిన్ విజృంభించు ర  
క్తాతున్ నన్నుజూచి యేడ్చెదరులే కానిమ్ము కౌరవ్య లీ  
వీతూకోధ భయంకరాకృతి సమర్థింపంగ నెట్లొర్తురో.

అస్మద్బాహు విలోల భీవణగదా వ్యాసార పారీణు నన్  
విస్తేరాంబుజ నేత్రులై సురలు సంవీక్షించి యానంద ది  
వ్యస్తేరాకృతులౌదు రప్పుడుగదన్నా ! కౌరవుల్ నేటి యీ  
యస్మద్ద్యేషకృతిం దలంచుకొని భీతాత్ముల్ విరోదించుటల్.

ఇది ప్రళయాతిభీకర మహీనము నాదు ప్రతిజ్ఞ యీగతిక  
విదితముగాఁగఁ జేయన గవీశతహత్య పొనర్చినట్లగున్  
మదమున ధర్మసూరి యొకమాటకుఁ దప్పినవాడనాను శ్రీ  
ప్రదురగు కృష్ణ దేవు పదపద్మములక భజియించ నట్లగున్

అని యీరీతిఁ బ్రతిజ్ఞచేసి చక్షిత వ్యాలోలనేత్రుండు సం  
తన దూష్టింకృతినుండె భీముడు సభన్ దద్భీకరోక్తిధ్వనిన్  
విని వృద్ధావనినాథు డెంతయు భయావేశంబునన్ బుత్రకున్  
దనచౌగన్ బిలిపించి యేమి సభవార్తల్ చెప్పురా నాప్రదుక.

నదమల నీతినార గుణసార విశారదమూర్తి యంతలో  
విదరుడు పల్కె నీపగిది వేదులువొందిన నీకుమారకుల్  
మదమున నింతలింతలుగ మార్చి శాంతమయైన యీసభా  
సదనము నీకునుం గనులు చాలవు వీనులు చాలవా ! నృపా?

కావతనేని చెప్పెదను గాని యెక్కించుక విన్ను భూమిపా !  
ద్రోవదిఁజూచి నీ సుకుడు తోరముగాఁ దన యూరు వెక్కరా  
రావని సన్నచేసె నది రంజితమూర్తి వృకోదగుండు కో

ధావిలనేత్తుడై కని రయంబున దాను ప్రితిజ్ఞచేసెనున్.

రణమున నికొడుకు తొడను తన గదచే ఓటుగబాడిచి తజ్జనితాస్మ  
ఘ్నన వాహిని మునుక లిడెద నని భీషణవాక్యు డయ్యె నవసీపాలా.

అని వచింబుకగావిని మహాభయకంపిత దేహయస్థియై  
కనుగొనలందు బాష్పములు గ్రమ్మగ వృద్ధ ధరాధినాథు డం  
తన నిదివో యకార్యమని తానొక ఘోషపొసర్చె గాని యా  
తని వచనమ్ము లొక్కరును తత్తుతులందు దలంచకుండినన్.

౨౧

అపయి రాజరా జనుజు నారసి తమ్ముడ! యద్దివాసిరా!  
శ్రోపుపడెన్ జమీ మనకు ద్యూతమనందిక దీని వస్త్రమున్  
జోపగ బ్రాతిగామి నొకచో నియమింపు మటన్నభీతిచే  
నోపడ యయ్యె వాడు మఱి యూకొనె దానుగ దుస్ససేనుడున్.

దుస్ససేను డాతడు మహాదృష్టమూర్తి నిండుసభలోన బెళుకు లేకుండ పోయి  
ద్రాపదీదేవి కట్టువస్త్రంబు లొలువ నొక్క యిండుకలో సముద్యోగియయ్యె.

అతిపరిభన్నమైన కనులందున దైన్యపు బ్రోవు ద్రాపదీ  
సతి పరికంపితాంగి యయి సత్సభలో గలవారి నందరిన్  
జతనుగ జూచి యీ కృతియు సాధువె మీరలు పెద్ద ల్లిట్లు లీ  
వితముగ జూచి యూరకయ వేడుకులై కనుగొంచు నుదురే ?

నా తండ్రి ద్రుపద భూనాథుండు వింటిలో నారితేరిన దిట్టమైన జోడు  
నా తమ్ము డొక్కడున్నాడు కోరెనయేని తనవింట నురల నభకరించు  
సకల జగత్సుశితౌరక్షణ ధురంధరుండు తా నొక సోదరుండుకలడు.  
సభలోన నిచట వాచస్పతి సమలు కౌరవ వృద్ధులుండి కారయ మహాత్ము

లింద రుండి యీదుష్టడౌ పృథ్వీరాజు సభను నొకసతి విగత వస్త్రగబాసర్చ!  
బడెడు సమయాన లేనట్టి వారె యై యెన్నినోములు నోచితి నేను మునుపు

అది యందాక చనంగ నేమిటికి బాహ్యగర్వ దుర్వార్ధులై  
త్రిదివంబైనను గుత్తగాగొను భుజాధీశక్తు లీ భర్త లీ  
యెదురక లేరట? కట్ట! యే మనుడు లేరే త్రాత లెచ్చోట నే  
వెదుకంగా దగు వారలెవ్వరు మహేంద్రున్ నాల్గువార్తధ్యలో.

అని బాష్పపుత లోచన విగమి మృదు దేహ ద్రుపద పృథ్వీపతి పు

త్రినితాంతమున్ పరిదేవనముం బొనరించె రాతి వలె నిలబడుచున్

ఆసమయంబునన్ విచలితాత్మ ఫణాగ్రవమద్విషచ్ఛటా  
భాసిత దందశూక మన బాహు విలగ్న గదామహూగ్రుడై  
రోసమునక వృకోదరుడు రూక్షదృగంచలుడై ముహుఃకుర్రుధా  
వేశముచే గురుప్రతి బీనుగు పెంటలు చేయునో యనక.

ఒనర దుశ్శాసనుని మీది కురుక బోన సమయభంగమ్ము చూపి విషణ్ణవదను  
ధర్మసుతు చూపి పాడి చందంబుచూపి శాంతుగావించె దిగ సవ్యసాచియంత

ప్రళయాగ్నిచ్ఛట భంగి భీముడు చలద్రాద్రాక్షుడై యెవ్వ డీ  
ఖలు డస్త్రత్కుల గేహినిన్ వసనమున్ గాసిల్లగా నూడ్చగా  
దలచెన్ వానిని దత్త్రియా పరిణతాంధ క్రూరచేతస్కునిక  
కలనక ఘోర గదాభిఘాతముల సంఘట్టించి నుగ్గాడెదక

తద్రుధిరమ్ము కాల్వల గ తత్కులుపోగ్ర శరీర సంస్థనుల్  
క్షుద్రపు పేపు లెంతయును జూడికి నాచ గ డడ్వసా మిశ  
న్ముదిత మూర్తి నై రుధిరపుం బెను కాల్వలఁ దానమాడెదక.  
కదురవ సంతతిక గరుడుకైవడి కౌరవులం గలంచెదక.

అని లోకాతిభయంకరంబుగ నుహహంతార నిర్జిదుడై  
కనుదమ్ముల్ రుధిరచ్ఛటన్ చొలుక వేగం దా బ్రహ్మాక్షియి  
ట్లనె కావించినఁ దత్సభాసదులు గాఢాశ్చర్యవైశాల్య  
చసనీరేజుల యైరి వాయువులసంచారంబు కుంభించగా.

ఈ మహాపాప మెట్లు దర్శింతు మనుచు నవనతాననలైరి సభార్యజనము  
ఈ కలుషమెట్టులఁ బరిణమించునోయని సకల జనములు మివుల నిస్తబ్దులైరి.

వడముడి యొకండె నిశ్చయ పఱచె నుదని చీర తొలగుటయే తటస్థించెనని  
ఆత లేమైన సరి గదాహరి ధరిత్ర దుస్సనేనుని తలవడి దొరలె నెంచు.

అట్టికష్టంబులో దురపదాత్మజాత విశ్వనాథుని నాత్మ భావించఁజొచ్చె  
దిక్కులకు దిక్కు పండు శోధించి చూడ నే యరబిన్నా సర్వేశ్వరేశు డతని.

నీ చివ్రరాకు మెత్తని కన్నీకలక మెలపారె మేఘముల్  
నీ చిటుమేన మేఘములు నెక్కినె నీకృపలోన మేఘముల్  
తోచెరు నీవు నీలమృదు తోయదమూర్తివి దేవ ! వర్షధా

రాచణద్వమ్మలం బరపురా ! యదువంశ శిరోవిభూషణా.

తీరని యీ దురంత జలధిం బడి దిక్కును లేక నే నిరా  
ధారను వేడ వచ్చితినిఁ దామరసాయదళాక్ష నిన్న నె  
వ్వారలు లేని వారలకు వారక నీ వొకగుండవే నటే  
తీరని రక్ష నన్ను గడిదేర్పుము నేటి మహాపదంబుకిన్

నీ యడుగుండమ్ములు తండ్రీ! యల కేదము చిగుర్చు నిభృతార్థమరం  
దాయత ధునీ మృదుల దోలాయిత వీచికల నూగునట కాచె పృథూ!

అంతలో దుశ్శాసనాపశదుని చీరవొల్పెడి కర మది యెలుచుచున్న  
కరణిన యుండెను కడగి చొప్పుది కట్టు చీరలు కొండలై తీరరాని  
మేటులై యుండె నమ్మినవారి సీరితి రక్షించు యదువంశరాజమౌళి  
అని జనమ్ములు విలాసాశ్చర్య పరిచిప్తు లోచనాచలులు లోలోననెంచి  
రల డప్పిపోయి తా నా చుస్ససేనుండు కనులెత్త రాక కృమ్మినతృప్తిగాగ్ని  
మగ్గిపోయెను  
సాంధవ మనుజనాథ వదన బింబః బు లొకయింత  
వాసుదేతె  
నామమొదలయ్యె నా యదునాథమాళి  
మహితనా గ్రహదీ మాన సంరక్షణుండు.

## ప్రీతాకమల

ప్రభలరామ బ్రహ్మనందంగాను

అతిథియైవచ్చి నాయుంటనారగించి  
శిశిరమిట్లని పలికె 'నోచిన్నవాడ !  
అమృత భాగ్యోపములు నీకుండఁజేతు  
వేచి యుండుము మధువేళవరియు దరుక  
, తల్లి! నీప్రసాదమని హృదంతరాళ  
వీధు లానందవాన్మలవెల్లి నిరిసి  
, కోకొను మెట్టిదైన నాకుఁగలదాన  
నిచ్చినైచెననంచు వచించినాను  
యత్నమున సేకరించిన యమృతమధువుఁ

గోకొన ... ..  
నావెకిచ్చితిఁ గొంకకింత  
'వాకిబలుచిచ్చి సీకయఁ బ్రతికి యుంటి  
అమృతమూర్తి ! నన్ను కించుకయరసిచూడు  
ఆలినిశ్చలరాగ ముద్రావహక  
మల ముఱల్పుము ! క్షణమాత్రము !  
అరసిచూతు  
నా మనోతరమున నీక్షణమధురిమ  
నీలవఁ దావి న్న దేమొ...

# దారిద్ర్యము

కాకాని సరిసింహాస్వాపుగారు

మ॥ అరచే, యింతటి చంచలత్వవని నేభావింపలేనైతి శ్రీ  
హరిరాణీ, భవదీయ దాసునిననుకొని నమ్మించినట్టేటిలో  
కరుణావేశములేక ముంపదగునే; గంభీరదారిద్ర్యమే  
కరణిగా దాటగలాడ తోవయొక్కడ గాన్పింపదికృష్ణునకొ

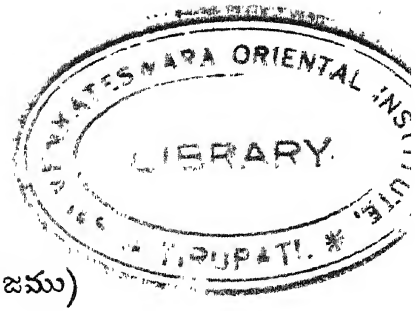
మ॥ తలిదండ్రుల్ ననుదెప్పసాగిరిక భారతల్ యింద్లకు నన్నురా  
వలదంచుకొ గొణుగందొడంగిరి, హితుల్ మాట్లాడుటేలేదు నా  
యలిసీబాలక లెక్కసేయదుననుకొ భాషింపరే బుధులుకొ  
పలుకుల్ వేయివచింపనేల తలమేనర్జింప దారిద్ర్యముకొ

ఉ॥ పైదలిలెక్కసేయదని మదుర, బీదతనంబు నందనో  
నామ శరీరమందుగల నల్లని రక్తమే నన్నవీడ, దా  
రాది, నుహృజ్జనంబులు మదాజ్ఞల గైకొనకుంట వింతయే  
పేదరికుండు ధాత్రి మను పీచుగుగాదె తలంప నక్కటా ॥

చ॥ అనిలము చేతనే తెలియనొ కనకంబు విశుద్ధ మానసుల్  
మరుజుని నద్గుణంబు లిలవార్తకు నెక్కు దరిద్రుడై నే  
అనఘులు ధర్మరాజు నలరాజులె తొల్లి దరిద్రులైరి నే  
నననొక లెక్కయే ? దశరథాత్మజుడున్ మునులేమి స్రుక్కడే ॥

గీ॥ పొట్టకూటికి నేనింత పొగులనేల  
పిడికెడన్నము దొరకదే పృథివియండు  
నారువోసిన జేవుడే నీరువోయు  
అన్యచింతలు నాకేల హరి, దలంతు





# మ హా ల క్ష మ్మ

అండ్) శేషగిరిరావుగారు (సారస్వతసమాజము)

మహాలక్ష్మమ్మ మొల్లవలెకవయిత్రీ కాదు. రుద్రమ్మవలె మహారాణికాదు. నాచీ వలె మహావిద్వాంసురాలుకాదు. నాగమ్మ : లె మంత్రాంగమున చతుర కాదు. అయినను ఆమె అంధ్రరమణీమఃపలలో నొక తెగ పరిగణింపవలసియున్నది. కానయితే ఆమె సామాన్య సంసారస్త్రీయే కాని ఆమె త్యాగబుద్ధి, స్వార్థరాహిత్యము, స్వామిభక్తి లక్ష్మమ్మ చరిత్ర ఆధునికులకు చిరస్మరణీయముగా మెనర్పి ఆమె యశస్సారథము అంధ్రదేశోద్ధానవనమును పరిపుతముకావించు నట్లుచేసినది.

పుర్రాక్షాత్రియై రుస్తుభానుని క్రూర కర్మమునకు రాగమ్మాదేవి నెనైనచుట్టా లతోడను కోడళ్లతోడను బలివోయినప్పుడు వత్సవాయివంశము నిర్వంశము గానుండ నిలుపుటకు తిమ్మరాజు సుతుడు ఏమమానముల కనుగొందు విగిలియుండెను. ఆతని పేరు రాయజగపతి. పాలుత్రాగు పసితనముననే "నాలన్నె" వారినెల్ల పోగొట్టుకొని చెట్టులేనిపక్షివలె దిక్కుమాలియున్న ఈ రాజకుమారుని దిగ్గజతీసి రుస్తుంభాను రాక్షసునిబారినుండి రక్షించు భారము తలపైనిడికొనినదియొక అబల.

ఆ అబలయే మహాపస్తత కథకు నాయకయైన మహాలక్ష్మమ్మ. ఆమెపూర్తి నామముకొంపెల్ల మహాలక్ష్మీ సోదెమ్మ.

కొంపెల్లవారు పెద్దాపురసంస్థానము చిర కాలము పోకోహిత్యము నెఱపిన వెలనాటి వైదిక బ్రాహ్మణులు

చిచ్చుటుకుటకు ముందు రాగమ్మాదేవి యొకసారి మనుమని ఎత్తుకొనిముద్దులాడి ముప్పదికోట్ల దేవతలాతని నరసిరక్షించుచున్నగా దీవించెను. పిమ్మట రాగమ్మ బాలుని లక్ష్మమ్మచేతి కందించి ఇట్లు చెప్పెను.

తల్లీ! ఈపేగునుతీసి మీమెడలో వైచుచున్నాము. యాదవకులమునకు ముసలమువచ్చినట్లు రెండువందల సంవత్సరముల నుండి ఏకాధ్వరముగ పెద్దాపురసంస్థానము పంపాలిందుచుండిన వత్సవాయివంశమునకు కానినములునచ్చినవి. ఈ సు ప్రిసద్ధత్రియ వంశవింతటితో నిర్వంశముగాకుండ నీవంశ కుర్రమొట్టన నిలిచి యుండవలయునని మాకోరిక గావున ఈబిడ్డనిప్పుడే మీచేతులలో పెట్టుచున్నాము. ఈపాపని నవమాసములుమోసి కడుపారకనుటకేగాని చేతులార పెంచకొనటకు మాకోడలికి ఋణములేక పోయినది. ఇక ఈముద్దుబిడ్డకు తల్లి అయినా నోడు అయినా మీరే. మాకోడలు ఈపాపని కడుపునగన్నది. మీరు కళ్ళకు కన్నారు. అంతేభేదము. కానిన ఈతనిని మీబిడ్డగా భావించుకొని ఎన్నికష్టములైన పడి విజయనగరమునకు తీసికొనిపోయి



మహారాణిపాదములమీదవైచి మీరుకూడ నక్కడనేయుండి రక్షించుచుండ వలసినది. విజయనగరాధీశ్వరుడైన పూసపాటి సీతారామచంద్రరాజును మాతిమ్మరాజును తోడి అల్లుల్లు సీతారామచంద్రరాజు ధర్మవత్స ఈపసిబాలునకు పినతల్లి. ఈచుట్టటికి పుసంగతుల మీరెఱిగినవే. మీకు విజయనగరమున తప్పక ఆశ్రయము దొరుకుచు క్రాన తురకల కంటబడకుండ విజయనగరముచేరి ఈ సుగంధుని కాపాడవలసినది. ఇది మాకోరిక ఇంకొకజన్మమున మీకడుపున మీయుణము తీర్చుకొనును.

ఇదులకు లక్ష్మమ్మ తిరికరణశుద్ధిగ ఒప్పుకోలిచ్చినది. ‘పృథ్వీకార్యము అవశ్యము నెరవేర్తును, నాకంతముర ఊపిరాడుచుండగా రాయ జగవతికేమియు కీడురానీయను అనులక్ష్మమ్మ వీశ్వస్థనచనములు విని రాగమ్మయు రాజవత్సవులును నిశ్చింతతతో అగ్నిప్రవేశమొనర్చిరి.

శిశువునెత్తికొని పారాచాకీల చెతుకువచ్చసరికి తురకలు ఎదురై లక్ష్మమ్మను అటకాయించి “అక్కాగుమ్మ. ఇతడు రాజపుత్రుడు. ఎచ్చటకు తీసికొనిపోయెదవు?” అని గద్దించిరి. తోడనే ఆమె “అయ్యో! ఇదియేమిపాపము? ననమాసములు మోసి కట్టించిన నాపిల్లవానిని రాజపుత్రుడనెడరేమి?” అని నిర్భయముగ మారుకలికెను. “ఈపిల్లవాడు నీకొడుకేని వీనినింగిలితిని మా సుదేహము తీర్చుము అని ఒక తురకభటుడు జామపండ్లొకటి లక్ష్మమ్మకిచ్చెను. తక్షణమే లక్ష్మమ్మ ఆపండు బాలునినోట నిడి పిదప తాను లేనివేసెను. అందుపై తురకభటులు బాలునితోకూడ నామెను విడిచిపెట్టిరి.

పరోపకారార్థము ప్రాణత్యాగమొనర్చుటకంటె కులత్యాగమొనర్చుటయే మిక్కిలి కష్టపుబలి పాణత్యాగమొనర్చిన వ్యక్తి నంతటితో ఇహలోకసంబంధము విడిపోవును కాని కులత్యాగమొనర్చిన వ్యక్తికి నంతటితో ఇహలోకసంబంధము విడిపోవును. కాని కులత్యాగమొనర్చిన వ్యక్తిని బ్రతికియున్నంతకాలమును ఇదికులబ్రహ్మమొనర్చితి అని అనునవాడును కానివాడును వేలెత్తి చూపుచుండుడు. ఇట్టిదుర్భర జీవితముకంటె మరణమే సుఖాంతముకదా! అందును వర్ణాశ్రమ ధర్మములకుత్తమ సీమయగు హిందూదేశమున మూడు శతాబ్దములకు పూర్వముకుల బ్రహ్మత్వమునకు ఒప్పుకొనుట సర్వ బ్రహ్మగుటయే. పరోపకార చింతతోనీకట్టున వర్ణాశ్రమ ధర్మవ్యతిరేకము జరిగినదని అట్టి వ్యక్తిని ప్రశంసించు విశాలహృదయులు కోటికొఱుదురురేమో? అయితే అందులకు లక్ష్మమ్మ చింతింపలేదు. గాలిపాటువంటి ఆవేశమునకు దాసోహముచేయు జనలనిండ ప్రశంసల నామె సరికుచేయలేదు. పాంచభౌతికమును సాపాయమును నైనదేహమునకేగాని నిత్యమైన ఆత్మకుజెందని కులమర్యాదల నామె వరిగణించలేదు. కులమునకేమి! రాజపుత్రుని రక్షించిన చాలు అని ఆమె నిష్కర్ష చేసికొనియెను. స్వామిభక్తి పరార్థచింత లక్ష్మమ్మను ఇంకలకు పురికొల్పినది.

తురకలను మోసపుట్టి కోటదాగి లక్ష్మమ్మ పెద్దాపురములోని తన ఇంటికి బాలుని తీసికొనివచ్చెను. ఆమెభర్త నడచిన వృత్తాంతమువిని మిన్నందెను. ఆబ్రాహ్మణదంపతులు రాజకుమారునితో విజయనగ

తమునకు పయనమెరి

కొనెను.

రుస్తుంభానునితో రాజును హేంద్రవ రమున తలవడి ఓకి తోటపల్లి మన్యములకు సారిపోయిన రామరాజు, సుబ్బన్న, రావు వెంకటకృష్ణారావులు కొండవాళ్ళ సాయమున పితూరీకి పయత్న పడుచుండిరి. కాని ఇంతలో మరణము తోసికొనివచ్చుటచే మన్యజ్వరముల తగిలి వారు మరణించిరి. అంతట రావు వెంకటకృష్ణారావు స్నేహిత జ్ఞాతయైన రావుబుచ్చన్న పితూరీనాయకుడై దేశముపైకివచ్చెను. రుస్తుంభానుడు రావుబుచ్చన్నను పితాపురముకడదాకి ఆతని తల తీయించెను. పిమ్మట ఖానుడు కల్కింగ దేశముపై ఎత్తిపోన తలపుకొనెను.

ఇంతలో పెద్దాపురమున తర భలులు యదార్థ మెఱుగ లేక రాజకుమారుని రహయముగ వదలిపెట్టిన సంగతి ఆతనికి తెలియ నచ్చినది. అందులకాతడు మండిపడి బాలుని తిరిగి కట్టుకొనుటకు నిశ్చయత్యము లొనర్చెను. బ్రాహ్మణదంపతులు బాలునితో చే బోలుకడ దొరికిపోయిరి. అతడు తమ బిడ్డయేకాని రాజపుత్రునికాడని సోదెమ్మ ఎంత గోలపెట్టినను ఖానుడు వినిపించుకొన లేదు పరీక్షించిచూచదనని రుస్తుంభానుడు కత్తులను పుస్తకములను బాలుని యెగుట నుంచెను. అసలిట్టి రాచబిడ్డ కావున అపడునూసముల కనుగొను కత్తిమీద చేయివేసెను. అదికని కి కాతుడగు ఖానుడు సాభిప్రాయముగ తలపంకించి ఇది పులిపిల్లి గాని మేకపిల్లికాని అయిదు రాములగవతిని భ్రమచేసెను. లక్ష్మన్నకూడ కారగారమున నుండి పిన్నవానిని పెంచుటకు కడుపు కాళ్ళు కట్టుకొని బ్రతిమీలినమీదట ఖానుడొప్పు

కాగారమున రాయజగపతి జీవన స్థితి ఓరుగాలిలో దీక్షమువలెనున్నది. నిత్యమును తానముఖము కడుగుకొనువేళ శిశువును తీసికొనివచ్చి ఎదుట బెట్టుచుండవలయునని ఖానుని సుగ్రీవాజ్ఞ ఆరాచబిడ్డవీర శైశవమునకు ఖానుడు కళ్ళుగాకారముచల్లు కొనుచుండెను ఆరాక్షసుడా బాలున కెప్పటికెట్టి ఘాతతలపెట్టునో? సోదెమ్మ ఆత్మసుఖమును మరచి శిశుసంరక్షణార్థము తపస్సుధారపోయుచుండెను. రాయజగపతి బాలాదిష్టముల తప్పించుకొని పెద్దవాడై నూటిమీద నూరేళ్ళుబ్రతికి పెద్దాపురసంస్థాన పాలకుడై నిలసిల్లవలయునని లక్ష్మమ్మ వెయిదేవుళ్ళకు మ్రొక్కుని ఘడియలేదు వీలు చిక్కినపుడెల్ల ఆమెఖానుని భార్య కడకుపోయి తనకళ్ళుకీళ్ళతో నామెకాళ్ళు కడిగి తనకు పుత్రబిడ్డపెట్టుమని పరిపరివిధముల ప్రార్థించుచుండెను. అడవేగుకావున ఖానుని ఇల్లాల నన్నికారముని పెనిమిటి శిశుహత్యచేయకుండు కథనడపుకొని వచ్చినది. సోదెమ్మ భర్త ద్వారా ఎప్పుడైనర మాన మహిమ విజయనగరమున కంద జేసెడిది.

విజయనగరమునుండి సామంతులు అనుకొన్నంత త్వరలో రాలేదు, లక్కడ కూడ విషమపరిస్థితు లేర్పడుటచేత సీతారామచంద్రరాజు కిత్తవ్యపుత్రుడైన విజయ రామరాజుతో సంస్థానము పంచికొనివేటుగా రాజ్యపాలనము చేయుచుండెను, విశేషప్రజ్ఞావివేకి, అగుటచే సీతారామచంద్రరాజు ప్రతిభవిన మిగిలినది. అందులకు విజయరామరాజు ఈసు బూని విష

జగ్గయోగముచేయించి సీతారామచంద్ర) రాజును తుదముట్టించెను. అందుపై రామ చంద్రరాజు సహధర్మచారిణి భర్తతో సాగు మానముచేసెను. ఇట్లు రాయజగపతి తన తల్లియు, పినతల్లి భర్తయు మరణించుటతో విజయనగరమునుండి రావలసిన సాహాయము నకు నీళ్ళువదలుకొని లక్ష్మమ్మ నిస్సహాయమై నిలబడెను. ఇకవారికి దిక్కెవ్వరు.

అశ్రుప్రభహెచ్చుటకై అన్ననుచంపి నను విజయరామరాజు అన్నపుత్తుడైన ఆనందగజపతి యెడలను, వత్సవాయి రాయ జగపతియెడలను ప్రేమకలిగియుండెనువాడు. విజయరామరాజు ధర్మపత్ని చంద్రియ్యమ్మాదేవికూడ నీపసిపిల్లలయెడ ఎనలేనిప్రేమ కలిగి యుండెడిది. అట్లుగుట రాయజగ పతిని చెఱవిడిపించి విజయనగరమునకు గొనిపోవ రామరాజు సకల ప్రయత్నములు కావించుచుండెను. ఈప్రయత్నములలో కొన్ని సంవత్సరములు నాగిపోయినవి. ఇన్ని సంవత్సరములును లక్ష్మమ్మ తన ఆశలన్నియు విజయరామరాజుచేయు సాహాయముపై చోట్లాగ్గి రోజు నీడ్చుకొనుచు వచ్చినది.

నమ్మించి ద్రోహముచేసిన తనతండ్రిని నూరుద్దీను హుస్సేను జేరాకొయ్యలలో పొడిచి చంపి తాను కరిపాలనము ప్రారంభించెను. నూరుద్దీను రాయజగపతిని చెఱవిడిపించునని జనులు సంతోషించిరి. కాని అతిదును తండ్రికి తగినకొడుకై రాజ్యలోభమునజగపతిరాజు కారాబంధనముల ముఱింత బిగలాగెను.

నూరుద్దీనుభానుడు బాలుని వదలిపెట్టునను ఆశ అడగారుటయేగాక, దినదినము ఎసరేగుచున్న భానుని రాజ్యకౌశల రాయ

జగపతిని మట్టుపెట్ట పురికొల్పి నేమోయనుభీతి ప్రేమ భరాలనయైన సోదెమ్మ నవసిత హృదయమును ఆరని అగ్నిహోత్రమువలె ఉడికి పోవుచుండెను. ఈవిషయము సోదెమ్మ పెనిమిటి ఎప్పటికీ పుట్టే విజయనగరమునకు జేర వేయుచుండెను. విజయరామరాజున కేమి చేయుటకును పాలిపోవుటలేదు. త్వరపడి దండెత్తి పోయినచో భానుడు కోపించి బాలుని చంపునేమో, శిశువును గొనితెచ్చుటకు దండోసాయము తప్ప ఉపాయాంతరము పొడగట్టుటలేదు. బాలుడున్నగదికిని కోట సింహద్వారమునకును నడుమ నేడ పహారాలు కలవు. లక్ష్మమ్మకు తప్ప లాఠివారికీ రాజపుత్రిని దర్శనమే దుర్లభమైయున్నది. చెఱసాల చెంత షెఱియలవంటి పచ్చితురకలు విచ్చు కత్తులతో వృష్టిఘడియలు పహరానిచ్చుచుండురు. అట్టిచో ఈపులినోటి కండను విడిపించుకొనుటెట్లు?

ఇంతలోనూరుద్దీనుభానుడు కళింగదేశమును లోగొనటకు పెద్దాపురమునుండి విజయయాత్ర వెడలెను. ఇట్టిసమయమునకై నదులు తెన్నులు చూచుచుండిన విజయరామరాజు తన సిబ్బందిని వెంటబెట్టుకొని రెండవ కంటివానికి తెలియకుండా పెద్దాపురము వచ్చిచేరెను. అప్పుడు మహాలక్ష్మి సోదెమ్మ కనకముతో కావలివాండ్ర కళ్ళుగప్పి బాలునిచెఱనుండి తీసికొనివచ్చి విజయరామరాజు చేతులబెట్టెను. వారలతో రామరాజు విజయనగరమునకు తరలెను. రాయజగపతి కారాగారా వినిర్గమనవార్త జలతైలబిందువై అంతటను పోకిరిగి భానుడదివిని మండిపడి విజయరామరాజును వెరుదగిలెను. అడాయికి పూసుకొని వచ్చు

చున్న భానుని రామరాజు చేబోలుకడ నెదిరించెను

అప్పుడు చారుణముద్ధము జరిగినది. విజయనగరపు వారి సేనలలో అనకాపల్లి బోయలనబడు పాజు రెండువేలమంది యుండిరి. వారందఱును పిరికికండలేని పోటుమగలు. వారు పరాక్రమించి నూరు ద్దీను ఎక్కియన్న వీనుగును చుట్టుముట్టి అంబారిత్తాళ్లను తెగగోసి భానునిపట్టుకొని ఆతని తలను సారకాయ ముచ్చికవలె తఱిగి వేసిరి. తమ ప్రభుని కలని పాటుతిలకించి తురుష్క సైనికులు ఈగలవలె నెగిరిపోయిరి. విజయలక్ష్మీమెంది విజయరామరాజు బాలుని సురక్షితముగా విజయనగరమునకు తీసికొనిపోయెను. కొంపెల్లమహాలక్ష్మీ సోదెమ్మ చేతి చలవ వలన రాయజగపతి పెరిగి పెద్దవాడై తరతరములనుండి తన పెద్దలు పాలించిన పెద్దాపుర సంస్థానమునకు పాలకుడయ్యెను

లక్ష్మీమ్మ ఉన్నతచరిత. ఆమెస్వామిభక్తి ఎవలేనిది. అమగడుగునకు ఆకదలు హిమాలయ పర్వతమువలె విఱిగి మీద పడు చుండినను బెంబేలుకడక ఆమె రాజపుత్రుని కాపాడినది. తానులబ్ధి, పూనినది కొండంతకార్యము, ఏమమానముల కనుగొనుసంరక్షణము, గొడ్డుకసాయివాడైన రుస్తుంఖానునితో విద్వేషము. మార్గమధ్యమున ఖైదు బాలునికి దినదినగండము. విజయనగరమునుండి రావలసిన సాహాయ్య

మునకు ఎప్పటికప్పుడేవెనుబాటు, సాటిలేని స్వామిభక్తి, ఈడులేని కరోకారచింత ఆమెనుప్రేరేచి ఈ ఇక్కట్ల నతిక్రమింపజేసినవి. తుదకామె కృతకృత్యురాలై పెద్దాపుర సంస్థానమునకు పుభిక్ష పెట్టినది

రాయజగపతివలెనే - చిత్తూరురాణా ఉదయసింగు కూడ. పిన్నతనమున తల్లిదండ్రుల పోగొట్టుకొనెను. విప్రవీరతలక్ష్మమ్మ రాయజగపతికి శుంరక్షకురాలై నల్ల పున్నాలను దాసి ఉదయసింగునకు పెంపుడు తల్లియయ్యెను. రాయజగపతి సుంరక్షణార్థము లక్ష్మమ్మ స్వశరీర సుఖత్యాగి మనకులత్యాగము నొనర్చి కడగండ నతిక్రమించినది. ఉదయసింగు తేమమునకు పున్నకడుపారకన్న తనతనయుకే బలిపెట్టినది. రాయజగపతి ఉదయసింగు లిరువురును ఢిక్కులేని అనాధల య్యు పసితనమున. ఇట్టిస్వామిభక్తి కలిగిన స్త్రీరత్నముల ప్రాపునొందిరి. కాపుర పెద్దలై పుభుక నెఱపిరి. పున్న లక్ష్మమ్మనంటి పూతచరితలు స్వార్థపరత్వముగల ఈ మానవలోకమునకు గోవింద ద్వాదశులవలె మిక్కిలి అరుదుగ లభ్యమగుచుండుదురు.

స్వార్థరహితమైన లక్ష్మమ్మ రాజసేవానిరతికిమెచ్చి విజయనగరాధీశులు ఆమెపేరిట లక్ష్మీపురమను అగ్రహారమును కట్టించి

# శ్రీకృష్ణదేవరాయలు—విజయనగరము

పండిత వెనుమచ్చ న త్య నారాయణ రాజగారు.

శా|| ఓయీ మాంధ్రకపీంద్ర! నిద్రవిడి యత్యుత్సాహివై పద్యముల్  
వ్రాయంబూనక యేటికీగతి నెవ్వఁ వ్యాలోలతంజెందగా?  
గేయఁడౌ నలకృష్ణ భూపకృతముల్ కేళీగృహరామముల్  
మాయం జొచ్చెనటన్న దుఃఖమునఁగా మజ్జురె భ్రాంతాత్మకా.

శీ|| ఈపునేనును గవులమై యెసగియుంట ననఘ శ్రీకృష్ణరాయల ఘనతగూర్చి  
విస్మృతింబొంది యాహంపి విజయనగరమందు నొక కొన్ని దివసంబు లుండమన్న

త|| ఏమనెదు? కృష్ణరాయల సామ్రాజ్య గరిమముగూర్చి చాలఁగవంతల్  
నే మును వింటినివానిని స్వామీ! సీవ్మును చనికను పఱుపుమటందే!

శీ|| బాగుశహబాను గారవన్న బాధపుండ! చూడఁగలనిదె యాయాయి చోద్యములను  
బైని మనమిర్వురము గూడి బావ్వవారి తర్పణ మిమద మాంధ్రభోజార్పణముగః

త|| కంటివె తుంగభద్రనదె గాడిలిపోదరు బాసియెంటిమై  
నుంటిసటన్న భావమున నూర్చికరంబులుసాచి వానివీ  
డుటి కవుంగిలించి తని వారమి నెట్టుల శుష్కజీవనం  
బుటకుఁ డిప్పులుంబడుచు నున్నదొ చుట్టునుజాటి సత్కవీ!

శీ|| చక్కెరవిలుకాని నిక్కాపువొక్కంబు కిక్కయకానావ్వీటి బుక్కరాజు  
సాకల్యమగు కీర్తి నాకాపగనుగేరి పాకటపిత్తి మీటు నొకువారు  
కాలాహి నిభశత్రు జాలంబుఁ దునుమాడి లీలచేఁ దనరునందేలవారు  
ధాటీ నిరాఘాట ఘోటీతాత విరోధి కోటులై వెల్లువెల్గోటివారు

శీ|| మానసీమయోధులు కురాసానివారు బూదహరివారు మున్నగు పుడమితేండ్లు  
గొలువరాయలు కట్టంబు గొననయట్టి సత్సభాస్థలి యదిగోనా చాయఁగనము

చ॥ హరిశరి యోతపాకమిది యగుశమంగుళమన్ని తాళులున్  
విలుగంగఁ గొట్టఁగాబడియు విస్మయముంగడుఁగాల్పుచుండెదా  
నరయఃగరాయలీ భవనమర్చిలిగట్టిన యప్పుడెంతగా  
నిరపు రహించెనో కనఁగ నెట్టులనుండెనో చూడుమిత్రమా

సీ॥ ఇదిస్వీయఘనతర శృంగారిజితమేరు కుధరంబుఘనహేను కూటశిఖరి  
యదివిరోచనవాని హితప్రభాభాసి మరకతశిఖరము మాల్యవంత  
మిశ్శుదిమాతుంగ బృంహితప్రతిరవ ప్రసకంధర మతంగపర్వతంబు  
అల్లది సూర్యనుతావాస మంచిత భూమిజయుత ఋష్యమూకశైల

గీ॥ మించుచెలికాడ కిష్కంధయిదియ చమ్మ ఇమ్మహాపుణ్యభూమినీ యెసఁగువీటి  
రహినిఁగట్టనతఁడు విద్యారణ్యమాని యయ్యరూ యెట్టిగతివట్టనయ్య నేడు

కం॥ విద్యారణ్య మునీంద్రులు హృద్యమతిఁ దీనిఁగట్ట నెల్లరుదానన్  
విద్యానగరమటందురు హృద్యంబగు దీనిగాధయించుక వినుమా

గీ॥ పురమనొక్కఁడు నిర్మింపఁబూనిస్వామి తగినతలమును నెమకుచుండరలువేళ  
దలుముచుండెను గుండేలు దానుగొక్కదాన వీరులక్షేత్రమై దవరెనది

గీ॥ అట్టిక్షేత్రమై యీకీరియగుటకేమి హేతువంచును దలరాసి యేడ్వబోకు  
మనువడెడులు దీనికి నాయువంచు స్వామియానాడె వచియించె బాంధవుండ

కం॥ అన్వగుల భాగ్యవశమున విధ్వంసము చేయకుండవిషిడిరి యవనుల్  
మధ్వాచార్యుల ప్రతిమంబన్వగ మదగాంచుమోయి యంజలియిడుచున్

చం॥ కటకటగాంచుచూడెసరు గాదిలి నచ్చెలిశత్రురాజితాఁ  
బటుతరధాటిమైదిటకు వచ్చినయప్పుడు దూరదూరము  
చెటువలెనుండెనో యరపిదే యఁగఁ గట్టినబురులెట్లుగా  
నటులుగాలఁ బాడుపడియేవము దుఃఖముఁగొల్పుచున్నవో

గీ॥ కృష్ణరాయలు రాజ్యంబునేలునపుడు, తొంబవార్షోక్తు యొప్పుముల్ తోరము  
లగుచునివిభూషణు నాలుగుదవరఁగోల, లడరి వెలిగిన భండారమదిగొఁ గనుము

చ॥ వరసఖరమ్ము రమ్మిటక వారణభక్తిని గృష్ణభూవరు,  
 డరుతర వైభవం బెసగనుంచిన విట్టలనాధుకోవెల్  
 గలిగిన యట్టికలముల గానము విందము గొట్టువానిపై  
 సరిగమయంచు బాడెడిని సారెకుగోకిల కాకలీధ్వనిన్

సీ॥ తుంగభద్రాభంగ తుంగతరంగముల్ రాలోనికిని జలనాళికలును  
 గవిగాముకామాత్యకాంతా జనావళి వసియింప హాళిమై భవనములును  
 బ్రతివీర భటప్రాణవాతూల నాగముల్ కళలీను నాయుధాగారములును  
 భారతామ్నా యాదిబహుపురాణార్థముల్ ప్రకటించు బహువర్ణ బహుళక్షిత్ర  
 గీ॥ ములును, మొగసాల సాహిత్యము నెకరాలు నాంధ్రీభోజుడు ధనమెంత వ్యయముచేసి  
 కట్టెనోగను సర్వవీకనుల కలుపుదీట గాటుబాష్పములింక ఓగ్గమింగి

సీ॥ జొన్నయుఁ బొగయాకు నున్నయితేత్రంబు \*సూలీబజారోయి సుకవి గనము  
 కాలుసేతులు విజుగబడి యున్నయదియె యుగ్గోన్నసింహుని కిగ్రహంబు  
 తొండంబుసాఁజాలు ఖండమై యున్నది గ్రీ శశివికల్ విఘ్నేశు చాడప్రతిమ  
 సప్తస్థలంబుల స్థాపింపబడియున్న తాళులే సప్తప్రాకారమలయ

గీ॥ కృష్ణ రాధర్పనాగత నృపకదంబ వాహములు నీరుద్రావెడు పానపాత్ర  
 మిదై యవెతులస్తంభము లెట్టుల సొబగజేనవో చూడురయల యగముఁబాటి

సీ॥ పరిసరాంత మహావర్వత శ్రేణికా యాతవాత కిశోరచాతములును  
 సముద్రాల నజాతసంతోష కూజిత పంజరస్థ భరతవక్షికులము  
 నిబిడికృతాశాంత నీరంధ్రవాస సంవాసిత మల్లికావల్లికలును  
 సంచాజన పటుచరణ ధ్వనిభీతి రంగదళాంగ కురంగ గణము

గీ॥ మందిర ప్రాంగణంబున సందడింపడలపు లిగిరాత్త మేనెల్ల బులకలెత్త  
 దిగుమలయు నన్నపూర్ణయన్ దేవులెలమి గొలువ శ్రీకృష్ణరాయలు నలుచునట్టి  
 యంతిపురమదె కవిరాజ యటలంగనుము.

గీ॥ ఊటసిలుమోయ నాయనా యూజడిలుము ఉదయ మాదిగ నిండాఁగి నొక్క  
 మొగి నెకంటికిఁ మంటికొక ధాగొగ నేడ్వ నేమిఘమగుఁ బోవడమింక నఖుడ

\*సూలీబజారు భోగము వారివీధి గ్రీ శశివికల్ విఘ్నేశుడు అనగిజలంత కనులుగలగణపతి



గీ॥ కలకు తురకలు నూపిన మొలకుఁ దనము గుఱిచి తలపోసి మదిలోన నెరియు  
కంటె.

గేలుదోయిని నొసటను గీలుకొలిపి కృష్ణరాయలఁ బ్రార్థించి తృప్తిగనుము.

సీ॥ జగమెల్ల గండాంక చారుగరిత్రాయ బహుకావ్యకరై తుభ్యంనమోస్తు  
మూరురాయర గండ వీరాహితారాతి భంగ కృతాయ తుభ్యంనమోస్తు  
అంధ్రకవీంద్ర మహాభాగ ధేయాయ భామాత్మజాయ తుభ్యంనమోస్తు  
పారసీక తురుష్క ధారుణీ భృద్దావ పావకాయ సదాతుభ్యంనమోస్తు

గీ॥ తిరుమలాంబాన్న పూర్ణాసతీవరాయ శ్రుత్రివంశ సుధాభోధిజలజజాత  
శాత్రునాయ కృష్ణవృషాయ జననతాయ భారతీ బాంధవాయ తుభ్యంనమోస్తు

## కాలజీమూతము

చిరువోలు కోటేశ్వర రావు గారు

కటికచీకటి రాత్రియీకాలమేఘు  
విటుల గగనంబు గప్పటకేమిహేతు  
వకట గర్జించుచుండ నాపైవిసరువో  
భీకరంబగు నశనియో భీతివాడమె

ఐననీ శుష్కహాసత నైనదేమి?  
బాడ బానలముండ గర్భముననీకు  
గుప్తముగ దాని ధరియించి కులికింతు  
మోసకడి నిన్ను మెచ్చగా మూఢునితనె?

ప్రేమసుఖహర్షబీజముల్ పృథివిబుట్టి  
మెప్పునొందించు సలిలముల్ బిట్టుగురియ  
కేలగర్జింతు మేఘమా? విలయకాల  
పూనుషుని యాజ్ఞయయ్యెనేమో వచింపు

సంతసంబేల నాశంబు సలుపవచ్చి  
ఎటుగవో నాశనము సృష్టిహేతుఁనుట  
రూపఱపు మీజరా వృతిరోతదేహ  
మవల లలిత దేహిని నేనె యవతరింతు

కనులు మిరుమిట్లు గొలిపెడు కాంతిబట్ట  
నవ్వచున్నావె ననుకూచి? నవ్వినంత  
మాత్రముననాకు హర్షంబు మదిగలుగునె?  
శుష్కహాసంబునందునఁ సొంపుగలదె?

తొలుతనినుఁగాంచి భీతిచే తొట్టువడితి.  
మెచ్చి నినుజేరనంటిని మృత్యుభీతి.  
తెలివి గలిగెను భీతియు దొలగిపోయె  
నీవలెనె నేను నవ్వచు నిలిచియుందు.

# పీచుకుక్కలు—డాక్టరుడ్గ్రీలు

సి రు గూ రి జ య రా వు గా రు బి. యన్ సి.

హోటాన్ అమ్మాయిని గుఱించి జరిగిన విచిత్రసభ ముగియటతోడనే యింటకి వచ్చి యారాత్రికేవో పుస్తకములను పత్రికలను జదివెత్తిని. ఆంధ్రపత్రికలోఁ దమ మీఁదఁ దెచ్చిన యాక్షేపణను ఖండించుచు నాంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ సెనేటుసభలో నాంధ్రభాషలో వ్యవహరించుటను గుఱించి జయంతి రామయ్యపంతులుగారు వ్రాసిన శీర్షికఁజదివెత్తిని. ఆప్పుడే విషయములను గుఱించి కొంతమాలోచించితిని; ఎంతమాలోచించినను మన విశ్వవిద్యాలయములోఁదప్పకుండ మాతృభాషలోనే విద్యఁజరిపింపఁబడవలెనని నిశ్చయించితిని. విషయములోఁజాల మోక్షాలు రామన్నపంతులు నాతో గంభీరముగాఁ బలికినాడు; స్వభాషలలో విద్యఁగలుగుఁ బడకుండటకంటె నీచమైన విద్యావిధానము ప్రపంచములో లేదన్నాడు; ఇందులకై ప్రాచ్యపాశ్చాత్య విషయకులను బెక్కండ్రను బేర్కొన్నాడు.

పాడుకొనఁబోవునప్పుడు రామన్న పంతులిచ్చిన గ్రామఫోను ఉపన్యాసము జ్ఞాపకమునకు నచ్చి మిక్కిలి నవ్వుపుట్టించెను. నీజమైన యాధునిక విద్యావిధానమునకు గ్రామఫోను, సినిమాయంత్రము, తప్పకుండ కావలెనని యరఁదొకమాటు చెప్పెను; గాని

యిట్లు హఠాత్తుగాఁ తెలుఁగుపట్టణములలో సభచేసి, యందులో నిట్టివింత యుపన్యాసమునిచ్చునని యెఱుంగలేదు. ఇంకొక విషయ మేమనఁగా నీపద్యము నెవరువ్రాసిరి? తానే వ్రాసియుండనోవును, అతనికి శాస్త్రసాండిత్యముతోఁ బాటు కవిత్వాధోరణియుఁగలదు. అసలు మా కిద్దఱకుఁ జిన్నతనమున నుండియు నేస్తము కుదుడటకు మొట్టమొదటి కారణమిదియే. మా చిన్నతనపుఁ జర్యలను గుఱించి యింకొకమాటు వ్రాసెదను; ఇప్పుడవి యన్నియు వ్రాయుటకు వేశలేదు. రామన్నపంతులు క్రియావిజ్ఞభణలోనికిఁ గుకాలము నేటికి వచ్చినది కనుక, ఈనడమ సితఁడు రీములకొలది కాగితములను వ్రాతఁతో నింపివేయుచున్నాడు కనుక ఆంధ్రవిశ్వ విద్యాలయ స్థాపనతోఁ బాటు మన యాంధ్రోద్యమ వల్లికలు పైకెగియుచున్న నేటి నాటికి నెతని సహాయము మిక్కిలి యావశ్యకమై యున్నది. కనుక, ఇతని ప్రస్తుత ప్రేఖరులను నీరూపించుటయే ప్రధమ కర్తవ్యమని యుద్దేశించి యీ చరిత్రను— ఈ నవలను— ఈ పురాణమును— ఈ ప్రబంధమును— ఈ శాస్త్రమును — ప్రస్తుత తాగీటుతోడనే ప్రారంభించితిని, అనగా నప్పుడప్పుడు, అనంతమున బట్టి, మా చిన్న

తనను, జీతీకూడ వాయించుచును లేడు; కాని సాధ్యమైనంతవరకు బ్రకృతమునే లక్ష్యము నందుచుకొనెదన.

గ్రామభోను ప్లేటునకై బోటా అమ్మాయి కద్యమును తాను వ్రాసినను, దాని నెవరు పాడి. రామన్న పంతులునకు శ్రావ్యమైన సంగీత భోరణిలేదా, మఱి, ఈ పాటలు ప్లేటుపై కేయూలో నెక్కించెను? ఇట్టిప్లేటుల నెన్నింటి దయారజేసి నాతో, జెప్పకుండ దాచెను?

రాత్రియంతయు వింతవంత కలలు వచ్చెను. ఒక చిన్న చొరసానివచ్చి నాట్య మాడుచున్నదట; కంకల నవ్వుచున్నదట; ముద్దులొలుకు నెమ్మొగమట; కంటికి గాటుక తీర్చినదట; మోకాలు దాక నించుమించుగ గానుకలదట; ఆ గానువిండ జీజిగనాటట; నుడుటిపై గుంకుమబ్బు కొంతసేపు కనుమి చినది; తలమెట్టుక లెట్టగా రక్తాశోకము వలె నన్నవి; దానినిండఁ చేయంతిపువ్వులు; నానికి మల్లెపూవులవాసన; ఆమె వయసుపడు నారేండ్లు కాఁజోల; పచ్చని శరీరచ్ఛాయ ! నాట్యమాడుచున్నంతసేపు తిన్ననినన్నవిమేను బాగాకారమై మిటుమిట్లు కొలిపెను. “నును సానబట్టిన యనంగుని మోహనబాణమోయ న్నన్, జకచకలాడెను. ఆమె యాడిననాట్యము సాశ్చర్యకాంక్షలలోనిది. ఆమె పాడిన గీతము తెలుగునాన !

ఇంతలో నామె చుట్టును గొండలు లేఁబ్రాయపుఁ జిక్కికన్నెలుచేటిరి; చేతులలో బాకునుబూని యామెనురక్షించుచున్నట్లుం డిరి. వాండలు నామెచుట్టును నాట్యమా డిరి. ఇంతలో నొకబాణమొచ్చుటనండియో వచ్చెను; ఒక చిన్నిబాలిక కూలికడెను.

దీనితోఁ దతిమ్మవారి కొకవిధమైనయావే గము, ఉత్తేజము, విద్యుదున్నేషము, కలి గెను. అచ్చటకొక పెద్దమనుష్యుఁడు వచ్చి నిలచొనెను. “అయ్యో” యని గట్టిగాఁ బోటా అమ్మాయి యెలుగెత్తెను; తటా లున నులికిపడితేచితిని ఏమియులేదు ! గది చీకటిగా నుండెను; ఒకపిల్లికూన మాత్రము “మ్యావో” యనుచు బల్లమీదనుండి యికి, తెరవియన్న కిటికీనుండి దుమికి, సాటిపోయెను. ఇదంతయుఁ బోటాన్ అమ్మాయి యపన్యాసము వినుటవలనఁ గలి గిన చేతఁకల్లోమని గ్రహించితిని; రామన్న పంతులును దలఁచుకొంటిని. తిరిగి నిద్రించి తిని గానిరేయెల్ల నిట్టులే వింతవంత కలలు వచ్చెను; కట్టకడకుఁ దెల్లవాఁజిన చాలసేప టికి మేల్కొందితిని.

ఆనాడు సాయంత్రము బయలుదేరి రామన్న పంతులింటికి వెళ్ళితిని. రామన్న పంతులుతో నాకుఁ బాలకాలమునుండి కరి చయము కలదు; సైహము కుదిరి చాలసం వత్సరములైనది. ఇతఁ విషయమై చాలసంగ తులు నాకుఁ దెలిసినప్పటికి నింకను గొత్త కొత్త సంగతు లెప్పుట్లుచునేయున్నవి. ఇతని వ్రాతలు చాలవిస్తారముగ నున్నవికాని, దేనిని గుఱించి వాయించున్నాడో నాకు బాగుగాఁ దెలియదు.

అతనిగది కిటికీదెఱవి యుండనేగాని యతఁడు మాత్రమిచ్చటఁ గనుపింపలేదు. గదివద్దకు నేను చేటుసరికి దలుపుకొంచె మొరగాఁ దెఱచియందుటఁజూచి లోనికిఁ బ్రవేశించి, కుప్పిగోగూర్చొంటిని. రామన్న పంతులు లోపలనున్నాడనుకొని యచ్చటనే వేచియుంటిని.

అట్లు కూర్చొని యిటునటు చూచుచుండగా మంచముపైని యొక కాకితము తత్కణమే నన్నాకర్షించెను. దానిని దీసితిని; అది మిక్కిలి నలిగిపోయియుండెను. దానిని సరిగా విప్పిచూడగా “బ్రీయమిత్రమా” యని ప్రారంభింపఁబడిన లేఖవలెనుండెను. పసులలేఖలు చూచుట దోషమని దానిని మఱల మంచముపైనుంచి వేసితిని; కాని మఱలమఱల నాలేఖనన్నాకర్షింపఁజొచ్చెను. నాయాతురత నణచుకో లేకపోయితిని. ఎట్లకేలకు దానినిదీసి చదువవలెననియే బుద్ధి పుట్టినది. రామన్నపంతులు వ్రాయులేఖలలో రహస్యమేమియు నుండదు; అవి యన్నియుఁ బ్రచురణార్హములేయని నేనెఱుఁగుదును. కనుక నీసమాధానముతో వనస్పః దృష్టి పఱచుకొని లేఖను జదివితిని.

“ప్రియమిత్రమా,

ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమును గుఱించి నీవింతయుత్సాహపాత్రుడవై యుండుటచే నాకుమిక్కిలి సంతోషము కలుగుచున్నది. రహస్యనికశాస్త్రము నాంధ్రములో వ్రాయు మంటివి కాని నాకిప్పుడు తీటికలేదు. భౌతిక శాస్త్రములో క్వాంటం జుత్రికలలో (Quantum Mechanics) నొకవిషయమును బరిశోధించుచున్నాను. ఈసంగతి నేనెవరికిని జెప్పుటలేదు కనుక నూటకయే కూర్చొంటిననుకొని నీవట్లువ్రాసితివి. నాజరిశోధన విషయము పూర్తిగ విజయమునొంది, మా కుష్టాంకు Max Plane సంగీకరింపఁబడు దాని నెవ్వరితోను జెప్పఁదలచుకొనలేదు. నీకోరికను నిరాకరించితిని యనుమానము పడెదవేమో యను శంక చేతనీకు మాత్రము

తెలియజేయుచున్నాను

ఈక్వాంటం విషయమును నేనెత్తుకొనుట యాశ్చర్యముగ నే తటస్థించినది; నను మొట్టమొదట, మూడు సంవత్సరములక్రిందట, ఎత్తుకొన్నవిషయము:—“వర్ణము—దానికి రాసాయని-అంగరీతికినిగల సంబంధము” — Colour in Relation to Chemical Constitution. ఈవిషయము నెన్నివిధములఁ జరిశోధించినను ఫలితము కేలకుండెను. తర్వాత క్వాంటం జుత్రికలను బరిష్కరించుచు నీవిషయమునే శోధించితిని; అప్పుడు కొంతజయముచేతులున్న చిన్నెలు తోచినవి కొంతమట్టునకు “వర్ణము”యొక్క కారణములకుఁ దగినసిద్ధాంతమును (Theory) గనిపెట్టితిని. కాని భాసభరత్వము (Phosphorescence) చలనకాంతి (Fluorescence) మొదలైన సంగతులతో నాసిద్ధాంతము మేళవింపలేదు. ఇంతలో నకిన్నాత్తు గలకల్రాకు వెళ్ళుట తటస్థిపగా నచట భౌతికశాస్త్ర పండితరామనుగాడితోఁ గొన్ని విషయములు చర్చించితిని. వారు కొన్ని కొత్తమాసపత్రికలను (జర్నలీభాష లోనివి) నాకుఁజూపి యందులో యొక్కపైనుకూడ నీసంగతులనే పరిష్కరించెననియు, క్వాంటం జుత్రికలను అధారముగఁ జేసికొనెననియు జెప్పిరి. నాకుయొక్కపైను విషయమునగల యత్యంతభక్తి నీకుఁజెలిసియే యున్నది; వెంటనే యావ్యాసముల నన్నింటి నామూలముగఁ జదివితిని. అప్పుడునాకొక యూహ తట్టినది. కేవలము క్వాంటం జుత్రికలతోనే పరిశోధించిన యొక్కపైను పద్ధతికే రెలటిఁజేసి యరీ (తారతమ్యసిద్ధాంతము)కూడ నంటించి.

నాకు గావలసిన ఫలితము చేకులునని యూహించితిని.

తారతమ్యసిద్ధాంతములోని రీతులతో బనిచేయుట సులభమైనదికాదు. కడచిన రెండు సంవత్సరములనుండి యీ విషయమును శోధించుటలోనే కాలము గడపుచున్నాను. ఇప్పటికి గొన్ని ఫలితములు చేకుటినట్లేయనుకొనవచ్చును.

నెను కవిత్యమును మానలేదు. పూనుటకును, మానుటకును, అలవియగునది యెన్నటికిని కవిత్యము కానేరదు. నా శాస్త్ర పరిశోధనముగూడ కవిత్యమనియే నాసిద్ధాంతము. ప్రపంచమును దెలిసికొని, యందులోని వింతలచేత నాకర్షింపఁబడి సూతన సత్యములనన్వేషించు నా తురతకల పరిశోధకుడే నిజమైనవి. ఈ సత్యములను సూత్రముల రూపముగఁ బ్రకటించినను, పద్యములలో నల్లినను, ఒకటేయని నాయభిప్రాయము.

యము. సూక్ష్మమైన యంతరము లేక పోలేదు; మొదటిది భాషాకాంతకుఁబుష్ప మాలికలనిచ్చి బహుకరించిన రీతి; రెండవది యీమెకు ముంగురులు సవరించి, తులుములోఁ బువ్వుల నలంకరించి, శృంగారరసమునకు దోహదముచేసిన రీతి. కాని, మొదటిది చేత కానివారు రెండవదానికిఁ దగరనియే నానమ్మకము.

“రసాయన శాస్త్రమును ఆంధ్ర భాషలో వ్రాయఁదగునా” యని విమర్శించి యాంధ్రపత్రికకుఁ బ్రపుమంటివి కాన నాకు దీక్షక లేదు. కాని, యాంధ్రభాషకున్న చమత్కారములు తక్కిన భాషలకు లేవని చూపించుటకు, ఆంధ్రభాషలోఁ బ్రకృతి శాస్త్రములను జెప్పినచో సుశువుగా నర్థమగునను విషయము నిరూపించుటకు, ఈ క్రింది కథ్యములను నీకుఁపంపించుచున్నాను. నీ కివ్వమైనచోఁ బ్రకటింపవచ్చును:-

### రసాయన పరిశీలనము

(Chemical Analysis.)

మ|| తొలుత నీటను గల్పివేసి, మఱి “హైడ్రోక్లోరికేసిడ్డు” ను తలు దానిక గలుపంగ, White Precipitate, తద్వంబు రానున్నచోఁ, దెలియుక, “బాదరసంబునుక, రజతముక, దీరైససీసంబు,” ని శ్వలతక దానిని దీసివేయవలయుక, శాభాసనక జూడదుక.

మ|| వెనుకక దక్కిన ద్రావకంబుఁగొని, రూపింపంగ “సల్ఫ్యూరుగా సురు” దానిక గలుపంగ, Thick Precipitate, చోద్యంబుగావచ్చినక, గనుగోవచ్చు” ద్విపారదంబు, తగరు, కాడ్మ్యంబు, బిస్మత్తు, నార్సెనికుక, అంటిమనీ, ద్విసీసమును, తామ్రంబుక” సుకూద్రత్నమా.

మ|| అమ్మోనియ హైడ్రాక్సైడ్ మోనియ క్లోరైడంబు నవల కలుగ

నిమ్మగ “నైరను, నలిమినియమ్మను, కోమియము,” చెలియునా! సుచితీ!

చ॥ భళిభళి! యంచుఁ జూపరులు బాగుగ మెచ్చుకొనంగ హైద్రజ్జ్  
సలభయిడంతటఁ గలువఁ జక్కగఁ జిక్కగఁ బేరుకొన్నచో,  
చెలియును “మంగసిను,” సరితేలును “జంకు, కొబ్బలు, నిక్కలు,”  
గలత యిఁకేల పూనిదవు? గర్వముచెందుమి, యాంధ్రబాలకా!

కం॥ అమ్మోనియ హెడ్డాక్సెన్రి డమ్మోనియ కార్బనేటు సంతఁగలుపఁ “శా  
ప్టియమ్మను, బేరియమును, ప్లాం వ్యమ్మను,” విశదంబులగునుతఁణకాలమునన్

మత్త॥ “సోడియమ్మ ఫాసుఫేటు” చోద్యముగను గల్పగాఁ  
దోడఁ “బెర్సిపిటేటు” కైకిఁ దోచినంతఁచెలియురా,  
ఈడ “మెగ్నీసియమ్మ” హెచ్చుకడదటచు, మా  
టాడకింక, ఆంధ్రభాషయంత భాషలేదుగా.

వ॥ ఇఁక మిగిలినవి, సోడియము-పొటాషియము. వీని వేత్తేట తెలిసికోవచ్చును.

మిత్రమా! ఈపద్యములు కేవలముదాహరణములు. మచ్చునకై వ్రాసితిని; ఈ  
శీతినే “పరిశీలన” మంతయుఁ బూర్తిగావ్రాసినచో జ్ఞాపకముంచుకొనుట సులభమగును.  
నేస్తమా! ఈకింది రెండ పద్యములకును నీవద్దుఁడవేయని యెంచెదరు.

ఉ॥ కంటక సంపృత బయిన గాటపు శాస్త్రమహాటవీపధం  
బొంటరినైచరింప గతినోపలపంక్తుల గాలునొవ్వ, వె  
న్వొంటనె సాయపుం జలువవెన్నెలలన్ వెడజల్లి, న్యయ్యపున్  
మింట దళక్కు రంచు మిహిమించిన మిత్రకుమార్చరప్రియా!

మ॥ తరళాంచల్లహరీ ముహుర్ముహురు పాంతప్రాప్తి జడక్తిసు  
భరమున్జూపి, తదైక్యతాగతి యలభ్యంబొట వాపోపుసా  
గరముగఁగాంచి, విశాలసైకత మయత్సోమండలంబల్లనన్  
దరహాసామృత వీచికాపునరుదాత్త స్వాంతరంగప్రియో  
త్తరమున్ దల్పెడు కైవశిన్, నవననోదారాత్మ భావోక్త  
కర ముప్పొగుచుఁ ద్వత్సమిపమున కేగన్, ద్వద్వనజ్ఞాన  
బుధుర వైశాల్యవీలినతా సుఖసహనూనత్వదుర్లభి వం

దురుటల్ గాది, నిగరపురి జిలుత కన్నుల్ నిడులే నవ్వులు  
త్తర వాల్తావిధ మొప్పుబుపెదనో? మిత్రోవోమనే! సద్గుణీ!

ఇట్లు సీమిత్రుడు  
రామన్న పంతులు

ఈ ముత్తరము వంతయుఁ బూర్తిగాఁ  
జరువునప్పటికి నాకు నవ్వువచ్చినది; కాళి  
దాసు వాక్యము నిజమైనది:—  
“సత్సాహి సుదేహపదేషు విస్తుభు  
హామాణయంతః కరణపన్నతయః”

నేననుకొన్నట్లే యాయుత్తరముగో  
రేమియు రహస్యములేదు. రామన్న పంతు  
లుత్తరములన్నియు ఎవరికి వాసినను ఈ  
మోస్తలే. పద్యములు, చర్చలు, వ్యాస  
ములు, శాస్త్రపరిశోధనలు తప్పచుటేమియు  
నతనిలేఖలలోఁ గానరావు. ఉత్పత్తిమాట  
లలోఁగే నేవలతాక్యవిషయములను విపులము  
గా వ్రాయుట యతనిస్వభావములేదు.

ఇంకొక చమత్కారము; న లి గి  
పోయిన యాలేఖను జూచినచో దీనివంతః  
చాలకాలము క్రిందటనే వ్రాసినట్లు నెరియు  
చున్నది కాని, యింకను టపాలోపేయలేదు.  
అతడు లేఖలను వ్రాయుటే యతనిదుః  
శర్మము జాలక వ్రాసినా, యతనిగుహ్యము  
దాటిపోవుటకు వానిక్ష్మముండదు.

ఈలేఖవలన నాకొక్క నూతనసం  
గతి తెలిసినది; ఇతడు భౌతిక శాస్త్రము  
లోను, రాసాయనికశాస్త్రములోను, పరి  
శోధనఁ గావించుచునేయున్నాడని యంతకు  
ముందే యెఱిగియుంటినిగాని, యంత శ్రద్ధను  
చూపించి, దానినే మనస్సులో నుంచుకొని,  
శ్రమపడుచున్నాడనుకోలేదు. ఏవేవో  
కాగితములను గుప్పలు గుప్పలుగా వ్రాయు

టచే, నవలలు, నాటకములు, గ్రంథములు  
మున్నగునవి వ్రాయుచున్నాడనుకొంటిని  
గాని, దీనిలోఁబాలు కేంద్రీకృతశ్రద్ధతో  
నుద్ధతశాస్త్రవిషయమును బరిష్కరించు  
చున్నాడని యాలేఖవలనఁ దెలిసికొంటిని.

“యదేవ విద్యయా కరోతి

శ్రద్ధయా  
ఉపాషచా

తదేవ వీర్య నత్తరం భవతి”

అను నాదర్శమునే రామన్న పంతులు  
మాటి మాటికిని నర్శించుచు నాచరణలో  
నికిఁ దెచ్చుచుండను. ఇట్టి యున్నతా  
దర్శముగలవాడగుట తననే కొద్దికాలముగో  
పిశేషవిజ్ఞానము సంగపాదించఁ గలిగినాడు.

ముస్సొలిసిచర్చగో దిగినప్పుడు దేశ  
భక్త్యుద్యేకముగో నావేశమును బొందిన  
రామన్న పంతులు, పోటాన్ అమ్మాయ్”  
యవప్యాసము నిచ్చినప్పుడు కవితారస  
ముతో, గాఢకళ, శాస్త్రజ్ఞానము, హాస్యర  
సము, కలిపిన రామన్న పంతులు, విశేష  
లోచనా నిదానమైనట్లునంటి. బహుప్రయా  
సలకు నిలచునైనట్లునంటి, అతిశ్రద్ధావశ్యక  
మైనట్లునంటి, ప్రకృతిశాస్త్రపరిశోధనకుఁ  
గూడ కడంగి, యత సావధానముతోఁ బని  
చేయుచున్నాడనుట యెంతయుఁ బ్రశంసనీ  
యము.

నాకుఁగూడ గ్రంథములను వ్రా  
యుటలోను, పరిశోధన చేయుటలోను ఆసక్తి



కలదు కాని, చరిత్రపండితునకుఁ బరిశోధనమేమిటి? లేకపోలేదు; సామకార్థము పరిశోధనకలదు. “డాక్టరు డిగ్రీలు” పొందుటకు జరిత్రములోను, వాఙ్మయములోను, కూడ పరిశోధన కలదు. ఈ నడుమనే యొకఁడు - మాకళాశాలలో వాఙ్మయపండితఁడు - “డాక్టరు డిగ్రీ” పొందెనట! మేమాడటము నాశ్చర్యపోయితిమి; అతనికి సన్మానపత్రము లిచ్చితిమి, అతని పేరు మారుమూలల మోగించితిమి. కాని యీ స్తోత్రాభిషేకమయిన తర్వాత మెల్ల మెల్లగా సంగతియంతయు దెలిసినది. ఈ “డిగ్రీ” మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ మియ్య లేదుకదా. కట్టకడకు బాహ్యత్య విశ్వవిద్యాలయములలో మఁకుఁ దెలిసినదైన గాదు. “యెకాతెరినోస్లావ్” విశ్వవిద్యాలయమట! ఎక్కడినున్నదిరా బాబూ యని మేమీ “యెకాతెరినోస్లావ్” పట్టణమునకై “యట్లాన్” అంతయు ద్రిప్పిచూడగా నిది మొట్టమొదట మాకక్కడను గనుపించ లేదు. “కుజగ్రహములో నున్న దేమో చూడరయ్య” యని నెక్కిరింతగాఁ బల్కినాడు శంకరనారాయణ; శంకరనారాయణకూడ వాఙ్మయపండితుఁడే కాని యతనికి డాక్టరు డిగ్రీలేదు కనుక, “యాచకో యాచకో శత్రు” అను విధమునఁ దన సహాధ్యపకునిఁ జూచినపుడెల్ల నతనిని దినివేయవలెనని చూచుచుండును. కట్టకడకుఁ గన్పించినది. “యెకాతెరినోస్లావ్” పట్టణము. ఇది రష్యా దేశములో నున్నది. చిన్న పట్టణము. ఇంతటితో గుట్టు నిలచినచో బాగుగనే యుండును కాని శంకర నారాయణ యూరకుండు స్వ

భావము కలవాడు కాడు. యూనివర్సిటీ పేర్ల నన్నిటిని జదువమొదలిడినాడు కాని, “యెకాతెరినోస్లావ్” యూనివర్సిటీ యతని కెచ్చటను గన్పింపలేదు. అందుచేత నతడు శోధించి శోధించి చూడగా “యెకాతెరినోస్లావ్” లో యూనివర్సిటీ యను పేరే లేకపోయినట్లు చూచిగా దేలినది. అయినచో “డాక్టరు డిగ్రీ” నెవరిచ్చిరి? 1913 వ సంవత్సరములో, రష్యాలోని పెట్రోగ్రాడు పట్టణములో, ఒక స్కూలు హెడ్డుమాస్తరుండెను. ఇతని వైఖరి కొంచెము వెట్టిదారిలో నుండెను కాని యతని విషయము నెవ్వరును గమనింపకుండిరి. తరువాత రెండు మూడు సంవత్సరములకు, రష్యాలో రాజ్య విప్లవము తటస్థించి, రాజహత్య సామంతనాశనము కావిన బడి, ప్రజాబాహుళ్యప్రభుత్వము స్థాపిత బడెను. దానికి యజమాని లేనిన్ కనుక, పెట్రోగ్రాడు పట్టణమునకు లెనిన్ గ్రాడు అని పేరు పెట్టిరి. ఈనామకరణము బాగులేదని హెడ్డుమాస్తరు పలికెను అప్పుడతనిని ఖాసీచేయవలెనని కొందఱు సోవియటు లతని యింటిని ముట్టడించిరి అతడిసంగతి పసికట్టి, తప్పించుకొని, పారిపోయి “యెకాతెరినోస్లావ్” పట్టణములోఁ గ్రాత్త కాపురము పెట్టుకొనెను. అప్పుటినుండియు ధనార్జనకై యితడు “యెకాతెరినోస్లావ్ యూనివర్సిటీ” యను బూటకపు పేరు పెట్టి “డిగ్రీ”ల నిచ్చుచున్నాడు కాని, యితనిని ఖాసీచేయటకు సోవియటులెంచినట్లు తెలిసిన నాటనుండియు సతని మతి భ్రమించినది. అందుచేత దనకు దోచినట్లు “డిగ్రీ”ల నిచ్చివేయుచు న్నాడు.

పిచ్చివాడు కదాయని చెప్పి పోలీసు వారీ తనితో జోక్యముచేసి కొనుటలేదు. ఆయూరివారితని “డాక్టరేటులను” “Dog-trait” అని పిలిచి, హేళనసేయుచున్నారు. ఇతనికి Mad dog (పిచ్చికుక్క) యని పేరుపెట్టిరి.

ఇదంతయుఁ దెలియుసరికి మాకందఁ జుకుఁ గడపు చెక్కలగునట్లు నవ్వువచ్చినది శంకరినారాయణ యానందమునకు మేరయే లేదు. ఈ సంగతినంతయు నతఁడు దశదిశలఁ జూటించెను. ఇంతేకాక, “పిచ్చికుక్కలు-డాక్టరు డిగ్రీలు,” అను శీర్షికక్రింద నొక పెద్దవ్యాసము వ్రాసినాడు. దానితో నాగినచో బాగుగనే యుడును. కాని, యతఁడు “కొంటెమనిషి” అందుచేత నీ వ్యాసమును “యెకాతెరినోస్లావ్” పట్టణమునకుఁ బంపించెను; వెంటనే పిచ్చివాడితనిఁ గూడ “డాక్టరు” డిగ్రీనిచ్చెను!

“డిగ్రీల” మోజుచేత నేటికిఁ గొందఱు వెట్టివెట్టి పద్ధతుల నవలంబించుట చాల నింద్యము. కిర్మ నిష్కామ్యమై యుండ వలెననుట మొందులోఁ బొసగినను, పొసగకున్నను, విద్యావిషయములో మాత్రము బహురూఢమైనది. కాని “పొట్ల కూటికై పుట్టెను విద్యలు” అన్నట్లు, ఈ డిగ్రీల నంటించుకొన్న నేగాని ధనార్జన వీలు కాకుండనున్నది. కనుక నీ “డిగ్రీలమోజు” గలవారిని గర్హించుటకన్నఁ బ్రస్తుత దేశదశలను నిందించుటే మేలు.

ప్రకృతి శాస్త్రములతోఁ దుల తూగునట్టి పరిశోధనలు చరిత్రమునందును, నాజ్ఞాయమునందును, లేకపోయినను ప్రకృతి శాస్త్రజ్ఞులను మించిన కర్తవ్యములు చరిత్ర-వాఙ్మయ-శాస్త్రజ్ఞులకు విధేయ

మైయున్నవి. దేశభ్యుదయమునకుఁ గావలసినది ప్రజావిద్యావిధానము; ప్రస్తుతనాగరికతా విశేషములను ప్రజలకుఁ దెలియఁజేయుట, నూతనబుద్ధి వికాసమును మన దేశస్థులకుఁ గల్పించుట, అజ్ఞానజనితములైన సీచవైషమ్యములను నలగఁ దొక్కి విద్యాసంస్కారములను చెచ్చుట— ఇవియన్నియుఁ జరిత్ర-వాఙ్మయ-శాస్త్రజ్ఞులకు విధాయకములు. శాసనములలోనుండి, తాతికట్టడములలోనుండి, సంగతులను గనుగొని చరిత్రలను వ్రాయుట మంచిదే; కాని ప్రస్తుతదేశభ్యుదయమునకై మనము యత్నించు కాలమున నింతకంటె నవసరమైనవనులను జేయవలసియున్నది. ప్రకృతి శాస్త్రములలోని పరిశోధనల వలననూతన సత్యములు తెలియచున్నవి; లేదా, యంత్రికములైన యుక్తయుజ్యవిశేషములు లేలుచున్నవి. కాని చరిత్రపరిశోధనలోను, వాఙ్మయపరిశోధనలోను, లేలుసంగతులు మిక్కిలి యపయోగింపవు; ఉపయోగమునకుఁ గావలసిన సంగతులన్నియు నిక్కటికిఁ దెలిసియేయున్నవి; ఇప్పుడపరిశోధనలన్నియు మారుమూలలలోనివే, కనుక వీనినాపివేసి యింతకన్న నుపయోగకరమైన పనిచేయవలసియున్నది. కార్తలు చెప్పినట్లుగా— అతఁడు స్వయముగా వ్రాసినట్లుగా మహానీయుల జీవితములను మృదుచుధురభాషలో వ్రాసినప్పుడే నిజమైన చరిత్రయగుచున్నది. ఈసంగతుల నన్నింటిని సరిమర్చనముగనే చెప్పుచున్నాను. నేను స్వయముగాఁ జరిత్ర పండితుడను కనుక నాయభిప్రాయములన్నియు ననుభవ పరీక్షితములు. నిన్ననే నాకొక గ్రంథము వచ్చినది; దాని పేరు

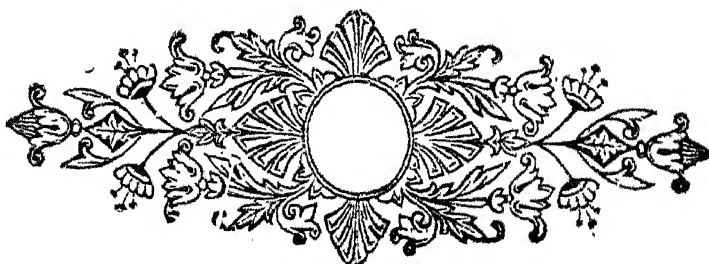
“బాబ్బిలిరాజులచరిత్ర” వేషో తాటిఘంట, వంశావళి సంగతులు, యుద్ధములు, మొదలైనవన్నియు నున్నవి; చదువుటకు నాకే తలనొప్పివెట్టివది. దీనికి బదులు “పాపారాయచరిత్ర” యని వ్రాసి. పాపారాయని వ్యక్తికి ప్రాముఖ్యతనిచ్చి, తదితర చారిత్రక విషయములను అక్కడక్కడ దొరలించినచో నెంతబాగుండెడిది! ఇటువంటి పుస్తకములు మన తెలుగులో లేక పోవుట మిక్కిలి శోచనీయము. భాషాజ్ఞానము, కవి తాధోరణి, కలిగిన చారిత్రకులు ఇట్టివనికిఁ బూనుకొని చక్కని గ్రంథములను వ్రాసెదరుగాక.

ఈవిషయములో నేను ప్రస్తుతము డనుకాలేదు. “అల్లసాని పెద్దన్న అండల మెక్కినరోజులు” అనిపేరుపెట్టి యొక పుస్తకమును వ్రాయుచున్నాను. కొలహితాలములోనే క్రిమింపఁ దలఁచినాను. ఇందులోనివిషయములు సాధారణులకు సచ్చునట్లు చమత్కారముగా వ్రాయుచున్నాను; దీనితోఁబాటు క్రిష్కష్టదేవరాయల ప్రభుత్వము, విజయనగర సామ్రాజ్యనిర్మాణము,

మొదలైన చారిత్రక విషయములన్నియు దొరలి వచ్చుచుండును. రామన్న పంతులు దీనిని జూచి చాల మెచ్చుకొనుచున్నాడు. ఇట్టి గ్రంథములను వ్రాసినయెడల వలువును చదువుట తటస్థించును; చారిత్రక విషయములన్నియు నేదో యొక విధమున బ్రవహించుచు నచ్చుచుండును, ప్రజలకు బుద్ధి వికాసము కలుగక మానదు.

నేనక్కడ చాలసేపు కూర్చొంటినిగాని రామన్న పంతులు కనుపడ లేదు. “బోయీ” యని నొకరను బిలచితిని వాడునట్టి, “ఏమి? దొరా!” యని యడిగెను. “మీదొర ఏడపోయినాడురా?” అంటిని. వాడు చేతితోఁ జేపల వాయలుచునేయుండెను. ఏకని లేకపోయినను ఈ వల యల్లుటమాత్రము వాడెవడు. ఇక్కడ బోయీల కిందటకు నిశియొక యలవాటు. “ఏడనోపోయినాడు, దొరా! మాపటికి వచ్చేదానికి చాల ద్వేషతాది దొరా!”

అచ్చటనుండి లేచి వెళ్లిపోయితిని—



# ఇది వెట్టియే మొ

—0—

కాళూరి వెంకటనరసింహ రావు గారు (కవితా సమితి)

అది మనోజ్ఞ ప్రాతస్స మయావసరము  
 నిర్మల పయః ప్రసార భువీ ప్రతీత  
 మతిప్రశాంత వనాంతకుంజాంచలప్ర  
 సన్నమజుల శాద్వల సాధుసీమ  
 తరళతర బాలభాస్కర కిరణకాంతి  
 విరళిత కిసాలయచ్ఛాయ తరుణవాయు  
 పోతసల్లాపపులకిత నూతనోద్ధి  
 భేలనోద్భూత పూత సంగీతచకిత  
 నిరుపహత పూర్ణనిశ్శబ్ద నిలయగర్భ  
 మంగనా! తిలకించెదే! అంశుమమ్ము

\* \* \*

ఏము వీక్షించుచున్నదేమొ కంటె?  
 ఏమి తలపోయుచుంటిమో ఎరుగవలతె?  
 నురచి పోవుదునని మాకు వరమొసగుదె?  
 కనగ వినగ నొప్పెదము నిక్కమ్ముపాలతి!

\* \* \*

ఈవు నాపజ్జ లేకపోయినను నేమి?  
 అదెత్వదీయ ఛాయాశట మచటలేమ!  
 ఇదె త్వదీయాత్మ ఇచట నీ హృదయసీమ  
 ఈ వికృతహృషిపై ప్రచరించినను  
 పవిత్రమలాపాంగ వీక్షణ భవ్యలహరి  
 పంకిలంబయి పోవుట పాపముగద!  
 పవలురేయియు నమ్మాగ్ని బ్రతుకుదీను  
 కెప్పుడును నీమ సాంగత్యమే యగుగద!  
 ఇంకనిను వేరెజ్జాడ గాక్షించుటెల?  
 ఏ ముహూర్తాన నీచిత్రమే నరసితో  
 అప్పుడే ప్రభవించి పొంగారి పొరలి

పూర్ణముగ మానసము నింజిపోయినట్టి  
 అపరిమితమైన, అనుపమమైన ప్రేమ  
 అధికమగుటెల్లు నీదర్శనాప్తినయిన?  
 ఇర్వురము జూచుకొనుట బై నేని నాకు  
 హృదయమధు మాఘరీ నవ్యకథలనినని  
 యట్టిసీపు సామాన్య కాంతాళివోలె  
 ధనములేని, శరీర సౌందర్యగరిమ  
 మేని లేనినన్ గర్హింతు వేమొలలన!  
 అపుడు నాయకురగ మావంతయేని  
 తగ్గదదియేనా కొత్త వేదన జనించు  
 ఉడికిపోని దవార్యతాపోష్కశిఖల  
 నిజముగానట్టి హేయమాసీచ బుద్ధి  
 గలుగుదాన వీవైన, నిర్మలవిశిష్ట  
 సద్గుణలతాంత కల్పితస్వచ్ఛగంధ  
 మావికగ మదిగీలించి, మలయుతావు  
 లెంతో! యపుహృదముగ గ్రోలిసంతసించు  
 నాసుఖంబున దోషమాన్వదియె? చెలియ!  
 ఏగతిని బాకించిన నేను నీవు  
 గలసికొనకుంటయే సుఖకరమునాకు.  
 ఈయనఃత నిర్జనసీమలోయ హరహ  
 మెడతెగని మానసికదీక్ష నేనుమునిగి  
 నీదు అమృతప్రణయ దర్శనీయమూర్తి  
 కార్మరాగాభిషేచన మాచరించు  
 పూజవేళలలో పుణ్యపురుషునన్న  
 ఏరుచూడగలారు? నాకేమి భయము?  
 ఒంటినానంద వాహినిలో స్రవించు  
 కొమ్మ! ఈగతి బ్రతుకగానిమ్మునన్న

\* \* \*

సోగతా సూర్యకిరణాల సోయగంపు  
 టంచు తాకుల నీమనోహర పటమ్ము  
 నవయునో యేమోయని నననవములైన  
 చివురు నీడలదాతు ఏచెమచలువల  
 తారి యారాలదూరి పత్రాలెడిది  
 చిరుత ప్రాయంపు మొగ్గల జెనకి చెనకి,  
 పుల్లకుసుమాంగనల తావిపొత్తులందు  
 విడినరేకులలోన దానతుల మడిగి,  
 తేటతేనియ యూటలదేలి తడియు  
 నాలిగాలి సోకుషలలలో మైలయగును  
 యశభయాసనే వేళ యురానహత్తి  
 అప్పకప్పురముగ జూతునతివ ! పటము.  
 అపుడపుడు నీదుడిత్రమ్ము ఆరుఖంపు  
 నెయ్యపుక శయ్యబనళింప, తియ్యనమున  
 భావసంగీతరాగాల బాడిపాడి  
 నిదురపుచ్చి, కలలను నీనదనముకుర  
 తలమునక పోలిబింబించు, అవకీన  
 సదమలానంద చిహ్నాలకెదురుసూతు  
 నాయలతి నవ్వలను స్నానమొనరిచి,  
 నాదుముద్దుల తీపిపాన మొనరిచి,  
 హారనిద్రాసు ఖాదులయాశమాని  
 నీయమూల్య చిత్రము మాననీయనియతి  
 భక్తినాతోడ ప్రణయ తపమొనరుప  
 సకియ! సన్యాసమైన సంసారమాయె  
 ఇయ్యరము కొన్ని వేళల నేటిసేటి

తుంపురల సేవకనునైన తోవ యందు  
 పొగలెగయు తాటముడిగింపబోయి యల్ల  
 చలువ టిసుకెత్తిన్నియ జట్టిజూట వారు  
 నీటి పాయలగలయు వెన్నెలలకల్వ  
 నీమలాడుదు నెయ్యంపు వాదులాడు  
 సుందర చకోరయుగము చూచుటయుగము  
 అప్పుడేమేమి మంతన మాడినానా!  
 అప్పుడేమేమి వేడిముద్దాడినానా!  
 అడుగు నీచిత్ర పటము నేకాంతమందు  
 లేవు యెండల తళుకు లల్లెడు బెడంగు  
 రంగురంగుల తోరణ రాజికోడ  
 రమ్యమా నీకుడుంగమలంకరించి  
 కొత్త పచ్చికపరపు బాగుగనుపరచి  
 తేనెసోల పుప్పొడి దిమ్మడంచె  
 నవ్వనల్లరీ మృదులాస నంబుమర్చి  
 లలిత సుమదళ శయ్యకల్పనముసేసి  
 ప్రకృతి సహకారియై పయనలుచేయ  
 నందు నీడిత్రమున్ నిల్చి, అతిశుభముగ  
 నస్మదీయ హృద్రాజ్య మూర్ధాభిషేక  
 మాచరించితి నాదు ప్రేమామృతమున  
 ఈవు నాప్రేమలక్ష్మీకే! ఇంతజము  
 ఈయభాగ్యుని వ్రాతవీక్షించి నీవు  
 నేడుగాకపోయిన నొండునాడయినను  
 జాలిపడి, యిదె మరియొక్కసారి జదివి  
 అనకొనక పోవు రాలు బాష్పాలతోన  
 నట్టకేలకు “ ఇది నెట్టియేమో ! ” అనుచు





## విద్య - అధ్యాపకుని ధర్మము

—

పాశ్చాత్య విద్యావ్యామోహము వలన మనవిద్యచచ్చినది. దానితోబాటు మననాగరికత ఆచారవిచారములు; ఆనార విజ్ఞానములు, అంతరించినవి; వీనితోగూడ మన మత మతలజలమున మునుగుచున్నది, మననాలుక లాంగ్లభాషామధువు నాస్వాదించున్నది. మన కనులహర్నిశము పాశ్చాత్య ఖండముల నైపునకు జూచుచున్నవి. పాశ్చాత్యాచారములు, పాశ్చాత్యపద్ధతులు, పాశ్చాత్యనడవడికలు మన ఆస్తులలోని మూలుగులయందు మూలుగులగుటకు ప్రయత్నించుచున్నవి; మనము ఋషిసంతతి వారమనుట మరపునందినట్లున్నది; మనమే ఋషిసంతతి వారమని ప్రవరయందువా కొనుచున్నామో అట్టిఋషుల దేహమానసిక శక్తులందు సహస్రాంశమైననూ తుదకు కోట్లొశమైననూ మనయందున్నచో, మనమా ఆర్యఋషిసంతతివారమని జెప్పుకొనుటకు సిగ్గుపడవలసిన పనిలేదు, కాని నేనాశక్తులు మనయందులే హితమై పోయినవా? పోయినటలనే గోచరించుచున్నది. లేనిచో నెవరైన మిమ్ము బ్రహ్మించినప్పుడు మేము ఆర్యసంతతివారము ఋషిసంతతివారమని గర్వముతో జెప్పుకొనుటకు సిగ్గేల పడవలసియున్నది? నిజమునకు ఋషిసంతతివారమనుటకన్న ఆంగ్లమానస పుత్రిలమనిపించుకొనుటయే విద్యాధికులకు శారవముగ నెక్కుడానందముగనున్న కాల మహత్వ మిట్టిది, ఇందొరుల ననవలసిన

దంతగాలేదు. కాని ప్రాజనుల 2000 చిన్న బాపనయ్య అంగ్లభాషయందు డిగ్రీలవందిన యేమహాశయునిచేతనో బ్రీక్షింపబడుచున్న పుడు మీ యొకలు చచ్చివట్లగుటలేదా? మీనాగరికత ఆంగ్లనాగరికతకు దాసాను దాసుకాలైనట్లు గోచరించుటలేదా? మీవిద్యలాంగ్లవిద్యకు బానిసీడైనట్లు దోచుటలేదా మీమతిను లాంగ్లమతిస్తులకన్న సహస్రాంశము లొచ్చైనట్లు తెలియుటలేదా? ఈవి పరీత సితికనులారగాంచుచున్న మీశరీర మందలి చిక్కనిపేడి నల్లనీరై పోవుటలేదా? మీకనుగొలకులకుండి యుష్టాశుబిందువులు జాలువాటలేదా? మీపదయములు పరితప్తములగుటలేదా? ఈకణ్ఠికుల దిలకించినపుడు ఈవ్యాత్ర మానెడన నుండినచో మీయందింకినూ ఆర్యరక్షమున్నదని చెప్పనచ్చును. మీరు ఋషిసంతతివారని యొప్పుపనచ్చును మీయందింకినూ ఆర్యనాగరికత గర్భితమైయున్నదని చెప్పనొప్పును. మిమ్ములమీ దుద్ధరించుకొనుచుట కవకాశమున్నదని పలుకవచ్చును.

మీరు నిజముగ నార్యసంతతివారలు మీ రా ర్య భూమి ని జన్మించితిరి. మీ రా ర్య జలములను గ్రోలితిరి; మీ రా ర్య వాయువుల నా ఘ్రాణింపితిరి; మీయందార్య రక్తమున్నది; మీరార్యబాటుర కధ్యయన మొనర్చుచున్నారు; మీరు కర్మక్షేత్రమున గురువీతము.

లంకరించిననూ మీరు మీ బాలకులకు బోధించునదికన్యలచేతమైన సనాతనమైన ఆధ్యాత్మికతచే వన్నెదీర్చిన విద్యయేనా? కాదు మీరు బోధించునది గానాగరకతకు మీరచారవిచారములకు మీరీతిని మీధర్మములను మీమతమును పెంపొందించువిద్యకాదు. మీ బాలురను మీరు బాఁసవిద్యయందు పరిపూర్ణుల నొనర్చుచున్నారు; మీ బోధనా పద్ధతులందు బాలకులు పాశ్చాత్యవిద్యా సాగరమున కళాశాలలను నొకలపెప్పరమాణమొనర్చి గాంచునాకాశయవెట్టి? ఇంజనరు తండ్రిలేదార్లు మున్నగునవియేగదా? ఇట్టి అల్పాశయములకై ఇంతటి భయంకరమగు చుహూదధియందు పర్యాణమా? ఎంత సిగ్గులచేటు! ఇదియేనామీ ఆర్యకులీనల గవ్యస్థానము? ఇదియేనా మీరు మీపిల్లలకు బోధింపవలసినవిద్య? విరిమించుడు విరిమించుడు. ఈవిద్యమాయతో కూడ కొనియున్నది; మోసముతో మిక్రితమైయున్నది; కల్లలతోగలసి యున్నది ప్రకృతివై ప్రజలమనఃకజాహతి మోసపుచున్నది నాయనలారా! ప్రకృతిని తిరస్కరించిన జాతి ప్రకృతిలో నిలువకరకు; తిన్న తిరస్కరించిన వాని తాను మింగివైచుచున్నది; అట్టిజాతి కథాపతనమేగతి. ఇందులకు మొన్నమొన్న గావించబడిన జర్మనీయ్యులదర్శనము; దాని ఫలితమేగదా నేటిని యూరోపును దీనించుచు మంచి నొక ప్రపంచముద్ధమున కెరవైచుచున్నది. ఇట్టి ఫలితములు విద్యనుండి పుట్టించినవిగావా? ఇప్పటికి దయాసత్య శౌచ, ధర్మములెరుంగని విద్య విద్యగాదని చెప్పుట జాలును. ఇక మీవిద్యయేది? ఇట్టిదని నిరూపించుట

పండిత జనదుర్లభము, అట్టిచో సామర్థ్యము నేనందులకు తగనుగాని ఐననూ రెండుముక్కలావిషయమున న్నాయకుండ మానజాలను.

మీవిద్య సత్యమును బోధించునది. జ్ఞానమును ప్రకాశింపజేయునది; అసత్యముల నడచి యుంచునది; చంద్రునివలె చల్లది; సూర్యునివలె వెలుంగునది, సూరివలె క్షమాప్రధానమైనది; నిత్యుతమై మాయానితరాగ శూన్యతలు గలిగినది, ఇట్టిది మీవిద్య స్వచ్ఛతరమగు మీవిద్యను బోధముననున్నది ఓమ్కారము. ఓమ్కారమన బోధనము వాణ నమే పరబ్రహ్మ స్వరూపమని ఆత్మల వాక్యము. దానినుండియే పృథివ్యాపస్త్రాకో నాయురాకాశములు బుట్టినవి ప్రకృతికి మూలకారణమగు ఓమ్కారమునను, అన్యతములు, నామరూపములు, రజస్సత్వతమోగుణములులేవు. కావుననే దానిని అనిర్వాచ్యమనియు, అలేఖ్యమనియు, అనతమనియు, అఖండమనియు పెద్దలు వాక్రుచ్చిరి. ఇదియే విశుద్ధతేజము. దీనినుండి వెలుగును వెలుగు చర్మచక్షువులకు సాక్షాత్కారముగాదు దీనినాత్మ చక్షువే గాంచవలయును ఆయానందమిట్టిదని నిర్ణయింపలేము. అది ఆత్మానుభవవేద్యము. ఈ ఓమ్కారమునకు తర్వాత “శివాయ” యని చెప్పబడినది; దీనికర్థమేమి? శివుడు స్వేతాద్భుత, అలెచారోహించు న్నవభము తెల్లనిది; అతడు వసించు కొండశ్లెష్మిని; అతని మునుట సమగ్ర గంగ నిర్మలస్యమైనది; అతడు ధరించు పునుకపాత్ర శుభ్రమైనది. ఇవి యన్నియును మీ కేమని తెల్పుచున్నవి? ఓమ్కారముయొక్క నిజప్రకాశమును బోధించుటలేదా?



ఈ ప్రకాశమును తెలుసుకొనబయ్యెనము?  
ఇదియేవిద్య, అజ్ఞానము నల్లనిది; సరస్వతి  
స్త్రీవాచకము గానఁబడ్యాధిష్ఠాన జనతయై  
ఈ మూర్తిని ప్రకృతియనిరి ఈదేవియొక్క  
ప్రకాశమేమిది? ఈమె ధరించు వస్త్రము, శరీ  
రము, నానానమగు మరాళము' వసించుపద్మ  
ము; తెల్లనిది. కావుననే ఈమె బ్రహ్మకర్ణ  
ధారియనిరి. ఈవాక్యమునందెంత భావము  
గర్భితమైయున్నది? కృత్రిమరమాత్ములు  
సవాతమైనవి. వీనికెట్టి సంబంధమున్నదియు  
ఈవాక్యమున సుబోధమగుటలేదా? దేహ  
త్మలకెట్టి సంబంధమున్నదియో అట్టిసంబంధ  
మివిషయమున తెలుపబడుటలేదా? ఒక  
భక్తుడు పాడిన పులటినమాలు  
నాగ్రయగానే భగవన్నామము  
భగవత్స్వరూపము తెలిసియుండలేదా  
మనము బాలురకు పోలువొల్తునక్షుణము  
లనగదా బోధించుకది, అక్షుణునగా నభి  
వనిదియని అర్థము; సజింపనిదాని అగ్ర  
పరమాత్మనుగూర్చిగా మనముపదేశింప  
వలసినది అల్లుపదేశించుచున్నామా? లేలే!  
ఓనమాలయొద్దిట్టి యర్థముండగా పొని  
జెప్పుట దోషమేకాక పాపమైపోయినదేమి?  
అక్షుణునిజెప్పకయే శబ్దముల జదివించ  
నలయుననియు గుణితముసెప్పుటకూడదనియు  
పాశ్చాత్యగురువీశమునకు పాదపూజాబద్ధిం  
చిన మీయధికారులు జెల్పుచున్నారు;  
ఇందలననే మీవిద్యచచ్చివది. ఇట్లు సత్య  
నిరూపణకు హేతువుగాన్ని పని సర్వముచు  
నిశ్చయించుటకు మీమనసాక్షయమైనది, ఇది  
మిక్కిలి హేతుము. అదిగోఅట్లాంటిక్ మహా  
సముద్రపాగ్మినిసరములనుండి బాలురబుద్ధి  
జాడ్యముగల వారగుచున్నారు. విద్యావద్ధ

తులు విస్మయపరమవలెనని బయల్పడలిన  
పల్కులు వినవచ్చుచున్నవా? ఇప్పుడుగూడ  
ప్రాచ్యఖండపుకద్ధతి బనికీమాలినదని నిర్ణ  
యించగలరా యీయధికారులు? మనముగారు  
పీఠమునుండి బాలురకుదానము  
సేయునదేది? దీక్షగదా? ఆదీక్షయేది?  
మన ఆత్మస పదనుండి దానముచేయుదీక్ష.  
ఇది పరమ పవిత్రమైనది; దానము జేయుట  
కేమియు లేనినాడుబిక్షువు పికిలిలేగదా మన  
కుగతి,మనమానసంపదనుండి దానము  
చేయుస్థితి సంభవించెనేని మన యాత్మలను  
మనము పొందినవార మయ్యెదము; ఆదాన  
ముచేయు నేర్పు మనకబ్బినప్పుడు ప్రపంచ  
సంతయు మన ఎదురనిల్చి ముక్కంతమతో  
మనకు స్వాగత మీగలదు; అప్పుడుమనము  
చేతులు మోడ్చి రక్షింపుడు, కాపాడుడు  
మమ్ము హింసింపకుకని వాపోవలసిన పని  
లేను ఇట్లు చెరిగిననాకు మన మితరుల  
యనుగ్రహదానమున గాక స్వాస్థ్యముగనే  
సమస్తములు సంతాపించుకొనగలము. ఎన  
రైనచు తమ ఆత్మకరిమను చులకనజేసికొని  
కునతరిపదములు మనుభిలపించుట లేదనియు  
ఒకమూల తలవాచుకొనుట కవకాశ మిచ్చిన  
జాలుననియు, వాకొనిన వాకొననిండు, మీ  
పుణ్యమాయె మీరుమాశ్రమ; అట్టి యల్ప  
ప్రాగ్ధనలు జేయకుడు; అట్టి తుచ్ఛపు  
దలుపుల మీమది కెక్కనియకుడు, అల్ప  
మున యానందములేదు; కాన మీరు మహా  
త్తులనర్హులమింపుడు. మహాత్మునే బోధింపుడు  
ఇదియే మీఆర్యకులీనుల గమ్యస్థానము,  
ధర్మము, మన అంతర్యామియైన మహాత్ము  
గూర్చి దృష్టి లేనివారమై బాహ్యమున దేవు  
లాడుటకు మొదిలిడితిమేని, ప్రాగ్ధనలవల

యాచనలవలన మనకు లభించుబిడ్డయు, ఆనందమునూ దేశవినాశనమునకు దోడ్పడి నట్లు దేశాభివృద్ధికి దోడ్పడజాలవు, ఏలనన మనశాస్త్రము మనకేమని బోధించుచున్నది? “యాదృసిభావ నాయస్యసిద్ధర్థవ తితాదృసి” అనగా సంకల్పమెట్లుండునో ఫలసిద్ధియట్లుండునని—మహాకవి రచింపబడినాచోనిట్లు వాక్యచ్ఛేదమున్నాడు, “ఎచ్చట జీవిత ముఖ్యావసరములపట్ల సైతము యితరులనుండి భిక్షైకొన్న దానిపై నాధారపడి యుండుట పాపగునో యచ్చట నరుని నన నిజస్వరూపమును గుర్తెరుగజాలడు” ధన్య ధన్య రమీదా! ధన్య! నీవాక్కమృతవాక్కు నీవు నీముఖల పూర్వ సంప్రదాయముల మరచియుండలేదు. నిను బోలు యువకులు, ఉపాధ్యాయులు, ప్రవక్తలు, కవులు ఈకర్మ భూమి నికనూ కోటానుకోట్లు జన్మింపవల శియున్నది అట్లుదయించిననాడే మాకు విముక్తి మోక్షము.

సోదరులారా?

మీరు లోకము నుద్ధరించుటకు జన్మించినారలు, మీభుజములపై యనంత భారమున్నది; మీరేమాత్రమైన యెదురుమహిమ బ్రవర్తించినచో యార్యావర్తనమునకు గొప్ప ముప్పు వాటిల్లగలదు.

మీరు మాంసమాత్రే శరీరాలుగారనియు, ఆత్మమయులనియు అశ్లేలమును శ్రేయముగను మృత్యువు నమృతముగను రూపాంతరముల గలిగించుశక్తి మీయందిమిడియున్న దనియును, నమ్మి న్యాయమార్గమున ప్రవర్తించి జాలునున్నది మౌనముగను కజ రామయమగు కీర్తి నార్జింపగోరుచున్నాను. ఇట్లుండులకువ చింపవలచివచ్చినదన బాలురుకొం

చెనుగడ తేరిన నాటనుండి మాకు విజ్ఞానార్జనమవసరములేదు పరీక్షలందు గడతేరిన చాలుననిపట్టుబట్టుచున్నారెడియేత్రినింగ్ పాఠశాలలో గూడ పాడగట్టుచున్నది అనగా సాధ్యమైనంత తక్కువజ్ఞానముతో నెక్కువమార్కులు సంపాదించవలయునన్నమాటదీనినిబట్టి బాలురు తొలుత నుండియు వానిని వానిని మోసగించుకొనుట బోధనాపద్ధతులవలన నేర్పబడుచున్న దన్నమాట. సత్యము చెంతజేర్పవలసిన బుద్ధిని సరళత్వమును ప్రారంభమునందే వక్రమార్గమున బ్రవేశింప జేయుచున్నారనుట - ఇందువకర్మక్షేత్రము శాపాహతమగుటలేదా? ల్లడద్యోగాభిలాషియగు యువ్వనడు బిచ్చగానివలె నుచ్చిష్టవిజ్ఞానలేశములకై శ్రమంతులు విదులారగించు భవనముల పొంతి పడగాపులు వడియుండుటందువల్లనేగదా! ఈహీనదశ పెద్దపెద్దపదవులు లభించుటచే తొలగగలదా? ఇప్పటి బోధనాపద్ధతుల మార్పువలన తొలగగలదా? యోజింపుడు అట్లయినచో ఆధ్యాత్మిక క్రిమశిక్షణచే బొందగల విజ్ఞానమహాసముద్రమున నౌకాశేయమెచ్చటయని విరమగనచ్చును. దీనికి సమాధానము నిన్ను నీవు తెలుసుకొనుము; మహాత్మున స్వేషింపుము. యనువాక్యములు సార్థికమగుచోటుననేయని తద్భయగు జ్ఞానమును నకేమని బోధించుచున్నది? “ఆత్మానందే” నిన్ను నీవు తెలిసికొనుము; “భూమనసుఖం భూమ త్వేవ విజ్ఞానానితవ్యం” కించిత్వమున సుఖములేదుగాన మహాత్మున స్వేషింపుము, అనగా నెచ్చట నరుడు తన్ను దాచితిసికొనుచున్నాడో యక్కడనే మహాత్మునిగాడ పాడగలడని తాత్పర్యము, ఎక్కడనరుడు

తననూతన సృష్టికి తోడ్పడుత్యాగశక్తిని పొందియుండెనో యచ్చటతాను త్యాగము వలననే యభ్యున్నతి గాంచుచున్నటుల తెలిసికొనుచున్నాడు;

ఇట్టిభావములను మీహృదయము చూచుకొని బాలురకు బోధించితేరేని సత్యముగు విద్యనుమీరు బోధించినవానియ్యెదరు కాదేని మీవలన చెతస్యడు, లీలాశుకుడు, కబీర్, నాసక్, రామదాసు, త్యాగరాజు మున్నగు మహాభక్తులు తమభక్తి వెల్లువలచే నేదేవిని, ఏభూమిని యార్చినవారమొకరినో చంద్రగుప్త, అశోక, శ్రీతాపరుద్ర, కృష్ణదేవరాయాది మహారాజులు తమ పరిపాలనా కర్మశులను సుముఖులనేదేవి పాదరాజీవములకడి సమర్పించినో, తిక్కన, యుగం

ధర, తిమ్మరుసాది మహామంత్రులేదే విచరణ సామీప్యమున తమరాచకీయ విజ్ఞానాక్షతలనుచిరో, కాళిదాస, నన్నయ, పోతన, పెద్దనాది మహాకవులే దేవిపాదపద్మముల సమక్షమున తమ మహాగ్రంథములనంజలి బద్ధులై సమర్పించినో, సీత, సావిత్రి, దమయంతి, శకుంతల, ద్రౌపది మున్నగు పతివ్రతామతల్లులే దేవిచరణ తలమున దమ పతిభక్తికుంకుమ నర్పించినో అరవింద, గవీంద్ర, నుహత్కాది దేశభక్తులే దేవి సర్వోపగృతాదులలో అట్టిభారతమాత కనుగొలకులనుండి యశ్రుజలమవారిగ బ్రవహించునది. ఇంతకన్న దుఃఖదాయకమగునంశమాను సిగ్గుగొనదగిన కార్యమునూ యింకొకటిలేదు.

## ప్రణయవిమానము

గరికిపాటి గామమూర్తిగారు బి. ఎ.

ప్రణయ విమానమ్ము | బయలు దేరెడిని  
ఎక్కుడి త్వరలోన | నీగాలియోడ  
మేఘాలపైపోవు | మెఱపులనంటి  
సంద్రిమ్ములకు గాటి | సాగిపోవంగ  
సంతససౌఖ్య ప్రి | సాదితమను  
సంఘంబులగాననొ | బటియలయందు  
వారి నేనియవీడి | పామువేగుమున  
పోనంగ బోవంగ | బుడమిలో నెపుడు  
కన నట్టి విననట్టి | కనునీలమణులు

అనుభవంపగరాని | యఖిలసంపదలు  
అన్నింటిమించిన | యట్టిప్రణయము  
కాంతివారం జూచు | గానంగనగును  
ప్రణయముత్రంబె జ | పాము నేయచుచు  
సంతానందాబ్ధి | సౌఖ్యనీడికల,  
దేయూడు చునుండి | కిష్యతేజముర  
వెలుగొడువారిని | వీక్షించునాను  
ప్రణయవిమానమ్ము | బయలుదేరెడిని  
ఎక్కుడిత్వరలోన | నీగాలియోడ



# క వి తా ప ౧ స ం గ ము

( కో ట భా స్క ర రా వు గా రు )

కలరిల రామకృష్ణలనఁగాఁ దగు యాదవవంశ బాలురా  
చలిమలపాంత కొక్కడివసంబున సాగిరిమొండఁ గొగ్గించుకొ  
బొలముల యాలమందలను పూన్చుచునంతట నీదినమ్మునె  
ట్టుల గడపంగ నొనని కడుంగడు బుప్పిరి యాటపాటలకొ॥

రాముడు. ఓయి! విచారమేల? వినుమోయి! యద్వైదినిమ్ముఁబుచ్చలే  
మోయి! సతంబు సంతసమునొందుచు; మొన్నటిదాక నీవునా  
నాయదువంశ బాలుర సనాత మార్పితి వాడి; నేడు “గొ  
ల్లయమ గొల్లచల్ల” యనులోనఁగు నాటబవేడఁ బోయెనో?

కృష్ణుడు. మొన్నటిదాక రామ! వినుమోయి? కఠిన్వము సెప్పుచుంటి వి  
ద్వన్నతి! వేణుపూదుచును, వాయడంగను గొల్లసుద్దులకొ  
సన్నగ బాడుచుకొ జనంగ సాల్పడెడుకొగవనంబు; లాభముకొ  
సున్నయయెకొ; గవీశ్వరుల సూర్యతయే కనిపించుచుండెగా॥

రా. పేసవిఁబాటపాడుచును వేడుక గూర్చెడు “గొల్లభామ” సం  
తోసములేక కష్టములతోఁ జనురీతినిసీతు, కృష్ణ! ఆ  
యాసములేక యశావసమునందున వారినివీరి దేల్పఁగా  
నీసమయంబుచందునని సీసి! కవిత్వమసహ్యమాయెనే?

కృ. దాననులాభమితకలవా? యచుచింతయలేక లాభముకొ  
గానఁగ నెంత్రుగొంద అవకాశముగల్గిన లేకపోయినకొ,  
గాన, కవిత్వమందు ఫలకాంతయు సుతయు లేడటంచనకొ  
అనరుఁడతడేయగును నాతనిగౌరవములై యుండుగా ॥

ఒకఁడు పొదంజరించు పికయూధములన్ బెదరింపగానె, ముం  
కొకఁడు వధించురీతినిట, నొండుకవిత్వము సేయలాభమిం

కొక్కడునుగాంచినంత, నొహనొహనోయని లోకపువారు మెచ్చిన  
అకట ! యతండంతడెనుచు; యాతనిగౌరవమట్లే యుండుగా॥

రా. స్తవమేవాస్తవ మేర్పడంగమః బ్రహ్మవింశత్యంబు కం  
తెవరం బాచుదనర్చు; లాభమునకంటె గీర్తియాహ్లాదదం  
బు; వయారే ! పలుమాటలేల వలుక పోబోహితంబేయగు  
అవహైత్యంబును మాన్పుచుండిన మహత్మా ! గౌరవంబునుటల్

దేహముగల్గరింప, వనదేవతలందఱు బిక్కసావ, నో  
హోహోయటంచు లోకులనుకోగను, నీమధురాలపమ్మమ  
మ్మూహల సన్నిటగిడు సముద్యహులం బొనరించునంత గా  
సోహమటంచు మొక్కులిడ, నాతనిగౌరవమట్లే యుండుగా॥

గీతంబైతనరారెగాభవి భగదీతామలంబూడను ।  
ఋతం బానపదాశులున్నప వసిరుగట్టులదాటి, య ।  
బ్రాతాక్షున్ గుతీయించి పాడమతులున్బాటంగ, తాలుంగరం ।  
గాతారందఱుపాడినంతసనయా క్రింతంపుఁ జిత్తంబులన్ ॥

శ్రీ. నమలికనులో గనన్గడఁగి నెమ్మది సంతసమందు బాలకుల్ ।  
విమల మదీయలేఖ్యును కవిత్వమఖండ సుధాచుభూతిగా ।  
నమరుటఁజేసి యిందుకనులదలి యందముఁగాంత్రే ? యాపత  
త్సమమయమట్లుఁగాగ కడుశోభిలు నీసరసంపు వాగ్దేశన్ ॥

రా. న్యాయగవిత్వ వాగ్ధరితరంగములన్ దనరారు పద్యప్రై  
వేయక భావవాసనలు వీరరణాంగణమందునందు శో  
భాయతీతిఁ జల్లవలె భావములన్ జిప్రలింపఁజేసి నీ  
న్యాయసమర్థి వర్ధిలఁగవారును వీరును మెచ్చఁగావలెన్ ॥



# సుధాకరుడు

తంగిరాల వెంకటకృష్ణయ్యగారు,

సుధాకరుడు సోదరసోదరీ జనము నందందఁజకంటెను యనుచుబిన్న. కొంచెము దుడుకువాడు. ఎవరిభయభక్తులును లేక సంచరించువాడు. అతని పరిచయము లేనివాడు. బెజవాడలో నెరుకుగ గావుతురు.

రేవతీ సుధాకరులు సుఖముగనున్న దినములు గతించి యొకవత్సరమాయెను. రేవతీ మరణించివచ్చెను. డి.యు. సుధాకరుని చిత్తవృత్తి బొత్తుగామారిపోయెను. ఇంతలో నాతడు బి. ఏ. పరీక్షతప్పినట్లు తెలిసెను. గోరుచుట్టుపై రోకటిపోటువలె నీనుర్వార్త యాతని మనఃపూజరము నెక్కసారిగ నూపివైచెను. తనవంటి యభాగ్యుడు లేడని తలంచెను, దైవోపహతుడగు నాతని బంధుమిత్రులుగూడ చిన్నచూపు చూడజొచ్చిరి.

\* \* \*

పరీక్షలు సమీపించుచుండెను, అనుకున్నంత ఎక్కువగ చదువుసాగ లేదు. ఒకవారము రోజులవ్యవధిగా నే.హి. తులతో నాతడు రాజగు డి. చేరెను. పరీక్షలు పాగింభద్రమాయెను. చేతనై సంత వట్టువ్యాపిరి. అందఱు కృతార్థులగుదుమనియే యెంచుచు డి. తిరిగి వచ్చినపుడు సుధాకరుడు బెజవాడకురా లేదు. లూరులోని యత్త నాడింటిదిగెను.

వెంకటరావుగారు సుధాకరుని తల్లికి వినబట్టి కొడుకు. ఈయనకు రైలుయిలాకా 50 గు ఉద్యోగములున్నది. వెంకటరావుగారికి పుత్రికా పుత్రాదు. పుత్రికా పుత్రునిసంతానములేకు. అయినచో పుత్రునిపుత్రికాను రోహిణి బాల్యతంత్రువు లేనతిమరణించెను. వెంకటరావుగారి హృదయమును చింతకు తప్పనితరమునకు స్థానములేదు. కూతురు పోయి కొండంత దుఃఖములో నున్నను సుధాకరుని బాగుగనే యాదరించిరి కేవలము భార్యతోవచ్చిన చుట్టరికము కాక పోవుటచేత సుధాకరునకాయంట, సాధారణముగ నల్లునకత్తవారింటనుండు స్వాతంత్ర్యముకంటె నెన్నోమకుంగులు గలదు.

సుధాకరుడు మధ్యాహ్నము చదువు కొనుటతోడను, నాయంత్రము మికాని పోవుటతోను పవలంతయు గడపుకొనెను. కానిరాత్రి యాతనికి నిదురలేదు ఒకపేళి పట్టినను కొంతరాత్రి వేళనుదరుచవచ్చును. వెంటనే యె.గో.యాలో చనంబు లాతనిదృక్పథమునఁ బాడసూపి నిదురనుండి యాత్రులో చనంబుల నుకరోధించును.

ఇప్పుడాతనికి నిరంతరమును రోహిణిని గురించిన యాలోచనయే— ఏలకన, రోహిణి— యాపవతి— విద్యావతి— పదారు వత్సరముల జవ్వని— సుధాకరుడనలేచకలుకు పడతులఁజూచిననెడలు కంపమెత్తును.

ఆవ్యామోహంబున ధర్మాధర్మంబులును  
యక్తాయుక్తంబులును విచారించుశక్తి యాత  
నికి బొత్తుగా శూన్యమగును. ఇటీవల  
కొంతవైరాగ్యమవలంబింపనెంచినను సాధ్య  
ముకాకపోయెను. భార్యావియోగంబును,  
యశావనమదంబును బేరేచగల యెట్టి యకా  
గ్యమైనను చేయుటకుసుధాకరుడు సిద్ధముగ  
నుండెను. రోహిణి కంటఁబడుటయె తడవుగ  
నోరచూపున నాలుగావంకకు విసరును. ఎవ  
రేని చూతురేమోయను భయముకాని,  
మనముచేయుచున్నది ధర్మాతిరిక్తమగుపని  
యనిగాని యాతని కెప్పుడును తోచలేదు.

రోహిణి మనోభావము లెట్లున్నవి ?  
ఆమెకుకూడ చిత్తముచలించుచుండెనా ?  
సుధాకరుని మోహమునామె బహుకరించు  
చుండెనా ? - బహుకరించుచుండెను. తానా  
తనియొక నమరకయైయుండెను. కాని ఒక  
రితో నొకరు మాటలాడుటలేదు. ఒకరి  
మనోభావంబు లొకరికి గోచరమగుచుం  
డెను. సుధాకరుడామెను వివాహమాజి  
సంఘసంస్కర్తలలో నొకడు కావలెనని  
తలంచెను. నిజమునకా వివాహము తనమన  
స్సంతృప్తికేయైనను నాబాలికను దుస్సహ  
వైధవ్యదుఃఖమునుండి విడిపించి తాను వివా  
హమాడుట యామెకు చేయుచున్న మహాప  
కారమనియు, తానుసంఘమున కాదర్ప  
ప్రాయాడయి యెతోగౌరవము బొందగల  
డనియు సుధాకరుడు తలంచెను. మరునాడు  
తనయుద్దేశ్యమామె కెఱింగించి యామెయం  
గీకారమును గొననిశ్చయించెను.

ఆమెతో సంభాషణ కవకాశమెట్లు కలుగు  
నదియు నామె కేమేని సంగోచంబు కలిగిన  
నెట్లు నివారింప వలసినదియు నాలోచింప

దొడఁగెనుఇంతలో నాతనికికునికిపాట్లువచ్చెను  
ఉదయముననేలేచి కాలకృత్యంబులు  
దీర్చుకొని కాలువకేగి స్నానముచేసివచ్చెను.  
ఆనంతరము కాఫీ పుచ్చుకొని పడకకుర్చీపై  
బ్రాహ్మకొని చదువుకొనుచుండెను. కొంతతడ  
వైనపిమ్మట రోహిణి యాగదిలోనికివచ్చెను  
అద్దము కొఱకట్టునిటువెదకి సుధాకరుని  
“నిక్కడ నద్దముచూచినారా ? ” యని  
యడిగెను. అతడు చెప్పులోననే కిటికీతలుపు  
సందుననున్న యద్దము గొని తిలకము  
దిద్దుకొనెను సుధాకరుడు తనకు గూడ  
కొంచెమిచ్చుని యడిగెను. రోహిణి “నేను  
పెట్టుదునా ? ” అనియడిగెను. సుధాకరుడు  
చేతిలోని పుస్తకము నాబల్లపెనుంచి లేచి  
నిలువబడెను. రోహిణి తన వక్షము  
నాతని వక్షస్థలమునకుసోక, మునివ్రేళ్ళపై  
నిలిచి యాతని నెసలు బొట్టుపెట్టెను.

రోహిణిచపల దృష్టులింతలో బల్ల  
పైని పుస్తకమున వ్రాలెను. ఆమెయది యేమి  
గ్రంథమని యడిగెను.

సుధా - అది వితంతువివాహములు శాస్త్ర  
సహజములని నిర్ధారించుటకు ప్రమాణము  
లొకగూడ వ్రాయబడిన యొకగ్రంథము.  
రోహిణి కనుదల మ్మలనాశాంకురములు పొడ  
నూపెను. ఆమె “ఏమి ? వితంతువివా  
హం చేసుకుంటారా ? ” అని ప్రశ్నించెను.  
సుధా - ఏమో అదియిప్పుడేలాగు చెప్పడం  
రో - బోనీ చెసుకోవాలనేనా ప్రశ్నదా ?  
సుధా - ఆ

రో - మరిమితల్లిదండ్రులు ఒప్పుకుంటారా ?  
సుధా - నానిషమంలో నేనే స్వస్వతం  
ఉండి నాకొకరి యనుమతి  
చేయించి ?



రో - చిన్నప్పటినుంచి పొచి పెద్దజేసిన తలిదండ్రుల సమ్మతియక్కఱలేదా ? బి. పి. శ్యామలచారిని సంతోష పెడతారని అనుకుని యావజ్జీవము కొడుకులయభివృద్ధికి చిగిరించు తలిదండ్రులను వదలి వేయుట ధర్మమైనా ? పోసిలోకమైనా సంతోషిస్తుందా ?

సుధా - లోకంసంతోషించడానికి నాకూ సంబంధంలేదు అంజరకు సంతోష పెట్టాలని ప్రయత్నిస్తే “ ముసలి వాడి గాడిదపని ” అవుతుంది. లోక మంతా ఏపనిచేసినా ఒక్కమారుగా సంతోషించరు. కొందరు బాగుంటారు, లేదంటారు, నేను లోకంకోసం ధర్మాలనే ఉరిత్రాటికో నామెకదూరుస్తానన్న మాట ఎట్టిది వాళ్ళెల్లగుండాకి కాళ్ళు చూచుకునేవున్నారు. వాళ్ళకోసం నావీతివ్యర్థం చేయటం నాకీష్టము లేదు.

రో - తాదూబాంకరం లేనిమాట చెప్పి తేల్చివ్వండి? వాళ్ళుబ్రతికినన్నాళ్ళు బతుకరుగడా కష్టాలుపడిపడి ఎముకలు చిల్లులు పడ్డాయి వాళ్ళకీని. “ ఉన్నదండగా ఉపాకర్మ ” స్పృహకూడా ఒకటి తెచ్చి పెడతానంటారు ?

సుధా - ఇదేమిటి ? యీశువ్యచాలా ఆలోచించాను. మతాంతరక నాదామనుకున్నా. ఇది.

రో - (చప్పుచు) కాని మానేశారే ?

సు - కాని మానేశారే ? ఆపశ్చరు నీవే జవాబు చెప్పాలి

రో - నేనెందుకు చెప్పాలి ? ననే మిమ్మల్ని

యివన్నీ మానెయ్య మన్నానా ?

సు - పోసికాని ఎందుకు మానేశానో తెలుసునా ? వితంతులివాహం చేసుకోవాలనని

రో - ఎప్పుడేమిటి ? వెళ్ళి

సు - ఏమో ? ఇంకాతేటలేదు

పిల్లదేవూరు ఎన్నేళ్ళుటాయి ?

సు - ఈయూరే వదహారేళ్ళుటాయి

రో - (ఆతురముతో) ఎవరమ్మాయేమిటి?

తరువాత జెవుతాగాని అసలు నీకు

వితంతు వివాహం యిష్టమేనా?

రో - శాస్త్రదూష్ట్యంకాదు?

సు - ఎవడంటాడామాట? గొప్పగొప్పచదు

వుకున్న వాళ్ళుతా ఆది శాస్త్రస మ్మ

తమని ప్రమాణాలు చూపుతోరు పెద్దపెద్ద

ఎమ్. యే లతోనాకు స్నేహంవున్నది. నా

ళ్ళుతా యీసిద్ధాంతాన్ని ఏకక్రిత గా

ఆమోదించేవాళ్లే

రో - పెద్దవాళ్ళకయిష్టమైన పనిచేయడం తప్పుకాదా?

సు - ధర్మాధర్మములు విచారించి అన్వే

న్యాయ రాగమును జూచి చేసుకునే వివాహ

ములు పెద్దవాళ్ళకయిష్టమైనంత మాత్రాన

మానివేయటమా? అయితేనేను వెళ్ళిచేసు

కోవటం నీకూ అయిష్టమన్నమాట.

రో - అదేంటాట? ఎక్కడోకన్యకు తెచ్చి

వెళ్ళిచేసుకోరాదా?

సు - నీమాటకాకారం కన్యనే ఇచ్చివెళ్ళి

చేసుకుంటాననుకో రెండవ పెళ్ళియయినను

బాగా కిట్లములు యిచ్చే సంబంధములే

కలవు తల్లిదండ్రులు నలభయమునకో,

ధృశజేతనో, సోసు బహిష్కారమునకు

పెరిచియో నేను కన్యకు వివాహమాడిన

యెడల దానికి నా పయననురాగములేనిచో నాకు సౌఖ్యముకలుగునని తలచితివా? రోహిణీ! అట్టిచో సౌఖ్యదూరముగు నాజీవితము వ్యర్థమగును గదా. నాజీవితమును వ్యర్థమొనరించుకొని నేనెవ్వఁకొఱకు జీవించుటయును.

రో— మీరు చెప్పినమాట లన్నియు నిజమే. అయినా “ నెలి, గిలి” అవి నానాగందర గోళముపడవలసి వచ్చును

సు— యిటువంటి పిచ్చిపిచ్చి సందేహాలు పెట్టుకుని మోతొమంది బాంబితంతువులు పాడుచుపోతున్నారు. ఎవడైనా ధైర్యంచేసి అట్టితొవఁమాపిస్తే నలుగురూ ఆతొవనే నమస్తాను “సానాసేలస్మీ” యన్నాడు.

నీమటుకు నీవు మల్లి పెల్లిఎందుకు చేసుకోరాదు? నీభర్తతో సంసారంచేలా వనా? ఎ సుకీప్రాయం, సౌందర్యం, అంతా అందరిగూడిన వెన్నెలచేయకం,

రో— ఎందుకేమిటి? విధివాలిలు.

సు— విధివాలేమిటి? నీవుమళ్ళీ పెల్లిచేసుకుంటే విధివాలేమనరుదో ఆలోచించు.

రో— నిజమేకాని అల్లరిపడకం కన్యము సుధా అల్లరేమిటి? అసలుకు పెల్లిచేసుకోవకం యిష్టమేనా?

రో— ఇచ్చమైనంత మాత్రాన సాగుతుందా సుధా. చక్కగా సాగుతుంది. సాగితే యిష్టమేనా?

రో— ఆ.

సుధా ఎవరిని చేసుకుంటావు!

రో— నన్ను ప్రేమించేవాళ్ళని.

యె— తనోకే రోహిణి తల్లిపిలిచింది ఆపిలుపుతో రోహిణి పట్టెనెలె యెగిరిపో

యింది. సుధాకరుడు చూస్తునేవున్నాడు.

\* \* \*

నాటిరాత్రి యేసుధాకరుడు బెజనాడకు ప్రయాణమయ్యెను. వెళ్ళినప్పుడు రోహిణితో ఒకవారమురోజులలో వత్తునని చెప్పెను. బెజనాడలో సుధాకరుని కాపునగు స్నేహితుడు సోమసుందరము. బెజవాడ చేరి న మరునాడుదయముననే సుందరమును కలిసికొనెను. జరిగిన సంగతినంతయు చెప్పెను. సోమసుందరము బాగానేవున్నదన్నాడు. కాని ఆతనికి కొన్ని సందేహాలు కలవు. వాటిని చెప్పినయెడల సుధాకరునకు కోపమువచ్చును. చెప్పకుండిన తన భర్తమును నిర్వర్తింపనివాడగును. ఎట్టకేలకు తన సందేహముల నాతనికి చెప్పనుద్యమించెను.

సుందరం— వితతునను పెల్లిచేసుకుంటావుటరా?

సుధా— అయితేనే? కన్య భర్తతో సంసారం చేయలేను అట్టిదానిని చేసుకొనడానికి సందేహమెందుకు?

సు— అభ్యంతరములేతే చాలా ఉన్నాయి. నీవు యిలావినాం చేసుకుంటే సొంపు బహిష్కారము తప్పదు. అంతే కాక ప్రస్తుతం నీవుతల్లిదండ్రులపైన నాధారపడియున్నావు. నీవీవివాహముతోఎక్కడో నాలుగుడబ్బులు సంపాదించుకో వలిసిందే. పోనీ బి. ఏ పరీక్షకు వెళ్ళానుగదా. ఒకభాగం అన్నా ప్యాసయితే ఎక్కడో నాలుగుడబ్బులు తెస్తానంటావా?

నీవు చదువుకడకేరి వార్ధక్యంలో వాళ్ళకింత సంపాదించి వెదుతావని ఆశతో

పున్న తల్లిదండ్రులేమైపోవలెనో ఆలోచించు చుండుటంతు లేదు. సంఘసంస్కారం

చెయ్యటమంటే సాహసమైనపనేగాని నీవు మాత్రం ప్రస్తుతం అందులోదిగట బాత్తుగా పనికిరాదు.

సు- ఆమాటే పనికిరాదు సంఘసంస్కారం చెయ్యటం మంచిదైతే అందరూ ఆపనిని చెయ్యడానికి ఏమీ ఆభ్యంతరం వుండకూ డదు. తానుతప్ప జగమంతయు చేసిన చాలు ననుకొనువాడు కేవలమును పిరికిపద.

నాకు బహిష్కారమన్న భయము లేనేలేదు. తల్లిదండ్రుల విషయములో వారునన్ను వదులుకోవలసినదేగాని నేనే వెళ్ళిచేసు కున్న మాత్రానవాళ్ళు వదలివేయను. చదువు సాగదంటావా? దానికి మనస్క్రియ త్నంలేనేలేదు. ప్రాప్తంవుంటే అదేవస్తుది రవ్వగివ్వ మనంలెక్కపోసే విషయాలు కావు

అటు అన్యోన్యమనురాగం వున్నది అనుకూలప్రాయము అనుకూలదాపత్యము ఇది కేవలము విషయేచ్ఛ చేతనేకాక అసహ యగు నెకయనాధ బాలికజీవితము నానంద మయముగా నెనరించుటకు నిశ్చయించు కొన్నాను.

ఇందుల కభ్యంతరమేమిటన్న వివా హమునకును నాజీవిత ప్రారంభోద్యమ మును చేసుకొనుటకును 300 రూ కావల యును. నీవు కావలసినడబ్బు జాగ్రత్తపెట్ట వలయును

సు- చెప్పకానికే? ఎన్నన్నా చెప్పవచ్చు మూడువందల రూపాయ లనుకునేటప్పటికి కల్లా మన చేతులో ఎవడు పోస్తాడని?

సుధా- ఎవడు పోసేదేమిటి? మామపురా

నీపేరు ఖర్చుచాసి తీసుకొను మీనాన్నడి గితే నోటువాసియిద్దాం

సు- నేను మానాన్నతో చెప్పకుండా ఆప్పుతెచ్చే అలవాటులేదు. పోనీ చెప్పేచే దామా అంటే దానికి కొన్ని చిక్కులున్నాయి.

సుధా- ఏదోఒకటి ఆలోచించు భారంలంతా నీమీదెపెట్టాను.

సు- ఆలోచించేదేమిటి? అన్నాను.

ఇంతలోనే సుధాకరుడు పూర్తిగా ప్యానయినట్లు చెన్నపట్నమునుంచి తిరిగి వచ్చింది. దైవమబుచాలా అనుకూలంగానే వున్నాడనుకొన్నాడు. సుధాకరుడు తండ్రిని చిల్లరఖర్చులకు 200 రూపాయలు కావాలని అడిగినాడు. తండ్రికింత ఖర్చుబాత్తుగగిట్టదు. కారణం దుబారాచేస్తాడనే పీడించగా పీడించగా ఆఖరుకు 100 రూపాయలు యవ్వడానికి ఒప్పుకొన్నాడు. సోమసుందరముతో యింకొక 100 రూపాయలు చూడమని చెప్పాడు. కాని సందర్భపడలేదు. ఓవరకు ప్రయోణంరోజు వచ్చింది సుధాకరుడి తండ్రి 1 వ తారీఖునకుగాని డబ్బురావ న్నాడు. ఎవడైనా అప్పిస్తాడేమోఅని ప్రయత్నించాడు. తాళం లేకపోయింది సుందరముతో తానుపడ్డ పాట్లన్నీ చెప్పుకున్నాడు. సుందరముకు జాలివేసింది. అతడెరిగిన ఒక పావుకారు దగ్గరకు తీసుకు వెళ్లి సుధాకరునికి అప్పిచ్చుటకు రికమెండు చేసినాడు. అతడు తననద్ద డబ్బులేదనియు, తన కూతురుతాలూకు 130 రూ వున్నాయనియు వడ్డీ 100 కి 1-90 లెక్కున నల్లపడదనియు, నోటు సుధాకరుడు సోమసుందరమును కలిసి వ్రాసినవలసినదనియు చెప్పెను. అతడు పెట్టిన

వరతులనన్నింటికిని సమ్మతించి వారు వాని యొద్ద బదులు తీసుకొనిరి. ఒక సంవత్సరము లోపుగా నీబాకీసంగతి ఎవరికిని తెలియచేయకుండు నట్లాతనివద్ద మాటపుచ్చుకొనిరి.

నాటిరాత్రియే ప్రయాణమై సుధాకరుడేలూరు వెళ్ళెను. రోహిణితో మరునాడు ఒయలుదేరి రాజమహేంద్రవరము రమ్మనమని తాను నాడే బయలుదేరి వెళ్ళి సత్రమున బసచేసేను. రాజమహేంద్రవరమాతనికి కొత్తయూరుకాదు కళాశాలలోని యుపాధ్యాయు లందరాతనికి పరిచితులే సుధాకరుడు రాజమహేంద్రవరము చేరిన నాటి సాయంత్రము గోదావరి స్టేషనుకుపోయెను. యథాప్రకారము రైలువచ్చెను. గాని రోహిణిరాలేదు. ఆతడటునిటు రైలుపోడవునను నాలుగు సారులు తిరిగెను. స్త్రీలబండిలోచూచెను. కాని రోహిణి జాడలేదు. ఇంతలో రైలు కదిలెను. హతాశుడై సుధాకరుడు మఱిపోయెను. నాటి రాత్రి యాతనికి భోజనము రుచింపలేదు. రోహిణి రాకొందుటకు తగినబలమైన కారణ మాతనికిగోచరింపకుండెను. ఒకవేళ పగటి ప్రయాణము డేమకరముకాదని రాత్రి రానెంచెనేమోయని తలంచెను. నాటిరాత్రి కొట్లోనిద్రించెను. తెల్లవారుజాముననేలేచి మఱల స్టేషనుకుపోయెను. బండి స్టేషను సమీపించుచుండెను. ఆస్థిరహృదయముతో నాతడుస్లాటుఫారముమీద ముందుగా నిలుచుండెను. నాటిరైలులో రోహిణి వచ్చియుండెను. రోహిణివెంట సామానులేమియునులేదు. సుధాకరుడు వచ్చునప్పుడామె చీరలు మున్నగునవి కూడ తానేతీసుకొని వచ్చెను. ఇరువురును సత్రమునకుపోయిరి.

నాటియుదయముననేభుజించి మధ్యాహ్నము వీరేశలింగము పంతులుగారి యధీనముననున్న వితంతు శరణాలయమునకు బోయిరి. మఱిరెండురోజులకు రోహిణి సుధాకరుల కతివైభముగ వివాహము జరిగెను. వీరేశలింగం పంతులుగారి సలహా ప్రకారము సుధాకరుడు భార్యాసహితముగ విశాఖపట్నంవెళ్ళి యచ్చట హైస్కూలులో సుపాధ్యాయ పదవికై ప్రయత్నించెను. పంతులుగారి డిక్టేషన్ వల్లనోతన యద్వైతమువల్లనో సుధాకరుడు సఫలమనోరథుడాయెను.

అప్పుడు సుధాకరుడు విశాఖపట్నంలో పాఠశాలోపాధ్యాయ పదవి యందు నెలకు 50 రు సంపాదించుచుండెను. రోహిణి బాలికపాఠశాలలో 4 వ ఘాతము చదువుచుండెను ఒక చిన్నగృహము నద్దెకు తీసుకొని వలయుసామాను జాగ్రత్తపెట్టుకొనిరి. పచన కార్యములో సుధాకరుడు రోహిణికి నిత్యమును తోడుపడెడు వాడు ఆనందమయములుగ దినంబులవారు తుణికములట్లు గడుపుచుండిరి. అనిర్వచనీయా సంగము ననుభవించునప్పుడు, ఆప్రేమ తరంగముల దేలినూడునప్పుడు ఆరోహిణీకపోల పాళికల జుంబించునప్పుడు సుధాకరుని చిత్తవృత్తి వర్ణించుట కష్టము. సుధాకరుడు కాపురమున్నయింటికి రెండిండ్లవల నొక పెద్దమనుష్యుడు కాపురముండెను ఆతనికి శకుంతల యను నొక కొమరితగలదు. శకుంతల యాతనికి పెంపుడుకూతురు. పౌరాణికమగు శకుంతలాత్మ జన్మ వృత్తాంతమునకును, నీపె జన్మ వృత్తాంతమునకును కొంచె ముపోలిక కలదు

వ్యత్యాసము జననీ జనకులందును భర్తృపరిత్యాగమునందును మాత్రమే కలదు. భర్తృః కిత్వక్తయగు నీమె సతీసంఘమున దనకగుచున్న పరాభవంబు సైతము లెక్కింపకకాలము గడపుకొనుచుండెడిది. ఈమె యేకపుత్రుడగు మూడేండ్ల శిశువుకూడ మొన్నమొన్ననే గతించెను. ఇది శకుంతల వృత్తాంతము.

\* \* \*

శకుంతలకును రోహిణికిని సఖ్యమాయెను. ఆసఖ్యములో శకుంతల తన కొడుకు మరణించిన విచారమును మఱిచిపోదొడగెను. రోహిణి సుధాకరులు విశాఖపట్నమునకువచ్చి రెండేండ్లుగతించినవి. సుధాకరుడా రెండు సంవత్సరములలో ననుభవించిన యానందము, సౌఖ్యము తన జీవితములో మరియెన్నడు ననుభవించలేదు.

ఇంతలో రోహిణి గర్భవతియాయెను. ఇక నామె పాతశాలకేగి చదువు కొనుటకు లజ్జించెను. శకుంతల మాత్రమేనామెకు పలయు కలచర్యలెప్పటికప్పుడు చేయుచుండును. ఏముప్పుడుచచ్చుటయు లేకయే యామెకు నెలలునిండెను. అట్లని సుధాకరుడామె కోరికల దీర్పకుండెనని భావించ జనము. ఎప్పుడేత కావలయునని కోరునో యయ్యవలెనునే తెచ్చి యాయక సుధాకరుడు నిలువజాలడు.

ఒక సుభోదయంబున నామె యొక బాలికను ప్రసవించెను. ఆబాలికకు వారు కామేశ్వరి యని నామకరణ మొనర్చిరి. కామేశ్వరి చక్కనిచుక్క తల్లిదండ్రుల పేమ నిధానము. ఆబాలిక కేలోకమును ఘటిల్లకుండ వారు నాలుగు కన్నులను కన్నవెట్టిచూ

చుచుండిరి. సుధాకరునకు సంసారభారమెక్కువ యయ్యెను. రోహిణి దుర్బల శరీరయగుటచే బిడ్డకు పోతపాలు పోయవలసివచ్చెను. లేవనుమాటలేక ధనమును వెచ్చించి సుధాకరుని కితరవ్యయము తగ్గించుపనిపట్టెను. అల్లకారములు లేకున్నచు కామేశ్వరియందమునకు కొఱతలేదు. కాని తల్లి కావిషయమొక లోపముగనే కాన్పించుచుండెను.

అదికార్తికమాసము. నర్నములు మిక్కిలముగా కురియుచుండెను. సముద్రము భయంకరముగ ఘోషించుచుండెను విశాఖపట్నమంతయు కలరాలతోను విషజ్వరములతోను నిండియుండెను వీటికితోడు వరాపాతము ఊరంతయు ముజ్జిడ్డుగా నుండెను. కార్తికబహుళత్రయోదశి. కామేశ్వరి పుట్టినదియము రోహిణికూతునకు తలంటి నీళ్ళతో సిది తలకువ్వి కొత్త ప్లానలు చొక్కాతోడిగి “ మీనాన్నకు చూపించుమర్చి కంపిడి. ప్లానలుచొక్కామీద రాగురంగు చారలుచూచి కామేశ్వరి మునిసిపోయినది ఇంతలోనే సుధాకరుడు వచ్చాడొక్కడగు గంపంత మాఖంచేసుకుని చొక్కాచూచించిది లండిగి “ బాగావుండమ్మా ” అని యెత్తిముగ్గు పెట్టుకున్నాడు. సుధాకరుడు రోహిణిలో చూశానా? యెంతఅల్పు సం తోషో? అన్నాడు

అవ్వొచ్చి నా యంత్రము పేరంటాండ్రినందరిని పిలుచుకువచ్చి రోహిణిశనగలు పట్టుపొదిపెట్టింది. శకుంతల కూడా రోహిణికి తోడువడ్డది. నాడుకడిన హైరానుచేతనో యెందుకో రోహిణికి తలనుప్పివచ్చినది; కొంచెము కాక కూడాతగిలింది.

తెల్లవారేసరికి నాలుగువిరోచనములైనాయి.  
మనిషి తేలిపోయింది. సుధాకరుడు వెళ్ళిడాక్టరు  
నుతీసుకువచ్చాడు. డాక్టరువుండగానే ఒక డెడ్  
వాంతికూడా అయింది. కలరా తగిలించని  
చెప్పాడు డాక్టరు. మందుతీసుకువచ్చి యి  
చ్చాడుగాని లోపల యిముడుటలేదు నాటి  
రాత్రి రోహిణి యీలోకంనుంచి నెలవు  
తీసికొన్నది.

\* \* \*  
కామేశ్వరి పోషణభారం శకుంతల  
వహించింది సుధాకరుడికంతా అంధకారంగా  
వున్నది. అతనికేడుపులేదు విచారంలేదు—  
కన్నీరులేదు బొత్తుగా పిచ్చియైతినట్లూహార  
హితమైన శాంతములో మునిగి తేలుచు  
న్నాడు.  
\* \* \*



## నాచింత

విశ్వనాథ సరసిహనుగారు (సరస్వతీసంఘము)

చ॥ నిదుపమరీతిఁ బాడుచువిసీల సభోంతరమందుఁ బాఁసు  
స్థితరసంతసంబుఁగనఁ జేయుచు నెక్కికసారి లేజగు  
శృంగముచు సృష్టినిగని విలాసయుతంబుగ ముర్దునింపునీ  
సరసినిగాంచ షక్కినిగ జన్మము నెత్తనటంచు గుండెదన్ ॥

చ॥ విమలసరోవరంపు టరవిందములాగనియందు వ్రాలిని  
నమలజలంబునోటవిడి నోయిగవిచ్చునఁ బ్రాగు మండఁగా  
ప్రమదముతోడ కీచక రసంబునవచ్చెడి పిల్లఁగాంచనా  
కమరునె యెన్నఁజేనియిక నండజజన్మచుటంచు గుండెదన్ ॥

చ॥ ఇనుఁడపరాశ వ్రాలుతటి నీపు తటాకజలంబులందు నె  
మ్మనమున హర్షమొప్పు శిగమాఁ కృతగాహనవయ్య సంజకెం  
పునకెదురేగి నీడమాలముందునకున్ వడిఁజారునంత నీ  
వెనుకనె నేనువచ్చుటకు ప్రేముడిరెక్కలులేమి గుండెదన్ ॥

# రాధ ప్రార్థన .

పా. వి. రాఘవరావుగారు (సారస్వతమిత్రముండలి)

ధవళలోచనములఁ దగుకాటుకను బెట్ట ననుజూచి లేనవ్వు నవ్వినావు,  
కమ్మతానులనీను కస్తూరి మేనల్ల ననుజూచి లేనవ్వు నవ్వినావు,  
జాళువాపుట్టముల్ సరిగఁ గట్టించగ ననుజూచి లేనవ్వునవ్వినావు,  
శారదనిశలందు “సరసుఁడరమ్మన” ననుజూచి లేనవ్వునవ్వినావు,

సైఫజాలక నా యరస్థలమునందు మలయజము మించు నీదుచేతులనునుంచ  
“ఎవ్వతె”వటంచు కెవ్వన నవ్వినావు అట్టినవ్వుల ముఱచితే అకటనాథ?

చిత్తజరూప ముగ్ధనయి చిక్కితి నీధృఢమోహవల్లిక  
ఎత్తుకు పెంచినట్టినను నెట్టులనైనను బోతువంచు నా  
చిత్తములోన జింతలకుఁ జేరగ తావొసగంగలేద యో  
జిత్తులమారి నన్నిటుల జేసెదవంచుఁ దలంపనైతిరా

గంధవింతయొసగి కామించుకుబ్బను మోహవివశుడవయి బోచినావు  
వెన్నపాలఁబెంచి నిన్నింతఁజేసిన అత్తనీదుకరణ కర్మకాదె?

రంగారు సరిగంచు చెంగావులధికమే ముద్దుగుల్కెడు నీదుమోముకన్న  
ఘనసారమిశ్రితమా గంధంబు ఘనమోనె ముద్దుగుల్కెడు నీదుమోముకన్న  
మంచముత్తియముల మాలలు వెలయకానె ముద్దుగుల్కెడు నీదుమోముకన్న  
వీనులదనియించు గానంబుమేటియో ముద్దుగుల్కెడు నీదుమోముకన్న

అనుపమానము నద్వితీయంబునైన మోముఁజూపించి నన్నావు కామజనక!  
అధరబింబాన వెలువడు సుఖనుద్రావి నిన్నుజూడగఁ బ్రాణముల్ నిలుపుకొందు..

సర్వమును నీవటంచు నీయుర్విమఱచి ప్రేమవార్ధిని బడిముగ్గు లేమ రాధ  
ఆత్మతనువుల రెంటి నైక్యంబొనర్చి అర్పణము నీకుజేసె “కృష్ణార్పణ”మని  
కాంత బోవర ప్రేమసాగరుడ వరుడ.



# గంగాధరము

అనంతపురము

రాయసా వెంకటేశ్వరమఠాదు యమ్. ఎ. యల్ టి.

౧

ముక్కుదియెండ్ర వయస్సుగల యొక పౌరుడు కొంతకాలముక్రిందట మాపట్టణము నుండి “ పరారి ” యయ్యెను ! ఏకారణము చేత నెచటికిఁబోయెనో, ఎవరికిని దెలియదు. ప్రమాదశశమున వానిప్రాణముపోయియుండునమోయని గోతులు కాలువలు వెదకించిరి. బంధువులకు స్నేహితులకు నత్తరములు వ్రాసిరి. ఎవరును వానిజాడలు తెలియఁబడుపలేకపోయిరి.

పయనపుజాడ లింటనేమియుఁ గానరావు. కొలఁదిపాటి యుద్యోగముననుగడిన యతనికి భార్య ఇద్దఱుపిల్లలు పోదరియుగలరు. సతీపతుల కన్యోన్య వైరములుండి నట్టుతోడదు. తనపిల్లలందు సామాన్య జనకులవలెనే అనురాగము గలిగియుండెడివాడు. ఉద్యోగపుఁబరులు క్రమముగ నెఱవేర్చుచుండెడివాడు. ఆతఁడ యభిరుచులందును విశేషములు గానింపవు. మతాభినివేశము గలవాడు. పుస్తకములబల్లమిదభగవద్గీత, స్వామిరామచంద్రుని సూర్యవళియునుండెను. గార్హస్థ్యధర్మములను హఠాత్తుగ త్యజింపుమని బోధించు గ్రంథములాయివి ?

చిన్ననాడు మేమిదుపురమును ఒక

పాఠశాలలోనే విద్యగఱచితిమి. మనసుగలసిన మిత్రులముగాకున్నను, పరిచయముగలిగి యొకరి సేమమొరము తెలిసికొనుచుండువారము. గంగాధరము గృహము విడనాడిపోయెనని తెలిసి విషాదమునొంది, ఉదంతములు సవిస్తరముగఁ దెలిసికొనుటకు వారియింటికి బోయితిని. ఇదివఱకు దెలిసినదానికంటె నింటివ్పైరైన నెక్కుడుగఁ జెప్పలేకుండిరి. అతఁడిటీవల తీయించుకొనిన ఛాయాపటము గదిలోఁబాచితిని. శాంతమందహాసములు కెదచల్లెడి యావదనమున ఇంతత్వరలో నతనిని స్థానభ్రష్టునిజేయుచుండయకల్లోలముల సూచనలేవియుఁ గన్పట్టలేదు ! మిత్రుని యకాలవైరాగ్యమునకుఁ దగినకారణములు తోడక, మఱింతచీకాకువడిన మనసుతో మరలివచ్చితిని.

గంగాధరమును గుఱించి గ్రామమున ననేరీతుల జనులు చెప్పుకొనిరి. కొన్ని దినములవరకును బజారులను పఠనమందిరిములను వానిపయనమును గుఱించిన ప్రస్తావనలు విసవచ్చుచుండెను. అతఁడలద్యైతపక్షపాతియని కొందఱును, దివ్యజ్ఞానసమాజాభిమానియనికొందఱును దాఁచిరి. కాపురమునకువచ్చి యంతకాలమైతఁడను, భార్య బంగారమృకు కాసుబంగారమైన నుంటిమీఁద గాఢబడకుండుటకు ప్రబల గృహకలహాధ.

కారణముని యమ్మ లక్కలనుమానపడిరి. ఇదిగో పులియనిన నదీగోతోక ! “ యని యచ్చెరువందు నుదతులు, ఈమిథ్యాగృహ కలహ వృక్షమునకుఁ బలవలు చిలవలు గల్పించి విన్నోమించిరి ! కాపురమిట్లు కచ్చి కలగుటకుఁ గారణము భర్త భార్యను గాసి పెట్టెనని కొందఱును, సతియెవతని మూల నాడెనని మఱి కొందఱును చెప్పుకొని మన స్సంతుష్టి నందిరి !

ఆదారిని పోవునపుడెల్ల పూర్వపు పరిణయము ననుసరించిన నాయుంటివారి సేమము కరుగొనుచుండును. హాయిగ భార్యపుత్రులతోఁ గాపురముచేయు నామి త్తుండే కారణమున పరదేశములవలయ్యెనా యని నేవెతనెంచుచుండును. అతఁడు తన సేమ మెఱిగింపకున్నను, కొంతకాలమున కైన మెత్తచడి, పిలల సేమమైన విసగో రుడా ?

౨

ఈమధ్యనేను ఉత్తర హిందూస్థాన మేగి, యచటి పుణ్యక్షేత్రములు దర్శించి తిని. ప్రయాగములో జరిగిన మొన్నటి మాఖమేళమును కన్నుల కటప్రదీప వీక్షించి తిని. త్రివేణీసంగమ ప్రాంతమందలి పులిన ప్రదేశమంతయు యాత్రికులగు సన్న్యాసులతో నిండిపోయెను. సాధువులు సన్న్యాసులును హిమాలయమునుండి తండ్రి పతండము లుగవచ్చి యచట విడిసియుండిరి. వీరిలో పెక్కు తరగతులవారు నాకు గోచరించిరి. దిగంబరులు కొపీచారులు, వృద్ధులు యువకులు, స్త్రీలు పురుషులు నందు గానిపించిరి. యాత్రికుల దానములమీఁదఁ గన్ను పేసి,

పండ్లు ఫలములకును కాసుపైసలకును వారిని పీషించు మాయసన్న్యాసులు మొదలు వేకువ నుండి యపరాహ్ణము వఱకును యోగనిష్ఠులుండు తాపసశ్రేష్ఠుల వఱకును, నాకచట ప్రత్యక్షమైన లక్షలకొలది భక్తులనందఱి నాకర్షించిన యాపుణ్యక్షేత్ర మహాత్యమును బ్రస్తుతించితిని.

ఒకనాఁడు స్నానాంతరము; కాశించి నీరములనూతగాగొనివేగగామియైన సుఁదర గంగాజల ప్రవాహమును వీక్షించి, సంతుష్టాంతరంగుడనై యింక నింటి దెసకు నేమ రలుచుండగా భస్మధారణుడై, పెన్దపూసల పేరలు మెడలోవైచుకొని, జపముసలుపు నొక సన్న్యాసి కానబడెను. వాని ముఖమున మందహాసముగాన వచ్చి, సమీపించి శోధించిచూచితిని. అతడు నావైపునకు నగుమొగమున జూచెను. పరిచితునివలె నతని మోమున్నను, గుబురుగడ్డము మీసము సన్న్యాసివేషమును వాని నులుపుగ గుఱుతుపట్టుటకు వీలులేకుండఁ జేసెను. “దేఖోమహారాజ్!” అను హిందూస్తానీ మాటలతని చెదవులచుండి వెడలి తన సంగతి మఱుగుపఱుచుటకతడు వేటుభాషలోపలు కుచున్నను, అతఁడు తెలుగు వాడనివానికంత స్వరము తేట పరిచెను. సందియమున జెరలాడు నామానస వీధినంత తీగమెఱపువలె “గంగాధరమ”ను నూహతఱెను!

3

ఇతఁడు నిజముగ నామిత్రుఁడు గంగాధరమే! పేరుపెట్టి పిలువగ నతడు పలికి, సద్దుచ్చేయక రమ్మని నైగచేసెను. ఇంతకాలమునకు నేస్తగానినిమరలఱచిన నాకనులు

ఆనందబాష్పములతో నిండి పోయెను అపుడు రెండుజాములైనను, మిత్రదర్శనము వలన నాకా కలిదప్పికలు తోవలేదు. ఎపు డు వాని సమాచార మామూలాగ్రిమున విందునాచుని యుద్వేగులూచుచుంటిని. బంధువులకు తంతివార్తనంపి, వారల కెటు లాతని నొప్పగింతునాయని యోజించితిని. కాని, నాపదిమాటల కతని యొక పలుకై నను వినఁబడకుండెను. భావోద్వేగ చిహ్నము లేనియు అతని ముఖకమలమున గాన రావు. ఈపురుషుఁడిటీసల యోగాభ్యాసము వలన చిత్తవృత్తి నిరోధ మలసఱచుకొనిన సాధుపుంగవుడఁ నినేగుఱుతెఱిగి, ఏకవచన ప్రయోగ మనుచితమని గ్రహించి, స్వామి మ్మాసనూచారము కొంతచెప్పి, నన్నుత్తప్తి పఱుపవలయును! అనివేడితిని.

గంగాధరము నెన్నిప్రశ్నలో యడుగ నెంచితిని ఐన నాగోచించిన కొలఁదిని అసహాయులగు నాలు శిశువులను దిగనాడి, తా నెకడును తరింప నుద్దేశమున తాపస వృత్తికి దిగిన యాతని జూచినామితా గ్రహము జవించెను. అగ్ని సాక్షిగాఁ బెట్టి యాడిన యంగనను విడ నాడుట యు, కన్న పిల్లలను గాసి పట్టుట యు, ఈతఁడు నిమములుగఁజేసి కొనగదాయని మనమున వాని నీసడించితిని. “ఏలయపు డైన నతని హృదయమున కరితాపానలము రగుల్కొనెడిదే? తనవారలమీఁద దయపుట్టదే!” యని మిగుల విచారమందితిని. తమవారల సేమమారయక, ముక్తిమార్గా వలంబులై పుక్కులు బిగించి కూర్చుడు నిట్టి వేషధారుల గుఱించి నాహృదయము కళవళపడెను. గృహస్థధర్మములు నెరవే

ర్చుటయందే కృతార్థతఁగనఁజూచు నాబో టివానిని జూచియైన సిగ్గుతెచ్చుకొని మను మని యాముని ముచ్చన కుపజేలింపఁగోరి తిని !

౪

అంతట తాపశములు సరిచేసికొని, శ్వాసముమెల్లగ విడుచుచు అరణిట్లు పలికెను— “స్నేహితుఁడా! నీయూహలు కనిపెట్టితిని. అజ్ఞుని అణచుకొని, శాంతము వహింపుము. పరుగిడిపాలు ద్రావుట కంటె, నిలిచి నీరుత్రావుట మేలనుకొను వానికి గృహస్థాశ్రమముశ్రేష్ఠమై పెద్దపాప ప్రమాదములలోఁబడక, మెల్లగఁ జమకారిని తాము పోవువారికది తిన్ననితోవయె. ఐనను, ఎగిరిపోవనెంచువారలకు పాదములే ప్రతిబంధములుకదా! కొండలు కబళించు నాకలికి గచ్చకాయలు గొంతుకఁబడునా! గాఢస్థ్యమును పరికించి చూచితిని. మునిఁగిన గుంటనే మునుఁగుచు, తొంపులేని యాత్రోనను బడిపోవుటకు నాకిచ్చలేదు! ఉన్నత హిమా.ర్గల వాయుపుగోరు ప్రాణమునకు, బురదనేలల మురుఁగుగాలి సరి పడునా? నాముఁదలి త్రోవనేను జూచు కొనుట కర్తవ్యమయె నేనిల్లు వదలివేసి తిని.”

ఇట్లు వెడలినపిమ్మట కేమిజరిగెనో చెప్పుమనఁగా, నాకు న్యాయముట్లు వినుపించెను— “ఉత్కృష్టజీవితా పేక్షచే సంసార త్యాగముచేసిన నాకనులకు వారణాసియె ప్రధమమున పరమావధిఁదోచెను. గంగా నదీ పవిత్రత్రయములందోగి మణికర్ణికాది ఘట్టముల జపముసలిపి, అనటిజ్ఞానసూప స్కల శుశ్రూషచేసి, జీవితసాఫల్యముగాంచ

నెంచితిని. కాని కాశీలోనే స్వీకరించిన  
వేదాంత శాస్త్రజ్ఞానము, కళాశాలయందు  
ముక్కున బట్టించుకొని పరితృప్తమున  
విద్యార్థిమతిపి వైచినప్పు హూణవిద్యవలెనే  
దోచెను ! దీనికేనేనాలుబిడ్డల విడిచి అంత  
దూరము రావలయునా ? ఆత్మసంతృప్తి  
నుసంగజాలని చదువు సాముల సార్థక్య  
మేమి ?

“కేదారఘట్టమున నెక సాయం  
కాలము నీరెండలోఁ గూర్చుండి, అస్తమయ  
భానుని కిరణజాలకువలెనే యస్తమించెడి  
నాజీవితాశయములను దలపోసి పరితపించి  
తిని. భావోద్దేకమువలన నామేనపుడు  
పులకాంకితమయ్యెను. అంత గంగానదిలో  
నుండి కమండలువున నీరుముంచుకొని సోపా  
నమునెక్కి యొకసాధువు, ‘ గంగాధరా !  
కాదాభాయీ ? ’ యని కలికి, శ్రమదీర్ఘ  
కొనుటకై నాచెంతఁజతికిలఁబడెను. నాకేరు  
చ్చరించిన యాసన్నాసినిజూచి యాశ్చర్య  
పడితిని. అంతమాయురువురి సంభాషణ  
మును, సంభారూణ కిరణములఁ దళుకొత్తు  
నదీజల సౌందర్యసమాలోకనమున వారం  
భమై, ఈశ్వరాను గ్రహ కటాక్ష వీక్షణముల  
వెలుగొందు కిమనీయమానస విలాసవిమర్శ  
నము వఱకును వ్యాపించెను ! భావోద్దే  
కమునందిన సేంత సన్నచరితార్థునిఁ జేయ  
గలదీ దై నసిలోకమున గలదాయని యంగ  
లాచ్చితిని. భాయీ ! నీవిట్లు దైన్యమంద  
నేల ? సీకొఱకేగదా నేను హిమాచలకర్వ  
తపంకులనెల్ల దిగబ్రాకుకొనుచు వచ్చితిని!  
లేలెమ్ము నీకంతయు నెఱిగించెదను ! అని  
యూరడించెను.

గీ

“అంతనాకు హితబోధచేయనిచ  
టకు వచ్చిన యాసాధువు వెనువెంటనే  
హరిద్వార ప్రయాణముగట్టితిని. సుందర  
హిమాచలప్రాంతప్రదేశమున వెండియ దియ  
వలె మెరయు హరిద్వారము చూడగనే  
నాప్రాణములు లేచినచ్చెను. అచటి కుత్త  
రముననున్న పుణ్యక్షేత్రములకు నన్నయన  
కొనిపోయి అందలి గుహలలో తాపసవృత్తి  
నున్న సాధుపుంగవులను జూపించెను. అం  
దలి రమ్యతనునదీ పర్వతములు, జంతుసం  
తానములు నాకనుల పండువుజేసెను. తాప  
సోత్తముల జపతపములు నాహృదయమును  
తగ్గింపజేసెను. నాగూర్తములగు నిశ్చల  
దాసు నాప్రశ్నములకెల్ల నోపితో సమా  
ధానములిచ్చి భాయీ ! నీహృదయావేగ  
మాను శాంతిప శాస్త్రచర్చలు సమర్థములు  
గావు. అనుభవైక వేద్యముగాని విద్యలు  
చిలుకవలుకులె ! తాపము లన్నిటిని ఉప  
శమింపగలిగినది తపస్సొకటియే ! తపస్సెవ  
యన్ని ప్రశ్నములకు నుత్తిరమిచ్చును, నీయా  
కలి దక్షులుమాన్యును, ఈశ్వరసాక్షాత్కా  
రము నుసంగును ! సన్నాసుము మేము  
శుష్కవాదములతోను, శాస్త్రచర్చలతోను  
పండితులవలె ఆత్మను ఎండింపజూడము !  
మాకు తపమేమార్గము, తపమదామము  
తపమెదైవము ! నిశ్చలదాసు గూర్జరవా  
క్కులు వేదవాక్కులని నామనుభవము  
వలన గఱపెట్టితిని. ” ఈమాట లనుచుండ  
గనెనాపూర్వపున్నేహితునికిగిన్నీరుసెలయే  
నీటివలె స్రవించెను. నాలుకతడబడి యత  
డింక బలుక నేరకుండెను !

గృహస్థశ్రమమున మనుచునె, రాజ

యోగమున వర్తిలి. ధ్యాననిష్ఠతో జరుపు  
కొనగూడదాయని నేనడుగగా, ఆమెన  
యిట్లుపలికెను. “గృహస్థాశ్రమము బాధ్య  
తానిర్బంధములకు బుట్టినిల్లు స్వేచ్ఛయు  
స్వతంత్రతయు సాధువువిద్యకు ఓనమాలు.  
మాసాధువులకెట్టి విఘ్నములులేవు. ఏప్ర  
మాణ ప్రతిబంధములును అడ్డంకులుగానే  
రవు. అన్ని సందియములు సంకటములును  
తపోగ్నిచే దగ్ధమైపోవును. చెడుగుల బార  
దోలి శ్రేయము నొడగూర్చుటకు తపస్సె  
మాకేకైక సాధనము ఆత్మారభవమెమాకు  
పరమప్రమాణము. సాధువు సర్వస్వతం  
త్రిమ శాఖాభేదములు, భిన్నాభిప్రాయ  
ములును మామనస్సులను గలంచుచుండవు  
ఎవనిస్థానమునవాడు యధేచ్ఛముగమనుచు  
ధ్యాననిష్ఠ జరుపుకొనును. ఎవనికృషికిదగి  
నట్లుగ వానికీర్వర సాక్షాత్కారము ప్రసా  
దితమగుచుండును ! ”

ఇప్పుడు ప్రొద్దువారిలుచుండెను. నేని  
క నిలుచేరవలయును. ఎన్నివిషయములో నే  
నింకను దెలిసికొనఁగోరితిని. “మీరు తప  
స్సుచేసి కొనుటకు సదుపాయములు నిర్ణయ  
ప్రదేశము లుచేవిగలవు. విాకాహార పా  
నీయములెట్లు?” అని నేప్రశ్నించితిని. దీనికి  
సాధువిట్లుత్తరమిచ్చెను. హరిద్వారమునకు  
త్తరమున హిమాలయపర్వత పుక్తి ననేక  
వన కందరములు గలవు. అవి తరితరముల  
నుండి బుసిపుత్రుల తాపసాశ్రమములు.  
నిర్ణయ ప్రదేశములయ్యును, అందు సాధు  
లకు వలయుశాకర్యములు గలవు. చెఱు  
లైలు నెలయేళ్ళును సర్వదాజల సమృద్ధము  
లుగా నుండును. పర్వతప్రాంతములందు  
కండకాతుర వృక్షములు చిక్కును. సాధు

వెపుడును మితాహారి. తనకు వలసిన వండ్లు  
దుంపలు నతడు తెచ్చుకొనును. ధర్మా  
త్ములగు యాత్రికులిచ్చిన గోధుమపిండి రొ  
ట్టె గాల్చితిని కొండలు జీవించురు. ఫలాహా  
రమె పలువుర కాదరువు. కొండఱకీ ఫలహా  
రము కూడననవసరము. ఇట్టివారు కౌలః  
దిమింది మాత్రమె”

ఈవిధమున నామిత్రుఁడు హిమా  
చలమందలి తాపసాశ్రమ వర్ణనము చేయు  
చుండగనే ప్రొద్దుగుంకు చుండెను. దూర  
మున నంత పెద్దగుంపోకటి వచ్చుచుండెను.  
అదిచూచి నాన్నేహితుఁడు “అరుగో, మా  
సాధువులు హిమాచలమునకు బయలుదేరు  
చున్నారు. నేను వారిని గలసికొనవలయు  
ను. ఆముందు నడచివచ్చువారె నిశ్చల  
దాసుశూరూతీ!” అని పలికి, తొందరగ తన  
వస్తువులు మూటగట్టుకొనెను. స్థూలకా  
యుండగు నొకసన్యాసి మెరయుచుండు మో  
మున చిటునగవు వెలయచుండగా “మాధ  
వరాప్రసాదు గుశలమా!” అని నన్నుబలుక  
రిచెను. “ఎవరతడు? నీపేరీతనికెట్లు తెలి  
సెను?” అనినేనాశ్చర్యపడుచుండగనే, గంగా  
ధరము సాధువుల బారులొకేరెను. అంద  
ఱును సాగిపోయిరి. “మాధవరాప్రసాదు”  
జై!” “రేపువచ్చు కుంభమేశమునకు హరి  
ద్వారము రావలయునుజూచి!” అనుసందేశపు  
బలుకులు ఆవిడారమునుండి వచ్చి నావీచుల  
కుసాకెను. కంఠధ్వనినిబట్టి యిట్లుకలికిన  
వారు గురుశిష్యులని నేగుఱుతుపట్టితిని. ఇది  
యంతయు సన్యాసుల మాయయా, మాహా  
త్యమా యని యచ్చెగువందుచు, కనుతీక  
టిని నింటికిబొవుచు రానున్న హరిద్వారప్ర  
యాణమును గుఱించియాలోచనలు సల్పితిని!

# అతి బాల్య వివాహము

తెలిదేవర నాగేశ్వర రావు గారు

బిడ్డపుట్టక పూర్వమే పెండ్లిమాట ।  
 పలుకగా వలమవలదో ప్రాజ్ఞులార ।  
 శిశువుపుట్టిన వెంటనే జేయరాదు ।  
 పెండ్లిజేయరాదిది మీకు బ్రీతిగాదు ।  
 పాలుబిడక పూర్వమే పరిణయముల ।  
 మాటపలుకరాదో యాంధ్రమనుజులార ।  
 కచ్చికాయలదెమ్మని చిచ్చుబెట్టు ।  
 చిటుతవయసున పెండ్లిండ్లు జేయరాదు  
 చిన్నచిటుతొండకైయేడ్చు చిన్నవయసు ।  
 నందు పెండ్లిసేయగరా దాంధ్రులార ।  
 చిన్నపిల్లలతోనాడ జేయరాదు ।  
 నుంచు పెండ్లిండ్లుసేయరా ధాంధ్రులార ।  
 చిట్టచుట్ట జొమ్మతోనాడ జనెడువయసు ।  
 నందుజోడు గూర్చవలదో యాంధ్రులార ।  
 గుడ్డగట్టుగ లేచిటి బిడ్డలకును ।  
 పెండ్లిసేయగ మీకును బ్రీతిగాదు ।  
 పెండ్లియననేము యెరుగని పిన్నబిడ్డ ।  
 కాతురత పెండ్లి సేయరా దాంధ్రులార ।  
 వేడుకకొకట పెండ్లిండ్లు పెద్దవాడు ।  
 చేయరాదు ముమ్మాటికి చేయరాదు ।  
 జవ్వనలకు కళ్యాణమున జరిపిరేని ।  
 దుపతులనురాగంబున దగిలియుండు ।  
 కాననోధియలార ! సుజ్ఞానులార !  
 పుణ్యజనులార । ఓయాంధ్ర పురుషులార !  
 ఆంధ్రదేశీయులార ! అర్యవరులార ।  
 దేశసేవకులార ! ఓసేరులార ।

బిడ్డలకు పిన్నవయసున పెండ్లిజేయ ।  
 మానుడివేగమో యాంధ్రమనుజులార ।  
 నోటనెన్నజైన సరిగ మాటరాని ।  
 పిల్లవాండ్రొకటికొకట పెండ్లి వేడ్క ।  
 ఆల్లరిను జేయుచుండెడి పిల్లవాండ్రొ ।  
 కాతురత. పెండ్లిసేయరా ధాంధ్రులార ।  
 ఆడుకొనెడి వయసునందు జోడుగూర్చి ।  
 చదువవేసినపుడె పెండ్లిజరుపరాదు ।  
 వీరులార ! పెండ్లిజరుగ విద్య సున్న  
 అనెను నాబోక్కిదలచుడి మనమునందు ।  
 శ్రీమహాజనులార ! ఓశ్రేష్టులార ।  
 కానజనులార ! దేశాభిమానులార ।  
 బిడ్డలకు పిన్నవయసున పెండ్లిజేయ ।  
 మానుడివేగమోయాంధ్ర మనుజులార  
 కానులిచ్చెద రంచును గొతువానిమె  
 గాని కన్నబిడ్డలమేలు కాంచబోరు  
 దగినసంబంధమని మది దలచుచుండు  
 భావిసౌఖ్యమును గుఱించి పలుకబోరు  
 పెండ్లి “పెండ్లి” యంటయెచాల బ్రీతిగాని  
 శుడుజోడులనెంచియు నాడబోరు  
 విందులారగింపనుజాల వేడ్కగాని  
 చిటుతపెండ్లి, గూడదనుచు జితగొనరు  
 అమ్మలక్కిలుగూడి బాల్యమునపెండ్లి  
 జేయ మంచి ముచ్చటయని జెప్పుచుండు  
 ధనమునకు బాపలకు వేరు దారిలేక  
 కూనపెండ్లిండ్లకును పురిగొల్పుచుండు

పెద్దలునుగూడ పెండ్లిండ్లవేడ్కకొఱకు  
 వగుచు కూనపెండ్లిండ్లని దలచుచుందు  
 తాతలవ్వలు జావనుభీతివెంది  
 పెండ్లివేషక జూడంగ బీతినుందు  
 బంధుమిత్రులు గురువులు బతులుగూడ  
 కేరగావించులను గోరునారుగూడ  
 బాల్యదాంపత్యమునుగూర్చి బల్కుచుందు  
 యిక నెటు బిటుత పెండ్లిండ్ల యిచ్చలడుగ  
 చిరుత ప్రాయమునగునీ జేయుపెండ్లి  
 వలన చేకూరునప్తముల్ బల్కువశమె  
 పిన్న ప్రాయమునందున విడ్డగనుట  
 వలన పచ్చుచు దుర్బలత్వమునుగూడ  
 జలము పోయిన వారింటి పనులుజేయ  
 నయసుగో ముసలితనము పచ్చుచుండు  
 బాల్యచూకు కే సమరూకు పాలుగడుప  
 విడ్డలనువారు సరిగాను జెంచలేదు  
 పిల్లలే తల్లులగుటచే పిదపనాడు  
 గోగపీడితులగుచు కురూపులగుచు  
 సారసంసార సౌఖ్యవిదూరులగుచు  
 పాడు మృత్యుదేవతకోట బడుచుచుందు  
 చిరుతప్రాయపు పెండ్లిండ్లు జేయగూడ  
 దన్నముసలన్ము కోపించు నగుచుబల్కు  
 చిట్టిబిడ్డకు పెండ్లిలి జేయగూడ  
 దన్న బెడ్డాము విరదయ్యయంచుబల్కు  
 చంటిపాపకు పెండ్లిలి జరుపగూడ  
 దన్న బంధువుల్ కోపితురంచుబల్కు  
 ముద్దుబిడ్డకు పెండ్లిలి ముచ్చటేల  
 మానుడి వేగ మోయాంధ్రమనుజులార  
 చదువుకొను వారలేయిట్లు సంశయించి  
 మూఢులకు వెరచి తమదుముఖ్యమైన  
 విధిని నెరవేర్చలేకున్న విద్యమొక్క  
 గారివంబెద్ది జనులలో గణ్యులార  
 మంచిసానుల మేళము మంచగోరు

పురుషుడతి సంతసంబున బ్రోత్సహించు  
 ఐదురోజుల విందుల హాయివండి  
 గొప్ప చేరు సంపాదించ గోకునొకడు  
 బాప సంభావనము లీయ పాటుపడుచు  
 సొచ్చరించుచునుండెడి హితువొకండు  
 ధనములేకున్నచో గొంతబుణముజేసి  
 చేయుమని జెప్పతనవారు స్నేహితులును  
 గాని పాపలకుం బెండ్లిమానుడంచు  
 పలుకువారొక్కరైనను గలరెయ్యరయ  
 పెండ్లిపెద్దలమంచును బేసవడసి  
 కట్నముల్ గైకొని మఱియు గడలువారు  
 బంధువులు మేమెయంచును విందుజేసి  
 గొత్తబట్ట లన్నియువందు కొనెడినారు  
 చుట్టపక్కాలమంచును సూరిజనుల  
 బహుమతులు సంతసంబున బడయువారు  
 తమదు లాభములను గూర్చితల వెగాని  
 బాలికలసౌఖ్యమునుగూర్చి పాటుబడరు  
 చిన్నబిడ్డలపెండ్లిండ్లు చేయుచుందు  
 కటకటా! యేమననలెసి కాలమహిమ  
 ఎవరు సుఖదుఃఖములయందు నెలమిగాను  
 అరుభవించుచు నుగూరో యట్టివాని  
 సన్మితముజేసి పెండ్లిండ్లు సౌఖ్యచూక  
 గాని యెరుండొరులభిమతి గాంచనగును  
 ధర్మమెయ్యెచో యోగించిధన్యులార  
 చెడుగువిడనాడి సత్యముల్ స్వీకరించి  
 పనులమేగోరి సాయము పడగవలయు  
 పుణ్యజనులార! యోయాంధ్ర పుత్తులార  
 దేశపాత్రావసరములు తెలిసి విధుల  
 మార్పు జేయుటవసరంబు మాన్యులార  
 అడుకొనుబిడ్డలకుమీరు జోడుగూర్చు  
 దైవమెటుసొచ్చు మిమ్ములదలపరయ్య  
 మన దురాచారములజూచి మాన్పదలచి  
 అన్యమతముల వారును నచుదిసంబు



యత్నములు జేయుచుండగా నాంధ్రజనులు  
మిన్నకుండిన సంఘంబు వన్నెగనునె?  
అత్తసంబంధమనియెడు నాసబట్టి  
మేనఱికమను మఱియొక మివనుబట్టి  
గొప్పవియ్యాలవారన్న గోరెబట్టి  
చిటుతపెండిండ్లు మనసార చేయుచుందు?  
ప్రాజ్ఞులే మిన్నకుండిన ప్రజలయొక్క  
బహుదురాచారముల్ బాపువారలెవరు  
కాన ధీరులై సంఘసంస్కర్తలార  
పాటుపడరయ్య మెచ్చుదైవంబుమిమ్ము  
సంఘసంస్కార మింకెటు సాగునకట  
బోగవుం వృత్తివదలించి పొలతులకును  
పరిణయంబులు గావించి పఠినిజూప

వలయు దానదేశము బాగుపడునుగాదె  
కాన నోధీరులార! సుజ్ఞానులార  
సంఘ సంస్కారులార ఓసదయులార  
దైవసములార ఓతల్లిదండ్రులార  
ఆంధ్రగీర్వాణ కవులార ఆర్యులార  
వేద వేదాంత మతబోధకాదులార  
బిడ్డలకు చిన్నవయస్సున పెండ్లిజేయ  
మానుడివేగ మోయాంధ్ర మనుజులార  
మూఢవిశ్వాసములు నీటమునుగుగాత  
నాగరకులొచ్చు జనమెల్ల నడచుగాత  
భరతఖండంబు సుఖలీల బరగుగాత  
సకలశుభములు దేవుడొసంగుగాత

“అమర కవిశేఖరుని స్వాస్థితార్థమిదియె

దుగ్గిరాల పశ్చరాజు గారు

( సారస్వత మిత్ర ) మండ్లి , )

తలఃపులజలధిలోఁ దరగలఁ దూగాడు నరుణ భాస్వరు దివ్య కిరణములన  
తలఃపుల కడవలొ ధగధగమెఱసెడు పాలవెల్లువశిత ప్రభలనంగ  
తలఃపుల మబ్బుమధ్యమునందుఁ దళుకొత్తు మెఱపు దీవియమేలి యొరపులనగ  
తలఃపుల చదలలోఁ దమమెల్లభేదించు నెలమాని కంపువెన్నెల లనంగ  
పలుకులు దయించి వికసించు, బ్రతిభనించు, నమ్మత సౌజీవనమమ్ములై యవనిమించు,  
జగతిసలరించు, బోధించు బరమనియతి, యమరకవిశేఖరుని స్వాస్థితార్థమిదియె  
సూక్ష్మము, దయార్ద్రమును నగుచూపులోన సదమలము కోమలమునగు హృదయ  
మందు

బ్రకృతిమందలి భావంబుబట్టినిల్చి తెలుపు గవిశేఖరుండు తాదృశ్యములను  
కావ్యమమరము, కవియు దత్కావ్యకల్ప నాతిశయమున నమరత్వ మందుభువిని  
ఏమిసారము కవిబోధ కేలిహాస మెంత యాదర్శనీయ సహేతుకంబు

# పాటకచేరి

గుడిపాటి వెంకటాచలంగారు బి. ఎ. బి. ఎల్.

ఒకరోజు మధ్యాహ్నం అమలాపురం సత్రంలోంచి నలుగురు మనుషులు బయలుదేరారు. అందులో ముందరనడిచే ఆయన గురువులాగుకనపడుతున్నారు. బంగారంచుట్టిన రుద్రాక్షకాయ మెళ్ళోనూ, యెండాకాలమై నాబుజుమీద శాలువా, అధికారం సూచించే మొహంముడతలూ, ఆయనకి అధ్యక్షత నిస్తున్నాయి. యికొకడు తాంబూరా ఫిడేలూ వట్టుకున్నాడు. వాడేశిష్యుడు. అయిదేళ్ళనించి సంగీతం నేర్చుకోగా, నేర్చుకోగా, పాటకచేరిలో తాళం వెయ్యగా వెయ్యగా గురువుగారు సృతిపెట్టియస్తే, తాంబూరా మీటడం వొచ్చిందియిప్పటికి. యీజన్మంలోగాని, యింక వొచ్చే అయిదారు జన్మాలకుగాని, వాడినిగాని వాడితో రక్తసంబంధమున్న యింకెవరికిగాని, సంగీతం రాదని, గురువుకీతెలుసు, శిష్యుడికీతెలుసు కాని రోజూ గురువు అతను సంగీతం నేర్చుతున్నట్టూ నేర్చుకుంటున్నట్టూ ఒకగంట నాటకమాడి సంతోషిస్తోవుంటారు. అదిగాక యీశిష్యుడు తెల్లారకట్ట నాలిగింటికీ లేచి సాధనము చేస్తోవుంటే, చుట్టుపక్కలు కుక్కలు కుయ్యోమొక్కొని సృతికలిపి అరిచి అందరి నిద్రాని చెడకొట్టేవి. పూళ్ళో పెద్దమనుషులు కొండలుదేరి, అతనికి సిఫారసుచేసి, పొరుగుగూరులో కరణీకం యిప్పిస్తా

మన్నారగాని, అతను సంగీతం వాదలిపెట్టడానికి వాళ్ళుకోలేదు. మూడోఅయన చంకలో నుద్దెలుపెట్టుకున్నాడు. నాలుగో ఆయన పూరికే చేతులు జోడించుకుని వెంట నడుస్తున్నాడు. అతనికి మాత్రం ఒకకోటు దానికి మూడుజేబులు యున్నాయి. ఆయనకి సంగీతానికి సాబుధము యేమిలేదు. అయినా వీళ్ళవెంబడి ఆప్పలవాడి మల్లేతిరుగుతో వుంటాడు. పాటకచీరల్లో తల వొకటే వూయిస్తాడు. అప్పుడప్పుడు పరవశత్వం యెక్కువై చుట్టు పక్కలవాళ్ళమీద దొర్లడం, ఉన్నటుండి తెలిచునివాళ్ళ వీపుమీద తటాలున చర్చడం, యెవరన్నా, సంగీతం వినకుండా మాట్లాడుకోవుంటే, వాళ్ళకంటే బిగ్గిరిగా అరవడం, యీయన దుర్గుణాల్లో ముఖ్యమైనవి. ఒకసభలో, డిప్టీకలెక్టరుగారి వీపుమీద చురుక్కున కొట్టి, “బలే.. బలే” అనేప్పటికి, ఆయన అదిరిపడి “పోలీసులు, పోలీసులు” అని కీకలేశాడు. యీ పనిలేనిఆయన యెక్కడివాడో, యెందుకిట్లా వీళ్ళతో తిరుగుతాడో, యెవరికీ తెలియదు.

వీళ్ళ మెల్లిగా నడుచుకొంటూ వెళ్లి ఉవునుహాలు చేరుకున్నారు ఒకరూపాయా రెండురూపాయలూ రేట్లుపెట్టి, వీళ్ళ పాటకచేరి ఆవాళ అయిదన్నరకి మొదలు.. అప్పుడు నాలుగున్నరయింది. యీసలు గురూ ప్లాటుఫారమెక్కి, సృతిచేసుకుంటు

న్నాడు. అయిదున్నరయింది. వెనక బెంచి మీద ఒకరూ, ముందుకున్నీలో యిద్దరూ కూచునినన్నారు. శిష్యుడు వెళ్లి బయట చూశాడు. ఒకరూ కనపడలేదు. ఆరున్నరదాకా, ఆఫిడేలూ, మద్రెలా ముందు పెట్టుకుకూచున్నారు. యికా ఆరుగురువాళ్ళు, పావుగంటకొకరువొప్పున యీలోపల యిదివరకు వొచ్చినవాళ్ళలో వాకిరు విసుగెత్తి తిరుకొంటోవెళ్లి పోయినారు గాను లెట్టు నాలుగువొచ్చాయి. పేర్రకుళ్ళవొకరూ “పాక్షతోవుంటే విని చాలామంది రాస్తారు. పోరంభించండి” అన్నాడు. మొదట భరివీరర్థం యెత్తుకుని, అయిదారు సమిహాలుపాడారు. యిగరు ముందుకున్నీల మీదవాళ్లు వెళ్లిపోయినారు. పావుగంటలో యిద్దరు గానసిద్ధిపోయినారు, ఒకరిమీదికి ఒకరివొసి, యికొడు ఆవలిస్తున్నాడు. యికొమసలయిన విసుక్కుంటూ గొమక్కుంటూకూచున్నాడు. యికొనల్లకోటూ పచ్చలై నేనుకున్న పెద్దమనిషి తనభార్య పోయినరాయి త్రింజ్జాపకాతెచ్చుకొని, తన వంటరితనానికి తనే దిగులుపడుతో కళ్ళ నీళ్లుపెట్టుకుంటున్నాడు. యికొ యిద్దరు ఒకరి మొహాలు ఒకరు చూసుకుని, నవ్వుతోబైటికి పరుగెత్తారు. గురువుగారు సంతో ఆపి, ఫిడేలు ముందుపెట్టారు. నాలుగులో పనిలేని ఆయన లేచి.

“యీపూల్లో యెవరికీ సంగీతమీద అభిమానంలేనట్టుంది. యిటువంటి అద్వి తియ్యలైన విద్వాంసులు వొస్తే వివడానికి దే నలుగురో వొచ్చారు. యిట్లాంటిసంగీతం వినేఅదృష్టం యీజన్మలో మళ్ళీ తటస్థం దా. వచ్చినవాళ్ళుకూడాసంగీతం అర్థ

మయ్యే వాళ్ళలాగులేరు. మీ ఖర్చు “అన్నాడు.

నల్లకోటాయనలేచి చాలావిచారంతో, యేడుస్తున్నకంతంతో, కన్నీళ్లుతుడుచుకొంటో “కచేరి అయిపోయిందా?” అని అడిగాడు. “అయితే మాకిక్కట్లడబ్బు యిచ్చేయ్యండి పోతామని” అనలించే ఆయన అన్నాడు.

“యిచ్చినడబ్బు తిరిగిస్తురా?” అన్నాడు పనిలేనిఆయన.

“అయితేపాడండి” అన్నాడు పుష్పరాగాల అటుకోళ్ళ కోమటి వూరినారన నూవొస్తారని, తన సంగీతాభిలాష, రసికశ్యమూ చూస్తాననీ, రెండురూపాయలువెళ్ళి టిక్కెట్టుకొనివచ్చాను. లెఖవేసి చూస్తే, అప్పటికి అణన్నరసంగీతమన్నా కాలేదు. అతని తమ్ముడుపెళ్ళికి పదిహేనురూపాయలిచ్చి, నాలుగు గంటలసేపు పాడించాడు, ఒక దురకుప్రవంతుడి చేత.

పనిలేనిఆయన గురువుగారివ కభిక్షతోచూశాడు.

చెటివాల్లకి, దున్నపోతుకిన్నా నా సంగీతంపాడతాగాని, యిక్కడి నాముందు వీళ్లున్నంతసేపు ఫిడేలుమీద చెయ్యి నెయ్యి ను” అన్నాడు.

శిష్యుడుమాత్రం, ఆ పాలోలే నో తెలియక, తంబూరామీటూతోనే వున్నాడు. దాంతోవాల్లకి కోపమొచ్చి, “మాంబ్బు మాకిచ్చండి” అని నలుగురూ అరిచారు. నిద్రపోయిన వాళ్ళలో ఒకరు యీఅరుపులు వినిలేచి, తలవూయించడం మొదలుపెట్టాడు. పనిలేనిఆయన గురువుగారి అనుజ్ఞతీసుకుని, యెవరిడబ్బువాళ్ళకి యిచ్చేసి యికపోండి.

అన్నాడు. వాళ్లు అనిద్రపోయ్యే ఆయన్ని పూయించి పూయించి లేపుకుని తీసుకుపోతున్నారు. ఆయన “నాకువొకటే పీడకలలు వొచ్చాయి. యిటిదగ్గరికి వెళ్ళడమంటే భయమేస్తోంది “అంటున్నాడు. తలతిప్పే ఆయన నడుస్తున్నా సగం నిద్రట్లో, “వెంకీ, యెందుకే అట్లా తిడతావు?” అంటున్నాడు.

\* \* \*

యెక్కట్లడబ్బు వాపసు చేస్తున్నారని తెలిసి సగంకో పెళ్లిపోయినవాళ్ళు కొంత సేపట్లో తిరిగివచ్చారు. పాట జోరుగా విన పడతోంది హాలుతలుపులూ కిటికీలూ బార్లాతీసివున్నాయి. లోపల నాలుగుమూలలూ నాలుగు గానులైట్లూ కెల్లగా వెలిగుతున్నాయి. పాట పారంపరీక గురువుగారు పాడుతో, ఫిడేలు గిరగిర చాయిం చేస్తున్నాడు. శిష్యుడు కునికిపాట్లు పడుతున్నాడుగా, వేళ్లు తాంబూరతీగెలమీద కదులుతోనేవున్నాయి. అయినా యెప్పుడు గురువుగారి వెనకాలే తాంబూరా తమా మీద గొల్లతారో అని చూసేవాళ్ళకి భయంగా వుంది. మద్దెలొత్తనుచేతున్నా, కనపడకండా బాడేస్తున్నాడు. కొంచెం వేగంతగ్గినప్పుడు మాత్రం, అబ్బుముడి వీడి, మొహం చుట్టూ పడకంచాత, నాటకంలో హిరణ్య కశిపుకిలాగు కనపడతాడు. పనిలేనిఆయన తల అతివేగంగా వూయించాడు. తలలేని మొండెంవలె చూసేవాళ్ళకి చెదురుకలుగుతోంది వాళ్ళముందు కుచ్చిల్లోన్నా, బెంచీలమీద వొక్కరూలేరు. ఒక పిచ్చి కమాత్రం దూలం తొర్లించి తలపైకెత్తి బెరుగుతో చూస్తోంది. ఒక గబ్బిలం గుండెలూ రెక్కలూ కొట్టుకుంటో ఆశబ్దంనించి, వెలుతురునించి తప్పించుకోలేక తడుములా

డుశోంది. యీవొచ్చిన వాళ్ళు యేంచెయ్యడానికీ తోచకనుంచున్నారు. ఒకడు థైర్యం చేసి దగ్గాడు, కాళ్ళుచరిచాడు, “మూమం డోయ్” అని అరిచాడు. వాడిగొంతుక శబ్దం వాడికేవినపడలేదు. దానితో వాడికి భయం పుట్టి, పక్కనున్నవాడి నడుము గావించుకున్నాడు. నెనకనున్న జక్కలకుర్రవాడు ముందరికివచ్చి, తలలేని ఆయన జబ్బుపట్టుకుని పూయించాడు. రెంహ్ చెయ్యి, కుర్రాడిచెయ్యిని లాగేసిందికాని, తలమాత్రం కనపడనేలేదు తలఅపైన యెక్కడో వుండాలని పూహించి చేతులడ్డకెట్టి పట్టుకున్నాడు అప్పుడా పనిలేనిఆయన కళ్ళు తెరిచి, కలలోంచి మేలుకున్నవాడి మల్లే నిదానించి అయిదు నిమిషాలుచూసి,

“ఏమిటన్నాడు?” మెల్లిగా

“మూలక్కట్లడబ్బు” అన్నారు

ఒక్కసారువచ్చేనా మాట్లాడ్డానికి జీవితంలో వ్యవసాయం, తనరొంగివున్న రూపాయలసంచి వాళ్ళమీద పారేసి, మల్లీకన పడకుండా తలతిప్పేస్తున్నాడు యెక్కడబ్బు వాళ్ళు తీసుకుని, మిగిలిదికూడా సమానంగాపంచుకుని, 20 రూపాయి మిగిలితే దాన్ని మార్చుకుని వసుని, పుత్త సంచీ అక్కడపారేలి వాళ్ళు పెళ్లిపోయినారు ఫిడేలుకమాను మెగిరిపోతోంది మద్దెలమోగి పోతోంది తలపగిలిపోతోంది గ్లాసులయిట్లు వెలిగిపోతున్నాయి సంగీతమాధుర్యంబాదు హాలుచుట్టూ పున్నకసికపర్రతోయికిపోతోంది. పూరువిచ్చితగానిదాపోతోంది శిష్యుడు నిద్రపోతున్నా కేళికనులుతోనేవున్నాయి కబ్బులమానులపు ముయ్యటానికివచ్చి యేమిదోచక, చూచునినుంచుని, అట్లానేతలు పువ్వున నిద్రపోయినాడు

\*

\*

\*

తెల్లారకట్ట మూడున్నరకి ధన్యాసి రాగం మొదలుపెట్టారు కోల్లూ కాకులూ భయపడుతో కూశాయి చల్లగాలి చెమట పట్టినవారి వొళ్లకితగిలింది వెలుతురు సందేహిస్తో లోపలికి గాసులైట్లమీదికి పాకింది తలుపుముందు ఒక గొల్లపిల్లవాడు వొచ్చి నుంచుని తడేక భ్యాసంగావంటున్నాడు ఒక నల్లమచ్చలఆవూ దూడా అతనివేనక నుంచు న్నాయి. చెవులు నిక్కపొడుచుకొని వింటో “నిన్నుచూచి ధన్యుడైతి” అనేకీర్తన యెత్తు కుని గురువుగారు ప్లాటుఫారంమీదనుంచి లేచారు. తక్కిన యిద్దరు వెనక లేచారు శిష్యుడికి మెళుకువరాలేదు పాడుతో వెళ్లి ఆగోవుకీ, పిల్లవాడికీ, ప్రదక్షణంచేస్తూ తిరి గారు. నిద్రపోయ్యే లైట్ల మనిషి యీగోలకి లేచి ఆశ్చర్యతో క్లబ్బు జమానువంక బెదిరి బెదిరి చూస్తున్నాడు. యెదన్నా ఆపద తటస్తిస్తే దాక్కునేండుకు మంచివోతుదా అని చూస్తున్నట్లున్నాడు. గాసులైట్లవాడు పనిలేనిఆయన్ని డబ్బడిగాడు. ఆయన తన స్వంతం యెఱుమిది రూపాయలు యిచ్చేశాడు క్లబ్బు బుట్రోతు అద్దె అడిగాడు పనిలేని ఆయన జేబులులేడుముకుని తెల్లబోయినాడు పాడుతోనే గురువుగారు కోపంతో మెల్లో బంగారు రుద్రాక్ష తెంపచూశారు, కాని అదిరాలేదు. మద్దెలాయన ఆయన చెయ్యి ఆపి, తన వేలిబంగారుపుంగరం తీసి క్లబ్బు వాడి చేతులోపెట్టాడు. అందరూ పాడుతో పూల్లోకి బయలుదేరారు. క్లబ్బు జవాను తెల్లబోయి వాళ్ళవంక చూస్తూనుంచున్నాడు.

పాటకచేరివాళ్ళు మార్కెట్టదగ్గరకి వెళ్ళి, మధ్యనుంచుని పాడడం ఆరంభించారు

పెద్దగుంపు పోగయింది. గురువుగారు,

“సంగీత జ్ఞానవిహీనులకు, మోక్షము కలదా?” అని యెత్తుకుని, ఆవేశంతో పూగి పోతున్నారు. పిచ్చివాడని అందరూ జాలితో తలలుపూయించారు. యెండ యెక్కింది. అయిదేసి నమమాలు విని పాత వారు వెనుతోపుంటే కొత్తవారువస్తున్నారు పదకొండింటికి వినడానికి వొక్కరూలేరు. దగ్గరపున్న గంకలవాండ్లు కూడాచాలాదూ రంగా జరిగిపోయినారు పాడుతోనే సత్యం దోవపట్టారు. సత్యానికి వెళ్లి పాటఆపి, దేహాలు గోడకి జాచేశారు. అలిసిపోయి నారు. నిద్రలేదు నిన్నమధ్యాహ్నంచేసిన భోజనం, కడుపులు మాడుతున్నాయి. ఒకరి మొళులు ఒకరు చూసుకున్నారు. అందరూ పనిలేనిఆయనమోహంకేసి చూశారు. ఆయన కన్నీరుతో తలవంచుకున్నాడు యింతవరకు ఆపూటకి వుడకేసుకోడానికి బియ్యం లేనిగతి పట్టలేదు, ఆవాళదాకా. అతనిదిగులుచూసి గురువుగారు చిరునవ్వు నవ్వి, “న్నానంచేస్తే మనకియీమత్తువోదులు తుంది” రండి అనిలేచారు

దోవలో పనిలేనిఆయన

“మరియీ వాళ్ళ భోజనం

“అం

టున్నాడు గురువుగారు అతన్ని చూసినవ్వి “నీదుచరణము లేగతియని”

అనిమెల్లిగా పాడారు

పనిలేనిఆయన

“అన్నవస్త్రములకేమిగతియని యెన్నడైన నిన్నడిగినానా?” అని గాడ్భస్వ రంతో పాటలాగుఅన్నాడు

“పాలముంచినా, నీటముంచినా, పాదములేగతి” అని పాడారు గురువుగారు.

అతన్ని వీపుమీద తట్టి యిప్పుడు ముందునీట  
గేచినిజు ,, అన్నాడతను

“తరవాత పాలమునిగేదీ నిజమేఅని  
గురువుగాకు అంటోవుండగానే, వెనకయెవ  
రో పిలుస్తున్నట్టు వినపడ్డది. ఆగారు ఒక  
భాగ్యవంతురాలు, వేశ్యముసలిది, ఆమెనొక  
రూరోజుకుంటో వచ్చాడు ఆమెగురువుగారి  
పాదాలకి ఆరోడ్డుమీదనే సమస్కారంచేసి,

“తమపాదభూళిచేత నాయిల్లు ఒక్క  
నారి కవిత్రంచెయ్యాలి” అనిప్రాధేయపడ్డది  
అందరూ తెల్లబోయి యిదేదో వేళాకోళమను  
కుని సందేహంతో చూస్తున్నారు.

“సంగతంతా తరవాత మనవిచేసు  
కుంటూ పొడైక్కింది అలిసిపోయివున్నారు  
రండి” అంది.

భక్తితోపొంగే ఆమె కంతంఁది, కళ్లుచూ  
సేటప్పటికి వాళ్ళమొహాలు విప్పారాయి

“షుభ్యాన్ననించి తప్పకుండా నా  
స్తాము మరియుప్పుడు స్నానంకాలేదు  
భోజనం అనేటప్పటికి డొక్కలో  
తుకు పీక్కుపోయిన శిష్యుడికి కళ్ళనీళ్లు తిరి  
గాయి. గురువుగారు అప్పుడేమల్ల వెల్లి  
ఆమెయింటిలోకిచేరి మొదలు పెడతారుగావు  
నని అతని గుండెలు గబగబలాడాయి

“స్తానానికివేన్నీళ్లు సిద్ధంగావున్నాయి  
యీలోపున వంటలప్రతాయి యికమీరు  
మాటాడకండి రండి. మీకంటేదాసులు,  
అచ్చకులు, యెక్కడంటే అక్కడే దొంగు  
తాను. పూజచేసి ధన్యతను పొందడానికి  
మీవంటి మహాత్ములు నాకెక్కడ దొరుకు  
తారండి”

నలుగురిలో యిద్దగు బ్రాహ్మణులు,  
ఒకడునాయడూ ... సందేహించారు. ఆకలి

మాత్రం పీక్కుతోంది. “సందేహించకండి  
బ్రాహ్మణలే చేస్తారు రండి” అంది

శిష్యుడి మొహంలో నరుగులాగు  
చొంగబయలు దేరింది. డమడమాకొట్టడానికి  
మద్దెలయ్య, మద్దెల వెతుక్కున్నాడు. గురు  
వుగారు.

“నీనామరూపములకు నిత్యాజయ  
మంగళం” అనుకుంటోనడిచాను ఆమె వాళ్ల  
నోపెద్దమేడ గోకి తీసికెల్లింది నలుగురికీ సల  
క్షణగా తలంట్లుబోయించి, పెద్దపెద్ద బనా  
రసుబట్టలు కట్టుకోడానికి యిచ్చారు అంద  
మైనసావిట్లో, వెండిచెంబులు పెట్టి అరికూ  
తులు, పీటలముందువేసి సిద్ధంగావున్నాయి  
పిండివంటలతోకూడా, బహుమత్యుడగా,  
బ్రాహ్మణులు వడ్డించారు భోజనాలయ్యేప్పటికి  
నాలుగు గంటలయింది వెంటనే అందరికీ  
నిద్రొచ్చాయి. మద్దెలయ్య చెరుగు అన్నం  
సగంతింటో పీటమీద కడిబోయినాడు మేడ  
మీద పుర్వులతోట్లమధ్య, చల్లగాలిలో మడ  
తమంచాలమీద, తెల్లనికప్పుట్లుపరిచి, వాటి  
మీద వాళ్ళనికడుకో వన్నారు. గురువు  
గాడికనాల్లూ, మద్దెలయ్యకి చేతులూ, నొక  
ర్లుపడుతున్నారు. నామరూపాయి సంగతి  
యెవరికీతెలిదా అనుకున్నాడు పని లేని  
ఆడుక. తాంబూలాలేసుకుంటో కిళ్లుమూ  
శారు.

లేచేటప్పటికి రాత్రి తొమ్మిదయింది వెం  
టనేగాళ్ళు కడుక్కోడానికి నీళ్లిచ్చి భోజనా  
నికి తెమ్మన్నారు తివాసీమీద గానులెట్ల  
ముందు తాంబూలాలు వేసుకుంటోకూర్చుని  
యీఅదృష్టమంతా నిజమా, కలాఅని ఆళ్ళ  
ర్యపడుతోవుండగా, మల్లీ ఆముసలామె కన  
పడ్డది. ఆమెవెంట ఆమె కూతుళ్ళని యిద్ద

ని తీసుకొచ్చింది ముగ్గురూ గురువుగారి పాదాలకి నమస్కారంపెట్టి కూచున్నారు అప్పుడు మనలామె మాట్లాడింది.

“అయ్యో, మీరుమాయంటిముందు నించి తెల్లారేపాడుతో వెళ్లారే అప్పుడుమీ పాటవిన్నాను. అటువంటి సంగీతం నేను విని ముప్పైయేళ్ళయ్యాది. అదివొకమహాతేజస్వి, అంతారపురుషుడు పాడాడు అప్పుడు నేను నిండుమవ్వనంటే, ఒకజమిందారుగారి ఆన రంగోస్తన్నాను యీసంపద అంతా ఆయన కటాక్షమే యేనాడు పాటకచేరిలో తెరదా బురనుండి ఆయన పాటవిన్నానో, అనాడే నాహృదయాన్ని ఆయన కాలముందు పారే శామ అంతవరకు నాకొక హృదయమందనీ అది శాశ్వతమైనదని తెలీను రహస్యంగా ఆయనకి కబురుపూపి, నాజీవితం ఆయనకి అర్పించాను ఆయనకికూడా నన్నుచూచి అది రంకిలిగింది నేనేమోఅన్యాయం చెయ్య లేదు జమిందారుగారితో చెప్పేశాను. యేంజరిగిందో తెలుసునా? ఆయాశ్వరీ సమానుష్ఠి, సహవాసంగా అవీవికి పిలుచు కునివెళ్లారు ఆయన యామైనానో ఇం త వరకు తెలీదు. ఆయన గానమాధుర్యం లీనమైన నామనసు యీనాటివరకు కళ్లు తెరిచలేదు.

యీనాడు విహ్వల మృత్యువంటి గాంధర్వ ప్రజ్ఞావిశేషము

యిప్పుడందరూ పాడేవాళ్లే కాని ఒక్కడికి సంగీతజ్ఞానం కొంచెంవుందా? పోనీ

అభిమానముందా? పోనీ సంగీతానికి గొప్ప అరుపులకీ భేదం తెలుస్తుందా? జరిగిందంతా విన్నాను. మీరు పాడే విశ్వమోహనగానం యీపాడువూళ్లో యెవరికర్థమవుతుంది? యేకూనిరాగాలో హిందుస్తానీ టప్పులో కొట్టేస్తే, తమరిని ఆకాశానికి పోగొడేసి, పృతివెధవా బ్రాహ్మరథంపట్టే నాడే!

తనకూతుల్లనిచూపి, విల్లకి సంగీతం యెంతో కష్టపడి నేర్పాను. ఒక్కరోజు సాధకంమానారా ఆరోజునీళ్ల మొరూచూడను. యీవాళ్ల మీరు అలిసివున్నారు నవన యీవాసుగాళ్ళ పాటవిని తప్పులు కనిపిం చాలి. అని పాల్గొన్నావా పాడించండి

మర్నాటినించి గురువుగారిచాత పాడించడం తను ఆపించిందడమే ఆమె పని. యిట్లా నాలుగురోజులు గడచింతరనాత, అక్కణ్ణించి కదలడానికి యోతయిష్టలేక పోయినా యింక చావుండదు వెదతామ న్నారు. శిష్యుడుమాత్రం తను బ్రాహ్మతగా అక్కడే వుండిపోయ్యే వుపాయ మెదర్చా వుందా అని ఆలోచిస్తున్నాను కాని ఆమె వాళ్లని బలన తంచేసి, యింకొక పదిహేను రోజులుండి నామ్మవెళ్లేరోజున వెండి పట్లెంగో ఘుప్తై మొహరీలుపోసి గురువుగా రిముగడుపెట్టి నమస్కారం చేసి పట్టుతాపితా రుకట్టబెట్టింది తక్కినవారికి బుక్కొక్కరికి తన యాభిమానం లిచ్చింది పనిలేనా యనకకూడా.





# వి ర హ వా ర్త

సోమంచి సూర్యనారాయణ శర్మగారు

కారీధిప్రజా శక్తుని దారుణ నిటలాంబ కాగ్నిదగ్గ ముయునా  
కారా! మోడు విగిచ్చె; రతీరమణీ కంఠసూత్ర దృఢమహిమమో?

సామి, మనోజ! కన్యసురు సాయక సత్కరుణాబ్ధియంచు నె  
ట్లమెయి సన్నుతించిన నెకింతయు బాలివహంప బోడహా  
ఏమెయిలేకయున్న బయలెవ్వరికి గనరాకయున్నదా  
గాముడు గామురీతిగను గాజిమవెట్టెడివాడు నెచ్చెలీ

విలుకడిలేక యెట్టియెడనే జరిగించు నెలంత తల్లి, పె  
క్కులు మటుమాయ చెల్లుముల కున్నదనంబగు గన్నతండ్రి, మొ  
జ్జలకులకాంత గూడుమటు సాహసచక్రము మేనమామ, య  
త్తులువ దలంప నేలకలు గూర్తులకిచ్చుచె లీలనెచ్చెలీ

కప్తవియోగ వేళిల గదా మల దాయలు హేయబుద్ధులై  
దృష్టినిగాంచి తత్సహజ దుష్టతజూప గలార శేషులక  
గుప్తముగా నడర్చుటలు కుట్రలు బాహిరవృత్తి మంత్ర  
నాపుకకరదేహమున కాటడిగూడుప మేలే? నెచ్చెలీ

చిలుకయు గోసవంకయును జెన్నటుకొడు చికంబునెమ్మియుక  
గొలకొల గూసిమాడి పెనుగోలమొనర్చుచు గాముగోలలం  
గలగగ గేసుచున్నయవి గాటపుగచ్చయదేలొ నవ్వుగ  
న్నులగనిలిమ్మ డియ్యది వినోదముగాగన బోలునెచ్చెలీ

వెన్నెల చిచ్చుచున్నననె వేచుచునున్నది చంకనమ్ముతా  
పోన్నతి నందజేసి తరుపూరక గ్రామమయంజె మాపమే  
సున్నయినా సమీరణికి శోరమదితకు గూర్తమైనదా  
కన్నవిపీతనంబునరు బాపమువేచొకనున్నె నెచ్చెలీ

అంగఁహీనులన్మిపుల నాటటవెట్టగ నాయితాంగులే  
యంగున భంగపుత్తురొ ? శతాత్ములనే గతిఁబెక్కిఁబుత్తురో ?  
సంగతి యీవెఱింగియును జాలముసల్పెదె తాళజాలనీ  
రంగదపూర్వ పేమమపురా యిరుందెనె ? అచ్చెనెచ్చెలీ !

ఇందఱునైన నెక్కఁజడియే పడఁగింపమె యేకమైన ? నీ  
దండఁబోనడంపమె వృథావృథనేయమె కూళయత్నముల్  
పందెమువైచి కొన్నపరిపంధులెదో తమలోనఁ దాటినుల్  
కుందఁగ జేయనిన్నునను గోల్తొనఁరెడివారు నెచ్చెలీ !

ఎలమిని జెల్మిసట్ల నటియించుచు నుండెడివారు సమ్మదా  
కులితుల జేయుచున్నటులె కూడిచరించెడు వారలక్కటా !  
బలమజీనీ వియోగమునఁ బల్కఱుమూలుగువేళఁ జూచి ని  
చ్చలఁ దపియించువారలది సాజమెకూళలఁ జాలనెచ్చెలీ

ఒక్కడఁగానఁ జూపఁబడుఁ నుగ్రతగాక మహాక్కడఁట్టుకా ?  
నొక్కజనున్న యప్పువినయొన్నతఁ జన్నవిధం బెఱుంగమే ?  
అక్కడ నిన్నదేగతి నలంచెదరోకట ! క్రించులంచుకే  
బొక్కెద నిక్కమైన నదిపోలునె జాలమునీకు నెచ్చెలీ !

ఆటలఁ బాటలందు, మఱియన్న మునందును, బాసమందు, నీ  
రాటనమందు, సాంధ్య సునిహారమునం దుపహారమందు, మే  
ల్తోటలకూట మందున, నెటుల్పరికించిన నీదులీలలే  
నాటిమదింగలంచెడు గనంబెఱుమాదరు వేది? నెచ్చెలీ !

ఇసుకబయళ్ళ నిర్వురము నిచ్చమెయ్యిఁచారించునాటి యా  
యసఁగు కవిత్వతత్వవిశద ప్రతిభాయత భావణంబులా  
కుసుమ సమానచారుపద గుఱితనత్కవితా ప్రసంగముల్  
రసిక జనానుమోదసుకరంబుల నెన్నటికేని యెట్టులే  
నిసి మఱవందలించినను నేమఱునాతరిమానె ? నెచ్చెలీ !

కంటికినిద్రాదు తమకంబున బత్తికఁదీయఁబూనవే  
యిటికి నుక్కయక్కరము నీక్షణసేయఁగ బ్రాంతి లేదు, చే  
నంఃన యాశులేఖనియు నాడఁదడందకు శాంతిగూడదా  
కంటికెగాక యన్నిటికిగా కనెకాకుల జెందుచుంటినీ  
కంటికిదూరమైన గడెకాలమునుండియు సోలి నెచ్చెలీ !

ఏటికి నితగాధవచియించెదఁ గొంచకయున్నదేదో, మో  
మోటముదక్కి యిందనుకఁ బుచ్చితి నెట్టెటో ఎల్లియైననీ  
పాటికినీవు పైననుయి వ్రాలిసుదర్శన మీయకున్న నా  
రాటము సాక్షి మన్నుతి కరారు ! కరారు!! కరారు !!! నెచ్చెలీ!

## తూలికోత్కర్షము

శ్రీయుతులు శంకర నారాయణకవులు  
(వెనుకటిసంచికతరువాయి)



నూతనమగు నవకమఃతో నాతతవిద్యాధురీణు లాధునిక కవుల్  
ఖ్యాతి పహింపగ జలికెడు నీ తేజోత్పేకము, నవసీతము చెఱుమా!

సరస పదార్థసంగతము సంశ్రిత సద్గుణ భావసౌరభో  
త్కరడరహాస భాసురత తన్మయ సత్కృతి కల్పనాదురంగ  
ధర మహిమా విశేషములు దామరతంపరలై వెలుంగన  
క్షరమణులొల్కు నృత్యమును సల్పగనేర్చితే? లేఖనీమణి!

తలమా చిలువకు నైనను కలమా నీనవ్యభావ కవితారససౌ  
కలితాద్భుత వృత్తగతుల లలిత పదార్థగరిమా విలాసములెన్నఁ?

పాపాఘవనధిలో వర పావనోర్మికల్ బుట్టించి పొంగించు నట్టిశక్తి!  
కష్టవారాశిలో ఘనసౌఖ్య డోలికల్ గల్పించి మురిపంబు గొల్పుశక్తి!

అతిదుఃఖవార్ధిలో నానందవీచికల్ గలయించి తేలింపగలుగుశక్తి  
అజ్ఞాన జలధిలో విజ్ఞానవేణికల్ సృజించి విధియింప జేయుశక్తి

నిత్యనూతన భావనా నిర్మలాబ్ధి నక్షరశ్రీల వెలయించి యడరుశక్తి  
తొలకరింపగ నృత్యంబు సలుపుజాణ తూలికామణిగొనుము మాకేలు మొగ్గ

# ప్రేమబుణము

—\*—

చిరుమాళ్ల శివరామ కృష్ణప్రసాద్ గారు

మనోహరి చక్కనిచుక్క. సుగుణ నిధి. బీదల పాలిటి కల్పవృక్షము. సుదీర్ఘ లోకమున సౌందర్యము నందగ్రస్థానమాకృ మించిన యాప్రవాళాధర చుట్టునూ, పిక సింఛిన పుష్పమునందిమిడియుండు మక రందమును గోలముగైడి భృంగంబుల పగిది నవమవ్వనులైన పురుషులు మూగ కుందురా! అట్లు మూగినవారిలో మక రండు చొకడు. అతని హృదయమునందు, మనోహరియొక్క వింత, నిన్యాసములకు దప్ప, రేరొండు సుగతుల కేమాత్రము తావులేదు. పగలైనను, రాత్రియైనను, యామె యాతని దృక్పథమున గోచరించు చుండును. మనోహరి వాలుచూపులనెడి ప్రేమబీజములు, మకరందుని హృదయమున నాటికొని, చక్కగాపెరిగి పుష్పించినవి.

మనోహరి ముకుందచంద్రుని వివాహమాడినదని మకరందుకు తెలియక పోలేడు. కాని పూవిలుకాని బాణపరం పరలకు తాళజాలక మనోహరిని మరున లేకుండెను. మనోహరి మకరందుని ప్రేమించెనా? అది యర్థగోహ్యము; “ఆపెనుగుణ నిధి” యనునాక్యమే చెడువకులకు నర్థము జెప్పగలదు.

౨

నాడుపూర్ణిమ. ఉబుసు పోక కై మనోహరి వనమున విహరించుచుండెను.

ఆపె యొక శిలావేదికపై గూర్చుండి, తన కోకిలారవముతో కొన్ని గీతముల బాడుచు శ్రోతల మనంబుల కుత్సాహమునెలకొల్పు చుండెను. పాడుచు బాడుచు నాకీరవాణి, యులికిపడిలేచెను:- మకరందుని హస్తమా మెపై బడెను. ఆపాదమస్తకము భయకంపముచే తొట్టునడు మాటలతో, “మకరందా! యేల యీయూగడమ”ని; యాభీత హరిణేక్షణ బ్రశ్నించెను.

మకరందుడు- నేనొక్క యనుమానమును దీర్చుకొనవచ్చితిని.

మనో- ఏమది?

మక- యదార్థముగా నడుగమనెదవా?

మనో- అట్టలేగానిమ్ము

మక- నాహృదయము, నీయందులగ్నమయినది. నన్ను నీవు ప్రేమించితివో, లేదో, యీను నమమానము, నన్ను వేధించుచున్నది.

మనో- నాహృదయమున నీకు చోటులేదే

మక- నాప్రయత్నము లన్నియు, నడవి గాసిన వెన్నెలలే!

మనో- నిశ్చయముగ

మక- అబలమున, నీయోరచూపుల బాణ పరంకరల నిక నేల బంపెదవు? ఆ వింతవిన్యాసముల కర్థమేమి?

మనో- అవన్నియు నెండ మానవులలోని జలమువంటివే?

మక- అయిన నొక్కమనవి

మనో- ఏమది?

మక- నేను నిన్ను బాగుగా ప్రేమించితిని; అట్టి ప్రేమ కేవలము నిరుపయోగ మనినాడు తెలిసినది. వత్సరముల కొలది పెరిగి, పెన వైచుకొనిన ప్రేమలత, నీవిపుడాడన కలు కులనెక్కి గొడ్డళ్లచే తెగకున్నది నేను, ఆ జీవితము, నిన్ను ప్రేమించుచు, తుదకు నాప్రేమ సూచకముగా నీకయినను, నీవిభు నికయినను; నేదయిన యాపద సుఖుటిల్లినపుడుపడి రక్షించుచు; నాబుణముల్లు తీర్చుకొందును. సమయమునకు పేచి యుండెద

మనో- నీవు క్షీణకన్యాకర్తృహాణమొనర్చివుము, కీర్తిశాశ్వతముగాని, తరువుగాదు మకరందుకు వెడలిపోయెను.

3

“అహ! భగవంతుడాక పెద్ద న్యాయాధికారి గదా! ఈ లైలాంబోధి జంతు సంయుత ధరాచక్రము నంతయు నాతడ నిశ్చయించిన మేధాశక్తిచే కేలుచున్నాడు, అట్లులేగాకున్న, ముకుందచంద్రుని కుట్ర లిప్పుడు బయటపడునా? యేసమయమున నెవరి నేవిధముగా శిక్షింపవలయునో, సర్వోప గతుడయిన యాన్యాయాధికారికి తెలియక పోలేదు. కూర భుజగమును, పూలదండ యని భ్రమసి, కంఠమున ధరించిన భాగి; సుస్తదుర్గుణముల గాకరమై వెలయుచున్న ముకుందచంద్రుని, సుగుణాధియని గదా, రాజు జేరదీసినది. తనకు మంత్రితృము కొసగి పోషించుచున్న భూనాథునే, జంప కుంకించెనుగదా! ముకుంద చంద్రుడు. కాను మంత్రిగానుండి, బీదలను లేనిపోని

సుంకమ్ముల నిమ్మని బాధించి, రచ్చలకె క్కించి, హింసించిన పాపమిప్పు డాతనికట్టి కుఃఖపదా! పాపము పండదా! అర్తరక్షణ పరాయణుడగునా, యాదినారాయణుడెన్ని దినము లోపిక పట్టగలడు! రాజుగారి విరోధి యగు, కుముద సింహునితో స్నేహముజేసి రాజుగారిని జంపించి తానర్థగాజ్యమును బొందవలెననెడి యాశాపిశాచము గదా యాతనిని కష్టములపాలేసినది. శత్రుశేష ముంచరాదను లోకోక్తి నెరిగిన స్పృహ ల చంద్రుడాతనికి రేపటిదినమే గాబోలు మరణదండన విధించినాడు. ముకుందచంద్రుడి లోకమును వదలినవెంటనే ఆనంద దేవత యీపురి ప్రవేశించునని యనుకొనుచు ఆవేశ పూరితుడయిన నొక బ్రాహ్మణుడు వీసినరుగు మండెను

ఆ భానగర్భితములగుపలుకుబువిని యొక యువకుడాతని సమీపించి “ఉరిదీయు టకింక నెంతగడవు గల”దని ప్రశ్నించెను.

బ్రా. రేపొక్క దినమే

యువ. ఇంకెవ్వరైన యూదీయబడుదురా?

బ్రా. ఆకుట్ర మందు బ్రాహ్మణునివారందరు యమసదనమున కగుగవలసినవారే

ఈ నార్తవిని యుశకుని ముఖమెట్టు బారెను. ఆతడాతురతతో చనెను

౪

రాజవోహపు నేరము క్రింద, ముకుందచంద్రుడు బంధీకృతుడు గాబడెను తెల్లవారి పిదప మూడు గంటల కాల ని యురిదీయవలసిన దని రాజాజ్ఞాపించెను

ఆరాత్రి చనిపిదప, ముకుంద చంద్రుడు మేల్కొని, తనకుది దివసమిదియే గాబోలునని, శంఖతడి వెట్టకొనెను.తన

ముద్దుల మనోహరిగతి యేమగునోయని చింతించెను. చేతులను వెనుకకు ముడచి కొని యాతడాగడిలో యటునిటు తిరుగజూచెను. ఇంతలో తొమ్మిదవగంట గడియారముపై మోగెను. పది దాటినది. పదునెక్కటియు నట్టులేగడచినది. పండ్రెండవ గంటకింకను కొద్దికాలమున్నది. మదగజము లీతలాడిన కొలనువలె, యాతని మనో సరోవరమంతయు నల్లకల్లోలముగా నుండెను అపారమై, యవిధితమై, యెప్పుచున్న మృత్యుసాగరముపై తన జీవనానను వడలుటకింకను, కొద్దికాలమున్నదని యాతడనుకొనెను.

ఇట్టి సందిగ్ధసమయమున నెవరో నతగదివైపునకు వెడలుచున్నట్లాతడు గనిపెట్టెను. తాళము చప్పుడయ్యెను. ద్వారము తెరువపడెను. లోనికొకవ్యక్తి ప్రవేశించెను ఆవ్యక్తి మకరందుడేయని ముకుందచంద్రుడు తెలిసికొనెను ఆశ్చర్యముమానములొక్కసారి ముప్పిరి గొన్న మానసంబుతో, “నీవే రీతియిచ్చటికి రాగలిగితి” వని ప్రశ్నించెను మక- కారాగారాధి కారికి కంతలంచ మిచ్చిరా, సాహసించితిని

ముకుంద- నన్ను రక్షించుటకేనా?

మక- అట్టి ప్రదేశ్యముతో నే నిచ్చటకు వచ్చుట నీకీష్టమేనా?

ముకు- నేను తప్పుజేసితిని, అచుభవించితీరవలయుచు గదా!

మక (గ్రహించి) నిన్ను నేరక్షింపరా లేదు, ఒక యత్యవసరమైన పనియుండి వచ్చితిని.

ముకు- ఏమది?

మక- నీకు సంఘటిల్లిన యకాపదవిని, నీముద్దులబామ్మ, నీనోములపంట, నీపాలిటిరంభ,

నీయర్థాంగియగు, మనోహరి, క్రిందబకి దుర్బర దుఃఖము ననుభవించు చున్నది. ఆపె నాదుఃఖమునుండి రక్షింప వలయుననిన, నీచే లిఖింపబడిన నుక లేఖ గావలయుచు; గాన, నాల్గయ్యుషశమన వాక్యముల నీకాగితముపై వ్రాసి యిమ్ము, నేదీసికొనిపోయెదను కాలము ధూమశకటము కన్న వడిగా పర్వెత్తుచున్నది. వ్రాయుటకు పరికరము లింగో.

ముకు- నామది సరిగాలేదు, నీవే నాల్గు మాటల జెప్పుము, నేనువ్రాయుదును

మక- చెప్పెదను వ్రాయుము

ముకుందచంద్రుడు డొక కుర్చీలో

గూర్చుండెను వానిప్రక్కన, మకరందుడు తన జేబునందు చేయినిడికొని నిలువబడి యిట్లుజెప్ప దొడగెను “నావాగ్దానమునిప్పుటికి నెరవేర్చగలిగి నందుకు మిక్కిలి సంతోషము” వ్రాయుచున్న ముకుందచంద్రుని కీప్రథమవాక్యమర్థము గాలేదు; కాని, మకరందునిహస్తము జేబునుండి తన వైపునకు నిమ్మళముగా వచ్చుచున్నట్లాతడు గనిపెట్టి, వెంటనే “మకరందా! నీహస్తమున నున్న దేమి” యని ప్రశ్నించెను. “ఏమియులేదు, వట్టిహస్తమే” యనచు మకరందుడు మరల తన హస్తమును జేబునంచిడుకొని, పుల్లరము నిట్లు చెప్పదొడగెను- “నీవు నన్ను ప్రేమించుచున్నను, నేను నిన్ను ప్రేమించితిని”-- మరల మకరందుని హస్తము తనవైపునకు వచ్చుచున్నట్లు కనుగొని “మకరందా! నీవ హస్తమున నున్న దాయధమా? యని, ముకుందచంద్రుడు ప్రశ్నించెను “ఆయధము గాదు భయపడకుము- కాలము పర్వెత్తుచున్నది. జబును త్వరగా జెప్పుముని

యనుచు, మకరందుడు తొలి తన హస్తము ను జేబునందుంచుకొని యిట్లుత్తరము జెప్ప సాగెను. “మదిలో నీకు నాయందుప్రేమ లేకున్నను, నాబలవంతము నలన కొన్నిదిన ములవరకు నీవు కొంతప్రేమ నాకు కను బరచినావు అట్టి ప్రేమకు నేనిప్పుడు కొంత ఋణపడియున్నాను. ఇరుడ నగుటచే యా ప్రేమఋణమును వేరొకవిధముగా తీర్చవల సివచ్చినది”- వైవాక్యములను వ్రాయుచు న్నాడేకాని, ముకుందచంద్రుని కవి యర్థము గాలేదు ఇంతలో మకరందుని హస్తము, ముకుందచంద్రుని నాసికకడకేగెను వ్రాయుచున్నవాడల్ల, యులికిపడి “మకరం నా నాముక్కువద్దేదియో ఘటమగునస్తుప్ర పెట్టినావు కారణమే”మని ప్రశ్నించెను మక రందుడు ముట్టాడక జాబుకట్లు దొడంగెను “నాఋణము నిట్లు తీర్చవలచిరను”- తల వంచుకొని చెప్పినది వ్రాయుచున్న, ము కుందచంద్రుని నాసికకడకు మరల మకరం నుని హస్తమేగెను ఈసారిలో, ముకుంద చంద్రుడు స్పృహదప్పి కిందబడెను.

తక్షణము మకరందుడు తన దుస్తుల ను విడలి ముకుంద చంద్రునికు దొడగి, నాని దుస్తులను తాను ధరించెను. ఆతని పాద రక్షలు తాను తొడగికొని తన వానిని నాతనికి దొడగెను. ఆతని పతే తన శిరో జముల విరియబోసి కొనెను. తన కిదివర కున్న రీతిగా యాతని శిరోజములముడచెను. తాను జెప్పుచుండగా ముకుంద చంద్రుడు వ్రాసిన కాగితమును మడచి, ముకుంద చంద్రుని జేబు నందుంచెను. ఆకాగిత మెప్పటికయిన మనోహరి కంటబడదా యని యాతడనుకొనెను. ఆతనికిని తనకును

కొంత పోలిక యున్నట్టిదివరకే విన్నవాడు గావున మరింత సంతసించ దొడగెను. అంత యు ముగినపిదప గోపాలా! యనిబిలచెను

ద్వారమావలనుండి మొక నల్లని విగ్రహములోన బ్రవేశించెను. మకరందు డా విగ్రహమున కభిముఖుడై యిట్లనెను. “ఈతని వద్దజాగ్రత్తగా నప్పగింపుము; బు డిలో పోవునపుడెవరేని యడిగిన పాముకా టుచే జాధపడుచున్న మకరందుడని జవా బిమ్ము ముఖమును జూపింపుమని ప్రశ్నించిన ప్రాణములు హీనమలనిదలచికాపాబడుము.” గో:—చిత్తము.

స్వప్నాలేక పడియున్న ముకుంద చంద్రుడు గోపాలునిచే గొంపోబడెను.

గి

ముకుంద చంద్రుని వేషముతో మర కరందుడు కాలాగారమున గూర్చుండియుండె ను. గోపాలు నెవరైన కట్టుకుందురేమో యని యంతడు భయపడెను, కాని వారు సురక్షితముగా వెడలిపోయి నట్లాతడు కొం త సేపునకు దెలిసికొనెను.

ఇంతలో గడియారము మూడుకొట్టె ను. తన జీవితకాలము సంపూర్తియయి నట్లాతడు దెలిసికొనెను.

చేత మొక కాగితము బట్టుకొని మరి మొక చేతిలో నొక యాయుధమును ధరించి యొక రాజభటుడు లోనబ్రవేశించి “నావెం టరమ్ము నీవొక్క క్షణమైననూ యిచ్చట నుండుటకు వీలు లేదని యాజ్ఞాపించెను.

మృగరాజు వెంటజను హరిణంబు మాడ్కి ముకుందచంద్రుని వేషధారియయి న మకరందుడు పాని వెంటజనెను.

వారిరువురు పెక్కు ద్వారములదాటి, యొక



బయలున కేగిరి. అచ్చట నుక శకటము వేచి యుండెను. ఆశకటములో ముకుంద చంద్రునితో గలసి కుట్రబన్నిన వారందరు గలరు. రాజభటుని యాజ్ఞప్రకాశము, మకరందుడా బండినెక్కెను. పెక్కుసం దులజాటి యాశకటము రాజవీధిలోని కేగెను.

ప్రజలు వేనకు వేలుగా మూగియా శకటమును జూచు చుండిరి. తమ్మవకష్టముల బెట్టిన, ముకుంద చంద్రుడీల నున్నాడని యందయా సంతసించిరి. అతని ముఖ కమలము నేడెట్లుండెనో చూతమనియందరు నువ్విళ్ళూరు చుండిరి.

“అకూర్పున్నవారిలో మధ్యవాడేము కుంద చంద్రు”డని కొందరుచూ “ఆకడేలకో తల నెత్తడని” మరికొందరుచూ “ఇన్నివ త్సరములు రాజ్యము నుద్యల్లీల బాలింది నేడీకటికి చాపుపాలబడి నాకుగదా!” యని మరికొందరుచూ యనజొచ్చిరి.

మకరందుడి మాటలవిని తనలోదాను నవ్వుకొనెను.

భీకరమై, క్రూరమై, చూచినంతమా త్రముననే, గగుర్పాటు గలిగివుచున్న యాశిరచ్ఛేదన యంత్రమాకడకి శకటము జేరెను. వేనకు వేలు ప్రజలచ్చట మూగి యుండిరి.

విజృంభించునూ ప్రజలే! యేదిక్కు విలోకించిననూ యివ్వసిద్ధికి త్వరపడుచున్న మానవులే; యేకేవగన్ననూ యానంద చంద్రికలతో విలసిల్లుచున్న యాననములే; యేవైపు దృష్టిసారిచిననూ, కొంతవిశేష మును వ్యక్తీకరింపుచున్న ముఖములే! అహ యేమి యావంత, నుజ్జానులైన మానవులు,

తమవంటినానిజీనముదీయుటకెంత, కుతూహ లాయత్నతీత్రులై యున్నారు! ఆమహాగాత్ర మైనప్రజాసమూహమునందొక్క జాలిగుండె వాడైనలేడా? ఆయాననములుందా దరహాస చంద్రికలెందుకో? ఆయాతురతకర్ణమేమీ? దీనినే క్రూరనిర్మితమైన యానందమందురు.

ఖండితములైన శిరముల న ప్పడే లెక్కించుచున్నారు. బ్రహ్మాండమైన యా యంత్రము, నెచుకకునూ, ముందుకునూ, యాడుచున్నది. టాప్-ఒకటి-టాప్-రెండు ... ... టాప్-తొమ్మిది, యని లెక్కించుచున్నారు.

ఇంకనూ చూచెదవేల? ముఖ్యుడ వగునిన్నే చినంకుచినాము. ఇంకనూ, శాస్త్రివాఃవలె విలోకించెదవేల? ముకుంద చంద్రా! దిగుము! కాలమాసన్నమనునది, దిగుము! మృత్యుదేవత నిన్నాహ్వానించు చున్నది, దిగుము! దిగుము!

ముకుందచంద్రుని వేషముననున్న మకరందుడు దిగుచున్నాడు. చిరునగవు పెదవులపై చిరులూడ; దరహాసిత వదనార విందుడై యంత్రముకడ కేగుచున్నాడు. వొక్క నిముసముజాటినది టాప్ పది యని లెక్కించినారు.

ఖండింపబడిన శిరమును తలార్చిపైకె త్తి చూపుచున్నాడు పెదవులపై చిరునగ వింకనూ యంతరింపలేదు! కనుల నెంట యానందభాష్పము లింకనూరాలుచుండెను. తన ప్రేమముఖమును తీర్పుకొన్నందుకు గాబోలు, యాచిరునగవు! సమస్తదుఃఖముల కాకరమై వెలయుచున్న యాభూతలమును వదలి, వీరస్వర్గము జూరకొని నందులకు గాబోలు, యాచిరునగవు. అహ! యేమి

యాప్రవాళాధరమింకనూ వాడక, స్వార్థపర  
త్యాగమును చిప్పిలుచున్నదే!

ప్రేక్షకులందరూ వేడి నిట్టూర్పుల  
విడచిరి ముకుందచంద్రుడిక తమకు, లో  
చనగోచరుడుకాదు గదాయని వాడుసంత  
సిందిరి.

అన్నిసంగతులనూ పొట్ట నిడుకొని

భానుడస్తమించెను; కటిక చీకటి జగమెల్ల  
గ్రమ్ముకొనెను.

ప్రేమ యెంతవానినైననూ గుడ్డి  
వానినిజేయును. అలవిగానికార్యములనైనను  
జేయ ప్రోత్సహించును. ఈ భూమండలము  
వంతయు “ప్రేమ” యను నూలుపోగుతో  
వరాత్సరుడు బుధించియున్నాడు.

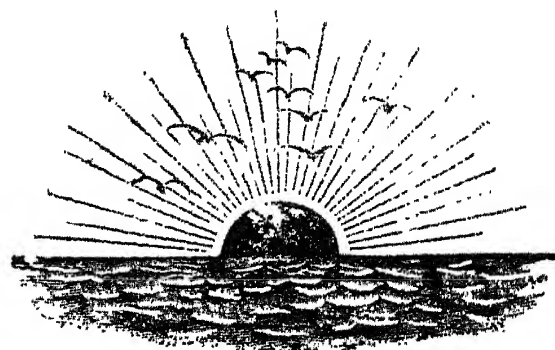
## హితోపదేశము

—\*—

అపధానుల కామేశ్వరశర్మగారు

కలకలలాడు నెమ్మొగము కాంతిదొంగను గాయమెంతయున్  
సలసల క్రొంగుచుండె బలుచంబడె డెక్కినలెట్టవాతెక  
న్నులు, తడబాటుఁ జెందెమది. నోటవనింపపు మాటయేమియున్  
వెలవెలఁ బోయెదేల యిటుబేల వచింపుచుటన్న మిత్రుడుక  
వలవల యేడ్చియిట్లనియె— వారవిలాసినితోడఁ గూడినేఁ  
గులికిలిఁ గండ్లుమూఁతవడి కొన్నిదినాలటువంటి సౌఖ్యములే  
గలుగునె యేరికేని వెలకాంతలఁ గూడుట దోషమంచునీ  
యిల బలుకాదువారు కడుహీనులు మూఢులు తుచ్చులంచునే  
ద్వలఁచితి నింతయేల నిజదారయుఁ దక్కిన బంధుబాలముక  
బలువురు మిత్రులుక దగదు వారవెలందులఁ జిక్కియెండతో  
నిలువ గృహంబులేక తిననెంచినఁ బొట్టకుఁ గూడుఁ గట్టగా  
పలువయునేని లేకయవమానపు పృథ్వుల నాచరించుచుక  
ఇలఁదిరుగాడుచుండుటది యీవుగనుంగొను చుంటులేదే మా  
పలుకుల నాలకించి ధనభామనువీడి సుఖంబులందుమా  
కులసతి కంటిసిరోలుక గొల్లనికాంత గృహంబునందు తా  
నిలువదటంచు నింక నెవోసీతుల శ్రేయముఁగోరి చెప్పినన్  
ఖలులని నిందకేసితిని గన్నుల నిప్పులఁ గుగ్గిమ్రించితిన్

వెలచెలిశాశ్వతంబనుచు వేనగవేలుగ నోట్లువ్రాసినా  
 కులసతిమేని సొమ్ములును గొంపయుగోడియు యావదాస్తియు  
 విలువగలట్టి సర్వమును వేశ్యకు నర్పణఁ జేసినాఁడ నా  
 కలధనమెల్లలాగి వెలకాంత మహాకృని కౌకలింతలక  
 గులుకుచునుండఁ గారణముగు దుట కద్దియ. మిత్రమా; యిక్క  
 బలుకకు చాలు; జాలు నిటువంటిదూరాత్ముఁడ వీవటంచునే  
 దలఁ పన యెంత చేసితి పెదన్ గృహియించెదవేల యి-కనా  
 వెలచెలికోసమోయి యనిజేకే మరల్పుము నీదుబుద్ధిని  
 కలధనమెల్లఁ జోయినను గవ్వకరంపరలావహించినన్  
 కులసతి తోడునీడవలెఁ గూడఁ జరించుచు నీకుసౌఖ్యముల్  
 గలుగఁగదేవుఁ గొల్పుచును గవ్వసుఖంబులఁ బాలుగొంచునీ  
 కులమదివెన్నెకెక్కు నటు గొరుచునుండున యెల్ల వేళలన్  
 వెలిచెలియన్ననో యచుభంగించితి వీవగుటెల చెప్పసి  
 కలిచుదిపోవు వెన్నె-డ మకాలను దన్నునుగాన నింతనో  
 చెలువుఁడబుద్ధిగల్గి దగఁ జిత్తమానందును జింతఁ దక్కిని  
 కులసతి దుఃఖిచూర్చి వెలకోమలిపై మనయాడ్చి హాయిగాఁ  
 గలిగినదేదియో కలియొ గంజియొ ద్రావుచుఁ బెద్దకాననక  
 ఇలనిలఁ బెట్టుకోఁగ మదినించు ముప్పట్టికైన మిత్రమా.



# వింధ్యాద్రిలో రావణుని లంక

(పింగళి నాగేంద్రరావుగారు)

ఇప్పటికీ ఘనమారు రెండువేల సంవత్సరములనుండియు రావణుని లంక సముద్ర మధ్యమున నున్నదని లోకము విశ్వసించుచున్నది. పశ్చిమము సింహళద్వీపముని వ్యవహరింపబడునదియే పూర్వము లంకయై యొప్పెడిదని బహుజనాభిప్రాయము. కాని పూర్వలంక సముద్రగర్భమున నంతరించి పోయెనని కొందరిమతము. కాని మహారాష్ట్రపండితుడొకడు, రెండువత్సరముల క్రింద, లంక సింహళద్వీపమై యుండనేరదని రూపించుచు నొక వాదమును చేసెను. అప్పటినుండియు పల్వరు మహారాష్ట్రపండితులు కాశీవిద్వాంసులు నీవిషయముచే తీవ్రముగ నాలోచింపదొరకొనిరి. ఆపండితుల వాదముననుసరించి రావణుని లంక పూర్వము వింధ్యపర్వతములలో నుండెడిదని తేలుచున్నది ఇది యెంతయు నాశ్చర్యమును గొల్పుకపోదు. అందుచే పురాతత్వచర్చయందభిమానులగు మన ఆధ్రపండితులు నీవిషయమును గూర్చి పరిశోధింపగలరని ఆవాదసారాంశము నీ లునిచ్చుచున్నాను.

కిష్కింధయొక్క యునికి నాధారముగ జేసికొని వారీ పరిశోధనకు గడంగిరి. పశ్చిమ జనవిశ్వాసము ననుసరించి కిష్కింధ, (నైజాంరాజ్య దక్షిణదిశను) ప్రాచీన "విజయనగరము" లేక పశ్చిమ "అనగొంది"కి

సమీపముగ నెచ్చటనో యుండి యుండెడిదని తెలియవచ్చుచున్నది. అది సర్వదానదికి ఘనమారు 500 మైళ్లు దక్షిణముగానుండును. వాల్మీకి రామాయణము వలన కిష్కింధసర్వదానది కు త్తరముగ నుండెనని మనము స్పష్టముగ దెలిసికొనగలము. సీతా స్వేషణము జరిగినప్పుడు కిష్కింధాని పతియగు సుగ్రీవుడు తన వానరులకు సీతకొఱకై వెనుక వలసిన స్థలములను నిర్దేశించుచు దక్షిణదిక్కున కేగు మానుమదాదులతో వారికి తోవలో పరిశోధింప వలసిన స్థలములను చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ సహస్రశిరసాం వింధ్యం నానామృతలతాయతం  
సర్వదాంచనదీం రమ్యాం మహాగగనిషేవితాం॥  
తతోగోదావరీం రమ్యాం కృష్ణవేణీం మహానదీం  
మేఖలానుత్కలాం త్వైవ దశార్ణా నగరాణ్యపి  
అబ్రకన్తీచువన్తీం సర్వమేవానుపశ్యత  
విదర్భాన్మస్త్రీ కాంచెరమాన్మహిష కానపి  
తథావత్స్య కలింగాంశ్చ కాశికాంశ్చ సమంతతః  
అన్వీత్య దండకారణ్యం సప్తవతసీగుహాం  
నదీగోదావరీం చైవసర్వ మేవానుపశ్యత  
తదైవా ధ్రుంశ్చ పుండ్రంశ్చవోలాన్ పాండ్యాంశ్చ  
కేరలాత్

అయోమఖశ్చన్తవ్యః పర్వతోధాతు మండితః  
తతస్తామాపగాదివ్యాం ప్రసన్న సలిలాశయాం॥  
తత్తద్రక్ష్యథ కావేరీం విమృతామప్పరోగతైః  
తస్మాసీనం నగస్సాగ్రీ మలయస్సమహాజనః॥

ద్రక్ష్యథాదిత్య సంకాశమగస్త్య మృషిసత్తమం  
తతస్తేనాభ్యమజ్ఞాతః పృథగ్నీనమహాత్మనా।

తామృపర్ణిం గ్రాహజుష్టాం తఃవ్యయమహానదం  
సా చందన వజ్రైశ్చిత్రైః పృచ్ఛన్నద్విపవారిణీ।

కాస్తేవయఃపతి కాస్తంసముద్రమవగా మాతీ  
తతోహేమమయం దివ్యంతుక్తామణివిభూషితం।

యక్తం కవాటం పాండ్యానాం గౌదద్రక్ష్యతవానరాః  
తతః సముద్రమాసాద్య సంప్రథాగ్ధ్యార్థ నిశ్చయం।

అగస్త్యేనాస్తరేతత్త్రిసాగరే వినివేశితః

చిత్రీసానుమయః శ్రీమాన్మహేంద్రః పర్యతోత్తమః।

సుగ్రీవుడు నర్మదానదీ దక్షిణమున  
నున్నట్లు చెప్పుటచే నప్పుడు సుగ్రీవుడున్న  
స్థానము నర్మద కుత్తరదిశ నున్నట్లు రూఢి  
యగుచున్నది.

ఈవిధముగ నే పౌర్ణిశకేగు వానరుల  
“మీకు, గంగా యమునా, సరయూ, కౌ  
శికీ, సరస్వతీ, సింధు, సోన, మహీ, కాల  
మహి మొదలగు నదులును మహాగిరిపర్వ  
తము మతీయు బ్రహ్మమాల, విదేహ, మాల  
న, కాశీ, కాశల, మగధ, మహాగ్రామ,  
పుండ్ర, అంగ, కోశకారభూమి (అస్సాము)  
మతీయు రణతారక (బర్మా) దేశములు తో  
వలోరాగలవు. అని చెప్పినాడు. ఇప్పుడు  
దిక్కునకేగువారలతో సౌరాష్ట్ర బాహ్యకచు  
ద్రచిత్రీ, మొదలగుదేశములనూ సీత నన్వే  
షింపవలసినదని చెప్పినాడు

శ్లో॥ గిరిజాలవృతాన్దుగ్ధా మృద్ధిత్యాశ్చిహంశిశంభ  
తతః పశ్చిమమాగవ్య సముద్రోన్ద్రీపు మహావ ”

ఉత్తరదిశ కేగువారితో మైచ్చు,  
పులింద, శూరసేన, ప్రస్థల, భరత, కురు,  
మద్రీ, కాంభోజ, యవన, శకనగర, వరద,  
హిమాలయాది స్థలములగూర్చి చెప్పినారు.

సుగ్రీవుని వాక్యముల నవసరించి  
శిష్యుని వింధ్యపర్వతమున కుత్తరముగ

నున్నట్లు ( “ భరహుత్ ” ) పౌర్ణిమము  
మతీయు రావణునిరాజధాని, లంక, ఆపర్వ  
తమునకు దక్షిణముగ నమరకంటకమునకు  
సమీపముగ నున్నట్లు నూహించుటకు వీలు  
కల్గుచున్నది అమరకంటకము వింధ్యపర్వ  
తములలో మొకశిఖరము నర్మదాస్వస్థనను  
లచ్చటనుండియే పుట్టినవి దానికి కొం  
చెము సమీపముగ నే “ గుల్బకావలీ ” ని  
వాసస్థలమని చెప్పబడు పుష్పలతాశోభిత  
మగు నొకచిన్నిగిరియుకలదు అచ్చటనొక  
దుర్గమమగు కొండకోటగలదు. దానికి  
అడుగుభాగమున మొక పెద్దయగాధము  
గలదు. దానిదరించుట కెవరికిని సాధ్యము  
కాదు. ఇదియే రావణునిలంకయైయుండి  
యుండవలెను. ఆకాలమున ఈలిగాధము  
కొన్ని (నాలుగైదు) మైళ్ళవఱకుజలమయమై  
యుండెడిది. పెద్దపెద్ద జలాశయములను  
సాగరములని వ్యవహరించుట పూర్వకాలము  
నందుండెడిది. అందుచే దీనిని సాగరమని  
పిల్చినను అనుచితమని చెప్పవలెను  
మాడుడు ! వానరులు వింధ్యపర్వతమున  
సీతనన్వేషించుచు నొకగుహలోదూరి మృ  
ముచు గోల్పోయినపుడొక తపస్విని వారని  
వింధ్యవఱకును పూర్ణమయియున్న ఒకసాగర  
తీరమునకు దీసికొనిపోయి వారితో

శ్లో॥ ఏషవిన్ద్యోగిరిః శ్రీమాన్నానాదురు లతాయుతః  
ఏషప్రసృవణఃశైలః సాగరోఽయం మహాబధిః

(ఇది వింధ్యాచలము ఇది ప్రసృవణ  
పర్వతము, ఇది సముద్రము) అని చెప్పినది.  
తరువాత కొంతసేపటికి జలాయుసోదరుడు  
సంపాతి యచ్చటకే వచ్చి

తతఃస్థానం ప్రసక్యాయామం జానకీ, తథా

(ఇప్పుటినుంచి నేను రావణుని సీతను చూచుచున్నాను) అనిచెప్పెను. దీనినిబట్టి వానరులప్పుడు సంపాతితో మాట్లాడుచున్న సుగమునకు సమీపముననేయెచ్చటనో రావణుని నివాసస్థలముండి యుండవలెను. వందలకొలది మైళ్లదూరమునలేదు.

ఇక ద్వీపశబ్దమున కర్థమేమని విచారించిపలసియున్నది.

శ్లో॥ ఇతోష్ఠి పేసముద్రస్య సంపూర్ణేశతయోజనే  
తస్మింకాలంకారరమ్యా నిర్మితావిశ్వకర్మణా

అనివాల్చీకి రామాయణములో నున్నది. రావణునిలంక యని స్థిరపరుపబ్రాముత్పించుచున్న అమరకంటకమునకు నాల్గుప్రక్కలను నీరు (సముద్రము) లేదు. మూడుప్రక్కల మాత్రము విశాలమునగాధమునగు జలాశయముకలదు. కాని “జుబూద్వీప” మునందలి ద్వీపశబ్దమునకు వలెనే దివికిగూడ అర్థము చెప్పికొనరాదా? మఱియు ఏదైపునకు లంక (రావణునిది) కానవచ్చుచున్నదో ఆదైపున కేవలము జలము. ఎరుగు లంకకు వెనుక మహాపర్వత శ్రేణి. దాని జెరుకనేమున్నదో ఎవరికిని గోచరించదు కావున జలమున్నదయకొని ఆ భావముతో అమరకంటకమును ద్వీపమని యప్పుటివారు యివహరించి యుండుటలో నస్వాభావికమేమియు నుండదు. వాస్తవమునకు లంకాశబ్దమునకు గూడ ద్వీపమనియే యర్థము. కాని “లంక” సంస్కృతభాషేతరమైన శబ్దము. అందు చేతనే దానికిపర్యాయవాచకమైన ద్వీపశబ్దముగూడ జేర్పబడి “లంకాద్వీప”మని ప్రయోగింపబడుటగూడ కల్గిన దనుకొనవచ్చును. సరళతకొర్కె అక్కడక్కడ రెండసమానార్థకములగు శబ్దములు కలుప

బడుట ఆచారముగనే యున్నది. “వింధ్యాచలము” మొదలగు ప్రయోగములుకలవు. “లంక” శబ్దము తెలుగులేక ఓఢిభావకు చెందినది. కావున అర్థమును స్పష్టికరించుట కొరకై స సంస్కృతశబ్దముగూడ జతచేర్పబడి యుండును.

లంక అమరకంటకమునకు సమీపముననే యున్నదనుటకు ప్రమాణములు—

సీతను వెతుకుచు రామలక్ష్మణులు బతులుదేరి. ఏయేస్థలముల కేగిరో ఆయా స్థలములకు మధ్యగలదూర మెంతయో యాచితరణము రామాయణములో నేకలదు. దానినిబట్టి రామలక్ష్మణులు మధ్యభారతమున భ్రమణమొర్చి నల్లూహించు కొనుటకు వీలున్నది. సీతాహరణము పర్వశాల (భవాద్రివర్గ) నుండియనిగాని లేకనాసికకు సమీపముగ నెచ్చటనుండియేనియనిగాని యనుకొనినచో రామలక్ష్మణులు ఆన గొండివద్దనుండు కిష్కింధకు అంశస్వల్ప కాలములో నడిచిపోజాలరు మఱియుక సంగతి అమరకంటకమునకు చుట్టుప్రక్కలః పసిండు “గోండు” జాతివారుతాము రావణ నుశీకులమని యిప్పుటిని చెప్పుకొనుచుందురు. మఱియు రావణుని వానరానికుల పేర్లుసాల కంటకయమరకంటకాది శబ్దములచేద్ధవించుచుండటచే ఏమాత్రమైన సాదృశ్యముండకపోదు. రాక్షసులు తాపసులబాధపెట్టినది దండకారణ్యమనందే

శ్లో॥ పంపానదీ నివాసానామను మందాకినీతే  
చిత్రకూటాల యానాం చక్రియలేకదనం మహత్  
ఈశ్లోకముననుసరించి “పంపానది, మందాకిని, మరియుచిత్రకూటము వీనిమధ్య ప్రదేశముః పోయోగ్య”మని తెలియుచున్నది.

రాక్షసుల యక్రమము లచ్చటనే జరిగినవి. ఈస్థలము మధ్యభారతములో నున్నది.

పంపా నదియెచ్చటనున్నది? మందాకినీ చిత్రకూటము లెచ్చట? వానరులెవరు? ఈవిషయములుకూడ విచార్యములు శరశ్చంద్రరాయగారు “ఉరాంవ్” అనునొక ఆరణ్యిక జాతినిగురించి వ్రాసిన గ్రంథములో “వానరశబ్దముయొక్క అపభ్రంశరూపమైన “వనరాండ” అనుశబ్దమునుండి “ఉరాంవ్” శబ్దమువచ్చిన దని వాసియున్నారు. ఈవానరులు అమరకంటకమునకు కొంచెము దూరములో బిలాన్ పూరునకు తూర్పుగా అర్పానది కవలెలియొడ్డున చోటా నాగపూర్ ప్రాంతముల విశేషముగానున్నారు. వీరిసంఖ్య 9 లక్షలుంటును. వానరులనివాసము పంపానదికి సమీపముననని రామాయణమువలన మనకు తెలియగలదు. ఈఅర్పానదియే పూర్వము పంపానదియై యుండవలెను. గాముని వానరులును రావణుని వంశీకులమని చెప్పికొను గోండుజాతి వారును ఇరుగు పొరుగువారని తేలుచున్నది. ఇంతియకాక బిలాన్ పూర్ జిల్లాలోనే “శబర” యాశ్రమము (ప్రస్తుతము శబరీనారాయణ్) ఉండెనని చెప్పబడుచున్నది. అచ్చటికి రెండు మైళ్ళదూరములో “ఖైరేదా” యని యొక స్థలమున్నది. అచ్చటిజనులు ఖరదూషణలు సంహరింపబడిన స్థలమదియేయని నేటికిని చెప్పుచున్నారు. శబరీనారాయణ్ (ఇప్పటిది) అమరకంటకమునకు తొమ్మిది మైళ్ళ దూరములోనున్నది. అందుచేత బరి? వానరులతోటి పంచయనమసంగతమైనదికాదు. శబరీ అంగులీనర్దేశముచేయుచు “ఏషవిన్ధ్యో గిరిః ఏషప్రస్రవణః సాగరోఽయంవహో

దధిః” అని చెప్పుటలో ఆశ్చర్య మేమియులేదు. రతక పూరునందు 1,400 తటాకములుండెడివని కింవదంతి. ఇప్పటికిని షామారు 360 తటాకములుకలవు “కలచురి” శిలాశాసనములయందు తటాకములు సాగరనామమున ప్రసిద్ధిజెందినట్లు ప్రమాణములు లభించుచున్నవి. మధ్యప్రదేశముల యందొకపట్టణము తటాకకారణముననే సాగరమని యిప్పటికిని పిలువబడుచున్నది. అట్టిచో అమరకంటకము క్రిందనున్న తటాకము మిగిలిన తటాకములన్నింటికంటెను మిక్కిలి పెద్దదయ్యుండినచో మహాదధియనిగాని లోకులచే న్యవహరింపబడుటలో సన్ధ్యాయ మేమియు లేదు.

మందాకినీనది చిత్రకూటమునందలి పయోష్ఠీనదికి ఒక ఉపనది. కాని యిదియే పూర్వపు మందాకిని యనుటకు కొంచెము సందేహింపవలసి నచ్చుచున్నది. అయినను, చింద్ వాడ్ జిల్లాయందలి జన్నర్ దేవ్ స్టేషన్ కు సమీపముగ మందాకినీ నదియుండెడిదని ఒకయూరపుట్టుచున్నది. ఏలనన “మందాకినీ”కి గోండుభాషలో “జన్నరదేవ్” అనిపేరు. ఇప్పటికిని జన్నర్ దేవు ధీర్ఘస్థానముగ నున్నది. ఇప్పుడచ్చట నదిమాత్రమే లేదు. కాని పూర్వ మొకప్పుడు నదియచ్చట ప్రవహించిన చిహ్నములు మాత్రమే స్పష్టముగ కలవు. మందాకిని (ప్రాచీనము) అప్పుడులేదు. అది అంతర్యామిని యైపోయినది.

సీతాహరణము గోదావరీతీరమునుండి యైసది. గోదావరి అమరకంటకమునకు దక్షిణముగా కొన్ని వందలమైళ్ళ దూరమున నున్నది. కాని, ఈగోదావరి చిత్రకూట పర్వతమునుండియే బయల్పడినది యని



శముండును. అందుచేత మన బాలురెప్పు ట్తైన నుత్కృష్ట భావ వికాస శోభితులు గాఁ గోరినచో నందులకు పాధిహాసముగు నుత్కృష్ట భాష యందే మొట్ట మొదటి నుండియు వారిని శిక్షింప వలయును. మఱి యొక మాట. బాలునకు వాని సొంతభాషలో బోధించిన నే గాని వాడు చదువునది సులభ ముగా తెలిసి కొనలేడను చున్నారు. ఇట్ల నుట దోషము. బాలునకు సొంతభాషయేదీ? వాని ముద్ద మాటలు. ఎవరి సొంత భాషలో నానికి విద్యాభ్యాసము చేయింప నలసి నచ్చుచో బాలురకు ముద్దమాటలు గల్గిన యొక యపూర్వ భాషయందును నీచజాతుల కుట్టివాండ్రకు వారి “యాస” గల్గిన మఱి యొక యపూర్వ భాష యందును బోధింప వలసి యుండునుగాదా? ఇట్టి నియమరహిత కర్మకు బాల్పడినచో పర్యవసాన మేమగునో యిది వివరింప బనిలేదు.

అదియును గాక భాష యనునది సాధన చేసిన గానిలభించుట లేదు. శిశువునకు పుట్టినతోడనే యేమి భాష వచ్చును. తరువాత మనమింటిలో మాటలాడుకొను శబ్ద జాలమును, శ్రవణ పూర్వకముగు సాధన చేతనే యనుకరించి నేర్వగలుగు చున్నాడు. అట్లువైన పాఠశాలలో నుపాధ్యాయు డొక శబ్దమును నిర్దుష్టముగ నుచ్చించి చూప దోడనే ప్రయత్నించి యనగలుగు చున్నాడు. క్రమక్రమముగా నతని వాగిందియ మ్మిట్టి సాధనకు లోబడి శిక్షితమై పాటవము గలిగి సకల సుస్వరోచ్ఛారణకును నానుకూల్యము వహించుచున్నది. మనము సాధారణముగ నింటి యొద్ద మాటలాడు కొను రీతినిగాని, శిష్టులైనను సభలలో భావమున

కెక్కుచు పాధిభాష్య మొసంగి యెక్కువ సులభముగు విధమున నుపన్యసించు రీతిని గాని పుస్తకములకు వ్రాసిన యాతనిచే చదివించినచో నతని వాగిందియమునకు దగిన శిక్షణ మిలవడదు

మన వాగిందియ పాటవమున కతీ తమైన భాష పరభాష యన్న మాటయే. అందు విద్వేలు గఱపుటల యందు రేమో! ఒక షరతులత్వమును దృక్పథమున నుంచు కొని తదనుగుణముగ నిందియప్రవృత్తి ననుసర్తింపజేయుట సజ్జనుల తోష. ఉండియములను శాసించక స్వేచ్ఛగ సంచరింప నిచ్చినచో వాటి యష్టము వచ్చినట్లెల్ల నవి సంచరింపగలవు. అట్లే వాగిందియమును. ఇందుల కొక యుదాహరణము గ నుడు! ఒక యూరకే జన్మించిన యరువురు బాలకులలో నొకడు నిరంతరాభ్యాస పాటనముచేతన వాగిందియమును సుప్రయత్నముగ దిగ్విగలుగుచున్నాడు. మఱియొకరింత విద్యాభ్యాస మొనర్పమిచే పుట్టిపెరిగినకరువాత శ్రవణ పాండిత్యము వలన జనించిన ‘యాస’ మాటలనే యనుచున్నాడు. కనుక భాషాభ్యాసమున కందును, నుఖ్యముగా బాలుర భాషాభ్యాసమునకు నియమరాహిత్యము గూడదు

మేము నియమములన్నిటని పాఠ్య జిఘ్రమునుటలేదు. శిష్ట వ్యవహారములలో నున్న భాషనే పాఠ్యగ్రంథము అందును వ్రాయఁ జేయుడని ప్రతివాడు అనఁబోదు రేమో? శిష్ట వ్యవహారములో నున్న భాష యేమాత్రము నియమములను బాటించుచున్నది? శిష్టులు మాటలాడు నట్లుగదా వ్రాయవలసినది. వారు సంభాషించుచో

“మేమప్పుడు చెప్పామే” అని యన్నారను కొనుడు. ఈవాక్యమును వ్రాయుటయిట్లేనా లేక పూర్ణానుస్వారమును వ్రాయవలెనా? ఎట్లు? పూర్ణానుస్వారమని మీరన్నచో మకారపు బొల్లునే వ్రాయవలయునని నేనందును. ఇది యెట్లు పొసగును? కాదయ్యా మేము రెండు విధములుగను వ్రాయుడనుట లేదు. “చెప్పాము” అని వ్రాయుమను చున్నామందురా? ఈ శబ్దమున మధ్యస్థమగు పవర్లద్విత్యము నట్లే వ్రాయుట దోషరహితమా? దాని నెట్లుచ్చించు చున్నాము. ఇప్పుడు కొందరు రాజమహేంద్రవర ప్రాంతముల వారు వాషక భాషలో వ్యాసాదికములు వ్రాయుచు “చెప్పేము” అని వ్రాయుచున్నారు. ఇది యెప్పునా, అది యెప్పునా? ఈ రూపద్వితయము నంటే గ్రాహ్యము? ఇతరును వైయాకరణు లెంత వరకు తటాలు పడినను నోటితో నునర్చునుచ్చారణమునకును, లేఖితో గావించు లేఖనమునకును వైకల్యము సమకూర్చు బాటుపడిరి. ఇందు చేతనే వైనుడచరించిన శబ్దములకు “చెప్పితిమి,, “చెప్పినాము,, అను రూపాంతరములు వెలసినవి. ఈ శబ్దముల నెట్లుచ్చరించుచున్నామో, యట్లే వాటిని గ్రంథములలో వ్రాయుచున్నాము. గ్రంథము లందెల్లా వ్రాయుచున్నామో యట్లే యుచ్చించుచున్నాము.

ఇక శిష్టవ్యవహారమును గూర్చి విచారించు. శిష్టులన నెవరు? స్వాధ్యాయ పరులా, నిత్యాగ్ని హోత్రులా; వీరేయైనచో “విస్సానర్పుల వారి బుజ్జినప మా విస్సాయయ (స్సారుపే,, యని దాసు శ్రిరాములు గారు వ్రాసిన పద్యమున కుదాహర

ణముగా భాషించు చుందురు. వారిని శిష్టులనక తప్పదు. వారి భాషనే సుపూర్ణముగ గ్రంథముల కెక్కించినచో నది యే సవర భాష వలెనో యుండునుగాని తెనుగు వలెనుండదేమో యని చెప్పటకు సాహసించుచున్నాడను. సాధారణముగ నీ ప్రాంతములలోని బ్రాహ్మణులు కొందరు అంచాము అందురు. దీని కంటె అంచరు, అనెడరు, నన్నరూపములే యెక్కువ శ్రేణిని పేయములై యున్ననని నా యభిప్రాయము

ఎటు కతర్కించినను శిష్టవ్యవహారమును ప్రాత్యగ్రంథములలోని కెక్కించుట కవకాశము లేదు. ఒకపేళ నెట్లొనర్చినను దారి తెన్నులేక బాలురకు భాషా స్వరూపమావంతయు గోచరించ కుండును. అదియును గాక మఱియొక విషయమున్నది. కృష్ణాగోదావరి తీరవాసులగు నాంధ్రులలో శిష్టులు వ్యవహరించు భాషయే షరిగ్రాహ్యమని రామమూర్తి పంతులుగారు చెప్పుచున్నారు. బరంపురము మొదలుగా మైసూరుప్రాంత ప్రాంతముల వఱకును విస్తరించి యున్న యాంధ్రదేశీయులందరును కృష్ణాగోదావరి జిల్లాల వారి షద్ధతినే స్వీకరింపవలయునట. పంతులుగారు తాముక తఱితిరువానుగూడ ప్రాంతముల కేగితినునయు నచ్చటి యాంధ్రులు తిక్కనగారి నాటి భాషనే యెక్కుడును మాటలాడుచుండెనయు ఒందరు సభలో వాక్రుచ్చి యున్నట్లు జ్ఞాపకము. అయినచో వారిని గూడ కృష్ణాగోదావరి తీరవాసుల ననుకరింపుడనుట న్యాయమా? ఈజిల్లాలలోని యాంధ్రభాష యనేకవిదేశపద సంకరమై కొంతవరకు గ్రాత్యరూపము దాల్చిన దననచ్చుచు రోడ్డు, మున్నగు

శబ్దము లాంధ్రశబ్ద రత్నాకరము లోనికి గూడ నెక్కినవి. అట్టిచో స్వచ్ఛమై, యితర సంపర్క దోషము లేక తిక్కన కాలమునాటి తేటతెనుగును మాటలాడు వారి నీకలువ భాష నాశ్రయింపుడనుట యే మంతభాష్యము? కాదు వారి కరవభాషా సంపర్క మున్నదందుకు కాబోలు. తెనుగు గూడ ద్రావిడ భాషావర్గము లోనిదే యని కొందరునవీన భాషాభిజ్ఞులు తెల్పుచున్నారు. అరవముతో గలసినచో తెనుగునకు స్వస్వ రూపము వచ్చినమో. ఈచిక్కు సాధించినచో సమాధానమేమి? తిరువాన్కూరు లోనున్న యాంధ్రులు మాయదియే యచ్చాంధ్రమీదరు. హైదరాబాదులో నున్న యాంధ్రులు మాయదియే యచ్చత రాధ్రమీందురు. కడప మండలము లోని వారు తమదే యచతమాంధ్రమీందురు. ఇట్లేవరిభాష స్వీకరణయోగ్యమో నిర్ణయించుట కష్టమైపోవును. ఈవాక్యము లిప్పటి కప్రస్తుతములైనను చెప్పక తప్పిందికాదు.

అన్నిటి కన్న బాలుర విద్యాభ్యాస విషయముగో మున్ను పల్లెటూళ్ళ నీధిబడులలో నవలంబింప బడుచుండిన పద్ధతి సర్వోత్కృష్టమై యిది. పెద్ద బాలశిక్ష చదువగనే రెండు మూడు శతకములు చెప్పి యాపైన నేసప్తమ సంధమునో ప్రారంభించెడివాడు దానితో బాలురు చక్కగా పద్యములు చూచి చదువ గలిగెడి వారు. ఇప్పుడా పద్ధతి పోయినది. స్కూలుపైఠాలు దోమన యయ్యలు తెలుగు పద్యమును చక్కగా నడువనైన లేకుండుట చూచుచునే యున్నాము.

ఇంతకును మునుపటి విద్యాపద్ధతికి

సంస్కృత వాఙ్మయపఠనము వరమా లక్ష్యమైయుండెడిది. మన భాషయెప్పుడును మాలుచుండెడిదే. ప్రపంచములోని సర్వ పదార్థములును నిరంతరమును మాలుచుండెడివే. అటునను సర్వపదార్థాంతర్గతమై యచచలమగు నొక శక్తియున్నది. వాని వలెనే నిరంతరము వరివర్తించు చుండు నీ భాషారూపముల కన్నిటిని నేకముచేసి, సర్వవిధ స్వరూపముల సారమునుగ్రహించి, యొక నిశ్చలమగు రసవద్రూపమును గల్పించుకొనినాడు. సర్వదేశ భాషలకును మాతృమూర్తియై యాసేతు హిమాచల పర్యంతము బ్రవర్తిల్లు ననేక భాషా సాధములకు మూలకంబమై యలరారు సంస్కృత భాషామతల్లికిని మన యాంధ్రభాషారసవద్రూపమునకును సాధ్యమైతంత సామరస్యము గుర్తుపూచినారు. పూర్వవైయాకరణులు గావించిన ప్రయత్నము సంపూర్ణముగాకపోవచ్చును. దానిని పూర్తిచేసికొనుటకు బ్రయత్నింపవలయును గాని మూల చేదముసేయుట యంత వాంఛనీయముగాదు. ఈరీతిగా పఠనలక్ష్యమగు సంస్కృత భాషాసంపత్తిని సుభముగాసంపాదించుట కానుకూల్యము గలుగజేయుటకే దేశభాషకు గొంచెముగట్టిగా కష్టమును బిగించి యుండవచ్చును.

ఇదియును గాక పైన వేదములున్నవి సర్వ సంధులను విలుచుకొనిమహాప్రయత్నము చేసిన గాని శబ్దబ్రహ్మ సాక్షాత్కారము గలుగదు. పూర్వకాలమున నైదేంద్రకేవేద పఠనముప్రారంభించెడి వారలు. అట్టిచో నెప్పుటి బాలురు నాల్గు నియమములున్న యాంధ్రభాషా పదములనే సరిగా చదువనే

రని దానిని తోసిపుచ్చుట విచారకరము. ఇది యొక దౌర్బల్య లక్షణముగావలె.

“అటులు చెప్పఁ జెల్లెను. నేటియాధునిక గ్రంథకర్తలు భాషాసంప్రదాయము నెఱుంగక యపశబ్ద ప్రయోగములం గావించి గ్రంథములను సామజేయచున్నారు” వాటిని పఠనీకు గ్రంథములుగా జెట్టినచో బాలురు చెడిపోవుదురందురా? తప్పులున్నచో దిద్దించుడ. నవీన భారతగ్రంథకర్తలు “వసియాడు” అని యపశబ్దప్రయోగము చేసినచో దానిని దిద్దవలయునుగాని గ్రంథికభాషయంతయు నకరిగ్రాహ్య మనదగునా? ఇట్లే పంతులు గారునక గ్రంథముల నుండి యపప్రయోగముల జూపిరి. వాటి నన్నిటిని బ్రకటించి ముచ్చుందు కవులెవ్వూ నట్టి యవకతవకలు చేయకుండునట్లు కట్టుదిట్టము గావింపజేసెదరు గాక. ఒకవేళ పఠనీయగ్రంథము లందట్టి తప్పులు ప్రమాదవశమున బడినను వాటి సత్యస్వరూప నిర్ణయము విద్యార్థులకు విశదపఱచి వారిని దోషజ్ఞుల గావించుట కశక్తాశముండును. ఆసునిక గ్రంథములలో తప్పులున్న వన్నంత మాత్రముచే బాలురకు సలక్షణభాష నేర్ప గూడదను సిద్ధాంతమెట్లు సాధింపనగును?

ఇక ప్రేతరగతుల విద్యార్థులగుగూర్చి కొంతవర కాలోచితము. వీరిచే నాంధ్ర భాషలోని యగ్రంథముల నెట్లును చదివించక తీరదు. ఆంగ్లేయభాషా స్వరూపము నెఱుంగగోరు నట్టిమ పేర్కొనియరు గ్రంథముల నెట్లు చదువక తీరదో, యట్లే యాంధ్ర భాషా స్వరూపము నెఱుంగ గోరువాడు తిక్కనాది మహాకవుల గ్రంథములు చదువక తప్పదు. కాని యాగ్రంథములను భా

ధించు నప్పుడు వ్యావహారిక భాష నుపయోగించుటలేదా, అట్లే పఠితా పఠిములను వ్రాయించెదము. తిక్కనకు వేఱుగానొక వ్యాకరణము వ్రాసి పేర్కొనియరు గ్రంథములనలెకే చదివెను మండురా? దీనికి సమాధానమిది. ఇప్పటికిని, ఇంక గొన్ని యుగముల పఠకులు నచ్చుముగా తెలుగులో నే భావమునకైనను సంపూర్ణవ్యక్తికరణము గావించు మన్నచో మనకు తిక్కన యేదిక్కు ఆతడు లేనచో మనకు గతిగడువదు. ఇట్లచో నాయనకొక వ్యాకరణము, మనకు తోడు పన కొకప్రజ్ఞేక వ్యాకరణము నెందులకు? కాని యాపదమూడు పర్వములలోని భాషతోడనే సర్వస్వసహాయములు నిర్వర్తించుట సాధ్యమాయని పంతులుగారు హాశ్చించినారు. సాధ్యమేయని సమాధానము చెప్పుచున్నాను. అది మహాఖని. అందు తివ్వికాలదియు గొత్తకొత్త రత్నములు వెలువడుచుండును.

ఏభాషాగ్రంథముచెప్పినను ఉపాధ్యాయులు వ్యావహారిక భాషలో వివరించి చెప్పుట లేదా? అట్టియెడ విద్యార్థులు మాత్రము వ్యావహారిక భాషలోననే వారి పఠితాపత్రములనేల వ్రాయగూడదని శంకచేయవచ్చును. వివరణమనునది యావయము విద్యార్థుల తలచెక్కునటుల జేయుటకు గావింపబడుచున్నది. ఇదికాకయిండు పాధ్యాయుడు తన సౌలభ్యమును జూడకొనుచున్నాడు. ఒకవిధమగు ప్రయత్నముచేసిన గాని సలక్షణమగు భాషవచ్చుటలేదు. ఆపాఠవివరణ సమయములో భాషాభాసము నందు నిమగ్నుడై యాతడు భాషానియనుముల వంకబోక మామూలు పద్ధతినిచ్చె.

వేయచున్నాడు. పరీక్షాపత్రములు వ్రాయునప్పుడు విద్యార్థి భాషా భావముల నైక్యమొందజేసి రెంటికని సమానముగా విశుద్ధిని గల్పింప వలసి యుండును. ఇట్టిరెండు విధములగు జాగ్రదవస్థలకు లోనైయోతని మనస్సును, చేయియు నేకకాలమున వన్నెదేలుట కవకాశము గలుగుచున్నది. సయమమేకదాయెందును సాధకులను సన్మారముల బెట్టునది. మతియొక విషయము. లక్ష్యమువేటు సాధనవేటు. ఎట్టిలక్ష్యమునకైనను బాహ్యంతరంగికములను ప్రసృతి ద్వయమొక్కతైన రూపమువొందిన సాధనయవశ్యము నవలంబించుము. పరమాత్మసారూప్యము మొదలొందేయ భాషాభిజ్ఞత వలకును గలదు నేకోర్తి మమధ్యమాధమలక్ష్యము లన్నింటికని నిట్టి సాధనముగావలసి యున్నది. అదెట్టి మార్గముగలదైనను చింతలేదు. లక్ష్యముప్రధానము. ఇందునునకు సలక్షణభావ్యలక్ష్యము ఏలయన సమస్త మహాగ్రంథములకు, సమస్తోత్కృష్ట భావములకునదియూపాధిరూపము. సలక్షణభాషలో పొదువబడియున్న మహర్థములను సువ్యక్తము సేయుటకై యుపాధ్యాయుడు సాధనారూపముగా వాడుకభాషనే యుపయోగించుచున్నాడు. అట్టిచోపద్యార్థి తనకేలక్ష్యము గలదో యాలక్ష్యముగు సలక్షణభాషయందే తనసాధనా ఫలితములను వివరించినచో త్వరలో నభీష్టము నొందగలడు. ఇట విద్యార్థులకు భావము లక్ష్యముగాని సలక్షణభాష కాదని ప్రతిపాదులనవచ్చును. భాషాభావములు పరస్పరాశ్రయముగాన నాచుర్థమునఁ దేయిచ్చట వాడినాను చదువరు లవ్యధాభావన చేయకుండురుగాక! భావమే లక్ష్యమైనను సలక్షణ

భాషయే యుత్తమముగా సాధన కాగలదు ఉత్తమముగుటచే నయ్యదియే గ్రాహ్యముగుచున్నది

ఇక పాఠ్యగ్రంథముల రచననుగూర్చి యొకించుక నుడివెదను. ఈపాఠ్యగ్రంథములను, ననగా, ఫిజిక్సు, కెమిస్ట్రీ, ఫిజియాలజీ, మున్నగు శాస్త్రముల నిప్పుడు పాశ్చాత్యపద్ధతులలో నున్నరీతిని తెనిగించి వ్రాయుటకెట్టి భాష వ్రాయవలసియుండునని ప్రశ్నించుచున్నారు. సలక్షణముగా భాషలోననేయని ఖండితముగ సమాధానము చెప్పుచున్నాను. మచ్చసకొక ముక్క చూడుడు. మాగ్నీశయము అని యున్నదనుకొనుడు. మీరు మీవ్యావహారిక భాషలో ననే యీశబ్దమును వ్రాయదలచుకొన్నచో మాగ్నీషియమ్ అని వ్రాయవలసియుండును లేదా తెనుగు ప్రశ్నయముచేర్చి మాగ్నీషియము అని వ్రాయవలయును. ఏలయన నిప్పటిలో నాశాస్త్రమున తిష్టలరందగిన వారు దానింఁగూర్చి సుభాషించు తజినీ శబ్దమున క్లే పలుకుచున్నారు. కనుక వీరి సిద్ధాంతము నొప్పుకొన్నచో నది శిష్టజన వ్యవహారములందై గ్రాహ్యముగుచున్నది. మతియిట్లే యీ శాస్త్రములను రచించినచో, నవి పండిత మాన్యము లైనచో క్రమ క్రమముగ సాహిత్య గ్రంథములలోనికి నిరంతర జనవ్యవహారములోనికి వచ్చి, చిప్పుడు సహజముగా “ఒరే! కారం రాచినట్లు మాట్లాడుతున్నావురా” యుట్లుగానే “ఒరే పోటా పియమ్ రాచినట్లు మాట్లాడుతున్నావురా” యనుసామెతలోనికిగూడదిగి భాషాస్వరూపమంతయు తారుమారై యీ రూపము

లేకుండబోవును. అంతదాక యెం దలను? యిట్టిశబ్దములే వాడవలసి నచ్చిన చో నీక నాంధ్రీకరణ మెందులకు? వెనుకటి కొక దొరగారు మీ భాషయంతయు నాంగ్ల లిపిలో వ్రాసికొన గూడదా యనినాడట దానికి బదులిప్పు డాంగ్లభాష నంతయు తెనుగు లిపిలో వ్రాయుచున్నట్టులు కాగల దు. అట్లుకాదు. తెనుగు స్వరూపమునే నిలుప దలచినచో సాధ్యమైనంత వఱకు మన పూర్వశాస్త్ర గ్రంథములను బరిశోధించి బయటకు దీసి యందున్న పారిభాషిక పదముల నేరుకొనవలయును అందును దొరకనిచో గొన్నిటిని పండిత వర్కులు సమావేశముచేసి యాయా శాస్త్రపేత్తల సహాయముతో సూతన శబ్దస్మృతిని గావింపవలయును ఇప్పుడప్పుడే కొన్ని శబ్దములను స్మృతింప గలిగినారు. “పదార్థ విజ్ఞానము” మున్నగు పదములు గ్రాహ్యములేయగును. అగుచో సూతన శబ్దస్మృతికేయే, భాష నాశ్రయింప వలయును? సంస్కృతమని ప్రతి భారతీయుడను జెప్పదగిన సమాధానము. ఏలయన

ననేక రాష్ట్రము లందు గావింపబడు నిట్టి శాస్త్ర పరిశోధనములను నొకరి నొకరు తెలిసికొన వలయు నన్నచో సంస్కృత భాషయే యాధారము. అనేకు హిమాచల షర్యంతము నేక భారత దేశమని చేయెత్తి చెప్పుట కాధార శక్తియైనది. ముప్పది మూడు కోట్ల భారతీయుల హృదయాంత రాశమున నిత్యమధ్యనించుచు మృతభాష యని ధిక్కరింపబడియు నిత్యజీవమై యుండునది సంస్కృతము. సంస్కృత శబ్దమును, ద్రావిడులు, నగ్రియులు నెఱుంగ గల్గుదురు. కనుకనే యిట్టి పారిభాషిక పదము లన్నిటిని సంస్కృతము నందే కావింపవలసి యుండును. సంస్కృతము గన్న ముద్దుబిడ్డ సలక్షణంధ్ర భాష తల్లికూతుండుకు భేదమేమి? ఈరీతిగా నిందును సలక్షణంధ్ర భాషయే గ్రాహ్యమగు చున్నది.

గ్రంథ విస్తర భీతిచే దీని నింతతో ముగించు చున్నాను. చదవరులు నాయని ప్రాయముల యందలి యాదార్శము నెఱుంగుదురు గాక!

పత్రికా స్వీకారము

చిత్రకథామంజరి

గ్రంథకర్త రాయసం వెంకట శివరామగారు **M. A. D. S.** నెల్లూరుకి శాశాలాధ్యక్షులు ఇయ్యది రసవంతములైనట్టియు సీతీబోధకమైనట్టియు చిన్న చిన్న కథలయొక్క సంపుటము. పద్యాధులును తక్కుంగలవారలను కఠింపదగినది. వెల 0-12-0 వలయువారు:—గ్రంథకర్తకు వ్రాసిన బహయగలరు

హ్యం లెట్

గ్రంథకర్త— గోగులపాటి వీరేశలింగమ పంతులుగారు **B. A.**

ఇయ్యది నాటకచరిత్ర పేర్కొనుదు కవి విరచితమైన హ్యం లెట్ నాటకముయొక్క కథాభాగమును తేట తెనుగున రచించబడిన స్వతంత్రచర గ్రంథము వెల 0-6-0 వలయువారు:— కాకినాడలోనుండు కృతికర్తకు వ్రాసి తెప్పించుకొనవచ్చును

# సాభిప్రాయవిశేషములు



బెంగాల్ నాగపూరు రైల్వేయందు పనిచేయువారు అనేకవేలమంది షుమారు 15 దినములనుంచి సమ్మెకట్టియున్నారు. వారు జంతువులకుకూడ తిండికి సరిపోని తక్కువ జీతములతో ప్రాణముల నిలుపుకొనలేక, యజమానులదృష్టి నాకర్పించుటకై పనిచేయుచున్నారు. కానియజమానులు, తమ పనివాండ్రకవృత్తములను దయార్థిదృష్టితో విలోకించి. జాలి, ప్రేమ చిహ్నములకు గావుటకుమారు, గజర్నమెంటు వారి సిబ్బందిలను, తుపాకులను, సహాయములేసికొని తమ దురభిమాన గౌరవమును కాపాడుకొనుచున్నారు. నోకాలపు ప్రపంచ దస్థికి కారణము, దయ, మానవసోదర భావము పూర్తిగ నశించుటయే. ఇంగ్లాండు నందు కొన్ని నెలలక్రిందగనే జరిగిన బొగ్గు సమ్మెకిదియే కారణము. లక్షాధికారులకు కంపెనీ, యజమానులు, చలిచే తిండికి సరిపోక మలమలమాడుచున్న కుటుంబములను పోషించుకొనలేని పనివాండ్రమొఱులు లక్ష్య పెట్టరై. బీదవాండ్రకు, అబాధలకు, యిట్టి విషచుష్ఠియందు యజమానులను లొంగదీయటకు, అందరు ఏకమై సమ్మెకట్టుటయే. ఈసమ్మెజ్వరము ప్రతిదేశమునందునువ్యాపించియున్నది. నవీననాగరికత, యంత్రకర్మాగారము యొంత గొప్పకైనను భాగ్యవంతులకు నాభివ్యత నిచ్చుచున్నవిగాని, పేదమా

నవ సుఖమునకు తేమదామకములుగా లేవు. మానవసౌఖ్యమునకు కావలసినది ధనము ముఖ్యముకాదు. దయ, సోదర భావము త్యాగము యిందుకు ముఖ్యసాధనములు. అమెరికాలో నద్భుతభాగ్యవంతుడగు పోర్డుగారు తనకర్మాగారములందు లక్షల కొలది పనివాండ్రచే పనిచేయుచున్నారు. కానికన్నతండ్రివలె వారిపిల్లలకు సూళ్ళను వైద్యశాలలను, మంచియోగ్యమైన వసతులను మొదలగువాటిని స్వతంత్రిఖర్చుపై నిర్మించి ప్రపంచములో నితరయజమానులకు మార్గదర్శకులైయున్నారు. ఈముఖ్యాంశమును ప్రోత్సహించునగుమనిచి త్వరలో మానవసంఘమునందలి యిట్టిశ్యాధులను నిర్మూలించి దేశక్షేమమునకు దోడ్పడునుగాక.

చీనాముగ్ధము

విరోధాహహ సంగ్రామమంతమైనప్పటికి ప్రపంచమునందు విశ్రాంతిలేదు. యూరపులో నగిపోయినదనుకొన్నను, అమెరికాయందును చైనాయందును మరల అశాంతి మూర్తీభవించినది. అందులో చైనాయందు వికృతరూపమును బొందుచున్నది. బ్రిటిషువారు అమెరికావాని, ఇటలీ వాని, తమతమ యుద్ధనావలను, సేనలను యాత్రసంక్షాన్ధము హంగైదేవునకు చేర్చియున్నారు. చైనాశేషస్తులు, ఇంగ్లీషువారు తమ గాఢపరిపాలన ముసేవిధమైన జోక్య



ము కలుగ జేసికొన కుండుటకు పట్టుదలతో నున్నారు. జపానుకూడ తెల్లవారిలో నేకీ భవించు సూచనలుకలవు. ఇట్టిస్థితిలో చైనాలో నంతః కలహమెక్కువగ నున్నది ఇది చైనాదేశీయుల గొప్ప పొరబాటు. ఏ దేశ మైనను ఒకేకాలమున రెండు పనులుచేయ లేదు. అట్టిస్థితిలో స్వదేశమును జక్కపెట్టుకొనుట, పరదేశీయులతో చాక్కులకై పోరాడుట మిక్కిలి కష్టము. ఇప్పుడు స్వతంత్రాభిలాషనల పత్రికదేశస్తులును, చైనాయొక్క యాశయములయందు. స్థానుభూతిని జూపుచున్నారు.

ఇండియా గవర్నమెంటు వారు ప్రజల సమ్మతిలేకయే, ఇచ్చట సేనలను చైనాకు పంపియున్నారు కారణమే మన ఇండియా చైనాకు దగ్గరగానున్నది. చైనాలో కూడ యిండియనులుగలరు వారి ప్రాణములను గాపాడుటకు కూడ మనసేసల పంపబడినవియని చెప్పుట న్యాయముగాదు. ఆ సేనల ఖర్చెవరు భరింపవలయునని ఎస్సెంబ్లీలో ప్రశ్నింపగా, ఇండియా పనిమీదకాదు గనుక బ్రిటిషువారే భరింతురని సమాధానము చెప్పియున్నారు. భత్యపుఖర్చులిచ్చి నంత మాత్రాన, భారతసేనలు, యంత్రముల వలె ప్లక్తిత్వములేక, బ్రిటిషువారు చెప్పినట్లు పరదేశములకు బోయి న్యాయోన్యాయ వివక్షతలేక యుద్ధము చేయవలసినదేనా? ఇంక భారతదేశమునకు స్వాతంత్ర్య

మెక్కడ? రాజ్యాంగ విషయములందు భారతీయుల యభిప్రాయమునకు తావేది? “భారతీయులు అస్వతంత్రులు, చట్ట నిర్మాణ సభలు బూటకములు” అని చెప్పువారి మాటల మందబద్ధ మేమున్నది?

సక్షత్వాలాగారు పార్టీకులస్తులు. పార్లమెంటుమొదలు ఈయన “కమ్యూనిస్టు అనగా మానవసంఘ మేనుమే “కమ్యూనిస్టు”ల ముఖ్యయాదర్శము. జాతి మతభేదములు లేక, బీద, భాగ్యవంతుడు అరుభేదము లేక, తెలివిగలవారు, తెలివిహీనులు అను భేదములేక, సర్వప్రజలు ప్రాణించిక సౌఖ్యమున కర్హులు అని వీరుచెప్పుదురు, సక్షత్వాలాగారు యిప్పుడు మనదేశమునకు నచ్చియున్నారు. వీరు వచ్చినకారణము మనపరిస్థితులను గ్రహించుట కొరకే, వీరు రాకీపూర్వము “కమ్యూనిస్టు, అనగా మొక విప్లవకారుడు యనెడి యభిప్రాయము చాలామందికి కలదు వీరుప్రచారము సంగ్రహించేసిన యువన్యాసములను బట్టిచూడగా, వీరికి మానవతెన్న యెంతగోరవమో, బీదలన్న ఎంత విశాలహృదయము జాలిగలదో మనకు విశదమగును. వారి పూర్వజన్మకృత మనెడి దుర్బరదుర్ధిశినుండి బీదలను గ్రహించుటయే వీరి జీవితపని. బెంగాల్ - నాగపూర్ సమ్మె గురించి మాట్లాడుచు సక్షత్వాలాగారు చాలావిచారిమునుబొందిరి





Lakshmi Art, Bombay 8.

తా కేశవ మాయ పుష్పసంతతులఁదెచ్చి ప్రియమనాల్సొన నలపుకవొవుటండ  
 లక్షమ పలుఁబెట్టి కట్టిన యలరుదంతం కలనానియొడిక ముగ్ధ నోహల కృష్ణ !

# భావకవి

— విప్రవాద సత్యనారాయణ

క్షుహరితభూములను నేమిపనో తిరుగాడుచుంటి నా  
యూహలుగూడ మందపవనోర్ములతో విచరద్విహంగసం  
దోహమునో మొగిళ్ళగమితో మెలమెల్లన పాకులాడు నా  
శాహతి తెక్కలార్చు గగనాగ్రతలంబున కంటపోయెడు

నాయెడ మందమందగమనంబుల చూపెడు నొక్కమాటు మా  
లాయిత మల్లికాసురభిశత్వము చూపెడు నొక్కమాటు క  
న్దోయితుడో ప్రళీతల మనోధృతి చూపెడు నొక్కమాటు నా  
మై యిదియేమొ గాలిపొరమాదిరిగా నవునట్లు తోచెడు

క్షుగగనంపుపెల్లల చరించెడు బాలవిహంగకోటి కం  
టే గిలుబొప్పు కాంతులు గణించెడు లేతమొగిళ్ళ చాలు కం  
టే గొనయంబులాగి బిగియించిన వింటవిదల్చినట్లు నా  
శాగతి పోయెడు బరవసంబున నాయెడలోనిభావము

కొండల నడుమ భగ్గున సుళ్లుతిరుగు చాకసము ముట్టెడు కొండగాలినోరు  
కొండలంచులరాళ్లు ఘూర్ణిలంబడి పోయి పడఁబోసికొను సెలవాగునాదు  
వేదికొగనిపించరాని యేకొండ గుంపులనో యొకడవిలో పూవునాదు  
పెనుగాలి విరుగదోసిన గుమ్మల వేడుళ్ళ లోయలలో వింతచాయనాదు.

# విషయ సూచిక

3649

9

భాషకవి

|                                                                                        |       |
|----------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| కుక్కపిల్ల—వేలూరు శివరామశాస్త్రిగారు శతావధాని                                          | 1-6   |
| రూపము—కొలచలను కృష్ణరామయ్యాజుగారు M. A. L. T.                                           | 7-8   |
| సమస్సు—నేలటూరి అనంతాచార్యులుగారు యువకవిమ డలి                                           | 8     |
| పాండురంగమహాత్మ్యము—కవిత్వ. అన్నాచారి న బ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు శతావధాని                  | 9-12  |
| ప్రేమలలిత—డాక్టర్ పి. వి. రమణశాస్త్రిగారు                                              | 12    |
| కడుపుజుళ్ళు—కవిసాహిత్యము అన్ని శేషగిరిరావు చోడవరపు జానకరామయ్య                          | 15-16 |
| బాలీమ—మధ్య కవిత్వము                                                                    | 17-18 |
| భవభూతి—కవిసాహిత్యము అన్ని శేషగిరిరావు చోడవరపు జానకరామయ్య                               | 17-18 |
| నాగూహలు—కవిసాహిత్యము అన్ని శేషగిరిరావు చోడవరపు జానకరామయ్య                              | 26    |
| పరజ—భారతీయ పద్యము శర్మగారు యువకవి మ. డలి                                               | 27-80 |
| మృగశాత—కవిసాహిత్యము అన్ని శేషగిరిరావు చోడవరపు జానకరామయ్య                               | 30    |
| రామన్నపాతులు—తిక్కన సాహిత్యము—సిరిసూరి జయరావుగారు B. S. C.                             | 31-37 |
| భావతరింగములు—శ్రీ శేషాచార్యులు                                                         | 38-40 |
| రాయబారి—పెనుమర్తి వెంకటేశ్వరగారు యువకవిమంశలి                                           | 40    |
| చంద్రకాంతం—రాయసూరి వెంకటేశ్వరగారు M. A. L. T.                                          | 41-48 |
| సమాజలాభము—శ్రీమతి. పి. కే. శారదాబాయి యి. టి. విద్యాధిని                                | 48-49 |
| కథకుడు—పోడూరు రామచంద్రరావుగారు B. A. B. L.                                             | 50-56 |
| విప్రలబ్ధ—చిరునోలు కోటేశ్వరరావుగారు                                                    | 56    |
| మోహన్ చందు—మోహన్ నాథరామణంగారు                                                          | 57-62 |
| యెరుగరా—కాలకవి కోగిటి కర్తానల్లిభూర్లుకరావుగారు                                        | 62    |
| ప్రతిజ్ఞాపాదము—శ్రీమతి ఆకిరిపర్తి సరస్వతీదేవిగారు                                      | 64    |
| జ్ఞానివిజయనగర చక్రవర్తి—పాలకోడేటి వెంకటరామశర్మగారు B. A.                               | 65-8  |
| శ్రీలయభివృద్ధి—శ్రీమతి పందిటి సత్యవతిగారు యి. టి. విద్యాధిని                           | 69-71 |
| ఆహ్వానము—పూటూరి సత్యనారాయణరావు బహద్దరుగారు                                             | 71    |
| నాపల్లి మహేశ్వరస్వామిశాస్త్రిగారు కోత్సవము—శ్రీమతి కమలికంటి లక్ష్మీకరసమ్మగారు I. M. P. | 72-73 |
| ప్రణయలేఖ—చిరునోలు శేషగిరిరావుగారు.                                                     | 73    |
| నకి—శ్రీమతి పెనుమర్తి పానాగంతుగారు                                                     | 74-78 |

|                                                                       |       |
|-----------------------------------------------------------------------|-------|
| ఉపమానత్యగిణి శ్రీరాజా మంత్రప్రగడ భుజంగరాయప్రసాదము                     | 77    |
| ముద్దు - కాశాని సరసింహారావుగారు                                       | 78-79 |
| తేటి - జగతి నీవంటి యుత్తమసఖులు గలరె? నండ్లూరు శోధ నాద్రాచార్యులుగారు. | 80    |
| పురుషార్థములు - తాళూరి నారాయణరావుగారు                                 | 81-88 |
| ఆరామ గేయము తిపిర్నేని వెంకటసుబ్బయ్యగారు (నవకవిమండలి)                  | 88    |
| పూజాప్రబుధము - మేడేపల్లి వెంకటరమణాచార్యులుగారు                        | 89-93 |
| ఇదిరానున్న ప్రశయము గురజాడ బాలకృష్ణారావుగారు                           | 94-96 |
| స్మృతి-యల్ సాంబశివరావుగారు. భారతీసేవా సంఘము                           | 97    |
| స్వప్నము బాహు జితమన్నధరావుగారు                                        | 98    |
| సాభిప్రాయవిశేషములు                                                    | 99    |
| పత్రికా స్వీకారము                                                     | 100   |

## పటములు

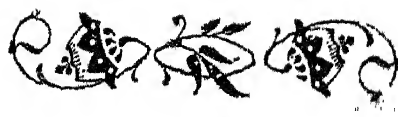
ప్రవర్ణితము -- గోపికా పరివృత్తదైన మురళీకృష్ణుడు

ఏకనర్ణితము -- బుద్ధుని ఆనందజ త్తు

ధన్వంతరీ యాగర్భావము

శ్రీకృష్ణుని యమునానిశారము

శ్రీ మహావిష్ణువు





# పుష్పమాల

సంపుటము 1 }

ఏప్రియల్

{ సంచిక 4

కుక్క పిల్ల,

వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు (శతావధాని.)

ఆ. ఇండ్లు దొడ్లు లోని వెల్లను గాలించి కుక్క యొకటి దాలిగుంట తనకుఁ దగిన దంచు లోన తలపోసినదియ కాఁబోలు నందుఁ బురుడు పోసికొనియె.

ఉ. శ్రీరమణీయమా తనువు సింగపు మోమును నూర్వపుండ్ర మే పారెడు చంద్రనికృకల యట్టి కనుల్ పులి చార లేపుతా గోరులు కల్లు దాని చిరుకూసను గాంచుచుఁ బెద్ద లెల్లరుఁ “భైరవమూర్తి” యంచు నొక నామము పెట్టిరి మంచిరోజునా

క. అల కుక్క కూస నచ్చటఁ దిలకించిన యగతనంత జేవా! నీ విం దుల నెలకొంటి వటుంచును గలయగ ననుకొంటి బృదయకమలమునందా!



ఆ. పది దినాలలోనే బలిసి యల్ల కబోది జ్ఞాననేత్ర మార కరఁగి కరఁగి  
కరఁగి రెండు కనులుగాఁ బరిణామంబు చెందె నుక్క వేటుచేప తోడ.

ఉ. కన్నులు లేనివాఁడు తనుఁ గాంచిన తల్లి సుధాఘటంబుగాఁ  
గిన్నన జ్ఞాననేత్ర మది కన్నులు కాఁ దపకన్నఁ బెద్దదె  
యున్నటు వంటి జంతువనియున్ శునకార్భక మెంచె జ్ఞాన మీ  
కన్నులుగాఁగ మీరినను గల్గఁగ బోలును నిట్టి భేదముల్

ఉ. వాచవి పొంతుఁ గానఁబడు వస్తువు లన్నియు నాకు నేలమూ  
చూచును గోళు లుండుటకుఁ జొప్పని త్రవ్వను దల్లి పొట్టో  
దాచిన యిల్ల దున్నదని తాఁగనఁబోలును దూఱుఁ దల్లి పో  
లేదినఁ జంటి నంటికొని లీన మగున్ శునకార్భకంబహా

సీ. ఆకలియైనప్పు డాకాశమును మ్రింగ నెంచఁ బోలును మోర నెత్తుఁ బైకి  
ఎవరేని దాపుగా నేతేరఁగా మీదు దాసుఁడ ననఁగఁ బాదంబు వట్టు  
మహిని గారాకులు మరమర లాడంగ సింగంబు వోలె గర్జించు నెగసి  
ఆది వరాహంబు నాపోసనముఁ గొనఁ దలఁపఁ బోలును నేఁ ద్రవ్వ గోళ్ల

గీ. ఆఱగట్టిన వలువలయంచుఁ గఱచి క్రిందఁ బడి మీఁదఁ బడి దలక్రిందులగుచు  
మాటి మాటికినిం జెఱ లాటలాడు నక్కజము పిక్కటిల్ల నాకుక్కపిల్ల

ఉ. దానిని గాంచి చాల సరదాపడి జేయుడి తోడఁ బెంచఁగాఁ  
బూని గళంబున న్నిగళముం దగిలింపఁగఁ గోరి బస్తికొ  
నే నొగిఁ బోయినప్పుడు గణించుచును గొనితెచ్చి మెల్లనా  
కూనమెడం దగుల్పఁగను గోరి యొకించుక దాని డాసితి

మ. తన స్వాతంత్ర్యము పాడుచేయు ననుచుం దాసుతయేక మను  
బున యందా శునకార్భకం బెఱుఁగఁగాఁ బో కల్లనక శృంగఖలక  
దినుబండాలమునాఁగ భావననో జాతిస్వస్వభావాననో  
కొను, నాకుకొ, విదిలించు, గీటు, నమలుం గొంపోవు నట్టిట్లుగక

చ. "అసలు శరీరమే యొక మహానిగళంబగు దానిపైని నా  
యసనిగళంబు కొండొకటియూ మన భైరవమూర్తి కంచు మా  
నసముననుం దలంచి యయినన్ మెడయందు దగుల్ల మెట్టులన్  
మసలునో చూతమంచు మది మాటుడు గట్టితి దాని నెప్పుడక

ఉ. కట్టిన యుత్తరక్షణ మెగాదిగ జూచి నఖిలి శృంఖలా  
పట్టికబట్టి లాగిన ఖిపాలిక దాననుజుట్టుకోగన  
ట్టిటగుమం గుయో మొఱ్ఱొ కయీ కుయి మంచును నేడ్చెనక్కటా  
కట్టినవాని చేతులకె కట్టి కనుంగొనబోలు దద్వ్యధల్.

సీ. ఆది కేరాతుండు వేదికుర్కురములఁ గట్టినాఁడా యొక్కగడ్డిపోచ?  
నటుకనాధుండాత్మ వాహనంబే యెగుగాక! యెన్నండేని కట్టినాఁడె?  
కట్టఁగా లేదాకో గళనిగళములేక యల్ల దత్తాత్రేయుడను మహాన్!  
గొలుసును గట్టెనొక్కో మహావ్రస్థాన దశయందుఁ గుక్కకు ధర్మరాజు!

గీ. కట్టఁగావలెగాక త్రికాల శాశ్వతాను రాగంబుచేతను గానినాఁడు  
ఆఁఁగాఁగలవాఁక్కొ యొక్కహమయేని బధ్యమానంబులుక్ మఱి బంధనములు!

వ. అని తలచి

ఉ. దాని స్వరాజ్యముక్ మఱుల దానికి సర్వము ధారపోయనా  
కూన తటాలునన్ విసిరి కొట్టిన చెండను బోలె దూరభా  
గానకుబోయి నిల్చి యపకారిని గాంచి మొఱుగు రీతిగాఁ  
దాను మొఱింగె, నానుకొనె దల్లివెసం జనుచెంచి యంతట

ఉ. పూనినకూర్చిఁ బిల్లలకుఁ బ్రొద్దునలేచినతోడ దలంటగా  
నూనియ రాచిమేయినికి నన్నగ నొప్పగవానిఁ ద్రిప్పనాఁ  
గా నొక కందినూతనముగాఁ బ్రసవించిన సంతతుతోడనా  
కూనసమీపమందులను గుర్తురె దంట మగండుజాటగన్

ఉ. అల్లనరాహమూధమున యందుల నడవమ లీనుచున్న యీ  
పిల్లలగాంచి చాపలము పెక్కువకానల కుక్కపిల్ల తా  
నల్లన ముందుకాఱొకిటి యశాలకు నొలకుఁ జూపి చాపి యా  
పిల్లలలో న తాను నొకపిల్లగ నై చనియెం దటాలునన్

మ॥ మనపెద్దల్ తొలినుండి వైరములతో మన్నారుగా కీషయిన్  
మన మావైరము మాటరున్ మఱచుచున్ మైత్రిన్ విదంబించి యి  
మ్మును జేకొండము నావరాహశిశువుల్ మున్నుండ యాకుక్క పి  
ల్లను మూచూచుచు దీర్ఘఘర్ఘర సమాలాపంబు చేసె వెసన్

అ॥ అల్లకుక్కపిల్ల యాపందిపిల్లల కూడి కపుడు చాలఁజూడనాయె  
అలలు లోనలోన యణగిపోయినయట్టి యంతరాత్మవిభవ మట్టువోలె

ఉ॥ నిన్ననుగాక మొన్న నెజనించి పవీపసికూన లేమెటుం  
గు? నిజమాంససారభము కోల్పోనచో భవకార్భకం బొగి  
జున్నినిగూడఁ గోలకయమానునొకో యని పందితల్లి తా  
వెన్నును దిప్పిముట్టె జడిపించుచుఁ బిల్లలఁ బాయఁజేయుచున్

క॥ ఆరటిఁజాతురి జాతవ్రాతము మూచూచుచున్న భైరవమూర్తిక  
భీతిలఁగాఁ బొడిచిన తలజాతివిరోధంబు తాను సామాన్యంబే ?

క॥ సూకరి పొడిచినయంతట సూకరముంబొడిచె నల్లశునకార్భకమా  
తాఁకులచే దేహగృహ ప్రాకారం బపుడెదాఁటి పటచెంగట్టా

చ॥ పొడిచిన తావునం దలఁతివుండునుగాని మరేమి చిహ్నముం  
బడగనులేదు పట్టుమని బాధయులేదు వికారరూపమె  
క్కడయునులేదు మేనుకనుగండదు నిద్దపునిద్రఁ జెందున  
వ్యదునునఁ గుక్కపిల్ల యిలపానుపునంగనుపట్టె నాయెడకో

ఉ॥ అక్కరణిక్ జయంబు తనకబ్బిన మోదము పెల్లుచేతనో  
యెక్కడఁ కుక్కతల్లి కడునేడైటవచ్చును యన్నభీతినో  
యెక్కడ నొక్కఁడౌ నిముసమైనను నిల్వక యల్లపందినల్  
దిక్కులు చూచుచుంజనియెఁ దిన్నగఁ బిల్లలు పెంబడింపఁగన్

శా॥ కాకింబోలెను ధర్మపిండమును వాఁగైకోఁగ నాడాడకున్  
రాకల్పోకలు చేయుచుండి నడుమన్ స్వాంతం బొగింగూనపై  
దూఁకందోడనె చేపురా ముగమునందు బ్రేమపుష్పింపఁగా  
వీక్షవచ్చెను దల్లి నాకనుల నుండినవచ్చె నీరత్నఁకిన్

శా॥ ఏకాలంబును బెంగ బెట్టుకొని తన్నీక్షించినంతం బయం  
దూఁకఁవచ్చెడి కూన కానిరటిలో నొంగుండెనేలా ? యట  
చేకాలోచనతో బెనంగొను ముఖం బిట్టట్టులన్ వంచుచుం  
దోఁ కాడించుచునిల్చె నాహృదయముం దోడ్తోడనిల్చెన్ రహిక్

ఉ॥ ఆమెయిఁ గొంతసేపరిగినంతట నయ్యదిప్పిర్చితిగా  
జామనె మేలుగొల్పఁ దనపాదముజాపుచుఁ గూనకాల్చిపై  
బ్రామెను సంతక్ష మెలకువం గయికోమిని నేటవాలుగా  
మోమునువంచెఁ జూచెనటుమో మిటుమోముయి గొంతసేపొగి

శా॥ ఆ కల్లోలతనేకీరీతిగను నేనాకూన వృత్తాంతమున్  
సాకల్యంబుగఁజెప్పి దానివెతలో సంగోదపాలొందఁగా  
నాకాక్షిందితిగాని యక్కటకటా హందైవమా ! దుర్విషే  
నాకాకుక్కలభాష కొంచెమయినక రాదేమినే జేయుదున్

శా॥ మోలక నిచ్చినతల్లి దాపరిగియున్ మూచూచి మూచూచితాఁ  
గాలుంగాలును ముక్కుముక్కు నికనికంగన్నుగన్నక్కటా  
కీలుంగీలు పరీక్షచేసి మివులక ఖేదంబు నాదంబునం  
దోలాడంగను నేగమింటిమొగమై యుద్రిక్తమై యేడిచెన్

కం॥ అలకక్కయేడ్చు సృష్టిప్రళయంబులనట్టనడిమి భాగమునందున్  
నిలువఁబడి మృత్యుదేవత సలయంబుగఁబాడు పాటచాడ్చున నొప్పెన్ ||

కం॥ తెచ్చినవాడను దేనేతెచ్చితిఁ దొలుదొల్తఁగొంత తిరికాసది కా  
వచ్చును మెడలో గొలుసున్ గ్రుచ్చకపోయితిని మృతినిగూర్చితి నకటా॥

ఉ॥ 'ఇంకనునాకు సిగొలుసిదేలకొ దీనినిజూచుచుండఁగా  
జంకగు"నంచునెంచిపయఁ "జాలునుజాలును లేనిపోని దుః  
ఖాంకము తెచ్చికొంటిఁ గటయంతము లెంతటినాకేనియున్  
భాంకగునే? యటంచు నొకబోధమునొందితి నంతలోపలన్ ||

ఉ॥ కుక్కకునట్టిబోధ యొనగూడకపోయెను బాషపడ్డ యా  
చక్కనియింటి నెట్లయినజాఁది నిగూరుగ నిల్వబెట్టఁగా  
నక్కిలిఁబట్టియెత్తు; బంతట గుండెలుక్కుల్లిపోవఁగా  
నక్కటయేడ్చు నాపుకొననొకొ ! యేరికి బుత్రశోకములే ||

ఉ॥ ఈనినకొత్తరోజులను నేయితరంబగు జాతువేనియుం  
గూనకుఁ గీడుచేయునను కొంకుననాకటబాధ సైతమున్  
లోననె మ్రింగి రక్షణముచుం బడరించెడు తల్లియక్కటా !  
యానిమిషాననే శుకమహాముని యయ్యెడినే తలంపఁగన్ ||

కం॥ అలకుక్కయేడుపుల వినిపులుగులునున్ బంధుకులముపొలికి వెతచే  
నెలుగువడనేడ్చునోయ న నలబలముగ గూసె సంజయందులనంతన్ ||

గీ॥ సూర్యుఁ డపరాధియందులఁ జొచ్చినంత గొడ్లగాచెప్పవైలాడు కుక్కకూన  
కాలిఁగెకొని దూరభాగంబులందుఁ బారవైచెరు దల్లితాఁబనవుచున్ ||

ఉ॥ కూన యదేడనిన్నదియొకో పసిపట్టంగబోలుఁ దల్లి య  
ద్దాని నలుంగకుండఁగను దానెట్తోకొనివచ్చి కొంతమా  
రాన బరుండఁబెట్టుకొని పొణముపోసెను చూపుచూచు నే  
మానవుడేని దానికినిమానుగ వ్యాఖ్యయొనర్పలేఁజెటుల్ ॥

గీ॥ నేనుకూడను నప్పడద్దానికనులుచీల్చికొని వచ్చుచున్న యీతములకును  
నన్నలో తమ్ములోకాని యగు కటాక్షములను బరఁగించి కనుఁగొంటిమోమువంచిన

సీ॥ దానిచూపునను నిద్దంపుసంజీవనాషధి రసంబదియుండఁజాలుననాహ ।  
పడియున్న యలకుక్కపసికూన వెండుకల్ జేనకొలందిగా లేచినట్లు  
ఊర్పుటూర్పుల యున్నిచే నిరువ్విక్కలలవోకఁ గ్రమ్మరనాడినట్లు  
లరమోడ్పుకందోయి చుల్లనల్లనవిచ్చి కనునట్లునాకును గానిపించె॥

గీ॥ వెనుక కాళ్లనువిడిలించి వెన్నువిటిచి లేచి యిఁకఁదల్లిమూతి మూచూచునంచుఁ  
దలఁచి సంశోషమెంతయుఁ దల్లడింపఁబలికితిని గూనబ్రతికెరా బ్రతికెనంచు ।

శా॥ నా సంభాషణమాలకించుచును జెంతంబొల్పునా రార! నీకీ  
సంభాంతియిదేల? చచ్చినది తానెందేని జీవించునే?  
యీ సంపత్తియుకూడ నిల్వడిఁకఁజమ్మి ! కుల్లి కాకాళికి  
గాగ్రసంపామరి పూతగంధియు వీరక ముక్కుమూయించెడుక ॥

కం॥ అనిపల్కిరంత నాకుక మనమునఁదజ్జీవితాశ మాయంబాయె  
గనుపట్టినదియుఁ దత్క్షణముననే యొకప్రాతఃశవముపోలికి నకటా?

కం॥ మేమాడుమాటలర్థము కామినెయయియుక నిజంబుకాబోదనియో  
యామాతమాత్రమరయుట తా మానఁగలేదు నిశ్చితంబగు పేర్మక

ఉ॥ విచ్చినకన్ను లెంతయును విచ్చినయట్టులె చూచిచూచి మే  
మెచ్చటివారమచ్చటికి నేఁగఁగగొడ్లనుగాచురాఁడటుల్  
వచ్చియుఁగూనకాలుగొని లాగుచురక్కెసరుప్పలోనికిం  
బుచ్చెను సారమేయి మినుమోరయి బిట్టుమొటింగె నత్తరిక

గీ॥ నాటినుండియు నె తయునేటివరకు రక్కెసలరుప్పలందులఁగుక్క మొరుగు  
లోకులందరకును మఱికాకపోవుఁగాక నాకును వినఁబట్టగా దొడంగె

శా॥ ఏకాంతంబునఁగుక్క యేడ్చువిను నాకీరీతిఁదోఁచెకః కటా  
లోకుల్పల్కిన మాటపట్టుకొని నేలోలుండనై చచ్చెనం  
చాకగిందిచితిఁగాని తల్లివలె ననత్యంతవిశ్వాసముం  
జేకోగలిగితి నేని యాక్షణమతా జీవించి నా నాకజే?

# రూపము.

కొలచలము కృష్ణసోమయాజులుగారు M. A. L. T

ద్వితీయసంచిక తరువాయి

స్థితికి తేజము రూపము; బుద్ధికి ప్రజ్ఞా; వల్లభులకు శ్యామము; దినమున కువస్సు; జన్మకు బాల్యము. చీనులకు ముద్దయడుగు లొక యడము. ఆచారవిషయము లను చారము చేతనే రమ్యములు. పాపమును బట్టి పుణ్యము రూపము. ఈ యన్యోన్యము లేక రూపమే లేదు. ఇట్లు కురూపము గూడ నొక రూపము. సర్వ వస్తువులకు గుణమే రూపము. ప్రార్థనకు ఫలము రూపము. రూపము గలవాని రూపమే రూపముగాదు. విరూపముల వైరూప్యము గూడ రూపమే. స్వభావము సర్వత్ర రూపము.

స్వభావము యోగ్యము. సామాన్యము చీరికలు కట్టుటతప్పు. తెలిసి గొల్ల నను దెలియకయైనను దప్పేయగు కాని నీచదశ కివి సహజమై, యుచ్చయందు గూడ నొక యందమగుచున్నవి. ఇట్లు సహజము బలె సంగతము గూడ రూపము. శుక్లదరిదునికి జీరికలు యోగ్యము గద! ధన్యులగు దాపసులకో యందె విరాగము. ఉభయతః యవి రూపమే, మహితులు స్వతంత్రులగుటం బలె మహత్త్వ కరతంత్రులు గాకుంటయు సాగను. ఈశ్వరుని సాగస్థితి

ధర్మమునకు రూపము సత్యము. సత్యమున కనుష్ఠానము. సర్వమునకు నిచ్చ, ప్రేమ మొక మహారూపము. కాకి బిడ్డ కాకికి యందము. తల్లికి బిడ్డయందము.

తల్లికి బెద్ద వానికన్న బాలు దాగ్గు బహిపాప డెక్కువ. పారతంత్ర్యమున కిట దైన్యమే రూపము.

బాలునికి వికృతములు నొకచిత్రము. ఇట చిత్రమే రూపము.

జీవము రూపము. మృతి నిరూపము మన యిచ్చయే దీనికి హేతువు. కనుక మన చిత్తమే నిజమైన రూపము. స్మృతి యందాత్మకన్న నెక్కువ రూపము లేదు. స్త్రీగాని పురుషుడు గాని ఎవరికి వారతి నుండరులు. వానరమునకు వానరము, కాకమునకు గాకము రూపము.

ప్రేమ రూపము విదితము. గృహగతుడైనవానికిదల్లి కడుపుచూచును. అన్నమేమైన దినెనోలేదో! భార్య వీవు నిమురును. మూటలు ముల్లై లేవిదెచ్చెనో?

వక్రములకు నృత్తము రూపము. కష్టాత్ములకు సుఖము. ఇట వ్యత్యయమొక యందము. కాని యిట్లనిన మన ప్రేమ గౌర

నములెయ్య భాసములు. నవప్రియత్వ మొక  
వ్యసనము; రుచి యొక జాడ్య మనవలె.

ఆకృతులకు నృత్యము రూపమంటి  
మి. చూడ ముచ్చటగ నుండును. ము  
ర్తికి రేఖలె రూపము; దిక్కులకు ఋజువు;  
నియమములకు నీతి. తావలచినదె రూపము  
అన్యముగాదు. మన రుచులు, జాడలు మన  
వంటివె. ఫలమునకు గిట్టము రూపము; సం  
పాదనకు స్వేదము; జన్మకుఋణ్యము; విచా

రములను ధర్మము. చిత్తము! కంటకము లేని  
శేత్రకి లేదు. ఉండినచో గిరియకదియ  
సాధువు.

నృప్తికి రూపమే జీవము. రూప  
మానందము. దానికై ప్రాణము బ్రతుము.  
మృత్యు భయము కన్న రూపానుభవమే  
క్రుడు. లేకున్న బ్రాణము చూడముగదా!  
రసికులకే రూప మానందము. రసహీ  
నునికి రూప ములేదు; రక్తియు లేదు.

## నమస్సు

నేలటూరి అసంతాచార్యులుగారు (యువకవిమండలి)

పొరిఁ భారి హర్షకండళముఁ బూన్చెడు నీ దర వీక్షణాగ్రిమ  
భారసినవేళ - నైహికరహితా విధురమ్మగు నామనమ్మవి  
స్ఫురితసుధాకర ప్రభలవాల్యైఁ బ్రముగ్ధుఁడ నైతి దానికొగ్గి  
దరఁగల దూగుటుయ్యెల జధల్పనయించు సుమాలనేరుచున్.

అవిలోకనసరణి నన్నావరించిప్రోణయ సౌరభమున ముంచివై చె! దేవి!  
ఆసుఖాతిశయంబ నిరంతరంబుగాగి భీతిలుచుంటి మాగ్ధ్యమ్మకొలఁది!!

క్షణకాలమటె భవద్వీ క్షణములు స్ఫర్శనమానేత! చంచలమగు యీ  
ప్రోణయశిఖ నెలుఁగుతేటలు ఘృణానిదాన విధినన్న గీలించుటలున్.

అవిస్మందించు హృదంతమంజుమము సందాకృష్టమైనట్టి నీ  
నవలావణ్య వపులొసము. తదన్యబేది. యుష్మన్ననో  
భవదామోద కషాయతంబున జీవస్వామ్యమున్ గూర్చు  
యనలోకంపు టాయారమందె యనుభావ్యాగ్ధులు దక్కుంచుడిన్



శ్రీనాలిరామకృష్ణ కవితామృతం

# పాండురంగ మాహాత్మ్యము

క వి త

అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు (శతావధాని)

ఈకవి తన యనుభవములో గన్పట్టు  
వానినే ఉత్పేక్షలయందును ఉపమలయందు  
ను ఆరోపములు మున్నగువానియందు సొం  
పుగా నుపయోగించుచుండును.

ఉ॥ పౌనఃగు విత్తువంటి నెఱపాటు  
కొలంబునఁ బుట్టి

ఇందు బ్రాసంగు వస్తు వడ్లరకముల  
లో శేష్ములైనవని తనదేశమందలి జనుల  
లోని వాచకను దన కవితలో జేర్చినాడు.

“తరుణిధాలంబు చవితిచందురుఁడు వేశ్య  
నుదుర్నవానికిఁ బ్రతి పదిదుండునయ్యె.”

చవితినాడు చుర్రునిఁ జూడఁగూడ  
దని తోక ప్రసంగి.

సీ॥ కనుగట్టి గాంగేయగర్భు డగుచుమూత  
లాడించె వశ్యాపహరణవేళ  
అల మండలలోన శైలమెత్తెడి పూన్నిఁ  
గేలిమై కండుకక్రీడనల్ప  
పాటించె గంభాలయాట రాసేక్రీడ  
నాభీరభీరు మధ్యాంకపాళి  
వెలయుంచి యుత్పేక్ష విహారణంబుల  
కాధిఁ రాజకంకర శిరోరత్నరాజుఁ

గీ॥ దన్ను బిల్లాడె నంగుష్ఠ దళితసర్ప  
తను సుదర్శననామ విద్యాధరేంద్ర  
కఠిన జతరచ్చలమున నగ్రజూడుదాను  
నందనూనుండు బృందావనంబునందు

ఇంచు— గబ్బిహ్మదేవుడు గొల్లపిల్లల  
తోగూడ నాల మందల నపసూరించినప్పుడు  
తానే గోగోపబాలకా కృతియై శ్రీకృష్ణు  
డుండ బ్రహ్మ యాశ్చర్యమున నాచిహపద్ధ  
తిని డాగురు మూతలాడటతో బాల్చె

౨ గోవర్ధన శైలమెత్తి పట్టుకొనుట  
బంతియాటగా భావించె

౩ రాస కీళిని నాలుగు స్తంభాలయా  
టయన.

౪ ముద్దిచెట్లనందున తోటనీళ్ళుకొని  
పోయి నలకూబరమణి గ్రీవిలకు శాపవిమో  
చనము చేయుట యుత్పేక్షమనెడి యాటగాఁ  
జెప్పె.

౫ సర్వరూపుడైన విద్యాధరునొకని  
నొక్క తమ్మున నెగరగొట్టుట తన్ను బిల్లాట  
గా యాపించెను

ఇవియన్నియు స్వయముగ దన య  
నుభవములో నాచి తిసుకొనిన యంశములే

కాని గ్రంథములు చదివి పూర్వకవి కపోల  
కల్పితములలో నుండి తీసికొనబడినవి కావు.  
కావున నివి కవియొక్క ప్రకృతి పరిశీలన  
స్వాతంత్ర్యములను బ్రతిభా విశేషముతో  
గూడఁ దెల్పుచున్నవి.

“నిగమ శర్మాభిధానంబు నేతిబీట  
కాయమును బోలెనయథార్థగాఢదాల్చు”

వేదములలోఁ జెప్పినట్లు ధర్మసూక్త  
ముననడువని నిగమశర్మ పేర్కొనబడినది.  
ఇట్లవయవార్థము సరిపోకున్నకు రూఢిమా  
త్రముఁ గలిగియుండెడి రూఢపదములు  
సంస్కృతాంధ్రములలో బెక్కుగలవు. ఇన  
నవియెల్ల శబ్దప్రయోగాచిత్య కోవిదుడైన  
మనరామకృష్ణ కవికోకిలమునకు రుచించ  
లేదు. ఆబాలగోపాలముగ ఆధ్రవేశమున  
వాడుకలో నుండిన “నేతిబీటకాయ”  
యీమున కుశ్రాగ్రియ ప్రతిభకు ముక్తముగ  
దోచినది.

“అంతం జుక్కతెగిపడిన వడువున  
నెక్కడనుండియో యాకస్మికంబుగ నింటి  
కింజలిదివంటకంబు గుడువంజనుదెంచి”

ఇందు “చుక్కతెగిపడుట” యు  
త్ప్రేక్షలోనికి దీసికొనఁబడినది. జగమున  
బుట్టిన వారికందఱకు నాకసంబున నక్షత్ర  
ములు రాలుట యనుభవగోచరమే. అది  
యచ్ఛతముగను సాంపుగను అతర్కితోపత  
నముగను చమత్కారమొసఁగెడిది. దాని  
నిక్కడ నిగమశర్మ రాకరాక యింటికివచ్చుట  
నుత్ప్రేక్షతోఁ దెల్పుటకై చేర్చినాడుఇదియు  
స్వాతంత్ర్యదృష్టి లేని గ్రంథకర్త కబ్బదు.

గడుసువడి విప్రతనయఁడు

నడికోరిచి వంకపరక చాటు మాన్

ఇట్లు “వంకపరకచాటు” అనుపదము  
చమత్కారమొసఁగునది. చాటుచాటుగా  
దుష్కార్యములు చేయుచుండు నిగమశర్మ  
పెద్దలు శిక్షించినకొలది తెగించి బహిరంగ  
మున దుష్కార్యములు చేయనానంభించి  
నాడు అనిచెప్పటకు ఈలోకోక్తి నాడఁబడి  
నది. వంకరపుల్ల నడ్లముపెట్టికొనినంత  
మాత్రమునఁ దనకు మఱుగు కలిగినదను  
కొనువానినలె దననుశ్చరితము దాగకున్నను  
లోకమునకు వెఱచి రహస్యముగ నుష్పధవ  
ర్తియగు విప్రనుతుఁడా వెఱపునుగూడ  
మానెననెడి యంతయుగమును లక్షణామాల  
ధ్వని మర్యాదతో నీమాటదెలిపెడి.

“తాత ముత్తాతతండులు తరతరంబ  
చీమవలెగూడఁబెట్టి యార్జితముసేయు  
విత్తముడిపోయె, దత్కరాయత్త మగుచు  
నురగదప్టునిమేని నెత్తురునుబోలె”

ఇందుజీమ కూడబెట్టెడి పద్ధతి సర్వ  
లోకవిదితము. దానిఁ జేకొనుటచే వినక్షితమైన  
ప్రకృతార్థము శేషము సవిశేషముగఁ దెలియ  
వచ్చెడిని. సర్పదప్టుని యుపమానము స్వయ  
ముగఁ బ్రకృతి పరిశీలన ప్రాధిచే సంగ్ర  
హింపఁబడినది.

“దినవెచ్చమునకునై తనమేనఁగల  
సొమ్ము, కొదుకకబచ్చింట్లఁ గుమవవైచు.”  
దినవెచ్చము, బచ్చింట్ల అను రెండుపదము  
లును హ్యగరణ నియమము నుల్లంఘించిన  
వయ్యను, సిద్ధికోకాద్వైతము, అనునభి  
య్యుక్తియందు దత్తదృష్టియైన యాయుగ్ర  
శాఖా కోకిలముచే రూఢిపక్షసాతమున  
స్వీకరింపఁబడినది.

“గుడ్డవృత్తులు వృత్తులు గొలుచుగుత్త  
చేలు గామాంశములు నాధినేలలెల్ల  
జనవరులకమ్మజూపు నిచ్చావిహార  
వర్తివాడేమిగానున్న వాడొ మీద”

ఇందు సంజలన్నియు నప్పటివాడుక  
లోనివి తీసికొనఁబడినవి. మఱియునొకయా  
పుండు చెడిపోవుచుండ వానినిగూర్చివిచార  
పడువాని నోటయేమాటలు విషాదాతిశయ  
మునవచ్చునో, అవియే యిచ్చట రామకృష్ణ  
కవి శేఖరునినోట బయలుదేరినవి. కవి,  
యెననిమాట చెప్పుదున్నాడో, వాడుగా  
మాటవలెనని కవితాసంప్రదాయ శిక్షలో  
గన్నట్టెడిని. అట్టిభావ పరిపాకమిదియే  
యనఁదగు.

క॥ పలువకుఁ గూటికిన్ నీ  
చులనేడంబోడ చొరవఁజొచ్చునతఁడు పూ  
వులు ముడిచిన యంగళ్ల నే  
కలకలవీడ్చెల్ల నవ్వఁగట్టెలు మోసెన్

పూవులు ముడిచినచోటనే కట్టెలు  
మోసినాడు అనెడి సామెతనిచ్చట నాక్యాగ్ర  
వృత్తి నీదర్శనాలంకారముగాఁ బ్రయోగిం  
చెను. ఎవ్వరునెఱుగక గంధమాత్ర ప్రసిద్ధ  
ములగు నర్థముల నలంకారములుగా సిం  
గారించుటకన్న నిట్టి యాఖ్యలగోపాలప్రసిద్ధ  
విషయముల నలంకారములుగఁ జేయుట  
గడుఁగడు రమణీయము.

దుష్టుడగు నిగమశర్మకు బుద్ధిచెప్పె  
దనని వచ్చినయాతనియక్క పుట్టినింటికి  
వచ్చుటయు పుట్టినింటనుండుటయుఁ దమ్ము  
నితో మాటాడుటయు నర్థించునపుడు నిగ  
మశర్మయొక్కయు నతని సోదరియొక్కయు

బ్రక్కతి జరిగినదిజరిగినట్లు ప్రతికృతి (పోటో)  
వేసి చూపఁబడినది. భాషయు వారినోటి  
నుండి వచ్చినట్లే వ్రాయఁబడినది. ఆడ  
వాండ్రభాష ఆడవాండ్రకును మగవాండ్ర  
భాష మగవాండ్రకును వారివారి యవస్థ  
లనుబట్టి సరిగాఁజూపుట యీకవి కుగ్గుబా  
లతో నేర్చినదిగా నున్నది.

“ఎక్కడనుండియో యాకస్మికంబుగ  
నింటికింజలిది వంటకంబుఁగుడువం జనుదెంచి  
తన్నుంగాంచి డెందంబునంగొంచియుం  
బోరాకచేరి నమస్కరించి తలవంచుకొని  
యున్న తమ్మునింగని కదిసి”.

చూడుడు నుర్బాన్లుడైన తమ్ము  
డక్క వచ్చినప్పుడుండెడి తెఱఁగింతకంటె  
మఱొకతీరున నెచ్చటనైన నుండఁగలదా?

“అతండు తమకంబు గమకంబునం  
బోవనూకించిన వానినోకోర్వమి నెఱింగి,  
మాటల తేటలంబాదిరివెట్టి యిందుఁబింబు  
బునుంబోని నిజనామంబు జలుతవాని మేన  
ల్లుని నిందమని చంకికచ్చి యెచ్చటికేగదపు  
మీఖావబులి నారగింతువుగాక తాకపాకం  
బులు నిమిషంబులోనంగామితునని, వెనుక  
దెస నెడఁగలిగియున్న తల్కశత్రంబునకు  
నేత్రసంజ్ఞ యొసఁగుటయు”

క॥ ఆవైదలి ప్రాణేశ్వరు,  
శ్రీపాదద్వయము గడిగె శీతలవారిఁ  
వ్యాపృత నిజనిశ్వాసజ  
తా పంబునఁ గొంతకొంత తప్తముగాగఁ

ఇందు మాటలతేటలఁ బండిరివెట్టు  
టయుఁ దనతనయుని జేరికిచ్చుటయు నాడు  
బిడ్డకు నేత్రసంజ్ఞ నేయుటయు, భావనావ

పాకబలమునం బాత్రలతో నేకీభావమందఁ  
జాలని సాధారణకవికిఁ గల్పనాగోచరములు  
గానరవు. మఱియుఁ బ్రకృతి ప్రతిబింబ  
గ్రహణ మీఁది కెంతసుమారుగ నున్నదో  
కన్గొనును.

“ఉ॥ ఇష్టములైన వంటకము లిట్లుభుజించి  
యతండువార్చి సంతృప్తమనస్కుడై తనదు  
తొయ్యలి వీశ్యముచుట్టియూ, మహాశిష్టుఁడు  
బోలెఁదన్నెపయిఁ జిర్నగవోప్పఁగఁ గూరు  
చున్నచోఁ బుష్టిసమస్త ముంగడపిపుచ్చి తద  
గ్రహిణ పూర్ణచిత్తయై

క॥ ఇంతలు నంతలునగు తన  
సంతానము చంటవెంట సందడిసేయన్  
బ్రాంతమున నిలిచి తమ్ముని  
కుంతల బంధంబువిడిచి కుశలాశయమై

గీ॥ ఎలయు సీతారములతోడ నీళ్ళుగ్రుక్క  
యెట్లుసంటులు పరికించి యంటఁబడిచె

గోరుముక్కుల దిగనువ్విహారు పెట్టి  
నెఱులఁగ లిగినేజేల కన్నీటిఁదరిచె

క॥ మెడమయ్య నలఁచి యలకలు  
ముడిగొని నిజపాణిపద్మములు గరగరగా  
గడిగికొని తనకు మఱదలు

విడమొసఁగుచు బసిమిపసిఁగి వీవనవీవన్

గీ॥ చీటికానీత పీతికానీసయగుచుఁ  
బద్మకన్దికఁగొలుపున్న పద్మహోతఁ  
గుడివలన నింతయోరగా గొమరుమెఱసి  
విడ్డ చనుదావ నిట్లను బిసరునాక్షి”

ఆనుష్టుఁడు గూర్చుండు కీవియు, ఆమె  
యతనిని డాసిజేలుచూచి బట్టుమవ్వి నుడ  
మన్ను నలఁచుటమున్నగు పనులు వరుసగా  
భ్రాతృప్రేమానుభావ కరంపరిలో నిపుణ  
ముగఁజేర్చుటయు, సంతానవతియగు నాయీ  
ల్లాలి యునిక్కియు పొస్త వావస్థ కించుకయేని  
మార్పు గల్గకుండజూపుట. యిచ్చటికి వి  
ప్రార్థి.

## ప్రేమ ల త

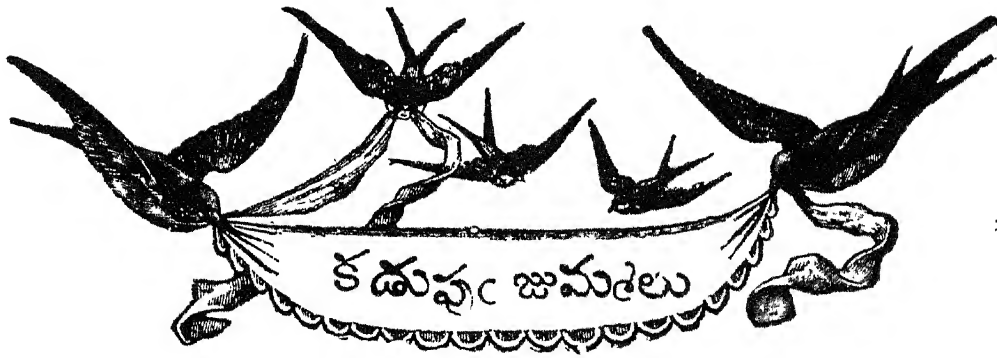
డాక్టరు, పి. వి. రమణయ్యగారు.

హృదయమున బాదుకొల్పి నిర్ద్రించెమనిచి  
దృష్టివృతినెందునెడ మీకరెప్పుగట్టి  
ప్రేమరసమున దడుపుచుబెంచినట్టి  
కుసుమవల్లిక వాడివ్యాకులతగొలిపె !

ఆణిముత్యపుతరుకునీ హారవారి  
శాశ్వతానంద తనులతా జాతఘర్మ  
బిందువులుగాగ మురియుచు బేలనైతి !  
కాలగతిప్రేమ శృంఖల గట్టువడునె ?

కూర్చికల్లిక పెనగొని కుట్టులములు  
వికసితానంద ఫలరసామృతముగ్రోల  
నదను గలిగించునను వాసయెదనుడమహ  
ఆసలన్నిటివార్చి కొట్టడవిప్రాయ !

ప్రణయపూతమలయ ప్రవర్తనలకు  
నమ్రతనజాపు వీడితనంపుబెఱు  
హృదయమున నచ్చుకుడివట్లు వీడిపోదు!  
ప్రకృతివైచిత్ర్యములను నెవ్వడువెలార్చు?



కవిసోదరులు పువ్వాడ శేషగిరిరావు, చోడనరపు జానకిరామయ్య గార్లు

ఏటికి మమ్ముజూచి విలపించెను? వెచ్చని బాష్ప పూరముల్  
కాటుక కండ్ల గాలువలు కట్టి స్రవించగ నేల? కేమి యు  
చ్చాటన మాచరించెను? విషాదమపేక్షిత లేపనంబు నీ  
కేటికి? గోవ! నుంత వచియింపుము! డెందము సందడిచెడికి

మురుపు నెఱపుచు చిన్నమూపురమూహగ  
చెవుల నిక్కించి పాదంబు లవని నైన  
మోపకుండగ అంక వంపుగను నెక్కి  
పరుపు లిడు వత్స మేది? కన్నడమనేడు?

కడుమే? నీ మేను గాసిలి వసివాడి  
నైగనిగ్యంబు దైన్యంబునొండ  
విందుమే? లేల "నంభే" యన హృదయభే  
దనముగ నీదు గోదనము మోత  
నైరింతుమే? నీకు నైపకాహారంబు  
దొర లాడుచుండ నిర్దురం దొలంగి  
వచియింతుమే? నీవు పడు నవస్థకు మనుట  
కలఁగి నీరయి కాలువలు స్రవంప

ఉదయ సాంధ్యావసరములఁ బాడుగు చేప  
చేపు బాలునుఁ గన్నీరుఁ జెలమగట్టి  
నేల బ్రవహింప నీవు పొందెడి విచార  
మెట్లు చూతుము హృదయమ్ము లెట్టలోర్పు

“ముక్కుపచ్చలే నారని ముద్దుకూన  
బ్రహ్మదేవుని వ్రాతకప్పజముఁ జేసి  
తనిగనె” యని నవసి చింతించి ఫలము  
కలదె? “కాసంతయే” విధిబలమెకాని

అననిడెం గుమారుఁడన యంకెకు రమ్మని దేవదేవుడో  
మానిని! దీనికేలవగ?— నూను మనారత మేలి తండ్రి చం  
దానఁగనుంగదా! యతడు— తల్లియుఁ, దండ్రియుఁ, దాత, దాతయున్  
దానగదా! మఁదలకు— తాపము నాపుకొనంగఁ జూడుమా!

తాపము నాపుకొమ్మనియెదన్ ధృతిగల్గిన వానిపోలికన్  
దేపకుఁ దేపకున్ గడుపు తీర్పులులేగి విచారగీతికా  
ధ్యాపనచూచించి “తనయా! తనయా” యన నాకె గుండె య  
య్యో! పలుబీరికల్ నడె— నెటో, మఱి చుమ్మలెఱుంగు తల్లికిన్

బలితంపు కాడి నట్టులు వాచి రాపాడి  
కాయలుకాయు సంకటముఁజూసి  
ములుఁగట్ట యిడ నాగలిఁ బట్టి “చొచ్చో”య  
టంచుఁ దోలెడి నికృష్టతను వీడి  
స్వేచ్ఛతో వర్తించు నిచ్చతోఁ దగిలించు  
ముకుద్వామతో బిగింపుఁ దొటంగి  
జపిపచ్చపైరు చావలయూని మూయాశ  
బడియతో బడెడి కట్టడలుఁ దప్పి

“క్రూరచిత్తులు రుతులు మీకేగు  
దాస్యమునుఁ జేయనోప వందన మిటాచు  
సౌఖ్యకరమైన స్వర్గరాజ్యంబుఁ జేరె  
తలకన్గలకు? నీకు సంతసము గనక॥

‘కవిత్వ’నుండి



# బ క రీ దు

జంఘాల శివశాస్త్రి గారు

మనదేశమున మహమ్మదీయు లాచరించు సంఘములలో ఇదియొకటి. బకరీ=మేక, ఈ=పండుగ ఈ రెండు శబ్దములచేరియ్యబడి యేర్పడెనని పెక్కుమంది యభిప్రాయము. అట్లేయగుచో మేకను చింపుపండుగయని దీని మధ్యనుగును. కాని వాస్తవమునకు ఇది ఒకకాళి అనుశబ్దములచే నేర్పడినది. అరబీ భాషలో బకర్ అనగా ఎద్దు లేక ఆవు. ఎద్దులనుగాని అవులనుగాని బలియొసంగు సంఘమున దీనియర్థము భారతదేశమున ఈపండుగ వాడు గోవులను బలియిచ్చెనను. కాన దీనికి పేగు కలిగెను. ఈపండుగకీ పేగు హిందూదేశమునదికల్ మజియెచ్చునను లేదు. అరబ్బీసాగ్రీ సాహిత్యములందు ఈశబ్దమెచ్చుటను ప్రయోగించు బకరీబోధుటచే బహుశః ఈశబ్దమును ఆదేశస్థులు తెలియజాలకపోవచ్చును.

అరబ్బువాసులు ఈపండుగను ఈమాట అబ్రహీంబి ష్యచహరింతును. ఈక్=పండుగ, అబ్రహీం=బలిఅనియును. సార్వభౌమలో నీశబ్దమునూత్రమే ప్రయోగించు బహుశః సార్వభౌమలో దీనికి బదులుగ ఇట్టి యుగమేగల ఈక్కుర్బాక్, అను శబ్దమును వ్యవహరింతును.

మహమ్మదీయులలో నీయుత్సవము అనాదినుండియులేదు. తొలుతొల్త ఈపండుగను యూదులు ఆచరించెదవారు. వారివద్దనుండి మహమ్మదీయులు దీనినిగ్రహించి

రి. చరిత్రవలన ఈవిషయమున మనకు కొన్ని సంగతులు తెలియుచున్నవి. కొన్ని సువత్సరములకు పూర్వము హజవత్ ఇబ్రాహీం అనునొక గొప్ప పైగంబరునకు ఈశ్వరుడు : నీపుత్రునినాకు బలియాయు, మని యాజ్ఞాపించెనట దీనినుకలక్షించియే నేడు బకరీదులో ప్రాణి బలియాయబడుచున్నది.

పైగంబరుగు హజరత్ ఇబ్రహీమును మహమ్మదీయులే గాక క్రైస్తవులు గూడ పూజ్యునిగ గ్రహింపుచున్నారు. ఇబ్రహీమునకు ఈశ్వరుడు స్వర్గములో యితని పుత్రుని యడిగెనట. ఇబ్రహీము అందు లకియ్యకొనితన ప్రియపుత్రుని మక్కాసమీపమునకుఁగొనిపోయెనట బలియిచ్చెనట ఆ ప్రదేశమును మహమ్మదీయులు ఇప్పుడు శవిత్రీమగు బలిస్థానముగ గ్రహింపుచున్నారు. హజరతుతన పుత్రుని అచటనుఁగొని పొయి తనయుద్దేశమును దెలిపెనట. పుత్రుడును అందుల కభ్యంతరము చెప్పక సిద్ధపడెనట. హజరతు కత్తినిపుచ్చుకొని నశింపనున్నపుడు పుత్రుఁగిట్లనెనట “నాయనా! నన్ను ఆధోముఖునిగఁజేసి నీ కనులకు గంతకట్టుకొని నశింపుము. లేనిచో నాముఖముపై దృష్టిపడినపుడు ప్రేమ పశీఘాతుడవై కర్తవ్యమును సాలింపజాలక పోదును” హజరతు అతనిమాటలకు సంతసించి అతడుచెప్పిన చొప్పున నశింపబోయెనట. కాని



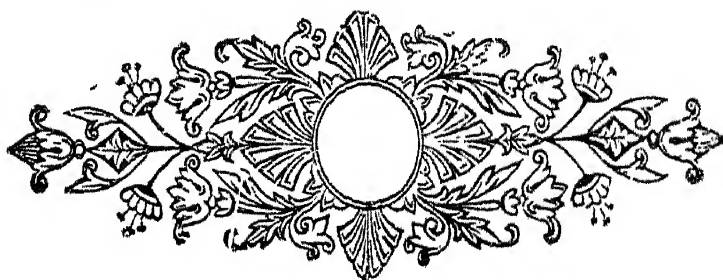
ఈశ్వరాజుచే జబ్బీలు ఫరిత్తా (ఒక దేవదూత) కత్తిని తిప్పి వేసెనట. ఇంతలో నొక ఆడుబా అచట పోత్యక్ష మయ్యెనట. ఆ పశువును ఈశ్వరునకు బలియిచ్చెనట. ఆ పశువు యూఘటనకు పూర్వము 40 సంవత్సరముల నుండియు స్వర్గములో మేయుచుండెనట.

హజరతు యిబ్రాహీమునకు యిద్దఱు పుత్రులు కలరు. అందు ఒకడు అతని యింపుడుగ తైకు పుట్టినవాడు. అతని పేరు ఇస్హాకు. ఇతడు పుట్టినప్పటికి హజరతు నూరు సంవత్సరముల వయస్సు. అతని సారాకు 90కి మించిన వయస్సు. రెండవపుత్రుని పేరు ఇస్మాయీలు, ఇతడు హజరతు ధర్మపత్నియగు హజరాగర్భమున బుట్టెను. హజరతు బలికి నుద్దేశించినది ఈ ఇద్దఱు పుత్రులలో నొకరు. వీణ్ణి మూలముననే ఒక రిదు పండుగ ప్రచారమునానికి వచ్చెను. ప్రతి మహమ్మదీయుడును ఈ పండుగ చేయవలసిన యావశ్యకత లేదని మహమ్మదీయ మతగ్రంథములవలన తెలియుచున్నది. శక్తిగలవారే దీనిని చేయుటయచితము. ఋణముచేసియు ఈయత్సవము చేయవచ్చును. కాని వడ్డికి

తెచ్చిన సొమ్ముతో గాని లడాయికి గాని దానిని చేయ గూడదు అట్లు చేయుటచే ఈశ్వరుడు సంతసింపడు మహదీయ మతము వశిష్టాపారమను ద్వేషించుచున్నది.

జిల్ హజామా సమున 10, 11, 12, తేదీలయందు ఈ యుత్సవము చేయబడును. మూడు సంవత్సరముల పొయముగల మేక, ఆవు, యెద్దు, బలికి ఉపయుక్తమగు పశువులు 6 సంవత్సరముల బంటెయ, రెండు సంవత్సరముల గొట్టెయు పనికిరాన వచ్చు. బలిపశువు 2 లిసినదిగాను, సిద్దోషముగను, రోగరహితముగను ఉండవలయును. కుంటి, చెవులు తెగివి, బక్కవి బలికి పనికిరావు.

ఆత్మత్యాగమును బురస్కరించుకొని పుట్టిన యీ పండుగ మేషబలిగా మారి తుదకు హిందూ దేశమున గోబలియను నర్థముగల బకరీదుగ పరిణమించినది. వాస్తవమునకు ఈ గో బలిని మాని మఱియొక పథముగా నీ యుత్సవమును చేసికొనినచో మహమ్మదీయ మతమునకు వచ్చిన పోత్యవాయ మేమియు లేదు. పెగాతమ దేశీయ సాధనలకు మనస్తప్తి నొనర్చినవారు కూడ కాగలరు.



# భవభూతి “నూలతీమాధవము” విమర్శన

విద్యనృణి శిష్టా నరసింహశాస్త్రి గారు

ఈ నాటకమును మహాకవి భవభూతి రచించెను. ఈ నాటకమునేగాక “మహావీర చరిత్ర” “ఉత్తరరామచరిత్ర”యను నాటకముల నీ కవియే వ్రాసెను. ఈకవి నాటక పటిమ కాళిదాసుకు మించును. మొదట కాళిదాస గ్రథిత నాటకము లనేకపర్యాయములు చదివెడియారి తేరి యీ నాటకత్రయము మునుభవభూతి వ్రాసెను. “ఉత్తరరామచరిత్రే భవభూతే విశిష్యతే” అని యుత్తరరామచరిత్రయందుగల కరుణారసము సమస్త నాటకములకన్న నెక్కువగా ప్రసిద్ధిగలదు. మరియు నికవికీనామము “సాంశాపునాతు భవభూతి షష్ఠిత్రమూర్తి” అని యీకవిచెప్పిన పద్యమును బట్టికలిగెను. చరణార్థమేమన—శివునియొక్క శరీరభసితముచే షష్ఠిత్రమగు శరీరముగల పార్వతిమిమ్ము రక్షించుగాత అని. మరియు కవికృత నాటకత్రయములో మొదటిది మహావీరచరిత్ర. (అద్రిచివరరెండవకములు ఖలమాయెను. అందంత ప్రౌడతగాని యీ నాటకమునందంత నిపుణతగాని కనుపరుపక పోయినను తదితర నాటకద్వయమునం దీకవి యనన్య సామాన్య ప్రతిభావిశేషములంగన జరచెను. అందు తననాటకమునుగూర్చియుట్లు చెప్పకొనెను.

“యేనామకేచిదిహసః ప్రథయంత్యవజ్ఞాం  
జానంతి తే కిమపి తాన్ పృథిన్వయత్నః  
ఉత్పత్త్యతేషిమయకోపిసమానధర్మా  
కాలోహ్యాయః నిరవధిః నిపులాచపృథ్వీ॥

ఈ పద్యతాత్పర్య మేమన యీనాటకమునందవజ్ఞుడేసేసేని వానికేమి తెలియును. అట్టి యవజ్ఞుడేయువానికై నేనీనాటకమును వ్రాయలేను. ఇక నేమన నాతో సరియగు కవియెప్పటికైనపుట్టకపోవునా? ఈపృథ్వీమండలము పెద్దదికదా! కాలమున కంతులేదు గదా! అట్టివాడీ నాటకపారస్యముం దెలియనగు. పైశ్చోకమున వేదపఠనము, ఉపనిషత్పఠనము, సాంఖ్యయోగజ్ఞానమును గురించి చెప్పిన ప్రయోజనమేమి! దానిచే గలుగు గుణాతిశయము నాటకమున కుపయుక్తము గాదు. నాటకమున కుండదగిన గుణము లేవన ప్రాధాన్యసాధర్మము నుదారపదఘటన అర్థకారవమునను నీ నాటకమునందున్నచో కవియొక్క వంశీత్వవైదగ్యములను నాటకమే వక్కాణించునని కవిచెప్పుకొన్నాడు. దీనిచే భవభూతినాటక వైదగ్యమును గీర్వాణనాటకకవులలో, భాస, కాళిదాసులకు దప్ప మరియొకరియందు గానరావు.

ఇతడు కాళిదాస సమకాలికుడని కొందఱు, మరికొందఱు దండిసమకాలికుడనియు, మరికొందఱు దండి, కాళిదాస, భవభూతి, శంకరకవులు సమకాలికులనియు, వాడుటంబట్టి కాళిదాసులలో మొదటి కాళిదాసు విక్రమార్కుని కాలమందుజ్జయిన నలంకరించినట్లు ఆయనచేతనే కావ్యనాటకములు రచియింపబడెనని, రెండవ కాళిదాసు భోజునికాలములో భారావట్టణము నలంకరించి

చెనని స్పష్టమగుచున్నది. అందీభవభూతి కాళిదాసునకు తరువాతయని కాళిదాస కృత నాటక చమత్కృత చార్యముచేతను, తదభి హిత నాటక గుణానుకరణముచేతను, స్పష్ట మగుచున్నది. కానియితడు కాలప్రియా నాధుడను మహాదేవునియొక్క యుత్సవ మందీ నాటకమును మొదట ప్రదర్శించినట్లు కనబడుచున్నది. అదిమహా కాలక్షేత్రము ఇదియుజ్జయిని సమీపమందున్నది. అందుచే నితను యుజ్జయినీ ప్రాంతమందున్న కవియని పొడగట్టుచున్నది. ఇతడు చెప్పుకున్నదేమన దక్షుడేశమందు పద్మపురమను గ్రామ మున కాశ్యపులు, తైత్తియులునునగు పంచాదులు గొందరు విప్రులుగలరని వారిలో భట్టగోపాలుని పొత్రుడు, నీలకంఠునిపుత్రు డగునీకవి భట్ట శ్రీపదలాంఛనుడనినీ, వెనుక నుడివిన శ్లోకమునుబట్టి భవభూతీయను నా మాంతరముకలిగి, యీతనితల్లిపేరు జాతు, కర్ణి, యనిచెప్పుకొనెను. ఇతను భరత ప్రియుడుగాన నితనిజన్మము దాక్షిణాత్య న పదమైనను యుజ్జయినీలు విక్రమార్కుని యొక్కసభనే యలంకరించి యుండెనేమో యని తోచుచున్నది. కాని రాజతరంగిణిని పట్టి చూచినచో 'కనూజి' రాజగు 'యశో వర్మ'యొక్క యాస్థానకవియని తేలుచు న్నది. అతనినాటకమును క్రీ. శ. 693-695 మధ్య వ్రాసినట్లులున్నది.

ఇది ప్రకరణమగుటచే నిందలి కథ కల్పితమై యుండవలెను ఈ కథానాయకు డగ్గిజన్ముడై యుండవలెను. తాత్కాలిక బ్రాహ్మణ మర్యాదల ననుసరించి కవికథను కల్పించెనని చెప్పదగియున్నది. ఈమాధ వుడు బ్రాహ్మణుడు. ధీరోదాత్తుడు. మరియు

సౌగత పరివ్రాజక, కామందకి యను నది. భూరివసువు, దేవరాతుడు కామందకి సహాధ్యాయులు. మాలతి భూరివసువుపుత్రిక. మాధవుడు దేవరాతుని పుత్రుడు. కామంద కి సన్యాసినియైనను తనకు సబ్రాహ్మణులగు భూరివసు దేవరాతుల యెడగల ప్రీతిని బుర స్కరించుకొని వారికి విద్యాభ్యసన కాల మున భూరి వసుదేవరాతులు పరస్పరము చేసికొనిన స్వపుత్రపుత్రీ పరిణయ బంధ నమగుసంబంధమును దేశేచ్ఛవలెనని యిద్దరి చెను. దేవరాతుడ విదర్బరాజమంత్రి. కుండిన పుర వాస్థవ్యుడు భూరివసువు పద్మపురరాజ మంత్రి. భూరివసువు సాదామినియను నొక డి వ్యస్త్రీ సహతుమునదేవరాతుని పుత్రుడును, గుణనిధియునగు మాధవునకు తనపుత్రికను సకలకల్యాణ సమృద్ధయగు మాలతి నిచ్చి పరిణయము చేసెదనని చెప్పిన వాక్యము లనుతిరిగి జ్ఞప్తికి తెచ్చుటకై కామందకిపద్మ పురము ప్రవేశించెను. ఈ యదంతమును దెలిసికొని కుండినపురమునుండి దేవరాతుడు తన పుత్రుడగు మాధవుని నస్వీక్షింప విద్యా భ్యసనమును నెపమున పద్మావతీ పట్టణము ను చేర్చెను. ఇందు దేవరాతుని యభిప్రాయమేమన భూరి వసువునకు విస్మృతమైనను కామందకి ప్రబోధచే నీవివాహసంగతిని భూరివసువు జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొనునయ, నైశ్వర్యమదముచే నతడెల్ల నర్చుచో కా మందకి ప్రబోధితయై గుణవతీ శిరోమణి యగు మాలతి సుగుణమణి మాలాలంకృతు డగు మాధవుని తక్కు వివాహమాడునయి యభిప్రాయము. ఇందుపాయశాలి యగు కామందకిట్లాలోచించెను. "తటస్థః స్వాన రాధాం ఘటయతిచమకానాచభజతే". అనగా

నేర్పరి తనకార్యములను నిపుణతతో నిర్వర్తించుకొనుచు నెరుగనివానివలె వడించును.

మాలతి తననగరీ సమీపసాధిపాం గణమున ప్రత్యహము తనవిద్యాభ్యసన గృహంబునకు వెళ్లుచున్న మాధవునిమీద యొక్క సప్తభూమి కాభవనగత గవాతౌం తరవర్తినియై రతీదేవి మన్మథునిజూచినట్లుగా గాఢోత్కంఠగలదియై చూచి లలితలావణ్య కలితములగు తనయవయవములచే ప్రత్యహము విరహబాధ నొందుచుచున్నది.

మాధవునకు మకరందుడు చేలికాడు. అతనిచే మాధవుని హృదయ మొకప్రియ తమయందు లగ్నమైనట్లుహించి పశ్చింపగా మకరందునితో మాధవుడిట్లుచెప్పెను. అవలోకితయను దానిచే ప్రేరేపింపబడి నేను కామదేవోద్యానమునుగూర్చి వెళ్ళితిని అందునేనటు నిటుతిరుగుచు నతిరుచిరములగు పుష్పస్తవకములచే నిండి యశిమాలా ముఖరితములగు లేత వకుళ వృక్షము యొక్క మూలమునగూర్చుండి రాలుచున్న యావకుళపుష్పములను మాలనుగా కూర్చుచుంటిని. మన్మథుని జగద్విజయవైజయంతి యవ నొప్పెను మాలతి యంతఃపురము నుంచి యలంకరణములచే ప్రకాశించుచున్న విదగ్ధలగు ముద్ధాంగనలు రచించిన కుమారీ వేషంబుతో మహానుభావ ప్రకృతియైనచోటికి విచ్చేసెను. అదిరమణీయతకు కడకటి స్థానము. అధిదేవత సౌందర్యసారమునకు పుట్టిపల్లు. ఆమె శరీరమును రచించుటలో బ్రహ్మనియతముగ చంద్రకిరణమృతజ్యోత్స్నల నిలిపిచేసెనని చెప్పదగు. పిదప ననుచుటలతోగలసి పుష్పావచయంబు నేయుచునే యున్నవకుళ వృక్షపాంతమున కేగు

దెంచెను. ఆమె కొక మహానుభావి యందుగల ప్రేమానుబంధంబుచే బహుదినములనుండి సమృద్ధినిపొందిన మన్మథవ్యధా వికారములంగాంచితి, అటు పిమ్మట నేను వకుళమహీరుహ మూలంబున కూర్చుండుట సఖులెరింగి యుత్తాలబగు కరకమలంబుల చెప్పట్లుగొట్టుటజే కరకంకణధ్వనులు మెరయ రాజహంసలన నటనలవలె తమచరణ కమలంబుల ఝణఝణత్కంబు భాసురంబులగు మంజీరధ్వను లెనంగతోడకే సంజని తరమణీయంబగు మేఖలాకింకిణీ రణరణ తోర.బు భాసిల్లమోములంద్రిప్పి సఖ ! నీయదృష్టముచే నిభవద్ధిని చెందితివి. ఏమన నిచ్చటనే యొకానొక మహానుభావ ప్రభృతియగు మానిసి నీభర్తయై నివసించి యుండెనని వేలియగ్రిముచే నన్నుచూపించి రని చెప్పెను. అటుపిమ్మట మాలతి లజ్జావనత వదనయై యామెనేత్రవిహింసంబులచే నాహూరయమును సమూలముగ నుచ్ఛాల్పించి కటాక్షంబులచే పానంబుచేపి గజనధువునెక్కి నయంతః పురంబునకేగె. నేనదిమొదలు చెప్పజాలని మన్మథవ్యధా పరవశుడనైతి పిమ్మట కామ నీచ మాలతీమాధవుల పరస్పరాను రాగమభివ్యభిచేదెను. ఇటులుండ మకరందుడు మదయంతికను నజేక్షించుచుండెను. ఈమె భూరిషనుప్రసక్తనచిప్రడగు నందను నికిచెల్లెలు. భూరిషనుప్రమాణిని కుయాపియు, జరాజర్జరి తాంగుడునగు నందనునకిచ్చి వివాహము నేయ నిశ్చయించుకొనెను ఇదివేది మాలతి మాధవసమాగమ దొరకదని నిష్పల్లయై దుఃఖించెను ఏమియుచేయ నది లేక కామనకి యుదాసీనయై యున్నను బహువిధోపాయ

ములచే మాలతిని మాధవునకు సమకూర్చు  
వలెనని ప్రయత్నించుచుండెను. ఇట్లుండ  
నొకనాడు వివాహమహోత్సవ సమయం  
బున పరివృతాలంకారయగు మాలతి మా  
ధవునే మడిచెంచుచు సౌధాంగణ కుట్టిమ  
బున సంప్రీతిపై యెరుగిండు, కపాలకుం  
డలయను నెక కాపాలిని యాపురియందున్న  
శాలికాశక్తి త్రిలోకసుందరియగు మాల  
తిని బలియిచ్చినచో మహాదైత్యుల రాజ్య  
భోగములు సమకూరునని తదర్థమై మాలతి  
నపహరించుటకు సౌధాంగమును చేరెను.  
అందు నిద్రించుచున్న మాలతిని గొంపోయి  
యఘోరగంధగు కాపాలికున కర్పించెను.  
అట్టిసయముననే మాధవుడు మాలతీ పరిణ  
యమును లభించడని కష్టపడుచున్నాడు. మహా  
మాంసవిక్రయమును చేసినచో స్వేచ్ఛిమము  
సిద్ధించునని దాచి నిస్త్రింశాలంకృతకరుండై  
ప్రేతభూమికింజనుడైచి నరమాంసవిక్రయ  
మును సేయుచుండ భూతప్రేత పిశాచ నివ  
హంబు లేతెంచుచుండెను. మాధవుడు  
మాలతీబద్ధ చేతస్కుండై నరమాంసము  
విక్రయించు చుండ స్మశాన గతమగు  
దేవతాలయమునుండి యొకయూర్తారము  
వినవచ్చెను. ఇట్లు రెండుపర్యాయములా  
ధ్వనినివిని మాలతీకంఠ స్వరము గాగుర్పించి  
యచటికేగెను. అచట నామాలతి రక్త  
వస్త్రమాల్యాంకృతయై దేవతాబలికి సన్న  
ద్యయై యుండెను అప్పుడు మాధవుడాశ్చర్య  
వీర రససమేతుడై యిట్లు నుడివె. [వనం ।  
“అసారం సంసారం పరిముషితరత్నం త్రిభు  
నిరాకం లోకం మరణశరణాంధవజనం  
అదర్పం కందర్పం జననయన నిర్మణమఫలం  
గజజీర్ణారణ్యం కథమసివిధాతుం వ్యవసితః॥

మాధవుడు పాఖండ చండాలునతో  
చెప్పినవాక్యవిది:- మాలతిని చెంపదలచిన  
నీవిట్లేలచేసెదవు. ఈ ప్రకృతచసంసారమును  
నిస్సారముగ చేయబూనితివా? ఈమూడు  
లోకముల కేకరత్నమగు నీమె నపహరింప  
గోరితివా? ఈ భువనమందు వెలుతురును  
తీసివేయగోరితివా? మాలతీబాంధవ గుణము  
నకు మరణమే శరణమనుకుంటివా? కందర్పు  
దర్పము తీసివేయదలచితివా? జనులకు  
నిర్మించినసేనయనానందఫలమును విఫలమును  
గావింపదలచితివా? ఈజగత్తును ద్ధారిణ్య  
మును చేయదలచితివా? ఈమాలతీరత్నము  
నిట్లేల హింసించదలచితి వని చెప్పననసర  
మున, హామాధవా! యని మాలతి మాధ  
వునింగొగిలించుకొనెను. వెంటనే చేనున్న  
ఖడ్గముచే మాధవుడు పాఖండల నందరిని  
నిర్మూలముగావించెను. ఇంతలో మాలతిని  
వెదకుచున్న రాజభటుల కదంబము మాధ  
వునిచే జొరంబడి మాలతిని రాజభవనంబు  
ప్రవేశింపజేసెను. పిమ్మట మకరందుడు  
మాలతీవేషమును ధరించి దేవతాపూజార్థ  
మేలెంచునని నగరదేవతా గర్భగృహమును  
ప్రవేశించెను. మాలతి యాదేవతనర్పించు  
టకై నిజపరివారముతో నచ్చటకేగెను. అట్టి  
యెడ మాలతీమకరందు లొకరివేషము  
లొకరు ధరించిరి. ఇది రహస్యము. మాలతీ  
వేషమునుధరించిన మకరందుడుమాధవునితో  
గలసి మాటలాడి పరిహాసంపబడి చమ  
త్కారచేష్టలచే మాలతిని బోలియుండి  
మాలతి వచ్చిన చతురంత యానమునెక్కి  
పురమును బ్రవేశించెను మకరంద వేషధారి  
యగు మాలతి మాధవునితో కామండకి  
గృహమును ప్రవేశించెను. పిమ్మట మాలతి





వేషముధరించిన మకరందుడు నందనున కివ్వ బడి వివాహముచేయబడెను. నందను డేకాంతమున మిథ్యామాలతీ పరాభూతుడై విసుగుచెంది మాలతి మాధవబద్ధ చేతస్కయని ప్రవాదముగలడు. నన్నీ మెయెట్లు ప్రేమించునని విసర్జింప నచటయున్న దయంతికకు తన వృత్తాంతమును దెలిపెను, మకరండుడని చెప్పి తనయం దనురాగముగల నామెచు పెంబనిషుకొని మాధవసమక్షమును ప్రవేశించెను.

పిదప భూరివసువు మాలతిమాధవుని చేతను, మకరందునిచే నుదయంతికయు కృత్రిమముగ నకహరింపబడెనని వీరలను బంధించుటకు సేనలను నియమించి శరత్తుల జ్యోతిన్నయందు సౌధో పరిభాగమెక్కి చూచుచుండెను. వచ్చినసేనలను మాధవుడు పాయశూరుడై ప్రవేశించి రూపుమాపుచుండ నేకాకినియై యుద్యానవన గహనమందున్న మాలతి తిరిగి కపాలకుండలచే నకహరింప బడి యథోరకంపుని మాధవుడు పూర్వము హింపించిన వైరమును మనసునందిషుకొని శ్రీపర్వతమునకు తోడ్కొనిపోయి మాలతిని వధింపనుంకించుచుండ సౌదామిని యనుయోగిని తన సమక్షమున పూర్వవిద్యాభ్యాసన కాలమున భూరివసుదేవరాతుల పరస్పరాపత్య సంబంధమును తెలిసికొనినదిగాన కామందకి ప్రియశిష్యురాలగు నీమె కపాలకుండలను మాలతీ హరణోద్యోగము నుంచి మరల్చి సేననుజయించిన పిదప మాలతిగానక బహుప్రకారముల మకరంద సహితుడై విలపించుచున్న మాధవునిచేరి మాలతి సజీవితయని చెప్పెను. భూరివసువు ముగుణవంతులు, శూరులునునగు మాధవ

మకరందుల జ్ఞాఘించి గృహము ప్రవేశించెను. పిదప మాలతిగనబడనందున భూరివసువు యగ్నిప్రవేశముసేయ సమకట్టెను. మాధవుని మరణనిశ్చయమును నానామని వారించి మాలతిని కపాలకుండలవల్ల రక్షించి కామందకి సమక్షమున మాధవునకు సమర్పించెను. దానిచే పునర్జీతయైనదని మాలతిని లవంగిక ప్రభృతు లభినందించిరి. ఈ వృత్తాంతమును విని భూరివసువు మాలతిని మాధవునకిచ్చుటలో నిశ్చితాభిప్రాయుడైనను ప్రకృతి జనభందోనుసారముగా నందనున కర్పించినట్లు నటించితినిగానిమాలతీమాధవునకు ప్రధముననే సమర్పింప బడినదని యధావిధ వివాహ మొనరించెను. మకరంద మదియంతికలు గూడ వివాహ హితులై సుఖించిరి.

### మాధవుడు

ఇతడు ధీరోదాత్తుడు. “మహాసత్వోద్దిగంభీరః కృపానా నలికత్థనః శ్రీరామచంద్రో వద్ధీరః ధీరోదాత్త ససమ్మతః॥ అనగా గొప్ప బలముగలిగి మహాగంభీరుడై, కృపగలిగి, తన్ను తాను పొగడకొనక, మహాధీరుడగు వాడు ధీరోదాత్తుడు. మాధవునకు నీలక్షణము లున్నందుకు మహాసత్వముచు, సకల సేనా కిజయము చేయుటచే నితనియందు స్థాపింపబడ్డది. అదెట్లన మాధవుడు మాలతిని తన యరుమతి లేనిది గ్రహించెనని విని పంపించిన సేనలను జయించెను. మార్గమధ్యముననగరపరిరక్షకులు మకరండుని నడ్డగింప మాధవుడిట్లు విజృంభించెను “హరేరతుల విక్రమ ప్రణయలాలసస్యా హులే సయేన భవతి క్వణత్క రు హాసోచుడసభా



జ్వరత్కరట కోట రస్కులితదాన సిక్తాన  
లద్విపే

శ్వర శిరస్థితాస్తి దలనైక నిరకరః॥

అనగా సింహమునకు యుద్ధమందు నిరుపమానమైన పరాక్రమ ప్రీతియందా సక్తి గలప్పుడు ధ్వనిసేయుచున్న దీర్ఘమై, వక్రమై, వాడిగల గోళభ్రమో నొప్పుచున్న హస్తమే గోష్ఠవియగు గండస్థలముల నుండి పరివహించుచున్న మద ధారలచే తడవబడిన ద్విపే ద్రములయొక్క శిరస్థితాస్తులను బ్రద్దలు చేయుటయందు సహాయము— అని చెప్పిన నై సాదృశ్యముచే నేక నిరుడనగు నేని సేనను జయింపశక్తుండనని స్పష్టము.

గంభీరత్వముఁ జెప్పుటలో మాలతి తన్ను పెండ్లాడవలెనను కోరికలో నెవ్వరికిని తెలియ బడకుండగ ఒంటిగ స్మశానమున నరమాంసమును విక్రియింప నందుగల భూత ప్రేత పిశాచములకు భయము చెందకుండుట నీతని ధైర్యసాహసములను చెప్పుచున్నది.

“ సంయుక్తాకులకేలయః కిలకిల కోలాహలైః  
సమ్మదాః

ఉత్తైలాః కటపూట నాసౌభృతయః నానా  
ణివంకుర్యతే॥”

ఇచ్చట యాటలయందు కూడుకున్న టువంటిన్నీ కిలకిలా రనముచే కోలాహలము సేయుచు చప్పుట్లు వాయిం చుచున్న భయం కరములైన కటపూతనా నామధారులగు పి శాచములు ధ్వనిసేయుచున్నవి— అని వా టికమ్మిన మాంసమునుగూర్చి

“ ఆశస్త్రీపూతమన్యా జంపురుషాం గోప  
కల్పితం

విక్రమతే మహామాంసం గృహ్యతా గృహ్య  
తామిదా॥

అనగా పురుషునియొక్క శస్త్రము లేక తియ్యబనునటువంటి యీ మహామాంస ముమ్మబడుచున్నది. ఓ పిశాచములాగా దీనిని మీరు గ్రహింతురుగాక.

మరియు నీతడనుకంపాయత్తుడని చెప్పుటలో మాలతి యథోరకంపించుచే చంపబడుచున్న కాలమున

హా! తాత! నిష్కరుణ వ్యక్తిదానం తేనరేంద్ర చిత్తారాధనోపక రణంజనోలి పద్యతే! అని అనగా ఓ! దయలేని తండ్రి రాజ హృదయమునకు సంతోషముచేయు టకు నీ కుపకరణమై యీ మాలతి జంపబ డుచున్నది. ఆ స్మశానమదే యీ యార్థ ధ్వనివిని కృపాన్వితుండై

“ నాదస్తావత్ వికలశరీర కూజితస్త్రిగతార  
చిత్తా  
కశిషీ పరిచిత యిషశ్రోత్ర సంవాదమేతీ  
అంతర్భిన్నంభవతి హృదయం విహ్వలా  
స్యాంగమంగం  
దేహస్తంభం స్కలయతిగతిం కింప్రకార  
మితేతత్

అనగా ఆర్తారవము జడిసిన కురంగీ మృగము యొక్క కూజితము వలనే దట్టమైన మండ్రధ్వని కలదియై నాచిత్తము నాశ్చిం చుచున్నది. ధ్వని జెవి కిది వరకు పరి చితమైనదిగా నున్నది. నా హృదయము లోపల బ్రద్దలగుచున్నది. నేను విహ్వలుడ నై ప్రత్యవయవమునందు శరీరము కదలక నాగమనమును భంగపరుచుచున్నది. ఏమి? ఈప్రకారము, ఏమిచేతును— అని ఇట్టితని

శ్రీలోదాత్త గుణములు స్పష్టకరుచబడినవి. ఇతనుచేసిన కృత్యములలో మాలతీని బలియిచుచున్న యు ఘోరకంఠుని చంపుట, రిపు సేనను జయించుట, మాలతిని రక్షించుట. "సేయంభూరివసోః రివసుతామృత్యుర్ముభేర్వరతే"

భూరివసుప్రయోగ పుత్రికయగు మాలతి మృత్యుముఖమందుపడుచున్నది— అని సమీపించి తన్ను గౌరవించుకొనిన మాలతిని రక్షించిన యాయన కరుణ స్తోభ్యము.

### మాలతి

ఈమె తనభర్తను నెట్టి సాహసరహిత్యవిచేష్టలచేత తనిపి సంతోషపెట్టుటలో నతిచతుర. ఇందుకు కామందికి చెప్పిన దేమన

"వరీయాన్యోన్య ప్రగుణగుణ నిర్మాణ నిపుణో నిధాతుర్వ్యాపారః ఫలతుచమ మనోజ్ఞశ్చ భవతు ||

అనగా అన్యోన్య ప్రగుణప్రేమానుబంధ మిమాలతీమాధవుల నిద్దరిని సృజించిన ధాతయొక్క వ్యాపారమును సఫలమగుగాకయని— మరియు మాలతికి మాధవ దర్శనానంతరము కలిగిన పలాసచేష్టలను శృంగార విలాసభావములను "ఆచార్యకం విజయమన్మథ మావిరాసీత్" అని మన్మథ వికారములయొక్క చమత్కృతిని వర్ణించెను మాధవుడుకూడ నిట్లు మాలతీ విలాసము నెన్నుకొనెను.

"స్తిమిత వికసితానాడ్లసత్ భూలతానాం మస్మణ కువితానాం ప్రాప్తవిస్తారితానాం ప్రతినయన నిపాతేకించి గాకుంచితానాం వివిధమహమ భూవంప్రతమాలోకి తానాం శాంతతతోనుండి బహువికాసయై మైనట్టియు, నాట్యమాడుచున్న లతలవంటి కనుబొమ్మలు కలిగినటువంటియు నెకానొక పుష్ప సాంద్రముగ మూసుకొనబడ్డట్టియు, మరికొంతతడవు నేత్రప్రాంతములయందు కటాక్షవిశ్లేపములచే విస్తారములైనట్టియు, నేను తిరిగి యామెవంకచూచినచో కొంచెముగా నాకుంచితములైనట్టి వివిధములైన మాలతీ నేత్రావలోకనములకు నేనా యవసరమున మకరందాపాత్రుడనై తినినిచెప్పెను ఇందుచే నామె భావవైదగ్యతవర్ణనాతీతము. మరియు మాధవునియొక్క హృదయము నిట్లు హరించెనని చెప్పెను.

అలసవలిత ముగ్ధస్నిగ్ధ నిష్పంధమందైః  
అధికవికసితదంత నిస్సయస్మేర తారైః  
హృదయమ తిరణం మే పక్షులాత్మైః  
కటాక్షైః

అపహృతమప విధంసీత మున్నూలితంచ ||

అనగా మాంధ్యములగు వాలుకన్నులచే సుందరమైనట్టియు దట్టమైనట్టియు చూచెడుకాలమున కదలనట్టియు, మందములైనట్టియు, నెక్కువగా వికసించిన నేత్రకమలముల మధ్యనున్న కనీకలు గలిగినట్టి విస్మయము చిరునవ్వుతో, నొప్పిదమగు దీర్ఘములైన పక్షులములుగల మాలతీకటాక్షములచే నన్యరక్షకములేని నాహృదయమునెత్తుకొని పోబడినది. కొట్టబడినది. త్రాగబడ్డది. మూలము కంటపెల్లగింపబడ్డదినుమా

మకరంద ! యనిచెప్పెను— ఇట్టి పాండిత్య వైదగ్యచాతుర్య ముద్రాశాలీనులగు యువతులు భర్తృహృదయా కర్షణకుశలులగుటకు సందియమేమి ? ఆమె సౌందర్యమును విచారించినచో.

ఇదమిహమదనస్య జైత్రమస్త్రమ్  
సహజవితాన నిబంధనం శరీరం

ఇదిమన్మధునియొక్క జైత్రాస్త్రమనియు స్వభావసిద్ధములైన చాతుర్య విలాసములకీమె శరీరముపుట్టి నిల్లనియు కామందకి ప్రస్తుతించెను. మరియు నీమెయొక్క పాతివ్రత్యమెన్నినచో నఘోరఃకంటునిచే దేవతాబలికొరకు చంపనుంకించుతఱి నీయిష్టదేవతను ప్రార్థింపుమన్న ప్రాణత్యాగ సమయమని హా ! మాధవా, యని, భర్తనే స్మరించెను. మరియుతనకుతగని నందనుడనువానికి తుడ్డితన్ను నియ్యచున్నాడని వినిన తొడనే.

వరేన్యస్మిన్ ద్వేషః పితరీవిచికిత్వాహిజనితా  
అని కామందకి చేసిన కుటిల  
నీతితోగూడ తండ్రియందు విచికిత్సకలిగెగాని  
ద్వేషముకలుగలేదు. కామందకి  
“కుతోపత్స స్నేహః కుటిలనయన నిష్ఠాత  
మనసాం”

అనగా కులటినితీయందు ధృఢమైన మనస్సుగలవానికి పుత్రికాప్రేమ యెక్కడిది యని నిందించెనుగాని మాలతి “ఆ, హతాస్మిసముద్ధి నానర్థవజ్రిపతనా మందభాగినీ” అనగా బయలుపెడలిన అనర్థగమను వజ్రిపాతముచేత సీమందభాగ్యునగు నేను హితనైతిని గదా యనుకొనెను. కానితండ్రిని నిందింపలేదు.

మరియు నీమెకు సఖిజనానురాగము కడుమెండు. అదెట్లున లవంగిక మూలతికి జాల్యసఖి. ఈమెకు సుమాకరోద్యానమున మెలంగుతఱి “సఖి ! ఏషఖలు మధుర మధుర సార్ధార్ధి మంజరీకవలన కేళికలకోకిల కోలాహలాకులిత సహకార శిఖరోద్ధీన చటుల చంచరీక నికరవృత్తి కరోద్వవిత దళకరాళ చంపకాధి వాస మమోహరోమరాళమాంసలః కుసుమాకరోద్యాన మాదతః తత్ ప్రవిశావః ”

మాలతి వియోగంబున— “సఖి ! కింకరోమి ? దృఢవజ్రిలేప ప్రతిబద్ధనిశ్చలమివ జలితగనమాంపరిత్యద్యతి” అనిదృఢమైపజ్రలేపముచేత బంధింపకడ్ల నాడీవితమున వియోగమునందు నన్నుపరిత్యజింపదు కదాయని లవంగిక దుఃఖించెను. కామందకి మహాయోగిని. మాలతి యీమెకు మహాప్రీతి పాత్రురాలు. ఆమె మాలతి నిపహరించునపుడామె బాల్యచేష్టల నిట్లు వక్కాణించెను.

“స్తన్యత్యాగాత్పు భృతిసు ముఖిదింతపాం  
చాచిక్రేవ  
కోడాయోగం తదనువినయం ప్రాప్తితా  
వృత్తాచ  
లోకశ్రేష్ఠేగుణవరే స్థాపితాత్వంమయైవ ।  
స్తేహోమాతుకిమయి సమధికిస్తేన యుక్తః ।  
వవాభి ”

అనగా చనుబాలు విడిచినదిమొదలు దంతముతో చేయబడినచిత్రపుబాన్సువలె నాటలనేర్చి పిదప పినయమును గరపి వృద్ధి నొందించి గుణములచే లోకోత్తరు చాలవగువరకును నాచే నర్పింపబడితివి. కాన తల్లికన్ననాయును నీకుగల స్నేహ మధికమగుట.

క్రము. అని మాతృభక్తి కన్న నీ మె  
యందుగల గురుభక్తిని శ్లాఘించెను.

కామందకి

ఈమె జౌద్ధసన్యాసిని. మహాప్ర  
భావవతి. సౌదామిని యీమెశిష్యురాలు.  
ఉభయు లంతర్ధానతీతోధాన భూచరభేచ  
రాదిసిద్ధుల యందారి తేరినవారు. అంశు  
కామందకి తన భూరినసు దేవరాతులకు స  
హాధ్యాయిని యగుటచే మాధవుడు బహు  
గుణశాలి యగుటచేమాలతీసౌందర్యాదిగుణ  
ములకు నితడు తగిన వరుడని బహుప్రశం  
సల మాయోపాయముల ఘటించి భూరి  
వసువునకు వెలియునీయక మాలతీమాధవుల  
పరిణయమును జరిపెను. ఈమెయందు  
గల గౌరవముచేతనే సౌదామిని, కపాలకుం  
డలచే నకస్మాత్తయై నభింప బడ్డ మాలతిని  
పునర్జీవిత జేసి మాధవునకిచ్చెను. ఈమె  
యందుడు నైపుణిని గ్రహించియే భూరి  
వసువు “గుణానురాగో నరేంద్రస్వయంచిదా  
సిం సాధశిఖరాంతరితావతీర్ణ ప్రతిహరణ  
యోపన్యాస ప్రతిశామిత విరోధసంకటః,  
ఉపసీతమాధవ మకరందముఖచంద్రేవారం  
నారా సంచరిత స్నిగ్ధలోచనః రాజామఘ  
రోపన్యాసేన కిమిదాసిం యువయోః భువ  
నాభోగ భూషణాభ్యాం జామాతృభ్యాం  
పరితోషయతి ప్రతిబోధ్యగాతో భ్రూతరం”  
అనగా గుణానురక్తుడగు భూరివసువు సాధ  
శిఖరమువల్ల దిగి మాధవమకరందాల నభి  
నందించి వారియొక్క ముఖచంద్రుల ననేక  
పర్యాయములను చూచి చూచి మధురో  
పన్యాసముచే వీరిరువురు మాకు జామాత  
లగుటచే మాకు పరమానందము సంఘటించెను.

చెను. — అని సంతసించెను. ఇది కామం  
దకిచేసిన నీతికి ఫలము.

మకరందుడు.

ఇతడు మాధవునివంటి శూరుడు.  
మాధవునకు తగిన మంత్రి, ప్రియుడు, నత్మ  
సచివుడు. మాలతీవేషమును ధరించి నంద  
నుని త్రిసర్పించి మదయంతికను తనశౌర్య  
సౌందర్యాదిగుణములచే తనయందుగాఢాను  
రక్తయైనదానిని మెడ్డాడెను. ఇతని కథా  
సందర్భమున నొక బాలశార్దూలమును నవ  
యావన మదగర్వితను వీరభటులలోక నజనిత  
శౌర్యోత్సాహ విదారితనిజపంజర వినిర్గతను,  
తత్ప్రమయ సమీపనర్తి సర్వజననఖిదా  
రణ విశ్రాంతి కృత పౌరజనను, కార్యాంతర  
సమాగత మవయంతికా భయసంభ్రమ  
పేతువగు చానిని, యీ మకరందుడు చంపి  
మదయంతికా సంతాపన ను హరించియామె  
కృష్ణజిత్తు నాపపేనుకు పాత్రుడాయెచు.  
ఇందుచే శూరుడని స్తుతయడని కార్యబర్హా  
హక నయుని అనుచుచున్నది.

కవిత

కవి రసభావములను పదర్పించుటలో నెన  
దృఢుడు. శృంగారవీర రసముల కైక్యమును  
నిప్రకరణమున నిరూపించెను. అనర్థశ  
ప్రోక్షోదార ధారాశుద్ధి యీ కవియందా  
కానంబుచున్నది. ఇందుకు “పక్ష్మిలత్యై  
కటాక్షైః, అపహ్లాత మకవిద్ధం, వీతము  
న్మూలితంచ” ఇత్యాదిశ్లోక ముదాహరణ  
మివ్వబడినది. మరియు ధారాశుద్ధియ్యకు  
ప్రోక్షోదారత్వములకు,

“యాంత్యార్థముః వనిత కంధర

{ మాననం తదావృత వృంతశతపత్రనిభం,  
 పహంత్యాన్ధిగ్ధో మృతేనచ విషేనచ కత్తు  
 లత్యై గాఢం నిఘాతైవ మే హృదయే  
 కటాక్షః”

అని గజవధువు నధిష్టించి శృంగారో  
 ద్యానమున మాధవుని విడిచి మరలిపోవు  
 మాలతీచేష్టను కాళిదాసాదుల కన్నమిన్నగ  
 వర్ణించెను. శ్లోకతాత్పర్యము - మాలతి  
 జెల్లుచు తిరిగితిరిగి చూచుటచే తిప్పబడిన  
 మెడకల మొగమును, చేతులతో త్రిప్ప

బడిన నూరు రేకులు కల కమలమువలె గిర  
 గిరందిప్పుచు నమృతము చేత, నిషముచేత  
 పూయిబడిన కీగంటిప్రసారము నాహూద  
 యమందు గట్టిగ కొట్టబడినది. - ఈపద్యము  
 నంగల పదముల విలువ సాహిత్యపాఠోనిధి  
 యందు గల యశస్థ జీవరత్నములనలెఱసిన  
 కొలది ప్రాథోదార్థములను కామధేనువు  
 వలెనే యిచ్చుచున్నది. కాన యీనాట  
 కము నిరుపమాన సర్వరసాంకుర భాసుర  
 మని నిర్గుప్తము.



## నా డోహులు

(పా. వి. రాఘవరావుగారు. సారస్వతమిత్రమండలి)

కన్నులనువిప్పి, దిశలందుఁ గళలనింపి  
 గాలిలో సారభంబునుఁ గలిపి, యశావ  
 సంబున విలసిల్లెడు ఆసుమంబు అకట  
 పాడు చిటునవ్వుతోఁగూడ వాడిపోవు

\* \* \*

ఏది మము వీడరాదంచు నెంతమొ అది  
 ఉండెదననుచు మనలను నూరఁజేసి  
 సారదూరమా సంతోషసాగరమున  
 ముంచి, తేల్చక, చటుకున డించిపోవు

\* \* \*

ధరణి సంతస మెంత తత్వంబుకలదా  
 అంధకారంబు వెక్కిరింపంగనవ్వు

మొలుపు దీధితులుమనల కెఱుకపఱచు.

\* \* \*

తనువులోనుండు రక్తమదంబుచేత  
 ఆశలనియెడు లేజగురాకులెన్ను  
 నేడమనుజుఁడు తొడిగి, మఱునాఁడు పూచి  
 సాటిసోదరసమితిలో మేటియగుచు  
 కీర్తికాంతను చేఁబట్టి కెరలియాడుః-  
 అంత కర్మవశంబున వింతయైన  
 పాడు తేనెమబ్బులు మఱునాఁడువచ్చి  
 వేళ్లతోడుత నాతని బెఱికివైది  
 నహుషారీతిగఁ గ్రిందికి నట్టె త్రోయు  
 భూతలమున ప్రతిప్రాణి రీతి ఇదియె.



## వి ర జ

భారతుల మార్కండేయశర్మగారు. (యవకవిమండలి)

గునియు కుటపాగమముల క్రొన్ననలు పైకి  
 బ్రాకి బిగియారఁ గొంగిళ్ల వలచుచుండ,  
 నచ్చటచ్చటఁ బచ్చికగచ్చు జిలుయు  
 వెండికొండ ననుకరించు నొండు చంద్ర  
 శాల వాతాయనాంతికస్థలిని విరజ  
 పగ లపరవేళ నేకాంతముగ నిలఁబడి  
 కుసుచు వల్లరు తెనయించి కొప్పుఁదరిమి  
 మునుకు నుడి నేదియో తలపోయుచుండె.

అప్పుడు సురపొన్న నొక్క నాదవతరిల్లి  
 విరజ దృక్కును వశము గావించు కొనియొ  
 గడంగి యాగడెన నుత్కలిక గుబులు  
 కొను విశోకన సుమములు మునుముదీరి  
 తెమలు పరిచయ సికతాతలమున జాళు  
 వారెను దనంత నటక భావస్రవంతి।

పండి దుగ్గిప్రలనె చిటిగిపో నుండు ప్రసవ  
 సమితిమెక్కి చొక్కిన కీరి సరణి రేగి  
 “కుంకు మాంకిత వణ్ణాయ కుందకుట్ట  
 లేందొ ధవళాయ భక్తావళీడితాయ  
 పక్షి రాజాయ తే నమోవైనతేయ”  
 యంచు ముకుళిత కరకంజయై నుతించె.

జలుగు తుంగదళ ప్రతిసీరఁ దొఱంగి  
 ప్రతి కదంబునా మంద నిస్వనము వెడల  
 వల్లరుల ముప్పు చాత్మ ధమ్మిల్లముచు

నుండి బిసకాండములఁ గేరుచుండు కరము  
 లపు డయత్నముగ ముడింగె వపువు తొలక  
 రించె జరుచెమ్మటులు నాక్రమించె హృదయ  
 కువలయాదభ్ర సామ్రాజ్యశివము లోక  
 ముల కధిష్ఠాన దేవతఁబోని వలపు.

ముకుపుటమ్ము లఱులుఁ గటమ్ములు జలింప  
 బెను జిలువయొగ్గు నచలచాలనచణమ్ము  
 లగు గరుత్తులతోడ నీ వవనికి డిగ  
 నేటి నాభాగ్యగరిమ వర్ణింపనేరి  
 తరము ఖగవంశ జుగి సుధాంశు! గరుడ!  
 మూరుకొంటిమ్రాగుచుశాంతమూర్తివగుచు.

ద్వారకావాసుఁ బొగిడు సూక్తములు వినమి  
 దృష్ట బంధములెడలి వర్తించుచున్న  
 జీవితము మ్రోడువడె నుదాసీనవృత్తి  
 యేల? చిల్కుముసీ నచో మృతము దవిలి  
 డాలవసుళించు పట్టు బుట్టములచెల్వ  
 మంగళకములకుఁ గ్రొత్త బెడంగొసంగ  
 మెయిలనుండి నివాళించు మించుబోండ్ల  
 యెదల గాడెనుకొ కృష్ణసీతాణములు ?

మినమిన రిహించు కొదమ తుమ్మెదలగలుల  
 సౌరుకాదనునూగు మీసములతోడఁ  
 డనరు కృష్ణ సతంబు వెన్నొనుచు ద్వార  
 వతిని మారుఁ డధిజ్యభన్వనుడె చెపును ?

కులుకు లూడ్చిన వలపుఁ దొయ్యలికి జగిలి  
కలవములు దొడ్చులిచ్చి సింగారమిడిన  
శిల్పమాళి నాగర సరసీజనయన  
లోలగింతురె పైకొను నుల్లసమున?

ప్రియ సమాశ్లేషమున గారవింపఁబడెడి  
వెలదియే న్వానప్రొద్దులఁ బెరలఁ గవయఁ  
గోరునట్లుండ వర్షర్తు వారమేను  
ప్రమదనైయుండి యెట్లీగ వలయు నకట?

నీ కృపారసస్నిగ్ధ వేణి కలతెఱఁగు  
నేనెఱుంగుదు సాంత్యనయతిఁ గనవు  
కామ సంతమసంబెల్ల కడలనిండె  
వెడల నిమ్నోన్నతములఁ త విశదమగుట  
లేదు. సందేశదీపిక లేకరావు  
గాని చెట్టుపెట్టనిగోడ యైనదిపుడు.

జీవితేశు కొఁగిటఁ బ్రపంచించు సౌఖ్య  
పారవశ్య వాహినివెల్లించేరివాక్య  
సరణిఁజిప్పిలు నమ్మత సేచనమునఁదు  
మునిఁగి జొత్తిలఁ గలనె చెప్పము వయస్య!

అబలనొటను నాధుఁజెన్నంది యటకు  
రానికారణమున దూరనైసనన్నఁ  
దలఁచునే తలపోసినదాఁ బట్టి  
యింతప్రొద్దెల చింతింపఁ దేగుదేర?

సరసమగు తొలుకారు రాజనపుఁబంట  
కాక చవిగొనిఁడెపుడు నుత్కంఠమెఱయ  
నేడు ద్వారావతిని నుప్పునీరుసాఱు  
చేలపంటకే లీల హర్షింపఁ గలఁడొ?

తేల్లవంచించు పూడేనేతెరఁ దెనుల్చి  
కోడెకాండ్రోగఁబడి దుల్పు కొనకమున్నె  
తరుణమునకు మధువ్రతతతులుగవసి  
యనుభవింపక మున్నె పీల్చిన దునీడు  
జ్వరపెదఁజల్లు కుసుమ మంజరుల సిరులు

చండకరధాటివసివాడకు ఁడ నపుడె  
యొఱయికికు మొగ్గి కాట్లండకుండ నపుడె  
తనకు దొరకొనె నానందమనినతవర

భృంగమూదని యభినవ వృంతములును  
దివిరి షరపుష్ట చయము వాత్తింపనట్టి  
చిగురుటాకులును శుకొఱు మోగియకుండు  
ఫలములను మోగ్యములటంచు బలుకుదిట్టి.

అనుభవించెడు వ్రాతలే కరిగెఁగాక  
సోకునే ద్వారవతికిని జట్టుపట్ట  
లలిత చందనజల వాయుమిళితశర  
దేందు సాంద్రచంద్రికల చల్లందనమ్ము  
అనుభవించంగవలెఁగాక యానలుముట్ట  
కుండి బాలభాననియెంజ నెండికుండి  
యరుకుకారున నింవారునట్టి పికచ  
నలినమ లనండు జిగురు పానకములేట.

నాగర లతాంగుల మొదలైన నయమన్న  
తఱపి దిరిసెంపుటారు మోగిందనమ్ము  
నకు శరీరమ్ము నమ్ముకొనంగయగడ  
నూతనప్రియఁడౌట నిందుఁగనుఁగొంటు

నాటకాడైరి తమతోడ వాడనంచు  
కలువపూలేకు పొదుపుముత్తలఁ బరగండి  
నిదారఁబెంచెనునకట! కౌముదలచాలు

శిశిరపీడ చూపునెడియును బద్ధిరి  
యిన్నురాక కుత్సహించిమంచు  
మునుగుడు నెడలొది మును పటిహృదయంగ

మ పికసనముజూపు మాదిఁగించి ।

శిశిరవేళ లాపు నెడిమోగి వడియున్న  
మాకు లామని దొరమాననీయ  
దర్శనమున శోభదాల్చి తొల్లింటి శృం  
గారపటియె శంకుకరణిఁగొంచి.



నవసుమంబుఁబోలు నళినాక్షి హృదయంబు  
నాధుడెపుడొవచ్చి ననుపుఁజూపు  
ననెడి యా సకల్మి నలరారునే కాని  
లేకయున్న వాడిపోకయున్నె ?

వన పికాంగనల గయాళితనముగాంచి  
కటంఠంబడి వచ్చితినిట గృహహావ  
కంఠకలకంఠకామిని గానసరణి  
చెవికిఁదియ్యమ్ముకూర్చి వంచించుచుండె

ఘల్లవవిలాసినులు గాఢ్మవలపు కాండు  
ముదల వెట్టఁగుజూళిందములను నిలిచి  
సేసలిడునుండు బృందడాసినవిరహిణు  
లకు నితాంత లతాంతపాళికలు బఱపి

భక్తి సంప్రీతులలమి యుపాయనముగ  
నలరుగిండుల సారభ్యమలవరించి  
తామరసశ్రేత దర్శనార్థముదయించె  
భూరుహమ్ములనవె తీవపేటఁటాండు

ప్రాప్తు మొదలు సాయంతనమ్ము వఱకెట్లు  
తుమ్మెదలు తమ్మిపొలల పొత్తమ్ములరసి  
ఝంకృతులతోడ వల్లించుజగులేక  
వేరలు ముకుందుఁగూర్చి కావించుగోడు

ఒకనెలా ! ఒకయేడ ! వంచకుండుజన్న  
నాఁడు నేటికటంచు బంతమున హెచ్చ  
రింపకున్నాను గాని యాలింపుమి న్వ  
నమునఁ బారావతము లారజముల జెప్ప.

మారుతము వీచువేళఁ దామరపుటాకు  
నండుఁ గీల్కొన్న బిందువు ననుకరించు  
ప్రమదతాలిమి తీణభంగురంబె కాన  
నీటయుంచెదో! పాలముంచెదవో? యనుమ!

మంచిగందపు నీటికమ్మందనమ్ము  
మూపు కాములుగాయఁగా మోయుమారు

తాంకురముల శారికి నార్తినందువేళ  
గాలిసుడిసి పువ్వుంబొడికలిసి తేనె

కుటిసి యలయించునెడ లతాగుల్మకుజము  
లార్చి బోదోలఁజాల కున్నవి దయాగ  
సంబుఁజలికి కాపాడుము చవికెలు గవు  
సెనలు మాలతి శ్రద్ధఁదీర్చెడిని నుజియుఁ

బాలవెల్లులు జఱవచప్పురము వీర  
ములునమచ్చి మాధవి సుమాంజలులు చల్లు  
చున్నది. వివిక్తవాదంబులెంచుకొనుము  
బాసలన్ని యుజ్జస్థివ మృదీను .

అనివచించుము పంపుము కిసకరింపు  
విరజతాపము బట్టింపఁ నిరమనీకు ?  
గరుడ! మాటకూకోవ? యుతరిచునీవ?  
నన్నుఁబొచిన జ్ఞప్తిలేకున్నఁ జెపుమ.

సకలమణిగణ సుప్రకాశ బుద్ధుల  
సౌధమూలఁ దిన్నుఁ గూడిన చాననేను  
పురుషులు లతాంతకాంతి కాంతమ్ములయ్యె  
వనవితానము ముగిందెనెదొక

కాకల్లిననాదాళి కాకరమునయ్యె  
నంచుఁ దిలకించి తులకించి యుతశయించి  
నీటివేళకదాదృ తాక్షేపసౌఖ్య  
గణిమమున పట్టినీగిన విరజనేను

కుసుమకోభితస్తైకశ త్విణులగు  
వికసితికుముగ్ధకల్పారవిసరమంచు  
భృంగమాలికా ఝంకారస్మృతియందు  
కోకిలకపోతకూజితకుంజవనవి

రాజితమనోహర క్షిప్రరాజియగు  
నొక్కనిముసంబయేని చిటుక్కుమనని  
దెందముననాధుఁ దన్నిన సుందరాంగి  
యెవ్వతమునేరవేమి? నేనే విరజను

వనభూమి జము లండఁజేసికొనియబ్బద్వేష్ట మాబూచులా  
 మను కంటే! విరజా! యతండు మలుగుట్టుంజుట్టి కోనేటిని  
 టినిఁ దేబూనెమ తజ్జలంపుఁ బరిపాటిన్నికుఁ జూపింతుర  
 మ్మని హేలాగతి లాలసుండగు మహాద్యద్గోపుఁ గీర్తించెదన్

## ము స లి తా త

అ డి వి బా పి రా జ గా రు

పోతావటోయ్ పోలీసుఖైదూవాదిలి

పోతా ॥

ఇగవైయేళ్ళ కితమొస్తినీ

యిటికెడితె యెనరున్నాను

కంటికినేలా కొక్కాదారై కనిసేమట్టినీముసలిదీ

పోతా ॥

తాటియాకుల కొంపంతాను

బారియిచ్చే వేడివాడికి

పాములు తేళ్ళూ పందికొక్కులు పలకాలంటే చుట్టాలంటా

పోతా ॥

నువ్వునాటిన చిన్న మొక్కలు

సువ్వనయెదిగి మానులుకట్టాయి

ఖైదూపిండి విసిరివిసిరి ఖండలుకట్టించి నీవొళ్లంతా

పోతా ॥

ఖైదూవోర్లదు నేస్తూలంటావు

ఖైదూపెబులె మంచోరంటాన్

ఖైదు గుమ్మందాటి యెల్లానంటావ్ కళ్ళానీళ్ళు తుడుచూకుంటావ్

పోతా ॥

మానావూడి జల్మొలంతా

మరిగిపోసిన యనుమంటావు

కటకటాలట్టుకు వొదిలిరావు ఖైదూలోనె వుంటానంటావు

పోతావటోయ్ ముసలీతాత

పోలీసు ఖైదూవాదిలి

పోతా ॥

# \* రామన్న పంతులు—తిక్కన సోమయాజి

సి రు గూ రి జ య రా వు గా రు . బి. యస్. సి.

రామన్న పంతులింటిలో లేడని బోయి చెప్పగానే మఱి నా ఇల్లు చేతు కొంటిని. రామన్న పంతులు “వెంటమనిసి.” ఒక్కొక్కప్పుడు సాయంత్ర మెచ్చటకును బోతుండ ఇంటిలోనే కూర్చున్నాను. ఒక్కొక్కప్పుడున్నట్లే యుండి పదేసి మైశ్యు మీ కాదు నడిచిపోవును. నేడెచ్చటికి బోయెనో?

ఇల్లు చేతుకొను సరికి జీకటి పడి నది. గదిలో కూర్చుని కొన్ని పత్రికలను జదువుచుంటిని. ఏపత్రికచూచినా, ఏపేజీ చూచినా, భావగీతికలే! గదివిండా దోమలు! గోడపైనున్న పెల్లులో నుంకి పది ప్రాత పత్రికలు దీసితిని; గూయి మనుచు నొక్కమారు పాతకదోమలు పైకి వచ్చినవి. ఈ దోమల వలన మలేరియా జబ్బు వచ్చు నట! భావగీతికల వలన నేమి జబ్బు వచ్చునో?

ఎచ్చటఁ జూచిన కవిసోదరులే; కవి భ్రాతలే; సారస్వము తగ్గిపోవుచున్నది. ఇద్దరిద్దరు కలసి వ్రాయవచ్చునుగాని యెప్పుడూ భ్రాతృత్వమేనా? మఱింత సొగసు పుట్టింప వలెనన్నచో భ్రాతృత్వమును మించిన సంబంధముండి తీరవలెను. దాంపత్యమున్నచో భేషక్కుగా నుండును. కనుక నింక మీఁదటఁ గవి దంపతులు, కవిజంటలు కవి వధూవరులు, తయారైనచో నాంధ్ర

వాఙ్మయము మఱింత వన్నె మీటునని నా మనవి.

కాని, ఒక్కచిక్కు కట్టుకొన్నది. బాల్యవివాహములకుఁ జోలైన మనదేశములో, బాలశిశువురై చేయని పెండ్లికొడుకును, అక్షరాభ్యాసమేలేని పెండ్లికూతురును, పెత్తనము వచ్చినప్పటికిఁ దుల్యబుద్ధి లభించుదూఁగఁ గలరనుటకేమి నిదర్శనము కలను? ఇరువురకును కవిత్వమెచ్చటనుండి వచ్చును? కవిసాదర్యమునకుఁ గావలసిన వప్పుడు తగుమైన సోదరుని దెచ్చుకోవచ్చును ; కాని, కవిదాంపత్యమునకుఁ దగిన స్వయాంవరమెట్లు సంభవించును? ఇదియొక గొప్పచిక్కే!—

“లోకమంతా ఒక్కటే రీతి” అని యీమధ్యనే మాదగ్గఱ చుట్టమొకఁడు, జయరావన్నవాఁడు, ఒకవ్యాసము వ్రాసినాడు. చాలవిషయములలోనిది సత్యమేయని నేనుకూడ నమ్ముచున్నాను. పెద్ద పెద్దవిషయముల సంగతి యిప్పుడెందుకు, గాని, నిర్మాణవిషయములలో సాదర్యము కాదు, కాదు— దాంపత్యముకూడ కల్పించుకొన్నవారు పాశ్చాత్యులలోఁ గలరు. రసాయన శాస్త్రములో, పరాసుదేశములో క్యూరీయను నతఁడు తనభార్యయైన మేడం క్యూరీతోఁ గలిసి పగిలిన గావించుచున్నాడు. “రేడియం” అను నదృశ్య

మహిమలుగల పదార్థము నీమేడం క్యూరీ దొరసాని స్వయముగాఁ గనిపెట్టి జగత్ ప్రసిద్ధిఁగాంచినది.

ఇదియట్లున్నను బాశ్చాత్యులలోఁ గవిత్వమునందు సాదర్యము, దాంపత్యము మొదలైనవి. పెట్టుకొన్నవారు విశేషించి నాకెక్కడను గనుపించలేదు. ఉత్తమ కవిత్వమనఁగా హృదయనిర్గతమైన భావవరం పర. ఇది కవియొక్క ప్రత్యేకమనోగతులను బట్టి ప్రవహించుచుండును. ఇట్టికవిత్వము నకు నిద్దలు, ముగ్గురు, కలసి దొరకొనుట హేళనపాత్రమని నాయుద్దేశము.

ఇదిగో యొక భావగీతిక

“ దొరసాని వాడువఁటె ;

సరసాల నెఱుంగవఁటె ;

చెఱసాల బంధంతువో ?

నాకు

సురసాల సుఖమిత్తువో ?

దీనిని వ్రాసిన వారు కవి భౌతికనిద్దలు, ఈ దొరసాని యెవరో? ఈమె సురసాల సుఖ మియ్యవలెనట! ఈ లగువురిలో నెవరికో? “మాకు” అంటే సంధిగత మాయమై పోవును. కాని “నాకు” అని యేకవచ నము. నారాయణ! నారాయణ! ఈ “లిరిక్కు” కవిత్వము యొక్క యుద్దేశము భావ ప్రకటనము, అత్యహృద యాశయ ప్రకటనము నెయుండగా నిట్టిద్దఱిద్దలు కలసి “లిరిక్కు”లను వ్రాయుట మిక్కిలి హాస్యాస్పదము. కేవల నిర్మాణ కోశలము మా పించు దలచిన వారినిద్దలు కాదు పదిమంది యైనను గలసి వ్రాయవచ్చును గాని యత్వము భావ ప్రకటన నొనర్పదలచిన

యవ సరమున నిట్టి వెళ్లే వెళ్లి పద్ధతుల నవలంబించుట తగదు.

అన్నట్లు, దాంపత్యము మాట యెత్తిని; గనుక దానిని గుఱించి ముఁకొనముచ్చుకొన వలసియున్నది. శాస్త్రపరిశోధనలో బాశ్చాత్యులేమి, ప్రాచ్యులేమి, సాధారణముగా నిద్దఱిద్దఱులని పనిచేయుచుండును. మొట్టమొదట యన దేశములోని కవిత్వములో పలెనే బాశ్చాత్యులు కూడ పరిశోధక-సాదరులు కలసి పని చేయుచుండిరి. ఇది నేను ముందు నూదించు నట్టి సాదర్యములో సరసత గనుపించలేదు. అందుచేత బరిశోధక-దాంపతులు నియ్యాలె నారు.

ఐనను బాశ్చాత్యులరు దాంపత్యముతో సాదర్యము చాలినది కాదు.

Marriage is the funeral of Love:-  
“వివాహము ప్రణయమునకు సంత్యక్తియ”

అని వీరి యభిప్రాయము. వివాహము కాంతసేపే తమామాగా ముగిసినట్లు. అందుకే జర్మనీలోని “గెస్సి” కవిత్వయందు తావలచిన కాంతతోఁ గాపురము చేసినేగాని యామెను పినానామాడలేదు. కొడుకులు, కూతుళ్ళు, పుట్టిన తర్వాత — వారుకూడ పెద్దవారైన తర్వాత — అన్ని పక్షయమైన యవసరము వచ్చుటచే నష్టదాపెను విభలేక వివాహ మాడెనట!

అందుచేత నిప్పుడు పరిశోధనలలో సాదర్యముపోయినది. దాంపత్యము పోయినది. దీనికి బదులు కన్యా బ్రహ్మచారి సంబంధ మొకటి కొత్తగావచ్చినది. ఒక సంవత్సరములు, అఖండశాస్త్రములు! ఇంకొకవంకనా

ప్రకృతియెన్నటికిని ప్రకృతియేకదా? మానవ స్వభావమెన్నటికిని మానవ స్వభావమేకదా!

అంధ్రీకపులారా! మీ సాధర్యము నలన వారిస్వగు లేదు; బాంపత్యము దుర్లభ్యము. ఇక్కడ నాభ్యాబ్రహ్మచారి బాంధ్యవ్యము నపలంబితురా, శ్రీనాథుని హావి లాసములోని గవిత్వములోనికి దిగ జాతెద రేమో:—

✓“ఏనును బ్రహ్మచారి; దరభేషణ! కన్యప్రసీప్త!”

నేనీ భోగిణిలో నాలోచించుచుండ గాఁ దలుపు వద్దఁ జప్పుడైనది; తిరిగి చూచి తిని.

“ఏమోయ్! రామన్న పంతులూ ఇప్పుడు నచ్చునావు. మీయింటి కిప్పుడే వెళ్ళి నచ్చునోయ్. నీ వెక్కడకు వెళ్ళి వివి?”

రామన్న పంతులు లొకకొంత చిటు నవ్వు నవ్వుచు లోని కిఁ బ్రవేశించుచుఁ జేతితో నేదోపట్టుకొని దానిని ముందున కుంపుచుండెను. చీకటిలోనది నాకు బాగుగాఁ గనుపింపలేదు. దీపము నత్తిపెట్లది చేసితిని. తటాలున హడలి పోయితిని.

“ఏమిటోయ్ రామన్న పంతులూ, పుట్టె తీసుకవచ్చితివి! నీకేమి పిచ్చపట్టుచు నున్నదా?”

రామన్న పంతులు పక్కుననవ్వెను. ఏమిటోయ్ నరసింహం ఈ పాటి దానికే భయపడినచో నీవెందుకు పనికివచ్చెదనోయ్!”

“భయముకాదు; మాయంటల్లో డిప్టి కలెక్టరుగారు చాల యాచారవంతులు. ఈ సంగతి తెలిసినచో నిన్ను నన్ను కూడగెంటి

వేసెదరు. దానికేమిలే, గాని, వీని నిప్పు డెందులకుఁ దెచ్చితివి? వైద్యశాస్త్రముమొదలు పెట్టినావా, యేమిటి?”

“లేదు. నేనొక యువభట సంఘము నేల్పుటచితిని. ధైర్యసాహ సాధత్యముల నభివృద్ధి పఱచుకొనుట యీ సంఘ నియమములతో నొకటి. ఈసంఘములోఁ బదు నెకండు వత్సరముల బాలకుఁడొకడు దీనినిదెచ్చి నాకిచ్చినాడు. నీకుఁజూపింప వలెనని తెచ్చితిని. విప్పేరుషమైన మానసికతత్త్వము ప్రవహించుచున్న మనరక్తనాళములలో నూతనసంస్కారము, నూతన పవిత్రత, తేవలసియున్నది. ఉత్సాహములో నాహసములో, బౌద్ధత్యములో, భారతీయులు పురాతనకాలమున నెట్టిప్రసిద్ధిని జెందియుండిరో యిప్పుడంత యథోగతిలోఁ గురిగి యున్నారు. విద్యాసంస్కారములేని తల్లులు “బూది బూది”యని భయపెట్టగాఁ జెంపఁ బడిన బాలకులు దేశాభ్యుదయమున కెంత మాత్రమును బంకిండు. బాలభటసంఘమువంటిదే నాసంఘముకూడ; కాని యిందులోఁ గిరియాప్రాముఖ్యతకున్న గౌరవము కేవల వేషనటనాదులకులేదు.”

రామన్న పంతులును జూచుచున్న కొలఁది ఇతనిచర్యలకు దెలిసికొనుచున్న కొలఁది నానస్తత్వశాస్త్రము చదువవలెనని పించుచున్నది “డాక్టరు జెకిల్: మిస్టరు హైడ్”లను కథతో నొక్తమనుష్యుని యుదేరెండువ్యక్తులున్నట్లు చూపింపఁబడినది. ఇంతే కాక యొక్కనియందే బహువ్యక్తి సమస్థికలిగియుంటనచ్చునని స్త్రీవెంస్సునభిప్రాయ మిచ్చి యున్నాడు బహువ్యక్తిత్వము. రామన్న పంతులులో స్ఫురీకరింపఁబడినట్లు నాకుమఱె

చ్చటను గన్పింపలేదు. ఇప్పుడిప్పుడు యతని యుత్తరమును జూచితిని. శాస్త్రోపనిషోధ నైకై కేంద్రీకృత మానసముతో, గడంగి నాడు. ఇతనికి యువభటు సంఘముతో జోక్యము చేసికొనవలెనని యేల బుద్ధిపుట్టి నదో దీనికిఁదొడ్డిట్టి పిచ్చిచేష్టలుగూడనా ! పదునెకండు వత్సరముల బాలునిఁ బంపించి పుట్టెయొక్కటి తెప్పించుకొనుటా ?

నేనిట్లంటిని:— “సమూహముగ నీ శక్తి నిన్నిభంగుల వ్యర్థపరచుకొనుట బాగు లేదు. ఏదోయొక వ్యాపకము పెట్టుకొని, అందులోనే కృషి చేసి, పేరుపొందవలెనేగాని యొకవంక శాస్త్రోపనిషాద, ఒకవంక యువభటు సంఘము, పెట్టుకొన్నచో లాభములేదు.” ఇట్లు పూర్వపక్షముచెప్పి ప్రశ్నించితికేగాని నిజముగా నాకు రామన్నపంతులుయొక్క సర్వజ్ఞతయందే యెక్కువప్రీతిగలదు. విషయమునకును విషయమునకును అవినాభావము కలదు; అందులకే మన పెద్దలు సర్వ శాస్త్రములను వేదముల కంగోపాంగములుగా బేర్కొనిరి. కేవల పారమార్థికదృష్టి తీక్షణమగుటకైనను, కేవల వ్యావహారికాభివృద్ధి కలుగవలెనన్నను లేక ఆధ్యాత్మిక-ఆధిభౌతికములకు సంబంధము కలుగవలెనన్నను, మన చదువులో, మన యాలోచనలో, మనక్రియలలో అన్నిటిలోను సర్వవ్యాపకత్వముకలుగు శ్రేణీయస్కరము. అప్పుడే మనకు మానసిక వైశాల్యత కలుగఁగలదు; అప్పుడే మనకుఁజిన్న చిన్న వైషమ్యములు, పూర్వపక్ష సిద్ధాంతములు, మున్నగునవి నశింపఁజేయు శక్తి కలుగును.

రామన్నపంతులు ముఖ్యోద్దేశములు చాలమట్టునకు నాకుఁదెలియును. ఈయందే

శమూలము మేమిప్పురము గలది పనిచేయు వలెనయే మేము నియమించుకొంటిని. ఇతనియన్వేషములు తెలిసినప్పటికి నీతిని చిర్యలు మిక్కిలి చమత్కారముగఁగలవి. అవి యప్పటికి పూడే తెలిసినో నలసినవేగాని యెన్నటికైనను పరిణమించునో మూహించుట కష్టము. ఇతని సాభాషణలు మనోహరములైనవి. ఆగంగీకరణము, ఆశాప్తనము, ఆశ్రయము, ఘట్టనోచ్ఛరణము, మొదలైనవి ఆయా నాలు, అవన్నియు నతనినోట నెల్వడుచో నినుట మిక్కిలి మూలనందాయకములు.

ఇతనికి స్వప్రతిభా ప్రకాశముతో మోక్ష మాతృమను జోక్యములేదుకదా; మీఁగు మిక్కిలి స్వప్రతిభాక్ష్మియందుకూడ మిక్కిలి యాతురతలేదు. సంఘము, సంఘము, సంఘము ఎన్నిమాటలాడినను, ఎన్నిపాటలు పాడినను, ఎన్నికునల నొనర్చినను సంఘాభ్యుదయమునే లక్ష్యముగా నుంచుకొన్నాడు. ప్రత్యేకవ్యక్తికే సకలశ్రమలను ధారనో యుటనిరర్థకమని యతనియూహ. మానస్రంధు జీవించు కాలమత్యల్పము సంఘము బీదించు కాలము అనంతము. కనుక పాఠశాలకాభివృద్ధియే ప్రత్యక్షలక్ష్యముగా నుంచుకొన్నాడు. కొందరపాఠ పండిత్యము, ప్రతిభ, గలవారున్నారు. కాని, వీరు స్వప్రతిభాభివృద్ధియే చూచుకొన్నారు. కాని సంఘమున కేమియు, జేయక చచ్చిపోవుచున్నారు. ఇట్టివారినిగొందరు మెచ్చుకొందురు. బావ్యా ప్రపంచముతో సంబంధములేక సంతరింగాభివృద్ధికై కృషిచేసినందులకే వీరిని బొగడు వారుకలరు. కాని కిరన్నచో రామన్నపంతులసహ్యాభావముతో జూచును. ప్రాపంచిక సంఘపురోవృద్ధి తప్ప మరెద్దియుఁ బ్రత్యక్ష లక్ష్యముగ నుండరాదని యతనియూహ.

ఈ సంఘభ్యుదయమునకై వన్నిస పచ్చుగడలలో నొక్కటి ప్రతిపట్టణము లోను యువజనసంఘముల నేర్పరచుట. సారస్వతవిషయికములైన సమాజములుకొన్ని మన దేశములో నున్నవి. కాని సంఘము లోని ప్రతివ్యక్తికని కేవలసారస్వత పట్టణ యుండకపోవచ్చును. కనుక యువజనసంఘమును నిర్మించిఅందులోఁ బ్రతివ్యక్తికిని తత్తత్ప్రత్యేక ప్రతిభాబీజము ప్రకారము పనులనేర్పరుప వలెను. నాయకుఁడై దారి తీయఁగల వాఁడన్నచో సంఘములో నెటు వంటి వాఁడైనను ఏదోయొక కృత్యమునకు సంసిద్ధుఁడై రాకపోడు.

ఈ యభిప్రాయమునకు మంచి నిదర్శనము మాకోదండ పాణియే. కోదండ పాణికి సారస్వత పట్టణలేదు. వాగ్గోరణి లో మాటలాడలేడు. సారస్వత ప్రక్రియ లలోఁ జేయు చేసికొనలేడు. ఇతఁడు భౌతిక శాస్త్రములోఁ బ్రవేశము కలవాడు. చిన్న పుటియంకియు శాస్త్రశోధనా కాత్మాహల ము చూపించినవాడు, కొన్ని పరిస్థితుల చేత నిప్పుడితఁడు తన యుద్దేశములను నెఱవేట్లు కొన లేక పోయానాడు. కానిబాల వాణినిలయమునకుఁ గార్యదర్శియై రేయుం బవల్లు దానికై చందాలు వసూలు చేయు చున్నాడు. అధమ పక్షిము కడివేలయాప్య ముల నాటునెలలలో సంపాదించి బాలవాణి నిలయమున కీయవలెనని పట్టుపట్టినాడు. ఇతని ప్రచారకశక్తి, ఇతని ధనసంపాదన శక్తి, ఇతని ప్రజా వకీరణ పాటవము నద్వితీయములు. ఇట్లే ప్రతివాఁడను దన తన శక్తికొలది సంఘమునకు సేవచేయఁ గలఁడని రామన్న పంతులు నమ్ముచున్నాడు.

ఇంతలో మాధవరావు ప్రవేశించెను. ఈ బాలకుఁడు చాల తెలివైనవాఁడు నన్నే పేవోపన్నల పడుగుడు జాగ్రత్తగ వినుచుఁ దన బుద్ధిని వృద్ధి చేసుకొనుచుండును.

“మా నాన్నగారికిఁ బుష్పమాల కావలెనట,” అని యడిగెను.

“పుష్పమాల” తీసి యతనికిచ్చితిరి; దానిని దీసుకపోవుచుండగా నతనిని బట్టు కొని రామన్న పంతులు, “దీనిని గూడ తీసి కొని వెళ్లవోయ్,” అని చేతిలోని పుష్ప నతని కందిచ్చెను. తటానఁ గుర్చీలోనుండి లేచి, యతని చేయి పట్టుకొని, దానిని లాగి కొంటిని. “ఇదెక్కడి సరసమోయ్. సుబ్బారావుగారు చూచినచో మనల నందఱునుగూడ గెంటివేసెదర”ని కోపముతో నంటి. రామన్న పంతులు పక పక పక నవ్వెను. ఏదేమిటిరా యని నివ్వెఱపడి కుర్చీలోఁ గూర్చొని పుష్పను పరీక్షించితిని. అది కేవలము కట్టతోఁ జెక్కిన పుష్ప!

“ఇంతే నటోయీ, నీ “ధైర్యసాహ సాధత్య” మంతా? కట్టపుట్టతోనా నీ గాంభీర్యము,” అంటిని.

“దాని నెక్కడ కొంటినో చెప్పుకోఁ గలవా.” అని రామన్న పంతు లడిగెను.

“ఏవడ్రంగి చేతనో చెక్కిరితని కాబోలు,” అ.టిని.

“దానినిఁ జెక్కిన వడ్రంగిని నేనే!” అనెను రామన్న పంతులు

“నీవా!” అని యాశ్చర్యముతో నంటిని ‘అవును, నేనే, నీవు వచ్చినదికి మేడ మీదఁ గూర్చొని దీనిని జెక్కుచుంటిని ఇది పూర్తియగు నటును నక్కరికిని తెలియ రాదని నిష్పయించి, నాకొంటెనగు నన్నీ నను ఇట్టితో చేతన నెప్పుడు బోయిపో



జెప్పియుంటిని. నీవు మాయంటికినచ్చుట నేనెఱుంగుదును. మేడమాడనుంచిచూచి తిని. నిజముగా మాసంసారములోని బాలుఁడు నాకొక పుట్టె తెచ్చియిచ్చెను. కను చిన్నప్పుడు ప్రేమునింగు కాలేజిలోవడ్చింగి పని చేర్చుకొంటిని నీకు జెప్పి యుంటిని గదా. ఇప్పుడు కూడ నోచినిప్పుడెల్ల యే వైనను జెక్కుచునే యున్నాను. మాసంఘములోని యవకులచేతఁ జేతి పనులుకూడ చేయింపవలెనను కొంటిని. బాలుఁడు తెచ్చిన పుట్టెను జూచి దాని వలెనే దీనిని గట్టితోఁ జెక్కితిని,”

అద్భుతముగాఁ జెక్కినాడు; కొంచెము దూరమునుండి చూచినచో నిజమై కపాలము వలెనే కనుబడుచున్నది.

“ఇక్కడ మహాభారతమున్నదా?”

అని రామన్నపంతు లడిగెను.

“లేదు. సుబ్బరావుగారివద్ద నుండ వచ్చును. మాధవరావు, మహాభారతము తీసుకొని రావోయ్” అని మాధవరావును బంపితిని.

అతఁడు పోయి, ‘పుష్పమాల’ నిచ్చి వైచి, మహాభారతము తీసుకొనివచ్చెను.

రామన్నపంతులు దాని పండుకొని, యిట్ల నెను:—

“ప్రస్తుతము మన యధోగతినిదెలిసి కొన వలెనన్నచో మన ప్రాక్తన వైభవముల నరసి కొనవలెను. ప్రస్తుతము మన తెలివితక్కువ తెలిసికోఁ దలంచినచో మన పురాతన మేధావిశేషము నెఱుంగవలెను. అప్పటి యాచారములు, అప్పటి సాంప్రదాయములు, అప్పటి పద్ధతులు, శిథిలములై పోయి, నాశములైపోయి, నేటికిఁ బాడై

పోయి మన నెఱ్ఱమీఁద నిలచియున్నది. కటకట! శిథిల సాంప్రదాయములచేత కొగిలించుకొని మనచూ స్వబాతీయల నిలుపు కొనుచున్నామను కొనుట యెంత లోప మానినపని! నీని నన్నింటిని నోగ్రు సాక్షి వేయ వలెను; మన పూర్వ సాంప్రదాయములను మఱల పునఃప్రతిష్ఠింప వలెను. నాటికిఁ గాని మన దేశమెంత మాత్రమున భృద్దయముఁ జెందఁ జాలదు.

ఏశాస మహిమచేతనో, ఏ తిష్ఠింపటి మచేతనో, ఏపాపమునకుఁ బ్రతిఫలించుననో నేటికి జరిగినచదశలలోఁ గుంగిపోయిన భారత దేశమునకుఁ బూర్వవైభవములను సమకూర్చుదలంచినచో, పూర్వార్థసత్వము గల్పింపఁ దలంచినచో, పూర్వమహానుభావుల చర్యలను బుణింపకతప్పదు. ఆ నాటి కిప్పటి తెలివిమాలిన తనము లేదు; ఇప్పటి శిథిల సాంప్రదాయములు లేవు; ఇప్పటి అన్యన్య వైషమ్యములులేవు; ఇప్పటి తప్పుటాహాలు లేవు. ఆహ! యిప్పటి సర్వశక్తిత్వము, అప్పటి సర్వకార్య దక్షత, అప్పటి సర్వసమయ సాసిద్ధత, ఇప్పటికి ముచ్చునకైనను మిగుల లేదుకదా! ఇదిగో, మహాభారతముఁ జూచుము; అతిక్కున కవిబ్రహ్మ స్పజించిన యీ యాంధ్రభారతప్రపంచముతో సుచరించి నప్పుడెన్నియాశలు పుట్టును! ఎన్నియత్సాహములు పొంగి వచ్చును! ఎంత విగానము సొటకరించును! ఒక్కతిక్కన పేరు చెప్పినంతనే చాలు నుగదాయాధుల ప్రతిభాప్రభావము మెల్ల కాలమునగును. ఎల్ల దేశములకును. చాటింట్లు ఒక్క తిక్కన సోమయాజినే యాదర్శముగ నుంచు కొన్నచో నొక్కపెట్టున

నాభా! యేవతమునుంటిమూర్తి భవించివ). చండశక్తి ప్రవహింపఁ గలడు గదా. ఘంట ముతోఁ దాటాఁకులు పొడిచినాడు; ఖడ్గ ముతోఁ శాస్త్రపులఁ జీల్చినాడు! ఒకవంక రసప్రవాహము; ఇంకొకవంక రక్తప్రవాహము! బ్రహ్మతేజస్సు ప్రకాశించుచున్న ముఖమండలము; తూత్త్రవర్చస్సు తళ తళలాడుచున్న నేత్రవికాసము! ఆవిజ్ఞాన విస్తీర్ణత; ఆజాతీయప్రపంచత; ఆకవితారస వాహిని; ఆరాజకీయ ధౌరంధర్యము; ఆభాషాపోషక రాజసము; ఆ బ్రహ్మపూజాసత్వము; ఆ శత్రునిర్దళన తామసము! మూలమూలలఁ గూర్చొని పద్యములు వర్ణించుట కాదు; యుద్ధరంగమున నిలచొని శత్రువుల బుట్టలు దొర్లించుట కూడ! వేదమంత్రములు చెప్పుకొనుచు, జచ్చిపోయినతర్వాత సమకూరు లోకమునకై విలవిలలాడుటకాదు; రాజ్యాంగ సూత్రములు పరికోధించుచు భౌతిక ప్రపంచాభ్యుదయమునకై కంకణము కట్టుకొనుట కూడ!

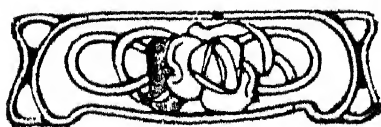
ఆర్షతేజః ప్రభ నాహ్వానించినాడు;

ఈ వ్యాసము “రామన్న పంతులు” అను నవలలో నాల్గవ యధ్యాయముగా గణించవలెను. మొదటి మూడు యధ్యాయములును, “కొత్తకబురులు,” “పోటా అమ్మాయ్,” “పిచ్చికుక్కలు-డాక్టరుడిగ్గిలు,” అనుశీర్షికలతో వరుసగాఁ బుష్పమాల మొదటి మూడు సంచికలలోఁ బ్రచురింపఁబడినది.

భార్గవ వజ్రులు నాస్వాదించినాడు! తాఁ జదువలేనిది లేదు; తాఁ జదువనిదిలేదు. తాఁ జేయలేనిది లేదు. తాఁ జేయనిది లేదు. ఆహా! తిక్కనామాత్యా! తిరిగియవతరింపవా? తిరిగి యాంద్రదేశమునకు నుత్తేజము కల్పింపవా?

రామన్న పంతులు ముఖమునిండఁ జెమటలు గ్రమ్మినవి; వానిని మడుచుకొనుటకైనను యత్నింపడు. ఒక కేథోరణిలో గుక్క పడవ కుండ నుపన్యాసమునిచ్చినాడు. అతని యావేశములో నొడలంతయు వేఁడెక్కును; గుండెలు దడదడ కొట్టుకొనును. ఈపైమాటలు చెప్పునంతసేపు నిలుచొని చెప్పినాడు. ఇప్పుడు మాటుమాటాడక గదిలోనుండి పల్లిపోయినాడు.

రామన్న పంతులు సాంప్రదాయములు పరిగణించడు. తనకష్టము వచ్చినప్పుడు గదిలోనికిఁ బ్రవేశించును. మరల నెవ్వరును అనుకోని తుణమున లేచి వెడలిపోవును. యితని యుద్దేశములు యితని యుత్సాహము యితని బుద్ధి వైభవము ఏరూపమున వ్యక్తీక రింపగలవో?



తే॥ గీ॥ పూర్వవిఖ్యాతి మఱచెను పురుషజాతి  
 సడలె స్వాతంత్ర్యవాంఛ దేశంబునందు  
 పొలతి ? నీవేల యిటుల వాపోవు చుంటి  
 వెలుగఁజెప్పుమి నేనును బరితపింతు ॥

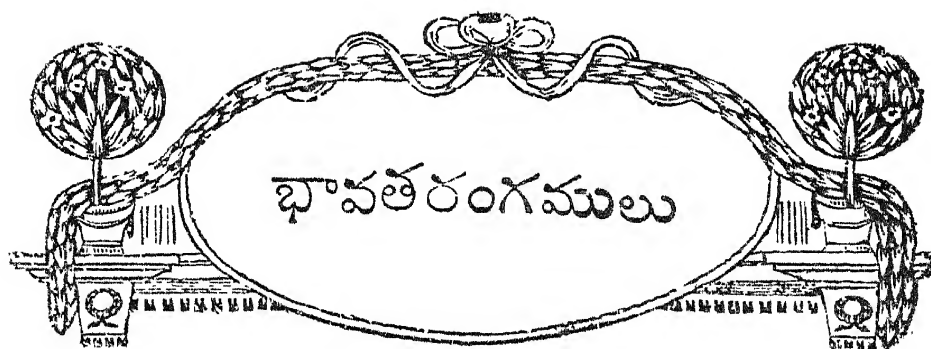
ఉ॥ భారతమొక్కొ సీశిరము ప్రక్క గసంబకు పుస్తకంబు త,  
 ల్లి, రుచులొల్కునట్లు వచియింపవె కృష్ణునిరానుభారమో  
 దారుణ వాక్కుతారమున ద్రావది భర్తల చిత్తపద్మమున్  
 దారణ మాచరించెడి కథావిధమో విని స్మతసిం చెదన్ ॥

ఉ॥ రామలు తొల్లిటన్ మన పురాణయుగంబున వేదకాలమం  
 దేమొయి సంచరించి తనియించిరొ జాతినీ, తత్కథావిధుల్  
 ప్రేమమెయిన్ నదించి యలరింపుమి కబ్బము లేల చింతతోఁ  
 సామయి కుందె దీప్త నెఱజవ్వనపున్ సిరి తూలిపోవఁగన్ ॥

సీ॥ ఆయువైన నొసంగి యాత్మీయదేశంబు  
 ననువొడ జేయు భర్తను వరించి  
 భరతఖండమునకై బలికాడలంచెడి  
 సుగుణ రాజతులైన సుతులఁ గాంచి  
 విజభావముల నెల్ల నెఱకబ్బములమందు  
 మృదుమధరఁబుగాఁ బదిలపఱచి  
 సోదరీజనమును శుద్ధాంతమున నుండి  
 ముందున కుఱుకఁగాఁ జొత్తుకొంచి

తే॥ గీ॥ వార్ధకంబున నేకాంతవాసమందుఁ  
 దలఁచనలసిన యాశ్రమధర్మములను  
 బహుచందనమున నెరవఁబాల్పడగనేమి  
 హేతువో నచియింపరాదే కృశాంగి ॥

ఉ॥ సోదరి యెంత పిల్చినను జూడ వదేటికి నన్ను భావనో  
 న్మాదపుఁ బారనశ్యమున మాటిడ లేవొ జగంబు నీమనో  
 వ్యాధికి మూలహేతు వయినంతవ జంకఁగ నేల జ్ఞానసం  
 పాదనచేత దిద్దుమి ప్రమాదముల్ గొనుమమ్మ ధైర్యమున్ ॥



శ్రీ శేషాద్రి రమణకవులు.

- చం॥ వడికిన నూలువల్వ పలెవాటొనరించి విలోకనద్వయిం  
దడిసెడి యశ్రుబిందువుల తాకునఁ జెక్కులు న న్నెమాయఁగాఁ  
బడతుక యోర్తు లేదలిక పాన్పన జేరి పరుండి కేలు త  
ల్లడయొనరించెఁజెంత నొకకావ్యము లేఖని యుండెఁ జాటుగఁ ॥

తే॥ గీ॥ పదిపదారేడ్లు నిండని ప్రియమందె  
ఉవిద! భూషణసంచయంబుజ్జగించి  
జాద్ధ భిక్షుకురాలి కైనడి జరింతు  
వేల? దయచేసి చెప్పును నీ వెవతె వమ్మ ॥

ఉ॥ భారత వీర విక్రమము పాడరె నంచు విషాద మొందెదో  
భారత మస్యతంత్రపరిపాఠి లోబడె నంచుఁ గుందెతో  
సారసనేత్ర తెల్పదగు స్వాంతనికృంతన మాచరించునీ  
ఘోర విచార భారమునఁ గొందు సగంబును విశ్వనీంద్రుమా॥

సీ॥ చాలిచాలని బానిసతనంపు గూటికే  
మురిసెను యువక సమూహ మెల్ల  
అంగ్లేయకాంతల ననుకరింపఁగ నాంధ్ర  
కౌతల మడులలోఁ గాంక్ష మించె  
పారతంత్ర్యశ్రమ పరిపాటియై పోయె  
పరగ నాబాలగోపాలమునకు  
విశ్వరూపైముఖ్య మైహికాదివిరక్తి  
ప్రజల మనంబులఁ బలుచఁబడియె ॥

చం॥ జగమును ధర్మమార్గమున జాతిని శాంతపథంబునందు (ది)  
 ప్పగ ననుపైవ కాల మిది ప్రియపుఁ జీకటి బోవనాడి మే  
 లైగుసను జూపి సన్యసనదీక్ష ధరింపఁగ నెంచితేని మా  
 త్మగణమునీ కతంబునఁ దరించును కాంచెద వీవు ధన్యతన్

ఉ॥ కామవికారభావములఁ గాంచని నీ ముఖపద్మమం దొగిన్  
 ప్రేమసుధారసం బొగి స్రవించుచు నున్నది లేచి శాంతిసం  
 గ్రామము నందు నాయకపు గమ్మ శుభోదయవేళ యిద్ది నీ  
 ప్రేముడి నీకు మాతృకదవిన్ గయిసేయగనుండె నన్నిటన్ !

కం॥ వందేమాతర మను నుడి  
 ముందు విశంబడియె తెమ్మి భువనక్షేమా  
 నందంబు గూర్చ నడ నిదె !  
 యుందును నీయుద్యమమున కూతగ సేనున్ !



## రాయబారి

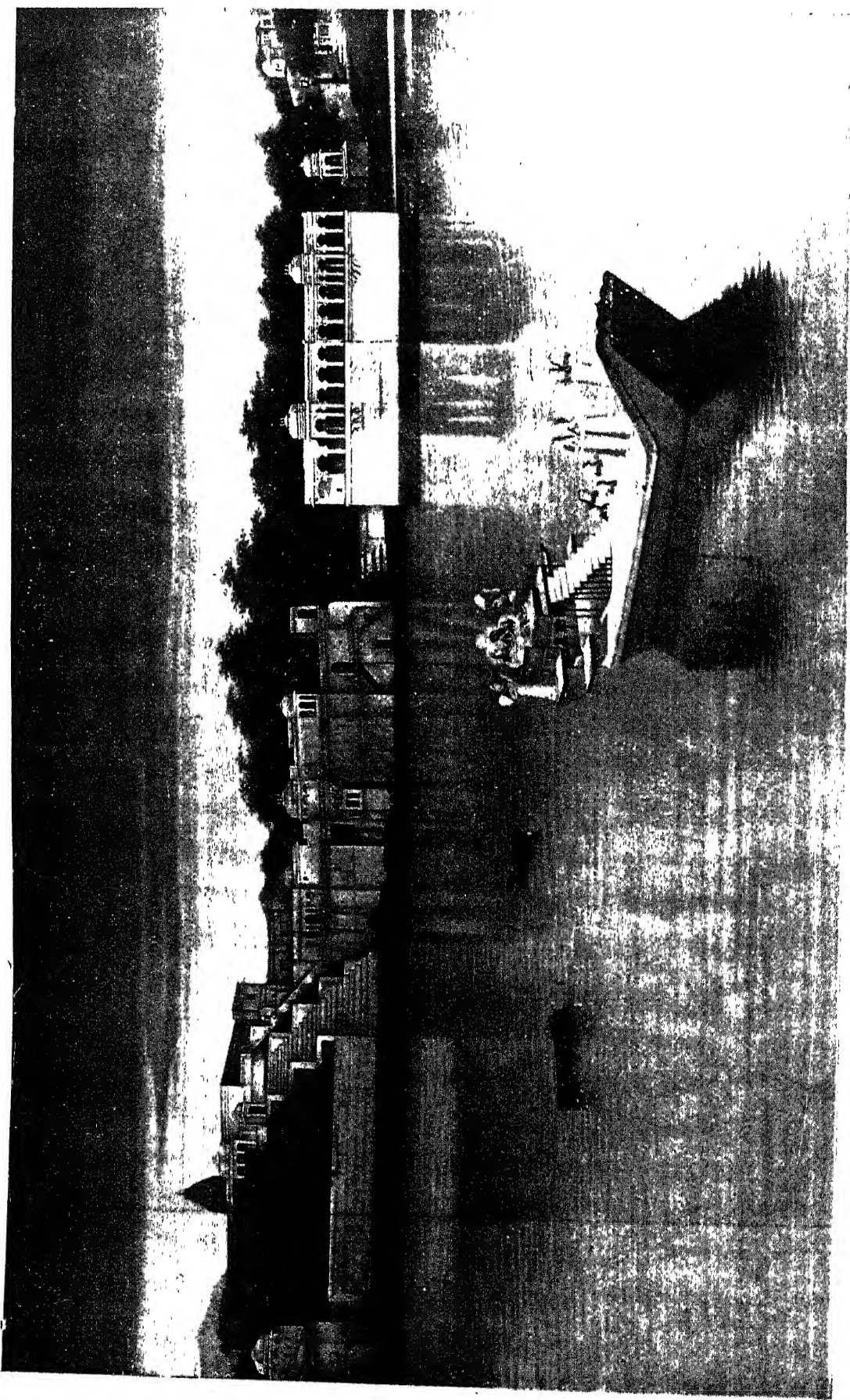
పెనుమర్తి వెంకటరత్నంగారు యువకవిమండలి

చిలుకకు చెప్పినట్టుల వచించిన మీమన మంధకారము  
 దలమిగ్గిహింప నేర దడియాసఁ బెనంగునగాని, ధర్మసూ  
 తి లవమునే భయంపడదు దీర్ఘభవదృఢజ విక్రమప్రధాన్  
 బలుకకుమోయి! కెగ్గలపు పల్కులు నూలొక్కని దండడించుచున్

ఆజనిమార్కొనంగతఃపయైనపుడే గ్రహియింతులెమ్మ! తే  
 జోజితభానుఁ డద్భుత! డనుగ్రహన ప్రళయాంత రుద్రుడై  
 రాజన యగ్నిలో ఘృతపరామృతశతా పయిపెల్లురేగి బా  
 హుజనత ప్రతాప సముదగ్రమహాకృతయైన రోజునన్,

ఇంతటి వంగజంబున జనింప గ జేసితివోయి! సీవుకా  
 లాంతమహాగ్నిఁ దీని కిపుడారదు తుత్తు, మహాజవీధికా  
 క్రాంతరవాశ్వికావృతులు కౌరవపుత్తులు మూడిబోవరే  
 రంతులుతీరు నీహృదయరాద్రమ నీకులయాంతరుద్రమే!





శ్రీకృష్ణని యమునా విహారము.



# చంద్రకాంతము.



రాయసం వెంకట శివుడు గారు ఎం. ఏ., యల్. టి.

౧

మనుష్యజీవిత మొక పెద్దనాటకము. ఇందు వచ్చుపాత్రలు, ఎవరో నిశ్చయిత పురుషులును, స్త్రీలును గాక లోకమునగానవచ్చెడి యన్నిమానవవ్యక్తులును. సామాన్యనాటకముల వలె నీజగన్నాటకము విషాదాంతముగ నో, హాస్యాంతముగనో ఒకవిధముగ నేయుండక, అన్ని తెలుగుల నాటకములపోకడలను దాల్చియుండును. ఇది సర్వసభాయిత్యముగ ను, సమస్తాలంకారసమ్మితముగ నొకప్పుడు చుండును. శృంగార కరుణములు, హాస్యవైరాగ్యములు, భక్తి భయానకములు, నియమబంధములు లేక, అడవి తీగలవలె, అల్లి బిల్లిగ నిం చొక దానితో నొకటి యల్లుకొని యుండును. సాధారణ నాటకములందు వలె నీ లోక నాటకమధ్యమున ఎంతెన్నులు గానబడవు. గర్హస్థానము చేరినను, ప్రధమరంగమునందు వలెనే నాటకోద్దేశ్యము సామాన్యుల చక్షువులకు విస్పష్టముగఁ గానపించు కుండును. ఈకథ యర్థమేమి? యిది సారమేమి?— అని వండితులు పామరులు మొక విధముగ నే యాశ్చర్య మగ్నమానసు లగుచుండురు. ఇదియె జగన్నాటక స్వరూప లక్షణము

౨

యెంత కాలమునుండి నాకన్నులు రామలింగముఁ బొడగాంచుచుండెనో నే

జెప్పలేను. మాగ్రామమున మాయంటికెదురుగనుండుగృహమే యతని నివాసస్థానము. ప్రొద్దున మొదలు రాత్రి యగువఱకును వీధి యరుగుమీఁదనే రామలింగము కూర్చుండి యుండును. చిన్ననాఁడె యీసంగతి కనిపెట్టిన నేను, రామలింగమునకును ఆతిన్నె కును అభేదముగల్పించుకొనిరెండువస్తువులు నొక సారియె యద్భవమై, యొకసారియె యంతరించు నట్టి సజాతీయ పదార్థములని భ్రమి యించుచుండును. అరుగువలెనే యలఁడును చలనములేక సదా మానముద్ర దాల్చి యుండును. ఆతని కంఠస్వరము నాకు కర్ణగోచర మగుట మిక్కిలి యరుద. సామాన్యులకుండు సుఖ దుఃఖములును, స్నేహ వైరములును, ఆ పురుషునందుఁగాని పింప కుండును! ఇంతేలే? అతడు నవ్వచుండుటనే నెఱుంగను! కాలిమీఁద కాలునైచుకొని, దృష్టి నొకవైపునకే యుంచి, యామానవుడు కాలము గడుపుచుండును. ఈలోకపు సమాచారములు—లోక సమాచారములును—ఆపురుషుని మనసు నావంతయైనఁ గలంపకుండును!

చిన్నతనమున నేనును పొరుగున నున్న చెలికాండుని, పూవులకొరకై వారి వాకిట కేగుచుండుము. వాకిట మొకప్రక్క వివిధ వర్ణముల పూవులతో నుప్పు

చంద్రకాంతపు మొలకలుండును. బాల్య చాపల్యమున మాయెవరిచేయి యైన రేకులు విడువని మొగ్గలమీదికిగాని లేతయాకుల మీదికిగాని పోయినయెడల “వద్దు వద్దు!” అనుమాటలాయన వడనగహ్వరము నుండి వెడలి నచ్చును. ఆశబ్దములందు మనుష్యకంఠస్వరమున కుండు మృదుత్వ సరళత్వములు గానరాకుండును! ఏ కొండసారంగము నుండి యో వెడలు పరుషవాయునాదము వలె నవి వినవచ్చును! అవి వినిమేము, సింహగర్జనము నకులికిపడి విపినమునఁబడి పరుగెత్తికొనిపోవు లేడి కొడమల వలె చెల్లాచెదురై బయటికిఁ బారిపోవు చుండుము!

రామలింగము స్వభావమేమి? అతనికి మానవునకుండు గుణములు గలవా? కష్ట సుఖము లాతని యనుభవమునఁ గాన వచ్చెనా? అతని పూర్వోత్తరము లేమిటి? ఇట్టిప్రశ్నములునామనసున నప్పుడప్పుడు స్ఫురించుచుండెను కాని, వానికిఁ దగు సమాధానములు మాత్రము తోపకుండెను. ఆతడెవ్వరిని గాని పలుకరింపడు. దీనికి ప్రతి ఫలముగఁ దన్నెవ్వరును బలుకరించి, బాధింపకుందురని యతఁడు రూఢిపఱచుకొని నటులుండును! కావున మాన మంద్ర నుండి యతనిని మేలుకొల్పి, యతని నిర్వికల్పయోగమునకు విఘాతముగల్పించు పాపమున కెవ్వ రొడిగట్టుదురు? ఆకారణముచేతనే నేనాయన వృత్తాంతమును, ఆయన యాహాహములును గ్రహింపఁ గోరియు నెన్నఁడును ఆయన మాననిష్ఠను భంగపఱచుట కియ్యకొనకుండును!

3

ఇటీవల కొన్ని సంవత్సరములకు వెనుక

నేడు స్వగ్రామమున కరిగితిని. మా గ్రామమున నెచ్చట చూచినను నాకన్నులకు మార్పులు గన్పట్టెను. కాని, మార్పేమియు లేకుండినవి నాకచట రెండు పదార్థములే కానవచ్చెను. అవి, రామలింగము, రామలింగము కూర్చుండు తిన్నెయును! రామలింగ మిపుడును దినమంతయు తిన్నెమీదనే కాలము గడుపును. వాకిట నింకను చంద్రకాంతపు మొలకలు పెరుగుచు నేయున్నవి. బాలురు బాలికలును, చక్కెర నాసించిన చీమలవలె అందలి గంగుపూలచే నాకృష్టులై, వారివాకిట జేరుచున్నారు. పూలుగోయుట మితిమీటి నపుడెల్ల నిపుడును రామలింగము బొంగుగొంతు వినవచ్చుచునే యుండును. తోడనే బాలుర గుబుగుబలు కర్ణగోచర మగుచుండును! ఆహా! కాలచక్ర మెవ్విధమునఁ దిరుగుచున్నది! ప్రాతలో నెంత కొత్తయిమిడి యున్నది! కొత్తలో నెంత ప్రాత పరిస్థితుమగుచున్నది!

రామలింగము నందు బొత్తుగ మా ర్పులేదని చెప్పవలను పడదు. వెనుకటి దేహపటుత్వము తగ్గి యిపుడాతని శరీరమున వార్ధక్య చిహ్నములు పొడచూపుచున్నవి. నల్లని యాతని కురులిపుడు తెల్లనయ్యెను. బాలుర హృదయములను భయముచేఁ గలంచెడి యాకనుల చూపు లిపుడు మాంద్యము గొనియున్నవి. అతఁడు దృష్టినింకను ఒకవైపునకే నిగిడించుండినను సరముల పటిమ నడలుట వలన తల యూఁగుచున్నది. అతని యాకారమంతయు జాలి గొలుపుచున్నది. అయ్యో! యిపుడైనను ఆ మానవుని జేరి, అతని కష్టసుఖములు

విచారిచి, నాకుతూహలము శాంతింపఁ జేసి కొనవలచాయని తలపోసి, నేనుకనాడు వానిని సమీపించితిని.

జాకిలకేగి, రామలింగమునకు నమస్కరించితిని. నమస్కార మందుకొని యాతఁడు నన్నుఁ గూర్చుండుమని నైగ చేసెను. నామొగ మాయన యానవాలు పట్టకుండుట గ్రహించి, నన్నునేఁ దెలిపికొంటిని. అంత నతఁడు చిలునవ్వునవ్వి, నాయోగక్షేమము లడిగెను. ఎమి, చిలున వ్వు నవ్వెనా? ఔను, చదువరులారా! మొదలంటి మ్రోక్షవడిన యొక జీర్ణవృక్షము మీ కన్నుల యెదుటనే లేఁ జివురుతోఁ గప్పబడినచో మీ కెటులుండును? గ్రీష్మ దివసమున మట్టమభ్యాసాపు టెండలో నడచు మీ మీద నెదురు చూడని చల్లని వాన చినుకులు గురిసిన నెటులుండును? సంతోషాశ్చర్యములు నామనస్సున ముప్పిరిగొనఁగా ఇపు డతనికిఁ గొంతచెప్పుడు వచ్చియుండినను వానితోఁ బ్రసంగము నాకు మిక్కిలి సంతోష కరముగ నుండెను. “జన్మమునకెల్ల శివరాత్రి యొకటియె యనునట్లు, ఈ సంభాషణమే రామలింగమునకు నాకును— నాకెయననేల, లోకమునకును— ఈ జన్మమున జరుగు ప్రథమ ప్రసంగము గదా!” యని నేను మెల్లగ నంటిని. అపుడె యాదారిని జూపు పరిచితులొకరు, నాయెదుట నిలిచి, అట్లు కాదనియు, ఇటీవల రామలింగము మిగుల వ్యాధిగ్రస్తఁడయ్యెననియు, అప్పటి నుండియు చోద్యముగ నాతఁడు వెనుకటి మానమును వదలి ప్రజలతో ధారాళముగ మాటాడు చున్నాడనియు నాకు జెప్పి, వెడలిపోయెను. ఇదివిని, నాయాశ్చర్య

మతిశయిల్లి, రామలింగముతోడి సల్లాపము నకు మఱిత యుత్సాహమునఁ బూనుకొంటిని.

౪

రామలింగము తోడి సంభాషణము నాకమితాశ్చర్యము గొలిపెను. పేరుకుఁ బ్రసంగమంటిని గాని, ప్రవక్తయీతఁడొక్కడే! దీర్ఘకాలము చెఱసాలలో నుండివిముక్తి నొందిన వానితో సామాన్యుఁడు నడువఁ గలఁడా? చిరకాలము కారాగృహము చేసినవాఁడు గావున, వానికిసూర్యచంద్రులు వాయువర్షములును, వర్ణనాతీతమగు సంతోషము నొసంగును. కాలు గుదులు తీరు నట్టుగ వాఁడు నడచిపోవును. మనసు వచ్చి నట్టుగఁ బరుగెత్తి, తనకు సూతసస్వతంత్రత లభ్యమగుట తథ్యమని తన్ను రానొప్పింపఁజూచునటులఁబ్రవర్తించును. అట్టివానితో సామాన్యులెట్లు సాగిపోగలరు. రామలింగము నటులె, జీవితకాల మంతయు మితభాషిగ మెలంగెను. కారాగృహవాసమను భవించి విసిగియున్న యాతని నాలుక, ఇపుడు వ్యాధిమిషగాఁగొని, స్వేచ్ఛనంది, విచ్ఛల విడిగా విహరింప నారంభించెను! కావున సతఁడిపుడు ఎదుటి వానిని మాటాడ నీయక, ఎంత సేపును తానే ప్రసంగింపఁ జూచును. పెరుగుట విటుగుట కొరకే! మితభాషి మాటలమారిగ మాటిపోయెను!

౫

తన వృత్తాంతము చెప్పుమనుటయె తడవుగా రామలింగమిట్లు పూస గ్రుద్చి నట్టుగ బలికెను:—

“మాకుమారుని నాలుగవయేట మా ప్రుత్తిక జనన మొందెను. అట్టి

రూపవతి భూలోకమున నిదివఱకుద్భవించ లేదని మేము నమ్మియుంటిమి. ఇంతేకాదు. కవులు వర్ణనములందు పేర్కొను సుందర కుసుమములైనను, మాబాలమేని సొబగు నకుఁ దీసిపోవును! చెలువమున సరిగా పోలి న పూవుపేరు దానికిడ వలయునని తలంచి, దానిమేని సౌకుమార్యముతోను, చిటునగ వు సొంపుతోను గొంత సాదృశ్యము గాంచిన చంద్రకాంతమును మెచ్చుకొని, బాలిక కా పేరు పెట్టితిమి.

“చంద్రకాంతము చక్కదనము వయస్సు వచ్చిన కొలదిని శుక్లపక్షపు చు దురుని కళలవలె దినదినాభివృద్ధి నొందుచుం డెను. దాని బుద్ధి సూక్ష్మత నయసంపద యును బావణ్యమునకుఁ దీసి పోవకుండెను విద్య నేర్పించినచో నీబాల వివేకాదులు మఱిత వికసింపఁ గలవనియెంచి, దాని నా గ్రామమందలి బాలికా పాఠశాలలోఁ జేర్చిం చితిని. తీజిక సమయములందు నేనును రమ్య ములగు పద్యములు నేర్పుచుందును. అది నేటిది శ్రావ్యముగఁ బాడని పాటలులేవు. ఈకిన్నర స్వరమునకుఁ దోడు సంగీత విద్యా కౌశలమున్నచో, సువర్ణమునకు సువాసన యబ్బినటు లుండునని నలుగురుచు చెప్పగా చంద్రకాంతమునకు సంగీతము చెప్పింప నా రంభించితిని. ఆహా! సంగీతమునందును అచిరకాలముననే మా బాలమిన్నయయ్యెను. మా చిన్ని బాల వీణ చేతనంచుకొని త్యా గరాయ కృత్రయందు కొనినపును, మేము నివసించునది భూలోకమని మఱచి పోవుచుం దుము! పఠపశులమై పోయిన మామూండు, ఏగంధర్వకాంతయో, ఏయట్టరస్తరుణియో

వీణ మీటు చుండునటుల మేము భ్రమించు చుందుము!

౬.

‘ఈసాపపు లోకమున వెన్నెల రాత్రు లతివేగముగ తొలగిపోవును. చి మ్మచీకటులు గ్రమ్ము నిశాసమయమాలు దీగ్గములై, కనులఁ జీకాకుపఱచి, ఎప్పుడోకిని తుదిలేని తమ స్వేచ్ఛావిహారములు సాగించు చుండును. చంద్రకాంతము బాల్యపు దిన ములతోనే మా గృహమున శాంతి సౌఖ్య ములును అస్తమించెను. సాధారణ స్థితిగతు లలో నుండిన విద్యానాతుడును బుద్ధినాతుఁ డును నగు నొక యువకున కీబాలిక నీయుఁ డని చెప్ప పుత్తుని హితవాక్యములు పెడ చెవినిబెట్టి, సద్వశంమును బాటించి విస్తాప రుండగు నాపూర్వపు సహాధ్యాయుండు విశ్వ నాథచయనుల ప్రథమ పుత్తునికి నాకొమరి తను బరిణయము చేసితిని. చయనలు సజ్జనుడే కాని సాధునగు నాన్నేహితునికి గయ్యాళియగు భార్య దాపరించను! నేనిచ్చి న వేని రూప్యమాల కట్టుమును, బరిపిస లాంచనములును, ఆయమ కేమియు కొఱ గాకుండెను! ఆపుణ్య వతికాంత సేపును, మా యింటినుండి తమ గృహమునకు, ఆకాశగంగ నలె సంతత ధారగ ధనము దొరలుచుండవలె ననియే కోరిక! మాకట్లు ములు శానుకలును గానవచ్చునంత సేపును ఆమె ముఖము విప్పును. లేని యపును, మామీఁద చెలరేగుచుండును! ఎన్నాళ్ళు మేమీ దేవతను ధనశాంతి చేత సంతృప్తి పఱుపఁగలము?

“కాపురమునకుఁ బోయిన మఱు.

సటిదినము నుండియె మాకామార్తెకు అత్త వారింట పోరారంభమయ్యెను చంద్ర కాంతము శరీర సౌందర్యము అడవిబిడ్డల కన్నులకుఁ గంటక మయ్యెను! కులాంగవల కీ సౌకుమార్యమెందులకని యత్త యూర డించుచుండును. అత్తకొదిగి యుండు మా మయు, అక్కచెలియండ్రీ దుర్బంత్రములకు జెవియొగ్గు సోదరుఁడును, కొత్తకొడలిని చదువు చాలిపు మనిని ర్భం దిం చి రి. పాపమాపసిబాల యేమిచేయఁ గలదు? సరస్వతివలె నహర్నిశము పుస్తకములు ముందువేసి కొని యుండు మాపుత్రికయత్త వారింట నిశ పుస్తకము తాఁడఁ గూడదు! ఇంటి పనిలోనె యెపుడును మునుఁగుచుఁ దేలుచు నుండవలయును! పరధ్యానమున నెప్పుడైన నేకీర్తన యేని చంద్రకాంతము నోటినుండి వెడలిపియెడల, వెంటనే యత్త కొపాగ్ని కామె యింధనము కావలసినదే! ఆహ! చంద్రకాంతము దేహమన సౌందర్య మలకెట్టి దశవాటిల్లెను! వగలాడి, వన్నె లాడి యని నిరంతరముదాని నాడుబిడ్డలాడి పోయిచుందురు! కులపాలికల కీ మాయసం గీతమేలయని యత్త చిదులు ద్రొక్కచుం డును.

“కొంతకాలమునకుఁ బిమ్మట మా యింటికి వచ్చిన చంద్రకాంతమును మేము గుఱితింపలేకపోతిమి. ఈపట నెలలలోను పదియెండ్లు కైబడినదానివలె నయ్యెను! కనుబొమలుకొండ ముడతలు పడియుండెను. సుస్వకాంతిఁ తేజరిల్లవలసిన దాని ముఖ ము అనారోగ్య సూచనమగు ధవళిమను దాల్చియుండెను. లేత తమలపాకులవలెఁ గోమలములుగనుండు పాణి తలములు కా

యలు గాచియుండెను చేయి తిప్పి చూ డఁగా వేళ్ళ కణుపులు పుండ్లతో వాచి యుండెను, ఇది యేమియని యడుగఁగా, దుఃఖము నాపుకొనలేక యాబాల, పక్కి వెక్కియేడ్చి, అంట్లు తోమలేనని చప్పిన త న వేళ్ళమీఁద నొకనాడు గడియై కాల్చి యత్త వాతలు వేసెనని ప్రత్యుత్తర మిచ్చె ను! మాకంత నుతి సంచలించి పోయెను!

2

“పరులు పెట్టుబాధల కెంత యోషి కత్తో నూరకుందమన్నను, లోకము మన మనస్సులను గలియఁదిప్పి మన యాగ్రహ ము నితరుల మీఁది కుసి కొలుపుచుండును! మా యమ్మాయి పుట్టినింటికి వచ్చిన మూఁ డుమాసములకు నాకొక జాబువచ్చెను. అది యల్లుని యొద్దనుండి వచ్చినది. అల్లుని ముచితనమనఁగ నాకిపు డనుభవ పూర్వక ముగఁ దెలిసెను! సత్కుల సంజాతుఁడనియు సువిద్యా సంపన్నుఁడనియుఁ గాన్పెగడిగి నేనన్నియు నిచ్చినకారణమున నన్నాతఁడు చులుకనగాఁ జూచుచుండట నాకు విదితమ ద్యెచు. పరుల లోపములు వెలువరించు విషయమున మాకామార్తె మిక్కిలి మితభా షిణి ఐననుమాకది చెప్పు మాటల సందర్భ మున నా మీఁద నల్లునికీ గల ప్రేమ గౌరవము లిట్టివిగదా యని నేను స్రహించఁ గలిగితిని. ఆయుత్తరము విప్పి చూచుకొనఁ గా నాకు వాని యనుభావ మన్యుతము గొల్పెను. కర్ణకతోరములుగ నుండు నా యుత్తరములోని విషయములు మీకుఁ దప్పి మిమ్ము వ్యాకులత పాలు చేయను. క్రైశ్య దేవపరుఁడను శాస్త్రాధ్యయన నిరతుఁడను నగు నన్ను, ఈపసిబాలఁడు “ఏమోయీ”!

యని సంభోధింప మొదలిడెను! “వయస్సు వచ్చిన పిల్లను ఇంత కాలము పుట్టినింట బెట్టుకొనుట అనుచితమని పెద్దవాడవగు నీకుఁ గాకపోయినను, అడఁదానికైన తెలియవలదా?” అని యతడు వ్రాయించెను! ఈ యేకవచన ప్రయోగ గౌరవ మందు కొనిన వాడను, తనకుఁ గన్యనిచ్చిన బుద్ధిమాలిన నేను! “అడఁది” నాసహధర్మచారిణియగు భార్య! ఆహా! ఈసమ్మానములు తరతరములకును జాలును! ఈజాబు సాంతముగఁ జదువకయె చింపి నొయిలో వేయవలెనని నేను మొదటఁ దలంచితిని కాని యాగ్రహమునచు కొని, ఇట్టి యల్లునింటికిఁకఁ గూతు సంపరాదని నిశ్చయించుకొంటిని! నామాట కడ్డుచెప్ప వచ్చువారిని దిరస్కరించుచుందును కాని నాకొంఠము చల్లఁగిన వెరుక, కొన్నిదినములకు నేను శాంతముగా నాలోచించితిని నాసతియు సుతయుఁ జేసికొనిన నిశ్చయమే నాకును శ్రేయమని తోచెను. ప్రప్రథమునఁ గోడలియెడల నింటివారలుక వహించినను నిలుకడవీడ వారె శాంతించెదరనియును, ముఖ్యముగ భార్యధర్మల వైరములు చిరకాలము నిలుచునవి కావుకావున కృష్ణకృముగ వారి కాపురమ కుదుటబడుననియు, నాకు హితులు చెప్పిరి. అంత నొక మంచి దినమున కుమారునితోడిచ్చి, కుంతు నత్తవారింటికిఁ బంపివేసితిని.

౮

“తన బావమఱిది యిప్పుడు పట్టణమున నుద్యోగము చేయుచున్నాడనియు, శీఘ్రకాలములోనే యతనికిని తన చెలియలికిని సౌమనస్య మేర్పడఁగల దనియు మా

పుత్తుని వలన విని మేమెంతయు ముదముడితిమి. అప్పుడప్పుడు తన జాబులలో, భర్త తన్ను హింసించుచున్నాడను నర్థము సూచించి మాటలు చంద్రికాంతము ఉదాహరించుచున్నను, ఇట్టి గృహచ్ఛిద్రములలో పరులంతగ సంబంధము గలుగఁ జేసికొనకున్న వానియంతనవియె చక్కఁబడునని నేనూరకుంటిని. ఎట్టి ప్రయోజకుడైనను మాఅల్లుడు తన భార్యయందనుమానము గలిగియుండెనని చూచి నచ్చినవారు చెప్పుచుదురు. ఉద్యోగస్థానమునకుఁ బోవునపుడు, భార్య నింటఁబెట్టి తలుపు తాళిమువైచి మణియతఁడు పోవుచుండు ననియు, పత్నియెడ నతనికి లేనిపోని యనుమానములున్నవనియు, నాకింగను విననచ్చుచుండినను, అవి విననట్టుననే నేభావించుచుండును ఇంతియెగాక పలుమారు మేము కొమరితను జూచి వచ్చుచుండుటయే సతీపక్షుల యన్యోన్యమున కాటంకమేమోయని, మేమూహించి, యింటనే నిలిచియుందుము.

౯

“ఇటులుండఁగ నొకానొక దినము నాకు తంతివచ్చెను. మాకామార్తె కేదో యుపద్రవము వాల్చిలెనను వాగ్ధయందు సూచించఁబడెను. కాల్లాడక మేమందరము బయలుదేరి పోతిమి. ఇంకఁ జెప్పటకేమి గలదు! నీరుతోడుచుండఁగా, చేడత్రాఁడు మెడకుఁ జుట్టుకొని రాత్రిసమయమున మా కొమార్తె బావిలోఁబడి పోయెననియు తెల్లవాటున ఆకును దమకది తెలియదనియు, అల్లుడు వాని తల్లియుఁ జెప్పివేసిరి! ఆయాఁడు కూతురు అడుగడుగునకును కంటతడి పెట్టుచునే యుండెను. పుత్తికాశోకమున



వనరు మమ్మితరు లోదార్పుటకంటె ఆ యిల్లాలి నూరడించుటయే నూకందటికిగవ్వ మయ్యెను! మాకూతు చావు విషయమున అనుమానమున్న దానిచెప్పడనియు పిల్ల సురణమునకు అత్తయు పెరిమిటియు కారకు లనియు నలుగురును హెచ్చరించుచున్నను మాకీసంగతు లేమియుఁ దెలియవని మేము చెప్పితిమి. మాబిడ్డప్రాణములె పోయిన పిమ్మట ఇతరుల ప్రాణముల జోలి మాకేల?

౧౦

“కొమరిత చనిపోయినప్పటి నుండియు జీవితము నాకు నిస్సారమయ్యెను. లోకమునందలి దృశ్యములు చూచుటకుఁ గన్నులునొక శబ్దములు వినుటకు వీనులును ఇచ్చగింపక, తమతమవనులు నిర్వర్తింప మానుకొనినటులున్నవి. లోకధర్మమనియే చేదుమింగునట్లు నేను జీవయాత్ర నడపు కొనుచున్నాను. అన్ని వస్తువులును జహ్వకు బెండువలె రసహీనములైయున్నవి. అంత కూతునుగోలుపోయిన వానికింక నేవస్తువు మీఁద పాంఛయుండును? ఏమి చేయుటకుఁ దోచుదు. మాననిష్ఠతో దినములు గడుపు చున్నాను. తుదిపయనము గట్టవలసిన

తరుణమున త్రాసతావము లెవ్వియులేక నిర్వాంఛాచిత్తుడనై నిష్క్రమింప నున్నాఁ డను!

“ఇంకొక సంగతిచెప్పి మఱిముగించె దను. కొమార్తెను జూడ నోచుకొనని కిన్నులతో నీంకొక వస్తువును నేగాంచనొల్ల కొన్నను నాచతువులకు చంద్రకాంతపుఁ బూవుల సారాకింత శాంతి నొసంగుచున్నది! మా చంద్రకాంతమువలెనే చంద్రకాంత మును సుకుమార కిసలయచలముననామ్రొ లలాస్యము చేయనటులుండును! ఆపూవును గాంచినాకన్నులుకొంతలేనియుండును. ఇది భ్రమయె యైనను, ఆభ్రమను మఱిగియె యంతరంగము శాంతి నొందు చున్నది!

ఈ మధ్యనేను వ్యాధి గ్రస్తుడనై, మర్త్యలోకము విడిచిపోవనున్న సమయమున పుత్త్రిక స్వప్నమున నాకంటఁబడి, “నాయ నా! ఏల నీవింకను విచారతోయమున ము నిగి యున్నావు? నన్నుగూర్చియైన నలు గురితోనీప్రమాటాడుచుండుమీ! నీబంధమో చనంపుఁగాలము సమీపి చుచున్నది!” అని నాకుపదేశించి మఱిచనెను. నాకింకేమి కావలయును?”

ఈ వృత్తాంతము చెప్పి రామలింగ మును, విని నేనును ఎంతయు నూరడితిమి!





# స మా జ లా భ ము లు .

శ్రీమతి వి. కె. శారదాంబికా (ఇంటర్ విద్యార్థిని.)

శ్రీ

కం॥ సామాజికలాభంబులు సామాన్యముగావుగాన సంగ్రహముగనో  
కామినలారాదెలిపెద నేమారక వినుడుదీని నెంతయుప్రీతిన్ ॥

సీ॥ స్త్రీవిద్య నభివృద్ధి జెందిప వలెనన్న సామాజమే తగు సాధనంబు  
వికమత్యముగల్గి యలరారవలెనన్న సామాజమే తగు సాధనంబు  
సత్కార్య మిలలోన సలుపగవలెనన్న సామాజమే తగు సాధనంబు  
చెలులతో గుమిఁకూడి చెలిమిచేయుదమన్న సామాజమే తగు సాధనంబు

కం॥ ఇంత వివరింపగా నేల యింతులార సకలధర్మ బులను దెల్పి సత్తులకింక  
నైహికా ముష్టిక నుఖంబు లమరజేయ సాధనము సమాజములెగా సఖయాలార ॥

సీ॥ పోరాటములుమాన్చి కూరిని నెసగును సంఘముల్పతులకు సఖయలార  
కపట భావముమాన్చి ఘనబుద్ధిబోధించు సంఘముల్పతులకు సఖయలార  
ద్వేషబుద్ధినిమాన్చి దోషరహితులజేయు సంఘముల్పతులకు సఖయలార  
అవివేకమును బాపి నువివేకమును గూర్చు సంఘముల్పతులకు సఖయలార

తే॥ యంత వివరింపగానేల యింతులార సకలధర్మాగమాలచెల్చి సత్వరంబె  
సంఘసంస్కార ప్రియలగా సమపుష్పనల సంఘముల్పర్వదా భవినసఖయాలార ॥

తే॥ కాన మనమెల్లరము వికమానకుండ నెన్నివిఘ్నంబు లిలమనకున్నగాని  
సరకుజేయకదాసిని సత్వరంబె సంఘమభివృద్ధి నెంచెడి సాధనంబు  
సలుపబూను దమెంతయు సఖయలార ॥

సీ॥ ఎవ తెయోపరిలేని యువతిపోవలె గాని మన కేల సభలనిమానగు డ  
సభ కేగిమనమేమి సాధింపగలమ చు చులకనగామించు చూడకుండ ॥  
పూర్వంబు మన స్త్రీలుపోయిచేసభలకు మన కేలపోనాచు మనవకుండ  
మగవారివలెస్త్రీలు తగదు సభాస్థానములకుపోటయని దలచుకుండ  
యెన్నినిర్భాధములుమీ కు నున్నగాని వీలులిగినయపుడెల్ల వేడ్కమీర  
సభలకేగుచు పలువిధసంగతులను దెలిపిని శరతమాతకు పండుకీరి ॥

కం॥ ఏమనిపొగడగనోపుడు సామాజిక లాభములను సఖులారయిక  
సామాన్యము గావవి గావున స్వామినియారీతిగాగ స్మరియింతమిటన్ ॥

కం॥ హిందూ మహిళాసంఘం బెందునులోపంబులేక యీభూస్థలి నా  
నందముతోడుత ప్రబలుటకు దయ చేయుమీశ కూరిమితోడక ॥

కం॥ లోకేశయీ సమాజము సకరుణాకటాక్షమునను నిరుపమభ్యాసిన  
లోకమున బొందివర్ధిల చేకొనకరుణిపుమయ్య చిన్మయమూర్తి ॥

సీ॥ శ్రీమీరగాను హిందూమహిళాసభ వార్షికోత్సవమాట వాంఛదీర  
మేము సంప్రీతితోమీకు పంపినయట్టి యాహ్వానముల ప్రీతి నావరించి  
పనులలోనిదియొక్క పనియంచుదలపోసి వలనొప్ప నిచటికివచ్చి నేను  
సమహామాకెంతో సంతోషమునుగూర్చి నందుకెంతయు మోదమందియిదిగో॥

వందనంబుల నర్పింతు మందికొనుడు సంఘసంస్కార ప్రియులైన సఖియలార  
భరతమాతకు కడుగూర్చు వత్సలార భాగ్యవగరనివాసులౌ భామలార ॥

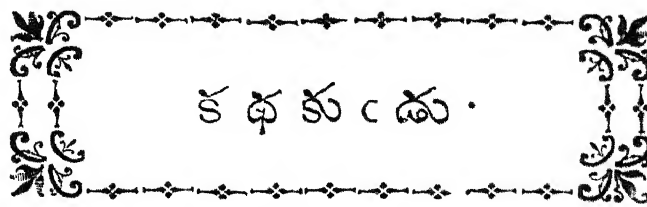
సీ॥ సఖులారమిముగూడి సద్విషయంబుల భాషించునటువంటి భాగ్యమొదవె  
సతులారమితోటి సత్సహవాసంబు పరమప్రీతి జేయు భాగ్యమొదవె  
చెలులారమిముగూడి శ్రీ పరమేశ్వరుభక్తితో నీర్తించుభాగ్యమొదవె  
లలనలారా మిమ్ములనుగూడి యానందవాగ్ధిదేలెడు మహాభాగ్యమొదవె ॥

యిట్టిభాగ్యంబుమనలకు నెలమిగూర్చి నట్టిపరమేశ్వరునిమది నభిమతింప  
తగినయదసిది కావున తరుణులార సాధుజనవంధ్యు నిటవలె సంస్థుతింతు ॥

సర్వేశసర్వజ్ఞ సర్వలోకాధార శాంతస్వరూపయో సాధునంద్య  
సర్వసద్గుణభూష సకలలోకారాధ్య యూపదోద్ధారకా యమలచరిత  
అఖిలాండకోటి బ్రహ్మాండనాయక దేవ కరుణామయానిర్వికార యాశ  
ఆత్మప్రకాశకా యా నందనిలయయో పక్షపాతవిహీన భవ్యనామ ॥

భక్తవత్సల యీ సభాభవనమునకు నేడు విచ్చేసినటువంటి నెలతలకును ॥  
పరమప్రీతిని యధ్యక్షుడదబూని వచ్చిమనలను సంతోషపార్థిదేల్చి  
నట్టి శ్రీ సుమిత్రాదేవి యమలమణికి సర్వశుభములమొసగుమో సదయహృదయ





పోడూరు రామచంద్రారావు బి. ఎ. బి. యల్.

ఒకప్పుడొక పత్రికాధిపతి యుండును. ఆతఁడే సంపాదకుఁడు గూడ. అతనికి చిన్న కథలను గూర్చి కొన్ని యాదర్శములు నభిప్రాయములునుగలవు పత్రికాధిపతులకట్టివి యుండుట మితకాదు. వారు వారియుద్దేశములకు సరిపడిన వ్యాసములు, పద్యములు, కథలను స్వీకరింతురు. తక్కినవి మణిమాణిక్యములైనను గైకొనరు. చూడనైనచూడరు. ఇక ప్రచురణగూర్చి చెప్పవలసినదే లేదు. వారికి నచ్చినవానిని ద్రవ్యముగూడ నొసంగి ప్రచురింతురు. లేనిచోలేదు. ఇక కొందరికి మోమోటమి యుండును వారు బిరుదులు వాచస్పతి, విద్యా విశారద, బి, రెవే, బి, యల్, బాలకవి, మొదలగునవికాని, అధమము ఆయుర్వేద భూషణయో, శానిటరీ యంజనీరు బిరుదమో, రావుబహద్దరు బిరుదమోయుండినఁగాని ప్రచురింపరు. ఆయుర్వేదభూషణులకు, నింజనీయర్లకును సారస్వతమునకుఁగల సంబంధమేమియనియైనవారు విచారింపరు. ఇదివారి వారి చిత్తవృత్తుల ననుసరించియు, తెలివితేటల ననుసరించియు నుండును. పుట్టెకొకబుద్ధి జిహ్వకొకరుది "

ప్రస్తుతము మనము ముచ్చటించుచున్న పత్రికా సంపాదకునకుఁ జిన్నకథల:

గూర్చి కొన్ని యభిప్రాయములు యుండవలసి తెలిపి యుంటిమి. ఆయన యభిమతము కథలు బానోదయములుగాక (Imaginative) ఆదర్శప్రాయములుగాక యదార్శములు (Realitic) ను సహజములునై యుండవలెనని స్వాభావికములయిన కథలే కథలని వాని యుద్దేశము " ఉన్నవి యున్నట్లులుండనిమ్ము" అనియోతఁడు తనమిత్రులతో ననుచుండును జీవితమే గభీరము. అది యాద్యంత రహితము. మరియు వర్ణనాతీతము. తలచినకొలఁది దానియందు విశేషములు బయలుపడు చుండును. అద్దానిని సరిగవర్ణించిన చాలును. అదియే పదివేలు. ఈ వైఖరి మొట్టికప్పుల యహంభావములతోడను, వారివారి యనవసరాభిప్రాయములతోను పనిలేదు. సహజస్థితులను, యథానూపముగ, నొచిత్యమునకు భంగమువాటిల్లకుండునట్లు చక్కనితేట తెనుగులో వర్ణించి చూపిననదియే రసవంతమగు కథయగును, దానికే చిన్నకథ యను పేరుతగును " మరియు నొక్కొకప్పుడాతఁడు తనలోతానిట్లై గొణుకుకొనుటయువాడుక " సహజములగు అవస్థలు, నిజములగు స్థలములు, స్వభావసిద్ధములగు సంగతలు, యదార్థములగు సంఘటివనమునందలి వింతలు, నిజ

ములగు పాత్రలు, వారివారి జీవితక్రమమును, వర్ణింపనిమ్ము అవియే మిత్రలేని యానందము నీయఁగలవు. అందలి నీతులను గ్రహించుటకుఁ జాలిన తెలివితేటలను కొంచెమో గొప్ప మోఘగవంతుఁడు మరుజులకుఁ బ్రసాదించి యే యున్నాడు - వాగివారి యూహా మంత్రములకు గొంచెము పని గల్పించక, సమస్తమును తామే తెలుపుట “కళ” యొక్కయు, “రచన” యొక్కయు లక్షణముకాదు. “మరియు మనకు నీతుల బోధించు నీకవిశ్రేష్టులు తమతమ వ్యగ్రవాగ్దాలమాలతో మనలను పీడించుటకన్న తాము వానిని ఆచరణలో పెట్టి వాని కనువుగ నర్పించిన నధిక లాభకరము ప్రశంస నీయమాను, అంతియేకాని యెల్లరకుఁ దెలిసినవానిని మీరు బోధింపనేల? కాగితములు సిరాయు కాలమును వ్యయిపఱుపనేల?”

ఈ పత్రికాపతి పేరు పూర్ణయ్య. మిత్రులు పున్నయ్య యనియు న్యవహరింతురు. పత్రికా సంపాదకుఁడు మాత్రమే కావున బిరుదులు లోపించెఁగాని లేనియెడ నాతఁడథమపక్ష మొక కవిసంహయో, కావ్య విశారదయో అయియుండెడువాఁడే. పున్నయ్యకు పెద్ద పెద్ద పదములు, వ్యర్థవాదములు యమకగమకములు, వాక్యాడంబరము, అలంకారములుననిన తలనొప్పి. ఆయనకుఁ జిన్నచిన్న వాక్యములు కావలెను. పదముల పొందిక కావలెను. భాషామార్దవము కావలెను. అవసరములగు పట్ల మాత్రమే కాని యనవసరములగు వర్ణనలు గిట్టవు. ఉపన్యాసములు సహింపవు. నీతిబోధన యన్న రుచింపదు. సాధిప్రాయములన్న హితవుకావు. ఇతఁ డీర్ఘసమాసముల పేరు చెప్పనలను కడదు.

ఒకనాటి యదయమునఁ బున్నయ్య దగ్గర కొక యువకుఁడు వ్రాత పత్రికనుక దానిని గొనివచ్చుట తటస్థించెను. ఆతఁడు ద్వారపాలకునిఁ దాటి లోనికెట్లు రాగలిగెనో తెలియదు. అతని హస్తమున గుండ్రముగ చుట్టబడి యున్న తెల్లకాగితములకట్ట యొకటి కలదు. అట్టిప్రతులు చూచుట పూర్ణయ్యకు కంటగింపు. పాపమాయువకు నకీర్షగతి తెలియదు కాబోలు. కాని యీతఁడు పున్నయ్యగారి యీప్రమిత్తుని దగ్గరనుండి యొక లేఖ గొనివచ్చెను. తనకడ ప్రచురణార్థమొక చిన్నకథ యున్నదని చెప్పెను. ఆ చెప్పునప్పుడాతఁడు వినయ విధేయతలతోను, బిడియముతోను చెప్పుటచే నాతని కేయద్యమము నందిది యే ప్రథమ మని పూర్ణయ్య గ్రహింపఁ జాలెను. పున్నయ్య లోలోన విశివికొనినను, పయికి మంద హాసము గావించెను. ఆసీనుఁడవు కమ్మని చెప్పెను. కాని, అట్లనున్న యీసనము లన్నియు వ్రాత ప్రతులతోను, కాగితములతో నిండియుండుటజేసి, యయ్యవకుఁడు నిలచియుండుటయే తనకు సమ్మతమని మెల్లగ చెప్పెను.

పున్నయ్య వాని ననేకములగు ప్రశ్నలు వైచెను. వానియోగక్షేమము లరయ నలెనని కాకున్నను తనమిత్రుని యెడల గల శౌరవము చేతను, మరియుదగ నుండదని యెంచి యట్లనరించెను. ఆ సూత్న యకావనుని నామధేయము శ్రీవణుడని తేలెను. కళాశాలను వీడి కథారచనకుఁ గడఁగిన వారిలో నీతఁడు చాలమితభాషిగ కనఁబడెను. అతఁడాశయములఁ గూర్చి

ముచ్చటించెను వాని మాటల ధోరణిని బట్టి యాతఁడు వ్రాసిన కథయే యదునాటవ శతాబ్దమునకో సంబంధించి యుండనోపు ననియు, వాని శైలియు వర్ణనాదులును వేంకట కృష్ణప్పనాయకుని శైలివలెనో, చిన్నయసూరి రచనలఁబోలియో యుండ నలెనని పున్నయ్యయూహించెను. దానితో వాని కాకథయందు విముఖతయు, దురభిప్రాయమును జనించెను. ఆకారణమున నాతఁడు కథను చదివి ముగింపవలెనని విసువ్రదలతోఁ జెప్పిడిసెను.

ప్రథమమున పత్రికాధిపతి పుటలను నిర్లక్ష్యభావముతో దిరుగవైచెను. అచ్చట చ్చట కొన్ని భాగములను చూచెను. తరువాత జాగ్రత్తతో కథనంతయుఁ జదివెను. చదువుచుండగా ముడివడిన యీతని కను బొమ్ము విడచెను. మందహాసము మొగమ్మునఁ జిందులాడఁజూచెను. పిమ్మటతనముందున్న వ్రాత బల్ల చలించునట్లు గుద్దుగుద్ది, ఆశ్చర్యసూచకముఁ గావించెను. ఆకథయందలి వాక్యములు చిన్నవి. చక్కగనున్నవి. ఇతివృత్తము మంచిది. వర్తమాన కాలము నకు సంబంధించినది. జరిగినకథ. పదములు తూచిన ట్లుపయోగింపఁబడినవి యమక గమకములు మందునకై నఁగానరావు. అందు జీవితసరణి సహజముగ వర్ణింపఁబడియున్నది.

పున్నయ్య, పత్రికాధిపతి, యీకథ నాదికముననే యంతకుముక్కిరి యన్నకథ నావలికిఁ ద్రొచ్చివైచి, ప్రమరించెను. శ్రీవణునకుఁ దానికిఁ గొంతమూల్యముఁ గూడఁనొసఁగెను. శ్రీవణుడట్లు చాలకథలు వ్రాసెను. పున్నయ్యయుఁడప్పుకుండదానిని

పూవులకావినలె దినదిన ప్రవృద్ధిగాంచెను. శ్రీవణుఁడు పున్నయ్యగారి యాదర్శములను విని తన యభిప్రాయములతోఁ దులనఁగాఁగ చుండుట నెఱింగి సంతసించెను.

ఇటులే జరుగుచుండిన నంతయు బాగుపడినది. తక్కిన పత్రికాధిపతుల కియ్యది యాదర్శకముగకూడ నుండియుండెడిదే కాని శ్రీవణుఁడు దృఢదీక్షుగలవాఁడగుటయే చిక్కుచెచ్చుపెట్టెను. దానికితోడు శ్రవణనియందు హాస్యరసము లోపించుటయొకటి. హాస్యరసము మానవునికి ప్రకృతి పాటు సహజముగ నలవడవలసినదే కాని తెచ్చి పెట్టుకొందమనినరాదు. ఒకవేళ తెచ్చి పెట్టుకొన్నను భామవేషగాఁడు ధరించు గాజుముక్కులతో జేసిన కృత్రిమాభరణములవలె వెలవెలబోవునుగాని సహజముగ నుండకేరదు. తక్కిన కళలవలె హాస్యరసమును దైవదత్తమగు నొక విభూషణము అట్టి సహజసౌందర్యముగల రసమే గాణించును. లేనిచో నదికట్టువై, కర్ణకఠోరమైకరుషమై యుండును. శ్రీవణుఁడొంచుక వివేకముగల వాఁడగుటజేసి చేతకాని హాస్యములకుఁ బ్రయత్నింపక తనమనసుకుఁదట్టికట్లు యదార్థవాదనానుకూలములగు కథలు, చిన్న చిన్నవి, మృదువద విశోభితములగుకట్టివి, యత్యల్ప కాలములో నానంద మీఠాలి నవి “ గిప్పుచిప్పు మిఠాయిలకలెచ్రాసి, త్వరలో చక్కని కథలపల్లుటలో నగ్రగణ్యుడని పేర్వడసెను. కాని యీసమయములో నొక విషయావస్థ సంభవించెను.

శ్రీవణునకొక వ్రేలువిడచిన మేనమామగలడు. ఆయనకొక కుమార్తెయున్నది. ఆమెయొండుక విద్వావతి. తండ్రి

సాంక్షరదాయముల ననుకరించువాడగుటచే కుమార్తెకు బాల్యవివాహమునేయక విద్య చెప్పించెను. సరళయు ప్రవేశకరీత్రయందు తీర్థయ్యెను.

ఆమె నవలలనిన చెవిగోసికొనును. నిద్రాహారములనైన సరకుగొనక సరళనిరంతర నవలాపతనయందు తనకాలమును వినియోగించుచుండును. ఆమె తెనుగుభాషయందు జదువనినవలలు లేవనియెచెప్పవచ్చును. అంతతో తనివీడెందక సరళ యాంగ్లభాషయందు వానిని చదువసాగెను. సహజముగ నాంగ్లభాష కష్టసాధ్యమైనది. కాని లేనిచో నామెకుంగల దీక్షకు సరళ యీపాటికన్యశశ్రముగ నాంగ్లేయ నవలలు చదివియుండెడిదే. శ్రవణుడామెను వివాహమాడఁ దలఁచియుండెను. ఆమెయు నాతనియందు సుముఖమైయుండెను. వారి రుప్రదును సాయంకాలపుటీరెండలో వారి యింటి సామీప్యమునఁగల పూదోటకేగి యందున్న బాలరసాల శాఖకాచ్ఛాదితంబగు చలువరాయి తిన్నెపయిఁగూర్చుండి సరససల్లాపములాడు కొనుచుండును. ఆయా సమయములందు సరళశ్రవణు నుద్దేశించి “భావకపులే కవులు. వారిప్రాతలే వాితలు ఊరకచొప్పదంటవలెనేవో యొకటి వ్రాసిన సరియా? ఉదయమునుండి సాయంత్రము వఱకు జరుగు సంగతుల నన్నియునేకరువు పెట్టి యేదోవ్రాసి, యదార్థవాదుల మని. పేరు పెట్టుకొందురేగాని వారివాితలలోఁ గల యాధిక్యమెద్ది? ఊహలేనివారిని ఊహి నుండి వెడలనడుపవలెను. ఆదర్శ కవిత్వము కన్న భావకవిత్వము చాల శ్రేష్టము అట్లు భావకవిత్వము వ్రాయలేని

వాడు వ్రాయుటకంటె వ్రాయకున్న మంచిది. చదివినవారి నానందనాకలలోఁ దేలించునాతఁడేనుకవి తక్కినవారెల్లరు కుకవులు అనును. అంతశ్రవణుడు “సరళా! యదార్థ కవులనిన నీకంతయీసడింపేల? వారుమాత్రము కవులుకారా? పాశ్చాత్యదేశమునను తదితర దేశములయందును వారికిమాత్రము మన్ననలేవా? యని ప్రశ్నించును. “ఉండి ననుండుగాక కాని నాకవిగిట్టవు. అందులకే నీవాితయనిన నాకు ఒడలుమండును. నేను వానినిచూడ నైనచూడను. ఆ పున్నయ్యగారి పత్రికపేరైన గిట్టడు. చూడుము ఆరంగవాధముగారి “పుష్పలత” ఎంత చక్కనిపత్రికయో? ఎట్టికథలు ప్రచురించునో? నీవెన్నటికైననాకు సదభిప్రాయము గలిగింపవలెనని యంటివేని, వారిపత్రిక కొక్కకథ వ్రాసిపంపి, దానిని ప్రకటనార్థ మనిపించుకొనుము. అప్పుడే నీవాితలను గౌరవింతును. మనకిట్లు అభిప్రాయభేదములున్నంతవఱకు మనకీ కుటుంబకలహములు తప్పవు. మనకు పొందుకలుగదు అనును. అంతశ్రవణుడు మోము చిన్నబుచ్చుకొని “సరళా! నావ్యక్తిత్వమును నేను విడువఁజాలను. అభిప్రాయములు మార్చుకొనిన గాని యనురాగమలవడదా? కావున మన అభిప్రాయములను మనమేయంచుకొని, పరిణయము గావించుకొనట కభ్యంతరమేమి?” యనియడుగును.

“అట్లు కాదు. అట్లు వివిధాభిప్రాయములుగలిగి వివాహమాడిన వారికెట్టి పాట్లుగలుగుచున్నవో మనము చూచుటలేదా? మనసుకలువనిచోట మమతయుండదు.” అని సరళచివాలున లేచిపోవును. చిది

ముడిపాటుతో శ్రవణుడును స్వగృహాభి  
ముఖుడగుచుండును. ఇట్లు కొంతకాలము  
గడచెను.

శ్రవణుడు బాగుగ నాలోచించెను.  
శ్రీమస్తుప్తావీతమైన యవసరమున ప్రియు  
రానితః ప్రియపాశాబద్ధుడైతటి త్యాగ  
మునకైన వెనుదీయఁడు. అతఁడును సరళ  
యందుగల ప్రియను విడువలేకపోయెను.  
సరళయు తనకట్టును విడచునట్లులేదు.  
కనుక తా నేలే నయ భి ప్రా యమును  
మార్పుకొనిస్త్రీలవలె మూర్ఖపుపట్టు కట్టక  
మగవాడైపోచుకొనుట లెస్సయని యాతఁ  
డూహించెను. కాని మరల వ్యక్తిత్వము  
జంపుకొందునాయను శంకయు వానిపీడిం  
చుచుండెను. కొంతవఱకి శ్రీవణుడుత్యాగ  
దీక్షఁ బూనెను. కావున, నిదివరకు రంగ  
సాధమున లెస్సఁడును కథలను వ్రాచురచన  
ము పంపకున్నను, ఈమారు వ్రాయుకథ  
నాకని “పుష్పలతకు” కంపవలెనని వానికి  
తలంపు కలిగెను.

ఒకదినమున పున్నయ్యచే నుచూ  
తుడై శ్రీవణుడతని కార్యాలయమున  
కేగెను. ఆనాడొక వింత చౌర్యముజరి  
గియుండెను. కొందరుచోరులు వింత వేష  
ములను దాల్చి గుట్టుముల్కై నక్కవచ్చి  
ఆయూరనున్నధశాధిపతుడగు నొక గృహ  
స్థునియల్లు దోచుకొనిరి. ఆపుడాయూరఁ  
గలరక్షకభటు లశ్వారూఢులై వెంబడించిరి.  
కాని కార్యములేకపోయెను. పలాయన  
మందు సేర్పరులైన యీచోరులముందు రక్ష  
కభటుల ఘోటకములు నరుపయుక్తము  
లయ్యెను. ఆవృత్తాంతము నంతయు గుశ  
లతతోఁ బరీక్షించివచ్చి, దానినొక చక్కని

కథగా సల్లవలసిరదని శ్రీవణుని పూర్ణయ్య  
నియోగించెను. శ్రీవణుడును వల్లెయని  
యాచౌర్యము జరిగినస్థలమున కేగెను.

అచట నాతఁడువలసిన సంగతుల  
నెల్ల గుర్తించి, తనప్రాత్యమునందు స్త్రీనికొ  
నెను. కాని తురంగారోహణ మొనరించి  
పరులు తన్ను పెన్నాడచుండ, పలాయన  
మొనరించుచూని మానసికావస్థ యెట్లుం  
డునాయని శ్రీవణునకు సందియముగలిగెను.  
పూర్వము త్రాగుబోతులకు ద్రుసిముప్పు  
గా కలిగినపుడు, మానసికావస్థ యెట్లు  
లుండునో గ్రహించుటకై శ్రీవణుడొక  
నాడు సురాపానము గావించెనని యాగ్ర  
మము సందోకవాడుక, అదియెంతవఱకు  
సత్యమోకాని నేడతఁడొనర్చిన కార్యము  
వలన నాయపవాదు నిజమేమోయని యాను  
మానము గలుగక మానడు. దేహిని  
వ్రాయుటకన్న సహజమిది కథనము  
శ్రేష్టమని యతఁడంది సర్వసాధారణుని  
ననుభవ జరితములను సంగతులనే వ్రాయు  
సలవాటు గలవాడగుటచే నాతఁడే తనసభ  
పరమనకు సలయు కథారమల నేర్పరచు  
గావించెను.

కొంతధనమునువచ్చి, శ్రీవణుడు  
కొన్ని చౌర్యములను బాధగకుండినకో నెను  
సలుపుట మిట్టియను సాధనూర్చి వానిగట్టు  
మలపై నక్క తన్ను గుడ్డలతోతుపాకులతో  
గాల్చుచు పెన్నాడవలసిరదని యాతఁడు  
బోధించెను. ఆరీతిగా సనుభవమును గడి  
పవలెనని వానియూహ.

అది “యసరసంజవేళ” కనుచీకటి  
పడుచున్నది. ఊరికెలువలనున్న యొక  
గృహమునుండి ముందు శ్రీవణుడు, వెనుక



పానిమితుని లాతని యువదేశానుసారము, తుపాకులను గాల్చుచు, బయలుదేరిరి. కపటనాటకము ప్రారంభమయ్యెను. కొంత దూరముట్లు పోవునప్పటికి దైవవశమున నాయూరి రక్షకభటులలో నలుపురాకార్యాంతరమున నాసమీప గ్రామమున కేగి తిరిగి వచ్చుచు సిద్ధశ్యమునుగాంచి నిజమగు చోరుడని శంకించి పానిని వెంటాడించిరి. వారి తుపాకులయందు, కృత్రిమ నాటకమన కనుమలముగునవి కాకుండుటచే గుండ్లుండుట తటస్థించెను. శ్రీవణుని కాలికొకగుండు తాకెను. కాని యాతఁడెక్కిన హయము పంచకళ్యాణి యగుటచే నాతనిని తన మధువులచైన లెక్కింపక, మనోజవమ్మునఁ గొనిపోయి, ప్రాణరక్షణగాంచి, దానికిమాకుగ తనజీవితములను సోల్పయెను. “చావు దప్పి కన్నులొట్టినోయె” నన్నట్లు శ్రీవణుడి నాటకముకుంకి ప్రాణములతో బయట పడెను. వానికి పరిపూర్ణాభయము లిగెను. రక్షకభటులను కొంతసంరంభముఁగిన పిదప నిజస్థితి నెఱిగి నవ్వుకొని పురము మార్గముఁబట్టిరి. శ్రీవణునకు గుట్టుమునకు విటునగా నేమనంధలహాస్యములు పడలుటయేకాక, తనప్రాణములను గాచుట కైయాత్మార్పణము గావించినమానిక్యపు నెచ్చెలియగుతురంగమమును కూర్చి కలిగిన విచారమునకు మేరలేకుండెను.

ఏట యెటులైనను శ్రవణుడనుభవ సిద్ధమగు తనకుఁగలిగిన యవస్థనే, యధారూపముగ వ్రాసి పోచురించెను. దానినాతఁడు రంగనాథముకుఁ బంపఁదలంచియు పూర్ణయ్య తన్నునియొగించిన కారణమున నాతని కంపెను పూర్ణయ్య యిదికల్పితమనియు,

యాదార్థ్యము కాదనియు నభిప్రాయపడి శ్రీవణుని మందలించి యా కథను తిప్పివైచెను. అంతశ్రీవణుఁ డేమిచేయుటకును దోషక “పుష్పలతా” కార్యాలయమున కంపెను. రంగనాథమద్దానిని వందనములతో సందుకొని పోచురించుచు, నుపోద్ఘాతముగ, కల్పితములగు కథలతో తానంత రసవంతమగు కథ నితకుమున్ను చదివియుండలేదని వ్రాయుచు నాకథారచన యొనరించిన శ్రీవణుని లేఖనినుండి యిట్టి యన్యుత కథావల్లులు నెలువడి యామోదముఁగూర్పుగాక! యనివ్రాసి ముగించెను.

అప్పటినుండియు శ్రీవణుఁడు పుష్పలతా కార్యాలయమున నెలకెనుబదిహాస్యముల చేతనముపై, నుపాధ్యక్షుఁడుగా నియమింపబడెను. కొంతకాలమునకు వృద్ధుఁడు నపుత్రుఁడు. నగు రంగనాథమాతని నీ యద్యక్షునెఱుఁగించి తాను విశ్రాంతిగైకొని స్వహామన గ్రంథసహాయమునను మారినామ స్మరణయూగుచు బుచ్చుచుండెను. పుష్పయ్యగారి క్రొత్తకు శ్రీవణుని విరాకఁగించి నప్పటినుండియుసిగ్గులొగి నట్లయ్యెను. ప్రచారము తగ్గుచుండెను. చివరకు పున్నయ్యగారు శ్రీవణునకు పూర్వస్నేహమును, ప్రధమమున తావిచ్చిన పోత్సాహమును గూర్చియుఁ దెలిపి, ఈ పత్రికనుగూడ నడుపవలసినదని కోరెను. శ్రీవణుఁడును రంగనాథముగారి యనుచుత్తిపై కత్తికాధికారము వహించి నడుపఁజొచ్చెను.

ఈయత్పద్ధతము, ననుకూలమునగు వారి యందలి మామ్యనకు సంతసించి సరళనానిజేపట్టెను. వారికార్యాలయమునుండి వెలువడిన పత్రిక లెల్లరకు రుచించుచుండు

టచే, ననతికాలమున చూదాదారులసంఖ్యయు వృద్ధియయ్యెను. అతడు భాషాసేవకుఁడను బిరుదువడసెను. పున్నయ్యగారు నాతనికా బిరుదునును ప్రజాపక్షమున నొసంగుచు గావించిన సభలో నీయుదంతమునుగూర్చి ప్రస్తావించి, శ్రవణుడుగ్గడించిరి దొరతనమువారు నావత్సరము నానాదేశవార్తాపత్రికాధిపతుల సభకాతనిని గౌరవప్రతినిధిగానంపి, గౌరవించిరి.

అల్లదే! చదువరీ! ఆయూరిబయట నున్న యాచిన్నయింటిని జూడుము! దాని

ముందు సొబగులీను నామూలతీ నికుంజము క్రింద నాసనముపై గూరుచుండిన యాచిన్న బాలిక నెత్తి ముక్కులొడుచున్న యాపురుషుని పరికించితివా! ఆతని నానుపార్వ్యమున నధివసించి మందహాస మొనఁచుదున్న యానాల్కొటివాలోకించితివా! వాని సరళా శ్రవణులు! అవిడ్లవాని యనురాగంపు ఫలంబయిన చిన్నికుమార! ఆచిన్నితనయ దరహాస చంద్రికతో పూర్ణమానశాంకుని ధక్కఁచుటలేదా?

## విప్రలబ్ధి

చిరువోలు కోశేశ్వరరావుగారు

మధుర మధుమాస పూర్ణిమ మధ్య రాత్రి  
తనుపుసిండును మంచిగదంబలంది  
తురుమునందున మల్లెపూసరులు దుఱిమి  
ధౌతచేలంబుఁ ధరియించి తరలినచ్చి  
పూబాదలనీడఁ నడచుచు బొంబొంబొంచి  
చూచు చీమల్లె పందిరిచుట్టు ఒరిగి  
నిలుపునీరైన యట్టుల నిలిచి తేల ?  
దిశలు పరికింతువిట్టుల దేని కొఱకు?  
విన్నదనవంత మోమునవలసెనేమి?  
పులకలీరీతి దనువున బాడమెనేమి ?  
కంపమందెమ నేమి నీ గాత్రవల్లి!  
చెమ్మగిలె నేమిసీనును జెక్కులబల ?  
తురుమునందిడ్డ మల్లెపూసరముజార  
దిద్దుకొనవేమి ? ఇంతలో దీనదృష్టు  
లిటుల బఱుగింతువేమి ? యోచింతువేమి ?  
ధ్యానమన్యత్ర నిలుప గాంతా! పనేమి?

వేడినిట్టూర్పు లీరీతి వెడలుమండ  
వామవారెడె నధర బింబంబు ముగిస!  
వాదెఱచి పల్కు హృదయ భావంబుదేమొ  
కవి కుమారుడ భావ తస్కరుడనను  
పిక కుహూరమున కింతభీతినొందె  
దతివ! యెటులాంటిగా నిలకరుదించి  
తీ నిశీఘ్రమున? తగువిత తగున?  
ఔర! జవ్వన మెంతటికైన దగును—  
కనుల బాష్పాంబు కణములు గ్రమ్ముచుండ  
తనులత నడంక పాదముల్ తడబడంగ  
పుట్టువగదినయోచనల్ గిట్టుచుండ  
వెనుదిరిగిపోవ నేటికో వెట్టిదాన!  
విషమ శరదఁడెప్పు త్రైలోక్యవిజయుడేని  
ప్రియుడు కాలజ్ఞుడౌనేని భీతియేల?  
కొమ్మ సఫలత జెందు నీకోర్కెలిపుడె  
కవి కుమారుని వాక్క మోముంబుగాదె

# మోహనచందు

వెంకటి నాగభూషణంగారు  
(కల్పనాకథ)

అమావాస్య, చంద్రునికి శలవుదినం. మరిచంద్రుడు లేకపోవడంవల్ల అంతాచీకటిగావుంది. నక్షత్రాల వెలుతురు కొద్ది. ముఖాలుగుర్తించడానికి వీలేదు. అర్ధరాత్రి చీకట్లో యెవ్వరు సంచారం చేస్తారు? పక్షులు గూళ్లలో హాయిగా విశ్రమించినాయి. పశువులు శ్రమదీర్చుకోడానికి కట్టుమూసుకొన్నాయి. మనుష్యులందరు సుఖంగా నిద్రిస్తున్నారు. ప్రపంచంఅంతా నిశ్శబ్దంగావుంది. అటువంటి ప్రశాంత వేళ, ఘోరపిశాచ, చోర, విద్రోహ విహారవేళ, యెవ్వరు ధైర్యంచేసి బయటకు రాగలరు? నచ్చిరిపో వీధులవెంట విహారము చేయసాగా సుస్తారా?

కాని ఆసమయంలో మోహనచందు నైనాంచి క్రిందవరకు నల్లని దుస్తులను ధరించి గబగబ నడుస్తూవెళ్లి ఒకయింటి ముందరఆగి, తలుపు పిల్చాడు. రోడ్డు మూడుమూడులు పిల్చాడు. అప్పుడికి తలుపు తెరచి ఒకవృద్ధుడు తొంగిచూస్తూ “ఎవరునానునా?” అన్నాడు. అందుకుబదులు లేదు. “ఎవనునీవు, ఏంకావాలి?” అన్నాడుమళ్ళీ. అట్లాగే శిలాప్రతిమ మోస్తరు నిల్చున్నాడు మోహనచందు. “ఎవరునువ్వు. చెప్తావా లేదా?” అనిగర్జించాడువృద్ధుడు. అంతమాత్రానికే మోహనచందు

జడస్తాడా. వణకనైనాలేదు. ఇంతలో దీపం తీసుకురావడానికి వెనక్కి తిరిగాడువృద్ధుడు. తీగంలో చందు దుడ్డుకర్రతో వానిని ధృడంగామోది పాశబద్ధుని జేశాడు. అతనిచేతులు, కాళ్ళూ, నోరు, అన్నీ కట్టుపడినాయి. ఆశరీరాన్ని భుజం మీదవేసుకుని పూర్వంశివుడు సతీదేవి శవాన్ని భుజంమీద వేసుకుని ప్రళయ శాండవ మాడినట్లుగా మోహనచందు గంతులేస్తూ వెళ్ళిపోయాడు

౨

అర్ధరాత్రి అనడంచేత శ్మశానం దగ్గరవున్న గస్తి చిచ్చాడేని లాలిస్తోంది. ప్రేతాలకోసం ప్రీతిమై విహరిస్తున్నాయి నక్కలు. వృక్షాలన్నీ, జుట్టువిరియబోసుకున్న పెద్ద పిశాచాలవలె, ప్రభంజనుడి వికటచేష్టలకు లోనై భయంకరంగా నృత్యం జేస్తున్నాయి. చిన్నచిన్న ముళ్ళపొదలన్నీ చిన్నచిన్న రాక్షసులై వున్నాయి. అమ్మో ఆసంగతులు తలుస్తే భయమేస్తుంది. కావలివాడు ఉలికిపడి లేచాడు. దూరానవాని కేదో గోచరించింది. దగ్గరున్న దీపంపొచ్చు చేశాడు. ఒకపురుషుడు, యేదోభుజాన మోసుకుని ప్రళయకాల సుకునిలాగుగంతులేస్తూ వస్తున్నాడు. గస్తివాడు ఆవైపుకు నడిచాడు. వీడు రావడంచూచి ఆపురుషుడు

ఆబరువును ప్రక్కనున్న పొదలోపడ వైచాడు. అది కావలివాడు గమనించ లేదు..... ఇద్దరు కలసికొన్నారు. “ఎక్కడికి మోహనచందూ” అన్నాడు కావలివాడు. “ఇక్కడికే ప్రక్క ఊరికి” అన్నాడు మోహనచందూ. “అయితే భుజానయేమిటో మోసుకొస్తున్నట్లు కనబడ్డావే?”

“నాభుజాన నాతలకాయవుంది!”

“కాదు, ఏదో బరువు వున్నట్లుకనించింది.”

“కాదస్తమా, నీకన్నీ అట్లాగే కన కడతాయి. ముసలాడవు చత్వారంతో యేడుస్తున్నావు.” అనెను ఇంకేమైనా శిష్టితనకు యేమైనా అపాయంకల్పతందేమో అని కావలివాడు పూర్కున్నాడు. మోహనుచందు మరలిపోయాడు.

## 3

కూర్పుదిశ తెల్లవారింది. సూర్యుడు ప్రకంఠాక్షంతా మేల్కొలిపాడు. జనులంతా యెవరిపనులు వారు చేసుకుంటున్నారు.

ఇట్లావుండగా, రెవరెండు పీటరు కనబడలేదనేజార్త పూరంతా పొక్కింది. నౌకరులు తమకేమీ తెలియదన్నారు. ఎవరినడిగినా లాభంలేకపోయింది. ప్రజలంతా పీటరు దొరయింటిచుట్టూముగారు. ఎవరియిష్టంవచ్చినట్లు వారుకబుర్లు చెప్తున్నారు. కారణాలు పూహిస్తున్నారు. కాని నిజమంతా యెవ్వరికీ తెలియదు.

\*

\*

రెవరెండుపీటరు ఆవూరిలో క్రైస్తవ పాదరీ. అక్కకివచ్చి సుమారు రెండేండ్లయింది. ఆతనువచ్చినప్పటినుంచి తనయొక్క

మతాభివృద్ధికి పాటుపడుతున్నాడు. ప్రతి ఆదివారం సాయంత్రమూ చర్చిలో సభలు జేసి ప్రజలకు క్రీస్తుచేసిన ఘనకార్యాలన్నీ చెప్పి, ఆమంతలో ప్రవేశిస్తే మోక్షం వస్తు, దనేవాడు. తక్కినమతాలన్నీ పట్టిబూటినమని చెప్పేవాడు అవన్నిమంచినికావు, క్రైస్తవ మతమొక్కటే శ్రేయస్కరమని చెప్పు ప్రజలనామతంలో కలవమని చెప్పసాహసించేవాడు చర్చిలో జరిగే సభలకు ప్రేక్షకులు రావాలనే అభిప్రాయంతో యేర్బామ్మలు, పుస్తకాలూ, యింకా అవి, యివి పంచిపెట్టేవాడు. ఆవస్తువులైనా పూర్కేవస్తాయి గదా అని కొంతమంది పోయేవారు. ఇట్లా అతను రెండేండ్లనుండి తన మరిబోధ చేస్తూంటే, చాలామంది వింటూ పూర్కుండేవారు...కాని నివ్వడు అలజడియెందుకంటే యెవరోయిద్దరు యువకులకి ఆమతాన్ని స్వీకరిస్తామనే అభిప్రాయం కల్గినట్లు ఊరంతా తెలిసింది. ప్రజలలో ఆందోళన ప్రారంభించింది. అసలే, ఆపూర్లోపూర్వచార పరాయణులైన పెద్దలు అధికసంఖ్యాకులు. నాగరికతా సాంప్రదాయాలు ఆపూర్లోకి ప్రాకలేదు. పిన్నలింకా పెద్దల కట్టుదిట్టాలతోనే నిగుడుతున్నారు. కాని యెప్పుడైనా చర్చికిపోయి, బామ్మలు, పుస్తకాలు బహుమతులు తెచ్చుకొనేవారు. పెద్దలంతా యీపాదరీని ఆసూయతోనే చూస్తున్నారు తమ హిందూమతానికిముప్పు వాటిల్లు తుండేమో అనివారు భయపడ్డారు. ఏగోల, ఏల్లరిలేకుండా, పూర్వచారాల సనుసరించి స్వేచ్ఛాశీవనంచేస్తున్న హిందూవులకీ సూతనమతిము, యీనీతి బోధవలు, యీపాదరీలు, కష్టంగావుంది.

ఎవరో పాశ్చాత్యుడువచ్చి తనయొక్క బావు  
టానెగురవేసి, హిందూమతాన్ని పారద్రోలి  
క్రైస్తవమతాన్ని స్థాపించబోతుంటేవారుచూ  
చినహించలేదు. కాని అధికారవర్గం వారి  
భయం కొద్దిగావుండి. పైకియేమంటేయేమి  
అపకారం వస్తుందో అని జంకినారు. ప్రభు  
వులమతాన్ని గూర్చి దూషించారని తెలుస్తే  
యిల్లెపీకుతారో, పొలాల్లేలాగుతారో, ప్రాణ  
మే తీస్తారో, అని భయం. అందుచేతవారి  
ఉద్దేశ్యాలు వారిలోనే వుండిపోయినాయి.

౪

సాయంకాలము ఆకాశం కొంచెం  
మబ్బుగావుండి వర్షంవచ్చే చిహ్నాలు కనబడు  
తున్నాయి. పశుపక్ష్యాదులు తమతమ నెల  
వులకు జేరుకుంటున్నాయి ..... జానీ  
ఆత్రోవను వస్తున్నాడు. దూర ప్రయాణం  
చేత డస్సినట్లుగా ముఖంలోనే తెలుస్తున్నది.  
పైగా దుస్తులన్ని దుమ్ముకొట్టుకుపోయినాయి  
అప్పు డతనికి చిన్న కేక వినిపించింది. అను  
మానంతో ఆగాడు. ఆకేక తిరిగి వినపడ్డది.  
అదివచ్చిన వైపుకు వెళ్లాడు. వెళ్ళి చూసే  
సరికి, ఒకమనిషి, కాళ్ళూ, చేతులూ కట్టబడి  
పొదలమధ్య వున్నాడు. జానీ ఆశ్చర్యంతో  
వెనుకకుపోయి, ధైర్యంతో ముందుకువచ్చి  
తొంగిచూచి 'దేవుడా' అని పెద్దకేకపెట్టా  
డు. బుధితుడైనవాడు తనయజమానియగు  
పీటరుదొర. మెల్లగా జానీ దొరగారిని బయ  
టకుబాగి, గుచ్చికొన్న ముళ్ళనుతీసిఉప  
చారం చేశాడు. కొంచెంకాలానికి పీటరుకు  
స్పృహవచ్చింది. జానీ సహాయముతో  
నెమ్మదిగా గృహానికి జేరుకున్నాడు. ఊరి  
జనులంతా ఆయనచుట్టూకూడారు. ఆయ

నకి గల్గిన గొప్ప ప్రమాదమునకు వారు  
చింతించారు. ఆపదవస్థలో ఆతనికి వారి  
సానుభూతిని తెలిపినారు. అంతటి పాపము  
నకు వడికట్టినది యెవ్వరాయని ప్రశ్నించు  
కొనినారు. పీటరు దొరకు యింతటి అపా  
యమును కలుగజేసిన దెవ్వరాయని యోచ  
న జేసినారు. కాని వారి ఆలోచనలన్నియు  
నిష్ఫలములయ్యెను. తనరుమోది బంధించి,  
లాగుకొనిపోయిన వ్యక్తిని పీటరుదొరయే  
గుర్తింపలేకబోయెను.

\* \* \*

పీటరుదొర యీసంగతిని పోలీసు  
వారికి నివేదించెను. నేరస్తునికొరకై  
వారు వెదుకనారంభించినారు.

౫

మోహనుచంద్రు. కారాగృహములో  
బంధితుడైనాడు. బోనులోని సింగమురీతి  
అతడు యుద్రేకముగా వున్నాడు. అతని  
హృదయమందు రగుల్కొనుచున్న మతా  
వేళమే అందులకు కారణము. అతనిశరీర  
మును బంధించారు, కాని అతనిమానసమును  
ఊహలను కట్టివేయగలరా ?

\* \* \*

ఆదివం న్యాయస్థానంలో కేసునిచూ  
రణ, న్యాయస్థాన మందిరమేగాకుండా, దాని  
ఆవరణఅంతా, గోడలనిండా, చెట్లనిండా,  
యింటికప్పులనిండా, యిసుకవేస్తే రాల  
కుండా, జేరారుద్రజను. సరిగా పదిగంట  
లకు జడ్జిగారు వచ్చారు. ముద్దాయి  
మోహనచంద్రుకూడా వచ్చాడు. ప్రేక్షకు  
లలో గల్లంతుయెక్కువైంది కష్టమీద  
శాంతిచేకూర్చారు. విచారణప్రారంభమై

నది. తుదకు నేరస్తునివాఙ్మూలం యివ్వు  
న్నాడు. అంతా నిశ్శబ్దమైంది. ప్రారంభం  
చాడు మోహనచంద్రుడు ఉపన్యాసం  
జడిగారు!

నా మతమునకై ప్రాణమునై నా  
అర్పించడానికి సిద్ధముగా నున్నవాడను నేను !  
కాబట్టి నిజం చెప్పచున్నాను నిర్భయంగా,  
వినండి: — నాది హిందూమతం. జీవముకన్న,  
మానముకన్న, తల్లిదండ్రులకన్న, అన్నిటి  
కన్నను, మనిషి తనమతాన్నియెక్కువ ప్రే  
మతో, అభిమానంతో చూడవలసిస్తుంది.  
మతమే ముఖ్యజీవము. అందును, మాహిం  
దూమతము యెక్కువ పవిత్రతను నైవది.  
తక్కిన మతము లశవిత్రములని నేను  
చెప్పను. కాని అనేకపరరాజుల, యొక్కయు  
పాశ్చాత్య సైనికులయొక్కయు, యితరజాతి  
మతస్తులయొక్కయు విడికెటయందు జిక్కి  
నను, హిందూమతము తనయొక్క పాతి  
వ్రత్యమును, శవిత్రతను, పృతిభనుకోల్పి  
లేను. హిందూమతమును చక్కగననుసరించి  
తన్మూలమున మోక్షముబడసి కీర్తిగాంచి  
లోకమునంతకును ఆదర్శవీరులైన మహాను  
భావులందరోగలరు. అట్టి తేజోవంతమగు  
హిందూమతము నేడు అనేకయీతిభాధలకు  
లోనై రాహువుదంష్ట్రల జిక్కినట్లు, నశింపు  
చున్నది. అట్టిదానిని, పాశ్చాత్యులు అడు  
గంటా నశింపజూచుట ఘోరము. క్రైస్త  
వులు తమమతమును బోధించిన బోధించు  
కొనెదరుగాక. కాని మామతమును ద్వేషించి  
దూషించి ముమ్ములను వాఠిమరియున స్వీక  
రింపుడని బోధింపలముచేయుచు హిందూ  
మతమును నాశనముచేయు జూచునంతకా  
లము వారికి మంచి చేయరదు. అన్నిమతములు

చాటున దొక్కటియే. అన్నిమతములు చూపు  
త్రోసయొక్కటియే. అదగికిని దైవమొక్కడే  
అట్టిసందర్భములో యీహోరాటము లెందు  
లకు ? పీటరుగారి బోధలు వక్రముగాకుండ  
సమంజసముగనున్నచో భయములేదు. కాని  
మామతమును నిర్మూలముజేయుటయే నారి  
ముఖ్యోద్దేశముగ నాకు కన్పట్టినది. అట్టిది  
చూచి నేనన్నచును సహించను. నను హిం  
దువును. హిందూమత ధర్మము నిర్వహించు  
భారమునాది. నారక్షనాశము లందింకను  
హైందవగీరుల శౌర్యసాహసము ప్రవహిం  
చుచున్నది. మాయూరియందలి పెద్దలంద  
రును నాతో నేకీభవింతురు. కాని బయ  
టకువచ్చి నిర్భయముగ మాటలాడు శక్తి  
వారియొద్దలేదు. వారివలెనేను మూలయుం  
డను. నేనింకను యవకుడను. నాకర్తవ్య  
మును చేయవలసిన భారమునాది నేను  
ప్రస్తుతము చేసినపని తప్పయని నాకు తెలి  
యును. అహింసయే మామతముయొక్కయు  
తక్కినఅన్ని మతములయొక్కయుముఖ్యసంజే  
శము కాని ఆసంగతి తెలిసియు నేనిట్టిభూర  
కార్యమునకేట సంసిద్ధుడనైతి ననెదరా ?  
నామూలముననైనను మాయూరియందు  
కొంతయలజడి జరిగిన, ఉత్సాహపూరిత  
మైన పిన్నలు, పెద్దలు, యెవ్వరైన, బయ  
టకువచ్చి సంఘమును, మతమును కాపాడు  
టకు ప్రయత్నము చేయుదురేమో అను  
యభిప్రాయం. శోచింపటి పాపకార్యము నొక  
దానిని గావించితిని. పీటరుగారిని హిం  
సించినందులకు నేనుపాపిని కాని, యిందు  
మూలముననైనను నాప్రజలు తెలివినం  
తులై శివర్తించెదరుగాక !



జడ్జిగారు మీరు నాకేళ్ళ పేస్తానో వెయ్యండి నిరాటంకంగా, నాకు భయం లేదు. అన్నిటికీ తెగించాను. దారణశిక్ష విధి

ర్థములెక్కడ? మీ ఆత్మగౌరవమెక్కడ? అని మోహనచందు గంభీరముగ పల్కినంతనే జనులందరు చేతులనెత్తి "ఇదేవచ్చు చున్నాము. నీయాజ్ఞయెయ్యది" అని ఒక్కమారుగా అనినారు.

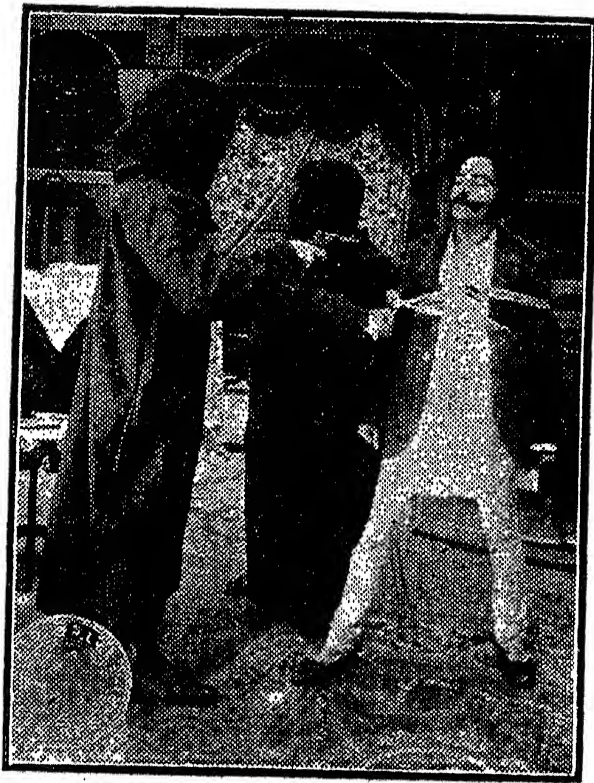
\* \* \*

పేక్షకులెల్లరు స్తంభీభూతులైనారు న్యాయాధికారియు, తక్కిన ప్రభుత్వద్యోగీయులును ఒకరిమొగముల నొరుమాము కొనినారు. తుదకు జడ్జి నిలువబడి తీర్పు చెప్పినాడు. "మోహనచంద్రా, నీయొక్క ధైర్యమున కెంతయు సంతసించినాను. నీయొక్క మతమును కాపాడుటకు నీకెంతయు అర్హతయున్నది. అయినను నావిధి నేను నెరవేర్చక తప్పదు. నీ ఆవేశములో నీవొక మనుష్యుని జీవితమహాదింపగోరితివి. లొదలకు నీకు మరణశిక్ష"

అనుచుండగ నే కోలాహలము చెలరేగినది. చిరునవ్వు నవ్వినాడు మోహనచందు!

\* \* \*

అధికారి ఆజ్ఞాప్రకారము మోహనచందు మరణశిక్ష ననుభవించవలసివచ్చినది. అందుల కతడు సిద్ధుడే! మాతాన్ని వృద్ధరించడము కోసం అతను మృత్యురథాన్ని యొక్కడానికి సిద్ధంగానే వున్నాడు. బయట యొక్కడైనా చంపుతే ప్రజలు ఆందోళనచేస్తారేమో అనుభయంతో చదుని, భ్రమంతో పలకే సంహరింపడానికి తీర్మానించారు. సరిగా వదిలించుటకు ముహూర్తము, ఇర్ష్యలు తలారులు. యజ్ఞభటులు, కఠినహృదయులు ముసుగులు వైచుకొని తయారై సాగుదలచు, దాక్షిణ్యం అంటే వారికి తెలియనా తెలిసే అట్లావస్తారా?



[కర్ణమూనుగొని దేవునిస్థానాన్ని "ధర్మసంస్థాపనార్థాయ..." అన్నాడు.]

స్తారు. అంతియేగా? యేమిభయం నేను ఎక్కడను మరణించినదో, నావంటినారు వేనకు వేలుద్దామింటి మామతమును కాపాడెదను!

సోదకులారా, అట్లు వినుచూ నిలువబడెదరేల? మీమతమునకై మీరక్కమును ధారవోయరా? పశ్చాత్తాపిరులు పొరువమెక్కడ రసపుత్రుల శేర్యమేదీ? పాంచాలకులు పట్టువలయేదీ? మగీయుల ఉద్యోగమెక్కడ? ఆంధ్రుల ఆవేశమేమయ్యే? ఎక్కడ, మీ ధైర్యసాహసములెక్కడ? మీ శక్తిసామ



మోహనచందు నిర్భయముగా థిక్కరిస్తూ నిలబడ్డాడు, మతావేశంపొంది పొరలుతోంది అతని దేహంలోంచి నేత్రాలలోంచి పారుషము, శౌర్యము, ప్రజ్వలిల్లుతున్నాయి, కళ్ళుమూసుకొని దేవునిభ్యానిస్తూ “ధర్మసంస్థాపనార్దాయ సంభవామి యుగే యుగే” అన్నాడు పాపిష్టితలారులు ఖడ్గములచుట్టె కెత్తారు. మరొక్కటియో మోహనచందు జీవమూత్రం అత మొందజోపుచున్నది !

“ఒకటి, రెండు, మూ ” అన్నారు తలారులు. మోహనుడు కండ్లు తెరువలేదు. చలించలేదు.

“ఒకటి, రెండు, మూ ” అన్నారు మళ్ళీ “హరీ ! ” అని బిగ్గరగా, చెవిపాలగోడలు బద్దలయేటట్లు కేక వేశాడు చందు. భటులు భయమొందారు

ఇంతలో “ఆగు, ఆగు” అని కేకలు వినబడ్డాయి, పీటరు పరుగెత్తుకుంటూవచ్చి జైయితు తలుపుపిల్పాడు.

తలారులు కత్తులను ఒరిగోపెట్టారు, పీటరుదొరలోకల ప్రవేశించాడు మోహనచందు నేత్రములు విప్పలేదు.

పీటరు మోహనుని కట్లనువిప్పి యాతనిపాదములమీద బడినాడు. చందుచలించినాడు. దొరని కావదీశాడు.

పాదరీపీటరు, “మోహనచందూ, సీవెంతయు గొప్పవాడవు. నీవుగావించిన కార్యము మంచిదియే. నీమతమును రక్షించుట కొరకై నీవు స్థిరపడినావు. బూటకపు బాధనల జెప్పినందలకు పాపిసినను. నాతప్పునేనెరింగి న్యాయాధికారి యొద్దకు పోము. తీర్పును మార్పించినాను. నీవు సుఖజైవిపుము ” అని పశ్చాత్తాపముతో పల్కినాడు.

మతశ్రేయోభిలాషి, ఉత్సాహపూరిత యువకుడు, శాశ్వతయశస్సంకన్త మూర్తి, వీరుడు, మోహనచందు చిరస్మరణీయుడు !

## ఎఱుగరా

బాలకవి కోగంటి దుర్గామల్లిఖార్జునరావుగారు

కళల కిమ్మగు

చలివెలుంగుని

ముద్దులాడెద

మోదమెత్తగ నే

ఎఱుగరా

భావమేదో॥ఎఱు॥

జాతికుండగ

హృదయరంబుల

నడచి యుంచెద

హస్తయుగ్మములో

ఎఱుగరా॥భావ॥

మధువుకంటెను

మధురమానుధు

దనివి తీరగ

ద్రాగెదగ సతముగ

ఎఱుగరా॥భావ॥

# ప్రతిజ్ఞా పాలనము

(శ్రీమతి ఆకిరిపల్లి సరస్వతీదేవిగారు)

సాయం సమయపు టీరెండలో కొదమ తుమ్మెదపిండును తిరస్కరించు ముంగురులు సవరించుకొనుచు ముక్తతాను నివసించు పటకుటీరము పొంత నొక పాలరాతిపై కూర్చుండి యేమేమో యోచించుచుండెను. భావోగ్రము లామెపైకి పొరలుటచే బట్టరాని హృదయా వేదముచే నామెకడుకొనుల నుండి యాణిముత్తెములట్ల రెండునూడ శుకణములు వెలువడెను. విషాదముదయించుటచే కాబోలు రాకాశశాంకుని బురుడించు ముద్దుమొగము మలిసికృతమయ్యెను. హృదయమున నంకురించిన సంతోభముల్ల శరీరమున తుణికిముణు నూతనమైన మార్పులు కలుగజొచ్చెను.

ముక్తాంబ నారాయణరావుగారి కుమార్తె. నారాయణరావు ప్రప్రథమమున సామాన్య స్థితిగలవాడేకాని. యాండ్లయ విద్యావ్యామోగా మెక్కువగా గలవాడగుటచే నాతని యరువును కుమారులకు బి. ఏ. క్లాసువరకు విద్యదీక్షించెను. సర్వస్వముపోయిన మానె తనకుమారులు పట్టభద్రులైన చాలునని యాతని యాశయమగుటచే బెద్ద లార్జించిన మక్కిమాన్యములు పిక్రయించి విద్యాపరిశ్రమకు వెచ్చించెను. అతని హృదయమునందలి కోరిక లీరికలెత్తు సమయమున దెంచు సరికి బెద్దకుమారుడు మృతినొందెను. అంతలో నాతనికి సత్తువ యుగిసిపోయెను. ఇది నొక డకుమారుడు

నితో గాలము గడుపుకొన నాతడు కొంత వరకు పరితృప్తి నొందుచుండ ద్వితీయపుత్రుడొకవాడు హృదోగముచే నంతరించెను. ఇంక నారాయణరావుగారి హృదయా వేదమునకు మేరలేదు. పునశ్శోకముచే నాతడు మంచముపట్టెను. క్రమముగా నారాయణరావుకు రోగము ప్రబలమయ్యెను. నాడతడు మతిహీనుడై పిచ్చిచూటలనాడ జొచ్చెను. నేడుముక్త విషాదమున కదియే కారణము. ప్రఖ్యాతి వహించిన డాక్టరులచే మందువేయించి తన తండ్రిని బ్రతికించుకొనుటకై నింటనొక కానియైనలేదు. దారిద్ర్యదేవత విచ్ఛలవిడిగ వారియింట తాండవింపుచుండ నిట్టి విషమస్థితిలో నెవ్వరి మోచసము చలింపదు.

ముక్తసంతాపము జూపింప నెంచియోయేమో భగవానుడొక యవకుని నాతావునకు గొనివచ్చెను. అతనిపేరు మాధవరావు. మాధవరావు సవినయముగా ముక్తదుఃఖ కారణ మడిగి తెలుసుకొనెను. మసిపాతకట్టిన మాణిక్యమును బోలు సంపూర్ణ దారిద్ర్యావస్థనున్న ముక్తస్థితిని గాంచి యాతడుజాలినొందెను. నలయు నుపకృతిచేయ నెంచెనుగాని యింతలో నింటిలో గొల్లుమనిరి. ముక్తయు మాధవరావును నింటిలోనికివనిరి. నారాయణరావు మరణ వస్థలోనున్నాడు. అంతలో నాతనికి నేలివి

యనెను. ముక్తకనుగొనుటనుండి భావ్య కణము లేక భారగ పవహింప తండ్రికడ కేగి వెక్కివెక్కి యేడ్వసాగెను. అమ్మా... వెళ్ళి..... అని మాట్లాడలేక పోయెను మాధవరావు ఆతనికడ కరిగి ధైర్యముతో అయ్యా! ముక్తవివాహ విషయమై విచారించకుడు. ఆమెను నేనుతప్పక వివాహ మాడెదనని ప్రతిజ్ఞామూలముగ విన్నవించెను. నారాయణరావు పరితృప్తి మెదిల్లు మంద హాసము చేసెను. క్షణికములో నా తని యాత్మ భగవంతునిలో శ్రీమద్రోయశబ్ది.

ముక్తకు పడునాగాగు నెత్తిరమాలు ఆమె అయిదవ భారము చేదువుచుండెను. ఆవిద్యాసంకడ తప్ప తదితరమైన యస్తి యమేకేమియులేదు. మాధవరావు మిత్ర మప్పుడప్పుడీ దిక్కులేని పక్షులకాపాడుచునే యుండెను. ముక్తతల్లి, మాధవరావు తన ప్రతిజ్ఞపాలించునాయని యప్పుడప్పుడు తెలచుచుండెను. ఆతడుకులీనుడు. తాము నిరుపేదలు. ముక్తకావత్సరము వివాహము చేయక తప్పదు. ఇట్టిసంబంధము పొసగుటెల్లు. ఇట్టి మనోవ్యాకులతచే నామెచిత్తము పరిపరి విధముల పరితపించుచుండెను.

నాడు సంవత్సరాది పండుగదినము. ముక్త మజ్జన మాచరించి యతికిన యుడు పుల ధరించి తానకుదిసంబును నధిపతిండు పాలరాతిపై గూర్చుండి యేమేమో చేదువు కునుచుండెను కాని విద్యాభ్యాసమునంతా సమయమున సంతయాసక్తి కలిగినట్లు కనుపట్టదు.

ఆమెహృదయమున చిన్నచిన్న భావ తరంగములు దృఢించుచుండెను. ఇంచుక తడవు విశాసము, మరికొంతతడవునకు వివాదము. అదియంతయు మాధవురావుని గూర్చిన యోచనయే. “అనుకుమారుడు తన ప్రతిజ్ఞ పాలించునా? యని యాహుమనసులో స్మరించుచుండెను.

పాలరాతిపై గూర్చుండిన ముక్తను మాధవుడు తనమేడపై గనాడి ముకుండచూచెను. అదీగ్గ ముల్లిన విడిగముతములు, కరిపూర్ణ చంద్రవనుడలనాగు యమ్మల మొఱుము, ఆ చిరునవ్వులయందలి ముదిహాసచ దిక్కిలు, ఆ మిలితమాడ్కులు సుధావిభాగ సమయమున భగవంతుడగు నారాయణుడు నహించిన మోహిసీమాప ముగా స్ఫురించెను. ఆ యుత్తరశీతలమున నీ నాతని మానమునకు మదనవికార ముకు రించెను. ఆమెను వివాహమాడుటకు సిగ్గు యించుకొనెను. కాని బుగుగెట్లు. తాను గొప్పగుంటబిడ్డ. తల్లిదండ్రుల వాటావాటా తండ్రిజేలకువేలు బిల్లుము నాసిగచి కొని యుండెను. మాధవుడు తొడ్డితోతగి ములాడి దీనరక్షణోద్యమమున కృతకృత్యుడయ్యెను. ఒకనాడు మాధవుడు ముక్తకడకేగి ముక్తాత్మిగో జనకు ఆజ్ఞాపత్రము అందెను. సంతోషమున వారిరువురు నొండొరుల భావ బంధములతో నంటకొనిపోయిరి. ముక్తా మార్పధలకు వివాహమయ్యెను. వారికిజరిగిన ముద్దుబిడ్డడు తాతగారి బట్టతలపై మోది తనతండ్రిపగ నెట్లుదీర్చుకొను చున్నాడో చూడుము.

పుష్పమాల



అంతః బయోనిధానమున యందుదయించె సరోజవాసినీ  
కాంతకుఁ దోడబుట్టువనగాగరపద్మమునీ జటాకికా  
సతతియున్ హరీతికియు సాధన సంగ్రహమై తలిర్పధ  
న్వంతరి యెట్టిరోగములవారికి నామయ సౌఖ్యకారియై  
హరవిలాసము - అ-2



# జీర్ణ విజయనగర చక్రవర్తులు

(హంసూరి రాయలు.)

పాలకోడేటి వెంకటాచార్యమూర్తిగారు బి. ఏ.

— శాస్త్రాధికారి —

ద్వాదశ శతాబ్దమున చక్కను హిందూదేశము పరంగలురాజులచేతను దక్షిణ హిందూదేశము యాన గొందిరాజుల చేతను పాలింపబడెను. ఉత్తరహిందూదేశము మహమ్మదీయ చక్రవర్తుల పశ్చిమాదును. హిందూరాజులు సర్వస్వాంతంత్రమును గోల్పోయి మహమ్మదీయ రాజులకుబోధి పోయిరి. అందుచే దక్షిణహిందూరాజులు హిందూసాంప్రదాయములను, హిందూవాఙ్మయమును కళలను పోషించుచుండిరి. పరంగలు రాజులు మహమ్మదీయ దండయాత్రల నరిగట్టజాలక క్రుంగిపోవుచుండిరి. మహమ్మదీయులను జూచి యానగొందిరాజులుగూడ భయపడజొచ్చిరి. విజయధ్వజుడను యానగొందిరాజు తన నగరము మహమ్మదీయ దండయాత్రలకు సులభముగ గురియగు నని యూహించి తుంగభద్రానదికి దక్షిణపు తీరాడ్డున యెత్తైన పర్వత గుట్టల మధ్య నొక గొప్ప కోటను నిర్మించెను. దానికి యితడేజయనగరమని పేరిడెను. మఱియు నశుడు యానగొందిరాజుకుటనుగూడ బలపఱచెను కాని యతనివంశజులు విజయనగర కోటయందు స్థిర నివాసమేర్పఱుచు కొనక యానగొంది యందే యుండువారు.

ఇట్లుండగా క్రీ. ప. 1336 సం॥లో విద్యా రఘులవారి ప్రోత్సాహమున యాదవ వంశజుడగు హరిహరరాయలు విజయనగర కోటను మఱింతబలపఱచి, తనరాజ్యమునకు ముఖ్యపట్టణముగ జేసెను. రాసురాసు యందు వెలలేని విలువుగల సోదములు, దేనాలయములు, తోటలు, యుద్ధాన వనములు, చెరువులు, భావులు, మొదలగు సవి నిర్మించెను. ఇట్లుశత్రువులకు దుర్బేధ్యమగు దుర్గముగాగట్టి, పరదేశీయులు వింత పడునట్లు పురమును రామజీయకముగాగావించి, విద్యారణ్యుల వారయందు గురుభక్తిగలిగి మెలగుచు యితడు నెమ్మదిగ నాచుట్టుపక్క

లందుండిన ప్రముఖ స్వాధీనములను కొనెను. ఇట్లు హరిహర రాయలు యేనుదివమున బ్రవేశించెనోకాని వ్యవహారము విజయనగరము హిందూదేశములోని చట్టములను నికల్ల సాందర్భమైనదియు, ఒకమైనదియు గావించుటయేగాక విజయనగరరాజులుదక్షిణ హిందూదేశము నంతయు నశపఱచుకొని యేకభృత్యాధిపత్యముగా రెండువందలయేండ్లు బహు సేర్వతోను, సామర్థ్యము తోను పరిపాలించి హిందూ సాంప్రదాయములను కళలను బోషించిరి.

సంబంధమునకు జెందిన యానగొందిరాజులలో జంబుకేశ్వరరాయలు యాఖరివాడు. ఇతడు క్రీ. శ. 1297సం॥ మొదలు 1334సం॥ వరకు రాజ్యముజేసెను. ఇతడు సమరుడును, జాగ్రత్తుడును. అందున జంబుకేశ్వరరాయలు మహమ్మదీయ దండయాత్రలను వీలగనవుడు రెండున్నెని రెరుముచు, వీలులేనపుడు యశ్వంతుర పెట్టుబండ యుద్ధి యుండుచు తనరాజ్యమున కేయపాయము రానీయకుంక గాపాడుకొనెను.

పరంగలు రాజులలోనీతని సమాకాశముడు ప్రతాపరుద్రదేవుడు. మహమ్మదీయులు పరంగలుపై ననేక సాగులు దండెత్తిరి. జంబుకేశ్వరు డాతని కేగి పోగు సహాయముచేయు నితిలోలేనట్లు చరిత్రమున గన్పట్టుచున్నది. క్రీ. శ. 1310సం॥ లో తురుకు ప్రతాపరుద్రుడు మల్లిఖార్జునులతో సమాధానపడి ఢిల్లీ చక్రవర్తికి కప్పముగట్టుట కంగీకరించెను. కానితదనంగరము ఢిల్లీరాజునకు గప్పముగట్టుట నిరాకరించుటచే పరలమహమ్మదీయులతో నొంటరిగ ననేకసార్లు యుద్ధముచేసి కోటద్వారముల వద్దనుండి తరిమెను. శుభకు మహమ్మదుట్లోగ్గుకు స్వయముగ పరంగలుకోటపైదండెత్తి ముట్టడించి స్వాధీనపఱచుకొని ప్రతాప

రుద్రుని యతని భార్యనిష్ఠలను విరూపక్షులం గావించి ఢిల్లీకిగొనిపోయెను. పరంగలు రాజ్యము పాలించు నిమిత్తముచక్రవర్తియొక్కనిని గుర్తుగానియమించెను. ఈగవర్నరుసేన బహుదుద్దీను. ఇతనిచిరకాలము లోనే స్వాతంత్ర్యము ప్రకటించుటచే చక్రవర్తికి యాగ్రహముజనించి క్రీ. శ. 1335సం॥ లో చక్రవర్తి పంపినైన్యమును, గుజరాతు కొండలమునకు రాజప్రతినిధిగానున్న భాజాజహాంగీరువాని కప్పగించి బహుదుద్దీను శిక్షించుటకైబంపెను. ఈభయైన్యములు దేవగిరియొద్ద కలుసుకొని భారతసంగ్రామము సలిపిరి. తుదకు బహుదుద్దీన్ కాంపీలరాజు తరణజోచ్చెను. ఇతడుకొంతబలపరాక్రమ సంపన్నుడగుటచే చక్రవర్తి స్వయముగా దక్షిణమునకువచ్చి యుద్ధమునడిపెను. ఆయుద్ధమందు కాంపీలరాజు యోడుటచే నతడు దాపుననేయున్న పెద్దగోటయని పిలువబడు యానగొంది కోటలో దాగెను. మహమ్మదు యానగొంది కోటను ముట్టడించి పట్టుకొని కాంపీలరాజును, యానగొంది రాజవంశజులను బంధీకృతుల గావించెను. బహుదుద్దీను బల్లాలరాజు కరణపేడగా మహమ్మదు యాదేశముపై దండెత్తెను. అందుచే యారాజు భయపడి వేరుమాద్రముతోచక బహుదుద్దీనుని చక్రవర్తికి యొప్పగించెను.

క్రీ. శ. 1334సం॥ లో జంబులేశ్వర రాయలు స్వర్ణస్థంధగుట చేతను యితనికుమారులు ఢిల్లీబందిఖానా యందు బంధింపబడుటచేతను, చక్రవర్తిరథపున రాజప్రతినిధిగా నొకముసల్తాను నియమింపండుటచేతను, దేశమసాత్మస్థిశైంది యరాజకముగా నుండెను. రాజబంధువులందఱు మహమ్మదీయ మతమును స్వీకరించిరని చరిత్రకారులు చెప్పచున్నారు. పరంగలు, యానగొంది, దేవగిరి, కాంపీలమొదలగు దేశములు మహమ్మదీయ సతమగుటచే శృంగేరిశీతాధి పతుల ప్రియ శిష్యులగు విద్యా రణ్యుల వారు తమ సాంప్రదాయములకు మతమునకు, కళలకు గలుగుచున్న కీడు నూహించి విచారించి తుంగభద్రానదీ సమీపమందుండి యతడు యాగ్రహమునకు మరలివచ్చి హిందూరాజవంశజులకు, యోధులకు, దేశాధిమానులకు నూతనోత్సాహము గల్పించి యొకమత్య మంత్రమును బోధించిరి.

క్రీ. శ. 1338 సం॥ లో చిన్నమ కొండయను విజయనగరకోటలో పరంగలు, యానగొందిమొదలగు

ప్రాంతములనుండి సాహసచ్చిను యాధిపతుల సభ శ్రీమాధవ విద్యారణ్యులవారి ఆధిపత్యమున కతివైభవముగజరిగెను. శ్రీవిద్యారణ్యుల వారయంగుల గురుభక్తచేతను, యామహాపురుషుని ఆధీమాన దీక్షయను మహాశక్తియొక్కయొకర్షణచేతను యానగొంది పరమలందిరు, తోద్యమిండును, కల్లువసొలండును, విద్యవ్యవహారములందును, మిగుల ప్రభావతి మహిమచే హరిహరచండ నాయకుని, విద్యధ్యములు గలలేగుచుండ, విజయనగరరాజ్యమునకు విద్యారణ్యుల వారి ప్రోత్సాహమున పట్టాభిషిక్తునింగావించిరి. ఇట్లు హరిహరమిండి నాయకుడు విజయనగర సింహాసనముపైగూర్చుండి తన్నింగా జేసిన నరువును మంత్రునిజేసి, యాపురమునకు విద్యానగరమని వేరీది ననఁచి పారమగు గురుభక్తిని నూపెను.

ఈకోపున యానగొంది హిందువులు తిరుగబడి మహమ్మదీయ రాజప్రతినిధిని యతని యనుచరులను చంపిరి. క్రీ. శ. 1344సం॥ లో మహమ్మదు తన దక్షిణదిగ్విజయ యాత్రచాలించి ఢిల్లీకి మరలివచ్చిమట్ట యీదారుణ వార్తవిని భిన్నుడాయెను. మతీయు ప్రతాపరుద్రుని కుమారుడు కృష్ణనాయకుడు, బిల్లాలరాజు, హరిహరదేవరాయలు మొదలగువారి సహాయమున పరంగలును ముట్టడించి పట్టుకొని రాజప్రతినిధిని దౌలతాబాదువరకు తఱిమిదేశముతిరిగి స్వాధీనపఱచుకొనెను. క్రీ. శ. 1344సం॥ మొదలు క్రీ. శ. 1347సం॥ వరకు హిందూ మహమ్మదీయులకు దక్కను భూములకై పోరుచునే యుండిరి. తుదకు హిందువులే విజయమునుబడసిరి. ఈవార్తకూడ చక్రవర్తికి విని ప్రధుడై, ప్రచండవైన్యముతో బయలుదేరి తిరుగుబాటునర్చిన గుజరాతు రాజప్రతినిధిని శిక్షించి క్రీ. శ. 1347 సం॥ లో దౌలతాబాదు చేరెను. కాని గుజరాతు తిరిగి తిరుగుడుటచే యిస్మిల్ముల్ముఅనువానిని రాజప్రతినిధినిగాజేసి చక్రవర్తి గుజరాతు దేశముపైదండెత్తెను. ఇంతలో చక్రవర్తి పండనాధులలో నొకడగు జాఫరుఖాననబడు హుస్సేను గంగూ దౌలతాబాదునందు రాజప్రతినిధిపై తిరుగబడి, వతనినోడించి హుస్సేనుగంగూ బాహమనీయను విరుపముతో దక్కను సింహాసనముపై గూర్చుండెను. ఇతడు క్రీ.శ. 1358సం॥ వరకు నిరభ్యంతరముగపశ్చిమ దక్కను భూముడలమును స్వాధీన పఱచుకొని రాజ్యపాలన మొనరించెను. ఇతడే ప్రసిద్ధబాహ



చునీ రాజ్యమూలస్థాపనాచార్యుడు. ఇతడు హిందువులను మహమ్మదీయులను సమాన గౌరవముతో జూచుటచే నితని నుభయులును గౌరవించిరి. ఇంతటి పొంది బాహుమనీవంశజులకు గుల్బర్గా రాజధానియై నెలసెను. ఇతనికిద్దఱు కుమారులు. సురక్షకాల హిందు వారిద్దఱిని రావించి యుద్ధయులు ననోన్య మైతిగలిగి మెలగచలసినదని యాజ్ఞాపించెను.

ఇట్లు గుల్బర్గాయందు హుస్సేనుగంగూయున్న సరంగలునందు కృష్ణనాయకుడున్న తమదేశమున తత్పులనుండి కాపాడుకొనుటకు యత్నములు చేయుచుండగా, హరిహర దండనాయకుడు హరిహరరాయలను బిరుదుతో విజయనగరరాజ్యమును, తుంగభద్రదాననికి దక్షిణముననున్న దేశములను జయించి పృథ్విపతిమమండెను. విజయనగర యాదవరాజులు బహుపరాక్రమ శూరులు, రాజకీయవేత్తలు. శ్రీవిద్యారణ్యులవారు, హరిహరరాయలే మహమ్మదీయ దండయాత్రలను దక్షిణదేశముపై బడకుండ నరకట్టగల సామర్థ్యముగల వాడని సత్యముగ నిశ్చయించుటకు చరిత్రబలకారణములుండ నలయును. దేవగిరి యాదవ వంశము నశించినదిమొదలు నావంశజులు వేర్వేర హిందూరాజులవద్ద దండనాధులైయుండిరి. ఈహరిహరాదులు వరంగలు ప్రతాపరుద్రుని కడనేపజేసి పశ్చిమినిండి యుండవలెను. నీరిలో గొండలు యూనగొండి ప్రభువులకిందకూడ దండనాధులైయుండి యుందురు. అందుచే నాకాలమున నీయాదవ వంశము బహుబల పరాక్రమము గలిగి యుండవలె.

యాదవవంశమున సంగముడను యొకదండనాయకుడుండెను. అతనికి అయిదుగురుపుత్రులు. క్షిరంబఱు శౌర్యవంతులు. దండనాధులు. రాజకీయవేత్తలు. విజయనగరకోటలో శరణు జొచ్చిన యాధిపతులలో నీకుటుంబమునకు ప్రధానస్థానము వారిప్రభావముచే గలిగినది. అట్టిధీమంతులగు సోదరులు గల హరిహర రాయలకు పట్టుమట్టక విద్యాన్వితుడగు విద్యాధరుడు వేటొకనికి పట్టుమట్టినచో తనయద్దేశములను నెరవేర్చులుగునా. పంచపాండవుల వలె మైత్రియు, విద్యాబుద్ధులును, శౌర్యాతిశయమును రాజనీతి పరిజ్ఞానమునుగల యీసంగ కుమారులువిద్యారణ్యులవారి సేవజేయుచు గురుభక్తిగలిగి వారియాజ్ఞలను శిరసావహించుచు రాజ్యపాలనము గావించిరి.

శ్రేష్ఠుడగు హరిహరరాయలు ధర్మరాజులై న్యాయముగ దేశమును శాంతిపరచి తమ్ములను కుమారులుగ జూచుకొనిరాజ్యముచేసెను. సంగమునిద్వితీయ పుత్రుడగు కంపారాయలు రాజప్రీతినిధిగ నుండి నెల్లారు కడప మండలములను స్వాధీనపఱచుకొనిమండలేర్పిర విరుచముతో సర్వస్వాంత్ర్యములు గలిగి రాజ్యము చేసెను. అతనిపాలనయందు నెల్లారు కడపమండల ప్రజలు సంతృప్తిజేందెయుండిరి. ఇట్లుయాదవ వంశమునకు జేందిన కంపారాయల మూలమున నాంధ్రులు విజయనగర సామ్రాజ్యమందు సామ్రాజ్యము ననుభవించిరి.

సంగముని తృతీయపుత్రుడగు బుక్కరాయలు, హరిహరునకు పెంపుడు కుమారునివలె బహుగారాబముతో బెరిగెను. ఇతడు అర్జునునినలె నకలశాస్త్రములందు ప్రావీణ్యముగలిగి యుండెను. సోదరులందఱిలో బహుబాధిమంతుడను, శౌర్యవంతుడను, రాజనీతికోవిదుడనై యుండెను. అందుచేతను, హరిహరునకు పుత్రులులేనందునను బుక్కరాయలే యువరాజుగా నేర్పఱుప బడెను. ఇతడు హరిహరునకు మంత్రియు, దండపాణియునైవిజయనగర సామ్రాజ్యవ్యవహారములను బహునేర్పుతో నమర్చించి యుండెను. మిగిలినయద్దరు సోదరులు మారప్ప, మదప్ప రాయలను వారలు వేర్వేరమండలముల కధిపతులై వాటిని స్వాధీనపఱచుకొని తిరుగబాటనర్చిన వారిని శిక్షించి దేశములను శాంతి పరచియాదేశములంగు సర్వస్వాంత్రీయము నహించి రాజ్యపాలనముగావించిరి. వీరందఱు స్వతంత్రులైనను విజయనగర వంతులయ్యాజ్ఞలకు బద్ధులై యవసరమగునపుడు చక్రవర్తికి ప్రైన్యములతోను ధనముతోనుసహాయపడియుండిరి.

నెల్లారు కడపమండలము లిట్లు కంపారాయలక్రిందను, చంద్రగుత్తి రాజధానిగాగల కాదంబరాజ్యము మారప్పరాయల కిందను, ఆరగ పరగణా ముదప్పరాయల యధీనమున నుశాంతిగలిగి దిన దినాభివృద్ధిగాంచెను. పొరంధిమునక్రి. శ, 1338సం॥లో విజయనగరకోట విద్యారణ్యుల సహాయమున పున్నర్యాణము గావింపబడి నపుడు హరిహర రాయలు సామాన్య మండలాధీశుడు మాత్రమే. కానిక్రి. శ. 1350సం॥లో నతడు స్వగృహుడగు నప్పటికి యతని రాజ్యము తుంగభద్రకు దక్షిణమున కావేరినదివరకుగల దేశమంతయు జయింపబడెను. అందుచే హరిహరరాయలు విజయనగర సామ్రాజ్యస్థాపకులలో మూలపురుషుడగు హిందూచక్రవర్తి. ఇతడుమహామండల విరుదాంతముపై నడునాలుగు సంవత్సరములు దివ్యముగా

రాజ్యమును బాలించెను. కన్నడ, లింగైరాలలు  
సామంతులైరి. ఈపాలనకు రాయల కి. ౧.  
1348-౧౩౫౦ వర్షమునా మృత్యువు వచ్చెనని  
యన్నది రాజులతిండికి ను గలకలమున నివసించు  
యపారగరుభక్తయ, వేతాళ్ళమానమును, సుతాళ్ళ  
మానమును తెల్లడి గలచుటకోయన శృంగేరి పీఠాధిపతు  
లగు భారతేశ్వర శ్రీపాదులవారికి ఈమ్ర గానా  
ములు దానముజేసి, కాననములు స్కాంచి స్వర్గం  
ధానిక మరలెను. హతీయు శృంగేరికి పురలోనున్న  
కపాలహను గామమును పరిహరింపవని నేటికి  
ప్రవాహించు లకు దానము జేసెను.

ఇట్టి గురుభక్తయు బ్రాహ్మణభక్తయు గలవారి  
పరరాములు పౌరుషశాసితముగాక దావ పరుడను,  
రాజునితి విశారదుడను ఒలో మందేమిములేడు. అతనికి  
సోమన్న బుచ్చయారెను కుమారుడన్న కుల భావమును  
చెప్పుచున్నది. అయిన నక్కాలమున రాజ్యమున  
కర్తుడనువాడు ధీశాలియై యుండవలయునని యున్న  
శింశియో లేక నక్కుమారుడు బాల్యముననే చని  
పోవుటచేతనో చక్రవర్తి బుక్కరాయలను యుగ  
రాజుగ నొనర్చెను. మఱియు క్రీ. శ. 1848 సంవత్సర  
విజయనగర యుద్ధములో పాల్గొని పొగిముల  
గోల్స్పాయి పీఠమరణము నొందిన గొడుల యాత్యశాం  
తికై పీఠకళస్తంభ మొకటి నిలబెట్టి గొడులమన్ననలకు  
బాత్రుడాయెను. ఈసంగతి హరిహర రాయలు  
నిగర్వమాడమజియనియు, రాజనీతి కోవిడుడనియు  
దృఢపఱచుచున్నది.

ఇదిగాక మంత్రాలు, సాహంతులు, ప్రిజలు మిగులరాజభక్తిగలిగి హరిహరరాయల నెన్నడును శ్లాఘించియుండిరి. క్రీ. శ. 1347సం॥ వీరకాయ నుండి, యొకతాననమంగు రాయలను శ్లాఘించి యుండెను. మఱియు క్రీ. శ. 1348సం॥ తేదిగల యొకతానన మంగిల్లుండెను. “మహారాజాధి రాజ రాజ పరమేశ్వరహరిహర మహారాయలవారి పాద సేవకుడు నూర్యవంశ గాడగు ఛాయన తన పక్షిజ్ఞాప కారమునొకు చెరువును నగ్రహరమును గట్టించి బ్రాహ్మణులకు దానముజేసెను”

ఇట్లున్నజలచేతను, యుగోన్మలచేతను, పగ  
దేశీయలచేతను పూజించబడిన హరిహరాయలు  
14వంపత్నరములలో విజయనగర పురమును యింద్ర  
నగరముగ మార్చివేసెను. శత్రువులకు దుర్భేద్యముగ  
జేసెను. రాజ్యము సముద్రతీరములవరకు వ్యాపింప

[illegible]

పరిస్థితి నును : అపరిగ్రహింపరాజ్యముగా  
 జిహ్వాభిమతిగల యొకమంత్రమునను మూలపురుషుని  
 పరిస్థితిగల యను పరిస్థితిగా  
 పాదుర్ముఖుతో పరిస్థితి ను పాదుర్ముఖుతో  
 మును భిక్షముతో నిండు, పరిస్థితిగల మూల పురుషుని  
 రునకు భిక్షములను యొకకాత్రము క్రిందపడుచు  
 నటుల నెట్లుయత్నించిన, హరిహరాయానను నట్టి  
 సామంతముతో రాజ్యమునని పరిస్థితిగల  
 నంతను నొకకాత్రము క్రిందకు వచ్చుటకు పునాదు  
 తేర్పఱియెను.

హరిహరరాయల పాలనకాలమునుగూర్చి కింది  
ద్వివాదముగలదు. నూనేజీ చరిత్రకారుడు యీశక్ర  
వర్మ 7 సంవత్సరములు మాత్రమే రాజ్యముజేసెనని  
తెలిపియుండెను. అట్లయినచో క్రీ. శ. 1343సం॥  
యితడు చనిపోయియుండవలెను. నిజము చరిత్ర  
కారుడు ఈయభిప్రాయమును బలపఱచి యుండెను.  
రైస్ మొదలగు వారీచక్రవర్తి క్రీ. శ. 1350సం॥  
వరకు రాజ్యపాలనగావించి యుండెనని శాసనములు  
బరీక్షించి నిర్ణయించియుండిరి. మరియు క్రీ. శ.  
1354సం॥కు సరియగు లేడిగల సోదబాడైన శాసన  
మందు హహాహండల్వోర హరిహరరాయలు రాజ్య  
పాలనము గావించుచుండగా మాలగొడయను కూరుడు  
చనిపోనగా నతనిభార్య రెన్నక్క సహగహనము  
గావించిస్వర్గము జేరెనని వ్రాయబడెను. అందుచే  
కిందిరు హరిహరరాయలు క్రీ. శ. 1354సం॥వరకు  
రాజ్యపాలనము గావించి యుండినట్లుల యభిప్రాయ  
మిచ్చిరి. వీరియుద్దేశమునకు బలమిచ్చి క్రీ. శ.  
1354సం॥ లేడిన హరిహరరాయల నామమును గల  
హఱ్ఱికశాసనము లభించినది. కానితనంత యాధా  
రము లభించువరకు రైసు మొదలగు వారితోనేకీర్తిం  
చుచు హరిహరరాయలు క్రీ. శ. 1350సం॥ వఱకు  
రాజ్యపాలన గావించి యుండినట్లుల నమ్మదగినది.

# స్త్రీలయభివృద్ధి

(శ్రీమతి పండిటి సత్యవతిగారు, ఇంటర్మీడియేట్ విద్యార్థిని)

స్త్రీలకొరకుమహిళాసమితి, ఆంధ్రప్రదేశ్ సమాజము మున్నగు స్త్రీ సమాజముల ముఖ్యద్దేశముస్త్రీల యభివృద్ధికే. దేశోన్నతికై పునాదులు వైచుచున్న నేటి మనసోదరుల కార్యక్రమమునందలి ముఖ్యవిషయము స్త్రీలయభివృద్ధి. జాతీయు, నర్థభాగినులమగు మనము సరిగా నుండక ప్రతివిషయములోను వెనుకబడి యుండుటవలననేగదా స్త్రీలయభివృద్ధియనుప్రత్యేకపదమునుపయోగించవలసివచ్చుచున్నది. సంఘమును నింపించునూ సగము సంఖ్యగల స్త్రీలు విజ్ఞానముగలవారుగా నుండకపోవుటబట్టి యాసంఘమునాగరికులగు యితరదేశీయులకు ఒకకాలును ఒకచెయ్యియు. పడిపోయిన పక్షపాతపు రోగివలె గన్పట్టుచున్న దన్నమాట.

కాలచక్రము తిరిగి పోవుచున్నది. దానితోబాటు యనేక మార్పులు ప్రతివిషయములోను గలుగుచున్నవి. కొన్నివత్సరముల క్రితము, యేపనులుచేసిన సమంజసములుగా గన్పట్టలేదో యవియే నేడుచేయ నర్హములుగను, యత్యంతావశ్యకములుగను గన్పట్టుచున్నవి. నేడు మనదేశపరిస్థితులచూడ, జాతీయోత్కృష్టతకై నిరంతరము పాటుబడుచున్న మన సోదరుల గలసికొని దేశహితమునకై పాటుపడవలసిన రోజులు వచ్చినవని గానబడుచున్నవి.

కొన్నిపదుల సంవత్సరముల క్రితము మనపురుషులు దేశకాలపరిస్థితులబట్టియో, మరయే కారణమునలననో స్త్రీ విద్యను నిరసించిరి. దానివలన యంతకుపూర్వముకూడ విద్యావిహీనలై మన స్త్రీలుండిరని యను కొనబోకుడు. దానికి రామాయణమును రచించిన మొల్ల, వేదసూత్రములగై కొని వాదించుచుండినగార్చి, మైత్రేయి మున్నగు విదూషకులులేనాటి. మనమగవారు స్త్రీ విద్యనేల నిరసించిరో దానికిగలకారణములరసిచూడ మనకప్పుడం వ్యవధిలేదు. ప్రస్తుతపు మనస్థితిగతులజూచుకొని, మనచే నిర్వహింపబడవలసిన కార్యభారముల పరికించి, మన మొకప్పు డెట్టులుంటిమో, యిప్పు డెట్టులున్నారమో, మన కెట్టులుండవలెనో మున్నగు విషయముల మాత్రము దెలిసికొని తగురీతిని వర్తింపవలసిన రోజులివి.

మనభారతీయు లొకప్పుడు గొప్ప మేధాసంపన్నులని, విజ్ఞానపూరితులనియు యత్యోత్తమమైన జాతిగానుండిరనియు దెలిసికొని యప్పుడెట్లున్నారో చూడుము. నాగరికులమని చెప్పుకొనుజాతి, దవయొక్క స్త్రీలకెట్టి స్థలమును నియమించినదో, యెట్టిహక్కులనిచ్చినదో, యచ్చటనే దానినాగరికతగానబడును. యొకజాతి తప్పుప్పులు,

తన స్త్రీలనెట్టివారినిగా తయారుచేసికొని నదో యిచ్చటనేగాన బడగలదు.

ఇంతయేల సోదరీమణులారా! మన పురుషుల వివేకము స్త్రీల పరిజ్ఞానముపైన నాధారపడియున్నది. బాల్యమున వారి తల్లిదండ్రు లెట్టిశిక్షణమునిచ్చిరో దానిపై ననే నాధారపడియున్నది. సాధారణముగా పసిబిడ్డలు తమసమయమునంతను తల్లివద్దనే గడపుచుందురు. బాల్యమునవారు, పెద్దలేమి చేసిన, దాని ననుసరింపజూతురు. ఊహలు మొదలు పెట్టి యాపసిప్రాయమున కకబడు వస్తువుల విషయము తమతల్లి నడగుచుందురు. యాకోమల వయస్సున వారినున్న త హృదయములలో పెద్దలేది చెప్పిన యదినాటు కొనును.

చంద్రగ్రహణముచూచి యానలు పేలగలిగెనని కుమారుడడుగ తనకే తెలియని విద్యావిహీనతయగు తల్లియేమి చెప్పగలదు? సాము కొడుకుచున్నదని మరియేమి చెప్పను. అప్పుడామాట యాపసిపాప నిజమనినమ్మక మరియేమిచేయును? మనబాలుర యనంత శక్తుల వణగదొక్కుటకుమీరు వాఱకనేక మంచివిషయముల నేర్పి బుద్ధివిశ్వాసముగలవారినిగా జేయగలుగనిది విద్యగలతల్లియే.

స్త్రీల ముభివృద్ధికి స్త్రీవిద్యయే ముఖ్య కారణము, మనవేదములలో స్త్రీ విద్యయొక్కటి. సోదరీమణులారా! మనస్త్రీలకు విద్యలే కుండుటవలన యనేకకీడులు చూడుచున్నవి. అట్టివాటిని మనము కన్నులారజూచుచు గర్వంతర మాలోచింపక యూరకొనుచు న్నాము. జ్ఞానవిహీనలైన స్త్రీలు తాము సుఖపనుమార్గమునుగాని, తమభర్తలను సుఖ

పెట్టుమార్గమునుగాని తమబిడ్డలను చక్కగా పెంచు మార్గములనుగాని యెరుంగక మరచారములందు మునిగియున్నారు. అట్టిస్త్రీలను గల్గిన మనభారతదేశమునందలియ నేకకుటుంబములు ఖీణదశకు నచ్చివని.

విద్యగల గృహిణిగల్గిన కుటుంబమును జూడుడు. అట్టి భార్యగల భర్త యెంతయో సుఖపడును. కష్ట సుఖము లన్నిటి యందును, భర్తకుతోడ్పడి, యవి తాను సమభాగముగా పంచుకొని, ఆపత్కాలమునందు తగుయూహించనచెప్పి బోధునడయై చరించు నది భార్యయేగదా. భర్త వ్యవహారముల వరసి తెలిసికొనుచు యాతని మెక్కుకుతాను సంతోషపడుచు ముప్పు గలినపుడు ధైర్యముగల్గి నాతనికి భోధించి విచారమునుబోనాడునది విద్యాజ్ఞానములు గల భార్యయేగదా! ఇంటివ్యవహారములన్నియుచక్కజెట్టుకొని భర్తయింటికి వచ్చువేళకు సర్వమును సంతోషముగానుంచి దినమంతయుకష్టపడి పనిచే నలసి వినుగు గలుగునట్టి సమయముననాతనిమనస్సున కింపుకేనియు నేదియు నాయాసము తోపింపజేయనీక అన్నిపనులను సరిచేయునది విద్యగలభార్యయేగదా! తనవాధుడై ధనవంతుడైనను విద్యగలవాడైనను గర్వపడక యితరులను తన కంటే బీదవారని తీసివేయక, అందరితోడను సమభావముతో మెలంగుచు నిగర్వశిరోమణియై యుండునది విదుషీమణియేగదా!

సోదరీమణులారా! విద్యావంతురాండ్రకు, విద్యావిహీనులకును నెంతయో భేదము గలదు. స్త్రీవిద్య యనవసరమని కొందరు పురుషులతలంపు. విద్యగల స్త్రీ మగనిలక్ష్య

ముచేయదనియు, స్వేచ్ఛగలిగి తిరుగుననియు  
కారగాని పనులకు చొరపడునని కొందరి  
తలంపు. ఎచ్చటనో, కొద్దివిద్యగలిగి, భర్తను  
లక్ష్యపెట్టక స్వేచ్ఛగాదిరుగుచు హేయముగ  
ప్రవర్తించు ఒకరిద్దరు స్త్రీల నుడహరణగా  
గైకొనుటవదిపెట్టవలెను. చదువేలయుద్యోగ  
గమునకా? యని కొందరడుగుదురు.

స్త్రీలకుగృహమునందెంత యుద్యోగము  
న్నదో వారి కేమి తెలియును. రాచకార్యముల  
చక్కపెట్టు మంత్రీవలె యింటిలో నెన్నిపను  
లయినను తాను సరిచూడవలెను. భర్తకుయ నేక  
సదుపాయముల చేసమస్త పాఖ్యములనుగల్గించి  
తాను సుఖపడుచు తనకన్న బిడ్డల తిన్నగాపెం  
చివారికి విద్యాబుద్ధుల సత్ప్రవర్తనను కర్ప  
వలసినది విద్యగల గృహిణీగదా. ఈసంద  
ర్భమునజక్కగాకొడుకుల విద్యకొరకుపాటు  
పడి యాడపిల్లల విద్యావిషయమున కరిన  
ముగా నుండుటతప్పని విద్యావిహీనయగుతల్లి  
యెటుల తెలిసికొనగలదు?

సోదరీ రత్నములారా, బాలుడు చదు  
వుకొనినఒకవంశమునకే కీర్తి తేగలడు. బాలిక  
చదువుకొనిన రెండువంశములకు కీర్తి తేగ  
లదు. ఏకుటుంబమునైనను మంచిపేరుగాని  
చెడ్డపేరుగాని సాభారణముగా స్త్రీ వలననే  
వచ్చును. స్త్రీ చదువుకొన్నదయిన పుట్టిన  
యింటికిని మెట్టినయింటికిని రెండువంశములకు  
కీర్తి తేగలదు. ఇన్నిపనులు చేయుటకన్న  
వేరుద్యోగము స్త్రీకేదికావలయును?

స్త్రీయభివృద్ధికి రావలెనన్న స్త్రీవిద్య  
యత్యావశ్యకమని యెరుగుదు. అట్టిప్రభో  
దములుయిట్టి.....ఎవ్విధమునైనను తీరిక చేసు  
కొని సత్సభలకేగి సోదరీమణులుజ్ఞానముచు  
సంపాదించుకొని దేశమున పాటుపడెదరు  
గాక! మనసదుద్యమమును పరమేశ్వరుడు  
చేయుతనొసంగి కాపాడుగాక! సంఘసమా  
వేశకారకులకు పరాత్పరుడు నిష్కపటు  
బును నిర్మలంబునగు ప్రవర్తననిచ్చి, ఉదార  
భావములగొల్పు హృదయముల ప్రాప్త  
దించుగాక !

## ఆ హ్వ న ము

ఊటుకూరు సత్యనారాయణరావు బహద్దర్ గారు

సీ! భయదసీరంధ్రాభ్ర పటలి విద్యుల్లతాలీలతో చేయూపుడేలస్వామి  
తళతళత్కాంతులఁ దయసేయుతారకామణుల కన్నెగరమ్మనెడవేల ?  
గండపుమాకులఁ గలసి కమ్మగవీచు మలయా నిలునిబ్రతిమాలుమనెడు  
కటికచీకటిని ఏకాంతవాసునినన్న కీచురాయరవళిఁ గెరలిపిలుతు  
ఇంచుకయు వీనితలపు గ్రహింపకుందుననుచు కన్నెట్టజేతువు అప్పుడపుడు  
సాంధ్యరాగ నెపంబున ; స్వామి ! నీకు ఏటిసంబంధమిది తెల్ప వేళుభాంగ॥

(“ చంద్రిక ” నుండి)

# నాం పల్లిమహిళాసభావార్షికోత్సవము

శ్రీమతి నెమలికంటి లక్ష్మీనరసమ్మగారు. యల్. యమ్. పి.

పైసమాజపు వార్షికోత్సవము 9-3-27 బుధవారము సాయంత్రము అత్యుత్సాహముతోడను వైభవముగాను జరుపబడెను. సభాసమావేశము కొరకై ప్రత్యేకముగా నిర్మింపబడిన డేరా కడురమణీయముగా నలంకరింపబడి సామాజికులచే యంతవరకును తయారుజేయబడిన కుట్టుపనులును కత్తిరింపు పనులు, చిత్రపటములు ప్రదర్శనార్థమై అచట నుంచబడెను. సుప్రసిద్ధ వైద్యరత్నమగు డాక్టరు సుమిత్రాబాయి యం. బి. బియస్ గారాసభకధ్యక్షత వహించిరి. విద్యాభిమానులగు విదూషీమణులు సుమారు రెండు వందలకు మించి మాయాహ్వనమును దయతో నంగీకరించి వచ్చి సభ నలంకరించిరి. డాక్టరు సుమిత్రాబాయిగారిని శ్రీ ఆర్కెనపల్లి జానికిరామరావు దేశముఖుగారి బగ్గితో తీసుకొనివచ్చి ఆమెకు సభామంటపమున ఘనమగు స్వాగతమియ్యబడెను. శ్రీమతి లక్ష్మీనరసమ్మగారు జనానా ఆస్పత్రిలో బనిచేయుచున్న డాక్టరుగారి వైద్యమును ఆధిభాషాభిమానమును, ఉన్న తాశయములను గురించి క్లుప్తముగా నుపన్యసించుచు అధ్యక్షురాలి నెన్నుకొన డాక్టరు సుమిత్రాబాయిగారు సభాసదురాండ్రు కరతాశధ్వనలు చెలరేగ, తమస్థానము గైకొనిరి.

దైవప్రార్థనమైన విడిచి శ్రీమతిగారి దాంబగారు తమస్వాగతోపన్యాసములో ఈ సమాజమును గూర్చి కొంత ప్రసంగించుచు అందలి ముఖ్యవ్యవస్థలు "భారత సోదరీమణుల పరస్పర స్నేహభావము పెంపొందింప జేయుట" యనియు వ్యాసరచనలు ఉపన్యాసములు, పలువిధములగు కుట్టు పనులు, చిత్రలేఖనముల ద్వారావారి విజ్ఞానాభివృద్ధికి సాయపడుటయనియు చెల్పిరి.

తరువాత శ్రీమతి వండిటి సత్యవతిబాయిగారు ప్రైలమొక్క యభివృద్ధి యను విషయమునుగూర్చియు శ్రీమతికోకిలాబాయిగారు ప్రస్తావనార్థమును గూర్చియుమాట్లు చెప్పిరి. శ్రీమతి కోకిలాబాయిగారు తాను మద్రాసుప్రాంతము నారయ న పుట్టికిని ఆంధ్రాభిమానమునని, ఆంధ్ర స్త్రీలకై పాటుబడుచు, ఆంధ్ర ప్రత్యక్షిత్వమును, స్వాతంత్ర్యము అత్యవసరమనియు, ప్రకృతిలోని సకలభూత కోటియును దైవికముగ ప్రేమరుష బేధముండియు ఒక్కటే స్వాతంత్ర్యమన భవించు చుండ మానవ ప్రైలపాలిటి శ్మశులము లేలకోయని యక్కజమును చెల్పిరి.

శ్రీమతి సాభాగ్యవతి, భక్తినిగూర్చి విపులముగ చెప్పించి అయ్యది జాతీయబేధములేక బ్రహ్మైక సంధానమునేకోరుచుం



దు సకలకీర్తనమూ శమముల నెరవేర్చక కలి  
యుగములో నులభమార్గమనియు, భక్తులకు  
భగవంతుడెప్పుడు తోడునీడయనియు చెల్లు  
చు అందులకు తాగ్గాణముగా ప్రహ్లాద,  
తుకారాం, రామదాసు మొదలగు యత్కు  
ప్తచారిత్రముల నెత్తిచూపెను.

తమపరి శ్రీమతి వేలూరి శారదాంబగారు

“సకలధర్మార్థముల దెల్పినత్వరంబు  
సంఘసంస్కార ప్రియులుగా నలుపు”

సంఘలాభముల గూర్చి తమచే రచి  
యింపబడి వృద్ధుమధుర శైలితో నొప్పు  
వద్యముల జదివి అందర నానందపారవశ్యుల  
జేసిరి.

డాక్టరు సుమిత్రాబాయిగారు తమ  
ఉపసంహారోపన్యాసములో స్త్రీ విద్యా  
ప్రాశస్త్యమును గూర్చియు, సంఘాభివృద్ధికి  
మార్గములు, జాత్యోన్నత్యము, ఆంధ్రాభ్యు  
దయము అందుల శ్రీభాగము అను విషయ  
ములగూర్చి ఎక్కువ విమర్శతోను యశా  
చార్యముతోను నుడివి తమ అసమాన్య  
ఆంధ్రదేశాభి మానమును భాషాభిమాన  
మును వెల్లడించిరి.

వందనములతో సభముగీసినపిదప  
ఛాయాపటము గైకొనబడెను.



## శ్రీ గణ య లే ఖ

చిరువోలు శేషగిరిరావుగారు

అరుణరుచి పశ్చిమాశాంతమందుమెలయు  
వేళగై సేసి నీరాశ వేచియుండ  
పూర్వదిశ వేగుజుక్కదా బొటకరించు  
వెల్ల నగు మోము, గుండె గుభిల్లుమనును ||  
ఎల్లరుజువిత్తు? ఏమాటఁ జెప్పుచునిన  
శెపుడువత్తురొ యన్ననిరీక్ష సేత  
నిదుర నెరుగని కన్నుల ముదుగు సెప్పు  
వాడివత్తైన యీతనూవల్లిజెప్పు ||  
కప్పురపనంటిదొప్పలో గొల్లుచున్న  
కందిపోయినసుమమాల, కంటిసిట

వాటు వడినట్టి విరిసెజ్జవాసిచెడ్డ  
చందనము, మూటినడిగిన సాక్ష్యమిచ్చు||  
సహజరక్తినివిడనాడి సొరుదొరగి  
పొండురద్యుతిధరియించి పాలిజాలి  
గూర్చును జెక్కుటద్దముల్ గోడుబడ్డ  
ప్రాణసఖదేస సాక్ష్యమైబరగునాథ ||  
ఇంతవర కేల వచియింప నింతిపాలు  
నెరిగికొనుమీద మీజిత్తమేమిసెప్పు  
గలదొ బ్రశ్నించెయటుజేయ గర్జమనఘ  
ధర్మమారసి యీమెను దనుపరండు ||



# భక్తి

(శ్రీమతి పెనుమర్తి సాభాగ్యమ్మ గారు)

లోకములో మానవజన్మ సర్వసిద్ధములగు పరాసర సంబంధము లనుభవములో ఉత్కృష్టమైనదని పెద్దలు చెప్పుతుంటారు. వీరికి యింత ఆధిక్యత రావటానికి కారణము వీరికున్న ఉత్తమజ్ఞాన సంపదయేయని నేను తలుస్తాను. ప్రపంచములోని అన్ని గుణములును ప్రధమమందు వాటి కాపాడింపబడిన, సుచిత్తమునూడిబైటపడి క్రొత్తపరిణయమును బొందుచుండుట మనకందరకీ తెలిసినవిషయమే. అట్లే మనుష్యజాతికూడ దినక్రిమిపరుసల యభివృద్ధినింది వారి చిత్తైశ్వర్యముల పెంపొందింపజేసికొన్నారు. చివరకు వారు అశేకప్రకృతిమైన దివ్యజ్ఞానమానుగూడ సంపాదించి మోక్షమార్గముల, గుర్తు తెలిసికొన్నారు. ప్రతిజీనియు జాతి మత భేదములేక బ్రహ్మైక్యసాధనమున కోరుచుంటారు. ఈ కాంక్ష విత్తప్థులను నిర్దేవులును నగు యోగిండ్లుకొక్కుటే, ఆశాబంధములకు దోడు పోయేమానుబంధముల గూడ ప్రాంతపుకోలేకకొట్టుకుంటే ముగించుకీ కూడ బకటే. ప్రతిజీనియుగూడ దివ్యజ్ఞానాభిలాషయును అంతర్భ్రవాహములున్నవి. నిదానిని పొంతుకు ఏర్పాటు చేసికొన్న గుర్తును బ్రతుకేరని చేతెప్పునక్కరలేదు. ఈ భేదాభేదములను కొందరి దృష్టిస్థలు గ్రహించలేక మత్సలహముల బెండ్లికొని మహానుభావులగు సన్యా

పల్లినంచి కొటీకి పోవటానికి రెండుమూడు మార్గములు ఉన్నట్లు మనమానవముఆస్వేచ్ఛగుడైన భగవంతుని అనుగ్రహమును బడయుటకు సకాలక్ష మార్గములున్నవి.

ఇందు ఏదారి అనుసరణయిచూచుని ఆలోచిస్తే, ఏమర్మలమీద విమర్శలు పూర్తితవి గాని వనకు శేలేదేమీలేదు. కాన దయాసాంధ్రుడగు శ్రీకృష్ణకరమాపుష్ప మన పరిస్థితులను బాగా తెలిసికొనే, ఈ కలియుగమునకు కేవలము భక్తిమార్గమే సకలాభీష్టదాయకమని నొక్కిచెప్పేశాడు. మన కుమపురాణేతిహాసములుగాని, చారిత్రకవిధులుగాని, చూస్తే, హంసమాలికా తల్పములలో కాలముగడపే రాజవిరులును, తినతిండి కట్టగుడ్డలేక వీధులపంట దీనముగా తిరిగి వీధులును కడకు జ్ఞానలేశమునులేక చరించే పగు పయ్యెనులుకూడ ఈభక్తినినే ఉత్తమమార్గంవల్లనే తరచారని తెలిసికొంటామనా.

మహాభక్తుడై కలువలో పుష్పోదయ అప్పటి భూచక్రమంతా గుహ దలాడించే తండ్రియు, సకలదాననకోటి నిర్భాగించినా వినక తనమనుచు ఆకరాత్మకనియందే శరిచేసి, అన్ని కేళలయందూ ఈశ్వరునే ధ్యానించుచు సాక్షాత్సమస్తానమే సారక ముత్రముగా కరించు చున్నందున ఆతని శాహ్వాశరీరమునగు పెట్టేబాధలు యేకొంచెమైన అతనికి తగలేదు. వజ్రకాశిన్య వస్తు

గజ పాదఘట్టన బడికూడ చెక్కుచెదరలేదు. సర్వావయముల చూర్ణములు చేయజాలు కొండతోపులాతనికి లక్ష్మ్యము లేకపోయెను. సకలభూత ప్రపంచకమును ఒక్కత్పటిలో నాశనము చేసే విషముగూడ శీతలోదక మును దాగినభంగి యేమియు జేయలేక పోయెగదా ! చివరకేమాయె? భగవంతుడు నారసింహరూపమున నాతనిని అనుగ్రహింప లేదా ! బ్రహ్మనుడు బాలుడే! ఇంతటి మహా దారుణ పరిశిలగూడ దాటగల్గినది భక్తి ముత్రిము ఎల్లనేగాని, గారిడికాదు, మాయకాదు.

తరుకారాం, రామదాసు మొదలగు మహాభక్తులకూడ యీ భక్తిమార్గమునల్లనే కన్యమాల విచ్చింది మోక్షమునకు సాధించిరి గదా !

ఇది తుకారాం పండరిపురియందు, పండితనాథునే మనసునొల్పి, మహారాక్షసి భార్యసేయు దుర్బోధుల పంక కైవిజూడని, మహారాజు శివాజిబాపురత్ని ములుచీచీనాం బరసులు మొదలగు కానకలనైన తానం బక, ఇంటితో అపూటరు గంజిలేక పిల్లలు నూడునున్నను సరకుగొరక, అతయు ఆ భార్యనాగు లీల జేయని కమ్మిసేరించి స్వర్గ మును దూరగొన్న ప్రభుత్వపురుషుడు. రామ దాసు భక్తచలరాముని కమ్మి తనసర్వము అన్వయించి కైవికర్యమాచేసి, కొందులగు తన కెన్న భార్యనున్ననూ రాముని జయయని తలంచుచు రామనామసమస్తోపధము చేతనే ముక్తిగాంచిన సంభావితము.

ఈ భక్తిమార్గ ప్రాక్తిస్త్వమునకు గజ రాజవరుని కథకూడ ప్రాముఖ్యముగు తా

ఇక ఈభక్తియరగా నేమి? దీనిని సాధించు తోవయేది? యని ముచ్చటించ వలయును,

భక్తికి సామాన్యార్థము హృదయ మును పదిలపరచిన సేవయని ప్రస్తుతయుగ పు శాస్త్రవేత్తలు చిత్తమును బంధించి ఆధ్యాత్మికశక్తి నభివృద్ధి పరచినలసాధ్య కార్యముల సాధ్యములుగా చేయవచ్చునని చెప్పుచున్నారు. కాని ఆముననునే అభి భౌతిక వ్యాపారములబైకిబోసిన భగవంతుని అయత్తము చేయుటే భక్తిమార్గమునకు సరి యైన నిర్వచనమౌను. ఈభక్తి భగవంతుని కథలనువిచట, హరిభజనలతో కాలముగడ పుట, హరిజామస్మరణము, నారాయణు పాదసేవ, నందనము, దాస్యము, సఖ్యము, ఆత్మనివేదనము, అని తొమ్మిదివిధములుగా నిభజింపబడియున్నది. ఇంప్రమాన్య మవలం బించినను ఒక టేదని యుగము. సర్వకర్మపరి త్యాగముచేసికొని చామరచేతుల యీమ చున్న పరిచ్ఛిన్న స్వరూపు సుకయోగినలన హరికథలు వినిగడ ముక్తిగాంచినది. ఆకథా సంగ్రహమే హరికథ్యుడు భాగవతమనుచేర మోక్షసాధకముగా యున్నది. ఇట్టిసియె తక్కిన విభాగములుకూడ యని నామనవి. “మీరు నన్ను గిలచినతనూత్రమున యిమ్ము సుసారసాగరమునండి లేననెత్తుదు” నని శ్రీకృష్ణ మహాపుడే చెప్పుచున్నాడు. కాన ఈసులభిమార్గమువల్ల మనకు యిత రత్రా లందు భలములు దొరుకుచున్నవి.

ప్రతి దుష్కర్మచేతు తనవిశ్రాంతి సమ దుష్కర్మచేతులతో భాగ్యమున అనాదిక్రింద ముక్తిగాన వినియోగించిన యెంతటి లాభ మో విచారింపండి. ఎంతలేసపదులుసాధ్య ములు చేసికొనవచ్చునో ఆలోచించండి.

గ్రంథమును ఆరామభద్రుడే వ్రాసెనని చెప్పుచున్నాడు. భాగవతము సామాన్యబ్రహ్మముగాని వేదాంత తత్వములతో నొకకున్నను భక్తిరస ప్రాధాన్యము గనుకనే మనకు సులభగ్రాహ్యముగ గానుపించుచున్నది.

ఇక భగవదారాధనకెల్ల మంత్రమే ప్రధానమని మహాముని బిరుదాంకితులగు గణపతి శాస్త్రిగారు నుడిచి యున్నారు. మంత్రములు తద్దమారా వాటికున్న ప్రాసస్యమును, శక్తిని గోల్పోవుచున్ననని వారి యాశయము. కాన వేదోక్తమంత్రములే మనదారిని సులభతమముగా జేయనోవును.

భక్తి మానవసంకుండు యత్తమగుణములలోనికెల్ల గొప్పదై, సన్మార్గమునకు ద్విప్పజాలినది. స్వాపేక్ష లేక జేసిన త్యాగములు యీ భక్తివల్లనే భక్తి బ్రహ్మైక్యమునదోడు. ఇహమునగూడ ఐకమత్యమునకు సాయమగును.

పరలోక ప్రాప్తికి భగవంతునిమీద భక్తి యావశ్యకము. ఇహలోక కల్యాణమునకు, రాజభక్తి, మారాపితరులవైభక్తి గురుభక్తి, స్త్రీలమగు మనకు పతిభక్తి, యిన్నిటికిని దొంచిన దేశభక్తి, అవసరము. వీనిలో ఒకదానిపైన మరొకటి యాధారపడి యున్నవి. ఇహపరలోక సౌఖ్యములకు యవియన్నియు కారణములే. వీనిలో ఏది లోపించినను తక్కినవి అసంపూర్ణియనియె నావశ్యకము. దానివల్ల కలుగు లాభము కూడ అంతంతమాత్రమే దేశభక్తిలోను వైదగు దైవభక్తిలోను ఇవియన్నియు ఇమిడి యున్నవి.

భక్తి ముఖ్యముగా మనోనిశ్చలత్వ

మానశ్యకము. ఈనిశ్చలత్వము సామాన్యముగా చిత్రసోమధ్యముమీద ఆధారపడి యుండును. స్థూలయైర్మల్యమునకు లాభకారములు నుంచి సహనాసము, ఆహార నియమములు అన్నిటికిని మించినవి నానా స్వరూపమే.

భక్తులు సర్వముయొడగల సులభమైన వారి సన్నిహితులు ఉపాసకభక్తులు. వీనిమధ్యమాధిభావము భక్తి స్వస్థమై యోగముచేతనే భజించి ముక్తిగా జేసెడి.

కొందరుపాములు రాధాకృష్ణుల సంబంధ భాంధవ్యములు వికారదృష్టితో సమన్వయింతురు గాని, ఆమెహృదయ మందలి భక్తి, మరళిగాన వినోదియు నెమలి మిథుధారియు నగు బాలకృష్ణునే మనసున ధ్యానించుచు కాలముగడపి, కృష్ణుడు ఈక్కిణి సమేతుడై తనసన్నిధి సాక్షాత్కరించి తాను కృష్ణుడనిచెప్పిన ఆమె నిరాకరించి తనకు బాలకృష్ణ స్వరూపమే కావలయునని భక్తి యుట్టిపడ నుడివినమాటలు వినిన ఆమెహృదయమును గొనజాలకుండురా !

ప్రస్తుతము పాశ్చాత్యులు సరణము చేత రూపములుమారి కుంటునడి కర్మనిపాకముచే నీచదశలో గుండ్రి అపరధాధులై తిథిలాపస్తలోనున్న సంఘాభ్యుదయమునకును, స్వాతంత్ర్యము లేక, దాస్యోపనంబున పరులమోచేతులకింద నీళ్లుదాపుచు, న్యక్తిత్వమును గోల్పోయి ఆత్మాభివృద్ధికి సాయపడలేని జాత్యోన్నత్యమునకును, స్వరాజ్య ప్రాప్తికిని, సర్వముయును, సర్వాంతర్యామి, సర్వేశ్వరుడు, నగు ఆ పరబ్రహ్మను సంధానమునకును అభక్తియే ముఖ్యము.



# ఉ ప మా న త రిం గిణి

శ్రీరాజా మంత్రీప్రగడ భుజంగ రాయకవిప్రణీతము.

మ॥ అరయు॥ బీజములేక వృక్షసుచు శాఖాదుల్ మహింగల్గవాం  
తర సంకల్పము లేక కార్యములు నుల్పాదిల్ల వబ్బుంగి; న  
వ్వర సంకల్పము పూచు పుష్పములుగావా? కార్యవర్గం బచం  
తరసిద్ధ్యత్సుఖ దుఃఖముల్ ఫలమాలన్నం జెల్లవా? యెంతయు॥

చ॥ శకటములాగు నెద్దునకుఁ జక్రము వెంబడి వచ్చునట్లుగా  
సకలుష వృత్తులకొ శ్రమలు జయ్యనవేంబడి వచ్చుచుండు;ద  
క్కక ప్రతి మర్త్యునీడ వెనుకంజను దెంచుచు నుండుపోల్కిగా  
సకలుష వృత్తులందుఁ దరచై యరుదెంచుఁ బ్రమోదమయ్యెడకొ

చ॥ నరుని మనంబుతో నుపవనంబును బోల్పఁగవచ్చు; వోనాదం  
బగుదుగఁ జల్పెనేనియు భయంబును సత్ఫల మిచ్చుచుండు, ను  
ర్వరవర బీజముల్ నిలిపి ప్లాజ్జుండు సత్ఫలవృక్ష సంతతుల్  
పెలుగఁగఁ జేయరీతి వరవృత్తుల సత్ఫలముల్లనందగున్.

గీ॥ పరమ నిర్దోషమును మహారామునకుఁ  
గరగి శోధింపఁబనిలేని కరణి, శుద్ధ  
చిత్తుడగు మానవుని బాగుచేయు పాఠ  
నాపదల ముంచి శోధింపఁ దద్విభుండు.

ఉ॥ జాతులు స్త్రీసుకీలమును సమ్మత్తి నమ్మరు, స్వార్థులంకటుల్  
ధారణి నెన్నుడుం బ్రతిఫలంబులులేని పరోపకారముల్  
చేరిక విశ్వసింప,రటులే తలిదంబు లొనర్పు ప్రేమనం  
పూరిత సీతి భూతనలఁ బుత్రుండు వీనులఁ బెట్టడనీయు॥

# ముద్దు

కాకాని పరసింహారావుగారు

ఉ॥ ఎట్టెటు సంభవించె, హృదయేశ్వరి సీతలిదంగి, రన్ను చే  
పట్టుటకెట్టు లొప్పిరి? అభాగ్యపు భవతపూని యుంటనా?  
పుట్టిన నాటనుండి శడుమోహముతో నినుఁ బెంచియుండి,యి  
ప్పట్టున దూరమిచ్చుటకు మానస మొప్పమిమా? సచిపుమా!

మ॥ అని నాప్రేయసి పృచ్ఛకీసీతి నిజాంగబంధు కూర్పుండియుం  
డిన వేళే "బహుశాగిదే సరసమండి చాలు చాలిట్లనన్"  
జనునే మీక"ని పొంగివచ్చు నగవున్ సాంతంబు రాసకమో  
మును హస్తంబులఁ గప్పిపుచ్చుకఁ జనెన్ బూబోడి దూరంబుగన్

తేగీ॥ షోడ, నేలేది, నాచెలిఁ దోడితెచ్చి ప్రేమనొడిలోనఁ గూర్పుండఁబెట్టి - చేత  
మోమునెత్తగ; గన్నులు మూసికొనియె సిగ్గుచనకుండఁ సతివీడి, సిగ్గుమూలి"

చ॥ పలుకుల తేనెలుట్టిపడఁ బల్కపు నీవిదియేమి? వాలుగ  
న్నుల నునుసిగునూల్కొనఁ గనుంగొనవేల? మదకపీఠపై  
గులుకుచు నుండకేటి కటుకోమలి దూరము లేచిపోతివా  
పలుకులు విశ్వసింపు పగవాడనె నేను సరోజలోచసి॥

ఉ॥ మానిని వేవచింపు మను మానమువీడి, యకారణంబుగా  
మానము నూననేలె? బ్రతిమాలుచు నున్నను మారుబల్కవే  
లే? నినుబోలు పెంకిసత్తులెక్కడ తేరని ముట్టవల్కినన్  
ఆనలినాయ తాక్షీకనులల్లన విచ్చినచించె ముద్దుగన్ ॥

తేగీ॥ విస్తరించి చెప్పగనేల వినుమునాథ నిజము వదియింతు, "మిమ్ముల నెమ్మనంబు  
నందు చిత్రించి యెరుమెల్ల నందుచేత అభవు కోరిక లిట్లులున్నందుచేత "

ఉ॥ పిన్నవయస్సునందు నినుఁ చెప్పె పె మెమ్మెమెయంచు వాగుచో  
అన్నుల మిన్నచూచితి నభయపు డెంతటి మాటనంటివీ

వెన్నిట జాణనైతి, యిపుడెవ్వని నైనను బుట్టఁబెట్టవే  
నిన్నెడఁగూర్పు కారణము నీమది కోరికటే? నిజంబటే?”

చ॥ అసపుడు వేళివడ్డ యురగాంగనయున్ బలె నేలవ్రాలినె,  
మృగమున కోప దుఃఖములు మానిని నొక్కటఁ జాట్టుముట్టగా  
ననుల పిసూత్తు కెంపురుచి గన్పడ “సామెత సత్యమేయగున్  
వనిత తనంత తావలచి వచ్చినఁ జల్కనగానె యేరికిన్

సీ॥ ఎవ్వారలడుగని యీపిచ్చి పశ్చన్నా నానాధు డెందలకు నన్నడుగవలయు?  
అడుగుటెదోసమా? అడిగినంతనె నేను తెలియరాదన కేల తెలుపవలయు?  
తెలిపిన నేమాయె? తెలిపినంతనెతాను నామాట లేటికి నమ్మలేదు?  
నమ్మకుండిననేమి? నమ్మకుండినమానె తానేల నన్నుజల్కనగ బలికె?

గీ॥ పృథకు దర్శనమందె నాపాణినాధు డిట్లు చుల్కనసేనె నింకెట్లునమ్ము  
ననుచుఁ గన్నీరు ధారలై చనులజార పట్టజాలని పొలముల్క బిట్టవగఁచె॥

ఉ॥ అకనులాయతాక్షి మనెనంటిన కోపభరంబు దీర్చగా  
నాకపుడే యుపాయము మనంబునదోచక చేరుమాలునున్  
గైకొని యశ్రువులే చడిచి “కాంత యిదేమి? నవ్వుటాలకా?  
లేక నిజంబు నాయెడఁజెలీ! దొసగేమయినన్ ఘటెల్లెనా?”

హే॥ మారుబలకవదేమె? యో మాయలాడి! చేరిమాటాడవేమె? యోచిగురుబోడి!  
మోము నెత్తవదేమె? యోపూవుబోడి! అల్కువిడనాడవేమె? యోకుల్కులాడి!

తే॥ కొమ్మనంతటఁ గొగిటకుచ్చియెత్తి అొక పీఠమ్మునన్ జేర్చియట్టెజూడ  
మోమువాంచె—లేమనగవు మురువుసూప పెదవు లొకంటికి బిగియంగ  
నదిమిఁకొనియె”

చ॥ మనమరయం దలంచియొక మార్గము వన్నితి నిక్కువంబునీ  
మనమున గిన్న- మానుచుని మానిని నాదట నెంతవేడినన్  
చనవు నహింపకున్న బిగిచన్గన నంటిము ఖాబ్బమున్ గరం  
బున బుకెత్తి ముద్దిడితి పోసతికివ్వున నెవ్వ నవ్వుచున్

తే॥ పలుకు పలుకున తేనియు లొకకుచుండ చూపుచూపున వెన్నెలలేపుసూప  
అల్క తెరవీడి చూపటె నలకుబోడి సానబట్టిన మకరాకు శస్త్రమునగ॥

తే॥ అబల లలుకలువాపు దివ్యోషధంబు మగల సాఖ్యాబ్ధి దేలించు మంచిసావ  
ముద్దుమాహాత్మ్యమొలని పొగడదరమె? ధాతకైనను ఆఫణి నేతకెన॥

# తేటి !

—జగతి నీవంటి యుత్తమ సఖులుగలరే—

నఃడూరు శోభనాద్రాచార్యులుగారు

పద్మినీకాంత వత్సమ్మ పైనివారి  
 చుంబనము జేసి తియ్యని సుధనుగోలి  
 భావగీతమ్మ హాయిగా బాగునట్టి  
 పాటనాకును నేర్పు పట్టదమ! కొంత  
 మనుషరాగ పీతాంబర సాయగంబు  
 నీకు నల్లమేనిపై నిండకొనుట  
 వఃశమనులత పూవులవలన బాలతు  
 లవని గోపాల కృష్ణుడనటులదోచె  
 నిదియ బృందావనంబ హాభృంగరాయ!  
 నీదుఱెక్కలు, నీపాట, నీవియద్ద  
 మనమునాకిమ్ము నాకు కవనము నాకు  
 పాట నీకొసంగెద. నాదు వాడ్యయప్ర  
 పంచ సౌకర్య మిసుమంత కాంచియున్న  
 నంబరారణ్య పూలొండ యుధరసుధను  
 ద్రావి దివ్యుల నర్జింపఁ దలచుకొన్న  
 విశ్వమోహన మొద్దరించు విమల మృదుల  
 గాన కవితామృతమ్ముచే మేనుమఱచి  
 ప్రేమ రసమున ముంచి సంప్రీతి నొనఁగు  
 కవిత హర్షవిషాదము ల్గులఁ జేసి,  
 దశవిధావస్థలొంది నికొదగులఁజేయు.  
 మఱియు-కవిశాసమున నుండు మనుజులేమి  
 సేయుఁ జోక్షకులదియుకా! సేయు!—నిట్టి  
 కవితకును నీదు పాటకుఁ గలదులంకె.  
 నాదు కవనమ్ము జ్ఞానమ్ము నాకుపాట  
 నీకొసంగెద. రా రమ్మ! నీకుపాట  
 నాకు నేర్పన? పట్టద! నేర్పుకొనెద.

ఏమి?—‘ఊ—అను’—‘ఊ—అనవేమి?’  
 ఓయి!

రమ్మ! దేవుని జూసితు భక్తియర! ఇకుగి  
 మును గజేంద్రుని రక్షించి మోక్షమిడిన  
 శౌరినిడఁబాయ భక్తుల జన్మనువని  
 సిరుపిడచిన మత్స్యమ్ము తీరు—‘శిష్ట’  
 డనుగొ! ‘అకుగి!’—‘కృష్ణుడనుగొ’—  
 అదియ యమున—

నీదువేణువు నాకిమ్ము! నేనుఁ గృష్ణుఁ—  
 కాదు—నేరాధ—‘ఊ—హూ, నే కాదు’  
 గాని,

నీకు పాటలు నాకింక నేర్పు—‘ఇకుగి!’  
 ఈ శరీరంబు ప్రాణ మీ యింద్రియములు  
 ఆత్మసహితంబుగా నీకు నర్పితంబు.  
 రావె సర్వేశ్వరా! రమ్యానున! మనః—!  
 నీదు మరళిని నాకిమ్ము నేనుఁగూడఁ  
 బాడుకొని నీదుమోవిలో పసకనుదు—  
 నీదు—సౌందర్యమక్షుల నిలపుకొను—  
 నీదు—సంగీతము చెవుల నింపుకొను  
 నాదు తలఁపున వలపును నాటుకొను.  
 నీదు పాటలు నాకింక నేర్పవలదు  
 నీదు ఱెక్కలును వలదు నీవియద్ద  
 మనము నాకేల—? నాదు కవనమునాకు  
 పాట నీకుఁ గావలసెనా—? పాడుకొనుము!  
 కవన మల్లుము ప్రకృతిని గనుముతేటి!  
 జగతి నీవంటి యుత్తమ సఖులు గలరే?



# పురుషార్థములు

తాత్పర్య నారాయణరావు గారు

శరీరధారియగు ప్రతిమనుజుండు దన యందు శారీరధర్మంబులు గొన్నియు నాత్మసంబంధముగ లక్షణంబులు గొన్నియుఁ గలనని విశ్వసించుచున్నాడు. శరీరమును ధరించి వ్యవహరించునదాత్మయనియు శరీర మాత్మకుఁ గార్యాచరణము నందొక పని ముట్టువలె నుపకరించుచున్నదనియు భావించుచున్నాడు. శరీరము జడమనియునస్థిరమనియు, నాత్మసంయోగరహితమైనచో నే కార్యమును నిర్వహింపఁ జాలదనియుఁ బ్రపంచానుభవంబుగల యెల్లరకుఁ దెల్లంబె నిర్గుణండు, నిర్వికారుండును, రంజనండును నవ్యతీయండునునగు నాత్మస్వరూపుడు నిజమాయాసంజనితంబులగు, స్థూలసూక్ష్మ, కారణంబులను శరీర త్రయంబులఁ జిక్కి, వికారసహితంబున గలనట్టి, సర్వజ్ఞత్వాది లక్షణంబులఁ గోల్పడి, ధనోపాధి, పుత్రోపాధి, దారోపాధి మను నీషణత్రయంబులకు వశుండై, నిజస్వరూపంబును మఱచి, శరీరమే తానను భ్రాంతి దగిలి, యింద్రియ కింకరుండై, పుడమి జరించుచున్నాడు. విహిక విలితంబునందాతఁ డొనర్చు పుణ్యపాప ఫలంబులను భవిష్య జన్మఫలంపరలఁ దగిలి, సుఖదుఃఖముల ననుభవించుచు, మరణవేదనలఁ బొందుచు, వివిధగర్భాబులఁ బరిభ్రమించుచున్నాడు. మాయాపరివృత్తుండై, నిజస్వరూపంబును మఱచి, యెహికావిషయ వాంఛాపరత్వంబునఁ గామ్యకర్మలొనర్చుచు

వాని ఫలితంబు లనుభవింప జన్మఫలంపరల మునిగి వేసరిలుచుఁ దరుణోపాయంబుఁ గానక పరితపించు జీవునకు స్వస్వరూప సాక్షాత్కారంబు గల్గింప, నీ పురుషార్థము లుపకరించుచున్నవి.

పురుషునిచేఁ గోరఁబడునవియే పురుషార్థంబులు. రూపనామక్రియారహితంబుడగు నాత్మస్వరూపుడు, దన యఖండత్వాది గుణ గణంబులఁ గోల్పడి, నిజమాయ శరీర త్రయంబులఁ దాల్చి, యింద్రియ కింకరుడై పుడమి జరించుచు జీవుడను పేర వ్యవహరింపఁ బడుచున్నాడు. అట్టి జీవుండే పురుషనామంబునఁ బిలువఁ బడుచున్నాడు. కావున జీవుడర్థించునవియే పురుషార్థంబులు. ఈ జీవుఁ డర్థించుకొనికలు, శారీరకములు, మానసికములు ఆధ్యాత్మికములని త్రివిధములు కర్మక్షేత్రముగ నీభూమండలమున జన్మించిన ప్రతిమనుజుండును, దొలుత శరీర పోషణకై కృషిసలువవలసి యున్నాడు. పురుషుడొనర్చు కార్యము లన్నియుఁదొలుత మనమునందు సంకల్పరూపముగ నుండి, క్రమక్రమముగ శరీర సంబంధముగ కార్యరూపముగఁ బరిణమించుచున్నవి. కావున శరీర మొనర్చు కర్మలన్నియు సక్రమరీతి జరుపఁ బడవలయుననిన, శరీరమును నడపించు మనసుకూడఁ గ్రామమార్గంబువలన దినాభివృద్ధి గాంచవలయును మానసికముగ నంతయభివృద్ధి గాంచినను, కర్మాచ

రణమున కుపకరించు శరీర మెంత సౌష్ఠ్యవం  
బుగ నుండినను, మనుజుని మేధాశక్తి యొక  
గొప్పదిగనున్నను, మెకా మెకప్పు డతడొ  
నర్చు కాగ్యంబులు నిష్పలంబులగు చున్నవి.  
ఎంతటి శక్తి సంపన్నుడైనను నతడు సర్వ  
జ్ఞుడు కాడు. పురుషుడి లోకమునఁ బు  
రుష ప్రయత్నమంతయు మెసర్చి, కార్యా  
చరణమునకు విఫల మనోరథుండైన, విసి  
గి వేసటఁ జెంది, విరాగియై తన యల్పజ్ఞ  
త్వాదిగుణ గుణంబులఁ గుర్తెరుగుచున్నాడు.  
అప్పు డాతడు దన ప్రస్తుత స్థితి కంటె ను  
న్నతస్థితి యొండగలదనియఁదాని నెవ్విధి నైన  
దాఁ బొందవలయుననియు భావించి కృషిస  
లుపఁ గడంగుచున్నాడు. పురుషుడొనర్చు  
నిట్టి కృషియే యాధ్యాత్మిక కృషియనుచే  
రఁ బిలువఁ బడుచున్నది. త్రివిధములుగ  
నుండు నీకోరికలే పురుషార్థములు.

అనుభవజ్ఞులును మహానీయులును  
నగు ఋషిపుంగవులీ త్రివిధంబులగు పురుష  
వాంఛితంబులను ధర్మార్థకామ మోక్షంబు  
లని చతుర్విధంబులుగ విభజించి యుడిచి.  
ఏయది స్థూలసూక్ష్మరూపముగ నుండు నీస్ప  
ష్టికంతయు నాధారంబైయుండి, విచ్ఛిన్నము  
గాకుండ నిలిపి పోషించి, భరించుచున్నదో  
యదియే ధర్మంబు. సృష్టిస్థితిలయంబుల  
కీధర్మంబై మూలము. ధర్మమనగా ధరించు  
నదని భావము. శారీర, మానసికాభివృ  
ద్ధికై చేయఁబడు వస్తుసంపాదనమే యర్థము.  
కామ మనగాఁ గోరిక, మాయా పరివృ  
తుండగు జీవుండజ్ఞుండై, శరీర బంధనంబుకుఁ  
జక్కి, స్వాతంత్ర్యము గోల్పడి, విషయ  
వాసనాపరుండై, నిదిస్వరూప విజ్ఞాన రహి  
తుండై, సుఖదుఃఖము లనుభవించుచు, జన్మ

వరంపరలఁ దిరుగాడుచు, వేసరిలి, యైహిక  
విషయంబులలోని, యింద్రియ వాంఛాకరుం  
డుగాక విరాగియై, చిత్త సంస్కారంబును  
బొంది, యాధ్యాత్మిక చిత్తదగిలి, స్వయంకృషి  
మహిమంబునను, జగదీశ్వరో పాసనాప్రభా  
వంబునను. సీషణత్రయంబులజయించి, నిర్వి  
కల్పుండై, సమాధిస్థుండై స్వస్వరూప పా  
తౌత్కారంబగు బ్రహ్మనందం బనుభవించుటయే,  
మోక్షంబను వేరఁ బరగుచున్నది,  
కర్మక్షేత్రంబగు నీభూమండలమున నవతరిం  
చిన ప్రతి జీవుండును దనయై హింసకరము  
సార్థకముగఁ బరణమించ వలయుననిన, మో  
క్షమును సంపాదించఁ బ్రయత్నింపవలయును  
పురుషుని యైహిక జీవితము ధర్మబద్ధమై  
యుండినగాని సార్థకతఁ జెందగు. ధర్మమే  
తక్కిన మూడు పురుషార్థములకును మూల  
ము. తక్కిన పురుషార్థ స్వరూపంబుల ని  
ర్ణయించునది ధర్మంబై. ధర్మవిరుద్ధంబుగ  
నుండు పురుషుఁ జీవితము దుఃఖభాజనమై,  
నిష్ప్రయోజనంబై, యైహికా ముష్మిక సుఖ  
రహితంబై, కృశించి నశించును.

ధర్మముశాశ్వతంబు. శరణామరహితంబు  
ఆదిమధ్యాంతరహితంబు. కాపుననది సనాత  
నంబనివ్యవహరింపఁ బడుచున్నది. ఇట్టిసనాత  
నంబగు ధర్మంబునే తమ తమ యాదర్శంబు  
గ నిమగ్నమై, యార్యావర్తము నందలి నొ  
ల్లింటి బుషిపుంగవు లందఱును నుపాసించు  
చు చుండెడివారు. సనాతన ధర్మంబై వారి  
మతము. ధర్మమునకు మించిన దైనము  
వారికిఁ గోచరించలేదు. వారి మతంబున  
నీశ్వరుడు ధర్మస్వరూపుడే. భరత ఖం  
డంబునఁ జరించిన తొల్లింటి మునిపుంగవు  
లందఱు సనాతన ధర్మము నుపాసించుటచే

తనే. భరత ఖండమునందలి మతము సనాతన ధర్మమును పేర వ్యవహరింపఁ బడుచున్నది. బుఘల మతము క్రైస్తవ, బుద్ధ, మహమ్మదీయాది యన్యమతంబుల మాడ్కిప్రత్యేక వ్యక్తులపై నిలచి యుండలేదు. వ్యక్తిభోధనలపై నాధారపడియుండు మతంబులు స్థిరతరంబుగ నీ భూలోకమున నుండఁజాలవు. వానికి వృద్ధి క్షీణతలు గలవు. ఆయామతంబులు వానిఁ గనిపెట్టిన మహనీయుల నామంబుల చేతనే వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి. భరత ఖండమునందలి మతమున కొక వ్యక్తితో సంబంధములేదు. అయ్యది సమస్త వ్యక్తుల కాధారమై, సమస్తలోకంబుల నడపించుచు, మూలధర్మమును నాధారముగఁ గల్గియున్నది. కావుననే సనాతన ధర్మంబునకు వృద్ధి క్షీణతలులేవు. ప్రత్యేక వ్యక్తులపై నాధారపడియుండి తాత్కాలికాభివృద్ధిఁ గాంచిన మతము లెన్నియో, యీ భరతఖండమునఁ బ్రవేశించి, సామదాన భేద దండోపాయంబుల సనాతన ధర్మంబును రూపుమాప యత్నించెను. కాని యవి యెల్లను శిలాసంఘర్షణంబునఁ దుత్తురియలగు గాఢముక్కలవలె విచ్ఛిన్నంబులై, నిజస్వరూపంబును గోల్పడుచుండ సనాత ధర్మముకే విధమున స్థిరతరంబుగ నిలచి యున్నది.

ఈధర్మమే సృష్టియందలి ప్రతిపదార్థమును, శక్తిని శాసించి, నియమబద్ధముగఁ జేసి సృష్టివిధానంబును సక్రమ మాగ్గంబున నడపుచున్నది. సృష్టికర్తయగు పేరఁ బిలువఁబడు నావిధాతకూడ ధర్మబద్ధుఁడే. ధర్మబద్ధుఁడగు విధాతచే విధింపఁబడిన శాశనంబులై సృష్టియందలి వివిధవస్తు స్వభావ లక్షణంబులుగ నేర్పడుచున్నవి.

నానావిధవస్తు స్వభావ లక్షణంబు లావిధాత యజ్ఞసనుసరించి యే క్రమక్రమంబుగఁ బరిణామ భేదమును జెందుచున్నవి. సృష్టిస్వభావము. చరాచర పదార్థంబు లన్నియు నియమ బద్ధములై కాలము గడచిన కొలదియు తరుల తాదులు కాలమునందలి మార్పులఁబట్టి చిగిర్చి పుష్పించి ఫల ప్రదుంబులగు చున్నవి. నియమబద్ధంబులై చంద్ర సూర్యతార కాగణంబులు దివారాత్రములఁ గలుఁగజేసి లోకమును బ్రకాశింపఁజేయుచున్నవి. ఋతువులయందలి మార్పుల సనుసరించి, భూమ్యా పరిభాగంబున నుండు జలాశయంబులలోని నీరావిరి రూపంబుగమారిన భోభాగంబున కెగసి, నీరదరూపమును దాల్చి, శీతలవాయు సున్నర్భనంబున వర్షరూపమున మఱులఁ బడమి కవతరించుచున్నది. నిర్మలంబై, మాధుర్య సహితంబై పశుపక్ష్యాది జంతుకొటికిని, భూమి హసాచయంబునకును నుపకరించుచున్నది. నియమబద్ధంబులై జరిచు శుకపిక శాకికాది శకుంత సంతాన మద్వితీయుండగు వసంతాగ మన ప్రభావంబున నుత్పాపూరితంబై కడుపారమేపి నుదించి, శోకులకాశంద మొదవఁజేయఁగరుండు శ్రావ్యంబుగ మధురరుతం బాస ర్పచున్నది. లోకంబులెల్లఁ దృప్తిలో ముంచివేయు సామర్థ్యంబున నొప్పారు భీకర స్వరూపుండగు సముద్రంబు నియమబద్ధుడగుటచేతనే చెలియలి కట్ట నతిక్రమింపకున్నాఁడు. కాబట్టి యీ ప్రాపంచక వ్యవహారములన్నియు నొండొంటితో సాబుధముగల్గియుండి, జ్ఞాన స్వరూపుండగు నొక మహత్తరశక్తి సౌపక్కునిచేరకువఁ బడుచున్నది.

వనియను, నిరాధారములై నియమ రహితములై, కార్యకారణ సంబంధ శూన్యములై తమంతట తాము గల్గి యంతరించుచుండ లేదనియును స్పష్టపడుచున్నది.

కర్మకుని ప్రయత్నంబున దరుబీజంబు నందమరియుండు శక్తులన్నియు దినక్రిమంబునఁ బరిణామ భేదంబు జెంది చెంది తుదకు శాఖాఫల పుష్పకిసలయ సమన్విత బగు తరురాజంబుగ నలరారుచున్నవి. వటబీజమునందలి మహత్తర శక్తులబోలె, పుడమి జనించిన ప్రతి జంతువును సహజములగు కొన్ని శక్తులను గలిగియున్నది. ఆయా శక్తులును, గుణంబును, దౌలుత సూక్ష్మరూపంబున సంతర్గర్భితంబులై యుండటచే బాహ్యంబుగ నెల్లరకుఁ దెలియరావు. కాని కాలముగడచినకొలదియు జంతువులు శారీరకాభివృద్ధిఁ గాంచుచుండును వాని యందుండు సహజగుణంబులును శక్తులును వయస్సుతోఁబాటు క్రిమ క్రిమంబుగ వికసించి స్థూలరూపమును దాల్చును. అప్పుడవి యెల్లరకును గోచరంబగును మనుజుండును జంతుకోటిలోని వాఁడేయగుటఁ గాలక్రిమంబున నట్టి మార్పునే చెందుచున్నాడు. పశుపక్ష్యాది జంతుకోటియందు గాననగు పరిణామ భేదంబునకును, జంతుకోటి కంతకును శిరోభూషణంబుగఁ బరిగణింపఁబడుచుండు మనుజునియందుఁ గాననగు పరిణామ భేదంబునకును విశేష తారతమ్యముండును. అహం విహార నిద్రాశయ్యాసన భోగంబులెల్ల జంతువులకును సామాన్య ధర్మంబులు కొట్టెదనన్న వెఱపును బెట్టెదనన్న నాసయు నెల్లజంతువులయందుఁ గాననగును. స్థూల శరీర వాంఛితంబులన్నియుఁ

బశు ధర్మంబులగుటచే నెల్ల జంతువులకు సామాన్య లక్షణంబులై యున్నవి. క్రిమకీటకాది నానావిధ జంతుసంతాన మేవిధంబుగ నాహార పానీయాదులందపేక్ష నిల్పి వాని బాంధవ గృహిణలుపుచున్నవో, నరుండును నదేవిధంబుగ వానిబాంధవ గృహిణలుపుచున్నాఁడు. తమను, దమకుటుంబమును నాప్తకోటినిఁ బోషించుకొనఁ జేయుటకు ప్రయత్నంబులెల్ల జంతువులయ దును గాననగును.

పశు పక్ష్యాది జంతుకోటికుండు లక్షణంబులకంటెఁ బురుషునందుఁ గొన్నివిశేష లక్షణంబులు బాడనూపుచున్నవి. పశువులును, బక్షులును, గ్రిమకీటకాదులును, స్వాతంత్ర్యమును గలిగియుండక, జగదీశ్వర దత్తంబులగు సహజగుణగణ ప్రేరితంబులై పుడమి జరించుచున్నవి. వానివాని తుల్పి పాపాదులఁ దత్తల్లలాను గుణంబులగు నుచ్రేకంబులఁజెంది, నియమబద్ధములై. పాండఁ గల్లుచున్నవి. పూర్వాపర సందర్భముల విచారించి, తమ జేమమున కనవగువిధంబున, నమకార్యవిధానంబును వర్తనంబును జక్కఁజేసుకొను నామర్థ్యంబు వానియందుఁ గన్పట్టదు. వానివానిఁ గాపాడుభార మా స్పృశ్య కర్తయగు విధాతయే వహించుచున్నాఁడు. కాని జంతువుల యందుత్తముగడగు నరు నందాసామర్థ్యంబు మిక్కుటంబుగఁగనవచ్చుచున్నది. అతఁడు దనప్రస్తుతస్థితిగతులఁ బట్టి భావపరిణామ మెట్లుండునో యూహించుకొనఁగలఁడు. తనజననమూడిగాఁ దన యందుగల్గుచుండు మార్పులయఁగలఁడు. కామ్యాభిప్రీతిబాంధవ దనవర్తనమును వలయుచో మార్పుకొనఁగలఁడు. యుక్త

యుక్తములరయంగలడు. కావున, పశు పక్ష్యాది జాతుకోటి యందుఁ గానరాని మహత్తర లక్షణంబొందు పురుషునియందుం డ వలయునని విశదమగుచున్నది.

అయ్యది జ్ఞానంబై, జ్ఞానరహితుండగు జనుండు బహుతుల్యుండు. జ్ఞానరహితంబులై పుడమి జరించు పశుపక్ష్యాదులు, దమతమ లక్షణకా సృష్టికర్తయగు పరమేష్ఠి నేనమ్మి, సహజగుణ ప్రేరేతంబులై సృష్టిధర్మముల ననుసరించవలసి యున్నది. జ్ఞానాధిక్యంబునఁ బ్రకాశించు మనుజుండట్లుగాక నిధా తచేఁ గొంతవలెఁ గు స్వాతంత్ర్యముగూడఁ బ్రసాదింపఁబడి యున్నాఁడు. ఇట్టిస్వాతంత్ర్యమునుటచేతనే మనుజుఁడు దనప్రస్తుత పరిస్థితులఁబట్టి తనభావి పరిణామ మెట్లు లగునునో యూహించి యపునరమగుచో దనకార్యవిధానంబును వర్తనంబును నూర్చు కొనఁగలుగుచున్నాఁడు. తనయొక్కయుఁ దన యాప్తులయొక్కయు శ్రేయస్సునఁ గోరి నిరంతరకృషి సలుపఁగల్గుచున్నాఁడు. పురుషుఁడైననర్ప గల్గుటకు జగదీశ్వర దత్తంబగు జ్ఞానంబై కారణంబు. తక్కిన జాతు సంతానమునకంటెఁ బరమేశ్వర ప్రసాదితంబగు జ్ఞానంబతిశయంబుగఁ గల్గి యందులచేఁ బురుషుఁడి పుడమి నొనర్చు నలసిన కర్తవ్యంబును కార్యభారంబును మిక్కుటంబగుచున్నది.

ఈశ్వర దత్తంబులగు జ్ఞానంబును, స్వాతంత్ర్యంబును, బురుషున కుపకార దాయకంబులుగఁగాని యపకారదాయకం బులుగఁగాని పరిణమించవచ్చును. దృష్టి యందేకద్వైతమును కేవలశుభ ప్రదంబుగ నుండఁజాలదు. అట్లులే యేవనార్థమును

కేవలమశుభ ప్రదంబుగ నుండఁజాలదు ప్రతిపద్ధాన్యంబునందును శుభాశుభ లక్షణం బులుగలవు. ఆయావస్తువుల మనముపయో గించు విధానముపై నాయావస్తులిచ్చు ఫల స్వభావంబు నిలిచియున్నది. ఖడ్గముసత్పురు షునిచేతి నలంకరించిన దుష్టశిక్షణాంబును శిష్టరక్షణంబును నొనర్చి లోకోపకారసంధా యకంబగుచున్నది. దుర్మార్గ వర్తనునిచేతి సేతి సజ్జనుల నేడిచి లోకకంటకంబగు చున్నది. కాంతివంతముగఁ బ్రకాశించు త్యోతి యంధకారమునుబాపి, వలయునుష్ణత నిచ్చి లోకోపకారియగుచున్నది. అదియే కరస్పర్శ మొనర్చిన గరంబునుఁగాల్చి పీడా కరంబై వేధించుచున్నది. అట్లులే మధు రంబుగనుండు శర్కరకొలఁదిగ గుడిచిన, రుచికరమై యాప్యాయనంబుగ నుండి శరీర పుష్టికినుపకరించుచున్నది. అదియేయమిత ముగ సేపించిన రోగకారణమై, విషతుల్య మై, వేదనాకరమగుచున్నది. మంచిచెడుగుల వచ్చుస్వభావము ప్రకృతిస్తుప్తసందునుగలదు. అందుచే నావస్తువునన్ని కళంకమును నా పాదించరాదు. పురుషుఁ డేవస్తుప్తసను దసమంకికొని కుపయోగించుకొనవచ్చును. లేదా దానిని దనచెఱపున కుపయోగించు కొనవచ్చును. దానిని సక్రమరీతి నుపయో గించుకొను భారము పురుషునిచేఁ కావున మనుజుఁడు దనకాపరమేశ్వరునిచేఁ బ్రసా దింపఁబడిన జ్ఞానంబును, స్వాతంత్ర్యంబును దనమంచికీఁగాని, చెడుగునకుఁగాని యుప యోగించుకొనవచ్చును. వానినిసద్వినియో గ మొనర్చిన నరుఁడు శారీరమానసి కాధ్యా త్మికాభివృద్ధిఁగాంచి తన జీవితకాలమును సఫలపఱచుకొనును. దుర్వినియోగ మొన



చ్చిన నతడు బశుతుల్యుండై, కామాంధుండై, విచక్షణారహితుండై, పుడమిజరించి, శారీర మానసిక దౌర్బల్యంబును జెంది, పతితుడై క్రమక్రమంబుగ ఊణగతికివచ్చుచున్నాడు.

జీవులకు దరుణోపాయంబగు నిష్కామ్య కర్మంబొనర్ప నిభూతోకంటె తగిన స్థలంబు. కావున గర్మక్షేత్రంబగు నిభూమండలంబున కవతరించిన పృతిజీవుండును, దనకర్తవ్యంబును గార్యభారంబును సక్రమంబుగ గ్రహించి, యాత్మాభివృద్ధినిగోరి, సత్కర్మాచరణం బొనర్చుచు, జీవయాత్రీ గడుఁజగల్గుచున్నది. పృథమకర్తవ్యంబు. జ్ఞానంబును స్వాతంత్ర్యంబును బ్రహ్మదీపంబు బడినదగుడు. దనమంచిచెడుగులకుఁ వాసే కారకుడగుచున్నాడు. స్వాతంత్ర్యముగాని, జ్ఞానముగాని లేనిపశు పక్ష్యాది జంతువులు సృష్టి ధర్మముల నతిక్రమింపకుండ జీవయాత్రీ గడుఁజగల్గుచున్నది. కాని స్వతంత్రుడగుచును జుండు కామకప్పడు దన యవివేకము చే సృష్టిధర్మములనూడ నతిక్రమించి, బుడమిజరించుచుఁ గాలక్రమంబున దనసహజ లక్షణంబులఁ గొన్నిటిగోల్పడి, విఫలమనోరథుండై, పశుపక్ష్యాది జంతుసంతానము కంటెనధ మాధముడగుచున్నాడు. జ్ఞానంబును సక్రమింపి నుపయోగింపక, సృష్టి సయమిత ధర్మముల నతిక్రమించి సత్తవ్యసంబులఁదగుల్కొని, ఊణదశకువచ్చుచుండు జ్యోత్సులను మనమెందఁజినించుచుండలేదు. హరిశ్చరీరములును, మనములును, దుర్బలములములై యవియొనర్పవలసిన సామాన్యకార్యములకూడ నిర్వర్తింపఁ జాలకుండుట మన ముద్దిష్టమును గాంచుచుండలేదా?

కావునఁ బ్రతిమానవుడును, శాత్మాభివృద్ధినిగోరి, జాగరూకతగలవాడై జీవయాత్రీ గడపుచు సక్రమమార్గంబున, స్వరీరాభివృద్ధికిని, మానసికాభివృద్ధికిని, శాఖ్యాత్మికాభివృద్ధికిని గృహింపఁగడంగవలయును.

ఆత్మాభివృద్ధికై గృహింపఁపుడు సుకీరముగాదు. స్వకీయాభివృద్ధికై కృహింపఁపు నరున కనేక జన్మపరంపరలచే గల్గుచు వచ్చిన పలువిధంబులగు వాసనలప్పుడే యాటంకములఁ దలుగఁ జేయుచుండును. ఈవాసనలను నందుములముగఁ గల్గునాటంకములను బురుషుడు స్వయంకృషి బలంబునను, బరాత్పరో పాసనాప భావంబునను, నతిక్రమించి యాత్మాభివృద్ధిబొందగల్గుచున్నాడు. పురుషుడు బద్ధకంకిటుండై యాత్మాభివృద్ధికై గృహింపఁపుచుండు సమయమున నాతని కాటంకములఁ గల్గుగఁ జేయు వాసనాపరంపరల బయ్యుచున్నవగుటకే. జితేంద్రియులును, నీశ్వరభాగినీతత్పరులును, సమభవజ్ఞులును, పరోపకార సంధాయకులును నగు ఋషిపుంగవు లందఱు ధర్మశాస్త్రముల రచించియున్నారు. ఆత్మాభివృద్ధికై కృహింపఁపుడు తొలుతవారును నునవలెనే పలువిధంబులగు నాటంకముల నెరుక్కొనవలసి వచ్చును. శాస్త్రచోదిత విధంబున ములగి, నియమిత వర్తనలై, స్వయంకృషి చేతను, నీశ్వరానుగ్రహముచేతను, వానినూడి తప్పించుకొని, విమలజ్ఞాన సంపన్నులై, త్రికాలవేదులై, లోకులనుద్ధరింపఁ దమతమ యనుభవంబులఁ బట్టి వివిధశాస్త్రంబుల లిఖించియున్నారు. ఋషిపుంగవు లెల్లడు సృష్టిసీతలయంబుల కాధారముగ నా సహితవధర్మస్వరూపమున

యశాసించుచుండిరి. ప్రతిమునీంద్రుడును దన స్వానుభవంబునుబట్టి యాసనాతనధర్మ స్వరూపంబును దాని నుపాసించు విధానంబును నభివర్ణించియున్నాడు. అందువలననే మనదేశమున బాహ్యమునకు నేఱు నేఱుగఁ దోచు మతము లనేకములుగాన వచ్చుచున్నవి. కాని వాని నిజస్వరూపంబెఱుంగఁగోరి, నిష్కల్మష హృదయముతో వినుర్పించిన వానికిన్నిటికిని నాధారంబులగు ప్రధానమూల సూత్రంబులన్నియు నొకే విధంబుగనుండి, సనాతన ధర్మస్వరూపంబెఱుంగ నవియున్నియు లోకులకుఁ దోడ్పడుచున్నవని మనము గ్రహింపఁగలుగుచున్నారము. ద్వైతాద్వైత విశిష్టాద్వైతాది తత్వతములును, బాహ్యంబునకు చిన్నచిన్న రూపంబులతోఁ గాన్పించుచుండినను, బ్రధానసూత్రములం దిసుమంతయు భేదములేక, పురుషుని మానసికాధ్యాత్మిక శక్తుల వికసింపఁజేసి, విశ్వరూపుడగు నాసనాతన పురుషుని నెఱుంగుటకే తోడ్పడుచున్నది.

ప్రతిమునీంద్రుడును బుట్టుకచే గొన్నిగుణంబులును, శక్తులును సంపన్నులై యున్నవనియును, వానినిఁ క్రమక్రమంబుగ వికసింపఁజేయుటయే యైహిక జీవితోద్దేశ్యమనియును మనమిదివఱలోఁ గమనించి యున్నారము. సహజంబులును పురుషుని యందిమిడియుండినవియునగు గణగణంబుల వికసింపఁజేయుటయే అభివృద్ధియనుజేరున వ్యవహరింపఁబడుచున్నది. ప్రపంచమునందలి విద్యులన్నియు నిందులకే యుద్దేశింపఁబడినవి. అందులకే యుపకరించుచున్నవి. విహికవిద్యులన్నియును శరీరరూపణంబునకును, నిందియశాఖ్యంబులఁ దనమఁ

జెందుటకును వందులకువలయు పదార్థసంపాదనమునకును, ధనార్జనంబునకును నుపకరించుచున్నవి. అట్టివిద్యలే లోకులమనంబుల మిక్కుటంబుగ నాకర్షించి, శారీర కాంక్షితంబుల దీర్చుకొనుటకు వలయువస్తుసంపాదనా సామర్థ్యంబును బ్రసాదించుచున్నవి. శరీరపటుత్వ ముండునంతవరకును నిందియవాంఛలఁ దృప్తిపరుపగల వస్తు సంచయము సమకూడుచుండు సంతవరకును బురుషుని మనమాధ్యాత్మిక విద్యకై మరలదు. ఇందియలోఁబుట్టించరించు మనుజున కాధ్యాత్మికవిద్య శభ్యపించుట గడు గడు కష్టసాధ్యము. ఆధ్యాత్మికవిద్య యిందియలోఁ త్వంబును నిరసించెను. ఇందియకింకరుడై చరించి కలుచి నానలచేఁ బీడింపఁబడు మనుజుండు దనమనంబును నులభంబుగ నాధ్యాత్మిక విషయంబులకు మరల్పఁజాలడు. కాని పురుషుని అభివృద్ధికైహిక విద్య లెట్లగత్యములో యాధ్యాత్మిక విద్యలును నట్లే యప్రసరములై యున్నవి. ఏలయునఁ బురుషుని అభివృద్ధి సర్వతో మాఖ్యమైయుండివలయును. కాని పాక్షికముగ నుండరాదు. అభివృద్ధిపాక్షికముగ నుండిన నది పురుషుని జీవితమును సర్వక మొనర్చును. కేవల శారీరాభివృద్ధి గాని, కేవల మానశిఖాభివృద్ధి గాని, కేవలాధ్యాత్మికాభివృద్ధి గాని, పురుషున కుపకార దాయకముగాదు. పురుషుని యైహికాధ్యాత్మిక జీవితంబుల కుపకరించు విద్యలును, దజ్జనితములగు నభివృద్ధులును, నతఁడు స్వేచ్ఛాభవితంబుండవున లభింపజాలవు. సక్రమముగ నభివృద్ధిఁ గాంచవలయు ననిన మునుపటి స్వతంత్ర్యము గొంతవఱ కుపకరింపఁబడవల



యను. ఆతని జీవితవర్తనము నియమబద్ధమై యుండవలయును. కానిచో నతఁడో నర్చు ప్రయత్నంబులన్నియు వివిధవిషయ వ్యాసంగముచు జెంది తుదకు నిర్లక్ష్యంబులుగ బడిమింపవచ్చును. భయభయంబులెఱుంగక జ్ఞానరహితుండగు బాలకుని స్వేచ్ఛనరికట్టి తల్లిదండ్రులు జాగరూకతతో గాపాడ కిచ్చవచ్చిన తెఱంగున బోనిచ్చినచో, నాతఁడే నూతియందో, గోతియందో పడి విడియటగల్గుచున్నది. శర్యతాగ్రముల బడు వన్నజలము దొలుత సెయ్యెనులుగ బారిపారి. నిర్మల మధుర జలపూరితంబగు మహానదియై, తగు ప్రదేశంబున నరికట్ట బడనిచో, నతిరయంబున సాగరంబునుజేరి, పసుపయ్యది జంతుకోటికిని, భూమహాసమూహంబునకును నుకకరించక నిరర్థకంబగుచున్నది. ఆమహానదీ ప్రవాహంబే,

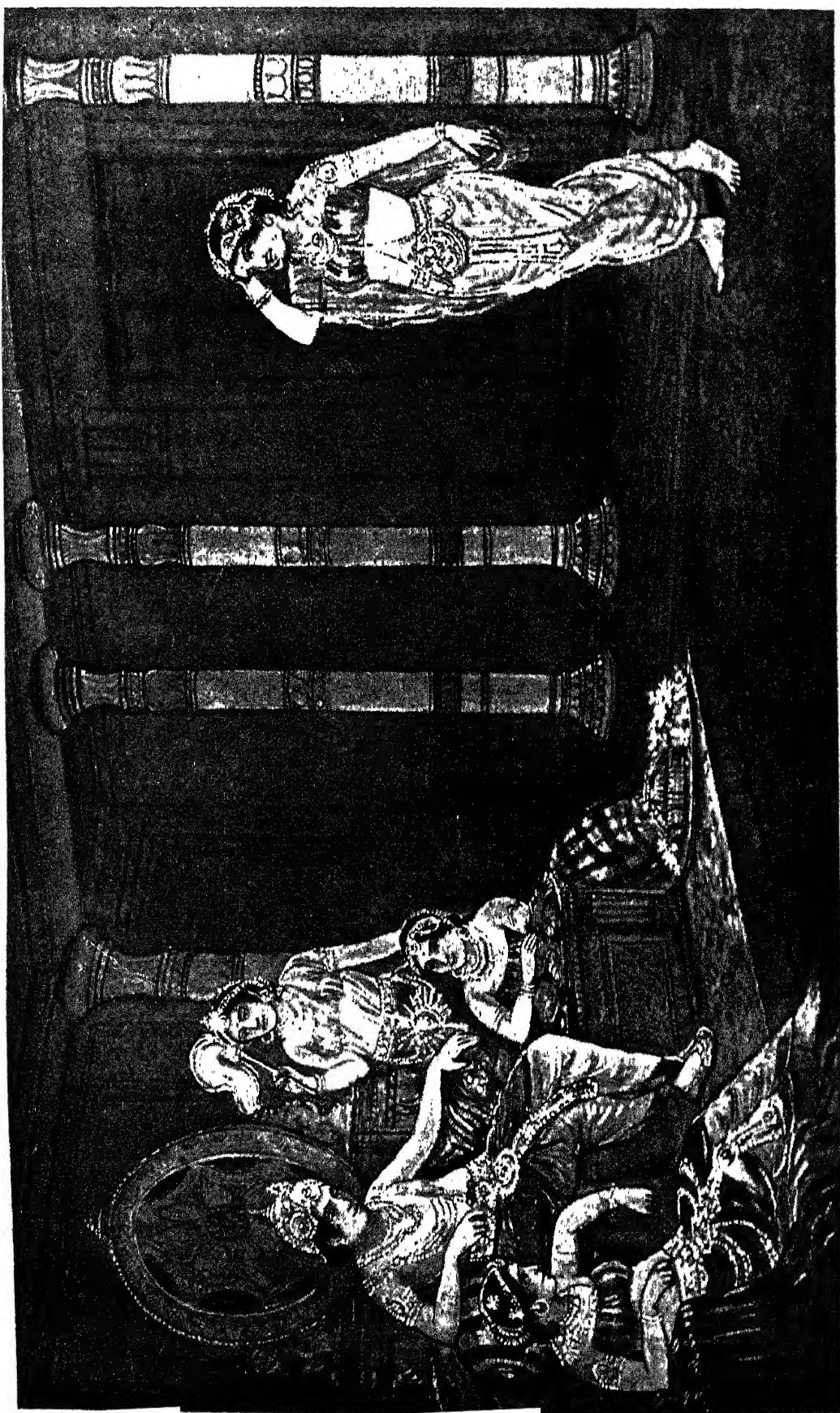
సక్రిమమగు ప్రదేశమున నతికట్టబడి బాగింపంబగుచే, నిర్లక్ష్యంబుగ సాగిన బాగు బ్రవేశంపక, కాలవలమూలముగ చేయునందలి వివిధభాగంబులను గొప్పటికి, నిశేషకాలముండి, పైను నంటలకును. అందు సంతానమునకును, మనుష్యకోటికిని, మౌళికార సాధాయకంబగుచున్నది. సుఖాభిభావనామూలాది కుర్రమ్మలు బులు సుఖము వాని స్వేచ్ఛనరికట్టి కొంతకాలమున దిట్టమలోను చిన, చినుతమ కుర్రమ్మలవంబును వీడి సాధువర్తన నిలపించుకొనక మానుచున్నది. మహాదర్శి బుల సంతాన చిరుగాడు చుడపు టుడుగ సహాయంబు భవబడి, కాలక్రిమంబున మావడిదారికిం లోబడి, తన భరింబలంబు నిర్లక్ష్యముగ నుండుకోవకాగా మై నినియోగింపంబు నున్నది. (సశేషము)

## ఆరామ గేయము

తిప్పిగ్నేని వె కటసుబ్బయ్యగారు (ననకసిమండలి)

కుసుమనికురంబ హాసితంపు గొనబుహుయల  
మింను సుమనోరజంబు నెమ్మైన నలది  
బుభరత్రేణి వేణిగా బాదుకొలిపి  
కామ సామ్రాజ్య కళ్యాణ కాంతిగ నెదు  
శాఖ పల్లవ స్ఫులయ సామ్య మొదవ  
నీలకంఠ మహాత్మహ వృత్త్యనరణి  
కోకిలా రావగాన సుఖాన్నతంపు  
పుష్పరస సుధావృష్టిమై బోదిగ నెదు  
అత్మభవ రహస్యభ్యాన్ని మచుసరింప  
శుభగ శుకవాకంసుదహతి సాంపుదనరి

రాజ హంసోపదిష్టుని రమ్యమగుట  
యోగులు పభోగులునుమాడ యుక చరితు  
తావకప్రేమ సంభృత ధన్యుడవని  
మలయ పనమని నీచుల నెలయుజేరి  
యుల్ల మలర నాననల్ వెల్లిగొలిపి  
పుష్పమాలను గైసేరి బూజుసేయి  
ప్రకృతి చిద్రూప సాధాన్య భాసివగుట  
నీ మనోహర ఫలసు మనోమరంద  
చవిని గోరెడి సరసాధి కవులకెలమి  
జగతి నారామ సీమవిశ్రాంతి నరపు.





# పూజాప్రబంధము.

యోగము

( మేడేపల్లి వెంకటరమణాచార్యులుగారు )

ఉ॥ శ్రీయరమందునన్ తమధరత్రి దయారసమందు నీశయన్  
జేయు సపర్య దోహదతజెంచి కడింది యొనర్పఁబోలు లే  
కీయర మీతమాగుణము నీదయయు న్నెడఁగొట యెట్టులం  
చేయ కలంకు శేషశిఖరీశ్వరు నెంతునొ వానిగొల్పెదన్॥

ఉ॥ శ్రీయెద భూమిసీశలిరుజెంపల గేల్లవ శంఖచక్రముల్  
జాయక వెల్లఁబుల కసాయము జాపెను హస్తముద్రతో  
గాయజఁగన్న సోయగపు కాయముతో బాడసూపి వేడ్కన్  
సేయు సపర్యజెంద దయసేయగదే వృష్ణశైలనాయకా॥

చ॥ బలిశిరమెక్కి నయ్యది నభస్సలికేగిన దెద్దియీమహా  
స్థలివడిఁగాల్చె నయ్యది పదత్రయంబది కాంచినేడ్కల  
మ్ములనుచు గ్రమ్ము తుమ్మిదల ముమ్మిరిమాన్సగ జాలచంపక  
మ్ముల నొలపొన్ప పీఠియిదిమోడ్చిఁ గేలుపకంబులుంచనే॥

ఉ॥ తీరనిప్రేమ సూరులునుతించిన సూరెనమండు మూర్తులు  
జేరి సమప్తినీదగు విశిష్ట శుభాశ్రయమందవంగి యు  
న్నారిది నేనెఱుంగును ననాదిభవాంబుధి నీదులాడి వే  
సారితి జాలు నీదుపద సారసమా ల్భజింతు నల్పవే॥

ఉ॥ గంటగణంగణ స్మెరయ గావిరి భీతిలి భూతకాతి వె  
న్నంటన దిక్కులంబదవ వేలకొలంది విమానపంక్తులక  
మింట సురాస్పరల నిలిచి మెల్లన బుప్ఫులఁజల్లఁజొచ్చి డిం  
దొంటిగ నిన్నువీడ మదినోర్వకవచ్చిరి సర్వపాపకాయల్॥

చ॥ పడగలువిప్పి ఛత్రముగబట్టె ననంతకుడైనతేయుఁ డీ  
యడుగుల వీపునందిడి రయంబున దెచ్చె గదాసిచక్రముల్  
సడలని ప్రేమపాషాడులు సైన్యవిభుండును వెంటవచ్చి ర  
క్కడ మణిమంటపంబునకు కాపెవరింక నెఱుంగరాదుగా॥

ఉ॥ స్వాగతమే సరోజునా కరావనిసీతల తోడనికు ను  
స్వాగతమిందు దేవు లిరుచక్కిని రొమ్మున వెల్లి నిల్వమీ  
స్వాగతమాయనంత వినతాత్మజ పాషకో దులారరండు ను  
స్వాగతమాసనంబులివి సన్నతినిల్వడు పూజలిచ్చెదన్॥

ఉ॥ సుస్వరమొప్పు వేడములు సూతులు నల్లడలం బతింప న  
ప్రస్వరమూఁఁ నాగతుల తాళలయశ్రుతిమేళ నాప్తిను  
త్వస్త్వన యుక్తితూర్యములు సఁదడి మ్రోయగ నేనుసేయు న  
ర్వస్వ సరస్వతీ ప్రియ సపర్యను గ్రెకొనవయ్య వేడెదన్॥

ఉ॥ బ గనుబట్టకు న్బసుపువట్టిన గన్పడదంచుగట్టితో  
యిగిలతమే నేలుదును సహీనశయాచ భవద్యౌజాగవా  
లింగనసంగ దాషితిములెమ్మిక బొంకులవేల బైసిదీ  
యంగలడుచు సుగుకు భయంపడియైనను బీనిల్వమా॥

ఉ॥ రంగగు గాంగపద్మ మకతందమన స్ఫవదంఘ్రి నుండి  
రంగనజుండు భక్తి దనరంగగ మండలు వొగ్గిపట్టె నా  
రంగధరుండు నిమ్మకుహర స్ఫురదగ్యౌకకుదన్ వాపికా  
రంగముబట్టె వేధకుధరామును పాద్య మొసంగు నయ్యెదన్॥

చ॥ గొడుగుపలాశదండమును గోచియు బాత్రయుగూడ కట్టు గు  
బోడలు మృగాజనంబు శిఖలాప్పగ మూజిమొలం జెలంగదుం  
దుడుకుతనంబు నన్నడయు దొబ్బిపడన్వడి యజ్ఞవాటిరా  
నడరిననిన్నుగాంచి వలండుచు జలీంద్రుడు మోసపోయెగా

క॥ వడుగువయివచ్చి బలిఁగని కడుసాగసున నతని మనసు గరగించి యతం  
డడుగుమనిన నడిగినది మూడడుగుల ధరయాక్రమించినది ముఱ్ఱగముల్

క॥ బలితలను పదజలజమిడి యలయతలంబతనికిచ్చి తటమున్నిపుడే  
బలితలను పదజలజమిడి యలయతలంబిమ్ము వామనాంగుడ విపుడు॥

చ॥ తరళ విభాతరంగముల దత్తరమొందెడు జూడుమయ్య నీ  
చరణములెందో బాడెలఁచె సాగగనీకటు సేయవేని నా  
పరుసపునోరు దూరిడక పాయదపాయము నుమ్ము నమ్ముమీ  
తిరిగెమకాలు దాదిరుగఁ దిట్టెడు నోరెటులూరకుండెడి॥

చ॥ ఒలియిడు దానధారమును బట్టిన కేలలకాళి యస్సటా  
నళిని నటించుచో నొడిసి వాలనుబట్టిన కేలు నంతిమాం  
గుళినలవషక వారణకు గొండను నిల్పిన కేలునర్కజా  
జలములవేరత చుస్సవలఁ జల్లినకేలిమి వాన్మునిచ్చెద॥

ఉ॥ పంటులనున్న వెన్న వెగఁ బ్రాకిడినంగని న్కన గొల్లవా  
లంటులు వెంటబెట్టఁ జెలికాండును నీవును వేగరి బారితో  
సంటకయెందో డాగి పయినంటిన వెన్ననునాకికొన్న నీ  
తుంటరిచైది తెల్లముగ దోడను కేల్లవనుంచు మిచ్చట॥

ఉ॥ ఆచమనమ్ముగొమ్ము నిఖిలామరవందిత పాదపద్మనీ  
లాచలసింహభూదర వనాచల విష్ణురథాపలాదినా  
నాచలకేళి కౌతుకములన్నియు నొక్కడవావగోరి శే  
షాచలమంచునన్వలసినట్టి పరాత్మా డురాత్మా భంజనా

చ॥ రవిగలదీప్తి చుడురుని రమ్యతకిక్కల లెక్కలేమియు  
దివిగలమేరలేమి జలధింగల పూర్తియనీమఁవిలో  
లవములుగాగ యోగులు దలంతురగాధమనోజ్ఞనీవు క  
న్దనకీటు మిడుసేయుటచు గంటి నదెల్లను నిక్కువంబుగ॥

ఉ॥ కృష్ణుడవై జనించి పరికీర్ణ వనావళి వత్సధేను న  
ర్ధిష్ణుడవైచరించు శ్రమతీరసుమీ జడియంగఁబోకు హృ  
త్తృష్ణుచుగాచి వైవడి యదర్చిత నావిరివచ్చుగాని మం  
దోష్ణములీ సరస్వతి శుభోదకముల్ కృష్ణగొమ్ము పాద్యము॥

ఉ॥ గందముపిండియు నృనుపుకప్పము కంఠము పుష్పగూర్చియై  
నందమ గాగ నల్లిడిన నయ్యెయ్యె నల్పినుచుంతల్లిడి  
తందము వాసినిన్ను సిరియాలగుట నిద్దకుండుకాక కా  
లిండి తరిన్నిటారు లదనీని తమిన్వనియించిరెట్లానో

ఉ॥ తేనియబూసి నన్నలుపుదీరుచు మచ్చలు బాయునందు  
మేనునగల్గు నైల్యమెదమీదను గల్గినమచ్చలొక పు  
దేనెలబోవు నాకడను నివ్యతరంబగు నొకకబ్బపు  
దేనియ యున్నదది యిదీతీర్చెద బ గరురంబు గూర్చెదన్

క॥ తలమెల్లనరుదైద షే నిలధాక్రిద్రవముబోసి నీపెక్కనుద  
మ్ముల గొంత తడవు నగువగ వలదునమీ శేషశైల వలనందరెడ

ఉ॥ రవిదివి మాయమయ్యె కిమిరమ్ములు గ్రమ్మెన్ రెట్లు కానొకో  
లవమునుగాన హేతువుదలంప దలంపగ దోచేటిలుక  
నవకిదె నీరు వేగగ గాటపుచీకటి మాయ జూపమీ  
యవసరమయ్యె గొమ్మిక సహస్రసింహంబు సుభాభిషేకమున్ ||

క॥ గందూషము గొనియుమియు ముఖండ్ బ్రహ్మాండకోటి కందూష కే  
పండిత కరకిమలదయా మండిత ఫణిశిఖరి నిః య మాహాత్మ్యమహాక

ఉ॥ ఇది గంగోదక విద్దియామన జలంబీనారి సారస్వతి  
బిదికావేరిది తామ్రపర్ణి దిదిబ్రాహ్మిని సింధూదకం  
విదికృష్ణా సలిలంబు దేవయిది సింహకోలాధర సావిత్రి  
గృధనదాత్మకనిర్గ రోద్ధతము స్నానంబాడవే కేడుక

ఉ॥ తుకిచెద దెంచుతెంచు తెలిదోవతి గట్టనించు పుట్టముల  
నడివడి రండు తీయడిక నన్నలు గల్గినమంచి వస్తిమన  
దాడివితి దేహమలయును దుష్టునా ననుబ్బి కందెమ్మ  
యిదితి సువర్ణపీఠియదె యెక్కుము దేవతలాత్తు నేర్పునన్

క॥ మొల్లన విప్పితి తలనెరు తెల్లద సాంబాగి భావవిక్లింబితిన్  
జగ్గ విసరుంబు వీపున నల్లుజెనుట దుఃఖసుగు హిమార్ద్రపటముకన్

౧౦॥ భృత్యునిలేమయు పుణ్యక లత్యామోదమున మజ్జనానులు లక్ష్మీ  
క్షీత్యావల కొనరించిరి సత్కులు సున్నాతుగాను కలిచిరి వేడ్కన్.

౧౧॥ ఇదియలంకారము భంపనిడిన పీతి యందుగూర్చుండి ధరియింపు మినిత్వదీయ  
దివ్యభూషణ వితతులుదేవదేవ తొడవులు మదిన్ని కొను మిని తులసిసరులు ॥

౧౨॥ చందనలేప మొనర్చిన జునురు వెన్నెలలతోడ సమ్మిలితంబై  
యందనుగు సీలమేఘము చందంబున సీదు మేను సంతోభించున్ ।

౧౩॥ ఇరుగ్రీవల నిరులేఖలు మెరయు బామల నడుమ లలితమృగమదతిలతో  
పరి శ్రీచూర్ణము చెలగెడు తిరుమణిఫాలమున దేవ దేవ యుడగదే ॥

౧౪॥ ఇరుగ్రీవల నీమోమున మెరయు బామల్ మధువు మిగుల మెసవియటునటున్  
నిదమ్మి పోలుజేటుల వరుసఁ దగున్ లేత తేజినఁ తిలకంబున్ ॥

౧౫॥ మంగళకీరీట మణిచూరగాగదమాణిక్య కుండలంబులు మెరయున్  
బుగరు బట్ట ధరించితి నంగజానింగన్న తండ్రి వపునాదు భలే ।

౧౬॥ తులసిసహ సృ కల్పముఖతోయగుహమ్మలు గన్నెరుల్ గులా  
బులు మఃమాలతీ కుసుమము ల్విగోనొజ్జగిపూలు సంచెగల్  
చెలగెడు బొందుమల్లెలును జేరిది నామసనాసామూత్ర స  
మ్మిలితముగాగ నున్నవసమేతముగా నిదె పూజనల్పదన్ ।

౧౭॥ అష్టనూపంబు వినిహ తాఁష్టచయము దుష్టభూతపిశాచిశాఁష్టకరము  
నష్టనిఖలాఘనితతి, సుపుష్టికరము శిష్టపాలకగోనమయ్య శ్రీరమేశ ॥

౧౮॥ పొక్కపు టారతు ల్పొగము చుట్టురు దిప్తిపీఠ దృష్టితోపముల్  
గొక్కన దీపిపోవును నిగారపు బల్ జెనుటెక్కు గప్పొపు  
స్కాక్కవెల్లు దీపికల మూలమనూర్తమ ముచ్చరించుచున్  
జక్కగనిత్తు నారతులు సమ్మిలింగె కొను ముబ్బలాచనా ।

౧౯॥ బంగరుతమ్మల నాళములం గల తంతువుల బెరచి లలితగింధ్యా  
సంగ మొనరించి వడివ రంగగు జన్మిడములివ్వి రహి గైకొనుమా ॥  
(సశేషము.)





# ఇది రానున్న పత్రము



గురిజాడ బాలకృష్ణారావుగారు.

సుందరములగు భావము లుత్తమ పదంబుల రసాత్మకమగునట్లు వచించుటయే శివత్వమనంబడు.

ఒకే విషయమునకు సంబంధించిన రాజీ కవిత్వము కావ్యమనంబడు.

ఇట్టి కావ్యముల సముదాయము గలిగినదే వాఙ్మయము.

వాఙ్మయముయొక్క యావశ్యకత యేమియో! జాతియొక్క నాగరికతతో దీని కేమి సంబంధముగలదో యిండుక యోజితము.

## నాగరికత

చరిత్రకారుల యభిప్రాయమునబట్టి ఒకప్పుడు మానవుడు మృగప్రాయుడగు నుండెననుట సమంజసము శరీరమలా పండించుకొన వరిధానములును, ఒంజారులు మాతాడుకొన జక్కంభాషయు, లేక మానవసంఘములో న్యూనత్వమున కాకర పైన యాటవికజాతులు నేడే గోచరమగు చుండ— నారువేల వత్సరములకు పూర్వము మానవున కావకొన భాషయు, దొడిగి కొన నుడువులును, లేకపోవుట విశ్వాస్త్యము. ఒక సంఘముగా కుండుటచే నొకరి భావము లొకరికి వ్యక్తీకరించుకొనుటకు

గాను కొన్ని సాంకేతికముల నేర్పరచుకొన వలసిన యవసరము మానవునకు కలిగెను. ఈసాంకేతికములనే మానము "పదము" అని యిప్పుడు వ్యవహరించుకొను చున్నాము. శిశువులకు "పిల్ల" "చూపి" "పిల్లి" యనియు కుక్క-చ-జూపి" కుక్కయనియు నేర్పడుటయు వారును వచ్చిరాని నలుకుతో నున్న మరల నుచ్చరించుటయు దనననుభవము. శిశువు వయసున నృద్ధి నొందుకొని, ఆ భృషింపించిన పదజాలముకూడ, నృద్ధియగును. భావములు సామాన్యముగ న్యక్తీకరించుటకు మానవుడు శిశవమునూడియు నభ్యసింపిన పదము లొందుచు చాలున. చాలుటలేదాము. ఇదియిదిగిన పదజాలము వలన లాభమేమి?

ఒక సంఘముని సమకాలిని జూచుచని తనన సారస్థియు తనయొకభ్యక్తతయు మాల్యము చెప్పి తనకు దినసహాయము చేయమని సామాన్యము. నడిగినను కొనుడు.

మనమొక భటకా ఆననియెద్దకే పోయి ఆతనివారము ను బాగడి తాతమాతా తల దాత్మత్వము నగ్గించి "భవదీయకులాం భోరాసికి సోమివలె నుమా!" యని యాతని నక్షత్రమండలమున నిలిపెననుకొందు.

ఈ యింపుకొన నను కృత్రిమత్వమును బహిష్కరించుడు.

దీనికి కారణమేదని కలదా!—

భావములు సామాన్యముగ న్యక్తికి నుండిన మానముండదు. భావములు సామాన్యముగ రుక్మిణి యావశ్యకము.

నివర్తమనగా “శ్రావ్యమును రసాత్మకమును నగునట్లు చిత్తని వనజాలముల నుండు యుక్తత్వము భావమును న్యక్తికి కరించుట యగు తోలు నీల నుడిపితిమిగాదా. ఈవ్యక్తిగతమునకు సాధారణముగ సంతవలయును. ఇట్టి శక్తి కలవానిని కవియందు మునిగి, అనుభవజ్ఞుడను రసజ్ఞుడను అయి యుండును. నివితాశ కి సహజముగ మానమును దుండ వలెనేగాని మానవ మాత్రిక వజ్రవలన దీనిని సాధింపజాలదు.

ఇట్టి యమానుషశక్తి కలిగిన యత్యంతము మేధావియు, వాగనుశాసన బిరుదాంకితుడగు—అగు నన్నయ, భట్టారకుడు తోలుదొలు మనయాంధ్రభాషను సంస్కరించి, శాసించి, పంచమ వేదంబు నాచరగు భావంబు నాంధ్రీకరింప దొరకొని కొంత నెఱకు సఫలప్రయత్నముండఁమొను. తదాది, ఆనడు చూపిన మార్గంబుననే పెక్కును నడిచి అంధభాషా వనంబునంగల కంట కంట వెడలించి జెముడు మట్టు దుదముట్టించి నను యశోలతలను నాటి దోహడముం బొనర్చి దిక్కులఁ బ్రాకించిరి. కవిత్వయమేమి, కవిసార్వభౌముడేమి—అప్య దిగ్గజములేమి— అందఱును శక్తిగ్రీవముగ సంగీక

రిశ్చముగా కలదు. ఈనియమములన్నియు కవిత్వమున కలకరణ మొనర్చుననుట నిస్సంశయము. సంస్కృత భాషాసాంప్రదాయములయిన యతులు—ధృవిడభాషాసాంప్రదాయములయిన ప్రాసలు—భాషకు నన్నిదెచ్చునన్న రసాస్యము మేధావులగు మన పూర్వులు గ్రహింపజాలిరి. వారిన్ని నీయమములను పాలించుట కెంచుకేనియు శ్రమిపడినట్లును కాన్పింపదు. దీనికాధారమేమన— ఒకొక్కశబ్ద, తన గ్రంథ మూలములలోని వివిధవృత్త మూలములును, వృత్తములమూలలోని వివిధ పదమూలములును సంత నిర్గత్యముగ— భారాళముగ అప్రయత్నముగ— మంచినిలు వడుపునవాడినదియు గోచరించుచున్నది. మఱియు మన మును భాషతో నాడు కొనుట, యనుక్రొత్త వింత మొనదానిని కనిపెట్టి, వాక్కుయమునందు ప్రాప్తియు గణించి, వారిపాఠ్యతుల యందలి రచనల విలాసార్థము తను కేళిలాల సత్వము ద్యోతక మొనర్చుటయు బూనిన విశదము కాగలదు— నేడు మనవారలో?

ఒక కొందఱు:— ఏనియములను పాలించవలసిన యిబ్బంది లేకుండగ నే, కవిత్వము— (అనగా పదపాటలు— తుమ్మెదపాటలు మున్నగునవి కాజాలు) వ్రాయసాధ్యముగుచుండ నింత కష్టించుటెలకు? ఘేము మాఃవిత్వమును నీయమములను సుకెలలఁ జూల్చి బాధింప జాలదు. అయ్యది ప్రవావాము పరి విచ్చారుసారము పోవలసినదెలని అందరు

మజ్జిమోందలు:- ఈవైవారివాదనకు కేవలము సోమరితనమే కారణము. ప్రాచీన కవులు పాలించిన నియమముల కారపించి కవిత్వము వాఁయుటకష్టతరమా? అగునని తలంచువార లీదోషభూమిప్రమగు రచనను- కవిత్వమును- ఏరువుసొమ్ముల తెలుగునందెచ్చిపెట్టుకొని/పట్టులో వాఁయకున్న జగము తలక్రిందగునా? అనియందురు.

మొదటివారిలో నుకరు- మత్తేభమును వాఁయుచు, మధ్యమక శార్దూలపాదమును వ్రాసినా చొకక్రొత్త పద్ధతియందురు. ఇంకొకరు గీతపద్యమును వాఁయుచు నందులోని యిందొగణములకు బ్రత్యక్షమాయంబుగ- మ, య, సగ, జ, గణములువేసి “నాదొక క్రొత్తపక్షి నేనీ నియమములకు దాస్యము చేయఁజాలను” అందురు. మఱియొకరు-అన్య భాషాపదంబులకు మనభాషలో సరియైన పదములులేవు కనుక నేనా భాషాపదంబులనే యుపయోగింతును ఇందుకు నేనే ఒకమాస్థదర్శకుడనయ్యెదను. అందురు. కారణమడిగిన “The english is my medium of thinking” అందురు పైగా “Tere is an ‘age coming’ to appreciate our Poetry అని చనులాడుదురు. మొదటి పెద్దమనుష్యుని “పద్ధతి”కి కారణము శుద్ధమగు నశ్రద్ధయే.

రెండవ పెద్దమనుష్యుని “పక్షి”కి కారణము లక్షణజ్ఞాన సూన్యత్వమే.

ఇ-క మూడవ పెద్దమనుష్యుని దారి కేవలము గోదావరిలోని కే.

ఏపాటలను గురించి ఏయవాచ్యము అగు నియమ భంగములగుటచే మనవారు.

అనగా నియమభంగవాదులు- “There is an age coming to appreciate our poetry” అనుచున్నారో అట్టివానికి మనపూర్వులు వాఙ్మయమున స్థానమీయక వదలివేయుటకును, నేడుమాత్రము బలమైన ప్రచారము కలుగుటకును బలమైన కారణము కలదా? పూర్వములేని మద్యజాయంత్రములు నేడు విచ్చలవిడిగ ప్రబలుటచేసినది నైన నచ్చవేయించుకొనుట కవకాశము కలుగుటయే యనుకారణ మొక్కటియేనా?

పోసి-యన్నింటిని మనము “పోసి రాజు”ని క్రొత్తపద్ధతు లేర్పాటుచేసిన మన తరువాత వారుమాత్రము మనపద్ధతులను మన్నింతురా? వారునుటల క్రొత్తనియమము లేర్పరింతురు. ఇట్లే ఎవరికినాశయైన రెండుమూడు శతాబ్దములలో భారత కవిత్వము తెలుగుకాదనియు అయ్యది “ప్రాచీన”మనియు నుడువు కొందురు ఇట్టి “ప్రాచీనముల”ను వారివారి క్రొత్తపద్ధతుల మార్పులనుబట్టి అర్థము చేసికొనుటకూడ దుష్ఫలముగనుండును. అప్పుడిట్టి “ప్రాచీనముల” కేమిగతి పట్టునో యోజింపుడు. ఈ నియమొల్లంఘనమును, ఈఅన్యభాషాదాస్యమును, చేయకయే యుండవలెగాని చేసినకొలది- నొకరొకత్రోవ- యింకొక రొకత్రోవ- చెట్టునకొక పిట్టయై పోనట తప్పుక సంభవించును. అప్పుడు ఒకసంఘము ఒక భాష- ఒక కవిత్వము అన్న విషయములు పూర్తిగా విస్మరింపబడును.

ఇది రాష్ట్రాన్ని ప్రళయము. యాతని దవ కులమునకు ముసలము వ్రేసనుకొందు.

# ప్రతి

(యీలే సాంబశివగాపు గాన, భావతీసేవాసంఘము.)

దీని నీవంబును మాయమును చూపడక

నీనూపబింబులు నా నేత్రములను

భావమార్గంబునందూ గన్పడదు; చిత్ర

నిన్ను గాంచగానే వల్లు నేర్పునిం

ఎంత క్షిప్తిని గాంచిన నేమిఫలము?

నీవు పోయిన నానీనుండియును జనము  
నిన్ను దలచుట మానకే-విశ్వరూపి

నీదు క్షిప్తిమార్గంబుల నెలవు చెడియె

నిర్మలంబులు, నీవ్రజ్జే, నెగడునుండి

యెంతలోన నీనూప మదృశ్యమాయె,

నిఖిలజనముల మధ్య నిర్నిద్రతేజ,

మలరి, యది, యన్లె మాంధ్యతన నధరించె.

భావపథము, నేజింబుతో బరిశిల్లి

అనుచరలతాంత సారభమనయుచుండ

నిండు తెలుగుతో గన్నుల పండువుబలె

నాకు నేర్పునై జరియించినాపుకాదె?

నేకు నీపథంబున నెల్లు నిండిపోయె

గట్టక చీకటి యంతట గదిసిపోయె.

ఈవు మరణించినానంచు నేడ్వఁబోను,

బ్రకృతిఘటనను నిరసించి వల్కుఁజాల;

నల్లకార్యము లీశ్వరకృపిని గలుగు

ఫలితమే కాని వేఱొండు బాధనాదు.

ప్రాత, నిరతము మాయచు బలన మొందు

గ్రాస్త, సతమను కూలంబు గూర్చుచును

స్పష్టితత్వమీరితిని స్పష్టపడచె

ఈవుమరణింప దిగులొంద నేల నింకె?

# సప్త ము .

అ. హను. తమస్థధనాద్రి గాహు.  
(భాగవతవామితి)

1

చండవేసవికాల ప్రచండ భాస్క  
రకరతప్తవేడిమికి నల్లాడి ప్రజలు  
విపిగి వేగినిట్టూర్పులు పడుచుచుండ;  
సంధ్యయామిని యాకాశసౌధమంద  
జారుకెంజాయ నిచుల నత్త్రంబుదాల్చి  
మలయగంధ వాహునితోడఁ గలరసలచె;  
పిల్లతెమ్మిరల్ చల్లగా వీచుజొచ్చె  
కుసుమమల్ సౌరభంబు గుప్పజొచ్చె  
గండుకోకిల సంతతుల్ నిండు ముదము  
తోడ మధుర గీతంబులఁ బాడఁ జొచ్చె  
పద్మమిత్రిండు పశ్చిమ వాల్మీజొచ్చె  
కటికచీకటల్ లోకంబుఁ గ్రమ్మఁజొచ్చె  
మినుకు మినుకంచుతారకల్ మెఱయుచుండ  
పండువెన్నెల పిండు నజాండమండఁ  
బలుచి ధవళధీధితులచేఁ బ్రజ్వలించి  
విరహిణీతతి బాధింప నిధుండునచ్చె;  
వెన్నెల పులుగుల్మలపులవిడువఁ జొచ్చె;  
కన్మతాపులఁ గుంజముల్ చిమ్మఁజొచ్చె;  
నిద్రాపోతిని నాడున నిస్తులముగ.

2

అహహ! ఇదియేమి చిశ్రిమో! యవతరించె  
నిద్రానాకు స్వప్నముల్ నియతిమారి

కాంతయశ్య-... రత్నహరింబుఁ జేఱు; రవన నాహ  
నింతసీమఁ బూరించినవ గంగనింబు  
భద్రయవసన భాగ కక్కాఁ తిలూప  
మోదజలధి తిరిగి సమూహానుభవ  
నోలలాడుదును. తి సేమత్పవమా  
సకలసంజ్ఞాధి సస్యంబు సస్యతిమ  
నస్సదీయ తిరి బువె గాఁబునంబు  
అతులసౌభాగ్యముల నానుమానము  
దనరమణినుయ మకుటాబు దాల్చితిరి  
సున చమూతతి నాముందఁ గ్రాహన  
భూః స్వారాజ్య విభవంబుఁ బొందితిరి  
భరతమాతను దాస్యంబువన బాహు  
ఇంతలో మాయనుయ్యెను యినువదన  
కంతిహారంబు గిళిమగం గాన బహు  
అసమభాగ్య పిలాసంబు లంతరించ  
ఎండమావులఁ గోలి దాహేచ్చఁగిగ్గు  
కొన వగుగు మృగాలు కరణి గుమచుటి  
కుక్కుటంబులు వెలుగెట్టి కూయుచుండ  
పండుటాకులు నెజ్జనై బలనియుండ  
పొంగిపొరలకువాద్రి తరంగవితతి  
కరణి వచ్చెడి స్వప్నముల్ కట్టువడియె;  
కూర్చుదిక్కున నుదయించె దుహినసాగును  
మాయనుయ్యె స్వప్నవస్త్ర మాయనుయ్యె!



